SZ
K

Szentiványi Kálmán

A SÁRGA KEZŰ LEÁNYOK

SZENTIVÁNYI KÁLMÁN

A SÁRGA KEZŰ LEÁNYOK

Regény

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1958

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

A Duna mederközépre húzódott, tócsás homokzátonyok szürkéllenek szemben a sziget szegélyén. Bukdácsol, hegynek felfelé az őszi szél, megtorpan kertünkben a fenyőcsoportnál, aztán ellódul a korai hótól fehérlő pilisi hegyek felé. Kékes ködpára foszladozik a kopasz gyümölcsfák között, valahol idegesen füttyöget egy vontatóhajó, jelzéseket ad, talán veszteglésre kényszeríti az alacsony vízállás.

A hegynek kanyargó gyalogúton görnyedt ember tapogat szöges botjával, nem törődik acsargó kutyánkkal. Időnként megtörli izzadó homlokát, nagyokat fúj, s visszapillogat a Dunára, majd házunkat veszi szemügyre.

E könyv kézirata felett görnyedtem, amelyet kezében tart az olvasó. Körbefutkostak fáradt gondolataim, mint mókus a kalitkában, vagy két hónapja vesztegeltem már, mint a lent füttyögető dunai vontató... Nem tudtam kitörni a megrekedtségből, szárnyszegetten vergődtem, mint akit hínáros fogott meg. Az írás nem ment, téptem a kéziratot. A kopogtatásra azonnal válaszoltam. Belépett egy negyven körüli, deres, sovány, magas, könnyesen kék szemű férfiú, komótosan a sarokba támasztotta botját, megtörölte szemüvegét, aztán dörmögve köszönt. Kis kunkori bajusza alá cigarettát lökött, majd kikapta, és hebegve mentegetőzött, kérdezte, rágyújthat-e? Szemealja táskás már, arcán másodnapos borotválatlanság. Lódenkabátja kigombolva, fehér inge, gondosan kötött csokornyakkendője van — s gombos, régimódi mellénye. Mintha most jutna eszébe, könyvet bont ki egy papírcsomagból, s felém nyújtja... Író lenne? Biztosan beszélyeket ír, Krudy Gyula modorában. Aztán a könyvre botlott tekintetem. „A völgy emberei" volt. Ettől zavarba jöttem. Ismeretlen olvasó, aki leányfalusi magányomban felkeresett? A töltőtoll után kapkodtam.

— Örülök a látogatásnak. Mi a becses neve?

— Murányi János — mormogta közömbösen. Nagyokat szítt a cigarettán, mintha minél előbb a végére akarna érni, s pillátlan szeme úgy tágult, nagyobbodott, mint a sötétben egerésző macskáé.

— Kérem... dedikáljam a könyvet?

— Lehet — egyezett bele morcosan.

— Kérem... tetszett önnek? — Közben belefirkantottam az egyik formulát.

Murányi nem vette el a feléje nyújtott könyvet, mereven nézett, nagyra tágult szemével. Sokára szólalt meg:

— Nem olvastam a könyvét, uram...

— I-igen... Talán a korábbiakat... — Soroltam a címeket.

— Egyik könyvét se olvastam. Régen nem olvasok irodalmat, csak szakmunkákat, s néha a lapokat. Pedig valamikor... írtam is.

Helyben vagyunk hát. Amint a merev tekintetű embert kémleltem, szörnyű gyanú éledezett bennem. Látogatóm alighanem őrült. Van már némi gyakorlatom, két hasonló „író" járt hozzám, mindegyiket erőszakkal kellett „lebeszélni" a további barátkozásról. Egyik keresztül néz rajtam azóta, de a másik... utánam kiabál az utcán, s olyan leveleket ír, amelyek hemzsegnek az életveszélyes fenyegetésektől. Lehetőleg úgy kell viselkednem, hogy Murányi ne nagyon haragudjon meg rám, viszont ne jöjjön többet.

— Budapestről jött, Murányi úr?

— Nem kérem. Mohácsról.

Óvatosan szidni kezdtem a közlekedést — kedvenc szórakozása ez a leányfalusiaknak s akik hozzánk járnak —, igérgettem, mint az újságok, hogy hamarosan megváltozik a helyzet, építik a visegrádi erőművet, akkor aztán más lesz... Murányi rám se hederített, hát elcsendesedtem.

— A könyvét nem olvastam, uram, csak ami a regény előtt van... Előszót, vagy ahogyan maga mondja: „Előszó helyett". A mostohafiam kezdett el vele szekálni... Hogyan lehetett ilyent írni? Dehát így nem érünk a végére. Mondja, uram... tényleg nem tudott úszni az a vén tekergő, aki magát tanította?

Kissé meglepődtem, s elhatároztam, nagyon óvatos leszek.

— Murányi úr, mit gondol?

— Tudott vagy nem tudott?

Hogyan magyarázzam Murányinak, hogy egyáltalán nem ez a lényeg? Jelképes dolog, írói önvallomás, azt akartam elmondani, hogyan tanultam meg — írni... Nem gondoltam, hogy olyan olvasóval találkozom, aki ezt nem értette meg. Mégse olyan egyszerű az én mesterségem. Emberem merően nézett rám.

— Hát... ahogyan meg van írva, Murányi úr. Elolvasta, nem?

— Elolvastam. Maga azt írja, nem tudott úszni az öreg. Mégis remekül tanított. Ez itt a lényeg, ezért jöttem el magához... mert nem hagytak békét. Dehát... várjon csak, úgyis megette a fene az egészet! Mikor hajtogattam: megkérdeztem ettől az írótól, mi az igazság, de azt se tudom, hol lakik, azt mondja a mostohafiam: „Egyet se búsuljon, atyus! Úgyis Pesten van dolga, a Hungária Kávéházban megtalálja, ott tanyáznak az írók, mindent a kávéházban találnak ki, ki se húzzák a lábukat, tán még ott is alszanak! Menjen atyus a kávéházba!" De magát nem ismerte ott senki, azt mondta a pincér: „Ide nem jár Szentiványi nevű író, de egy huszasért eligazítom papa"... S rám kacsintott. Odaadtam a pénzt, erre telefonált a kiadóba, azonnal megmondták a címet. Ez húsz forintért nekem is eszembe juthatott volna. — Kopott bőrtárcát vett elő, kihalászott egy töredezett szivart, leharapta a végét, rászipákolt. A cigarettát úgy látszik megunta. Nagy bodrokat fújt, az egész embernek dohány- és füstszaga volt.

Szerettem volna, ha végre rátér, miért jött. Hónapok óta birkóztam a regénnyel, már kísértett a szörnyű vereség, talán abba kell hagynom — s most úgy éreztem, tudnék írni, ha ez az alak elmenne, békén hagyna. Végre elkezdhetném a munkát!

— Azt mondta, uram, hogy azelőtt írt...

Legyintett, s rám nézett macskaszemével.

— Az nem számít! Még egyetemista koromban.

— Miben lehetnék segítségére, Murányi úr? — kérdeztem szárazon, de félrenéztem, a tekintetét nem bírtam el viszolygás nélkül.

— Mondja, uram, volt már éhes életében?

— Többízben. Elsősorban katonakoromban... Azért jött, hogy ezt megkérdezze?

Úgy tett, mintha észre sem venné türelmetlenségemet.

— Ha volt katona, akkor megért engem. Mert a háború alatt történt a dolog... De jóval korábban kezdődött. — Elterpeszkedett a széken, lehúnyta vibráló, szőrtelen pilláit, rekedt hangja révedezővé

vált. — Volt nekem egy iskolatársam, a Géza... Már a gimnáziumban állandóan huzakodtunk. A tanulásban elhagyott, a tornában nevetségessé tett, a leányoknál megelőzött. Mindenki azt hitte, nagyon jó barátok vagyunk — együtt laktunk —, de én gyűlöltem Gézát. Mindig mindenben mögéje szorultam. Megért engem, uram? Géza ugyan nem kérkedett fölényével, természetesnek vette, s nem törődött haragommal sem. Elmondta, hogyan csókolózott a leányokkal, akikbe én voltam szerelmes, megmutogatta levelüket. Néhányszor közel voltam hozzá, hogy éjjel álmában megfojtom, a torkát kaparásztam, aztán megbántam ezt, és mindent bevallottam neki... Géza a szemembe nevetett és éltünk tovább. Ő volt a nap, én meg a holdja... Másodévesek voltunk, mikor kicsapták az egyetemről, valami politika miatt. Vidáman búcsúzott tőlem, vidéki rokonokhoz ment, ösztöndíjas árva gyerek volt... A sajnálkozást elnyomta bennem az öröm — végre megszabadulok tőle! Kikísértem az állomásra, s akkor talán, mert késve indult a vonat — ma sem tudom, mi történt velem —, dadogva bevallottam neki, hogy a házkutatáskor én mutattam meg, hol vannak az iratok... Úgy éreztem, ezt a szörnyű bűnt nem hurcolhatom, most már úgyis mindegy! Mert a politika miatt is veszekedtünk. Géza nevetett rajtam csúfondárosan. „Tudom, hogy te adtad oda a zsaruknak, te mafla! Dehát úgyis megtalálták volna. Na, szervusz, többet nem látjuk egymást!" Szinte csikorogtam a gyűlölettől, magam is ezt szerettem volna, de azért integettem báván Géza után. Kitüntetéssel raktam le minden vizsgát, mintha megtáltosodtam volna. Aztán közbejött a háború! Mégis kitört negyvenegyben, ahogyan Géza jósolgatta... Mint tüzérzászlós kerültem a frontra, rögtön az elején. Egy hadosztályban szolgáltam Gézával, bár nem találkoztunk. De egyszer felolvasták parancsban, hogy lefokozták őt, hadapródőrmesterből közlegénnyé. A szomszéd ezred nem volt messze hozzánk, addig is halogattam a látogatást, pedig hírül hozták, Géza is tud rólam. Most már nem mehettem. Közbejött a tél, más frontszakaszra vezényeltek, kitüntetéseket kaptam. Negyvenkettő tavaszán kivertek bennünket az állásból, mint utóvédbiztosító fogságba estem. Nem sokat kukoricáztak velünk, hajtottak hátrafelé a feneketlen sárban. Ez még hagyján! De alig kaptunk enni. Mindig rendezett körülmények között éltem, uram, előírt időben étkeztem, a ruháimat vasaltattam, mindennap borotválkoztam. Úgy hívtak a hátam mögött —

a fronton is: a kis gróf! Mentünk a Kaukázus felé, s én olyan gyötrő éhséget éreztem, néha még most is eszembe jut! A lelkem üdvösségét odaadtam volna, ha istenigazában jóllakhatok. Azért kérdeztem magától, mikor jöttem, volt-e éhes? Mert minden bajomnak akkori kiéhezettségem az oka.

Murányi mohó szipákolással ért végére a szivarnak, rétegesen lebegett körülötte a füst, táguló-szűkülő tekintetét megszoktam már.

— Éhesen ténferegtem a lágerben. S mit gondol, kiről hallottam ott? Bizony Gézáról. Korábban fogságba esett, mint én. Illetve... az urak nem érintkeztek vele, suttogták, hogy odahaza hadbíróság elé kell állítani, mert egyszerűen átszökött az oroszokhoz. Elhatároztam, ezek után nem keresem a barátságát. De... másnap újra ott keringtem a konyhabarakk körül, mint az éhes kutya. Géza maga látott meg, kiszaladt hozzám, ölelgetett, vidáman vert hátba, mint régen... Ő volt a főszakács! Homlokba lógó kenderhajával hasonlított az oroszokhoz, azoknak a sapkáját hordta. Kinyögtem, hogy enni szeretnék, mert nagyon éhes vagyok... Lekvárt és kenyeret hozott ki, s hiába kérdezgetett, amíg be nem faltam. „Idejönnék dolgozni, Gézukám..." — mondtam alázatosan. „Úgyis kell dolgozni valahol, igaz?" Sokáig nevetett. „Az igaz, Murányi, csakhát te nekem nem kellesz, mert utálod a munkát! Kéne egy vételező a konyhára, de te? A szemedet kilopnák, ha ugyan... nem lopnál te magad is! Itt becsületesen kell élni. Ismerlek! Haha..." Megsértődtem. „De kérlek, igazán nem értelek, úgy viselkedsz, mintha az oroszokkal tartanál." Elkomolyodott. „Miért, te kivel tartasz?" Igyekeztem megmagyarázni, hogy átmenetileg fogságban ugyan, de magyar tiszt vagyok, s tudom mivel tartozom hazámnak, szóval... nem folytathattam. mert mérgesen nekem támadt és lehülyézett, mire elrohantam, és esküdöztem, soha nem keresem fel többet. Dehát ebből semmi sem lett, két nap múlva odaólálkodtam, s azzal sem törődtem, hogy a többiek meglátnak a „hazaárulóval".

— A konyhán nem használhatlak — mondta. Hanem tudod mit, Murányi? Taníthatnál engem. Németül, angolul, franciául, oroszul beszélek már. Egy hadmérnök esténként matematikára oktat. Mikor az egyetemről kirúgtak, te keleti nyelvekkel bajlódtál, emlékszem, szépen haladtál. Kínai tankönyveid, jegyzeteid voltak. Nos? Megtanítasz kínaiul?

Hebegtem, szabadkoztam, régen abbahagytam a tanulást, s kü-

lönben sem megy segédkönyvek, szótár nélkül. Géza leintett, franciául már a lágerben tanult meg, nyelvkönyv nélkül, mégis kifogástalan a kiejtése. Neki hat hónap elég volt a franciára, a kínaira rászán egy évet is. Van itt idő bőven. Nekitüzesedett, kijelentette, csak akkor kapok tőle ennivalót, ha kínaiul oktatom, mert keleti nyelveket akar tanítani az egyetemen otthon, ha vége lesz a háborúnak. Kezembe nyomott egy fél kenyeret meg egy kis húst, és elzavart, azzal: holnap délután jelentkezzek. Elvonultam a tábor másik sarkába, faltam, de közben majdnem szétpattantam a méregtől. Hogyan taníthatnám Gézát kínaiul, mikor magam sem tudok? Gyötörtem emlékezetemet, talán nyolcvan-száz kínai szóra emlékszem, ezek legtöbbjét le is tudnám írni eredeti jelekkel. Dehát ez semmi! Nyelvkönyv és szótár kéne, itt szerezni lehetetlen. Géza mindig ilyen volt. Feléje sem nézek többet. Három napig bírtam, közben meglévő holmimat adtam oda kenyérért... Mások jobban bírták, de én? A rabság, a honvágy tette-e vagy más, nem tudom... Csak azt, hogy örökké ettem volna. Három nap múlva a konyhához sompolyogtam. Géza kiüzent, látni sem akar. Erre én kezdtem könyörögni a küszöbről, ne haragudjon rám, szívesen tanítom kínaiul... Pedig sejtettem, a tudományommal legfeljebb néhány leckéig juthatunk el. Dehát lesz, ami lesz! Azt mondják, később munkára is lehet jelentkezni, akkor jó ellátást adnak. Hegyoldalban volt a láger, lent folyó hömpölygött, s a másik oldalon a város, rendezett házsorok, félbemaradt építkezések s két füstölgő gyár, ezekbe jártak munkára a foglyok.

Géza bizalmatlanul kérdezgetett, azt hitte, a tisztek beszélték tele a fejemet, megvetéssel emlegette őket, de nem mondtam ellent neki. Ha szóhoz jutottam, azt bizonygattam reménykedve, milyen jól megtanítom kínaiul. Kisétáltunk a hosszú barakkok közül a drótsövényhez. Nézegettük a várost, Géza sokáig hallgatott.

— Nem bánom — mondta végre —, megpróbálhatjuk.

Murányi lehajtott fejjel emlékezett. Tétova kézmozdulattal hessentette el a füst sűrűjét — vagy a kellemetlen múltat —, s tovább beszélt.

— Minden átmenet nélkül elkezdtem a tanítást. Ráböktem a mellére: — ember = zsen, érted? Asszony = fu zsen... Férfi = nen zsen. Magyar = koun zsen, paraszt = non nun. — Egyszuszra elmondtam, uram, majdnem minden kínai szót, amit ismertem.

Géza érdeklődve figyelt. Széles, piros arca felderült, és azt dünnyögte: „A fene egyen meg, Murányi, azt hittem, a tiszt urak agitáltak meg. Mégiscsak jó fiú vagy te! No, nem bánom, hát tanuljunk, de ezentúl pontos légy. Holnapra csináltatok füzeteket csomagolópapírból, amit megtanulok, rögtön leírom, majd adsz fel leckét, úgyse tudok éjjel aludni, szervusz!" De én kísértem visszafelé, s mint aki részeg, még egyre kínai szavakat mondtam neki. Hozzám fordult hunyorogva:

— Hogyan mondják azt, hogy: enni?

Azonnal rávágtam:

— Csö-fan.

— Étel?

— Sö-u.

— Élni?

— Sen-huo.

— Kenyér?

— Nun-ban.

Géza felnevetetett, hátbavert, megölelt.

— Úgy látszik, tényleg jól tudsz kínaiul, őszintén szólva eddig egy kicsit kételkedtem a tudományodban, pajtás. Miért vagy ilyen sápadt?

Nem tudtam válaszolni. Géza szerencsére közkeletű dolgokat kérdezett, mind benne voltak az én száz szavas tudományomban. S megkezdődött a kálváriám. Naponta másfél órát tanultunk Gézával. Bent a konyhabarakkban, vagy sétálgatva a drótsövény mentén. Már nem tudom pontosan, hogyan kezdődött... Alighanem Géza kérdezett olyan fogalmakat, amelyeket nem ismertem kínaiul, de azonnal rávágtam valamit. Mondtam egy szót, amely kínainak tetszett. S mivel a tudományom amúgy is hamarosan elfogyott, magam találtam ki mindent. Úgy készültem az órákra, hogy töprengve kóboroltam a táborban, míg a többiek tétlenül hevertek, vagy éjjel csikorogtam magamban, míg odakint szél fújt, az őrség kiáltott, társaim beszéltek álmukban, de a másnapi lecke mindig meglett. Nemcsak szavakat találtam ki, hanem írásjeleket is, mert Géza nagyon szorgalmas volt. Nyelvészetet tanultam az egyetemen, hát ismertem a nyelv belső törvényeit. Az egész tábor csodálattal tekintett ránk. Néhány hónap múlva folyékonyan társalogtunk Gézával, az általam kitalált nyelven. Hivatott a lágerparancsnok, és meg-

dícsért, helyeselte, hogy tanulással töltjük az időt, biztatott, dolgozzak csak, legalább belejövök. Majd szervezünk nyelvtanfolyamokat, ha lesz elég jelentkező. Milyen nyelven tudok még? Kissé megijedtem, de aztán megszokta mindenki a mi dolgunkat, és nem törődtek velünk. Késő ősszel — akkor már kijárhattam a főszakáccsal a városba is — jött egy mongol arcú tiszt hozzánk, s jó ideig hallgatta a nyelvleckét. Nem szólt, de utána félrehívott, és közölte: tud kínaiul. Megdermedt bennem a lélek! Azt hittem, rám szakad az ég... Csendesen megmondta a tiszt, hogy majdnem semmit nem értett a beszédünkből. Milyen nyelvjárást tanítok? Ötöltem-hatoltam, aztán kinyögtem nagy nehezen, hogy a felső-tibeti nyelvjárást tanultam az egyetemen, de abbahagytam a tanulást, azonkívül régen volt, és nincs nyelvkönyvem, se szótáram. Csóválta a fejét, ezt a ritka nyelvjárást nem ismeri, és elment. Olyan voltam, mint a szélütött, beteget jelentettem. Két leckét kihagytunk, de aztán Géza jött értem. Mit tehettem, uram? Jártam tovább ezt a rettenetes táncot, de úgy, mint aki egyre felfelé tekintget, mikor dől rá a ház? Néhány hét múlva hivattak a parancsnokhoz... Nos, azt gondoltam: itt a világ vége! Rettenetes sejtelmeim voltak! Pedig csak annyi történt, hogy a mongol arcú főhadnagy csomagot küldött nekem meg egy mentegetőző levelet, hogy szerzett ugyan nyelvkönyvet, de nem tudja, megfelelő-e, azonkívül csak orosz—kínai szótárt kapott, de azért tán hasznát veszem, hiszen jól beszélek oroszul... A parancsnok újra dicsért, s emlegette a nyelvtanfolyamot, vannak már könyvek is. Megértettem, hogy nekem — végem! Mint az eszelős, térdre estem a parancsnok előtt, és könyörögtem neki, hadd mehessek másik táborba. Éppen akkor jött a felhívás, lehet jelentkezni gyárépítésre s erdőirtásra is. A parancsnok először a vállát vonogatta, aztán elküldött, de én visszatolakodtam, könyörögtem. A táborban azonnal híre járt, hogy megbolondultam. Voltak ott idegen szovjet tisztek, azoknak a nyakára jártam, mindenre jelentkeztem, csakhogy menekülhessek a felső-tibeti nyelvjárás elől. Géza fel akart pofozni, fenyegetőzött, hogy majd észre térít — de hiába! Nagyon csodálkozott, hogy éppen most ment el az eszem, mikor beindul a nyelvtanfolyam, huszonkilencen akarják még tanulni a kínai nyelvet, s nekem más munkát nem is kéne végeznem. Szervezik a francia és német tanfolyamot is. Géza szuttyongatott — még az utolsó pillanatban is meggondolhatom.

Szerencsémre indult egy csoport az erdőirtásra, s valaki megbetegedett, addig könyörögtem, míg engem osztottak be helyette, éjjel másztam fel a teherautóra, hónom alatt a motyóm... Géza semmit sem tehetett. Messze, az Ural felé vittek. Még az úton megsemmisítettem a „jegyzeteket", hogy semmi se emlékeztessen rettenetes bűnömre. Ó, mennyivel nehezebb sorom lett a másik lágerben! De dolgoztam, ahogyan tőlem telt, nemcsak a markom kérgesedett meg, a szívem is, mint tiszt hamarosan csoportvezető lettem. Az új környezetben, a munkában igyekeztem elfelejteni a felső-tibeti nyelvjárást...

Murányi kinyújtogatta turistabakancsos, zöldharisnyás, vékony lábait, komótosan szivarozott újra. Pillogott, s olyan vontatottan beszélt, mintha a szavakat csorbuló fogakkal rágná.

— Sikerült elfeledkeznem Gézáról, és a felső-tibeti nyelvjárásról, egészen addig, míg vége nem lett a háborúnak, s én négy és fél évi távollét után kibújtam a vagonból a határállomáson. Mit gondol, kibe ütköztem? Éppen Gézába. Ott is megelőzött. Azonnal a nyakamba borult, kedves barátjának nevezett, s elkezdett velem társalogni — kínaiul. Nem menekülhettem. Azonnal előkerített még vagy tizenöt foglyot, ezeket már ő tanította a felső-tibeti nyelvjárásra. Mert abbahagyta a szakácskodást, ő lett a nyelvtanár abban a lágerban. Több tanfolyamot tartott az én távozásom után, s hirtelen nem is tudta megmondani, hány embert oktatott franciára, németre és a „kínai" nyelvre. Olyan voltam Géza és tanítványai között, mint az idióta. Beszélték előttem — és velem — a felső-tibeti nyelvjárást, de sokkal jobban, mint én, s még hencegtek is ezzel. Azon gondolkoztam, vissza kéne szökni az erdei lágerba, pedig sírva léptem a hazai földre... Ismeri ezt az érzést biztosan. Nahát Gézától nem lehetett szabadulni. Debrecenben majdnem megléptem, de nyakon fogott. „Nem barátocskám — azt mondja —, ilyen könnyen nem hagyhatod itt a jó barátot! Együtt tanulunk tovább Pesten. Tudod, én belebolondultam a kínai nyelvbe, népszerűsíteni akarom otthon."

Murányi sovány fejét majdnem a térdéig lógatta, mint a fáradt, öreg lovak. Néha felnézett, mintha arról akarna meggyőződni, hallgatom-e még? Sötét volt már a szobában, de vendégem intett, hogy ne csináljak világosságot, mikor mozdultam az imént.

— Pesten a menyasszonyomékhoz mentünk. Klárika jómódú szü-

lők gyermeke volt, mint zászlós ismerkedtem meg vele, mielőtt a frontra indultam. Eljegyeztük egymást, kaptam tőle néhány hűvösen-kedves levelet a fogságban is. Kissé kényszeredetten fogadtak, de Klárika viselte a gyűrűmet. Szülei keservesen szidták a megváltozott viszonyokat, de végül is elhelyeztek minket a cselédszobában, mert a mindenesük úgyis megszökött. Most hálás voltam Gézának, mert hamarosan felvidította az egész családot, térült-fordult, és színházjegyeket hozott. A menyasszonyom tapsolt örömében — s Géza kijelentette, az én ötletem volt. Szép estét töltöttünk el hármasban vagy inkább éjszakát — mert a szülők színház után hazamentek —, s mi „szórakoztunk" egy kicsit. Klárika ismerős volt a lokálokban, mindenütt jó barátok köszöntötték, s igen sokan tegezték, még velem is barátkoztak, hogyan volt fogságban? Gyenge táncosként nézegettem közben, hogyan simul egymáshoz Géza és Klári. Nem bírom az italt, a jó barátom támogatott hazafelé egyik karjával, mert a másikkal Klárikát ölelte. S otthon aludni sem engedett, a fürdőszobába parancsolt, hogy kijózanodjak. Civilruháimat Kláriéknál hagytam, mikor a frontra indultam. Géza is az én holmijaimat viselte. Zavaros összevisszaságban kavargott körülöttem a terve, amit akkor a fürdőszobában előadott, hogy Kínába kell mennünk... Az éjjel megismerkedett valakivel, aki elmondta, kínai nyelvtudással pályázni lehet igen magas összegű ösztöndíjra, az egyetemen, a keleti nyelvek tanszékén kell jelentkezni. Most azonnal odamegyünk. Kétségbeestem, tiltakoztam, de hiába! Géza közölte, hogy a menyasszonyom is helyesli a dolgot, és ha sikerül, hármasban utazunk el messze Ázsiába, mert Klárika nagyon unja Pestet és a szüleit. Géza nem értette akkor még, miért farolok, de ugyanúgy markolt meg, mint a lágerből való szökésemkor. Reggel taxit hívott — addig Klárika őrizetére bízott —, s mentünk az egyetemre.

Nagyon kedvesen fogadtak. Tudtak az ösztöndíjról. Leültettek bennünket, és hallgatták Gézát, mert én meg se mukkantam. S Géza beszélt „kínaiul", szélsebesen, folyamatosan, nem kereste a szavakat — kínaiak is voltak ott, udvariasan hallgatták. Mikor egy hosszabb szóáradat végén közölték, hogy egy igét sem értettek, Géza felnevetett, s újra kezdte... Látta, hogy értetlenül hallgatják, hát meglökött engem: „Talán nem egészen jó a kiejtésem, magyarázd el te a dolgot." Mikor harmadszor bokán rúgott, hebegni

kezdtem, de engem nem sokáig hallgattak, mert valóban kínai szavakat mondtam, csak éppen összefüggő értelem nélkül. Ám Géza nem hagyta magát. Magyarázni kezdte minden lehetséges nyelven, hogy mi a felső-tibeti nyelvjárást beszéljük. Kiderült, hogy a jelenlévők egyike Tibetbe való, ő értett a halandzsánkból a legkevesebbet. Tovább nem hallgattak bennünket, kituszkoltak. Géza sápadtan szabadkozott. Még néhány kérdést tett fel, mintegy utolsó próbaként. A kapu alatt megragadta a karomat, úgy vonszolt a taxiba, mint a rabot. Nem szólt egész úton hozzám, csak otthon a Szüret utcában, a cselédszobában, de ott azonnal ütött is... Megvert, uram, kegyetlenül nekemesett. Alaposan kitöltötte rajtam a dühét. Fojtogatva kérdezett ki, hogyan is tanultuk mi a felső-tibeti nyelvjárást a lágerban? Üvöltözött velem, mint egy őrült, hogy a maga elpocsékolt idejét és energiáját nem sajnálná, de ott a sok szerencsétlen, akiket az én tanításom nyomán ő avatott be a „kínai" nyelv rejtelmeibe. Azok mind megtudják ezt a disznóságot, s az ő becsületét örökre tönkretettem. Nem ütött már, csak beszélt, majdnem sírva hánytorgatta fel, ami egyébként — a verésen kívül — nekem is fájt. Mondanom sem kell, uram, hogy Klárika családja hogy bánt velem, mikor részletesen megtudták Gézától szégyenemet. A leány arcomba vágta a gyűrűt. Mit tehettem volna? Szöktem innen is. Már Mohácson tanárkodtam, mikor elért a hír: Géza és Klári diszpenzációval összeházasodtak, az én távozásom utáni napokban. Őszintén szólva nem nagyon bántam a dolgot. Éldegéltem Mohácson, és igazán nem rosszul. A nyelvészkedést persze abbahagytam, verseket sem írtam már, ugyanúgy eltüzeltem minden irkafirkát, mint odakint, mikor a felső-tibeti nyelvjárás elől menekültem. Jó vörösbor terem Mohács környékén, pinceszerekre jártunk a kollégákkal, cimborákkal. Tréfálkoztunk, meséltünk a fogságról, háborúról. Feleségül vettem, uram, egy tisztes özvegyasszonyt, akinek szép kis vagyona volt. Most már az én szőlőmbe jártak a cimborák, s megválasztottak a Horgász Egyesület elnökévé. Leéltem volna az életemet békében, ha a mostohafiam nem veszi a fejébe, hogy tanár lesz. Dehát így történt, Pestre került az egyetemre, mert az anyja is így akarta, leszavaztak. S mivel Géza, az én halálos ellenségem közben egyetemi előadó lett, úgy rendezte az ördög, hogy magába bolondította a mostohafiamat, uram... A többit most már sejtheti. Géza éppen keleti nyelveket tanított, kínaiul

is rendesen megtanult: többször járt Ázsiában tanulmányúton. A mostohafiamat a lakására járatta, a kedvence lett — s engem, uram, egészen befeketített, mintha én lennék a világ legutolsó csirkefogója! Klárikától se hallott mást a fiú, mint az én gyalázatomat. Géza, ez az elvetemült gazember, feleségestül az egyetemisták közé járt, velük komázott, mulatott... A mostohafiam odáig vitte a rajongást, hogy egyszerűen meghívta Mohácsra az idén szüretre. Elgondolhatja, hogyan éreztem magam! Géza a saját autóján érkezett. Nem beszélt a felső-tibeti nyelvjárásról, de nem is kellett, mindenki tudta már a szégyent Mohácson, még a saját feleségem szájából se hallottam mást. A fiú meg a barátai valóságos csúfot űztek belőlem. Már a diákjaim utánam kiabáltak a sötét utcán. Géza többször is eljött hozzánk, és... úgy fogadták, mintha én ott se lennék. Végleg összeroppant az életem. Így került a kezembe az ön könyve uram. Először egyik tanártársam hivatkozott rá, aztán a mostohafiam... Mit csináljak, megvettem. Azt vihogták, hogy énrólam szól az előszava... Olyan vagyok — azt mondták —, mint a nádőr, aki nem tudott úszni, de másokat mégis tanított. Sőt! Mohácson az a mendemonda, hogy csak azért írt uram Balatont, hogy ne lehessen azonnal rám ismerni...

Megnyugtattam Murányit, hogy nem róla írtam, hiszen nem is ismertem. Azonkívül egészen mást akartam én elmondani abban az írásban, „A völgy emberei" bevezetéseképpen. De Murányi nem nyugodott, míg meg nem ígértem, hogy levelet írok neki, postára adom bélyegzővel, hogy minden gúnyolódónak megmutathassa: nem őróla szól az írás. Így talán megmaradhat a Horgász Egyesület elnöki tisztségében.

Jó ideig hallgattunk, nem sürgethettem szegény Murányit, hátha tüske maradna benne, hogy mégis őt akartam csúffá tenni. Nagyokat sóhajtozott a sötétben. Váratlanul azt kérdezte tőlem:

— Mit gondol, uram, rendbe jöhet még az én életem?

Nem válaszoltam azonnal.

— Azt hiszem, Murányi úr, nincs olyan nagy baj. Ön kissé eltúlozza a dolgot. Gézával kellene beszélnie, ő segítségére lehet.

Murányi nagyon izgatott lett.

— Soha uram, érti?! Tudom én, mit akar az a gazember! Mit gondol miért nem hozta Klárikát Mohácsra? Miért sóhajtozik annyit, hogy rosszul él vele?! Semmi neki az egyetemi tanárság... az

én romlásomra pályázik az most is! A mostohafiút már megbolondította meg szegény feleségemet is, csak róla beszélnek, s nekem nincs becsületem. Emeletes házunk van a hajóállomásnál — régi gabonakereskedő család a feleségemé... s a feleségem szemrevaló menyecske, pedig megvan már a kora, de tartja színét, ízét, mint a jó évjáratú borok. Főzni pedig felségesen tud. Géza a feleségemre, a vagyonomra is szemet vetett! De én nem hagyom magam! Fölibe kerekedek most az egyszer! Tudja, mit csinálok?

— Nos?

— Elhatároztam, én is megtanulok kínaiul! Meg én! Maga megküldi az írást, hogy nem rólam van szó, én meg nekilátok, furtonfurt gyúrom! Kint a pincében nem tudnak kilesni! Aztán, ha lejön Géza, majd kirakom neki a tudományt, tudom leesik az álla, megtudja, ki az a Murányi János! Mit szól hozzá, uram?

— Jó az ötlet, csak aztán ne hagyja abba Murányi úr. Tanuljon. Nem késő azt elkezdeni. Látja, Géza is azután látott neki, mikor maga félreállt az útjából.

— Elnézést, hogy háborgattam. — Murányi nehézkesen felállt, kirántotta kezemből a könyvet, amelyet eddig szorongattam, begombolkozott, megkereste a botját, s mikor villanyt gyújtottam, nem nézett rám, lehajtott fejjel hunyorgott s botladozva sietett kifelé. — A levelet ne felejtse, uram... — Megállt a küszöbön, visszafordult, felemelte a karját, mintha nagyon fontosat akarna mondani, talán azt: mi a tanulsága az ő történetének, de aztán mégsem szólt.

Elment. Kutyám tisztességes ugatással kísérte. A levelet megírtam, elküldtem Murányi érdekében Mohácsra, s azóta is sokat gondolkoztam a felső-tibeti nyelvjáráson, de nem jutottam többre, mint amit eddig elmondtam. Lehet, hogy mások sem értették meg „A völgy emberei" előszavát?

No akkor hámozzák ki Murányi történetéből a szükséges tanulságot.

*

Tetralógiám második kötetét is első kritikusomnak, segítőtársamnak — Feleségemnek ajánlom.

Első rész

HOGYAN DALOL BORONYÁK?

I

ÖREG Szabóné reggel óta csikorogva jajgatott a besötétített szobában. Nyüszített, morcogott, mint a szenvedő állatok, aztán elcsendesedett, majd magas fejhangon kiáltozott. Ilyenkor felfigyeltek az udvaron játszadozó unokák, a két fiú, de nem sokat törődtek a kiabálással, ha bemennének, meg sem ismerné őket a nagyanyjuk. A menye időnként bejött, letörülgette a beteg fakó, ráncos, barázdált arcát, megfordította a csatakos párnát, vizet igazított a kezeügyébe, tett-vett, hogy ünnepi rend legyen a szobában, még a homokkal hintett földpadlót is felseperte.

A borostás, álmos öregember megjött a telepről, az éjjeli őrségből, s a küszöbre tett kisszéken kuporog, kérdezgeti a beteg öregasszonyt. Komótosan nekilátott a borotválkozásnak, fente a csorba kést, hosszan szappanozott, s közben többször is odasettenkedett, hallgatta a szívettépő dunnyogást. Megmosakodott, tiszta inget vett, majd zöld ággal hajtotta a legyeket, s óvatosan felhajtotta a csíkos dunyhát, megnézte, dagadtabbak-e az öregasszony lábai, mint tegnap? A beteg éppen rémekkel viaskodott, a lófejű doktort szidta, aki összejátszik a patikussal a szegény emberek ellen, csak drága orvosságokat ír, majd a bőrkabátos idegenekkel bajlódott, akik a gyár hírét meghozták a vidékre. Minden átmenet nélkül régen abbamaradt veszekedéseket folytatott a pusztai cselédkonyhákról, hadonászott, vergődött.

„Elbájolta, megrontotta a fiamat, beszélhettek nekem ... A büszke juhászleány vesztére tör az én Pistámnak! Olyan szegény gyerek, mint az álomjáró ... Betege a Tar Teréznek, bűbájos volt annak az anyja is ... Jaj! Végem van!"

Az ura haragos szavaiba botlott, amint az öntudat határához

botorkált. A szobában egészen világos volt, sávosan ragyogott az augusztusi nap, s ott álltak mellette mind a hárman — Pista, a fia, Terus, a menye, meg ura, az öreg Szabó. Öreg Szabóné szeme kitisztult — mintha a beragyogó nap ködöt szippantana ki a szobából —, és sokáig nézte őket, mint mostanában mindig, ha magához tért... Az ura rakoncátlan hajából rosszul sikerült a választék, feje tetején nagy csimbókok meredeztek, ősz bajuszát kipödörte, arca piros, egészséges, — kis irigységgel gondolt rá, hogy ennek soha nem volt baja életében, őt meg szidta, hogy kényeskedik, mindig fájlalja valamijét, ő pedig titkolta, némán rágta meg a szenvedést, már fiatalasszony kora óta, s ha nem bírt magával, elbújt, magában kinlódott... A Pista fia, még nyalkább, mint régen, csak a bajusza lett dúsabb, sötétebb. Jól áll neki a feszes, sötét ünneplő, a szegett csizma... A menye ruházata? Bezzeg tarka rongyokat vesz magára, most aprómintás, kék kartonszoknyában van, kendő a fején, de elhagyta a kikeményített, bodros alsószoknyákat. Pántos, gombos cipője van. Egyszer csak levágatja a szép haját, mint a többi gyári leányok, a keze már, lám, éppenolyan sárga, megfogta a gyár... Magukra veszik a mindenféle cifraságot, a selymet, bársonyt, de ökölbe szorított kézzel állanak a szentegyházban, nem merik mutatni a sárga tenyerüket — s azt mondják, másutt is sárga lesz a bőrük, ahol eltakarja a szép selyemruha... A gyárral s az újféle élettel háborút viselő vénasszonyok mint valami bujtogató cédaságot tartják számon, hogyan sárgul a gyári leányok dolgos keze. Azért ez a Terus sokkal szebb, mint leánykorában, akkor olyan soványka volt, keszegnek látszott. A formái kiteltek, arca sima, melle ruganyos és duzzadó — mintha mindig gyereket várna. Csak a szája sarkán látszik két vonal, ha mosolyog vagy nevet, ott rejtőzködnek az asszonyként eltöltött évek. A homloka felett néhány dús hajtincs, egészen szőkére világítja az erős napfény. Hányszor felajánlotta neki ládában rejtegetett kincseit, úgyse kell őneki már. A juhászleány kedvesen visszautasította: „Nem kell, anyám, köszönöm a szívességét. Maga is azért takargatta eddig, mert ha elszakad, még egyszer nem tud nyolc keményített szoknyát szerezni... Maga nem hordta, hát megette a szoknyákat az idő. Kinek van manapság hat alsószoknyára pénze? Amint a világ fordul, változik a szegénység is. A munkában amúgy is alkalmatlan viselet, s hogy ki mit mond, azzal én nem törődöm.

Ezeket a készruhákat olcsón adják a gyári boltban, azért viszi a telepi nép. A divattal a fene se törődne, így van ez, nem másképpen!" Nézte a menyét pityeregve, és eddigi ellenkezése után most kezdte homályosan érteni, hogy Terusnak lehet igaza, bár ő soha nem venne fel ilyen alakra simuló, újmódi ruhát. Ki nem mondta ugyan, de szemérmetlennek érezte, uraknak való viselet ez. A háború hozta tán ezt is, mint annyi szerencsétlenséget. A szuvas láda felé irányította tekintetét — alig látszanak a festett, faragott tulipánok —, nagy kovácsolt vas-lakat lóg rajta — s azt hüppögte:

— Olyan szép vagy, kedves menyem... Minden ruhámat neked adom.

Nem válaszoltak neki. Az öregember szeme dühös fénnyel villogott, a fia lehajtott fejjel állt, csak a menye mosolygott szelíden. Ugyan melyiket bánthatta meg megint az álombeli beszéddel? Pislogott rájuk, erőlködve meg akart fordulni, a fal felé. A menye azonnal ugrott, segítette. „Mindenem a tiéd lesz..." — súgta neki, és csippentett homályos szemével. Meggondolta magát, és azért sem fordult be, fészkelődött egyet, s szembenézett velük.

— Hová tetted az eszed asszony, csak locsogsz, mint az üres malom, amelyiknek bolond a gazdája... — dünnyögte az öregember.

Ahá, ennek van valami rövidsége, nahát majd megadja neki.

— Ne kiabálj, te asszonyszomorító, megérdemelted, amit kaptál. — Azonnal a menyéhez fordult. — Hová mentek, kedves Teruskám? Valakit temetnek? — Minden temetés iránt érdeklődött, amíg lábon tartotta magát, félrehányva a dolgát, sietett a temetőbe, ha csendítettek a lélekharanggal.

— Megmondtuk, a telepre megyünk, így rendelték az urak! — Kiabált az öregember, majdnem sírt a méregtől, szégyellte magát a menye előtt, aki tán azt gondolhatja, hogy annak idején ő is ellene szólt, pedig csak ez a locska asszony jártatta eleinte a száját. — Jobban vagy végre?

Az öregasszony pityergett.

— Te csak ne kiabálj itt, nem a magad házában vagy! Megjavult az én fülem, de egyre süketséggel vádolsz. Mindent hallok én... Egy hete idehallatszik a gyár búgása, még éjjel is a fülemben van. — Félrehúzta átlátszó kagylójú füléről a fakó kendőt,

beesett arcán ismeretlen révedező mosoly vibrált. — Ti nem is halljátok, mi? — S kuncogott.

Valamennyien figyeltek kifelé, a gyerekek füttyögettek, néhány ődöngő légy igyekezett befelé, egyébként csend volt.

— Szent István napján is dolgoznak, megveri az Isten ezeket a gyári urakat. Menjetek csak, ha elrendelték. Majd én vigyázok az unokáimra... No, gyertek közelebb, vasgyúrók! — kinyújtotta elvékonyodott, kékeres karját, és simogatni kezdte az ágyához támasztott széket.

— Megint nincs magánál szegény — legyintett az öregember. — Menjetek csak, teérted, fiam, külön üzent a német mester, utánam kiabált, amint kijöttem a gyárkapun. — Pénzt bontott ki a zsebkendő bogából. — Hozzál valamit, kedves menyem, a bábosoktól. Válassz két huszárt a gyerekeknek, aztán majd én odaadom!

Az öregasszony lehunyt szemmel sziszegett, forgatta aszott fejét. Szabó a feleségére nézett. Annak olyan volt a tekintete, mint aki fütyül az urak rendeletére. Ezt azonban nem lehet megtenni, noszogatni kezdte, hogy induljanak.

Megálltak az udvaron. A ház sárfalából kivöröslöttek a téglák. Akik építették, a legtöbben elmentek már a telepről. Nem jutott még pénz a bepucolásra, az adósság ette meg a pénzt, pedig már kilencszázhuszonötben vagyunk. Először úgy látszott, jól kijönnek majd az öregekkel, de az öregasszony pazarlásról példálózott, ha a menye főzött, semmi sem tetszett neki, amit nem úgy csináltak, ahogyan ő szerette volna, így aztán Pista kívánságára különválasztották a közöst — egy konyhában, külön koszton éltek. Öreg Szabóné nem sokáig haragudhatott, mert régóta keseredő bajok, növő fájdalmak leverték a lábáról, ápolni kellett. A távozók után csorog vékony, de éles jajgatása.

A hodály omladozó kéményén borzas gólyafészek, fiatal madár csattogtatja csőrét, aztán méltóságos szárnyalással a falu, a rét felé lendül el, keresi a többieket. Készülődnek a gólyák, pedig visszaszerzett erejét ugyancsak fitogtatja a nyár.

Ki kéne megint javítani az egyre jobban korhadozó deszkakerítést. A ház előtt vézna diófák sorakoznak, öreg Szabó közel ültette a csemetéket, s nagyon megsértődött, mikor a fia kijelentette, minden másodikat kiveszi, amint megerősödnek.

— Hol lehetnek a gyerekek, mit gondolsz? — nézett körül Szabó

az udvaron, odasietett, és kinyitotta a hodály ajtaját, felkiabált a bojtárszállásra.

— Hallod? A temetőben vannak. — Terus a kopott akácok, szomorúfűzek, vén jegenyék és ünnepélyes fenyők felé mutatott — valahol a sűrűben ugatott vidáman a kutya, elkísérte a gyerekeket.

— Majd bejönnek, ha megéheznek. A temetőben nem eshet bajuk.

— Örökké ott lófrálnak.

Kihallatszott megint a beteg magas fejhangja, az unokáit hívta. Szabó megfogta a felesége karját, úgy siettek kifelé, mintha menekülnének.

A telep felé nyújtózó, fehér út két oldalán fiatal fasor, tompán fénylettek az erős napsütésben a kopott, megvénült tarlók. A kukoricatáblák címerét ringatta a szél. Mocorogtak a dűlőfélen a villámsújtott, öreg cserfák. Valamelyik pusztán nagyokat nyögött a cséplőgép, ott is dolgoznak az ünnepen. A beteg tán ezt vélhette a gyár hangjának, mintha nagy dongó duruzsolná tele bánatával az augusztusi délelőttöt. Az égen rongyos szélű, apró felhők bukdácsolnak, mint a gomolygó birkafalka.

Hátuk mögött a falu zsúpos házai — s özönlött a nép a telep felé. Nemcsak a munkások, akiknek muszáj volt, hanem a sok kíváncsi, akiket húzott az elhíresztelt ünnepély. Idelátszott a lakótelep az erdős hegykaréjjal, s a magasabb gyárépületek felett a széles, szürke lábakon álló víztorony meg a két magasba nyúló kémény.

Hintók húztak el kifelé, uradalmi fogat vitte a kinyitott hintósátor alá, árnyékba húzódott plébános urat.

*

Az ősz szagú, rothadó avaron lépkedett Boronyák, s érezte, a szél a savüzemek felől lódul errefelé a ritkás csererdőben. Még nem öltözött az ünnephez, kék vászon munkaruhában és ellenzős fekete sapkában ballagott — ez a viselete mindegyik telepinek. Megállt az erdőszélen, az emelkedőnek lihegő gyári mozdonyt figyelgette, feje felett rigók feleseltek vidáman a fa sűrű, átharolhatatlannak tűnő sátorában. Hosszú kocsisort húz a mozdony, mostanában rézérc- és kéntartalmú piritet szállítanak valamelyik kikötőből, ahol kirakodnak a Dél-Amerikából érkező hajók.

A mozdony szippantott néhányat, lassított a kanyarban, s amikor beért a fák közé, leugrott róla egy ember. A legközelebbi fa mellé húzódott, megvárta, míg a vonat elhúz, aztán kényelmes léptekkel Boronyák felé tartott. Középtermetű, ruganyosan járó, vékony, bajuszos férfi volt, foltos, szürke szövetruhát viselt, ritkuló hajába beletúrt a szél. Kopott, szíjjal átkötött táskát hozott. Boronyák várta ezt az embert, aki most ráérősen ballagott a ritkás erdőben, s többször körülnézett. Vonásai első pillantásra lágynak látszanak, de ha a szemébe néz az ember... a tekintete kemény. Hasonlít meghalt öccséhez — különösen, amint odalépve mosolyog.

— Boronyák? Balló vagyok... a Piroska apja.

Szorították egymás kezét.

— Megkaptam az értesítést. Magánlátogatás, vagy...

— Mind a kettő, vőmuram. Azért jöttem a teherrel, hogy elkerüljem a nagy sokadalmat, a mozdonyvezető mondta — akit egyébként jól ismerek —, hogy újabban bent a megállónál szaglásznak a csendőrök. Egyébként, régebben szabadultam az internálásból. Munkát nem kaphattam Pesten, listán vagyok még. Itt szeretnék dolgozni... Ennyi az egész.

— Az nehéz lesz... Majd meglátjuk — biccentett Boronyák, s egymás mellett elindultak az erdőben a gyalogúton.

— Neked semmit sem szabad tenni ebben az ügyben — mosolygott Balló. — Biztosra jöttem, mert itt szükség van lakatosra, s nekem olyan papírom van, kivizsgálták az ügyemet, és nem találtak bűnösnek semmiben.

— Értem.

Fürkészték egymást menet közben, Balló felemelte fejét, mintha a rigókra figyelne.

— Hogy van Piroska?

— Jobban. Nem beteg már.

— Jól éltek? — Balló csendes, rekedtes hangja megpendült.

— Azt hiszem, igen.

— Ennek örülök. Hanem ne haragudj... még nem köszöntem meg a sok segítséget. Ha nehéz napokat látott is a család, az éhezéstől megmenekültek. Nekem is a tiétekből juttattak... — Sóhajtott, s ballagtak tovább. Megálltak egy fa mellett, valahol vad csörtetett az erdőben, néha a gyárépületek között járkáltak az őzek. Balló a veje arcát fürkészte megint, s megszólalt. — Nem sokkal vagyok

idősebb nálad, miért magázol? Kicsi gyerekeim vannak otthon... A fénykép után másnak képzeltelek, képen idősebbnek látszol.

Már a telepi utcán poroszkáltak, cserfák árnyékában. Senki ügyet sem vetett a két munkásra.

Piroska botladozó lépésekkel sietett eléjük a kertkapuig, s némán ölelte meg az apját. El sem engedte, ragyogó arccal nézegette oldalról, amint mentek befelé. Boronyák körülöttük csellengett, apósa csomagját vitte.

— Milyen sovány vagy, apám, megviseltnek látszol... S a kezeden... ezek a forradások?

— Semmi az egész. Ne törődj vele...

Boronyák lehajtott fejjel állt mellettük, apósa szemében könnyeket látott, s remegő szempillái körül, sovány arcán elmélyültek a barázdák. Ő is meghatódott nagyon, legszívesebben megölelte volna a vendéget, aki ismeretlenül is kedves volt a szívének.

Piroska a szobába tuszkolta őket, ennivalót akart apjának készíteni, de sokáig állt a konyhában mellére szorított kézzel, aztán törülgette a könnyeit, többféle öröm és bánat szorongatta. Jó, hogy apja kiszabadult és eljött, de vajon megértik-e egymást Péterrel? Azonkívül visszahozta a múltat, első férje emlékét, akit az ő édesapja nemcsak szeretett, hanem tisztelt is, s mikor szöknie kellett, vele akart menni, ha a család nem akaszkodik rá, biztosan elment volna. Régi érzései szorították a mellét, elsősorban édesapja kapcsolatán keresztül gondolt most az eltűnt és meghalt első férjre is, a fiatalabb Gombosra is — ó egészen más világ volt az Pesten, az idő szétszakította, csak foszlányai vannak. S hogyan ítéli meg majd apja a hirtelen második házasságot? Még célzást sem tett a levelekben. Jó lenne átesni mihamarabb az első beszélgetésen.

Amint az ennivalóval és a sörrel belépett a szobába, azonnal elhallgattak, s ez szíven szúrta — úgy látszik a titkolózásnak, a külön ügyeknek nem lesz vége. De azonnal megvigasztalódott, mert arra gondolt, akkor viszont értik már egymást férje és édesapja. Balló tréfálkozott: mi lesz az unokákkal? S mikor a leánya kifelé indult, enni kezdett, de nem marasztalta Piroskát... Ó... apának jó szeme van, mindent észrevesz... Meglátta leánya bimbózó szerelmét is, mikor a fiatal Gombos náluk lakott.

Később bement az edényért, s az apja mellé ült, figyelte, mit

beszél, mint kisleánykorában, ha hosszú távollét után vidéki munkából jött meg, s ontotta magából az érdekes történeteket. Jó néhányra még most is emlékszik... Malomgépészek és hajósok tetteire — ó mennyire szeretett volna elmenni régen gyakorta az édesapjával... Balló, mintha érezné, mire gondol a leánya, megszorította Piroska karját. Az internáló táborbeli életről beszélt Péternek, s közben félmondatokkal leányát is tudósította az otthonról, édesanyjáról, kisebb testvéreiről. Hamarosan elfogyott a sör, félrelökték az üres üvegeket.

Aztán Balló nekikészülődött. Mivel nem akar a fiatalok terhére lenni, elfogadta a meghívást, a mozdonyvezetőékhez megy lakni. Piroska szeme könnyes lett. Apja gyengéden megsimogatta az arcát, s észrevétlen hunyorítása jelezte: azért semmi baj! Nem Péter miatt megy máshová.

*

Az ünnep reggelén megjött Hajmáskérről a katonabanda, s végigvonult a telepen. Elöl a vezető ejtegette cifra, gömbös botját, fújták a kürtöket, ütötték a dobot, harsogtatták a vidám indulókat. A katonabanda bejárta az egész telepet, harsogtatta a muzsikát, csak a gyárkapu túlsó felénél, a barakktábornál torpant meg, szabályos fordulattal hátraarcot csinált, s a díszes, tábornok külsejű vezető ráripakodott a visítozó gyerekseregre —, mert akadt néhány suhanc, ezek az ismerős dallamra azt énekelték: „Hallod-e te kőrösi lány, kőrösi lány..." S a kiforgatott szöveg nem illett az ünnephez.

A barakkokból kitódult a nép, invitálták a zenészeket, s a nők kérték, tánchoz muzsikáljanak. A szürke, palatetős munkásházak három sorban húzódtak az erdőszélen, egészen a térig. Ahol nem voltak cserfák, ültettek gesztenyét és hársat, sőt, az éppen felépült zömök tornyú, sárga kápolna elé virágágyakat domboltak fel, nyitott sövény vezetett be az útról az istenházába. Itt voltak a többi középületek mind, szemben a kápolnával a kantin és a gyári bolt, emeletes, szögletes épületben — minden megvan itt, amire a munkásoknak szükségük lehet. A telep magas, szürke fallal folytatódik, ez az urak számára épült kastély külsejű kaszinót védi a kíváncsi szemek elől. Aztán a tisztviselők, mesterek, mérnökök, főmérnökök tornyos villái következnek a gyárkapuig. A hat hosszú deszkabarakk úgy nyelte el a telepre érkezőket, mintha emésztené az

embereket. A kubikosok, kőművesek, szerelők már továbbmentek az erdő mellett kanyargó völgyben, ide hét kilométerre új gyárat építenek a Bugyogó-völgyben, ahol meleg források fakadnak, egészen közel a Balatonhoz. Ott még nagyobb méretű az építkezés, mint itt volt, s azt mondják, messze vidékről áramlik a fűzfői balatonparthoz a sokféle ember. Vonattal vagy gyalog, némelyik asszonnyal, gyerekekkel — de úgy tekintenek végig a Balaton felé kanyargó erdős völgyön, a Séd mentén zöldellő rekettyés réteken, mint az új élet hazáján... A Bugyogó-völgyben is ütöttek össze deszkabarakkokat a meleg források körül, s itt ez a tábor is — a nagy kavargásnak bizony alja van. Rongyos emberek jönnek a külvárosokból, s találkoznak az országúton vagy a völgy peremén a szolgálatból szökött béresekkel, s együtt kopogtatnak a felvételi irodán... Ha felvették őket, a kantinban s a boltban hitelt kapnak, veszik az olcsó kolbászt, szalonnát és falnak... Rongyaikat eldobálják, cejgnadrágot vásárolnak s olcsó pamutinget — kívülről már új emberekké váltak, hasonlítanak a telepiekhez, mintha valamiféle egyenruhát kaptak volna. Ha nem tetszett a berhidai telepen, akkor továbbálltak „Bugyogóba" — így nevezték a fűzfői építkezést. Ám a faluból is igen sokan nekivágtak szerencsét próbálni, akik eddig ezt a telepet kémlelték — megunván a nincstelen napszámos sorsot vagy a párholdas nyomorgást —, most hajnalonta hosszabbra nyújtják a lépést az úton, s ha rájuk szólnak, csak a szemükkel vágnak a Balaton irányába, ők Fűzfőre, a Bugyogóba mennek.

Ezekben a barakkokban nem kérdezik, ki honnan jött... mit cipel magával, bár a csendőrök sűrűn megfordulnak a tájékon, s néha elvisznek valakit. Akadnak „gazdátlan" nők, akik egyedül jöttek a vidékre, vagy itt hagyta el őket a párjuk, s esténként a barakkokban zene cincog, énekelnek, mulatnak. Sokféle hírt kavar a bakonyi szél a barakkbeli emberekről... A verekedés napirenden van, a múltkoriban leszúrtak egy embert, akiről kiderült, hamis néven élt a telepen. A környékbeli falvak jómódú parasztsága kitartóan gyűlöli a telepet, mert alaposan felforgatta a régi életet — megszökött a béresük, vagy ezután szökik meg —, nincs olcsó vagy ingyen napszámos... s hogy mindent drágábban lehet eladni a „jöttmenteknek", az nem baj —, de legszívesebben kénköves esővel pusztítanák el a gyártelepet, hogy hírük-poruk se maradjon a gyárkéményeknek. A falvak közepén, a nagygazdák asszonyai csak

azon a „szörnyűséges" életen sopánkodnak, ami a telepen folyik, s hogy az isten nem tűri sokáig, az nagyon valószínű.

A katonabanda sietősen lépkedett, hogy messze elkerüliön a barakkok környékéről, a kövér kürtösöket kiverte a verejték. A téren megpihentek. Ráérősen kirakták a kottákat, és jó ideig fújták... Csak akkor hagyták abba, amikor a szikár, hajlott hátú, vizenyős szemű megyéspüspök megérkezett, hogy a kápolnát felszentelje. Kíséretében a környékbeli papok nyomakodtak, elől szuszogott az asztmás plébános úr. Az ólomkeretes, csúcsíves ablakokat gyönyörködve nézik a vendégek, a sokféle színes üveg művészi munka, a legszebbeket az igazgatóság urainak adományából készítették igen neves festők. Olyan sokan voltak a meghívott urak, hogy a munkásokból sokan kintrekedtek, de azért elért hozzájuk a püspök úr néhány szép szava: keresztény testvéreinek nevezte a gyár munkásait, és kijelentette, ez a szép kápolna, amelyet az igazgatóság bőkezűségének köszönhetnek, a szeretet és békesség vára lesz a telepen. Aztán a csendőrök kivezettek két barakkbelit, ezek tökrészegek voltak, s belekiabáltak a püspök úr beszédébe. Nem mondtak ellent, helyeseltek. Akik bent voltak a kápolnában, láthatták, a püspök úr először az urakra dobálta az áldást — Szegő vezérigazgató mellett Babarczy nagyságos úr térdelt, akit éppen most vettek fel a gyárba, ő foglalkozik a munkások ügyeivel, szép fizetést kap: „szociális titkár" lett. A mai ünnepségnek ő a főrendezője. Ideköltözött az egyik villába, a pusztájával nem sokat törődik, mióta bérbeadta. Világos vászonruhát, cúgoscipőt viselt és szoros bricsesznadrágot, gondosan kivasalva. Illatszerektől volt jószagú, sovány arca kissé megpuffadt, s vöröslő bőre alatt látszottak a vérerek.

Annak idején Bercel, a londoni igazgató intézte el, hogy labdarúgó-pályát építsenek a telepen, ott van a kápolna mellett, egyenes, mint az asztal, és felszórták finom salakkal. Pesti egyetemista csapatot hívtak vendégül. Úgy volt, maga Bercel is játszik a telep csapatában, de táviratban kimentette magát, nem jöhetett, győzelmet kívánt... A német főmérnök, két mérnök, három német mester s a többi ismeretlen alkalmi ember volt a telep csapatában, akadt közöttük barakkbeli is. A győzelemből semmi sem lett, a vendégek annyi gólt rúgtak, a nézők elunták számolni. S különben is, idegen volt a labda utáni futkosás a jelenlévők legtöbbjének,

mert a falusiak nemigen láttak még ilyesmit. Babarczy emberei — a mesterekből, kisebb tisztviselőkből alakított alkalmi rendezőgárda — sem tudták megakadályozni, hogy el ne oldalogjanak a kantin vagy a lakótelep túlsó oldalán feldíszített tisztás felé.

Úgy mondták, a mulatság csak két órakor kezdődik, de már jóval előbb odaszökdösött a nép, főként az ünnepiruhás falusiak. A nagylombú cserfákat színes szalagokkal, harmonikás lampionokkal díszítették fel, s a tánchelyet elegyengették. Nagy kondérokban főzték a gulyást, gúlákban vártak a tele söröshordók. Olyan volt a hangulat, mint falusi búcsúk előtt. Csoportokban ácsorogtak, üldögéltek a környékbeli falvakból idegyalogolt fiatalok, családok. A telep felől kanyargó gyalogút két oldalán bábosok, bazárosok sátoroztak, kínálgatták az érdeklődőknek portékájukat. Kucséberek sétálgattak a sűrűsödő sokadalomban, idegenes kiejtéssel kornyikáltak. Mi minden fér a nyakba akasztott ládikókba... Óra, bicska, „aranygyűrű", szipka, tükör, cigarettatárca, pénztárca, karperec... s ki tudná felsorolni a többit?

Két katonaruhás rokkant jött, egymást támogatták. Helyet választottak maguknak. A falábú ócska harmonikát nyekergetett, a vak meg énekelt hozzá. „Nem lesz egy tenyérnyi jel sem, puszta síromon... Elesett katonák teste lesz a vánkosom... Ahová le fognak tenni... Síromra nem borul senki... Senki, aki él... Tavasz sem fakaszt rám zöldet... Elhordja rólam a földet... Messze majd a szél..." Felfigyeltek a háborús dalra, amelyet a hazatérő katonák hordoztak széjjel az országban. Sokan emlékeztek még a háborúra — s amit jelentett, répaszesz szagú pusztai bálokra, rozzant marhavagonokra, tetves dekkungokra s a bizonytalanságra, gyűrött cédulákra, amelyeken közölték az eltűntek s elesettek neve alatt, hogy: „szolgáljon vigasztalásul, kötelességét teljesítette hazájával szemben..."

A vak katona körüljárt botladozva, rongyos sapkájába gyűjtötte az értéktelen bankókat. Odadobbantak a csendőrök. Ám rendben voltak a papírok, a falábú még kifényesített érmeit is mutogatta... A következő nóta után több felé itallal kínálták a katonákat.

*

A zenekar délután behúzódott a fák alá, és bécsi keringőket játszott. Egyszer csak futottak a kaszinó felől a rendezők — s a heve-

résző emberek önkénytelenül felálltak, mert erretartottak az urak. A vak rokkant részeg makacssággal énekelt tovább, de társa belefojtotta a szót.

Szegő frissen vasalt fehér vászonruhában lépett fel a dobogóra. A többiek mögötte helyezkedtek el. Babarczy a cifrabotosnak adott utasításokat. Rákezdték a himnuszt.

Lerepültek a kalapok, az emberek megmeredtek, Babarczy jólesőn állapította meg, sokan voltak katonák, látszik, melyik hogyan húzza ki magát. Itt voltak már mind az ünnepiruhás munkások is. A szociális titkár úr vágott bele élesen, s vele fújta a sok ember: „Isten áldd meg a magyart, jó kedvvel, bőséggel..." Kihúzták magukat a rokkant katonák, mellükön csörrent a sok kitüntetés, a fehér kötényes szakácsok lábhoz eresztették a nagy fakanalakat a kondérok mellett. Mikor vége lett, a leszakadt csendben teljesen feleslegesen pisszegtek a rendezők: „Csend legyen, emberek!" Babarczy Szegőre mutatott:

— Az igazgatóság nevében szeretettel köszöntöm a gyár vezetőségét — a mérnök és mester urakat, s jó mulatást kívánok minden munkásunknak a mai ünnepen!

A rendezők éljeneztek, tapsoltak, s ez átragadt mindenkire, még a cserfák levele is rezgett az ünneplástól. Sokan nem jöttek ki a fák alól, úgyis melegük volt a szoros ünneplőruhákban. A zenekar már harmadszor húzott tust.

Szegőnek virágot adtak át fehérruhás kisleányok, akiket ő széles mozdulattal magához ölelt és megcsókolt. A virágot azonnal továbbadta. A rendezők az egyik öreg lakatost segítették fel a dobogóra, és csendért pisszegtek. A barázdált arcú, sovány ember esetlenül meghajolt. Tegnap még arról beszéltek, hosszabb beszédet kell mondania, leírták, s be is tanulta, aztán ma megmondták, csak egészen röviden szólhat, mert a vezérigazgató úr minden felesleges ceremóniát megtiltott. Nem tehetett róla, a leírt szöveg szerint kezdte most is:

— A munkásság nevében, valamennyi munkástársam nevében alázatosan megköszönöm az igazgatóságnak kegyességüket, hogy vendégül látnak minket a gyár mai örömünnepén, majd jó munkával és hűséggel... majd jó munkával és hűséggel... — Sokszor elmondta reggel óta a betanult szöveget, de most hiába kapkodott

utána, minden kihullott az emlékezetéből, nagyokat nyelt, tátogott, zavarában izzadságát törölgette, s észre sem vette, hogy Babarczy súg neki. „Munkával és hűséggel hálájuk meg szíves jóindulatukat és hozzánk való jóságukat... Fejezd be, te hülye!"

Szegő mosolyogva bólogatott, észrevétlenül intett Babarczynak, ne erőlködjön, aztán kezet nyújtott a zavartan nyökögő embernek, mint aki jól érti, miről van szó. Ott lábatlankodott a fényképész — ezt az öreg munkás nem vette észre —, lobbant a magnézium, még egy felvételért könyörgött, hát Szegő visszatartotta egy kicsit az öreget, mert a lapoknál várják a felvételt, ő maga fordította szembe az öregembert, rázogatta a kezét, s majdnem fellökte Steiglert, a német mestert, aki ott lökdösődött, s a gép elé akart lépni.

Egy rendező bekiabálta:

— Kezdődik a tánc! Jó mulatást!

A tisztás azonnal üres lett, csak a botladozó rendezők maradtak. A munkások, asszonyok, leányok behúzódtak újra a fák alá. A zenekar pattogó csárdást ropogtatott.

Steigler vörös arccal nézelődött, szőke haját nagy csimbókokban ragasztotta le az izzadság. Kissé divatjamúlt, szűk nyári ruháját hazulról hozta még, azóta vállban, hasban erősebb lett. Kék szeme villant, német szitkot harapott el, végre megtalálta emberét. Odatörtetett a vak énekes katona mellé, ahol Szabó támaszkodott a feleségével és Boronyáknéval.

— Na tyerünk tyorsan, maka Szapó... tancen! Meküzentem neked!

— Tessék, Steigler úr... — Szabó kissé értetlenül mosolygott, mintha nem értené a dolgot.

— Tancen... Tyorsan!

— Tudja, azt tartom én, nem jó a bálban se elsőnek, se utolsónak lenni, ráérünk még. — S újra a két asszonyhoz fordult.

Babarczy sietett át a tisztáson, megállt közben, mintha véletlenül kerülne erre, s mikor odaért, egy mozdulattal elintette Steiglert.

— Mi lesz, Szabó fiam? Gyerünk már!

— Hová, nagyságos úr kérem?

— Nem mondta meg ez a hülye? Utasítást kapott, üzenje meg neked a dolgot! Úgy határoztunk, a vezérigazgató úr felesége nyitja meg a táncot egy munkással... Terád gondoltam, fiam! Táncol-

tasd meg a hölgyet alaposan, de siess! — S szemmel az emelvény felé vágott.

Szabó arra tekintett, Szegő mellett barna arcú, virágos ruhás, karcsú szép asszony állt, a német mérnököt hallgatta — Berényiné.

— Az ugyan nem a felesége — mondta halkan Szabó.

Babarczy éppen Szabónét méregette fénytelen mosollyal, felrezzent.

— Az most... nem fontos. — Ráeszmélt, persze, ez tudhatja. — Lejött, az ünnepélyünket akarja látni, hát igyekezz fiam!

Szabó visszafordult a két asszonyhoz, akik ügyet se vetettek a feszengő Babarczyra. Terus nem szólt, csak intett, ha ezt kívánják, menjen, aztán belekarolt Piroskába, s mintha az egész nem érdekelné, az éppen idetartó Boronyák felé indultak. Babarczy hosszan nézett utánuk.

Éppen új nótát kezdtek a zenészek. Szabót már a türelmetlen rendezők is sürgették, de ügyet se vetett rá, ráérősen ballagott az emelvény felé. Megállt, és tisztelettel köszönt. Szegő azonnal kezetnyújtott, a családját kérdezte. Szabó röviden válaszolt, és táncra kérte Berényinét. Az asszony legkedvesebb mosolyát villantotta fel, régi ismerősként bólintott, s bakfismozdulattal lépett le Szabó mellé.

Mindenki erre fordult, sűrűsödött a nép a tisztás szélén.

— Kissé álmos zene, nem? — Az asszony fogait villogtatta.

Szabó nem válaszolt.

— Láttam a feleségét, ritka szépség... Érdekes jelenség. Szeretnék vele beszélgetni. — Berényiné az emelvényen fiatal leánynak látszott, de közelről más volt a tekintete, mosolya fénylett, de nem tüzelt.

Szabó oldalt pillantott, s látta, Terus és Piroska az első sorba furakodtak éppen, s arra gondolt, a nagyságos úr azért választotta őt erre a szerepre, mert látta a pusztán táncolni már — s talán, mert sötétkék, új ünneplőjében, kissé kopott, de tükörfényes csizmában, a begombolt fehér ingben érdekesebb lehet a vendégnek, mint a gyári bolt ruháit hordó munkások. Mindegy... Ha már így van, Szabó Pista nem vallhat szégyent ennyi ember előtt! Apró rezgésekkel, leheletnyi lépésekkel kezdte a táncot, s mire a tisztás közepére értek, észre vette, Berényiné ilyen táncot nem járt még. De azt is: mennyire igazodik, mosolya meglágyult, szeme kitüzesedett. A kövér, rengő farú karmester eleinte bámészan ejtegette gömbös botját,

aztán frissítette az ütemet, toporgott hozzá, mintha maga is táncolna.

Keményen tartotta Berényinét, csak akkor kezdett új figurát, amikor érezte, a tánc ritmusa egészen eltöltötte az asszonyt. Mindkettőjükben volt kényszeredettség az első lépéseknél — kurta szemvillanás jelezte, jó, hát táncoljunk, ha ezt kívánják tőlünk, mi nem tehetünk mást... de most már más lett! Berényiné azonnal értette és átvette a soha nem ismert lépéseket, mozdulatokat, tartása Szabóhoz igazodott, mintha szende falusi leánnyá alakult volna, aki most, ezzel a tánccal adja tudtára az egész világnak szerelmét... Minden idegszálával arra törekedett, hogy Szabó csak neki táncoljon, és elérte ezt, mert méltó párja volt a híres legénynek, akit táncban még senki sem főzött le a faluban s a pusztán. A fák alól egyre közelebb jöttek a nézők.

Az urak kényelmetlen, meghatározatlan érzésekkel nézték a táncot, feszengtek, egyedül Szegő értette meg, miféle nyitány ez. S nagyon élvezte a dolgot, előrehajolt, felsőtestét ingatta a zene ütemére, büszke volt Berényinére. Ezt nem gondolta volna Pálmáról. Babarczyra rá kellett szólnia, amilyen tapintatlan, le akarta állítani a zenét, bár a karmester aligha figyelt rá, úgy vezényelt már, mintha a két táncoló cinkosa lenne. Azonnal észrevette Szabó intését, és frisset muzsikáltak. Szabó forgatta Berényinét — a tánc befejezéshez közeledett.

Mikor a zene elszakadt, Szegő tapsolt, az urak udvariasan brávóztak, de látszott az arcukon, nem tetszik nekik a dolog. A kihevült Berényiné táncosába karolt, és arrafelé indult, ahol az előbb Szabónét látta meg forgás közben, de hiába... már eltűnt. Szegő jött értük, az urak asztalához mentek. Szabóval kezeltek az urak, még a karmester is gratulált. Szegő helyet mutatott Szabónak Berényiné másik oldalán, de az állva maradt, megitta a sört, amit valaki a kezébe nyomott.

— Köszönöm a megtiszteltetést, igazgató úr... mennem kell a feleségemhez. — Kissé meghajolt, s el akart menni, de Babarczy megállította.

— Jól van, István fiam... — S a vállára veregetett. Közben Szabó meghallotta, amint Szegő csúfolódva súgta Berényinének:

— Tudtam előre... Most azt akarod mondani, szívesen lennél munkásasszony itt a telepen, milyen szépen éldegélnél... — S neve-

tett, de nem sokáig, mert az asszony nagy gorombaságot mondhatott neki.

Újabb hordókat vertek csapra, s megkezdték a gulyásosztást.

*

Asztalokat ácsoltak ideiglenesen, ezeknél váltották egymást az emberek, sietősen ették tányérból, lábasból a jószagú, zsíros gulyást. Szabó megégette a száját, még nem tudott a feleségével szót váltani a táncról, némán ültek egymás mellett. Szemben Boronyák kanalazott, Piroskával.

Duka alig hozott Amerikából más ruhaneműt, mint néhány kezeslábast. Amit most visel, kockás, világos szövetből van, gondosan vasalták. Tarka ingét kihajtotta, látszik inas nyaka és mellének szürkés bozótja. Bajuszát és szakállát nem hozta vissza a tengeren, haját rövidre nyiratta, fogait pótoltatta — beszédje megváltozott, mindegyre angol szavakat kevert bele — úgy tetszik, a régi Dukának az öccse ő... akit eddig nem ismertünk még. Kisebb-nagyobb gyerekek kísérik, a fiatalabbik Balló öt csemetéje. Apjuk tüdőbajban halt meg, mielőtt Amerikába juthatott volna. A legkisebb gyerekkel mögöttük jön az özvegy, a félszeg Ballóné, akinek jók már fogai, de kezét minduntalan odakapkodja, erről nem tud leszokni. Alakja, arca kitelt a telepen.

— Erőt, egészséget cimborák! Na, köszönjetek, legények! — A gyerekek sorban eldanolták a köszöntést, mint az iskolában. Duka rekedten nevetett. — Jó, hogy együtt vagyunk... — Kissé közelebb hajolt. — Gyertek el a jövő vasárnap, ha nem vetitek meg, az öreg legény lakodalmát... — Felkapott egy poharat, és sörivásba menekült a további beszéd elől, nagyokat ugrott ádámcsutkája, a kis Ballóné meg a gyerekeket rendezte nagy szigorúsággal, aztán felnézett, és megszólalt pityergősen:

— Csak úgy csendben akarjuk...

Helyet szorítottak nekik, Duka hozta már a gulyást, s a gyerekek azonnal nekiláttak. A fogsorát takargató asszony azonban erejétvesztetten suttogta:

— Ne haragudjatok, nem bírom... a szagától is rosszul vagyok.

A férfiak nem figyeltek oda, Terus és Piroska kis meghökkenéssel, asszonyi részvéttel hajoltak oda, értették a baját.

— Mikor Duka kijött a telepre, nem volt nyugtom a kaszinó gondnokától. Ő védett meg. Aztán... Úristen, magamban, ennyi gyerekkel... Senki se vett volna el, tudom. Elmarta a gondnokot Duka. A gyerekek szerették. Én meg nem tehetek róla, rögtön úgy maradok... Jaj! Mondogattam ennek a pogánynak, mi lesz, de csak hallgatott, mint a kőszent. Nem szólt vissza, ha kieresztettem hajnalonta. Már azt hittem, elemészthetem magam, de mi lenne az árváimmal... Aztán most kimondta, itt előttetek! Elvesz, annyi gyerekkel! Csak ne lennék olyan rosszul... Jaj!

A két asszony suttogva vigasztalta. A férfiak is összebújtak, nagyokat nevettek, Duka alighanem borsos történeteket mondott Amerikáról.

A tánc szakadatlanul tartott, a kondérok felől kiabáltak, van gulyás elég, akinek kell, vigye! Szabó felállt, táncolni hívta megint a feleségét, de Terus nem ment. Szabó azt hitte, talán az bántja, hogy Berényiné annyira nézte őket az imént, még a széket is kifordította... Nem érthette, mi baja lehet a pityergő Ballónénak, mikor végre apja lesz a gyerekeinek, azt sutyorogta az asszonyoknak.

Az este ideért már a Bakonyból, a fák között egyre sűrűsödött a sötétség. Steigler kettős létráról gyújtogatta a lampionokat. Szabó mérgesen ténfergett, egyre füstölgött, miért nem táncol vele a felesége? Megtalálta a zsebében az édesapja jegyeit. Bár osztják már enélkül is, de azért odaadta a két rokkant katonának, s azok először nem értették, mit kaptak, olyan részegek voltak, ölelték, cibálták Szabót — volt-e katona? Az urak észrevétlen eltűntek már a tisztásról, messziről füttyögetett a gyári mozdony... Éppen küldonc jött Ballónéért, menjen a kaszinóba, dolgozni kell. A kis asszony kapkodni kezdett, a gyerekeket itthagyta Dukára. Szabó utánanézett. Ugyanolyan kékmintás szoknyája van, mint Terusnak.

A zenészek unottan nézelődtek az emelvényről. Az árusok kiabáltak, lámpák lobogtak a sátraknál, a harmonikás és az énekes német vezényszavakat kiabált, mintha a fronton lennének. A söröshordóknál összeverekedtek a sorbanállók. Többfelé énekeltek, németül is. Két suhanc a színes szalagokat tépdeste a fákról. A falusi csoportok hazafelé siettek a sötétben. Nem messze a sátraktól részegek öklendeztek, térdre ereszkedve. Egy girhes öregember éppen a lámpa alatt horkolt az árokban, ruhája elszakadt. A csendőr megnézte és otthagyta. Távolabb vihorászó nők cigarettáztak a sötét-

ben, megszólították Szabót is. Ezek a barakktáborból jöttek ide, eddig nem lehetett látni őket, tán most kezdik a mulatságot. Párok imbolyogtak a fák alatt, mintha táncolnának a homályban, pedig a zene nem szólt.

Szabó visszasietett az asztalhoz — minden sérelmét otthagyta a sötétben —, megérintette a felesége vállát:

— Menjünk haza, Teruskám.

Az asszony mosolyogva bólintott, lazán odavetett kendőjét igazgatta, és búcsúzott Piroskától. Duka hazafelé terelgette a gyerekeket.

— Hát Péter... Hazament már?

— Nem tudom — válaszolt halkan Piroska. — Nem hiszem... Elment valahová... elhívta a mozdonyvezető, az imént. Már nem jön vissza, hát hazamegyek én is. Azt mondta, maradjak egy kicsit még magukkal, de itt? Rossz íze van már a mulatságnak.

— Szapó... na megvan... Tyere a kaszinópa! Várnak az urak. — Steigler történetett errefelé, fújtatva állt meg mellettük.

— Engem? Aztán minek, Steigler úr?

— Meghívtak két munkás... a kaszinóba. Te az egyik... tyerünk!

— Nem mehetek, elég volt a jóból. Hazaindulunk éppen a feleségemmel.

A mester fürkészően nézett Szabónéra, aztán legyintett, és elment. Németül motyogott, de nem lehetett érteni, a megtiszteltetést emlegette. A söröshordók körül, ahol az utolját csorgatták, nagyokat bődültek a részegek. Ott voltak már a nők, akik eddig sötétben rejtőzködtek. Néhány lampionban elfújta a szél a gyertyát. A zenekar rákezdte, de kevesen keringőztek. A falábú katona az emelvényre akart mászni, de vak társa visszarántotta, mindketten hanyattestek... A gomolyagból csak a faláb meredt felfelé...

Átsiettek a telepen, a mulatság zaja, a lassú hullámzású keringő sokáig kísérte őket. Több csoportban hazafelé tartottak a falusiak, nóták foszlányai szakadoztak a vidáman sziporkázó csillagok alatt. A szél a savgyárak éles szagával lódult utánuk. Valaki hosszan köhögött az árokparton.

Szabóné nem gondolt a táncra már, inkább játékból mutatta a sérelmét délután, kis borzongással karolt az urába. Elhagyták a poroszkáló fiatalokat az úton. Néhány szót váltottak Duka és Ballóné házasságáról, majd Terus aggodalmaskodott: vajon apósa meg-

találta-e a kamrában a gyerekek ételét? Aztán hallgatták a többiek beszédét, néha egymásra mosolyogtak vidáman. Megvolt a mai mulatság!

Ismerősök fogták őket körül, és énekelve értek a faluvégre.

— Jaj istenem, Pista... Nézd csak, sötét a ház! — Szabóné kis riadalommal állt meg a kapuban.

A kutya vinnyogva üdvözölte őket. Benyitottak az öregekhez.

— Elaludtak a gyerekek, apám? — kérdezett bele a sötétbe Terus.

Jó ideig csend volt, aztán az öregember szöszmötélése hallatszott, meggyújtotta a petróleumlámpát, nagyot rebbent a láng a falon, mint sárga lepke. Az öregember a füstölgő belet csavargatta, majd feléjük fordult, és az ágyra mutatott:

— Szegény anyátok itthagyott... Még délután meghalt, két óra után.

Szabó szíve azért szorult el a közléstől legjobban — ő éppen akkor táncolhatott Berényinével. Tekintetében döbbenet sötétedett, báván ácsorgott a küszöbön, az ágy felé tekingetett, ahol a fehér lepedő alatt gyerekesen kicsire zsugorodva pihent az édesanyja teteme. Terus letörölgette a könnyeit, aztán az öregembert vigasztalgatta, leültette, mint egy gyereket. Sietve hozta a fekete ráöntéstől díszes sárga gyertyákat a szekrénye mélyéről, meggyújtotta azonnal a halott fejénél. Az avas szag lassan betöltötte a szobát — az illatosított, régi gyertyák égése megértette vele: itt van a halál. Szabó úgy nézett körül, mintha a szobában ácsorogna közöttük.

— Hogyan volt, édesapám? — kérdezte szipogva Szabóné, mikor mindent elrendezett.

Az öregember arca puffadt volt a sírástól. Révetegen nézte a menye szorgoskodását, s az jutott eszébe, mennyit dohogott szegény megboldogult a büszke juhászleány ellen, amíg meg nem ismerte... A fájdalom mellett égett benne, lám, idegen vérből van a fia felesége, de mennyire közel áll őhozzá, legalább annyira szereti, mint a maga gyerekeit. A híres juhászcsaládból jött, sok mindent nem szeretett benne ő sem, de most látta — Terus más, erősebb önáluk.

— Alighogy elmentetek, magához tért... Utánatok akartam futni, az első szavára, de aztán visszahívott, mégis jobb lesz, azt mondja, ha nem lesztek itt. Hát az unokák? Álljanak a küszöbre, lássa még egyszer, aztán azonnal kísérjem őket a fuvaros rokonhoz, nem

lehetnek halottal egy házban... Rászóltam, ne bolondozzon, de leintett, ő meghal, eljött az utolsó ideje... — Az oregember felállt a nyikorduló székről, a szoba közepéről a halotthoz botorkált. A lámpás nem világított teljes fénnyel, de a gyertyák sárgán lobogtak, s a szobában minden megváltozott, az árnyék s a megszokott tárgyak képe más lett. — Nem hittem, hogy halálán van... A gyerekeket bekiáltottam a temetőből, hadd lássa hát, és elküldtem a rokonhoz azzal, csak akkor jöhetnek haza, ha értük megyünk. Engem meg leültetett az ágya szélére... Azt hittem, megint elborult szegény, mert érthetetlenül beszélt... Gyerekkoráról, régen meghalt rokonairól alig tudtam, lent porladnak a Drávánál, most mind felemlegette... Röpködtek szájáról a nevek, mint ismeretlen madarak... Látjátok, amint öregszik az ember, rájön, mennyi mindent elvittek a röppenő évek, aztán magunk is eldobálunk igen sokat, nem őrizget az ember kacatot, lomot... Lehet, aztán később kapkodna érte, mert fiatalon nem tudja válogatni, mit tartson meg, mit nem. A piros kendő, amit vettem neki leánykorában, megvolt a ládában. Kivetette velem, ott van a feje alatt, legyen a koporsóban. Holtig fájt neki, hogy loptam az árát, utóbb a törvénybe idéztek, de szerencsésen kimásztam belőle... Hogy azért nem vette magára, soha életében. Mennyi mindent beszélt még! A múltkoriban temették az öreg bábát, nem tudott a temetésére menni, s most már örökre adósai maradtunk. Csendes asszony volt, nemigen szólt, akármi esett, azt hittem, elhullajtotta a valamikori bántásokat, de nem... most előhozta sorra. Nem haraggal, csak úgy... hogy én is cipeljem, amíg élek... — Öreg Szabó csuklott néhányat, látszott rajta, most eszmélt rá egészen, hogy a gyerekekkel beszél, s amit ők egymás között tisztáztak a halottal, el kell vinni a föld alá, már senkinek nem mondhatja el a világon. Újra a székhez botorkált, mereven nézte a gyertyákat, amelyik meggörbült, kiegyenesítette. A halott párnája alá nyúlt, zacskót húzott elő. — Ezt a pénzt előlem is rejtegette... Tudta mindig, hogy előbb hal meg énnálam, régóta készülődött, ne okozzon a temetés gondot, ki van számítva, mindenre elég lesz... Meghagyta, neked adjam át, Teruskám, kedves menyem. Vedd el, ne vesd meg, az az akarata. Amikor még járni tudott, a jegyző úrnál írást csináltatott, minden holmija téged illet... Azt mondja nekem, erről egy szót se ejts, a Tar Teréz gondodat viseli neked is, ha nem tudod emelni magad, az olyan,

én megismertem... A többi gyerekeinkre úgyse számíthatunk mi már. Így jár az ember, mire a sírpartra ér. Az asztalosnál meg van rendelve a koporsó, kialkudta előre, fele ki van fizetve, másik fele itt a zacskóban. Mielőtt elaludt, engem vigasztalgatott, ne kámpicsorodjak el, nem az én fejemnél strázsál a halál... Hiába bizonykodtam, egyre azt hajtogatta, én még sokáig élhetek, békességem lesz ebben a házban. Meglassudott a szava, azt hittem, elalszik szépen, dehogyis hal meg, ennyire régen volt már magánál. Kimentem, hogy az állatok után nézzek, s mire visszajöttem, már vége volt. Nem szenvedett, álmában ment el, szép halála volt. Két óra után lehetett. Rázogattam, nem volt már benne élet. Úgyis egyedül voltam, felöltöztettem abba a ruhába, amelyiket kikészíttetett velem. Jobb, ha nem nyúl hozzá senki, így rendelte... A kezére tettem a leánykori olvasóját, nemigen morzsolgatta életében, nem volt rá érkezése. A szemére pénzt tettem, hogy mélyebb legyen az álma a sírban, úgyse győzi kipihenni a sok nyomorúságot. — Az öregember vinnyogva elsírta magát, mozgott a szája, mintha még mondani akarna valamit, aztán nem szólt, a menye kezét szorongatta görcsösen, a halott felé mutogatott.

Terus kitakarta a halottat, megigazgatta rajta a foszladozó selyemruhát, egy helyen ügyesen megöltötte, aztán imádkozott egy kicsit a nyugalmáért.

A ház előtt nagyobb csoport ment el énekelve, vidám nótát hoztak a telepről, s keservesen vonítani kezdett a kutya.

Terus lefüggönyözte az ablakot, gondosan kihajtotta a néhány. éjszakára idebent maradt legyet. Kiterelte a két férfit a konyhába, de azok nemigen ettek. Intett az urának, vigasztalgassa egy kicsit az apját, de Pista is csak lógatta magát, felemelte a fejét a felesége csendes szavára. Csak annyit mondott neki az asszony, hogy megnézi a gyerekeket, s nemsokára jön. Egyet s mást elintéz, reggel ki kell mennie a telepre, bejelentés nélkül nem mulaszthat. Holnapután aztán úgyis itthon marad.

A postán felverte a kisasszonyt, aki egy ideig türelmetlenül kérdezgette, mit akar, s közben süteményt majszolt — aztán felvette a sürgönyöket. Tudatja a rokonokkal, kedden délután lesz a temetés.

A harmadik ház előtt megrezzent, mert ráköszönt a sánta asztalos, éneklő, vékony hangján:

— Jó estét, Szabóné lelkem... bekövetkezett a szomorú esemény? Az úristen adjon maguknak vigasztalást.

— Jó estét, Krizsák úr. Úgyis bementem volna.

— Tessék, lelkem, tessék. Azért vagyunk, hogy segítsünk a nehéz órákban a hátramaradottakon. — Előre sántikált, lámpát gyújtott a raktárban, s a verandáról kiszaglászó kövér feleségének megmagyarázta röviden, hogy miről van szó. Mézes mosollyal intett a két sor koporsó felé. — Milyen temetés lesz, Szabóné lelkem?

— Amilyent rendelt édesanyám — felelt röviden Szabóné. — Melyik koporsóra állapodtak meg?

Krizsák gyanakodva pislogott, törülgette enyves nadrágjába az öklét, aztán kelletlenül mutatott hátra.

— Azt a tölgyfakoporsót nézegette a néne... — Mintha kést döfne, hirtelen kimondta az árát. — Dehát ez elég drága, felét előre kell kifizetni, felét a temetés napján... Ilyen koporsónál nem hitelezhetek. — Kövér, tokás arcán tettetett részvét remegett, hosszúra nyírt bajusza alatt összecsucsorította a száját, s figyelte Szabónét.

— Felét kellene előre?

— Felét bizony, édes lelkem.

Szabóné csak a raktárajtó küszöbén állt meg, onnan szólt vissza.

— Megvannak az írások.

Krizsák csuklott egyet.

— Kérem, láthatnám, miféle írásokról van szó?

— Tudja maga azt jól. A községi írnok írta mind a kettőt. Az egyiken megállapodtak a koporsóra, megvan méretre, s hogy tölgyfából legyen s milyen díszítéssel... A másikon maga elismeri — két tanú előtt —, hogy felvette a koporsó fele vételárát. A másik felét pedig megkapja holnap este, ha elvisszük a koporsót meg a fejfát, kedves Krizsák úr. Anyánk eltette jól az írásokat, otthon megvannak. Jóestét.

Szabóné még a kapuhoz sem ért, a kövér asztalosné elkezdte fröcskölve átkozni a mindenféle sehonnai népet, akik nagyon fennhordják az orrukat, mióta azt az istenverte telepet építik, de majd jönnek még orroncsúszva a küszöbre... Aztán az urának támadt, tényleg vett fel pénzt ezektől a koldusoktól?

Szabóné elhatározta, holnap az urát küldi el, de reggelig nem

szólt neki, mert elrohan és megveri ezt a sánta csalót, a kövér feleségével együtt.

Paphoz, jegyzőhöz pedig az apósát küldi. A kocsmából sűrű zsivaj áradt kifelé, részegek botorkáltak el mellette. Szólt egy ismerős kislegénynek, aki a telepről tartott hazafelé, megtöltette a szatyorban elhozott két üveget borral.

Apa és fia a ház előtt álldogáltak, Pista a lámpát védte a széltől, három öregasszonnyal szíveskedtek, akik a halál hírére jöttek. Mondták, még két társuk érkezik majd, reggelig virrasztják a halottat. Szabóné számított rájuk, ezeknek hozta a bort.

A telep sziporkázva csillogott az erdő karéjában. Még mindig hullámzott az énekszó, jöttek az ünnepélyről. Apja és Terus bementek az öregasszonyokkal, Szabó a kertbe indult, szólongatta a kutyát, mert az elbújt valahol, felhangzott megint elnyújtott vonítása, a vén gyümölcsfák alól. Odabent magas fejhangon siránkoztak, énekeltek az öregasszonyok. Megállt, visszafelé figyelt egy ideig, az ősi dallam kísértett gyerekkorából, hányszor figyelgették ezt a pusztán, kint az omló házfalhoz lapulva. Mintha ugyanazok a vénasszonyok énekelnének, pedig azokat is régen elföldelték. A szíve elszorult, most vágott bele egészen az édesanyja halála. Minden átmenet nélkül a saját gyerekeire és Terusra gondolt.

— Pista! Hol vagy, Pista? Gyere be, hallod? — Terus szólongatta a ház lépcsőjéről, a kiáramló fény megvilágította őt. — Merre tüntél?

— Jövök már, Teruskám. — Akkor vette észre, hogy a kutya mögötte sunnyog, majd megelőzte, elnyúlt a lépcsőn.

— Törődj egy kicsit édesapánkkal, bent van a szobában — súgta az asszony. — Látod, ilyen a halál. Tudtam, hogy jön, most mégis olyan furcsa. Nem akarom elhinni, olyan nehéz.

Szabó egy lépcsővel lejjebb állt meg, így arcuk közel és egyvonalban volt.

— Azt hiszed, nekem nem fáj? Velem ki törődik? — Amint kimondta, már megbánta, neki rosszabb lett, amint Terus szemvillanása megperzselte. — Ne haragudj, nem azért mondtam... de... éppen akkor halt meg az anyám, amikor...

— Amikor táncoltál, azzal a nővel — fejezte be Terus csendesen. — Lehet, hogy elrendelték, de ha anyánk meg nem hal, megkaptad volna érte a magadét, ne búsulj... Dehát... felejtsük el,

te híres táncos ... — Megsimogatta az ura arcát, cirógatóan megcsókolta, aztán megrezzent. — Nem szabad most, nem illik. Eredj be apádhoz. Meglehet, bort is kell hozni még. Aztán valamit muszáj aludni, holnap dolgozni kell neked is. Holnaputánra kérj szabadságot. No, eredj.

Mikor mindketten bementek a házba, az ajtó becsukódott, a kutya újrakezdte a tutulást.

2

A MUNKÁSTELEP közepén, ahonnan kiláttak a főútra, de visszatekinthettek az erdő felé is, akadozva hullámzott nyomukban a recsegő muzsika — az öregesen bahogó mozdonyvezető intett Boronyáknak, menjen be, a lakásán várja a vendég. Vállra vetett, fakó vasutaszubbonyát kifeszítette a szél elé, mögéje bújt, rápipált. A sarkon a csapból visongva folyatta a vizet három gyerek, ezeket elzavarta. A kuglizóhoz sétált, dülleszkedett a szélső oszlopnál. Rongyos nadrágú ember táncolt örömében, barna felsőtestén mindenféle cirkalmas rajzok, jelek... inget nem viselt. Kiabált, mutogatta, hogyan sikerült kilenc fát ütnie egy dobással. Már mások dobtak azóta, még mindig örvendezett. Elmagyarázta a látszólag céltalanul ácsorgó mozdonyvezetőnek, hogyan készülődött a dobáshoz, s mióta egyszer megcsúszott a deszkán, mindig mezítláb kuglizik... volna ugyan cipője is, akárcsak ruhája, de valami félreértés következtében visszatartotta a holmit Pesten a szobaasszony. Alkudozott egy gyerekkel: hozzon sört a kantinból. Aztán számolgatta a pénzét, még egyszer körülment, de már meg se hallgatták a többiek, a partiba nem vették be, hát mérgesen el oldalgott a kantin felé.

Mielőtt Boronyák belépett, az ajtóból végigpillantott az utcán. A kuglizó felől az öreg vigyáz, a másik oldalon meg a fia szorongatja elmerülten a szájmuzsikát, ott terpeszkedik a padon, szemmel vágott errefelé, köszönésképpen. Úgy tűnik, minden gondja az, hogy szakadozva követhesse az erdei zenekart, a kanyargós keringőt. A néptelen utcán végiglódult a szél, felemelte a járdáról a fekete salakport.

Az előszobában megállt egy pillanatra. A fogason munkaruhák

árasztják a gyári szagot. A konyhaajtó félig nyitva, minden a helyén, s a homályban a macska szeme villog álmosan.

Úgy látszik a szobában vár a vendég, aki átjött Bugyogóból. Régóta várta, hogy találkozhasson vele — olyan élesen maga elé képzelte Gombos politikai biztost a Vörös Hadseregből, azt képzelte, abban a ruhában pillantja meg, pisztollyal az övében. Persze, egészen más... Megilletődött, érzéshullámai lassabban röpítették már. Utoljára bajusszal látta, mikor elváltak Szabóéknál a szökés után, most idegennek tűnt sovány arca... Régen is ilyen szigorú volt a tekintete, de éles, mozdulatlannak tűnő tekintetében sokszor felvillantak az öröm apró tüzecskéi. A katonák tréfáin hangosan derült. Sokszor közöttük nótázott, inkább a szomorú dalokat kedvelte. Annyi emlék tolongott Boronyák körül, talán ezektől nem tudott mozdulni. Nézte Gombost, Piroska első férjének bátyját... A tartása ugyanolyan feszes, de a haja megritkult, megőszült kissé. Mivel soványabb, kissé félrecsúszott nyakkendője felett még jobban látszik az ádámcsutkája. Mintha a gyári boltban öltöztették volna fel, bő, csíkos cejgruhát viselt.

— Jónapot, Gombos elvtárs... Úgy örülök.

— Örülsz? Lehet, hogy nem sok okod van rá. Régóta várlak.

— Nem jöhettem előbb, mert... Üljünk le talán. Rögtön hozok egy kis bort. Vagy sört innál inkább?

Gombos sötét szeme elmosolyodott egy kicsit, de azonnal intett, nem kér innivalót. S visszaült a székre, úgy mutatott helyet Boronyáknak, mintha az lenne a vendég.

— Alig ismertelek meg, Gombos elvtárs...

— Úgy találod, megváltoztam? — Hangjának rekedtes, érdes csengése a régi.

— No, nem... — Boronyák önkénytelenül tiltakozott, hátha megbántaná Gombost, akin bizony nagyon látszott az idő keze.

— Lehet, hogy te változtál meg Boronyák.

— Hát... az idő eljár.

— Nem úgy. Te aztán nem öregszel.

Boronyák cigarettával kínálta a vendéget, de az nem fogadta el, azt mondta, megszokta a saját dohányát. Sodort magának a pléhdobozból, s úgy intézte, hogy maga gyújthassa meg.

Az erdőben csárdást ropogtatott a zenekar, kurjongatás hallatszott a kuglizó felől. Boronyák hallotta a szájmuzsika vézna cinco-

gását is. Nem tudta még, inkább érezte, hogy Gombos nem a régi, más ember lett. Már lehűtötte az ő emlékeinek melegét. A vonásai ismerősek. Ugyan mi történhetett vele? Kijutott az országból, egy ideig tanult, aztán visszaküldték illegális munkára... ennyit hallott róla korábban. Utoljára itt járt egy illegális összekötő, az hozott üzenetet. Kellemetlen ember volt, sokat vitatkoztak vele, keveselte, semminek tartotta az itteni kommunisták tevékenységét. De Gombossal talán majd csak megértetik magukat.

— Merre jártál, mióta... elváltunk?

Gombos szeme újra felvillant, intett cigarettájával, erre a kérdésére nem válaszolhat. Közelebb húzta a gránáthüvelyből készült hamutartót, s töprengve cigarettázott. Boronyák egyre kényelmetlenebbül érezte magát. Valami keveset azért mondhatott volna. Elszomorodott, maga sem tudta pontosan, miért.

— Hogyan éltek Piroskával? — A kérdés hangsúlytalan volt.

— Fontos ez? — kérdezett vissza váratlanul élesen Boronyák.

Gombos bólintott.

— Igen. Nekem fontos. Még várok valakit ide... aztán együtt elmegyünk valahová. Addig erről beszélgetünk egy keveset. Ezért jöttem ide. Nos?

A rövid kérdésben kellemetlen él feszült. Apósa is erről érdeklődött ma — ebben a pillanatban gondolt rá, hogy összefüggés lehet kettejük között. Ha nem ilyen kellemetlen közöttük a légkör, mindent elmondott volna Gombosnak, hiszen a küszöbön még készült is erre, de... most szakadt el — Boronyák számára még érthetetlenül ugyan — a régi kötelék, s ez fájt is. Úgy válaszolt hát fegyelmezett hangon, mint majdnem közömbös ismerősnek szokás.

— Jól vagyunk. Sokáig betegeskedett a feleségem, de már jobban van.

Most már élesen figyelte Gombost. Az lehajtott fejjel cigarettázott, a homályos szobában lassan megnézett mindent. A zubbonyszabású cejgkabátban sem volt benne semmi ismerősen katonás, mozdulatai lassúak, mintha nagyon fáradt lenne. A nyaka ugyanolyan ráncos, kezefején megvannak a görcsös vonalak. Elvette a hamutartóról a végighamvadt csikket, de az nem égett már. Újat sodort magának, mintha valamire időt akarna nyerni.

Gombos cigarettázott tovább békésen, beszívta foghíjas arcát,

kinézett az ablakon, az alacsony léckerítés felett lehetett látni a szemközti udvarban hancúrozó gyerekeket.

— Komoly baja volt az asszonynak?

Boronyák kissé kábán ismételgette, amit az orvostól hallott Piroska betegségéről. A beszélgetés megszakadt, a hallgatás mindkettőjük számára kényelmetlenné vált, kérdeztek és válaszoltak még, de gondolataik elkalandoztak, nem kötötte össze őket a régi baráti melegség, s ezt világosan érezték mind a ketten.

A lényeget úgyse lehet elmondani kívülálló embernek, hiszen Boronyák maga se azonnal értette meg. Együttélésük kezdetén Piroska küzdött, hogy mielőbb megesküdhessenek, biztos révben akarta érezni fiatalon hányatott életét. Boronyák később értette meg, nemcsak szerelem, más is volt e mögött — menekülés előre, múltbeli érzések, emlékek elől. Aztán nem tudta kihordani a gyereket, betegeskedett, orvoshoz járt, sokat gubbasztott magában, mint a beteg madár.

Szabóék megadtak minden tartozást, azt azonmód kuldték Pestre a nélkülöző családnak. Piroska keresetének jó része utánament. A beszélgetéseik kurtultak, az asszony egyre a betegségére hivatkozott —, de Boronyák már értette a baját, s igyekezett eltitkolni, hogy ő milyen boldogtalan s mennyit szenved. Éjjel néha sirdogált Piroska, s Boronyák vigasztalta, de még rosszabb lett. Ilyenkor erőskodott, hogy jobb volna, ha elválnának, ő a férjét is szerencsétlenné teszi, pedig az nem érdemli ezt. Legjobb volna, ha elköltözne a szuleihez. Anyjához, akinek úgyis nehéz egyedül. Aztán válaszolt a férje csendesítő simogatására, odaadta magát, de az ilyen szerelem Boronyákot elszomorította. Sokáig nem közeledett a feleségéhez...

Elsüllyedt már ez az idő — úgy tetszik, nyomtalanul —, mintha elégett volna a sok fájó emlék, elszállt a füstje, s ki tudná nyomonkövetni? Amíg beteg volt, azért is sirdogált Piroska, hogy oda a fiatalsága, megcsúnyult, szürke szálat talált a hajában. Aztán meggyógyult a beteg lélek, s az asszonyi test kivirult újra, mint tavasz leheletétől a fák. Sietett haza a gyárból, tréfás-komolyan féltékenykedett Boronyákkal, hol marad esténként? Mindig leszólta magát, más nőket dicsért, látta, Péternek ez nem tetszik, hát szótlankodott, ha rájött a régi mardosás, de nem tartott sokáig a forrongás. Egyszer a tükörhöz hívta a férjét, nem találja ősz hajszálait, eltűntek,

talán visszasötétültek észrevétlen. Furcsa játékosság érződött rajta — ilyennek addig nem látta Boronyák —, sok történetet mondott el társnőiről, s néhányszor behívta Szabónét — aki ugyan mindig gyorsan elment, s különben is úgy vélte Boronyák, hogy felesége barátnője az életük mögé lát a fonákjáról — ám, ha ketten voltak az asszonyok, utánozták a német mestert és mérnököt, néha valóságos színházat rögtönöztek, kitűnően mulattatták őt. Ilyenkor Boronyák mindig arra gondolt, Pista látja-e ilyennek a feleségét? Ha valamelyikük ruhát vett a gyári boltban, aprólékosan megbeszélték, s Piroska elkísérte barátnőjét nemegyszer az út feléig.

Ez az állapot jó ideig tartott, s Boronyák nem közelített az asszonyhoz — még mindig nem hitte, hogy tartósan megjavulhat az életük.

Piroskával furcsa dolog történt, mióta nem hessegette erővel első férje emlékét. Nyugodtan gondol rá, s biztosan tudja már — nem volt olyan közel hozzá soha, mint Péter. Gombos dédelgette, de leintette őt, nem vette be a maga világába, s lám Boronyák egészen más... Felismert néhány könyvet a polcon — ezeket az első férje kezében is látta... Ha kérdezett, Péter türelmesen megmagyarázta a dolgokat, s szavai nyomán kitárult és egyszerű lett minden. Lám, megtanulta férje a hegesztést, szakkönyveket szerzett be. S nem hagyta el, gyámolította őt a betegségben, pedig igazságtalan volt hozzá... Korábban több hírt hallott Piroska, hazajött katonákról, akiknek már holt hírüket költötték. Mindig elszorult a torka, mi lenne, ha Gombos, az első férj így beállítana... De már mostanában nem érez szorongást. — Pétert szereti, vele marad, amíg él. Nem vadította el magától? Most már ezért támadt sírhatnékja, s erősen kívánta, bárcsak közelítene hozzá a férje... de nem jött. Úgy látszik, nagyon megbánthatta szegényt az önmardosó éjszakákon.

Úgy történt, mint a barlangban, most is Piroska jött oda, egy éjjel, keserves sírással, s keserű, lángoló szemrehányásokkal halmozta el a férfit, azzal vádolta, nem szereti már a feleségét, azt akarja, hogy ő elsorvadjon mellette... Péter nem szólt, odaölelte az asszonyt, magához szorította, s elégett minden szenvedésük... Önvád, múlt, az első férj emléke semmivé tűnt, mint a nagy tüzekről elszálló füst. Miért is vártak ilyen sokáig?

Piroska úgy érezte, csak most ismerte meg az igazi szerelmi bol-

dogságot, s nem nyugodott addig, míg Pétert szóra nem bírta, mire gondolt, míg nem voltak egymáséi, aztán az töltötte be egész valóját, hogy gyerekük legyen, olyan erős, fekete kisfiút akart, aki mindenben Boronyákra hasonlít. Derült, zavartalan boldogságban éltek.

Boronyák még a nagy boldogságban is vigyázott, nem mondta el a maga keserűségét az asszonynak, nem beszélt nehéz óráiról. Arról se, hogy éppen ebben az időben üzengetett Bugyogóból a volt menyasszonya, akinek Amerikában van a férje, s az asszony eljött Csongrádról ide, kubikosoknak főz, s nagyon szerette volna látni őt. Védő, erős kezével úgy fogta Piroskát, mint a kismadarat, akit repülésre bíztatunk, de ha szárnyalni akarna, itt akarna hagyni, bizony nem engednénk. Vagy igen, de akkor csalogatnánk, szálljon vissza hozzánk újra. Figyelgette a kitárulkozó asszonyt, aki úgy beszélt régi életéről, olyan derült bizalommal, mintha Péter úgyis mindent tudna már... még első férje iránti valamikori kisleányos szerelmét is ki merte mondani.

Amíg Gombossal távoli, majdnem közömbös dolgokról váltott néhány vontatott mondatot, végiggondolta mindezt, s rájött, sehogyan sem tudná elmondani, úgy, hogy a másik megértse. Ez már közöttük marad Piroskával.

A szájmuzsikás legényke, aki a sarkon vigyázott, azt próbálgatta: „Esik eső, szép csendesen csepereg... Barna kislány szobájában kesereg..." Ezt a dalt mindenki ismeri? Sugaras lélekkel fordult Gombos felé, de ezt nem melegítette fel az emlékezés, gondterhelt szótlansággal nézegette az asztalon ketyegő órát.

Nem vehettek még valamirevaló bútorokat, ahány darab annyiféle. Két régi ágy — mennyi gyötrelem és gyönyörűség tanúi —, egy széles szekrény, az asztal székekkel, a falon képek... De mindenen Piroska derűs lénye, olcsó, csipkés terítő, rongyból készült szőnyeg, csipkefüggöny. A jobboldali ágy felett hosszú polcok — sok könyv, ezekből még a konyhába is került. A kedves, derűs lakást börtönnek érezte Boronyák a nehéz időben.

Sötétedett, áradt a mulatság sokféle zaja az erdő felől. A magábasüppedt Gombos felélénkült, megjött a telepről Balló, Piroska édesapja. Beszélgetésükből azonnal megállapíthatta, szeretnének egyedül maradni. Kiment hát a konyhába. Üldögélt a sötétben, de megunta a dolgot, kilépett a kis előszobába, s megmeredt, mert odabent

Piroska hangját hallotta, úgy látszik megjött a mulatságból, ő észre sem vette. Édesapja és Gombos kedélyes hangon kérdezgették, hogyan él Boronyákkal?

Mit akarhatnak ezek?

Visszabotorkált a konyhába. Piroska habozó, csendes válaszát nem értette, s röstellt volna tovább hallgatózni.

Boronyákné belépett a sötét konyhába, az ajtót becsapta, és nekitámaszkodott zihálva... Felgyújtotta a villanyt, s tétován pislogott Boronyákra, aki görnyedten roskadozott a konyhaszéken, és nem nézett feléje. Szája széle remegett, s megivott egy pohár vizet. A csapnál is támaszkodott egy keveset, aztán az urához ment. Nyugalmat erőltetett magára, de szeme riadt csillogása elárulta zaklatottságát.

— Mit akarnak tőled, Péter? — közelhajolva suttogott. S hogy a párja nem válaszolt, megismételte a kérdést. — Mit akar tőled ez a... Gombos?

— Még nem tudom. Majd megmondja.

— Félek tőle... hallod? Mindig gyűlölt engem! Már akkor is... tudom én!

— Nyugodj meg, Piroska... képzelődöl. — Átölelte az asszonyt, de érezte rándulásain, hogyan vergődik benne a lélek.

Az asszony lázasan suttogott.

— Azt firtatná, hogyan élünk... mit faggat?! Még apámmal is veszekszik. Mikor szabadulunk meg tőle? Küldd el, ne jöjjön ide, hallod?

— Nem tehetem.

Boronyákné sebesen suttogott.

— Senki nem tehet ellene semmit. Az öccse is mennyire szerette. Csak tudnám, miért? Ismertem a feleségét meg a gyerekeit. Alig élt velük, de azok is szerették... de a gyerekei féltek tőle. Majdnem elfelejtem. Azt mondta apám, menj be most. Mit akarnak teveled, kedvesem? — Ujjai izgatottan tépték Boronyák sűrű haját, előbb küldte, most mégis szorosan ölelte, mintha hozzá akarna tapadni, mint a viharban lapuló kismadár.

Boronyák mosolygott, mutatta az asszonynak, hogy ő aztán nem fél egy cseppet sem. Simogatta a didergő Piroska vállát, aztán leültette az asszonyt a maga előbbi helyére, és bement.

Az ajtónyílás elvágta halk vitájukat, félig háttal ültek, mint

haragvó rokonok. Balló azonnal a veje felé fordult, félszegen mosolygott. Gombos dobolt tompe ujjával az asztal sarkán, és sokára szólalt meg, erőszakoltnak tűnő keménységgel, s nem nézett fel azonnal.

— Sok baj van az itteni pártszervezéssel, akadozik, nem megy a munka, és ezért elsősorban te vagy felelős. Kellemetlen nekem, sok szemrehányás ért már miattad. Volt már néhány vihar körülötted, mióta itt dolgozol, s én mindig látatlanban álltam ki a régi barátságért... De ez tovább nem mehet most már. Különböző bejelentések is érkeztek ellened. Ezek közül első az, hogy elszabotálod a párt utasításait. — Hirtelen vágott oda szürke szemével, mereven szúrt Boronyák felé, mintha nyársat hajítana.

Boronyák nagyokat sóhajtott, szinte megkönnyebbült — most már legalább tudja, mivel vádolják.

— Nem szeretek általában védekezni. Tegyenek fel az elvtársak kérdéseket, s majd válaszolok. Úgy könnyebb.

— Kérdezz tőle — intett Balló, és mohón cigarettázott tovább, fújta a sűrű füstöt.

Gombos összeráncolt homlokkal töprengett. Az ajtón benyitott Piroska. Fehér kötényt tett maga elé, szeméről felszárította ugyan a könnyeket, de a bánatot, szorongást nem tudta elkergetni. Egyre a férjét nézte.

— Szerény vacsorával kínálhatom... Csak amink van. Tessék...

Balló felállt volna, de Gombos intett neki, hogy maradjon, és azt mondta dörmögve az asszonynak:

— Sajnálom, de... nem lehet. Kicsit beszélgetnénk még... aztán nekem el kell mennem, fontos ügyben... az úgy van, hogy...

Boronyákné mereven bólintott, a könny kiperdült kissé dagadt szeméből, és szó nélkül kiment. Balló utánalépett, és valamit mondott neki az előszobában, majd visszatért, s köhécselve cigarettázott tovább.

Amint egyedül maradtak egy kis időre, Boronyák felfedezte a régi vonásokat Gomboson, látszott, nagyon nehezen bír indulataival. Kissé duzzadt szája széle remegett, s halántékán kidagadtak az erek. Miért lehet így felindulva? Politikai biztos korában is kevésszer látta ilyennek. Legszívesebben kiszaladt volna a felesége után. Gombos alighanem megértette ezt, mert a bejövő Ballótól kérdezősködött leányáról, majd várt még, s Boronyák figyelte,

hogyan vonul el sovány arcáról az indulat pirossága. Felemelte a fejét és megszólalt:

— Igaz, hogy a leküldött írásos anyagot megsemmisítetted?

Boronyák mélyet sóhajtott, szemét kissé lehunyta, könyökét az asztal sarkára engedte, és közelebb hajolt Gomboshoz, de egy véletlen pillantást még váltott az apósával, mielőtt megszólalt.

— Az itteni pártélet nagyon egészségtelenül alakult. A német elvtársak távozása után megpróbáltunk ugyan segíteni rajta, de...

Gombos türelmetlenül közbevágott:

— Ez fecsegés, a kérdésre válaszolj!

— Azt teszem, Gombos elvtárs. Tisztában vagyok vele, kinek a nevében kérdezel engem. A pártvezetés kérdez, azért válaszolok így.

Balló hunyorogva cigarettázott eddig, úgy tett, mintha kinézegetne az ablakon — most halkan közbeszólt:

— Beszélj nyugodtan, csak ne térj el túlságosan messzire. Hallgatunk. Gyújts rá, ha úgy könnyebb...

— Ott hagytam el, hogy a légkör nagyon megromlott. A német szakmunkások között több képzett kommunista volt, szinte üzemenként alakítottak sejteket, de nem volt megfelelő kapcsolatuk mivelünk, azaz mivel sűrűn hazajártak Németországba, otthoni vezetőségükkel tartották a kapcsolatot... Velünk természetesen érintkeztek, könyveket, más anyagot kaptunk tőlük. Azonkívül informáltak bennünket az ittmaradó németekről... Szóval a német kommunisták távozása után kevesen maradtunk. Eleinte két sejtben folyt a munka, később összevontuk a kettőt. Itt volt azonban Rattkaiék csoportja, csupa értelmiségiből, mérnökből... Jó ideig érintkeztünk Rattkaival... Sejtje, csoportja többi tagját nem lett volna szabad megismernünk, de ezek... Nagyképűen titkolóztak, ha velünk beszéltek, de a konspirációs szabályokat azonnal nem vették komolyan, mihelyt szimpatizánsokkal, saját barátaikkal álltak szemben... Fecsegtek, mintha hencegnének azzal, hogy ők illegális munkában vesznek részt. Rattkait elhívtam egy-két előadásra, de a mieink nem kértek belőle, fölényeskedett, képzettségét fitogtatta.

Gombos az asztalon dobolt, kimerevített ujjával.

— Együtt kellett volna dolgoznod velük, a pártvezetőség utasítása szerint.

Boronyák kissé elgondolkozott, aztán folytatta:

— Rattkai és barátai — Balló elmosolyodott a kifejezésre, és ez egy pillanatra Gombosra is átragadt — nagyon becsületesek, biztosan képzettek is, ezt senki nem vonhatja kétségbe. Ismerik az elméleti kérdéseket, állandóan német és angol idézetekkel dobálóznak. A munkások összejövetelét, ahol tanulni akartak tőlük, vitaestté változtatták, egymással tusakodtak, vívtak... Először engem is elkápráztattak egy kicsit, itt aztán van tudás! Mennyi érv, idézet! Aztán rájöttem, hogy az ilyenfajta tudás... nem sokat ér minekünk. Nem segít előbbre, hiszen ezek nem az igazság kiderítéséért, egymás meggyőzéséért vitáznak, hanem megszokásból, sportból... A munkások nekik csak ámuló hallgatóságnak kellenének.

Balló felemelte jobbkezét a füstölgő cigarettával.

— Te se mondj általánosságokat, még nem feleltél a kérdésre sem.

— Hadd beszéljen hát... — szólt Gombos. — Úgy látszik Rattkaiékkal szemben alulmaradt.

— Nem... Nekik is elmondtam ezt már... Kissé elragadott most az indulat. Lehet, hogy hasznos és jó szándékú emberek ezek, városon tán használni tudnának a párt ügyének, de itt? Állandóan a munkások forradalmi hangulatáról, a fegyveres felkelés lehetőségéről szavalnak. Errefelé terelnék erővel a párt munkáját. S vitatkozni nem lehet velük, mert elborítanak idézetekkel, a fejedre szórják, ki mit mondott vagy írt. Nem ismerem a helyzetet az ipartelepeken, ahol képzettebb a munkásság... Itt nálunk nincs forradalmi hangulat, az biztos.

— Magad ellen bizonyítasz... Most már nincs, a pártvezetőség is megállapította. De az építés kezdetén, amikor az európai helyzet indokolta, itt is várható volt... Akkor te is úgy beszéltél. — Gombos idegesen legyintett.

— Akkor igen. De ezek most is erről álmodoznak. Mindig ránklicitálnak. Vegyük csak a mi telepünket. A mi sejtünkben tizen voltunk, most heten, mert hárman elmentek. Rattkaiék? Nem tudom, hányan vannak, inkább baráti társaság, mint pártsejt... Elmentek a kubikosok Bugyogóba, azok között sok kommunista volt, s egy se ijedt meg a saját árnyékától. Pedig nem tudtak annyi idézetet... Magam is toltam könyveket a talicskában, egyik munkáról a másikra. Van néhány szimpatizáns, akit bevonhatnánk a munkába.

Bőven számítva lehetnénk tizenketten. Tizenkét kommunista egyébként nem kevés... De ebben a kialakulatlan embermasszában? Idő kell, amíg hathatunk rájuk, meg kell várnunk, mivé teszi őket az új életforma... Az emberek nyolcvan százaléka falusi a telepen. Ide tódultak a még reménytelenebb szegénységből. Ha voltak is bennük forradalmi indulatok, alaposan lelohadtak, gyanakvók és bizalmatlanok még. Idő kell, amíg megnyerhetjük őket. Hogyan lehetne ezek között az emberek között forradalomról, fegyveres felkelésről agitálni, mikor munka után futnak haza a falujukba? Nem is akarnak a telepen maradni a legtöbben, földet szeretnének venni. Rattkaiék lenézik ezeket az embereket, mintha a falusiakra nem lenne szükség... Máskor meg, minden átmenet nélkül feltételezik — mi ezeket az embereket meg tudnánk győzni rövid idő alatt, és követnének bennünket, akár a fegyveres felkelésbe is...

— Kezdetben, bevallom, úgy gondoltam, hogy ezeket a túl radikális embereket tán el kéne távolítani legalábbis a vezetésből, de ezt nem tehetjük... Fel kell használnunk a tudásukat, kellő korlátok közé kell őket szorítanunk, s félszemmel vigyázni rájuk, mint a bő vízű folyóra... A gátak közé szorítva malmot hajt, öntözni lehet vele, még a hajót is elbírja, de ha átmarhatja a gátat, akkor rombol... Így vagyok velük. Vitatkozom az elfúlásig, s párszor sikerült meggyőznöm őket. Tudom, hogy ők tettek bejelentést ellenem... A leküldött írásos anyag nagyon tetszik nekik, azonban sokszorosítani akarták a gyárban, ők maguk vállalták volna a dolgot, aztán hajrá, szétszórni a munkások között.

— Te meg eltüzelted. — Gombos szeme hidegen villogott. — Ezért felelsz a pártnak!

— Rattkai hozta az egészet Pestről. A megbízható emberekhez eljuttattam minden üzembe, de keményen szembeszálltam velük, mikor széles körben terjeszteni akarták. Amit nem használtunk fel, valóban eltüzeltem, megsemmisítettem, s ezt közöltem is az elvtársakkal itt, nálunk... A konspirációs szabályok szerint jártam el. Ez az anyag nem alkalmas a mi tömegeink között, a sok falusit ugyan nem agitálja meg semmire a fegyveres felkelés lehetősége. Állítom, hogy rosszul jár, aki ilyesmivel megy közéjük. Arról nem is beszélve, hogy széleskörű besúgóhálózatot építettek ki az egész telepen, de nem csendőrség fogja össze, hanem a „szociális titkár", Babarczy, a lecsúszott földbirtokos, aki ezért kap szép fizetést.

Az első kérdésre, azt hiszem, válaszoltam. Becsületesen, kommunista meggyőződésem szerint jártam el. A másik dolog...

— Várjunk csak — vágott közbe izgatottan Gombos, s úgy tűnt, nem annyira Boronyáknak, mint inkább Ballónak beszél, aki bólogatott és mosolygott, mintha jól ismerné, amit Boronyák elmondott — nem ilyen egyszerű ez! Rattkai betartotta az utasításokat — te meg nem! Opportunista megalkuvó vagy, zülleszted a pártot, alád a munkásság forradalmi hangulatát. Megkapod, amit érdemelsz! — Gombos arca egészen kivörösödött. Az ablakra pillantott, és az utolsó mondatokat suttogva sziszegte.

Balló közbeszólt.

— Álljunk meg egy pillanatra. Először is, amit Gombos elvtárs elmondott, az nem a párt vonala már. Az volt egy ideig, de akkor se értett ebben egyet az egész vezetőség. Azonkívül muszáj megemlítenem, hogy Pesten mégis védett téged Boronyák, mégpedig elég keményen. Történt azóta valami? — A kérdés, a hang békítő volt, Gombos nem válaszolt semmit, lehajtott fejjel hallgatott, lassan elmúlt sovány arcának pirossága, de a keze még mindig reszketett, amint új cigarettát sodort.

Boronyák felemás érzésekkel hallgatott. Átérezte helyzetének súlyosságát. Gombos többször visszaváltozott már e furcsa beszélgetés folyamán régivé, aztán megint kiütközött belőle az idegenség. Ugyanolyan ellenszenvet érzett iránta, mint mikor azt az illegális küldöttet hallgatta, aki éppen róla, Gombosról hozott hírt. Két pártvonal lenne — két párt? Vagy akik kívülről, a határon túlról jönnek, másképpen látnak? Miféle szakadék ez? Nem először borzad tőle, de ennyire még sohasem kedvetlenítette el. Teljesen helyesnek tartja Gombos, amit elmond? Mi történt vele, mióta elváltak? Az illegális munka, az állandó veszély vagy mi tette ilyenné? Hirtelen vágyat érzett, hogy családjáról kérdezze, hogyan vannak övéi? Hiszen politikai biztos korában arra tanította a kommunistákat, érdeklődjenek az emberek személyes ügyei iránt. Torz gondolat gyűrődött benne, mit szólna most Gombos ilyen kérdéshez? S közben elfogta apósa pillantását. Az észrevétlenül hunyorított. Mit akarhat. Miért nem ért egyet Gombossal? Ő is Pestről jött, ha nem is illegalitásból, de fogságból. Szinte fizikai fájdalmat érzett: Gombos kizárná őt a pártból. Ez mégsem lehet igaz!

— Térj magadhoz. — Apósa egy pohár vizet kínált. — Az írásos anyag elégetéséről beszélj.

Boronyák ivott, de a víznek különös kellemetlen ízét érezte.

— Már mondtam, elégettem. A német elvtársak helyeselték. Akkor itt voltak még. Rattkaiék különben is . . .

Gombos közberecsent.

— Maradjunk a tárgynál, erről később . . . Ez is ellened szól, mert lepaktáltál ezekkel a német szociáldemokratákkal. Azok között kommunista aligha akad. Láthatod, mindenről pontosan értesültünk. Hány utasítást küldtünk, amit semmibe vettél, s még most se akarod elismerni a dolgot.

Boronyák ingerülten, elfúló hangon szólalt meg.

— Csak a kommunistákat vontuk be a munkába, a szocdemekkel együtt dolgoztunk. Akikkel lehetett. A pesti szerelők között is akadt ilyen szép számmal. S nagyon jól ment a munka, amíg meg nem kezdődött az ellenségeskedés, felülről meg Bécsből az utasítások özöne . . . Az utasítások egy részével nem lehetett egyetérteni.

Gombos nagyot sóhajtott.

— Ne menj állandóan mellékvágányra. Ki nem értett egyet? Te vagy a többi kommunisták?

— Én se, a többi kommunisták se.

— Ez nem igaz!

— De igen! Mert . . . legfeljebb akadtak néhányan, akik megszokásból helyeseltek ugyan az utasításokra, de hogy lehetetlen azokat végrehajtani, azzal nagyon is tisztában voltak. Olyan is akadt, aki nekünk is helyeselt meg az utasításoknak is.

— Sokféle az ember — szólt közbe Balló csendesen.

Boronyák hálásan pillantott apósára, és folytatta:

— Az utasítások szervezésre, az emberek közötti munkára vonatkoztak, elméleti feltételezések alapján, de nem ismerték az itteni helyzetet, a valóságot.

Gombos közbeszólt:

— Két bejelentés érkezett ellened, ezeket vizsgáljuk ki, Balló elvtárssal, aki egyébként itt marad a telepen. Az első: miért ellenezted a sztrájk megszervezését, annak ellenére, hogy elrendeltük?

Boronyák aprólékos gonddal illesztgette össze az ujjait, hogy izgalmát, elhatalmasodó dühét levezesse. Malmozott ujjaival, de

azért figyelt merően. Összeszedte kissé a gondolatait, nem akarta a választ elhamarkodni.

— Erre nem tudok azonnal válaszolni, előbb néhány részletkérdést kéne tisztázni.

Balló bólintott, Gombos meglepetten kérdezte:

— Mire gondolsz?

— Például Rattkai mérnökre. Lelkes, meggyőződéses ember, sokat segített nekünk. Tudom, hogy elégedetlen az én vezetésemmel, s alighanem ő tett bejelentéseket. Legszívesebben holnapra megrendelné a világforradalmat, néha rájön a türelmetlenség.

Gombos eltorzult mosollyal legyintett, Balló nevetett. Ő szólalt meg:

— Hát akkor lássuk azt a sztrájkügyet.

— Jó évvel ezelőtt, huszonnégy nyarán, mikor a német szakmunkások utolsó nagy csoportja elment, elrendelte az igazgatóság, hogy felül kell vizsgálni a betanított szakmunkások és előmunkások képzettségét. Nagy vihart kavart a dolog, igen sok embert érintett anyagilag, mert tudtul adták, akinek nincs igazolható szakképzettsége, tovább dolgozhat ugyan, de kevesebb fizetésért... Még a falusiak is felzúdultak. Azonnal értette az egész munkásság, mire megy a játék. Felülről jött nekünk egy határozatlan hangú utasítás, szervezzünk munkabeszüntetést. Azzal, hogy országos jelentőségű lehet az ügy. Nekem az volt a véleményem, hogy ezt lehetetlen megszervezni, mert a munkabeszüntetést talán el lehetne ugyan érni, de hogy ez a vegyes, kevert társaság kitartson, ha a kapca szorul, azt semmiképen sem. Ilyen akció az igazgatóság malmára hajtaná a vizet... levezetné az indulatokat. Néhányan nem értettek velem egyet, itt sem... Azzal vádoltak, hogy lebecsülöm a munkásság forradalmi lendületét. Az általános sztrájk mellett kardoskodtak. Mivel engem is támogattak jó néhányan, nem tudtunk se így, se úgy dönteni. Határozat tehát nem született, bár a homályos utasítást a kommunistákkal ismertettük. Az idő sürgetett, hát a saját szakállamra fordítottam egyet a dolgon, s javasoltam, hogy írásbeli tiltakozást szervezzünk. Elfogadták az elvtársak, s ezt végre is hajtottuk. Minden érdekelt aláírta, majdnem kétszázan. Ez a dolog első fele, az első menet...

— Elismered, hogy ez igaz? — Gombos majdnem meglepetten kérdezett.

— Miért ne ismerném el? Így történt.

Balló aggodalmaskodva szólalt meg:

— Ezt úgy értékelik odafent, hogy durván felrúgtad a pártvonalat. Ha az utasítás szerinti munkabeszüntetéssel kezditek, ugyanígy támogatta volna minden érdekelt...

— Nagyon súlyos a bűnöd, Boronyák! — Gombos visszazökkent régi szerepébe. — Erre aligha lesz mentség. S Rattkai hogyan viselkedett?

— Azonnal felajánlotta a sztrájkalap javára a teljes fizetését. Állása nem engedi, hogy az agitációban részt vegyen, de ő a sztrájk mellett volt kezdettől. Megjegyzem, részletes jelentést küldtem Pestre, de nem sok hatást tehetett. A bejelentéseket — amelyek ellenem érkeztek —, úgy látom, gondosabban tanulmányozták.

— Ezért rendreutasítalak — szisszent Gombos.

Boronyák azonnal megbánta heveskedését. Kerülte apósa feddő tekintetét. Halkan folytatta a védekezést.

— Teljesen igaz, hogy majdnem kétszáz ember aláírta a tiltakozást, de hozzátartozik még, hogy az igazgatóság első fellépésére több mint fele azonnal visszavonta az aláírását, azzal: nem is tudta, minek írt alá. Megijedtek, szaladtak be az irodába a falusiak, hogy nekik semmi közük ehhez a dologhoz. Visszatartani nem lehetett őket. Szerintem, itt, a második menetnél derült ki, hogy mégis nekem volt igazam. Hogyan lehetett volna ezekkel az emberekkel kitartani a sztrájk megkezdése után? Sehogyan sem.

— Az ítélet nem a te dolgod — mormogta Gombos.

— A véleményét megmondhatja — szólt azonnal Balló.

— Beszélj a második vádról, hogy megvédted Szabót, s azt állítottad, hogy becsületes ember.

Boronyák hangja egészen élesen csattant. Ballónak meg kellett fognia békítően a veje karját.

— Szabó? Azt gondolom, az ő becsületességéről nemcsak én győződhettem meg a nehéz időkben...

— Most nem erről van szó... Hogyan viselkedett ebben az ügyben? — Már Gombos szeme se villogott, fegyelmezte magát, de arca kemény volt.

— Ő is betanított előmunkás, kevesebb lett volna a fizetése. Az ilyeneket, a tapasztalatlanokat összehívta a vezetőség, s elfogad-

tatott velük egy olyan papírt, alá is írták, mely szerint azért nem támogatják tovább a tiltakozó mozgalmat, mert törvényellenesnek tartják, s visszavonják aláírásukat. Szabó itt felszólalt, hogy ő ezt a papírt nem írja alá, mert a másikhoz sincs köze.

— Ahá... kezd érdekes lenni. Szóval ez is igaz. S te ilyen ember mellett álltál ki... — Gombos újra rágyújtott, egy mozdulattal majdnem megkínálta Boronyákot.

— Ki is állok. Szabó becsületes ember, ezt te ugyanolyan jól tudod, mint itt bárki. Szabó aláírása ugyan rajta volt a tiltakozáson, de nem ő, hanem Terus, a felesége írta alá, mert akkor még Pista nem járt ki, beteg volt... Éppen a vihar alatt jelentkezett újra dolgozni. S szegény asszony, mikor látta, hogy az aláírásból baj lehet, nem merte megmondani otthon az urának. Félt, hogy bajt okozott vele, esetleg kidobhatják Pistát, mert ez a hír terjedt az irodák felől... A gyűlés végére nemcsak az ívet vitték oda Szabó aláírásával, hiszen azt remélte a vezetőség, hogy hamisítást kenhet ránk, hanem én is értesítettem Szabót. Maga a felesége sietett oda az üzemből, és megmondta, hogyan történt... S erre Szabó újra szót kért, elkérte az ívet, és kijelentette, az elején nem jól értette a dolgot, ez itt mégis az ő aláírása, s mivel a szavát nem másítgatja, nem is vonja vissza! Azt a másodikat nem támogatja, s eljött a gyűlésről. Egyetlen ember, aki a falusiak közül nem hátrált meg. Eltelt néhány nap, s lemorzsolódtunk harmincra... Akkor lejött Szegő vezérigazgató, rendet teremteni, kijelentette, hogy minden betanított ember szakmunkás-vizsgát tehet, és megkapja a régi fizetését. Akik kitartottak eddig, azokat azonnal vizsgáztassák le. Ez formálisan megtörtént, a mi fizetésünket nem szállították le, viszont a többiek azóta is hiába várnak a vizsgára.

— Rattkai elvtárs éppen így informált. Csak te két dolgot nem említesz. Az egyik: ő előre megmondta, hogy az igazgatóság utasítást adott, a húrt nem szabad túlfeszíteni, nem akarják, hogy Londonig érjen a híre. S te mégis semmibe vetted a pártvezetőség határozatát, a fenti utasításokat. Ha akkor beszüntetitek a munkát, nagy győzelmet arattunk volna.

Boronyák fegyelmezte magát, röviden válaszolt.

— Én úgy tudom, azt az utasítást Szegő hozta csak mikor lejött, s mikor az aláírások már megtörténtek.

Váratlanul Balló szólt közbe, aki jó ideje figyelmesen hallgatott.

— A dolgok kivizsgálásával kettőnket bíztak meg, Boronyák elvtárs... Mikor lejöttem, én is sötétebbnek láttam a helyzetet. De tájékozódással töltöttem el a napot. — Gombos felé fordult. — Szerintem Boronyák több súlyos hibát követett el, olyan utasításokat sem hajtott végre, amelyek hasznosak lettek volna, de a fő dolgokban neki van igaza. Lehet, hogy a mi írásos anyagunk jó olyan helyen, ahol képzett ipari munkások dolgoznak, de itt valóban használhatatlan, ebben a félparaszti tömegben sokkal alacsonyabban kell kezdeni, ezt nem vettük eléggé figyelembe... Több dologban nem értek egyet veled, Gombos elvtárs, se az érveket, se a módszert nem helyeslem. Itt azonban csak nyúlik a dolog... ne vitázzunk tovább, majd odaát, Rattkai lakásán, a többiek előtt elmondom a véleményemet, ha kell. Szerintem imponáló, ahogyan Boronyák elvtárs kiáll a maga igaza mellett, nagyon figyeltem a párviadalotok alatt... Nem tanulmányoztuk az itteni helyzetet, elképzeléseket akartunk látatlanban ráhúzni... Nem mindenben értek veled sem egyet, Boronyák, de megtanultalak becsülni, mikor a többi kommunisták beszéltek rólad. — Odahajolt, és keményen megszorította a veje kezét.

Boronyák szemében könny csillant, s nem eresztette el azonnal, még erősödött a szorítása. Gombos bólintott, s a szeme — mintha kicsit mosolyogna.

— Mindig vártam, amikor közbeszólsz, hogyan véded majd a vejedet.

— Csak az igazságot, barátom — mondta halkan Balló.

Piroska jött be, s mindenkit marasztalt, a konyhában megterített. Férje és édesapja ettek volna, de Gombos siettette őket. Indult azonnal kifelé. Így a másik kettő sem maradhatott.

Péter kezét megfogta a szorongó asszony, aki talán egyet s mást meghallhatott, mikor apja is kilépett, a sötét előszobában megölelte emberét, s úgy csókolta, mintha minden erejét át akarná adni.

Boronyák kilépett a ház elé. Itt sötét volt egészen. Csak apósát látta, ő is indulóban, mintha a kuglizó felé tartana, ahonnan nagy taps, nevetés és pohárcsengés hallatszott.

— Hát Gombos?

— Várta valaki a faluból, a mieink közül, fontos ügyben. Együtt mentek el. Én előremegyek az erdőszél felé, te a másik úton kerülj.

A mozdonyvezető elballagott mellettük köhögve. A legényke is felállt a padról, néhány társa követte a sötét erdőszélig.

A kuglizónál Boronyák megállt egy kicsit, hívták az ismerősök. Amint a híres dobóhoz sereglettek gratulálni, észrevétlen eloldalgott onnan. A sötétben valahol énekeltek a legénykék, hangjuk végigszállt a telep utcáin.

Piroska is azt hallgatta sokáig, az ajtófélfának dülleszkedett a sötétben. A főúton, mint vert hadsereg, úgy vonult a zenekar, rendetlenül, lógatták a hangszereket, alighanem ittasak voltak egy kicsit. Boronyák nézett utánuk. Két lámpa között mindig elmerültek a sötétben, csak a réztrombiták villantak fel, aztán bementek a kantinba.

Arra tartott ő maga is, muszáj lesz meginni egy pohárral.

*

Az erdő felőli kiskapunál megállt. Mintha egy alak ólálkodna a suhogó fák alatt, ez biztosító nem lehet, de akkor mit akar? Nem ment be hát, tovább őgyelgett, befordult a legközelebbi sarkon, aztán visszalesett... Nem látott senkit, semmi gyanúsat. Talán csak a képzelet játéka volt. Hallgatta egy ideig a kaszinóból idáig szűrődő cigányzenét. „Egészen jól játszanak" — állapította meg gépiesen. Nem ment be mégsem, került egyet, és újra a régi irányból közelítette meg a villát. Néptelen volt az erdőszél, s a kis vaskapu kilincse zajtalanul nyílt. A nagy kertet elárasztotta a holdvilág, a díszfáknak látszott az árnyéka, átnyújtózott a finom kaviccsal felhintett sétautakon. Az ágyásokban ismeretlen díszvirágok, bokrok. Valahonnan, alighanem a szomszéd kertből kábító rózsaillat áradt. Az emeletes villa lakatlannak látszott, a sötét ablakok furcsán fénylettek. A finom cigánymuzsika andalítóan ringatózott a kaszinó felől.

Ballónak viszolygó rossz érzései voltak, legszívesebben visszafordult volna. Igaz, valóban nem lehet ilyen lakatlan helyen biztosítókat kiállítani, s a mérnök lakásában biztonságban vannak. Csak Gombossal lehetne baj, ő álnéven él, illegalitásban, hamis iratokkal. De miért lehetne vele valami éppen itt. Ebben a Rattkaiban Pesten annyira megbíznak. A felső lépcsőn megállt. A szárnyas ajtó azonnal kinyílt, amint megérintette, majdnem beesett a nagy, tágas elő-

csarnokba. Besütött a hold a széles ablakokon, nagy darab, huzatos bútorok, faragott szekrény, a falon képek, s valami meghatározhatatlan illat, ez csak az úri lakásokban van. Balló megismerte, sokáig dolgozott kisiparosoknál Pesten, s kijárt a budai villákba javítani... Emlékezett, mondták, hogy az emeletre kell menni. A falépcső túl hangosan nyikorgott, aztán kinyílt egy ajtó, kivágódott az éles fény, s Rattkai eléje jött. Széles vállú, megnyerő mosolyú fiatalember a mérnök, kövérkés arcú, erős szemöldökű, kissé szúrós szemű... Vastag, izzadt ujjait kényelmetlen érzés megszorítani, hangja termetéhez képest vékonynak tűnik.

— Á, jó estét Balló elvtárs, már várjuk. Sajnos, a kaszinóból csak magam tudtam elszabadulni, úgy tettem, mintha kissé rosszul lennék az ivástól. Muszáj inni ott, ahol a vezérigazgató is spicces... De megígértették velem, feltétlenül visszamegyek, ha rendbejöttem. Mit tehettem, ugye megérti, elvtárs? — A mérnök olajozott haja simára volt fésülve, lakkcipős lábain zsinórozott dísznadrág. A szmokingkabátot levetette, kopott vászonkabátot vett, de ehhez kissé furcsa volt a fehér ingmell csokornyakkendővel.

A szoba, ahová beléptek, túlzott egyszerűséggel volt berendezve. A fonott kerti székeken már többen ültek. A hosszú asztalon vörös terítő, s egy vázában illatos, piros rózsák. Balló pillantására Rattkai mentegetőzni kezdett:

— Sajnos, a mai esténk ünnepélyes jellegét nem hangsúlyozhattuk jobban.

— Ennyire se kellett volna. — Balló a terítőre mutatott. — Olyan, mintha színpadon lennénk, mint valami összeesküvők.

Gombos halkan közbeszólt:

— Ezt én is elmondtam. De Rattkai elvtárs szerint itt semmiféle meglepetéstől nem kell tartanunk. A mai sürgés-forgásban nem tűnik fel, ha néhány ember erre-arra megy. S az egész vezetőség a kaszinóban van. Azt hiszem, biztonságban vagyunk.

— A többi bejelentő? — Balló is leült, Boronyák mellé.

Rattkai mutogatott, de Gombos válaszolt:

— A pártvezetőség hivatalosan csak Rattkai elvtársat kérte. A többiek azt hitték, úgy értették, rájuk nincs szükség már, hiszen Balló elvtárssal beszéltek ma... S különben sem tudnának elszabadulni a kaszinóból. Feltűnő lenne a dolog.

Rattkai állandóan bólogatott. Keze, lába nagy, kissé esetlen moz-

gásúnak tűnt, busa szemöldöke alatt állandóan mozog a szeme, mindig másfelé figyel.

Boronyák odasúgta Ballónak:

— Éppen Szabóról beszélgettünk.

Rattkai azonnal lecsapott, odajött, széles mozdulatokkal magyarázni kezdett, látszott, ismétel már és rövidít is:

— Á, igen. Soha nem érthetem meg, mennyit foglalkoznak az urak ezzel a Szabóval, ugyanakkor az elvtársak is emlegetik. Szerintem ez gyanús... Próbáltam magam is beszélgetni vele, mondhatom... szimpla falusi munkás, semmi több, nem érdemel különösebb figyelmet. Faragatlan, egyszer gúnyolódott velem.

— Most nem erről van szó — dörmögött közbe Boronyák.

— Igen. Szóval, egy mestert és két munkást meghívtak a murira, a vezérigazgató utasítására. Az egyik munkás Szabó lett volna, hiszen ő nyitotta meg a táncot a vendég hölggyel. Szegő mérges lett, mikor jelentették, hogy Szabó nem fogadta el a meghívást. Erre a vendéghölgy, akivel nagyon érdekes beszélgetést folytattunk éppen a tudományos szocializmusról, mondhatom, meglepő tájékozottsággal rendelkezik... a hölgy kijelentette, ha az első táncosa nincs itt, akkor senkivel sem táncol. Udvariasságból többen felkérték, amint a hangulat emelkedett, magam is, de tartotta a szavát. Egyszer csak eltűnt a hölgy... mindenfelé kerestük. Kiderült hamarosan, hogy a faluba ment autóval. Szabót meg a feleségét akarta kihívni a kaszinóba, de nem sikerült a meglepetés, amire ugyan a legtöbben a vállukat rándítgatták... Nem sikerült, mert a hölgy szerint, amíg övele táncolt ma ez a Szabó, otthon meghalt az édesanyja... Képzelhetik: a zenekarnak gyászindulót kellett játszani. A hölgy pedig kijelentette, elromlott a mulatsága... Közben én eljöttem, nem tudom mi történt...

Balló figyelmesen hallgatta az elbeszélést, s csak annyit mondott:

— Érdekes elbeszélés, de egy teadélutánon. Minket nem hoz lázba.

— De Szabó feleségét Babarczyval kapcsolatban emlegetik — adta ki a tromfot Rattkai.

— Ez csak rágalom, nem kell idehozni a kaszinóból — szólalt meg váratlanul a gunnyasztó Gombos.

Valamennyien ránéztek. Eddig az egyik csendes részvevővel,

Havassal beszélgetett a sarokban. Közben eszegetett egy tálból. Arckifejezése egészen más volt, mint délután, erőltetett szigorúsága feloldódott — a tálat Boronyáknak kínálta oda, de az nem kért.

Rattkai újra nyüzsögni kezdett, körbejárt a szobában, hideg húst kínálgatott, és teletöltötte a söröspoharakat. Az üvegeket többen megnézték, virított a gyári pecsét, tehát ezt is a mai ünnepségre hozták, s az igazgatóságét isszák. Rattkai Gombos mellé húzódott, igyekezett kiszolgálni, mindent a kezeügyébe rakott. A többiek úgysem ettek.

A szobában ülőkön különös idegesség uralkodott el, egyre Boronyák felé tekingettek, aki hátradőlt a székben, s derülten nézegette a pohara kicsorgó habját. Szemmel bólintott a sovány mozdonyvezetőnek, aki délután őrködött. A mozdonyvezető beszopta a sörhabot, közelebb húzódott, az asztalra könyökölt, befejezett egy korábban megkezdett elbeszélést. Suttogva beszélt, mintha azt akarná, hogy csak Boronyák hallja meg a mellette ülő Kósa, a kis termetű, fekete kőműves, aki ugyan már Bugyogóban dolgozott, de tagja a pártvezetőségnek, s megorrontotta, hogy Boronyák körül valami nincs rendben, s eljött, anélkül, hogy értesítették volna. Békésen cigarettázgatott. Sűrű haja felfelé állt, mintha a termetét akarná ezzel nyújtani. Sötét ünneplőruha volt rajta, fehér ingét kihajtotta, a nagy gallér majdnem a válla széléig ért. Mészmarta kezével lassan emelte a cigarettát, s erőlködve figyelt, hogy Rattkai és Gombos beszélgetését értse, de csak foszlányok jutottak el hozzá. Az asztal túlsó oldalán Havas ült — a falubeli Spitzer egyik veje —, majdnem egyedül, a rózsák mellett könyökölt, és Somor mozdonyvezető elbeszélésére figyelt. Sovány, barna fiatalember ez a Havas, kissé nagy orral, lágy vonásokkal. Mintha mindig mosolyogna. Mióta hazajött, állandóan részt vesz a pártmunkában, sok könyve van, és pénzbeli segítséget ad annak, akit hozzáküldenek.

Somor csippentve bizonygatta, hogy bizony harcolt ő a Vörös Hadseregben, s nem is akárhogyan. Ha jobban megnézte az ember, láthatta, hogy nem több negyven évesnél, pedig már egészen ősz — most a pipát szítta erősen, s néha köhintett. „Orenburgnál egyesültünk Csapajev hadseregével, ott volt ám csihi-puhi! Vertük a fehéreket, ami belefért... Magam is ott álltam, mikor meghalt Csapajev! Tovaris Frunze tartott beszédet, megmondta, hogy a magyar vöröskatonáknak meghálálják még egyszer a mostani segítséget, úgy

ám! Nem is vihetik sokáig már itt se a burzsujok, jobb volna minél előbb a pofájukba mászni, elvtársak!"

Havas olyan elmerülten hallgatta Somort, azt lehetett gondolni, semmi más nincs az eszében ezenkívül. Szórakozottan simította hátra mélytűzű szeméről gyűrűs, barna haját, keskeny arca mindig sápadtnak tűnt, mert nap nem fogta a bőrét. Hirtelen hátralökte a kertiszéket, és felállt:

— Kezdjük el, elvtársak. Úgy látom, az első napirendi ponthoz ugyan nem jött el két fontos ember, akik a feljelentést fogalmazták Rattkai elvtárssal közösen, de ez minket nem akadályozhat. Tovább várni semmi értelme...

— Nem jöhettek, már említettem, elvtársak... — Rattkai kis bajuszát birizgálta izgalmában, és nyakkendőjével babrált, nyakát huzogatta, mintha szoros lenne a kemény inggallér.

Havas szépen, hangsúlyosan beszélt, ügyet sem vetett a közbeszólásra.

— Hogy nincsenek itt, abból mindenesetre következtetéseket vonhatunk le, magatartásukat illetően...

— Nem tartozik ide — legyintett Gombos, most nyelt egy utolsót, és ádámcsutkája nagyot mozdult.

— Szerintem idetartozik. Mivel az első napirendi pontban Boronyák elvtárs elleni bejelentésekről lesz szó, javasolom, hogy a megbeszélés, a vita levezetésére kérjük fel Balló elvtársat. Megbízását, azt hiszem, valamennyien látták. A második napirendi pont, Balló elvtárs beszámolója a Magyarországi Szocialista Munkáspárt megalakulásáról... A vitát levezeti a helyi szervezet titkára, Boronyák elvtárs. Van valakinek mondanivalója?

Gombos emelte fel a kezét.

Most nem beszélt olyan támadó hangon, mint délután, kijelentette, hogy a vizsgálat nem mindenben igazolta a bejelentéseket, bár kétségtelen, hogy Boronyák hibákat követett el, eltért a párt vonalától, de végleges képet csak alaposabb vizsgálat adhatna. Majd ezt Balló elvtárs elvégzi, aki a telepen marad. Nem beszélt sokáig, és Rattkai egész idő alatt elmerülten bólogatott. Ő emelkedett fel másodiknak, összekulcsolt kézzel állt, a mennyezetre szegezett tekintettel, ujjaival kabátgombjait nyomogatta. Ércesen csengő hangon szónokolt, szokása szerint idézett a klasszikusokból, legtöbbször németül kezdte, aztán bocsánatot kért, s azonnal fordította, ki-

dugta a nyelve hegyét, válogatta a kifejezéseket, aztán abbahagyta az idézgetést, mert Havas kétszer is kiigazította. Azzal fejezte be, hogy Boronyák elvtárs hibáit továbbra is súlyosaknak látja, s arra sem lát biztosítékot, hogy a jövőben betartaná a párt irányvonalát, de mindezt nem személyes ellenszenv mondatja vele, hanem becsületes meggyőződése. Boronyák módszerei az ellenségnek segítenek, s ezekkel nem lehet elsöpörni a burzsoáziát. Rattkai szavaiban erő és lendület volt, maga Boronyák is megállapította magában, ha sokáig hallgatja, egy kicsit mindig a hatása alá kerül. Elvonatkoztatva, minden kerek mondata igaznak tetszett.

Somor Rattkairól Boronyákra nézett, s felemelkedve olyasmit dünnyögött, nem kéne a kommunistáknak veszekedni, de hogy igaza van-e valamelyiknek, azt láthatóan nem tudta. Felszólalni nemigen szeretett, mert belegabalyodott, ha felső emberek is voltak jelen. Kósa se beszélt sokáig. Látszott rajta, hogy félti Boronyákot, de tart a pesti küldöttektől is — azzal fejezte be, ő Boronyákot becsületes és párthű kommunistának tartja, s ha hibákat követett el, abban ő is részes, mert mindig mindenben egyetértett vele. Célozni akart még a vöröskatonaságnál eltöltött közös időre, de Gombos úgy összeráncolta a homlokát, hogy ezt elharapta és leült. Magában bosszankodott, hogy nem azt mondta el, amit szeretett volna, jobban ki kellett volna állnia, elhatározta, okvetlenül szót kér másodszor is, ha szükséges lesz.

Balló emelkedett fel.

— Nem kivizsgálni jöttem ide, hanem dolgozni... Mielőtt elindultam, utasítottak, hogy legyek segítségére Gombos elvtársnak ebben az ügyben. Szerintem Boronyák elvtárs súlyos hibát nem követett el, mert igaz ugyan, hogy nem szervezett sztrájkot egy évvel ezelőtt, de határozott utasítást Boronyák nem is kapott senkitől, s ilyen határozatot az itteni pártvezetőség sem hozott. Véleményem szerint semmiképpen sem lett volna helyes, kudarccal végződött volna...

Balló csendesen, vontatottan beszélt, de akadozó szavaiból különös erő áradt, nagy figyelemmel hallgatták, Rattkai most is bólogatott. — Egy évvel ezelőtt más volt ugyan a párt vonala, mint amit itt Boronyák elvtárs követett, az itteni kommunisták többségének támogatásával... Igazságtalanság lenne, most utólag felelősségre vonni, sokkal inkább megérdemelnék azok a bejelentők, akik

a kaszinóban mulatnak. Délelőtt még nem mulattak, én akkor is alig tudtam megtalálni őket. Kommunisták között lehetnek és lesznek is viták, az is megtörténik természetszerűen, hogy a végén nem lesz mindenkinek igaza. Ma este már elég éles vitám volt Gombos elvtárssal, az itteni helyzetről, Boronyák felnagyított hibáiról. Azt hittem, a vita itt folytatódik majd, alaposan felkészültem, de nagyon örülök, hogy Gombos elvtárs visszakozott, miután alaposabban tájékozódott. Régóta ismerem, sokat harcoltunk együtt, tudom, azért változtatta meg nézetét, mert belátta, hogy nem volt igaza, helytelenül tájékoztatták azok, akik most nincsenek itt. Azt hiszem lezárhatjuk ezt a dolgot. Hozzászól valaki?

Havas jelentkezett.

— A bejelentésben, mint megtudtam, az is benne van, hogy Boronyák elvtárs nem veszi figyelembe a képzettebb kommunisták szavát. Ez nem így van. Ma hallottam róla, hogy az én nevemet is megemlítették, mintha nekem is azonos lenne véleményem a bejelentőkével. Ez valótlan. Boronyák elvtársat becsületes, rendes kommunistának tartom, sokkal képzettebb, mint ellenfelei közül a legtöbben, s amit tett, azzal mindig egyetértettem. Egyúttal elítélem a Rattkai elvtársék módszereit.

Balló minden arcot megnézett, s megkérdezte:

— Van valakinek kifogása az ellen, hogy Boronyák elvtárs továbbra is megmaradjon, mint titkár?

Gombos annyit mondott:

— Nekem nincs.

A többiek hallgattak.

Nehéz sóhaj szakadt fel Boronyákból, felnyújtotta a karját, és felállt:

— Nekem volna szavam, elvtársak. Nem vállalhatom ezt a munkát, lemondok... Annak idején is csak azért vállaltam, mert nem akadt más. Kérem, vegyék ezt tudomásul. Munkám hibáit nem mentegetem, s most csak azért nem beszélek mindenről, mert az itteniek úgyis ismerik a dolgomat töviről hegyire, a pártvezetőség küldötteinek meg elmondtam, amit tudtam, azt is, hogy lemondok. Nincs bennem harag, se sértődöttség, ez az elhatározásom. Mentsenek fel. — Leült.

Havas szólalt meg:

— Nem helyeslem Boronyák elvtárs lépését, de ha nem vonja

vissza, akkor azt javasolom, bízza meg a pártvezetőség a titkári munka elvégzésével Balló elvtársat... Itt dolgozik ezentúl, képzett, nagy tapasztalatai vannak, s amíg a helyi ismereteket meg nem szerzi, Boronyák elvtárson kívül valamennyien segítünk neki. S ha ezt kimondjuk, akkor térjünk át a másik napirendre, mert eljárt az idő...

A hangulat megenyhült, Rattkai elsőnek emelte fel a kezét, hogy Ballóra szavazzon, aki egy ideig szembenézett Boronyákkal, mielőtt elvállalta a megbízást.

Rattkai körbejárt, kézbe nyomta a söröspoharakat, de senki sem ivott, aztán Boronyák mellé ült le, barátságosan mosolygott, igyekezett barátkozón elfogni annak pillantását. A felszólalást hallgatta, arca merő figyelem volt, és elmerülten bólogatott.

*

Rattkai megnézte az óráját, amint a pártvezetőségi tagok egyenként mentek lefelé, s azt mondta mentegetőzve Gombosnak:

— Vissza kell mennem a kaszinóba, nehogy feltűnő legyen.

Az szórakozottan bólintott, s utánaszólt az elmenő Boronyáknak:

— Várj meg, Péter... Még beszélni akarok veled.

Egymás nyomában osontak át a sötét kerten. Az erdőszél néptelen volt. A kaszinóból sem hallatszott már zene az elmélyült éjszakában.

— Nálunk alszol?

— Nem lehet. Neked megmondhatom, más úgysem tudja itt... Még az éjjel várnak Bugyogóban, lesz egy kis dolgom. Sokkal nagyobb építkezés, — mint ez, több az ember. S az itteni tapasztalatokat ott hasznosítjuk. Hegesztettem ott is néhány hónapig...

Az erdei gyalogúton mentek, fölöttük neszeztek a szélben mozgolódó cserfák, nehéz lombjuk súrlódott, reccsent.

— Itt voltam közel, teveled nem találkozhattam. Ebben az ügyben meg... ne haragudj, félrevezettek... Egy kicsit félrevezettem én is magamat. Őszintén szólva azt hittem, nincs itt szükség különösebb vizsgálatra, úgy látszott, minden összevág — ellened. Havas felnyitotta végleg a szemem, mert vele beszélgettem a legtöbbet, várt a házatok előtt. Róla is hallottam már, azt hiszem, rendes, használható ember. Alaposan eláztatta Rattkaiékat. A te hibáidról

is beszélt. Bánt, hogy eltértél a párt vonalától, azért még megmossák a fejedet, amiért írásos anyagot elégettél, Balló ezt ügyesen megkerülte ma este... Ha körül nem nézek, ha Havassal nem beszélek, tán követeltem volna, hogy zárjanak ki... Bár gyanús volt már a dolog. Lehet, hogy Pesten még felmelegítik ezt az ügyet, dehát majd beadom a jelentést. Balló... kemény gyerek, mint embert szeretem, de ő is hajlamos bizonyos helyzetekben a megalkuvásra, párszor a fejére ütöttek már, pedig sok érdeme van. Félek, terád rossz hatással lesz majd. Havas átmegy hozzátok, de Rattkai megtartja az eddigi sejtjét... Még a legális párt is tetszik neki: Pesten vannak, akik sokra tartják ezt a mérnököt, azt mondják, diák volt még a forradalom alatt, és nagyszerű dolgokat csinált.

— Ha így volt, ügyesen titkolta, mert a diákféléket se kímélték a fehérek... Az egyetemre biztosan nem engedték volna vissza, annyit mondhatok. De jobb, ha én már semmit se mondok róla.

Erre Gombos nem szólt. Aztán Boronyák másról beszélt. Hangjában baráti melegség, érdeklődés rezgett. Válluk egymáshoz szorult a keskeny úton. Mint gyógyulás után a betegség, távolinak, hihetetlennek tűnt, ami történt közöttük, nem is olyan régen, néhány órája.

— Hát a családod? — Emlékezett Gombos feleségére, egyszer találkozott az asszonnyal Pesten, hallgatag, nagycsontú asszony volt. Embernyi fia volt Gombosnak s egy leánya, aki valami furcsa betegségben szenvedett, sántított. — Hogyan vannak? Egészségesek?

Meg akarta ismételni a kérdést, talán nem hallotta a másik. De hamarosan rájött, másért hallgat. Nyújtotta a lépést az erdei úton, a suhogó fák alatt.

— Csak nem történt bajuk? — kérdezte Boronyák aggódó hangon.

— Megvannak — dünnyögte Gombos.

Érződött, többet aligha akar mondani, s mégis... Mentek egy ideig, s egészen megváltozott hangon, szakadozottan beszélt magáról, mint régen, mikor együtt harcoltak a fehérek ellen, s jó volt emlékezni családra, múltra...

— A fene tudja, hogyan van ez. Mennyi időt éltünk együtt, kitartottunk jóban-rosszban. Nagyok a gyerekek. Soha nem volt komolyabb vita közöttünk... csak amikor hazaszabadultam. Az asszony a szememnek esett, hogy neki elég volt! Vége legyen a cigány-

életnek, kóborlásnak, remegésnek! Ha nem tudok békén otthon ülni, menjek a fenébe... Hát beszélj a fejével... Kitálalt az asszony, mondta, mint a kereplő, megállás nélkül. Engem meg elfutott az indulat, tán odacsördítettem egyet... Nem kellett volna, szántam-bántam, mint a kutya... dehát ez nem segít már. A gyerekek nagyok, megállnak a maguk lábán, mi kötne össze bennünket, sírja az asszony. Hagyjam őt békén. Legyen egy pár nyugodt éve a sír előtt, egyre azt hajtogatta. Összezördültünk alaposan. Azóta egyedül élek, Boronyák. Az asszony albérlőkkel rakta tele a lakást, igaz, a szükség hajtotta erre, mert nem mindig küldhettem pénzt neki. S összeszűrte a levet, azt mondják, egy özvegyemberrel. Mit tehetnék vén fejemmel? Összetörte a szívemet, kimondhatatlanul szenvedtem... Dehát semmi ez, elmúlik, mint a fogfájás. Nem hittem volna róla... s mégis megtörtént. Ostoba dolog, annyi szent. Eleinte persze fújtam a tüzet, hogy így jobb. Minden erőmet az ügynek adhatom. Kibírom, amíg felülkerekedünk, és eltakarítjuk azt a szemetet, ami megmarad a burzsoáziából. No dehát mennek az évek, pajtás... Nyomnak a föld felé engem is. Szegény asszony elfáradt mellettem. Sokáig háborogtam, mint az áradásos folyók. S a friss indulat sok iszapot, piszkot sodor magával. Látod, hát idejutottam. Mit tehetnék?

— Meggyőződtél a dologról?

— Átlátszó ez, mint az ablak. Öregségére egy kis nyugalmat szeretne az asszony, én meg nem tudok megülni a fészken, nem állja a lábam a papucsot.

— S a gyerekek?

— Persze az anyjukat pártolják, de ez természetes, inkább ővele vannak kiskoruktól. A magamfajta ember tragédiája, hogy családtalan marad vénségére. A fiú is, a leány is munkás, de hiányzik belőlük az én természetem. Már nem haragszom rájuk. S az asszonyra sem. Nehéz lehet szegénynek annyi harc és törődés után, talán nehezebb, mint nekem... Meg nem nyugodtam ugyan, de legalább megértem már. Egyszer majd hazalátogatok. Mondja el ő maga, hogy mi az igazság. Annyira ismerem, hazudni biztosan nem akar. Küldtem neki pénzt is néhányszor, de levelet nem írok.

— Lehet, hogy nem is igaz. — Boronyák fogta Gombos karját, kicsit lassúdott a lépésük. — Sok mocskot összehordanak ám a mi asszonyainkra... Itt sincs másképpen a telepen. S több ember áldo-

zatul esett a saját dühének, pedig nem gondoltam volna róla. Csak akkor ítélj, ha mindenről meggyőződtél — de akkor is igazságosan. Persze, ez nem könnyű... tudom.

— No, ezt hagyjuk. Cipeljük a sorsot, én is a magamét.

Messziről fények imbolyogtak az erdőben, még mindig voltak a délutáni tánchely körül, ki tudja, mit csinálnak. Megnyújtották a lépést, távolodtak a teleptől, Gombos tétovázás nélkül, biztosan haladt a sötétben — látszott, megszokta az ilyen utakat.

— De nem erről akartam veled beszélni... Hanem az öcsémről. — Nem folytatta, jó ideig mentek az erdőben, Gombos megállt. — Ne kísérj tovább, intézzük el ezt a dolgot... Nézd Péter, te az öcsém feleségével éltél sokáig, nem házasodtatok össze, persze engem a formaságok nem érdekelnek... Mégis értheted jól, amit az asszonyokról elmondtam, Piroska se különb a többinél.

— Piroska igenis különb. Az öcséd nem élt már — mondta rekedten Boronyák, s hosszút sóhajtott. — Piroskát pedig nincs jogod bántani. Öcséd meghalt és így...

— Azt hiszed? Tévedsz. Bár akkor még én se tudtam ezt.

— Élt talán? Hogyan... hát... — Közben kavargott benne, meg kéne azt is válaszolni, amit az asszonyokról elmondott, nincs egészen igaza.

— Várj... — Gombos sziszegett, egészen közel álltak a vaksötétben, de nem látták egymást. — Várj... Az öcsém... Tudod, milyen ember, micsoda legény volt? Olyan nem sok termett. Őt se értette meg az asszonya, a Piroska, mindig a szoknyája mellé vonta volna... Most már mindegy. Mikor vége lett a proletárhatalomnak, négyen mentek neki a határnak a szovjet felé. Már majdnem átjutottak — mikor rájuk lőttek. Egy közülük visszaszökött, az mondta el, kettő átjutott, de az öcsémet lelőtték... Éppen őt. Az ideát maradt embert üldözték, aki végül is egérutat nyert, de látta még, hogy az én öcsémet véresen, holtan vitték át a határon, ahol a megbeszélés szerint már várták őket valahol... Elsirattuk, ahogyan illik, de a felesége az elég hamar megvigasztalódott, ne haragudj, ez fájt nekem... Ezen a télen kint voltam magam is, ottmaradhattam volna, de visszakívánkoztam ide, munkára — nem tudom ott kivárni, nem olyan a természetem... Ezen a télen megtudtam az igazat az öcsémről. Meglőtték, de nem halt meg, kijutott szovjet földre, élve... Beszéltem valakivel, aki végig

mellette volt... Elmondta, hogy lázálmában, amíg magához nem tért, mindig a feleségét emlegette, később érdeklődött, levelezett, hogyan tudná kiszöktetni maga után... Egészen addig, amíg meg nem tudta Bécsen keresztül, hogy a felesége mással él már... veled. Elmondták nekem, hogy akkor se az asszonyt vádolta, hanem saját magát, s hosszú leveleket fogalmazott Piroskának, hogy éljen boldogan, de nem engedték elküldeni neki. Így volt. Majdnem két évig élt odakint még... Időnként hírt hallott rólatok, és szenvedett, megtiltotta az elvtársaknak, hogy értesítést küldjenek arról, hogy ő él még. Nem vádollak én benneteket, Boronyák, csakhát nagyon szerettem az öcsémet, s azt mondták odakint nekem, ha a felesége utánamegy, talán életben maradt volna, bár tüdőlövése volt. Ezen a télen tudtam meg ezt... s ha a konspirációs szabályok nem tiltják, akkor sem kerestelek volna fel... ugye megérted?

— Nem tehetek semmiről... S Piroska sem... — mormogta Boronyák.

— Nem vádollak én téged. Azért az asszony — az más barátocskám. No dehát ilyenek, felesleges kölönc a férfin, valahány. Azzal jöttem át Bugyogóból az elmúlt éjjel, no, az előzetes tapogatózás után úgylátszik, ez a Boronyák csakugyan rongy ember... az lett, azt hittem én. Mert ne hidd Boronyák káplár, emlékszem én a régire, dehát itt a másik oldalon az öcsém. Elvakultam tán egy kicsit, s majdnem kitörtem a nyakadat... El akartam hinni, hogy más vagy, hát utána sem néztem. S nagyon röstellem, szégyellem, elhívtalak magammal, hogy elmondjam, a saját lelkiismeretem miatt. Nem volt igazam, hát megmondom. De figyelmeztetlek Péter, hogy... — Gombos hangja megcsuklott. — Ha más vizsgálja ki a dolgot, tán bajod esik. Nagyon szigorúak a fegyelem dolgában... Most már mindent elmondtam.

— Nem tudom, mivel enyhíthetném a bánatodat, Gombos elvtárs...

— Tudod te azt... Légy kemény, olyan, mint az öcsém volt, akit megölt a feleséged... Légy nagyon rendes ember az öcsém emlékéért.

— Ne vádold Piroskát, nem tehet semmiről. Nem teheted ezt.

— Jó, nem vádolok én senkit... Menj vissza! Vagy várj... Van még itt valami. Kotorászott a zsebében, kezében papiros zörgött. — Halála előtt hosszú levelet írt az öcsém Piroskának, aki

akkor már törvény szerint is a feleséged volt... Az volt az utolsó kívánsága, hogy énhozzám juttassák el, s énrám bízza, átadom-e Piroskának vagy nem... Azzal jöttem ide máma, hogy neked kitöröm a nyakad, utána odaadom ezt a levelet. Nem tudom, mi van benne, de vastag, sokat akarhatott elmondani... Így gondoltam, de másképpen lett, Boronyák.

— Ha akarod, elviszem, átadom — pendült Boronyák szava a beálló csendben. — Meg kell lenni, ha ez volt az öcséd utolsó kívánsága.

Gombos nem szólt, nehéz, ziháló lélegzése hallatszott, egyszer csak gyufa lobbant a kezében, látható lett egy pillanatra feldúlt arca is, olyan szorosan egymás mellett álltak, hogy hátra kellett lépnie... Meggyújtotta a levelet, felemelte, mintha fáklyát tartana Boronyáknak. Így állt, míg a körmére égett, akkor lesöpörte a hamut, s megszólalt újra.

— Eredj! Senki nem tudja meg, mi volt ebben a levélben.

— Talán így helyesebb. Köszönöm.

— Ne köszönj semmit. De soha ne felejtsd el ezt a beszélgetést. Ne kísérj tovább, Péter, mennem kell... Nézd, nemsokára hajnalodik. Add át Piroskának üdvözletemet. Mostanában nem találkozunk.

Kezet fogtak, Boronyák még ment mellette néhány lépést botladozva, szótlanul. Aztán elmaradt. Sokáig egyhelyben állt. A sötétség valóban ritkult már, az égalja vörösödött. Egy ideig látta a távozó ember görnyedt alakját.

Piroska virrasztva várt, s a férje tekintetéből akarta kitalálni, mi történt? Boronyák megnyugtatta az asszonyt, s közölte, a vezetés gondját letette. Többet nem mondott erről. Piroska furcsa gyanakvással nézte őt, s leverte a ruhája ráncairól az odaszállt papírpernyét.

3

A BAJ ritkán jár egyedül. Csak az utolsó órában tudták felravatalozni a halottat, addig pöröltek Krizsákkal, a sánta asztalossal. Be kellett hivatni a községházára, ahol kirakták az írásokat. Igenám, de az is benne volt ezekben, hogy a mindenkori napi áron kell elszámolni, s a pénz... sokat romlott azóta, egyre drágább minden, ilyen anyagot nem lehet kapni. A párna alatt rejtegetett pénz meg nem sokat ért. A jegyző azt mondta, ki kell egyezni az asztalossal, mert a pör évekig tarthat a bíróságok előtt. Most olcsóbb koporsó is jó lett volna, de Szabó nagyon belekeveredett, s nem akarta az urak előtt visszavenni a szavát. Váltót kellett aláírnia, elég magas összegről, viszont a sánta asztalos nem mutatott haragot, elrendezett mindent, tele lett fekete drapériával a ház. Egyenruhába öltöztette kocsisát, egy részeges vénséget. Csótáros lovak vontatták a fekete kocsit a néhány lépésnyi úton, a kaputól a temetőig. Krizsák ezért alaposan felszámított, dehát egységára van, s a kiskovácsi faluvég innen megvan négy kilométer, ott is akadnak halottak. Majd csak kifizetik valahogyan, bár még az adósság is szorongatja őket a bankban.

Terus egy szóval sem tett szemrehányást, hiába kémlelte gyanakodva a tekintetét — csak gyászt és szomorúságot látott az arcán. Szabó azonban hibásnak érezte magát, hiszen, ha olcsó temetést rendel, és mindent maga fizet ki, sokkal kevesebbe került volna. Mégis pörre kellett volna menni Krizsákkal, biztosan megnyerik. A tetejébe megjött a temetésre Pista bátyja, János meg a felesége, Kincses Mari, talpig feketében — hűvös volt és hideg, mintha távoli csillagról érkezett volna. Az öregember azonnal elmondta, hogy szép temetést rendelt az ő szegény megboldogult párja, el-

tette rá a pénzt, semmibe nem kerül a gyermekeinek. Báván üldögélt ezekben a napokban, semmit nem vett észre a bajokból. Mari már attól tartott, majd pénzt kérnek tőlük erre a nagy pompára... Ha így van, az más. Egyszerre felengedett. A toron levetette fekete kalapját, rövidre vágott frizurája kibomlott, néhányszor rászisszent a férjére, ne igyon annyit, de aztán ráhagyta. Szabó János egy hajtásra kiitta a méregerős nohabort, lecsukott pillái vergődtek, hamu színű arca rángatózott. Jó húsban volt, tokája meggyűrődött, egészen elhízott Pesten, az uraskodásban. Véletlenül idevetődött idegennek látszott, amíg le nem részegedett — akkor elővette a régi káromkodásokat, egyszerre rárivallt a feleségére, aztán révetegen körülnézett, ráeszmélt, hol van, és ragadós szótlanságba süllyedt. Evett valamit nyámmogva, majd folytatta az ivást. Mari a férfiakkal dévajkodott egy ideig, az asztalfőről még Boronyákot is csipkedte, csak Pistát kerülte a tekintete, akkor nézett rá hosszan, mikor Terus kitámogatta az öreg Szabót, aki néhány pohár bortól kapatos lett és hangosan sírdogált. A sánta asztalos kihízott szalonkabátban, de borotválatlan képpel tette a szépet Marinak, és suttogva ajánlgatta, Pesten meglátogatja őket. Később eloldalgott onnan, Szabóval barátkozott.

Duka egyedül jött be. A kis asszony hazasietett a gyerekekhez. Mari felkelt, megnyújtóztatta még mindig karcsú, de izmosan telt termetét, félrehívta Dukát, és az amerikai életről kérdezgette, első férjéről, akit odaát temettek el. Mikor angolra fordította a szót, Duka nyökögni kezdett, kiderült, Mari jobban érti, pedig csak az asszonyától lesett el valamit.

Boronyákék korán elköszöntek, csak ők vették észre, hogy a nagy tort is adósságra rendezték Szabóék.

*

A nyár mindig észrevétlenül szökik el a völgyből. Kihűlnek a reggelek, rövidülnek a délutánok, s a megadás fehér ökörnyálzászlói lengenek az erdőszéli fákon. Dél körül alaposan felmelegszik a világ, de mindenki érzi a borzongást: az ősz didergető leheletétől dérré változik a harmat a réteken, s egy reggelen a Bakonyból már üzenget a tél is... A nyár elszállt a költözőmadarakkal, de mikor? Vannak még meleg napok, ám a hűvös szél besodorja

a telepre s a faluba a rozsda színű és sárga faleveleket. A gyári mozdony füttye élesen harsan, hosszan remeg a rétek felett, mielőtt a fátyolos csendbe hullana. Aztán egyre gorombább lesz a szél, sűrű ködfolyamokat hömpölyget végig a völgyön, csak a jegenyék csúcsa látszik ki a szennyes tengerből. Kiritkul a köd, megjönnek a végeérhetetlen, sírós napok, elbújnak az erdős hegyek, nem látni a gyárkéményeket sem.

Szabóné a megszokott időben ébredt, kigyújtott és kapkodva öltözködött. Ma sem vette észre, mikor serkent fel Pista, elment már kukoricát törni... Az ablakokon sűrű permet, odakint rekedten dudál az őszi szél. Lassan virrad, világosodik. Az úton fények imbolyognak, a leányok csoportban sietnek a telepre, és lámpást visznek magukkal.

A másik szoba ajtaja nyitva van, átsietett, ott alszanak a gyerekek, mert apósa éjjel soha sincs itthon — s jobb így, nőnek a fiúk. Öreg Szabó maga ajánlott fel mindent, mikor látta, hogyan sűrűznek a bajok a temetés után, még szidta is szegény megboldogultat, aki a temetésrendeléssel a nyakukra ültette Krizsákot. Szerencse, hogy négy hold tengerit fogtak a részesből a tavaszon, Pista ügyeskedett, itt kaptak, közel a gyárhoz. Szabó ugyan homályosan sejtette, hogy az uradalmak nem véletlenül termelnek ezeken a dülőkön kukoricát, maguk is azon vannak, kézre essen a munkásoknak. Reggel héttől este hétig tart a munka — s nyáron, akkor még világos van. Nem beszélve az ünnepekről meg a családról, befogták kapálni a tízéves gyerekeket s az öregeket. Amiatt ugyan morogtak, hogy megszorították, csak ötöde a rész a kapálásért... de azért belevágtak, elfoglaltak minden kukoricaföldet. Ott dolgozott a sok asszony, gyerek. Az emberek már kora hajnalban siettek kifelé Szabóval együtt, s munka után szaladtak még a tagra... Ha holdvilág volt, éjfélig kapáltak. Mikor sürgős volt a munka, öreg Szabó napokig haza sem jött, a fia vitt neki ennivalót. Az éjjeliőrségből egyenesen a kapálásba állt bele, dél körül szundított egyet a cserfák alatt, délután porolta még, aztán gyerünk szolgálatba. A fizetését egy fillérig odatette a menyének, s szabódott, mikor Terus visszaadott neki dohányra, italra egy keveset, azt se akarta elvenni. Nem volt baj vele, mindig azt leste, mivel tehetné magát hasznossá... csak akkor dünnyögött, mikor a menye rászólt, hogy a csatakos kapcáit ne a szobában teregesse széjjel... Viszont sírva

fakadt, mert vett neki Terus a gyári boltban két inget meg alsót — mert fehérneművel gyengén volt ellátva, mindene foltos és szakadt.

Terus eligazgatta a gyerekeket, előkészítette a napi ennivalójukat. Kukoricatörés van, megint egyedül lesznek a házban. Megsimogatta a fiúkat, az ajtót becsukta, és a kulcsot visszatette a konyhaablakba. Vékony ruhájára az anyósától örökölt sötét nagykendőt kötötte — Pista erőszakoskodott, hogy viselje —, és szaporán szedte a lábát a telep felé. Sokan igyekeztek az úton, a férfiak beszélgettek, az asszonyok inkább hallgattak, a leányok nevetgéltek.

Fuvaroskocsik robogtak el mellettük, a falubeli gazdák, akik Bugyogóba járnak, mert nagy pénzt lehet keresni ott. Fel nem vennék azonban a gyárba igyekvőket, ha néha szólnak nekik, megcsapkodják a lovakat.

Mire a telepre értek, majdnem kivilágosodott. A posztó nagykendő megszívósodott a sok víztől, a vékony flanellruha a testére tapadt, ahol nem takarta el a kendő... Dideregve ért Piroskáék elé, itt a házak között megcsendesedett a szél. Világított némelyik ablak, nem sok gondjuk van a villany eloltására, mert átalányt fizetnek érte. Sejtette, hogy Piroska csak azért várja meg itthon minden reggel, mióta ilyen idő van, hogy teát adhasson neki, de nem bánta, bement.

— Jaj, szegény Terus, egészen odavagy, nézd, még a hajad is vizes... Kész a teád.

Boronyák éppen csak bekukkantott elmenőben:

— Hát Pista? Nem együtt jöttek?

— Kukoricát szed... — Szabóné kortyolta a forró teát.

— Ilyen időben? Jó gusztusa van, mondhatom.

— Muszáj. A héten részel az uradalom. Üzentek, aki nem végez, azét megszedetik, aztán abból nem jár rész.

— Értem. Megint olyan ez a Pista, mint az agár... Tulajdonképpen miért töri, hajtja magát? — Boronyák cigarettára gyújtott, járkálni kezdett, meggondolta, mégse megy még.

— Az adósságok, a bajok... Nehéz nekünk nagyon...

— Mindenkinek. Dehát miért rendezték azt a költséges temetést? A fene egye meg az uradalmak kukoricáját, ami jut, arra megy el, nem? Azért törik magukat annyira? Arra kell a kukorica, ugye?

— Tán elég se lesz. Ára nemigen van. Mindenki kapál az uradalomban, ha földje nincs. Veszprémbe a piacra be lehetne vinni, de nem fizetődik ki — hol a fuvaros? Ide meg Bugyogóba járnak. Mulasztani kéne a gyárban, ha odajár az ember leánya. Majd Krizsák átveszi az adósságba, kint a tagon, így fuvarra se lesz gond... Keserves dolog ez nagyon, dehát mit tegyünk?

Boronyák komoran bólintott, hátralökte kerek sapkáját. Cipője kitisztítva, kopott esőkabátban — elgondolkozva állt az ablakhoz. Mintha saját magától kérdezné, csendesen szólalt meg:

— Nem volna jobb maguknak is a telepen?

Szabóné felállt azonnal, szemmel köszönte Piroskának a gondoskodást, igazgatta magán a kibontott kendőt. Maga sem tudta pontosan miért, de bántotta ez a beszélgetés.

— Nem tudom, Péter... Nekem talán jobb lenne. De Pistának? Ő egészen más... Soha nem lehetne kicsalni ide lakni.

— Próbálta annak idején?

— Nézze, Péter, ha már szóba került... miattam akár romban maradt volna a ház, nem dideregnék így reggel, este... A sok munka a földön s az állatokkal otthon. Nehezen bírom. Dehát mit tehetnék a sorsom ellen?

Boronyák jó ideig hallgatott. Ujjával jeleket írt a párás üvegre, aztán megfordult.

— A gyárban tanulékony... Dicsérik a munkáját. Mit akar tulajdonképpen ez a Pista? Magának csak megmondja.

— Tudja azt jól maga is.

— Igen, földet. Ebből a keresetből, mikor száz baj cibálja? Nem lesz abból semmi. Nem vehet még egy barázdát sem. S ha venne is, még rosszabb lenne maguknak.

Szabóné halkan rebegte:

— Tudom én azt...

— Miért nem mondja meg neki?

— Nem lehet. De meg azonkívül... hová tenném itt a telepen a szegény apósomat? Otthon is nehéz vele. Visszük a sorsunkat, ahogyan lehet, ha nagyon nehéz lesz, majd letesszük.

Felbúgott odakint a harsány dudaszó, éppen elvágta Boronyák szavát, hosszan rezgett az ablak. Megélénkültek a munkásházak, mindenfelől sietö emberek tüntek fel, igyekeztek a gyárkapu felé. Kiabálva siettették egymást.

— Mennünk kell, majd máskor befejezitek — mondta halkan Piroska, s férjének odaadta a becsomagolt élelmet, elhelyezte az esőkabát zsebében. A többi telepi nemigen visz, délben egy óra szünet van, hazajönnek enni. Belekarolt a nehézszívű Terusba, akinek arcán az látszott, ezt a beszélgetést ugyan nem lehetne egyhamar befejezni, talán sohasem.

Elállt az eső. A gyárkapunál megtorlódtak az emberek, kapkodták ki a kapujegyeket. Szabóné önkénytelenül válogatta az igyekvőket. A telepiek tiszta, rendes ruhában voltak, a falusiak meg ázottak és csapzottak. A telepieknek megengedik a műhelyekben, üzemekben, hogy hazamenjenek a gyári gúnyában, hasonlítanak is egymáshoz, mint a katonák.

— Szervusz, Teruskám ... — Az ura lépett hozzá, elkérte a maga elemózsiáját. — Jó darabot megszedtem, holnap tán bevégezzük.

Sáros, szakadt viselőruhában jött, kajla kalapjáról lecsapta az odaragadt levélfoszlányokat. Két kezét véresre karcolták sötétben a kukoricatorzsok. Arcán negyednapos borotválatlanság, szeme álmos fénnyel csillogott. Egymás mellett siettek befelé a vasablakos, emeletes műhelyépületek között. Öreg Szabó meglátta őket a széles emberfolyóban, karjával csápolt feléjük egy ideig, de félresodródott. Még az irodához kell mennie, le kell adni a nyakába akasztott bőrtokos órát. Minden órában pontosan húzni kell ezt, reggel mutatja, ébren voltak-e az őrök. Meg kellett volna kérdezni, adtak-e az állatoknak enni, dehát majd utánanéz, ha a mára rendelt kukoricát letöri. Nemsokára nekivágott a marasztalóan sáros gyalogútnak, a földek között, s hangosan motyogott.

A szél más vidékre terelte az esőfelhőket.

Öreg Szabó reumás csontjai hasogattak, szeretett volna hazamenni, de nem lehet. A felesége haláláig nem találkozott szembe az öregséggel, a halálra soha nem gondolt, néha legényes kedvében súlytalannak érezte az éveket, a munkában igyekezett, ne vegyék észre, hogy izmaiból elszállt az ifjúi erő. Nem különbözött ebben a többi pusztai embertől — hiszen a magatehetetlen öreget kilökték az urak, muszáj volt huzakodni, míg csak az ember gyereke orra nem bukott. Nemcsak öreg Szabóné elgyötört, megnyugodott testét szögezte be a sánta asztalos a koporsóba, hanem a közös éveket, ezernyi emléket, s az ottmaradt öregember haja, bajusza néhány hét alatt egészen megfehéredett. Nagy bánatot cipelt az öreg a felesége

halálán kívül is. Egyszer még az elején azt mondta a János fia, hogy felmehetnének hozzájuk Pestre, megférnének ott Budán, nem kéne mást tenni, csak üldögélni a szép kertben a napon... Az a Mariann kisasszony hozzájárulna biztosan. A fia akkoriban tán említette neki. Most, hogy hazajöttek a temetésre, várta, majd csak megemlítik a dolgot, de nem tették. Mert nem lehet ugyan panasza fiára, menyére... de ő már szívesen pihengetne, hiszen mi van hátra? Néhány év.

Elmenni? Persze, hogy nem tudna — idegen őneki a munkátlan városi élet. Mégis forgatta magában a lehetőséget, mintegy menekülésül, ha nagyon megszorította a fájdalom, s órákig elácsorgott a felesége süppedő sírjánál, ahová háromféle díszfát is ültetett, a telepről vitte haza mind. Néhány öreg elment a faluból, akadt olyan, aki dicsekvő levelet írt, milyen jól bánnak vele, megbecsülik. Most döbbent rá egy kis öreges szégyenkezéssel, hogy a János fiát mindig jobban szerette a Pistánál, pártolta, s ezen eleget veszekedtek szegény asszonnyal. Jánosékkal talán jobb volna élni, az ismeretlen, messze városban. Tán megfeledkeztek az ígéretről? Előhozta hát négyszemközt a Jánosnak, mielőtt elutaztak, csak úgy tréfa-formán: „Aztán hej, hívtatok egyszer, mi lenne, ha betoppannék?..." A fia megütődött: „Látogatóba gondolja, édesapám?" Később hozzátette: „Nincs tán jó dolga itt?" Öreg Szabó megértette, hogy a régi hívást elnyelte az idő. „Jó dolgom van nekem, hogyne volna..." Fia káromkodott egyet. „Bár én se mentem volna el innen soha... Csak még egyszer visszajöhetnék. Dehát Marival?" Legyintett, és újra káromkodott.

Öreges eszével ugyan nem értette egészen a János baját, de azt belátta, nem sütkérezik már a budai kertben a nagyobbik fia urasságának a fényénél. Pedig titokban ábrándozott róla azelőtt.

Csak ez a töméntelen munka ne lenne, Pista olyan, mint a tűzláng, mindenkit hajt, megéget. Megkereste az eldugott lazsnakot, és nekiállt egyedül, tördelte a nagy csöveket. Néhány varjú károgott felette, s messze a dűlőn asszonyok tapicskáltak kifelé a sárban. Járta bukdácsolva a két méternél magasabb kukoricatengert, s motyogott, beszélgetett, a János fiát szidta, aki cserbenhagyta őt, a végén még egynapi látogatásra sem hívta meg a budai villába, ahol Marival együtt szolgál. Mindegy, majd csak eltelik ez a kicsi, ami hátra van.

Észre sem vette, hogy újra permetezni kezdett a sűrű köd, pedig a régi latyak sem szikkadt le a foszlott kukoricalevelekről. Fordult néhányat, azt hitte, már jócskán eltelt az idő, mikor messziről jelzett a kilencórás vonat. Megijedt a naptól, mennyi munka vár még! Csak egy nyelet pálinkája lenne, kicsit melegítené belülről ebben az istenverte időben. Kiért a dűlőre, és erőltette a szemét, hátha látna valakit, de az asszonyokat is elnyelte a kukoricatenger. Nagy halomban hevert a sok kukoricacső az út mentén, s perlekedő varjak kiabáltak, felrebbentek fekete csapatban, elszálltak a telep felé. Öreg Szabó arra gondolt, lám milyen jók őhozzá a fiatalok, s ő meg... Pestre menne innen. Ezen pityergett egy kicsit, botorkált tovább, nyakában a lazsnakkal, ami olyan gyorsan megtelt, ki kellett borítani... Valahol lövés pukkant, és újabb varjak panaszkodtak felette a hűtlen nyárra, öregasszonyos károgással.

Éhséget is érzett, hirtelen elszánással elrejtette a lazsnakot, és a sáros úton megindult hazafelé. Találkozott a csősszel, és nagyot köszönt neki, az még a pusztáról ismerte az öregembert, hát a gyári életről faggatta, mindenáron odatörekednek a gyerekei, s ő nem bír velük. Hosszan bámult a telep felé, nézte a szürke és sárga füstöt. Észre sem vette, hogy öreg Szabó otthagyta, messze cuppog már a sárban, talán beért a faluba.

*

Közelgett a fekete karácsony, jeges esőt csapkodott a szél, öreg Szabó sem tudott megjönni néhány napig. Szállást rendeztek be nekik a gyárban, ott hevertek nappal, és újságot olvastak. Az öregemberről ugyan csak a boldogult felesége tudta, a gyerekei nem, hogy nem tud olvasni, a nevét is csak úgy tudta leírni, ahogyan az asszony megtanította, nem érti, melyik milyen betű... Ott hevert a többiek között, s azoknak a beszédjéből okoskodta ki, mit mond az írás, az újságokban. Hazaérve annyi hírt és értesülést zúdított a házba, csodálkozva nézték.

Ősszel megváltozott az élet a faluvégi házban. A telepen sok volt a könyv, könnyen lehetett kölcsönkapni. Boronyák legtöbb könyvét elolvasták, adott Balló is néhányat. Némelyik barakkbeli hurcolt ide egy ládával, szétszórta. Árulták a gyári boltban, akárcsak a többi

portékát. Szabó sokszor telerakta a szatyrát, amiben az elemózsiát hordozta, könyvet bárkitől elfogadott. Volt, hogy vissza sem kellett vinni... egy barakkbeli elment a vidékről, vagy húsz könyvet hagyott Szabóéknál. Olvastak hétszám. Az apró vaskályha kivörösödve duruzsolt, Pista ingujjban kuporgott a kisszéken, és elmerült egy sárga fedelű könyvben. Terus a másik oldalon olvasott. Körülöttük a gyerekek nemegyszer elaludtak a fülledt melegben, mert Pista tömte a kis kályhát, olyan forróság volt, mint a pokolban. Korán befogta az ablakokat a téli este, odakint csikorogva énekelt a fagyos szél, Szabóéknál feljebb csavarták a lámpát. Elolvastak válogatás nélkül mindent.

Ha a fiát kérdezte az öreg a könyvekről, az megrándította a vállát:

— Ugyan, apám, összeírnak mindenféle marhaságot... dehát mivel üsse az ember hátba az időt. A fene tudná elmondani. — Nyújtózkodott és lecsapta, vagy belemerült újra.

A menye kissé rácsodálkozott az öregemberre, nagyra nyitotta a szemét, aztán ölébe ejtette a kéktáblás, rajzos könyvet, és elmondta, mi van benne. Azontúl az öregember kileste, mikor nem hallja a fia — néha tuskókat döngetett ünnepen, napszám az udvaron —, s faggatta Terust, aki el tudta mondani rendre akármelyik könyvet. Egyszer aztán azt tette csendesen a mese végéhez:

— Jó szeme van magának, édesapám... Olvasson hát. Kitelik az idejéből, bár én érnék rá olyan sokat...

— Várj csak, Teruskám... — Nyelt néhányat, aztán suttogva hozzátette: — Nem tanultam én... nem fogja az eszem a betűt.

A fiatalasszony semmit sem szólt. Egy öreg, szuvas ládából előkereste a maga valamikori iskoláskönyveit, megvolt az ábécés is. Kileste az alkalmat, lekönyökölt az öreggel, és a betűket mutogatta neki. Az először szabódott, aztán maga kapkodott türelmetlenül, melyik mit formázik? Azzal sem törődött már, hogy a fia észreveszi, bezárkózott a konyhába, és ott próbált fennhangon olvasni, tagoltan, mint az iskolásgyerekek. Szabó először bosszankodott a dolgon, aztán nem törődött vele. Megemlítette egyszer Boronyáknak, hogy Terus írni-olvasni tanítja az öreget, hogy maga tapasztalhassa ki, mi van a könyvekben.

Boronyák nem nevetett vele, figyelmesen hallgatta. Boronyák a megalakult pártról beszélt. Szabó elkomolyodott, felment a vaslét-

rán, megmérte műszerrel a nagy ólomkádban fortyogó sav erősségét, bejegyezte egy kockás irkába, valamit megbeszélt két munkással, aztán visszatért. A széles, vaskeretes tetőablakokon beragyogott az erőlködő téli nap. Odakint a mozdony tolatott el, Steigler beszólt Szabónak — s az még mindig nem válaszolt a türelmesen várakozó Boronyáknak. Végül a madarakra mutatott. Kint a havas fehérségben etető himbálózott egy cserfaágon. Szabó maga készítette... Csízek, vörösbegyek, cinkék látogatták. Boronyák megismételte a dolgot. Szabó megfogta a karját, és a szemébe nézett a jó barátnak.

— Értettem én jól, Péter... Hallottam erről a szocialista pártról, azt is gondoltam, hogy te tolod ezt a szekeret, ha Somor mozdonyvezető is a titkár, bár előbb az apósodat emlegették.

— Bent van a vezetőségben, velem együtt.

— Veletek vagyok, mint eddig... nem lehet rám panasz. Az aláíráskor megértettem, mi a dörgés... igaz?

— Nem bántad meg. A többiek azóta is készülődnek a vizsgára.

— Úgy hírlik, tavasszal mégis meglesz.

— De ez most nem fontos. Jössz közénk? Azt hallottam, nem idegenkedel.

— Nem lépek be, Péter. Se ide, se máshová. Nem veszi be a természetem. Meglehet, úgyse sokáig maradok a telepen. A feleségem mondott valamit... a belépésről?

Boronyák erre nem válaszolt, azt kérdezte:

— Földet akarsz? Bérletet? Nem lesz abból semmi.

— Még nem bizonyos. Majd meggondolom jól...

— A belépést?

— A bérletet. De azért harag nincs, ugye?

— Miért volna?

— Te Péter... annyi ember van itt...

Boronyák kurtán nevetett, előbbi bosszúsága elszállt. Néhányan jelentkeztek, akik tisztában vannak vele, mit akar a Magyarországi Szocialista Munkáspárt. Nagy szó ez, amikor az illegális sejtek elhalóban vannak, s a lefogott kommunista vezetők — Rákosi, Gőgös, Hámán, Őri, Vas — halálos veszedelemben forognak. Odafent az osztálybíróság statáriumot akar! Minden emberre szükség van! Szabó Pistát sokan ismerik és követnék, dehát nem áll kötélnek. Ni, fel-le szaladgál a vaslétrákon, mennyi fontos dolga van most, mintákat vesz a nagy barna cseréptartályokból... Boronyák

első bosszúsága elszállt, megbillentette a homlokra tolt, sötét hegesztőszemüveg felett a sapkáját, s elvitte orrában a savfinomító éles, maró szagát.

*

A hegyeken hófoltok látszanak még, de átlátszó a levegő, ragyog a nap, a föld meleg párákat lehel, az erdei madarak egymás szavába vágva énekelnek. Játékos szelek rohangálnak, cibálják a műtrágya és savüzemek tetején a téli viharok emlékét, a megtépett kátránypapírt. A nagy vadak visszavonultak az utolsó téli napokkal a Bakony mélyére.

Balló kilépett a lakatosműhelyből, kezében villáskulcsokkal s egy köteg dróttal. A kék munkaruhában ugyanolyan, mint a többi lakatos, tán csak, hogy nem hord sapkát, télen is hajadonfővel járt. Ritkás, ősszel kevert, barna hajára maga készített acéldrótból egy szorítót, így nem lóg munka közben sem a szemébe. Barázdált, szigorúnak látszó arcán most apró mosolyok bujkálnak. Mögötte két fogantyús ládikát cipel Barát Feri, a huszonhárom éves segédmunkás, akit ő választott ki segítőül a felvételi iroda előtt ácsorgók közül. Magas, széles vállú legény a Ferkó, lassú beszédű, csendes. Kiálló arccsontjai felett ferde vágású fekete szemek... Mint állami gyereket vette oda béresnek a falu leggazdagabb parasztja, a Fehér Ignác, akinek százhúsz hold van a nevén, de még bérel is hozzá... Valóságos kis uraság. Hatszobás háza nyújtózik a falu közepén, a templom mellett. Unokatestvérek házasodtak össze, hogy a vagyon együtt maradjon. Ám az első gyerek, a fiú hülyének született, nem tűrt magán ruhát, és beszéd helyett csak makogott. Kint tartották az istállóban. A másik három béres félt tőle, mert irtózatos erő szorult a bolondba. Néha hónapokig megvolt magában, mindenkit került, aztán elővette valahonnan szuronyból köszörült, villogó kését, és megtámadta a béreseket, kutyákat, egyszer leszúrt két disznót... Kitekerte a baromfiak nyakát, a kútba dobálta valamennyit, s makogva vihogott. Aztán a mindig jól bezárt, szárnyas kapu lakatját tépte, át akart mászni, vicsorgott, harapott.

Ki tudná a tetteit számontartani? A gazda sokszor haragra gerjedt, s ostorral kergette a fiát az udvaron. Senki sem mert beavatkozni, a sovány, girhes asszony bentről lesett, a cselédek meg... mintha nem látták volna. Ketten laktak a nagy istállóban Ferkóval, s a bolond sokszor odakúszott, közel a mécsviláshoz és makogott.

Néha felvillant szemében az értelem, válaszolni is tudott. Ilyenkor Feri szólni akart a gazdáéknak, tán örülnének neki, de a szerencsétlen beteg nem engedte. Rázta magát, könyörgött. Ha rájött, kiszökött, s majdnem ruhátlanul kóborolt napokig a határban, ijesztgette az ebédet vivő vagy kapálgató asszonyokat. A hatóság azonban semmit sem akart tenni a falu első gazdája ellen.

Minden szeretet és kényeztetés Borbála kisasszonynak jutott, aki megjárta az Angolkisasszonyok Intézetét Veszprémben, s fitymálva dobálta ki a kérőket, a környék legmódosabb gazdáit. Magas, szőke leány volt Borbála — apjára hasonlított —, verte a zongorát naphosszat a belső szobákban s úgy hírlett, sok könyvet olvas... Kérte a kezét jegyző, kezdő ügyvéd is, de senki se tetszett neki. Ferkó kiskora óta ismerte a leányt, de kevésszer váltott vele szót, akkor beszélgettek leginkább, mikor hintón az intézetbe vitte a nyarak végén. Elhagyták a falut, Borbála megállította a lovakat, és átvette a gyeplőt...

Az elmúlt nyáron muszáj volt bezárni a bolond legényt, mert többször eljöttek a csendőrök, hogy asszonyokat hajszolt meg a határban, s azok Veszprémbe szaladtak panaszt tenni. Így viszont itthon kellett hagyni Feri kocsist is, mert csak az tudott vele bánni, másra nem hallgatott. A gazda kiköltözött a pusztára, amelyet bérelt, kétszáz holddal együtt, a felesége is vele, hogy a főzőasszonyok körmére nézzen. Napokig, hetekig csak hárman voltak a nagy házban: Ferkó, a bolond és Borbála kisasszony, aki már elmúlt húsz éves. Az utca felé kétméteres kőfal keríti a nagy udvart. A kisasszony fürdőruhára vetkőzött, és süttette magát a nappal, a verandán... Ezért történt a baj. A bolond eddig sohasem támadta meg őt. Napokig leste a kicsi, rácsos istállóablakból, ott nyújtózkodott és mormogott. Ferkó többször szólt a kisasszonynak, de az rá se hederített... Egyszer arra eszmélt a leány, hogy a bolond felette vicsorgott. Azonnal felugrott volna, de nem lehetett, leteperte. Ferkó rohant már, de puszta kézzel semmire sem ment. Az eszelős megtámadta őt is. Hugáról letépte már a fürdőruhát, az erről meg is feledkezett, nézte a rettenetes küzdelmet. Ferkónak nem volt könnyű dolga, mert ellenfele harapott, karmolt, tépte őt... S olyan testi ereje volt, hogy minden ügyességére szüksége volt Ferkónak, hogy felül maradhasson. Többször odakiáltott a leánynak, menjen be, de az, mintha nem hallotta volna... Mikor leütötte a bolondot,

maga is megsajnálta. Ketten vonszolták be az istállóba, vizes ruhát tettek a fejére. Az eszelős magához tért, s szemében ott volt a ritkán jelentkező értelem. Lesütött szemmel, hosszan nézte őket, sírni, makogni kezdett. A leány pokrócot kapott magára, aztán bementek a házba. Felöltözött, majd megorvosolta Ferkón a harapásokat. Mindent elmondatott magának a bátyjáról, nem tudta még, hogy néha magánál van a szerencsétlen. Szeme mind nagyobbra nyílt, aztán kitört belőle, mint a láva... Zokogva átkozta a szüleit, az egész életet, a maga szerencsétlenségét... Mi vár őrá így? Senki sem szereti igazán! Ferkó azt hitte először, talán eszét vesztette, mert tombolni, törni-zúzni kezdett, tépte magáról a ruhát. Ugyanúgy nyugtatgatta, ahogyan a bátyját szokta, csendes szavakkal, apró simogatásokkal... A dühöngés átment hosszú, rázkódtató sírásba... Akkor elment volna, de a leány nem engedte, követelte, hogy ottmaradjon vele. Odakint fülledt nyári délután volt, s a szobában kellemes, hűvös félhomály. Borbála lassan megnyugodott, karját Ferkó nyakára fonta, és csókolni kezdte olthatatlan szomjúsággal, szinte követelőzően adta oda magát, maga bontotta le a ruháit... Ferkó sem tudott sokat a szerelemről, az egyik béresné ugyan már odasurrant hozzá néhányszor éjszaka, de egyszer megijedt a bolondtól, és nem jött többet. Régebben sokat gondolt Borbálára, de csak úgy, mint csillagra, akit soha nem lehet elérni, a fényével meg semmit sem ér az ember. Késő éjjel ment vissza az istállóba, bódult, szédelgős boldogsággal. Megrettent. Égett a mécs, és a sarokban kuporgó bolond ugyanolyan értelmes tekintettel nézett rá, mint délután.

Másnap reggel megjött a gazda, szalonnáért az aratóknak. A leánya semmit sem szólt neki. Dünnyögött, hogy Ferkó is kimehetne dolgozni, de erre Borbála kijelentette, nem marad egyedül az eszelőssel. A gazda káromkodott egyet, és elhajtott a sárga csikókkal. Mögötte belakatolták a nagy vasalt kaput, és szabadon engedték a két farkaskutyát. Néhány napig senki sem háborgatta őket. A bolond is eltűnt, kiszökött észrevétlenül az udvaron át éjjel, ki tudja, merre kóborolt?

Ferkó egész nap a nagyházban volt, Borbálával, s ottfelejtkezett éjszakára is. A leány minden visszafojtott érzékiségét kielégítette ezekben a napokban. Ruhátlanul járkált szerelmese előtt, sudár, izmos teste fehérlett a besötétített szobákban, ahol Ferkó nem volt még sohasem. Féktelen szerelmében követelőző, majd alázatos lett,

sírt a boldogságtól, mindig újra gyújtotta Ferkó lankadó szerelmi tüzét. Fogadkozott, hogy az egész világot felgyújtja, ha szerelmük elé állnának. Hosszan faggatta a legényt, milyen nőket ismert, kit szeretett őelőtte... s hogy mert-e rá szerelemmel gondolni. Neki senki sem kell már Ferkón kívül a világon, aki asszonnyá tette őt. Csak azt bánja, hogy már régen nem történt meg, szemrehányásokkal halmozta el szerelmesét, miért nem közeledett.

Éjjel megverték az utcai szoba csukott zsalugáterét. Felserkentek azonnal. Ferkó kábán toporgott, de a leány tudta, mit kell tenni. Mindketten azt hitték, az öregek jöhettek meg a pusztáról. A leány ingébe bújt a holdvilágnál, aztán kézbe adogatta Ferkó ruhadarabjait. Alaposan széjjelnézett, semmit nem hagytak-e ott, aztán megjátszva az ébredést, válaszolt a türelmetlen zörgetésre. Bő köntöst vett inge fölé, megcsókolta a legényt, s tuszkolta kifelé. Odasúgta neki, osonjon az istállóba, addig nem nyitja ki a kaput. Ferkó hamarosan az istállóban lapult, mikor odakint a leány sikoltását hallotta... Őt hívta. Kirohant az udvarra. Két csendőr jött ismeretlen emberekkel. Az eszelős holttestét hozták rongyokba csavarva, most emelték le a kocsiról. Közölték, a gazdát értesítették már, ő rendelkezett, hogy idehozzák, csak reggel jönnek haza a pusztáról. A halottat egy üres kamrába tették, aztán a csendőrök elmentek nyomozni.

Ferkó kábán feküdt a vackán az istállóban, mikor lépéseket hallott. Borbála jött ki hozzá, didergősen sírdogált, megbolondul egyedül a nagy házban. Hüppögve fészkelődött oda a szalmából font keskeny fekhelyre, szerelmese mellé.

A temetés után Ferkót munkára rendelte a gazda, cséplés volt, vagy két hétig nem is került be a faluba. Borbála jött ki a pusztára, aminek az apja nagyon örült. Egyetlen gyereke, a nagy vagyon örököse lesz. Új kérőről ugyan hallani sem akar mostanában, dehát — ráér még. A munkások kint aludtak a szérűn, a kazlak tövén. Borbála találékony volt és vakmerő, ha másképpen nem találkozhattak, odaszökött Ferkóhoz éjjelente. A többiek persze észrevették, s először nem szóltak, mintha ők szégyenlenék, aztán egyik bátorította, a másik vigasztalta a legényt... úgysem lehet az ilyen szerelemnek jó vége, készüljön a szakításra, a legrosszabbra. Ferkó megsoványodott, ferde szemében különös tüzek égtek. Kezdetben zavarba hozta a leány lángolása, de az ölelések tüze minden félszegséget leolvasz-

tott már róla, szerette, kívánta Borbálát, felfedezte saját magában a mostani tűznél felmelegedett emlékeket. Talán azért nem volt senkije, mindig ezt a leányt szerette, várta. Maga nem merészkedett a gazdáék közelébe odakint. Elmúlt a nyár s az ősz, a templom árnyékában úgy éltek a nagy házban, mint régen. A bolondot csendben eltemették, a nyomozás megrekedt, annyit derítettek ki, gombaszedő asszonyt támadhatott meg az erdőben, de annak közel volt az ura is, mert segítségére siethetett, leszúrta, a háta közepébe vágta a kést... Ferkó fürkészve nézegette az erdőre járó embereket a faluban. Ugyan melyik tehette? Ha vendégek jöttek, s kihallatszott a nagyházból Borbála nevetése, a fogát csikorgatta, és kést markolászott az istállóban.

Borbálának nagyon kellett vigyázni, mert az apja gyanút fogott, egyszer nekitámadt Ferkónak is, de annak úgy lángolt a szeme, nem merte megütni, mint azelőtt. Ez azután tovább növelte gyanakvását. A leány kijelentette, semmiféle bálba nem megy ezen a télen, neki elég volt. Fehér Ignác, a gazdakör elnöke, szombatonként későig elmaradt, vasárnap meg a hajnal vetette haza. Ferkót dolgoztatta, hajthatta egész héten, de szombaton, vasárnap otthon lehetett mindig. S a leány osont hozzája a keskeny ágyra, nem törődött az anyja könyörgésével, aki pedig régen észrevette a dolgot.

Dühöngő téli éjszaka volt azon a vasárnapon, hordta a havat kegyetlenül. Fehér Ignác nem hitte ugyan komolyan, hogy Borbála azzal a koszos béressel összeadta volna magát, de már a pusztán elfogott néhány tekintetet, mendemonda jutott a fülébe, utána kell nézni a dolognak. Átadta helyét a kártyaasztalnál, és hazafelé indult. A kert felől került, a kutyák nem ugatták meg. Birkózott a széllel, törülgette szeméből a havat, vigyázva lapult. Gyújtót, mindent elkészített, kézbe szorította a nádnyelű ostort és belökte az ajtót. Csak az állatok szuszogtak a sötétben. Azonnal villantotta az öngyújtót, és felordított. Akkor lendült valami fehérség az istálló sarka felé. A leánya volt, leugrott a béres fekhelyéről. Utána vágódott, de nem tudta elérni, az átlépett a fekvő lovakon, ki az ajtón, ingben a hóviharba... Semmi kétség, felismerte. A kocsisnak esett ostornyéllel, püfölte az ágyat, amíg ki nem fulladt... Akkor vette észre, hogy Ferkó mellette áll... Feléje sújtott hörögve. Az elkapta az ostornyelet, kirántotta, s a gazdát megütni ugyan nem merte, de kitaszította az istállóból. A házba rohant hát, mert a felesége jaj-

veszékelését hallotta... Először mindent le akart tagadni az asszony, hogy neki káprázott a szeme. Ököllel ment hát az ajtónak, de üthette a nehéz tölgyfát. A leánya bezárkózott. Nekiesett az asszonynak, azt ütötte-verte, amíg meg nem unta. Utolsóra agyoncsapta a gázosrendszerű, nagy lámpát, és visszarohant a gazdakörbe. Majd reggelre kiterveli, mit csináljon velük. Először ivott egyet, majd visszaült kártyázni, és cefetül nyerni kezdett.

Reggel a megvert, dagadt arcú asszony fogadta. Azzal, hogy Borbála elment a kocsissal még az éjjel, ki a telepre. Az apjának üzenetet se hagyott. Először átkozódott Fehér, majd vaktában az asszonynak esett, aztán bezárkózott, és annyit ivott, három napig aludt utána, még az orvost is el kellett hívni, azt hitték, nem tér magához.

Így jelent meg a téli hétfői reggelen a felvételnél Barát Feri, miután a barakkban elhelyezkedtek. Borbála a nők, Feri a férfiak között. A leány akarta így, mert közös fülkét is kaphattak volna. Nem kértek ott senkitől házasságlevelet. „Meg kell törnünk az öreget, visszahív az minket, ne félj... S így jobb lesz!" Borbála alaposan felpakolt, sok csomaggal érkezett, de Ferkónak alig volt motyója. Eligazításra várt, kezében szorongatta a felvételi cédulát.

Odament hozzá Balló, és kikérdezte, honnan jött? Kissé árván ténfergett eddig a sokadalomban, most majdnem mindent megmondott... S azonnal rávágta, szívesen menne dolgozni vele. Járták azóta az üzemeket, ahol a sárga kezű leányok dolgoztak, készítették a bányarobbantó patronokat. Balló a gépeket javította, s Ferkó segített neki. A szerszám hamar megtalálta a helyét nagy kezében, s anélkül, hogy Balló kérdezte volna, mindent elmondott eddigi életéről. Azt is, hogy Borbála a kedvese, és felesége akar lenni, mielőbb. Néhány nap múlva kapott Ballótól egy megfoltozott kék munkaruhát. Kissé feszült ugyan izmos termetén, de már valóságos üzemlakatosnak érezte magát, a raktárakban nemegyszer szaktársnak szólították, vagy éppen urazták. Ferkónak nagyon megtetszett a gyár, az itteni munka... Ha Boriska nincs, már régen otthagyta volna a gazdát, mennyit álmodozott a telepről, s lám, most végre itt van! Ha ideje engedte, bekóborolta a messze üzemeket, mindenhová bekukkantott.

Az első napokban felkereste Borbála, kimentek az erdőbe, a vadetetőkhöz, ahol a lábas színekben a nyár illatát őrzi a széna...

Aztán meglátta őket valaki, és a leány ideges lett, különben is szidta a telepet, utálattal beszélt a barakkbeli nőkről, megvetéssel köpködött, ha a munkatársnőit emlegette, Szabónét, Boronyáknét s valami Évát, akinek munkásleány létére mérnök szerelme van. Az aztán egy figyelmes, fess fiatalember, a Rattkai... Ferkó bátortalanul vigasztalta, a maga határtalan örömét nem merte előhozni, hogy mennyire szeret a telepen dolgozni, élni... Borbála úgy öltözködött, mint a páva, sok ruhát hozott hazulról. Egyszer azzal fogadta az ölálkodó Ferkót, hogy kevesebbszer találkozhatnak, mert az apja még egy levelére sem válaszolt, s ma hivatták őt az irodára, lehet, hogy oda osztják be... Elkeseredve mutogatta a tenyerét, bizony sárga volt a gyűrűs, hosszú ujjú kéz. Ferkó beszélt egy keveset a maga életéről, dicsérte Ballót, aztán hívta a leányt, menjenek a szarvasetetőhöz.

— Ugyan, csak ezen jár az eszed... Gyűlölöm ezt az életet! Jobb volna otthon. Vigyáznunk kellett volna.

— Apád sohasem egyezett volna bele — mondta csendesen a legény, s szemében ismeretlen mély bánat felhőzött.

— Mert te olyan tutyi-mutyi vagy! Szólni sem mertél neki. Miért nem álltál eléje, mi? Mindent tőlem vársz! Tönkretetted az életemet, itt meg hírbe hozol, nem vigyázol rám... — Szitkot harapott el, majd csendesen sírdogált. Ferkó sohasem vágyódott még ennyire az ölelésre.

Mit mondhatott volna Borbálának? Majdnem haraggal váltak el.

Balló és Ferkó elballagtak a gépházak mellett, ahol a nagyobbik kémény nyúlik a magasba. Egy ember igyekezett felfelé a kosaras vaslétrán. Ferkó kitekert nyakkal bámult utána. Aztán dombnak kanyarodik a betonszalag, sűrű erdőben földszintes üzemépületek. Őrölik, vegyítik a robbanóanyagokat, hogy a bányászok ledönthessék a szénfalakat, robbanthassanak a kőbányákban. Innen látják el a hazai bányákon kívül a Balkánt és Kelet-Európát is. Hátrakötött fejű nők szorgoskodnak itt, legtöbben a töltényezőben, ahol hosszú sorban kattognak a gépek, aztán a csomagolóban. Iparvasút kanyarog a hosszú épületek között, néhol a sín befut a hegy alá. A raktárak föld alatt vannak, így a robbanás kevesebb kárt tehetne.

A kövérkés, szúrós szemű Rattkai mérnök türelmetlenül fogadta az üzemlakatost. Sárgára piszkosodott, fehér köpenyének két szárnya úszott utána. Ideges volt, nagyon bántotta, hogy éppen Ballót

tették ide, ezzel még csak nem is kiabálhat. Máskor nyájaskodott vele, most türelmetlenül kiabált:

— A töltényezőben két gép áll... — S aztán csendesebben, bocsánatkérő kézmozdulattal: — Javítsák meg, mielőtt a targoncákhoz fognának.

Amint a géphez térdeltek, s a kíváncsiskodó nők is otthagyták őket, Ferkó megszólalt fojtott hangon:

— Lajos bácsi! Mondanék valamit.

— Tessék... — Balló a szegecseket ütötte ki ügyes mozdulatokkal, hogy a gépfejet levehesse. Magában kicsit mulatott a mérnökön. Még ma vagy háromszor magyarázkodik majd, amiért parancsolni mert.

— Én belépnék a pártba... Lehet?

Felkapta a fejét. Ránézett a legényre, s nem válaszolt azonnal.

— Lehet éppen.... Aztán miért akarsz belépni?

— Hát én... mert akkor már jobban idetartozik az ember a telepre, nem igaz?

— No, fogd ezt a kulcsot, tartsd a csavart, hogy el ne forduljon, úgy! Vigyázz, le ne ugrasd, mert a kezed bánja... Szóval belépnél?

— Ha lehet. Mert tudja, én nem megyek vissza a faluba már...

— Ki mondja, hogy menj vissza?

— Hát Borbála.

— Ahá... Kibékült talán az apjával?

— Még nem. De ki akar békülni. Látom, értem én, hogy mit akar.

— Mit mondott neked megint?

— Azt mondja, ha a házasságba nem egyezik is bele az apja, azért visszavenne engem kocsisnak... Biztosan visszavenne. Aztán az idő meghozza majd, megpuhul az öreg vagy meghalhat. Múltkor is beteg volt. Nem lehet hosszú életű. Akkor aztán mienk a világ.

— Így beszél a te Borbálád?

— Így. De én nem megyek a faluba. Nem én.

— Maradjon itt a Borbála, aztán éljetek együtt, házasodjatok össze, ha annyira szeret. Ez csak egyszerű. Eddig nem nagyon tartotta magát. Mi jött rá, mit gondolsz?

— Nem tudom. De már kerül engem, észrevettem. Azt mondogatja, hogy mehetne az irodába, Rattkai beszerezné, hiszen iskolája is van valamennyi, de ő nem! Nem állhatja a telep szagát sem. Men-

jünk vissza az apjához. — Ferkó húsos ajkát beharapta a nagy figyelemben.

— Még azt a két szegecset üsd vissza, húzd meg a csavarokat. Aztán gyere a másik épületbe. A másik géppel egyelőre nincs mit tenni.

Ferkó igyekezett, felkapta a ládát, és loholt a mestere után. A csomagolóig kísérte a tréfálózó leányok nevetése, akik csattogtatták már a megjavított gépet, s pattantak ki a megtöltött rudacskák a ládákba.

Az ajtóban megállt. Hosszú asztalnál dolgoztak itt, a sárga rudacskákat piros papírba csavarták, s tizes csomagokba kötik, így kerül a ládába. Négy nő dolgozott a középső asztalnál. Ferkó odament volna, de nem lehetett. Az egyik oldalon Szabóné és Boronyákné dolgozott, a másikon Borbála egy vékony fekete leánnyal, akinek Éva a neve, és azt beszélik róla, hogy a Rattkai mérnök úr kedvese. A mérnök éppen mögöttük állt, s valamin nevettek a leányok. Ott sündörgött a kövér, behízott arcú, idős német mester is, aki még alig tud magyarul, inkább mutogat, ha valamit akar. A mérnök Ferkóról beszélt, mutatta, hogyan nézett szét a minap a laboratóriumban. Leghangosabban Borbála nevetett, hátradűlt, és rázkódtak kemény mellei... Türülgette a könnyeit, és Ferkóra ügyet sem vetett.

Balló közölte, a műhelybe kell visszamennie, addig Ferkó nézze végig az üzemet, nincs-e baj a gépekkel? Vagy százötven nő dolgozik a szürke épületekben. Van közöttük fekete, szőke, barna, vörös, magas, alacsony — de egyben hasonlítanak... sárga a kezük. Ez ellen semmit sem tehetnek.

Városról jött munkásnők dolgoznak itt meg falubeli leányok, asszonyok, Ferkó sokat ismert közülük azelőtt is. De itt mások a nők — szinte ismeretlenek. Szorgos kézzel dolgoztak, köpenyben a legtöbben, a bő, falusi szoknyákat az öltözőben hagyták. Meglátszik a mozgásukon, ki mióta van itt. Az egyik épületben énekeltek, s közben törülgették sárga, poros arcukat, a másik helyen ugratták Ferkót, válasszon menyasszonyt közülük, mert a régit elszerette a deli, széles vállú mérnök úr.

Visszament a csomagoló elé, és várta Ballót. Vidáman énekeltek a tavaszi madarak, s néha kihallatszott a nyíló-csukódó ajtón Bor-

bála nevetése. Ferkó lógatta a fejét, és nem nézett arra, bámult a betonlejtőn közelgő emberekre, melyik lehet Balló?

Mikor Rattkai elment az asztaltól, a négy nő egy ideig dolgozott, mintha semmi sem történt volna. Ismerték egymást valamennyien, a közös munka megmutatja nemcsak a jellemet, természetet, hanem az apróbb emberi dolgokat is. Mikor Borbála idekerült, kelletlenül dolgozott, hát rászóltak... Mert bizonyos számú ládának készen kell lenni — s ha egy kiejti a munkát a kezéből, a másik három igyekezhet helyette. Apránként megismerte társnőit. Boronyákné, aki itt elsőnek számít, olyan gyorsan és jól csomagol, hogy segít másoknak, néha átmegy a távoli asztalokhoz meg más épületbe is. Az ura kommunista, de ő is az — belépett nemrégen valami szocialista pártba. Barátnője, a Szabóné ugyan nem lépett be, de... alighanem szívesen megtenné. Boronyákné után a legjobb munkás az egész csomagolóban. Éva se marad el tőlük, ez a vékony, barna leány, aki cseléd volt a második faluban az uraságnál, s ideszökött a telepre... Ezt a három nőt elkerülik a tréfálkozó férfiak, a mester is tisztelettel beszél velük, pedig az tegezi a legtöbb nőt, s némelyiket a többiek előtt is a sarokba szorítja, ha fogdosni akarja. Százötven között sokféle nő akad. Olyan is van, már a kövér német mester se kezd vele, akinek Németországból nem akar idejönni a felesége. — Két barátnő keveredett ide valahonnan, ezeknek mindegy, hogy az erdőben vagy a zsákraktárban fektetik le őket. Egy másik dundi, fekete nő, itt bent nem enged magához nyúlni, de a barakkban egymás után nyüvi a férfiakat. Szőke, szótalan kis pusztai leány dolgozott itt néhány hétig, szégyenében ment el, mert erőszakoskodott vele valamelyik írnok, berendelte takarítani... A külvárosokból jött munkásasszonyokat tegezni sem merik a parancsolók, s azokat sem, akik ezekkel tartanak. A pusztai, falusi leányok botlanak néha, míg próbálgatják a munkássorsot, a szépszavú, sokat próbált szerelők, iparosok prédáivá válnak. Ki tudná valamennyi sorsot nyomonkövetni?

Borbála nem törődött a többiekkel, csak közvetlen munkatársnőit figyelte. Ilyenekkel azelőtt ugyan szóba sem állt, de most magába gyűrte idegenkedését, kedveskedett velük, a munkában igyekezett, hogy helyzetén javítson. Ahogyan a szívügyek és egyéb bajok beszivárogtak a közös munka szüneteibe, megtudhatta: Szabóné terhes. Boronyákné örülne a gyermeknek, Szabóné nem. Azt jelen-

tené a harmadik, hogy itt kéne hagyni a telepet, s otthon nagyon kell a keresete. Néha beszélgetett erről a két asszony, s fojtott szavaikból Borbála mindent kifigyelt. Ő maga el nem árulta volna a világért, hogy ugyanabban a hajóban ül... Ferkót ezért is kerülte. Először ugyan az jutott eszébe, ez még az apját is megpuhítaná — tán beleegyezne a házasságba, de nem! Más gondolatok fészkelték be magukat Borbála konok fejébe. Majd valahogyan megfizeti meggondolatlan szerelme adóját, Ferkó ebben úgysem segíthet, de a telepre így nem zárja magát az alja nép közé. Megint a terhességen vitatkozik a két asszony. Boronyákné azt suttogta, orvoshoz jár, mert gyereket akar.

— Szabóné lelkem, ide figyeljen...

— Mit akar, Borbála kisasszony?

— Nem kell annyit nyavalyogni. Elintézi a hívő papnőnek a huga, aki a szőlőhegy alján lakik. Eltiltott bába az, de érti a mesterségét.

— Honnan tudja a kisasszony?

Borbála nem jött zavarba, megrándította a vállát.

— Ezt mindenki tudja a faluban.

Piroska felhős arccal figyelte a halk szavakat. Váratlanul Éva szólt közbe — fürge ujjakkal sodorta a piros papírt a paxitrudakra, fel sem nézett.

— Jobb lenne, ha nem avatkoznál a más dolgába.

— Mi közöd hozzá?! — Borbála szeme villámlott, húsos szája vonaglott néhányat, keze remegett dühében.

— Neked mi közöd Szabónéhoz? Jobb lesz, ha meghallgatod a mérnök urat, és elmész az irodába innen.

— Ha akarok, megyek! — Borbála féktelen gyűlölködéssel nézett, egész teste megfeszült, mint az ugorni készülő macskáé. — Talán fáj a kis szíved? Nem jó a szőlő, mert savanyú?!

— Én nem bánom a mérnöködet! A cipőm se törlöm bele, boldog lehetsz vele! — Éva hangja kemény volt, de könnyek buggyantak sötét szeméből, s elmaszatolták arcán a sárga port, seprős pillái összeragadtak. Elment, megmosta az arcát, majd újra dolgozni kezdett, és nem is figyelt Borbála sziszegésére, akit a két asszony is rettentő csodálkozással hallgatott. Ki tudja, meddig mocskolódott volna, de közbebődült a gőzduda, a munka végét jelezte.

Éva azonnal szaladt az öltöző felé. A két asszony utána. A kes-

keny, sötét betonhelyiségben Szabóné éppen úgy az ajtó mögé rejtőzött, mint a szégyenlős leányok. Piroska gyors, ügyes mozdulatokkal cserélt ruhát. Éva nem sírt már. Oda sem nézett Borbálára, aki ráérős lassúsággal mosakodott hideg vízzel, és sokáig dörzsölte mellét, combját. Mintha mutogatná magát, végigment meztelenül a helyiségben, éppen csak magára dobott egy törülközőt. Már az idősebb asszonyok sem szóltak rá, nem törődtek vele.

Éva lehajtott fejjel karolt a két asszonyba, így mentek ki a gyárkapun. Nem beszélt még soha a régi életéről, reszkető hangon kezdte:

— Nem bírom tovább, asszonyok! El kell mennem a telepről. Micsoda mocsok van körülöttem. A Nádasdy kastélyban mindig tudtam, hányadán vagyok. Éhesek voltak a grófi vendégek minden szobalányra — csak fiatal és ápolt nőket tűrtek meg... éppen ezért. Az egyik pénzt ígért, a másik erőszakoskodott, mind ugyanazt akarta. Rám zárta az ajtót vagy lenyomott a rózsalugasban... Menekülnöm kellett, botránnyal fenyegetőztem, mert attól féltek. Hosszú volna elmondani... Ezek között megőriztem magam, soha pletyka nem szennyezett be... most meg... Itt a telepen már nem lesz maradásom, elmegyek.

— Nyugodj meg, kedvesem — mondta gyengéden Piroska. A sietős munkások elmentek már, hárman botladoztak a villák között, támogatták a síró leányt.

— Ismerjük őket, milyenek... finom emberek! — tette hozzá Szabóné. — S nemcsak az urak, hanem a mindenféle kutyaütők, inasok...

— Azt hittem, más lesz a telepen. Itt megmenekülök a régitől... S ez a Rattkai, mennyi mocskot kavar körülöttem. Az első nap belébotlottam a gyárban. S ez nem erőszakoskodott, nagyon szépen kezdte... hogy ő csinos, egészséges munkásleányt akar feleségül venni. Engem, mert tetszem neki. Eleinte figyeltem, mikor kezdi majd, mint amazok. De nem! Kitartott a nótája mellett. Könyveket adott kölcsön, pedig én nem mutattam neki, hogy nem vagyok éppen járatlan... erre a grófék sokat adtak, külön tanfolyamokat tartottak a belső személyzet részére, még nyelveket is tanultunk. S a könyvtárat mi poroltuk le, a francia nevelőnővel, aki jól tudott már magyarul.

— Nyugodj meg, itt semmi veszély nem fenyeget — mondta Piroska, s összenézett Szabónéval.

— Veszély? Rattkai csak duruzsolt, aztán a villájába hívott, azt mondta, bemutat a barátainak. S én, akkoriban jöttem a telepre, nem ismertem jól az itteni világot, hittem neki... Nem történt semmi sem... Illetve az nem történt meg. Persze, a barátai nem jöttek, hazudott... Pálinkát szedett elő, de ismerem én ezt. Ma is éget a szégyen, ami ott történt. — Tétován nézett a két asszonyra, azok megértő részvéttel tekintettek rá. Azt úgysem mondhatja el nekik — és senkinek a világon —, hogyan menekült ki a villából, Rattkai közeléből. A férfi itatta volna őt, bizonykodott, könyörgött, s mikor ezzel semmire nem ment, erőszakoskodni kezdett. Letépte Éva ruháját, egészen megvadult — s a síró, meggyötört leány elernyedt, már éppen megadta volna magát, mikor odakint hosszan berregett a csengő... Rattkai felugrott, rendbe hozta magát, kirohant. Üzenetet hoztak neki a gyárból. Visszaérve kábán pislogottt. Üres volt a szoba. Lebegtette a szél a földszinti szoba csipkefüggönyét. A leány, akit már a magáénak érzett, elment.

Rattkai is az ablakon lépett ki, utána futott a leánynak, az erdőszélen érte el. Könyörgött, bizonykodott, kérte, felejtse el azt, ami történt. Visszahívni nem merte már.

Erről nem mondhat semmit az asszonyoknak, mert égette az emlék szégyene.

— Ne sírj most már — mondta Piroska. — Ez úgysem segít. Te is hibás vagy, mert hittél neki. Nem kellett volna odamenned a lakására.

— Azóta is mondta, hogy el akar venni? — kérdezte Szabóné.

— Igen. De leginkább azért könyörög, menjek el a telepről, mindkettőnknek jobb lesz. Nem mennék hozzá soha! Nem szeretem, gyűlölöm...

— Senki sem hibáztat téged. Miért akarja, hogy elmenj az útjából, mit gondolsz? — Piroska mosolygott a leányra, aki letörülte utolsó könnyeit.

— Miért ilyen mocskok a férfiak, ti asszonyok vagytok, jobban tudjátok. S egyre pénzt ajánlgat, hogy menjek innen. Miért?! Semmi közünk egymáshoz.

— Felejtsd el, tartsd magad. Nincs már semmi baj.

— Olyan jók vagytok hozzám! Köszönöm...

Szabóné csak annyit mondott:

— Beszéltünk már erről Piroskával. Ilyen a nők sorsa, kedves... Ismerjük a kastélybeli életet, onnan is ki lehet jönni leányfejjel. Persze jobb nem bemenni, ha más útja is van az életnek. Ha ott megőrizted magad, itt se érhet baj. Te nem ismerted még a telepet se, s lehet, hogy szeretted ezt a mérnököt egy kicsit.

— Honnan tudjátok? — Éva abbahagyta a sírást, elmaszatolta a könnyeit.

— Nem nehéz kitalálni — mondta Piroska. — Különben nem mentél volna oda. Akkora teher lesz életeden a látogatás emléke, amekkorára súlyosbítod. Feleségül mennél most hozzá?

— Nem! — vágta rá azonnal a leány. Az arca sápadt volt, szemét még könnyek fátyolozták. — Soha nem kéne!

— No látod! Most te sem mennél... de akkor ezzel majdnem levett a lábadról. Említette azóta, hogy elvenne feleségül?

— Nem lehet elmenni a beszédjén... Persze, hogy mondta, de hadarja a nehézségeket a társadalom korlátairól, amelyeket nem lehet egyszerre átugrani. Én... én nem is szerettem... — Újra sírt.

— Legalábbis nem volt igazi szerelem. Elmenni innen persze semmi értelme, mert ez semmit sem intéz el. Bugyogóban is vannak ilyen buktatók — ha te magad el nem kerülöd. Rajtad áll, hogyan élsz — nem őrajtuk.

— Ott a barakkban naponta csúfolnak vele... ezért is el kell menni. Nem tehetek mást. Ott olyan nők vannak. Semmibe veszik a... semmivel sem törődnek.

— El kell onnan költöznöd.

— Szívesen adnánk helyet a faluban — mondta halkan Szabóné.

— Az nem volna jó Évának. Itt kell maradnia a telepen.

— Miért is törődtök velem ennyit, asszonyok? — Nem tudta megállítani mégsem a sírást, de mosolygott közben és hüppögött.

— Tudod magad is. Mindent elmondtál magadról, bár nem kérdeztünk. Remeg benned a lélek... Hogyan hagyhatnánk magadra, te szegény! Gyere be hozzánk, még elbeszélgetünk, amíg megnyugszol egy kicsit. Valamelyik ismerős család odaadja neked a padlásszobát. Majd szólok Péternek. Gyere szépen.

A kaszinó mellett mentek, ahol apró tábla volt a kerítésen: „Ide

munkások nem léphetnek be!" — S magas drótkerítés mögött itt vannak a teniszpályák. Most is játszottak az urak. Rattkai kiáltott angolul. Az új igazgató dundi, kövérkes leánya ütötte neki a labdát. S ott sündörgött Babarczy is.

Rattkai erre nézett mereven, Babarczy meg intett az asszonyoknak leereszkedően. Éva rámosolygott társnőire és elment Piroskával.

Szabóné egyedül sietett hazafelé. Elmerült a maga bajában. Mi legyen a világra készülő gyerekkel? Ő nem bánná, de Pista konokul hallgat, ha rákeríti a szót, majd példálózni kezd, hogy más asszonyok ügyesebbek, nem is szólnak az uruknak, elintézik maguk. Erre azt válaszolta neki a minap, hogy azok az asszonyok másról se szólnak az uruknak... Csúnyán összeveszték. Pista egész éjjel békítgette, reggel mégis haraggal indultak a telepre.

Megrezzent, mert az országúton Borbála szólította meg. Olyan volt, mint egy fiatal úrileányka, a régi intézeti ruhája, kabátja volt rajta, ragyogott az egészségtől, csak a tekintete sötétlett.

— Nekem is ott szorít a cipő, Szabóné. Azért vártam. Ha ketten megyünk a bábához, nem lesz olyan feltűnő... Vagy tudja mit? Maguknál megvárjuk, míg egészen sötét lesz, oda nem szoktak nappal menni... Én már üzentem neki. Elintéztetjük mindketten.

Együtt indultak az úton. Szabóné erőtlenül hallgatott. Maga is elhatározta már, nem tehet mást, most mégis sírhatnékja volt, legszívesebben elzavarta volna Borbálát, hagyja őt békén... De nem lehet. Egyedül valóban nem lenne ereje elmenni. Piroskát már csalogatta, de az kereken kijelentette, nem kíséri el, inkább lebeszélte, még az urának is szólt, az meg Pistát szuttyongatta, amiből újra veszekedés lett otthon.

Apósával útközben találkozott. Pista ma is túlórázik, mint mostanában mindennap. De honnan veszi a pénzt a bábára? Valamit már félretett, a többit megadja részletekben, mint a többiek. Beszélt a gyárban asszonyokkal — a telepieknek hitelbe is dolgozik, ott biztos a pénze.

Már a barakkbeli nők se szülnek annyit, megtalálták az utat a szőlőhegy aljára. Fizetéskor osonnak arrafelé, az egyik megbeszéli a műtétet, a másik viszi a részletet.

Az országút melletti fákon énekeltek a madarak, mintha nótát mondanának a hazafelé tartó sárga kezű leányoknak. Mert a telepi

és falusi szólásmondás egy kalap alá veszi a nőket, akik bemennek egyszer a gyárkapun.

Borbála szétnézett a házban, aztán a gyerekeket csókolgatta.

A két nőt összekapcsolta a közös sors, az ismeretlentől való remegés, összekaroltak, amint a szőlőhegy-alji ház felé tartottak a faluból. Terus kikészítette az ura vacsoráját, s firkantott neki néhány sort, hogy majd jön. A gyerekeket aludni parancsolta.

A léckerítésnél zörögni kellett, dühös kutya acsarkodott belül, végül kijött a ténsasszony, kövér, ötven év körüli, városias ruhájú nő. Kémlelte őket egy ideig, gyufákat villantva arcukba világított.

— Kezét csókolom, kisasszony — mondta végül kedvesen. — Maga is a telepről jön, kedvesem? — fordult Szabónéhoz. — Vagy a kisasszonyt kíséri csak? Errefelé sötét van. Tessék beljebb jönni. Minek köszönhetem a látogatást?

Szabóné visszafutott volna, Borbála úgy húzta magával. Egy szót sem szólt, volt két emberre való elszánás benne.

— Tudja maga azt jól, mit szenteskedik. Mennyibe kerül?

Az asszony nem szólt, becsukta a konyhaajtót is retesszel, és megsimogatta Borbála karját. Kövér karjait a hasán nyugtatta, és lehunyta a szemét.

— Magának, drága kisasszony, semmi gondja. Szólt a kedves papa, a Fehér úr, hogy majd tetszik jelentkezni biztosan. Minden el van intézve. Mennyi idős? — Lefektette a díványra a leányt, és tapogatta a hasát. — Ugye nincs még két hónapos?

— Nincs.

— Látszik. — Hirtelen felegyenesedett. — Hát magával mi lesz, kedvesem? — szúrósan nézegette a sápadt asszonyt.

Szabóné elhalóan rebegte:

— Nem tudom... — Mereven nézte a konyhát, ahol dívány van és a falon cifra tányérok, mindenféle kézimunkák.

— Magát máma nem vállalom. De maradjon itt segíteni...

— Nem értek én ehhez, asszonyság... Isten mentsen.

— Micsoda?! Megcsinálni azt érti mind, aztán idejön. Kézbeadsz mindent, rakod a tüzet, hogy legyen elég meleg víz. Vetkőzzön le, kisasszony... — Amíg Borbála felállt, rongyokat s lepedőt terített a díványra. Egy fiók aljáról ezüstösen csillogó késeket, keskeny kanálkákat vett elő. Szabóné borzadva nézte.

Az asszony kiment közben, sötétben elkémlelt a falu felé, be-

hozott a kútról még egy vödör vizet. Borbála meztelenen állt, és libabőrös melleit simogatta, fázott egy kicsit.

— Majd melege lesz rögtön, kisasszonykám, feküdjön csak le...

Nagyon hamar végzett, keresztet vetett magára, fohászt mormolt. Dicsérte a leányt, hogy időben jött, valóban nagyon fiatal volt a magzat. Szabóné azt hitte, most már megszabadul, közel volt az ájuláshoz. Egy széktámlába fogódzott.

— Na, mivel ezt gyorsan elintéztem, maga is sorra kerül. Gyerünk! Mennyi pénze van?

Szabóné kibontotta a zsebkendő sarkából, amit félretett.

A kövér, őszes asszony gyanakodva olvasgatta és csóválta a fejét, mormogott, hogy nem vállalja, mert nem biztos a pénze, ismeri ő Szabót. Borbála ruháiba bújt már, és azt mondta hidegen:

— Lásson csak neki, megkapja az apámtól... Majd én gondoskodom róla. Jótállok a barátnőmért, beleszámítja az apám rovásába.

— Nem kell énhelyettem fizetni — mondta Szabóné, és törülgette a hideg verejtéket a homlokáról. Reszketett, mintha hideg rázná, elfogadta Borbála segítségét, az vetkőztette le. A leány semmibe sem vette a dolgot, kétszer alaposan megnézte magát, már nem is vérzett.

A bába nyomkodta Szabóné hasát, és gyanakodva kérdezgette, valóban nem idősebb két hónaposnál? Idősebb volt persze, hiszen olyan sokáig halogatta a dolgot, félt. Most meg már, ha itt van, mindegy, hiszen a nehezén túl van azzal, hogy levetkőztették.

Elkezdődött a műtét, Szabóné jajgatott, a bába káromkodott.

— Ugorjon kisasszony, vattát, mert elvérzik! Úristen... Minek is engedtem ezt be ide, a szeme se jól állt, láttam én... Legalább négyhónapos a magzat, már csontos... Jaj... Úristen, ez meghal, engem meg becsuknak. Lámpát ide! Végünk van! Csak ne jöjjön senki most, jaj! Soha többet nem csinálom, csak most segíts, édes jóistenem!

Szabóné ezt már nem hallotta, elájult.

Borbála késő éjjel kopogtatott be Szabóékhoz. Rájött, hogy az ajtó nyitva van, de nem tudott bemenni, mert a kutyaugatásra sietett ki Szabó, megragadta a leány kezét, hogy az felszisszent.

— Hol a feleségem?

— Eresszen el, vadember! Hol lenne? Menjen szépen a bábához, a szőlőhegy aljára, ott van. De kocsi kéne, mert nem tud lábra-

állni, nagyon beteg szegény... Sok vért veszített. Néhány napig ne engedje majd a telepre sem, vigyázzon rá.

— Mit csináltak a feleségemmel? — Mordult egyet Szabó, félrelökte a leányt és elrohant, dobbanó léptei már az utcán hangzottak a sötétben.

A kutyája utána futott.

— Mit csináltál te magad... — csikorogta dühösen Borbála, és simogatta a csuklóját, ahol Szabó az imént megszorította. El akart menni, de az ajtó nyitva volt, szivárgott ki a sötét konyhán át a fény.

Bement a szobába, megnézte a két alvó fiút, akiket agyonszeretgetett, mielőtt a bábához mentek volna. Most az egész világ minden férfijára haragudott. Ferkóra a legjobban, meggyőzte saját magát, hogy a legény az oka minden bajának, s most semmiben sem segít, nincs is mellette. Gondosan lecsavarta a lámpát, becsukta Szabóék ajtaját.

Megállt a kapu előtt és elnézett a telep felé. A sárga kezű leányok közé visszamenni? Azt nem lehet. Hazudjon tovább saját magának a telepen? Gyűrje az utálatát a barakkban? Semmi értelme.

Az apja házában élni? Nem lehet, megfojtaná a gyűlölet. Talán, ha Ferkó visszajönne kocsisnak — s úgy lenne minden, mint azelőtt. Igen, de a legényt nem lehet már visszacsalni semmivel. Hirtelen megrohanták Borbálát az emlékek, borzongott, a maga módján szerette Ferkót. Nem tehet róla, hogy a kísérlet ilyen roszszul sikerült. Ferkóval lehetetlen kitörni a régi életből, s azt nem lehet sokáig bírni. Hiába, az apja ismeri őt, várta, hogy elmegy a bábához, talán azért is nem futkosott utána, tudta, akkor soha nem tér vissza Borbála. Rá kell hagyni, repüljön, amíg el nem fárad. Felcsapott benne a régi sérelmek és utálkozások lángja — a végén mégis ő marad felül. Most muszáj hazamenni, akárhogyan is, mindegy, mekkora megaláztatást kell elviselnie. A következő kitörést jobban kiszámítja majd, az biztosan sikerül is. Borbálának megvolt a maga terve, átgondolta már alaposan. Az első lépés — haza kell menni a hatszobás házba, az emlékek közé, ahol édes napokat töltött, s a múlt mégis fojtogatja, mint a szorosra csavarodott kötél. Eltökélten lépkedett a faluban, nagyokat sóhajtott, megnézte a felhők mögött didergő csillagokat. Valaki alázatosan köszönt neki, oda sem figyelt.

A kocsma előtt kísértést érzett, valamit innia kell, hogy elviselhesse a találkozást otthon. Nem áltatta magát, tudta, mi várja. Eh, gyerünk! Belépett a vendéglőbe. Cigány muzsikált, feléje csapódtak a tekintetek, mint a horgok. Sokan bókoltak neki, maga Spitzer is, aki felállt a sarokban, hogy maga szolgálja ki. Résztvevően bólogatott, mikor a leány közölte, hirtelen rosszul lett az utcán, s erős pálinkát kér. Betessékelte a lakásba, hiszen minden asztal foglalt volt. Kis csodálkozással nézte, a leány három pohárral lehajtott, pedig az elsőtől kibuggyantak a könnyei.

— Mit bámulja a kezemet, Spitzer bácsi? Nem sokáig lesz már sárga... Talán nem tetszik így, mi?

— Nem lett volna szabad ennyit innia kisasszony. Menjen szépen haza.

— Azért ittam, mert hazamegyek. No, itt a pénze. — S mozdulatlan arccal, de kissé imbolyogva ment keresztül az ivón, a fehérgalléros, kék intézeti ruhácskában, kezét ökölbe szorította, hogy ne látszódjék a sárga tenyere.

Megállt a házuk előtt. Most elfogta a gyengeség, arra gondolt, ez a Szabó azóta biztosan ölben hozza a feleségét... vagy lehet, hogy a hátán cipeli. Azt mondta a bába, megmarad az asszony — de ő soha többet nem segít senkin, ez volt az utolsó.

A kapu csukva volt. Megzörgette a zsalugátert. Nekitámaszkodott a falnak. Odabent kigyújtottak, s az anyja nézett ki, keresztet vetett, majd lehetett hallani, hogyan rimánkodik az urának. Sokáig várt.

Fehér Ignác felöltözve jött ki, s szétvetett lábakkal állt meg a kisajtóban. Sokáig nem szólalt meg, Borbála azonban meg se mozdult, a pálinkától zúgott a feje.

— Megjöttél?

— Igen, apukám... — Nehezen mozdult a nyelve.

— Hát gyere be. — S félre állt.

Amint az első szobába beléptek, ahol annyi boldog órát töltöttek Ferkóval, megállt... A másik szobából kihallatszott az anyja hisztériás zokogása. Fehér Ignác ráfordította a kulcsot, zsebre vágta. Középtermetűnél magasabb, vastag ember volt, bajusza most tüskésen borzolódott, szeme villogott. Leakasztotta a szögről a szíjkorbácsot, amellyel Borbála annak idején Ferkót ijesztgette, s teljes erővel végigvágott a leányán.

— Megjöttél, büdös kurva, ugye?! Tudtam én, hogy megunod a telepet. Elég hamar hazakullogtál. Már vártalak!

Az elgyengült leány leomlott, az apja meg ütötte.

— Nesze . . . te . . . !

Borbála a padlón vonaglott, aztán eltakarta az arcát, és harapta a kezét, hogy fel ne ordítson, tudta, az apja azt szeretné, ha könyörögne, de azt meg nem éri, inkább elpusztul.

— Ne öld meg, Ignác! — A sovány öregasszony rohant ki a másik szobából, a leányra omlott, hogy felfogja a csapásokat. — Az egyetlen gyerekünk . . . Éé-hhé-des Boriskám . . . Csakhogy itt vagy!

A vérben forgó szemű ember a sarokba vágta a korbácsot. A leány hajába markolt, és felrántotta:

— A bábánál voltál, te ribanc?

Borbála szája tele volt vérrel, alig volt eszméleténél, nem tudott szólni, csak bólintott, hogy igen.

— Babusgasd — morrant az apa, s visszalökte a padlóra. — Megette a rosseb, benne van a rossz vér . . . Kocsisok kurvája! Úgyse tűröm a házban.

— A te véred — üvöltötte az asszony. — Terád fajzott . . . Örökké koslatnál, te átkozott . . . Ó . . . — Az asszony tépni akarta fonnyadt mellén a vászon inget. — Szegény Borikám. Meghalt . . . Megölte ez a vadállat!

Fehér Ignác döngő léptekkel kiment a házból, befogott a csézába, és hamarosan elrobogott, de előbb beordított.

— A kaput csukjátok be, hé . . . — A hangján érződött, hogy már kiadta a mérgét.

— A pusztára megy. Egy hétig nyugtunk lesz tőle . . . — Az asszony keresztet vetett, majd kapkodva lehúzta a heverőre cipelt, eszméletlen leány ruháit, elszörnyedve csókolgatta hasán, mellén, combján a kék hurkákat, aztán vizes borogatást rakott rá. Kínálgatta, etette volna a beteg leányt, de az csak inni kívánt, belső láz hevítette, bort kért vagy pálinkát.

Másnap a csomagolóban, munkakezdéskor csak ketten voltak a középső asztalnál. Éva vidáman dúdolgatott, az éjjel Boronyákéknál aludt, legszívesebben hangosan énekelt volna.

Szabó lépett be sötét képpel, odament a német mesterhez, s lehajtott fejjel mondta, hogy a felesége megemelte magát és beteg.

Néhány napig nem tud jönni a gyárba. A nők elszomorodtak, mert azonnal megértették. Homályosan megérezték, talán Borbála is ilyesmiért maradt ki az üzemből.

De aztán híre járt, hogy már reggel korán beállított a barakkokhoz a Fehér Ignác, táncoltatta a két híres szép csikót. Megpöccentette a kalap szélét, kérte, mutassák meg a leánya holmiját. Merev tekintettel ment végig a barakkon. Felrakta a csomagokat, ügyet se vetett a nőkre, aztán beüzent a másik barakkba, hogy küldjék ki a kocsisát. Barát Ferkó először kiabált, hogy nem kocsisa ő senkinek, aztán kiment.

A gazda nem szólt, szemmel intett, hogy menjenek távolabb, mert többen figyelték őket. Megálltak a fiatal hársfáknál.

— Nem haragszom rád, Ferkó... A munkád miatt szerettelek. Te is meg lehettél velem elégedve, jó gazdád vagyok. — Fehér Ignác szájából dőlt a pálinkaszag, szemei véreresek voltak.

— Minek jött ide... gazduram?

— Boriska holmijáért, fiam. S érted is. Gyere szépen.

— Mit akar énvelem?

— Ha akarsz, visszajöhetsz hozzám. Kocsisnak. Rád bíznám ezt a két csikót. Nem való ez a gyehenna tisztességes embernek, fiam. Nálam meglehetsz. Mondtam, nem haragszom. Úgyis felrobban egyszer...

— A telep?

— Az hát. No, itt az ostor. Hanem előbb hozd a batyudat.

Ferkó mélyeket lélegzett, mindent értett. Félszemmel visszapillantott a társaira. Hej, ha Balló is láthatná...

— Nem megyek én magával.

— Ha Boriska üzente, akkor se? — Fehér Ignác vicsorgott, mint a támadni készülő farkas, szeme vérben forgott.

— Nem megyek. A telepen maradok én már.

— Koszos... Csak azért akartam, hogy a világ száját befogjam. — Beharapta vastag alsóajkát. — Idehallgass, Ferkó... Egy-két hónapra gyere vissza legalább a leányom hírééért. Dupla bért fizetek, mint amit itt adnak. Megértesz engem, fiam. Ami volt, azt elfelejtjük.

Barát Ferkó kihúzta magát, és jó hangosan mondta, hogy a többiek is hallják:

— Semmi pénzért nem megyek vissza magukhoz, megmondtam. — De majdnem sírva fakadt, az emlékek szorították.

Fehér Ignác az ülésre pattant. Eltorzult az arca egészen. Ostorral Ferkó felé sújtott, de az résen volt, elkapta a nádnyelet, kiráncolta a dühöngő ember kezéből, mint akkor éjjel az istállóban, először olyan mozdulatot tett, hogy betakarja... Fehér Ignác karjaival védte az arcát. De Ferkó mozdulata félbemaradt, a csikókra húzott rá, azok elugrottak... Az átkozódó ember hanyatt a kocsiba esett. A barakkok népe nevetett.

Ferkó iszonyú káromkodással törte össze az ostort. Sötét képpel befelé indult. A barakkban hirtelen csend lett.

Korábban ment be a gyárba, végigfutott az üzemen, s nem tudta, hogy a leányok már valamennyien tudják, mi történt. Nem vigasztalták, nem szóltak hozzá. Egész nap alig evett, többször nem hallotta meg Balló kérdéseit. Este elkóborolt az erdőben, de nem tudott sírni, nem könnyebbült meg. Nekivágott a földek között, begyalogolt a faluba. Sokáig ácsorgott a sötét utcán, nézte az ismerős ablakokat. Csendőrök lépéseire rezzent fel, s mintha tilosban érték volna, elosont. Ivott két féldecit a falusi kocsmában, s a telepi úton hangosan motyogott, egyre Boriskát szólongatta. A kantinban aztán alaposan berúgott, a barakkbeliek úgy vitték haza.

A gyárban másnap figyelmetlen volt, a munka kiesett a kezéből. A szerszámosládát ráejtette Tamás Éva lábára, s a leány fájdalmas sziszegésétől úgy megijedt, kifutott az erdőbe, rohant a fák között, azt lehetett hinni, a világ végéig meg sem áll.

Hörgő, ziháló lélegzése közben furcsa, sipító hangokat préselt ki belőle a fájdalom. Nem sírt, ez más volt... A meleg forrásokon túl rogyott le egy mohos sziklára. Vadakat riasztott fel, csörtettek valamerre az erdőben, aztán csend lett, csak néhány csodálkozó madár kiabált. Kissé felemelkedett, fázott a vékony gyári göncben, vacogott a foga, görnyedten gubbasztott a sziklán. A napot elnyelte az erdő, egyre hűvösebb lett.

Kiáltások értek el hozzá messziről, értette a nevét, de nem válaszolt egy hangot sem. Elérte a gyár ismerős moraja, látta a kémények füstjét a sűrűsödő tavaszi sötétségben. A föld felett még messze el lehetett látni.

Hogyan vesse ki Boriskát a szívéből? Szinte égette a forró éjszakák emléke — hogyan lehetne Boriska nélkül, egyedül élni?

Mégis be kéne menni kocsisnak hozzájuk? Soha! A telepet nem hagyhatja itt. Bár... most meglehet, kidobják, hiszen alighanem eltörte Tamás Évának a lábát. Ó, éppen arra a kedves lényre nem vigyázott, aki annyi részvéttel figyelte az ő sorsát, érdeklődött, hogyan szokta meg a telepi életet... A faluban nem akar kocsis lenni, de hogyan maradjon a telepen Borbála nélkül, s úgy, hogy bávult fájdalmában tönkretette Tamás Évát. Tán még a gyárból is kidobják. Akkor aztán mi lesz? Fehérék istállója?

Néhány kiáltás egészen közel hangzott, a hang hosszan hullámzott a méltóságos fenyők alatt: „Ferkó! Fe-eer-kóó..."

Talpra ugrott, mint a vad. A férfihang után nő kiáltott. Borbála lenne talán? Ó, nem! Annak a hangját megismerné azonnal. El akarják fogni? A nagyobb szikla mögé osont. Onnan kémlelt a sötétségbe. Ugyan mi lesz? A fenyők lombja mély suhogással mozdult, valahol ébredező, éjjeli madár rikácsolt.

A tocsogón Tamás Éva lábalt át, a paxitporos gyári köpenyben, derekán széles bőröv, a homályban villan a rézcsat. A tartásáról is meg lehet ismerni, jóval alacsonyabb Borbálánál, karcsú — a köpeny ujját is csinnel hajtogatja, gyűri a könyöke fölé.

— Ez a hideg víz hűsíti a lábamon a daganatot. Mérnök úr, ne ölelgessen, nincs szükségem ilyen segítségre. — A hangja halk, de határozott. Arcát nem lehet már látni, csak sejteni.

Rattkain is lobog a fehér köpeny, szemüvege villog a homályban. Valamit hebeg, de a lehúzódó Ferkó nem őt figyeli.

Közelebb jöttek. Kikapattak a szárazra, a mohos sziklához.

— Mondtam már odalent, ne jöjjön velem. Mit akar? — A leány oldalt lépett, és árnyékolt szemmel kémlelte a tisztást, erőltette szemét a homályban.

— Amit Évácska... — Rattkai idegesen nevetett.

— Nem hiszem, hogy ennek a szerencsétlen fiúnak a sorsa olyan fontos lenne magának. Eszébe sem jutott, hogy mit gondolnak a többiek, a leányok, hogy utánam futott?

— El kell végre döntenünk, mi legyen velünk... Meg kell értenie, Évácska, hogy így nem mehet tovább. A szívem...

— A szívére még szüksége lehet, mérnök úr.

— Ne urazzon engem, könyörgöm... Ottó a nevem, tudja jól...

— Nem vagyok köteles tudni. Maradjunk csak a mérnök úrnál.

— Ez azt jelenti, hogy nem lenne a feleségem?

Ferkó kilesett, látta, hogy Éva megborzongott, és lassú mozdulatokkal lehúzta munkaköpenye szárát, s begombolta a csuklóján.

— Semmiképpen sem. Ezt, úgy hiszem, tisztáztuk már. Munkásleány és mérnök?

Rattkai türelmetlenül legyintett, rugdosta a mohos sziklát, jó darabon leszaggatta róla a barna mohát.

— Ismételgetni nem szeretek. Mérnök vagyok, az igaz. De ismeri személyi körülményeimet, felfogásomat. Nekem nem kellenek az úrileányok. S én sem kellenék azoknak. Régen elhatároztam, csak munkásleányt veszek feleségül. Vállalom, ami ezzel együtt jár. Úgy látszik, nem értett meg, kérem... Nagyon sajnálom.

— Úgy gondolja, nekem is vállalnom kellett volna — mérnök úr?

— Jaj, hagyja ezt az idegesítő fagyosságot. Nem áll jól magának. S nem illik a helyzethez. Komolyabb ez, mint hiszi.

— A komolyságban nem kételkedem. Csak egyet nem értek. Azért futott utánam az erdőbe, hogy ezt még egyszer elmondja? Mert ennek a szerencsétlennek a sorsa magát nem izgatja, abban biztos vagyok.

— Vegye, ahogyan akarja... Mondjuk: utolsó beszélgetés. Bizonyos végső tisztázás, ez minden kapcsolatnál elkövetkezik. Elégtételt akarok adni magának, azért a kínos... szóval, ami közöttünk történt.

— Köszönöm szépen. A hajlandóság megtisztelt. Feltételes formában ugyan, de megkért az előbb, ha jól értettem, igen?

— Bizonyos értelemben igen, mint elégtételt felajánlottam...

— Ahá... Én persze, most sem fogadtam el ajánlatát... Így akarja befejezni?

— A tények ezt mutatják.

— Ne jöjjön közelebb. Azonnal mondja meg, miért futott utánam a laboratóriumból, a fél gyár szeme láttára! Én meg akarom találni Ferkót, s jobb lesz, ha visszamegy, mérnök úr.

Rattkai cigarettára gyújtott, s hangjában szomorúság rezgett.

— Nézze, drága Éva, ha már így történt, jobb ha egyikünk elmegy a telepről. Személyi körülményeim, sajnos, nem engedik, hogy én tegyem ezt. Maga munkásleány, könnyebben mozdulhat. Min-

den áldozatra hajlandó lennék, hogy segítségére legyek ebben. Érzem a felelősséget sorsáért, biztosíthatom, kérem, hogy én...

— Képmutató! — A leány furcsa, idegen hangon kiáltott, Ferkó majdnem megdermedt az izgalomtól, legszívesebben elosont volna a sötétben, de nagyon félt, hogy észrevehetik. A hallgatózás kényelmetlen volt.

Rattkai érdesen nevetett.

— Bármit teszek, nem hisz nekem, Évácska. Tudomásul kell vennünk, hogy ebben a társadalomban az ember nem mindig teheti azt, amit szeretne.

— Mondja, Rattkai, akkor is utánam jött volna, ha a barakkban laknék még, nem mentem volna Boronyákékhoz? Én itt valami összefüggést sejtek.

— Félreért, Évácska, esküszöm. Nézze csak... nehezebb a helyzetem, mint a magáé. A társadalom hatóerői...

— Hagyjuk ezt a nyavalygást. Tehát úgy gondolja, hogy nekem el kéne tűnnöm a telepről?

— Ez durva fogalmazás. Segítségére lennék, hogy másutt vállaljon munkát. Ha már az előbbi ajánlat úgysem aktuális, mert...

— De hiszen, kedves mérnök úr, nem vagyok én útban magának. Mit akar? Ennyire rossz a lelkiismerete? Minden leányt eltanácsol, mindenki után az erdőbe fut, aki nem megy magához feleségül? Fejezzük be. Ez a dolog kínos és kellemetlen. Nem vagyunk egymáshoz valók, mérnök úr, ami volt — nem olyan nagy dolog magának. Hozzám meg semmi köze. Menjen már. . — Ferkó érezte a hang könnyes vibrálását, s hogy Éva sír.

Most mégis elsettenkedik innen, nagyon el vannak foglalva egymással. Csak a telep felé indulhat, a sötétben talán nem veszik észre. Árnyékokat, körvonalakat látott, inkább sejtette, hogy a mérnök vigasztalja a borzongó leányt. A hadaró motyogásra megállt, mert egy ág is reccsent a lába alatt.

— Ha egészen elfelejtenénk, ami volt... Évácska drága, egészen reménytelen már?

Ferkó újra a sziklához lapult, de most már ezen az oldalon. Közel volt hozzájuk, de nem vették észre. Csuklott egyet az izgalomtól.

A leány a könnyeit törülgette, Rattkai simogatta a karját, majd hirtelen megölelte, és magához szorította, hátra akarta a fejét

feszíteni, de aztán elengedte, mert a leány eszmélő mozdulattal ellökte.

— Ó, te aljas! Még most is ezt akarod?... Hát idehallgass! Nekem ne üzengess, ne szólongass, ne mászkálj utánam, elférj tőlem, mert mindent elmondok Boronyákéknak, megértetted?! Miért félsz tőlük annyira, miért nyafogtál, mikor még nem ismertelek így, hogy az ilyeneket kerüljem ki, mi? Miért félsz Boronyáktól?

— Ez a hang... Kikérem magamnak. Nem tudom, mi jogosítja fel, talán az a sajnálatos kapcsolat, de biztosíthatom...

Nem folytathatta, a leány kétszer pofonütötte, aztán kinyújtott karjával a telep felé mutatott:

— Megmondtam, hagyj békét. Takarodj! S ha valaki rádfogná, akkor is tagadd el, hogy valaha hozzám értél, te féreg!

Rattkai torkán akadt a válasz, mert meglátta, hogy a sziklafalnál valaki mozgolódik, sarkon fordult, és szinte futva igyekezett eltűnni a fák alatt, a sűrű sötétben.

Éva mozdulatlanul állt egy darabig. A mérnök már elment. Fáradtan eleresztette magát, és lerogyott a mohos sziklára.

Ferkó el akart osonni, de a leány meghallotta az ágreccsenést, felemelkedett és megszólalt:

— Ki az?

— Én vagyok...

— Ferkó? Te szegény... Hallgatóztál?

— Nem. Itt voltam. Nem tehetek róla, ne haragudjon...

— Veled is elbánt az élet, szegény árva, nekünk kijutott. Gyere, menjünk a telepre. — Felemelkedett, és szipogva törülgette az arcát.

Nemigen szóltak egymáshoz a barakkokig. A telepen Boronyákkal találkoztak, aki megállt velük beszélgetni egy kicsit, s tréfásan említette, hogy az egyik mérnököt látta előbb kifutni az erdőből, csak nem ők ijesztették meg?

*

Szabónéhoz orvost kellett hívni, s mire felépült, virágoztak a fák a völgyben, barack- és mandulafák fehér és rózsaszín ruhában illegették magukat az ideges, borzongó szélben. Az orvos sokat faggatta az asszonyt, hol volt, mit csináltak vele — de Szabóné ragaszkodott hozzá, hogy megemelte magát, akkor történt a baj.

Az volt a legszomorúbb, hogy Pista meggyőződött már, éppen aznap akarta megmondani, nem baj a harmadik gyerek — ő is akarja, de már késő volt. Egyre a feleségét virrasztotta, magát vádolta, s könnyekkel mosta az asszony halovány arcát. A gyerekekkel az öreg Szabó bajlódott, rájuk ripakodott, ha édesanyjuk hirtelen betegségéről érdeklődtek.

A csomagolóban ismerőst talált, rokont. A fuvaros Szabó menye, egy dundi, piros arcú menyecske dolgozott Éva felügyelete mellett. Ő meg odaállt Piroska mellé a régi helyére. Pityergő örömmel üdvözölték.

Sohasem hagyta el a vidámság a rokonasszonyt, hamarosan megszerették. Mennyi hírt tudott a faluból, vagy akár semmiségekről fecsegett, de a keze nem állt meg, megtette a magáét.

Ferkó valami zárba készített kulcsot Évának, ez volt az első önálló munkája, Balló csak ellenőrizte. Azt adta át, mikor az asszony futólag rápillantva, azt suttogta a többieknek:

— Az ám, a Fehér-kisaszony is volt itt, ugye?

— Velünk dolgozott — válaszolta Éva.

— Nahát az aztán az ügyes... Alighanem megcsinálta a szerencséjét. Majdnem minden nap bent van náluk az itteni mérnök. Sétálnak a kertben, virágot szednek meg a zongorát nyúzzák... Azt mondják, elvenné, de Fehér Ignác nem akarja, kevesli a vőt... — Mikor látta, hogy Ferkó sápadtan markolja az asztal szélét, mentegetőzve hozzátette: — Talán nem is igaz, csak eljárt a szám... Szóval... annyi mindent beszélnek, vagy igaz, vagy se.

— Ki törődik velük, akármit csinálnak — mondta nyugodtan Éva. — Az ő dolguk.

— Hát jobb is, ha magunkfajta nem avatkozik az urak dolgába — nyugodott meg az asszony, és másról kezdett sebesen beszélni.

Barát Ferkó sápadtsága hamarosan elmúlt, hívta Balló, mentek dolgozni. De rettenetesen szenvedett. Marcangolta a fájdalom, azért is közeledett volna Évához a nagy bánatban, de az alaposan lehűtötte őt. Néhány napig emésztődött, lám Éva se veszi semmibe, aztán felvette munka után a nemrégen vásárolt ünneplőjét, s a faluba ment. De semmivel se lett okosabb. Sötétben ólálkodott a bezárt ház körül. Semmit sem láthatott. Rattkai mérnököt kezdte hát lesni, észrevétlenül követte néhányszor a faluba. Oda járt. S

késő éjjel hintó robogott vele a telep felé, az új kocsis hajtotta a csikókat.

Néha napokig meg tudta állni, feléjük se nézett, aztán újrakezdte az egészet, azok nem is sejtették, hogy a nyomukba jár... Még Borbálával is sikerült találkoznia, a posta előtt, a leány rezzenéstelen derüvel nézett rajta keresztül. Ettől elszakadt Ferkóban valami. Ha a leány is szenved, talán megnyugodott volna.

A munkában napokig figyelmetlen volt, sok mindent elrontott, Balló mérgelődve rászólt. Ha a leányok évődtek vele, csak vicsorított, hát magára hagyták. Éva megkérdezte egyszer, mi baja, lesütötte a szemét, nem válaszolt semmit. Legjobb, ha nem törődik övele, meg is mondja neki egyszer.

Vasárnap már reggel bement a faluba. Ténfergett egy ideig, majd betért a kocsmába és ivott. Onnan a templomba ment. S valóban, Borbála az első padban térdepelt.

Az ünnepi sokadalomban senki sem törődött Ferkóval, hátul ácsorgott a kórus alatt. Úgy intézte, hogy meglássa a leány, mikor kifelé tartott, s könyörgő pillantást vetett rá... Elfutó mosoly lebbent el Borbála arcáról, de tekintete gúnyos volt és lenézó... Közel kerültek egymáshoz, egy pillanatra megcsapta a leány testének kökényhez, somhoz hasonló édes-fanyar illata, s mindent felidézett, ami történt. Ferkó szerencsétlennek és kijátszottnak érezte magát — miért történt ez így? Tudja ő, hogy senki a Fehér Ignác leányához képest, dehát akkor miért emelte magához, s miért ismertette meg a vérébe, húsába ivódott boldogsággal? Hiszen a telepre mentek ők ketten — Borbála kezdeményezte — más életet kerestek, boldogok lehettek volna... Emlékezett Borbála szerelmére, öleléseire, fogadkozásaira. Azt hajtogatta, inkább naponta egyszer esznek száraz kenyeret, de nem élnek az apja házában. Jó lesz a telepen. Most meg visszajött. Ki értheti ezt? Az övé volt először a leány — a sok ölelés, a boldog éjszakák, minden a vérében zsongott újra. Azt a boldogságot hogyan felejthetné, mikor együtt mentek a telepre, ahová ő már régen vágyott.

A kocsmában pálinkát kért. Tovább birkózott gondolataival a zsivajgó sokadalomban, valaki a vállára vert, voltak itt telepiek.

Éhes volt, hát evett, aztán ivott tovább. Egyszer csak arra riadt nehéz fejjel, hogy már egészen sötét van.

Az első lépést a telep felé tette, de aztán visszafordult a templom felé megint. Botorkált a ritkás tavaszi sötétségben. Sokáig ácsorgott a ház előtt, egyszer mintha fényt látott volna villanni a zsalugáter mögött. Aztán látta elmenni Fehérnét, homályosan rémlett, mostanában hallotta valahol, hogy a hívő gyülekezetbe jár. A gazda kártyázik vagy iszik, soha nincs itthon vasárnap.

Ellódult a Séd felé vezető keskeny utcán, lement a folyópartra, kiterjesztett karokkal átlibegett a korhadó nyárfatörzsön, ezt Fehérék tették ide, hogy közelebb legyen a káposztáskert. Lopakodott felfelé az ismerős kerten. Muszáj Boriskával beszélni, csak annyit mondjon meg, hogy ő nem tehet semmiről, nem lehetnek egymásé, ahogyan ígérte... De legalább mondjon valamit. Neki véglegesen nem szólt, úgy tűnt el a telepről.

Sokat ivott, de nem érezte magát részegnek, bár halántéka tüzelt. A kutyák vakkantottak néhányat, aztán megnyalták a kezét.

Először az istállóba nyitott be. Megcsapta az állatok meleg párája. Ilyenkor nincs itt a kocsis, az is ünnepel valahol. Ha a gazda mégis itthon van, őt meg nem szégyeníti. Nem tűr több verést. Kitapogatta sötétben a mestergerendát, felnyújtózkodott. Megvan! Kileste régen a bolondot, itt tartotta a szuronyból köszörült kést, néhányszor volt már az ő kezében is. Első mozdulattal a csizmaszár felé nyúlt, hogy odacsúsztassa, de cipőben volt, elfelejtkezett az újfajta ruházatról. Megmondja a leánynak meg a gazdának mennyire fáj, hogy így elbántak vele... Aztán elmegy, ki a telepre, és nem jön többet feléjük sem.

Az ajtó kinyílt, megcsapta a lakás ismerős illata. Átment a verandán, majdnem benyitott a szobába, mint akkoriban. Mégis kopogtatott. Borbála szólt ki.

Először nem látta őket, csak pislogott. Az ernyős gázlámpa a zongorán állt. Borbála felhúzott lábakkal ült a heverőn, a mérnök feje az ölében, a fürtjeivel babrált. Meredten néztek Ferkóra.

— Jó estét...

— Micsoda szemtelenség, azt hittem a családhoz tartozik, aki kopog... Mit akar itt? — A leány felháborodottan állt fel, a mérnök meg ülve a nyakkendőjét és haját igazgatta. — Apám szokott így mókázni...

— Nem akarok semmit — mormogta tompán Ferkó. Most hogyan mondja meg, amire készült? Megvertnek és nyomorultnak

érezte magát, torkát sírás fojtogatta. Mérlegelte, talán szó nélkül kifut innen. Mi hajtotta ide egyáltalán? Még csendőrkézre adják.

— Ó, a Ferkó. Talán üzenetet hoztál a telepről, öcsém? Add át, aztán tágulj. — A mérnök a zsebében kotorászott.

A leány odalépett már hozzá, Ferkót újra megcsapta ismerős illata...

— Visszajöttél kocsisnak? Apámmal beszélj. Már mást fogadtunk. — A leány hangjában furcsa rekedtség volt, elfordult, hogy a lámpához menjen, mert az pislogott.

Amint megvillant a kivágott ruhában fehér válla, karja, Ferkó vaktában döfött a késsel... A leány feljajdult, és összeesett. A mérnök először előrelépett, de a fiú emelte újra a kést... mire az a szomszéd szobába menekült. Akkor nézett Ferkó a leányra... Vonaglott a padlón.

Eldobta a kést és őrjöngve kirohant, ráeszmélt, hogy megölte Borbálát, pedig a mérnököt kellett volna vagy inkább az öreg Fehért... Mit tett? Nem jött utána senki, csak a két farkaskutya. Az volt az első gondolata, hogy fel kellene gyújtani a házat is, hadd lobogjon az égig. A réten olyan gyengeség fogta el, neki kellett támaszkodnia egy fűzfának. Menjen a csendőrségre? Üllhet még vasban eleget. Ha ugyan fel nem akasztják. Visszanézett még egyszer a házra, négykézláb mászott át a korhadt pallón, és elvonszolta magát a kocsmáig. Barakkbeli ismerősei kiabálva üdvözölték. Elővette minden pénzét, és az egészért pálinkát hozatott. Ivott, s egyre az ajtót leste, mikor toppannak be a csendőrök. De nem jöttek. Eszméletlenségig leitta magát, a társai csak félútig vitték el, aztán az árokba lökték.

Onnan kászolódott ki reggel felé. Már elmentek mellette az első telepre igyekvők. Hintót látott kifelé robogni. Megismerte a lovakat. Nem a csendőrök voltak. Hátul Rattkai mérnök gunnyasztott.

Ferkó először a lovak pofáját veregette kábán, amikor megálltak mellette. A kocsis riadtan pislogott a fiúra.

— Szállj fel — mondta szigorúan Rattkai.

Ferkó felkuporodott a kocsis mellé. Nem mert hátranézni. Mikor a csendőrőrshöz értek, mozdult, jobb volna, ha levetné magát és futna az erdőig.

Rattkai alighanem megértette, miről gondolkozik, mert megszólalt:

— Maradj békében. Dolgom van veled. Szerencséd, hogy vártál.

A hintó a gyárkapuig robogott. Az irodába mentek.

Rattkai kiküldte a takarítóasszonyokat, leültette Ferkót, aki zúgó fejjel riadozott. Talán nem igaz, amire emlékszik, részegségében álmodta? De akkor nem lenne itt.

— A kést Borbála kisasszony tette el — szólalt meg halkan a mérnök, s úgy állt az ablaknál, amely félig nyitva volt, hogy közöttük terpeszkedett a széles íróasztal.

— Hát nem... nem halt meg Boriska?

— A kés a vállát érte, a szúrás nem ment be túl mélyen. Inkább az ijedtségtől ájult el, alig vesztett vért. Az orvost csak bizonságból hivattuk el. — Rattkai fölényesen beszélt, s közben cigarettázott, hunyorítva fújta a füstöt, szeme karikás volt, most idősebbnek tűnt, mint egyébkor. — Azért ez így is előre megfontolt gyilkossági kísérlet. A csendőrséget még nem értesítettük. Érted?

Ferkó nem szólt.

— Én legszívesebben becsukatnálak, kapnál vagy tíz évet. De Borbála nem akarja... Így hát mehetsz a fenébe.

Ferkó ebből csak annyit értett, hogy Borbála él, és nem akarja őt vasra adni. Akkor talán mégis... Eltorzult arcán mosolyféle derengett fel.

— Még ma eltűnsz a vidékről. Bugyogóba nem mehetsz, az közel van. Vidd az irhád, amerre tetszik.

Ferkó egy ideig pislogott, aztán dideregve kijelentette:

— Nem megyek én sehová, mérnök úr... Telepi vagyok én már.

— Amíg a csendőrök el nem visznek, öcsém. — Aztán más hangon beszélt, többféleképpen elmondta Ferkónak, miért kell elmennie.

A legény elkezdte a sírást, sokáig zokogott, aztán megadta magát a sorsnak.

Nem találkozhatott már senkivel. Rattkai leszólt az üzembe, hogy Ferkó kikérte a könyvét, elmegy. A barakkba már egyedül ment, összekötötte a motyóját, s mintha nehéz terhet cipelne, indult a ragyogó tavaszi napon a vonat megállójához. S egy tehervagon tetején kuporogva nézegette az elmaradozó telepet.

A mozdony minden füttye a szívéig hasított.

4

A TELEP, a nyurga gyárkémények, az üzemi épületek erdőbe bujó végtelen sora hozzátartozik már a Bakonyaljához. Láthatatlan ereken, titkos gyökereken szivárog szét a vidéken az újfajta életforma, s húzza magához az embereket, elsősorban a falu- és pusztaszéli szegénységet. Berhida élete megmerevedett a jobbágyság századai alatt, mint a balatonparti lávadombok. A palotai és veszprémi váron sokféle lobogó lengett, honi uraké és idegen hódítóké, de az itteni népet egyformán sanyargatták. A határbeli kastélyokat is zászlóval díszítették, míg bérlők kezére nem kerültek. A völgy szapora népe más vidékre húzódott, menekült a nincs elől Amerikába. Berhidán, Kiskovácsin nemzetes urak éldegéltek a vályogkúriákban — nekik is megvolt a cselédségük — viszont a peremartoni káptalani birtok árnyékában már a jobbágyvilágban kialakult a nyolcvan—száz holdon gazdálkodók módos kasztja, akik külön cselédet tartottak „helyetteskent" — csak az uradalomban robotolt őhelyettük. A jobbágyfelszabadítás csak ezeknek jelentett nagy változást, most már gyorsabban gazdagodhattak. Egymás között házasodtak, s lenézték a falu nincstelen népét. Magas kasztkorlátokat emeltek, amelyet megrongált először a — háború... Cseléd, zsellér azelőtt nem tehette a lábát gazdák közé, ünnepen se, ha mozgott a zsebében pár krajcár, állva megitta a borát, és kotródhatott, leülni csak a gazdáknak volt szabad. A nagygazdák felmentették a maguk egyszál fiát, s el kellett tűrniük, hogy a frontról szabadságra jövő katonák betegyék a lábukat a mulatságokra — pedig azelőtt csak maguk között vigadozhattak a pusztai istállókban s a faluszéli házakban, citera- és tamburaszónál... Azzal vigasztalták magukat a falu hatalmasai,

ha elmúlik a háború — már ők is unták a hadikölcsönt s a bizonytalan pénzt —, majd különválik az ocsu a búzától megint.

Ám vörösre fordult a világ. Zavart ijedelemmel tűrték, hogyan nyílik a szeme a koldúsnépnek — no, ennek is vége lesz egyszer! Vége lett valóban! S jött a gyár, mielőtt mindent számon kérhettek volna. Nem rakhatták fel újra a maguk elválasztó falát, mert a telep az alapokat is felfordította. A sok nincstelen ellepte az építkezést, az üzemeket, rendszeresen kereste a pénzt, s kalapot sem billentett a tegnapi „kenyéradóknak". Azelőtt bezzeg nem kötöttek munkaszerződést senkivel — most azonnal a községházára kísérték a messze tájakról toborzott cselédet, aláíratták vele a papírt... Így is a telepre szökdöstek hamarosan. Ezt a telepet is nehezen viselték el, de Bugyogóban még nagyobb felvonulás kezdődött. A jól megfizetett fuvarozás még rendben volna, sok mindent el lehet intézni a pallérokkal a szőlőhegyen, értik azok a szót, de ez nem állandó... A gyár vezető emberei nem sokba veszik a legmódosabb parasztot sem. Akadt néhány vállalkozó, ezek a tejet gyűjtötték össze a faluban, nagy kannákban szállították a telepre. Szedték a pénzt, de a változással ezek sem tudtak megbékélni. Állandó belső remegésben éltek, visszahúzódtak, nem látogatták a kocsmákat — a régi kettő mellé, még három kinyitott a faluban —, mindig szólt a zene, az idegenek mulattak meg a kinyílt szemű rongyosok. A falu közepén tartották számon igazán a változásokat.

Régen nagyon távolinak tűnt a várpalotai bánya, évek teltek el, hogy valaki a „baráberek" közé szegődjön a faluból. Mostanában többen jelentkeztek, a ködökkel borongó sárréti láposon tíz kilométer a bánya... Hajnalonta és este fények imbolyogtak a tocsogók között kanyargó út mentén — bányászok karbidlámpái.

Szabó István keményen elhatározta már az elején, neki a telep csak pénzforrás, felépíti a maga külön életét, gazdálkodó lesz. Az üzemben nagyon igyekezett, megtanulta a sokféle sav és vegyszer nevét, összetételét. Maga kutatta ki a gyártás összefüggéseit, átment más üzemekbe is... Steigler hunyorogva figyelte, és kéretlenül is felvilágosította mindenről. Azelőtt a jól gazdálkodó, takarékos kisparasztok voltak a mintaképei a faluban, szemmel tartotta vetéseiket a határban, s azoktól akart tanulni, arra az időre, ha a maga lábán állhat. Itt a telepen német szakmunkásokba ütközött, Rudi volt az első tanítója, aki kétszer küldött már üdvözletet

Boronyák leveleiben. Munkaidő alatt kereste az alkalmat, hogy átmehessen a szomszéd savüzemekbe, ebédidő alatt bejárta a hegy tövében a hosszú épületeket, ahol a sárga kezű leányok dolgoznak, még mielőtt a felesége odakerült volna. A meleg forrásokon túl, távolabb van a dinamitüzem, de oda is elment, ott is főként nók vannak... Az épülő vadászlőpor-gyárat bejárta már néhányszor, kérdéseket tett fel a külföldi szerelőknek, sok német és cseh szó ráragadt már, Steiglerrel folyékonyan elbeszélgetett.

A műhelyekben sok dolga volt, megfigyelte az ügyes kezű lakatosokat — Balló a savfinomítóban is sokszor megfordult —, a nagy tartályokat, kádakat összevarró hegesztőket. Boronyáktól szintén tanult egyet s mást. Ha biztosítékot kellett betenni, nem hívott villanyszerelőt, később kapcsolókat szerelt fel a finomítóban. Hiába védekezett a telep hatása ellen, ezeket az embereket naponta látta — és szerette is. Maga sem tudta néha, mi ellen védekezik hát, nem dolgozhat csukott szemmel a telepen. Kint a tagon gyötörte magát a munkával, de sokszor eszébe jutottak a telepi emberek, régebbi példaképeire alig gondolt.

A vörösbeli dolgokat s ami utána volt, el akarta felejteni, de ez nem sikerült. Hiszen ezek az emberek, akiket munkájuk és tudásuk után annyira becsült — a legtöbben kommunisták voltak.

Tudta, hogy Boronyák hívja majd a megalakult pártba, eleve védekezett hát ellene, az első szóra kijelentette — nem megy. Pedig sokat gondolkozott a dolgon. Dehát ő nem akar sokáig a telephez tartozni, majd szántogat a magáén, és oda se figyel a gyár dudaszavára. Nagyon meglepte, hogy a német mesterek nem sokat szóltak a párt ellen, hangoztatták, hogy rokonszenveznek vele, azonban nem lépnek be, mert ezt kommunisták vezetik, ők pedig meggyőződéses szociáldemokraták. Elutasította ugyan Boronyákot, de esténként, ha a feleségével hazafelé ment, csak arról beszélgettek, mit hogyan csinálnak ezek az emberek... Terus annyi mindent megfigyelt a telepen, mindig vallatta: mit hallott még? A beszélgetést otthon is folytatták az öreggel — a gyár, a telepi emberek minden zugot betöltöttek a házban.

Nem hívták a pártba többször, feléje sem néztek, de a többiekhez eljött néhányszor a finomítóba Boronyák, félrevonultak, és Steigler háta mögött súgtak-búgtak. Úgy tett, mintha nem érdekelné a dolog, de azért kihallgatta őket, ezeket valami gyűlésre vagy

összejövetelre hívogatja Boronyák. A Somor mozdonyvezető lakásán jönnek össze... beszélgetni.

Elvitt néhány rossz csapot a lakatosműhelybe Ballóhoz, Boronyákot hegesztésre kérte meg — de nem szóltak neki semmit a gyűlésről. Úgyse menne el, eszében sincs, de azért hívhatnák... Mégiscsak furcsa, hogy a többieknek szóltak a finomítóban, őneki meg nem.

Steigler ezekben a napokban többször áthívta a legjobban zárt üzemrészbe, ahol állandó a robbanásveszély... Német mesterek dolgoznak itt s drága szakmunkások, ide nem sikerült betanítani eddig senkit. A tisztaság olyan, mint a patikában. Elmondta Steigler, miért van erre szükség. A nitroglicerin azonnal robban, a legkisebb nyomásra, ütésre... S irtózatos ereje van. Magyarázta a nagy cseréptartályok, kádak rendeltetését. Nyomásmérők, egyéb műszerek előtt álltak meg, és Steigler bemutatta, hogyan működnek. Szabó ismerte a földalatti vezetékek rendszerét, mikor a cserép- és ólomcsöveket lefektették, itt dolgozott... A nitroglicerin nagyon kényes jószág. Sejtette, azt akarják, hogy itt is dolgozzon. Több lenne a fizetése — akkor pedig előbb vehet földet. Büszke volt egy kicsit, hogy bíznak abban, meg tudja tanulni, amit kell. Élesen figyelt, azonnal elismételte, amit Steigler megmagyarázott — annak kövér arcán figyelő nyájasság merevedett. „Komm Szapó... no érted? Was ist das?"

Aligha menne el — de azért egyre jobban bántotta, hogy nem hívták, Terus elmondta tegnap este, hogy a sárga kezű leányok is készülődnek. Szabóné, persze megmondta, hogy ő nem mehet.. Pista nem nézné jó szemmel, azonkívül egyedül vannak otthon a gyerekei egész nap, hát sietnie kell. Szabó erre csak mormogott komoran.

Steigler azzal küldte vissza a finomítóba, holnap folytatják a leckét. Becsukta a vasajtót, s megmerevedett a lépcsőn, Balló az egyik tartályon dolgozott, visszahozta a kész csapot. El akart oldalogni, de nem lehetett.

— Jöjjön csak, fogja a franciakulcsot, nincs segítőm.

Amíg a csap a helyére nem került, nem szólt — csak néha Szabóra pillantott, aki már azt hitte, elmegy, úgy kísérte az ajtó felé, majdnem eléje lépett.

— Halad a tanulás Steiglerrel? — Balló szerszámait igazgatta a szíjas ládában, s megállt.

Szabó nyelt egyet, s legyintett.

— Hát... magyarázgat.

— S maga megérti?

— Sokat megfigyeltem már a szereléskor... a földalatti vezetékeket. Tudom melyik merre kanyarog. Nem is olyan nagy ördöngösség.

— Értem, Steiglernek ez tetszik, mi?

— Nem szidott meg érte, hogy tudom.

Balló megfogta Szabó vállát, leheletnyit elmosolyodott — talán csak a szeme —, kutatóan nézte végig emberét.

— A tanulás jó dolog. Tanulni kell. Már elutasította a hívásunkat, de megkérdem, nem jönne el mégis estére Somorhoz? Ott is tanulhat talán valamit... Boronyáknak kellett volna újra hívni, de ő azt mondta, ne háborgassuk magát. Ugye eljön?

Szabó szinte túl hangosan mondta ki:

— El. Egyszer elmegyek. — Nagyot sóhajtott, váratlan megkönnyebbülést érzett, szorongató rosszkedve kiszállt ezzel a sóhajjal. Nem fél ő odamenni közéjük, azt azért ne gondolják, s ez még semmire sem kötelez.

Balló bólintott, köszönt a belépő Steiglernek, és elment. Most nem szólt a többieknek, egyedül ővele beszélt.

*

Egyre jöttek délről a költözőmadarak, keringtek a völgy felett. Napokig meleg szél rohangászott, barnára fiatalította a Bakony idelátszó csúcsait, mindenfelé erek futottak a hegyek felől, a gyárépületek között megtorlódott a sok víz, tisztítani kellett a csatornalefolyókat. Az erdei bokrok rügyet bontottak, s a madarak torka élesebb lett.

Szabó majdnem megfeledkezett a kapunál, hogy meg kell várnia a feleségét. Eszmélve fordult vissza az emberáradatban. Terus nyugtalanul nézelődött már. Átadta neki a kukoricahánosból készült szatyrot, és azt mondta erőltetett közömbösséggel:

— Nem mehetek haza veled... Még dolgom van.

— Megint túlóráztok, Pista?

Félre kellett állniok a kifelé igyekvők elől. A dudaszó egészen eddig remegett az erdei visszhangban, most egy jajdulással elhalt. Szabó toporgott, nem nézett a feleségére. Nem bírt az indulataival, legszívesebben elszaladt volna, mint a pányvától szabadult csikó. Csak nem kezdik el nélküle? Az nem lehet, még látott arcokat elúszni a ritkuló sokadalomban, ezek biztosan oda igyekeznek. Gyötrődés, ellenkezés, elszakadni akarás — hogy soha nem megy közéjük —, ugyan hova lett? Szégyenkezve nézett a feleségére, maga sem tudta pontosan, miért futna most tőle.

— Teruskám, én elmegyek a gyűlésre.

— Micsoda?! Csak most mondod? Engem is hívtak, én meg... — Izgatottan fogta meg férje karját, zihált, mintha nehéz terhet dobott volna le. Az igazgató léckerítésének dőlt, tétova tekintettel nézte végig a teljes pompában parádézó fákat. A kövér igazgató ügyet sem vetett némelyik munkás alázatos köszöntésére, basszús hangon magyarázott a félig vigyázzban álló ősz kertésznek, s közben egy hatalmas, nyelvét lógató farkaskutya szíját tekergette a kezén — az eb acsarkodva rángatta magát, az úton vonuló munkások felé rohant volna.

— Jól van, ne kiabálj... Én se akartam. De annyit hívtak, hát... ne mondják, hogy félek tőlük. Odajártak a nyakamra.

Az asszony suttogott:

— Nem igaz.

— Hazudok én neked? — Szabó csikorgott. — Hazudtam valaha?!

— Nem tudom. Most nem mondasz igazat. Tudom én jól, megnézték, kit hívjanak, senkinek a nyakára nem jártak. Ez biztos. — Reszkető mutatóujjával szétmázolt egy könnycseppet.

— Hát gyere, ha akarsz. Mit bánom én!

Az asszony oda sem figyelt, tekintete egyre a virágos fákon csüngött, mozdulatlan arcán folytak a könnyek.

— Piroskának azt mondtam, te nem engednél, rámvicsorítasz, mint a farkas, ha előhozom. Pedig szerettem volna ott lenni. Most már nem mehetek, az állatokat se rendeztem el otthon, aztán meg várnak a gyerekek... jaj istenem!

— Nem megyek én se! Azt a betyár úristenit! — Szabó megindult hazafelé, öles léptekkel rohant a sarokig. Ott hirtelen visszafordult. Felesége még az előbbi helyen támaszkodott a kerítésnél.

Erre leszegett fejjel visszaballagott. Az úton két öreg munkás igyekezett csak, furcsálló arccal nézték őket.

— Menjünk haza, Teruskám... ne haragudj rám, nem akartam.

— Soha nem akarod, úgy sebzed meg az embert, mint gyerek játék közben a madarat... Mindig így van.

— Nem megyek el.

— De odamész. Ha már így esett... hazamegyek. Majd elmondod, ami lesz, jó? No, siess, mert elkésel. Legközelebb együtt megyünk.

— Legközelebb? Nem megyek többet közéjük.

Terus mosolygott a könnyein át, s biccentett.

— Majd meglátjuk, Pista... Tudom én, amit tudok. — Többet nem mondott, jött néhány leány, akik a fürdéssel idáig elbajmolódtak odabent, Szabóné közéjük vegyült, s intett az urának, siessen már.

Szabó elhúzott mellettük, leszegett fejjel.

A telepet megszépítette a tavasz, mint a férjhezmenő leányokat. Térmunkások dolgoztak seprővel, metszőollóval az üzemek között s a lakótelepen. Piros karókat vertek a templom körüli rózsalugasokhoz. Friss salakkal hintették fel az utakat. A sok fiatal gyümölcsfa, mintha összebeszélt volna — egyszerre virágzott a mérnökök, tisztviselők, munkások kertjében. A tavasz gyors, harsány diadalt aratott, mint a túlerővel rohamozó hadsereg. A meleg forrásoknál párafelhők lebegtek az erdő felett. A vasút mellett, a réteken kéken fodrozódó víztenger emlékeztetett a téli hófuvásokra

A munkásgyerekek ellepték a telep főútját, ilyenkor dudaszó után besettenkednek, hogy apjukat hazakísérjék, napközben elzavarják őket a villák kerítése elől.

A kantin faláról nagy darabon leomlott a vakolat. Ajtaja tárva, de a fehérkötényes, álmosan pislogó csapos, a küszöbön dülleszkedve napozott.

A munkásházak között megtorpant Szabó, az erdőszélre szögellő saroknál. Senkinek, még a feleségének sem mondta, hogy ezt a házat kerülgette néhányszor, mikor ajánlgatta a Steigler, költözzön a telepre. Nem, dehogyis akart ő kijönni, de ha mégis rászánta volna magát, csak ezt választja. A kert is nagyobb valamivel, az ablakok az erdőre néznek. Itt a vízcsap a ház előtt, a kertbe be lehetne ve-

zetni a vizet, mindent öntözhetne. Szinte rosszul esett neki, hogy Somor mozdonyvezető foglalta el a lakást.

Úgy látszik korán érkezett. Senkit nem látott még. A kertet bíráló szemmel nézte végig, még nincs felásva, a fák nyavalyásak, nem oltott, nemes gyümölcsfa. Nahát, ha ő lenne itt a gazda... Ugyan miféle gazda? Mindenki lakó itt, hiszen a gyáré minden talpalatnyi föld. Kinek ültetik ezek a gyümölcsfákat? Már csúfolódott Boronyákkal is, de az letorkolta.

— Nem jó helyre jött, bácsikám... — Tizenöt éves forma fekete gyerek lépett ki a konyhából, éppenolyan sovány és hajlott, mint az apja, nem tudná eltagadni a magzatát. Ráhunyorított Szabóra, és azt mondta még:

— A kantinba menjen... Az emeleti nagyteremben lesz az előadás. Babarczy csendőrökkel fenyegetőzött, mikor kértük, de ma... valami fejes jött Pestről, azt mondta, oda kell adni a nagytermet, az utolsó pillanatban üzentek. Már odamentek a mieink. — A fiú öregesen kidüllesztette a mellét, és láthatóan büszkélkedett jólértesültségével.

Szabó szeme szórakozottan tapogatta végig az apró kertecskéket, a virágzó fákat. A kuglizónál egy gyerek állította a fákat, kiabáló parancsszóra. Két munkásasszony sietett el mellette, a kantin felé mentek.

A csapos szájából fogpiszkáló meredt, végignézte Szabót, amint az ivón átsietett. Elfulladva igyekezett fel a falépcsőn. Az utolsó fokról közvetlenül a terembe kellett volna lépni, de ott állt egy csendőr... Lábhoz eresztett puskával támaszkodott az ajtófélfához. Izzadt, de azért nem vette le tollas kalapját. A két munkásasszony rámorrant a csendőrre, ne fogja el a bejáratot, erre mormogott valamit, és csakugyan arrébb húzódott. A nap besütött a terembe. Voltak vagy ötvenen. Majdnem mindenki ült, néhányan a falnál támaszkodtak. Boronyákon karszalag, ott állt a küszöbön belül. Megszorította Szabó kezét, aki leghátul ült le, üres széksor közepére. Színes szalagok, papírvirág-füzérek porosodtak a falon, téli bál emlékeként. Az alacsony dobogón piros lepellel letakart asztal mögött beszélgetett Somor, Balló egy sárga kezű leánnyal — akit Szabó azonnal megismert, a feleségével dolgozik, a Tamás Éva... Valamennyien ünneplőben —, de hogyan tudhattak ilyen gyorsan átöltözni? Kis szégyenkezéssel nézett körül, a telepiek leg-

többje ünnepi ruhában volt. De akadt néhány rongyos is, ezek félrehúzódva támaszkodtak csomóban a fal mellett. Elöl ültek a nők, Boronyákné körül. Szabó alaposan meglepődött, két fiatal mérnök jött be — ezeket köszöntötte a csendőr —, s éppen őmellé ereszkedtek le. A piros asztal másik felén valaki egy könyvet lapozott. Kis csodálkozással ismerte fel Havast, Spitzer vejét, akiről ugyan suttogták, hogy nagy kommunista, de nemigen hitte senki. „Majd bolond lesz kommunistáskodni, akkora vagyon árnyékában" — mondták a faluban.

Éppen bejöttek néhányan, ropogtatták a székeket. Somor figyelmeztetően felemelte a kezét. Csend lett. Balló kezdett beszélni. Vontatott szavai először belevesztek a mocorgásba, valaki szisszent: „Hangosabban!" — aztán csak sóhajok hallatszottak. Az emberek figyelő arcát fürdette a bezáporozó fény, már lenyugodni készült a tavaszi nap, csak karéja látszott a vöröslő égaljon.

Balló elmondta, mikor alakult meg a Magyarországi Szocialista Munkáspárt itt a telepen is. Mennyi tagja van, s hogy minden munkást, értelmiségit szívesen látnak, aki a párt céljaival egyetért. Majd bejelentette, hogy a mai előadást Havas elvtárs tartja, s azonnal átadta a szót.

A sötét szemű ember arca még sápadtabbnak látszott a rázuhogó fényben. Megtörülte izzadó homlokát, s kissé hebegve azzal kezdte, hogy előadása vázlatos lesz, a kapitalizmus fejlődésével foglalkozik... Első szavai alatt árnyék vonult át a termen, lenyugodott a nap. Egyszerre hűvösebb lett, az asszonyok szorosabbra húzták magukon a kendőt. Szabó megborzongott. Mellette a mérnökök cigarettára gyújtottak, őt is kínálták, de nem fogadta el.

Havas sötét ruhában, szinte lábujjhegyen állt a dobogón, olyan izgatottan, mint egy násznagy az első esküvőn, ahol köszöntőt kell mondania. Hasonlított az úszóhoz, aki esetlen mozdulattal ugrik a vízbe, azt lehetne hinni, biztosan belefullad, de amint a folyó sodrásába, a mély vízbe ér, mozdulatai nyugodtak, tempósak lesznek, öröm nézni, hogyan úszik... Az első botladozó mondatokat Szabó sem értette meg, de aztán minden szó azonnal értelmébe hatolt, bár nem mindig tudta követni a tudományos fejtegetést. A mérnökök suttogtak mellette, elismerően bólogattak. A csendőr fegyvere megcsörrent néha, támasztotta változatlanul az ajtófélfát. Nem jöttek már. A másik oldalon az üres székre a lábujjhegyen odasettenkedő

Boronyák ült le. Szemmel csippentett a szónok felé — ez aztán érti a dolgát, mi? Szabó izgatottan előrehajolt. Havas éppen azt sorolta, hogy a fél világra kiterjedő nemzetközi részvénytársaságnak hol vannak még Berhidán kívül gyárai? Nobel alapította, aki a dinamitot feltalálta, s hatalmas vagyonából alapítványt csinált, díjakat osztanak évente a szellemi nagyságoknak. Ezt most hallotta először, bár a jelentőségét nem egészen értette. Figyelt tovább. Nézte az előtte ülők hátát, s találgatta, melyik ki lehet? Mikor Havas arról beszélt, hogy a Szovjetunióban már építik a szocializmust, közbeharsant egy éljen, s tapsolni kezdtek a hallgatók. Elöl a szakmunkások ütemesen verték. Szabó mellett felpattant Boronyák. „Éljen a Szovjetunió!" Felállt Szabó is, tapsolt, de abbahagyta, mert oldalt pillantva látta, hogy a csendőrök hárman vannak már, egyikük benyomult a terembe, de mire a dobogóhoz ért, csend lett. Nem lehetett érteni, mit mondott Somornak, csak az utolsó szó szisszent bele Szabó fülébe: „Feloszlatom!" Az elöl ülők kiabáltak, aztán abbahagyták, mert a csendőr megmeredt és szalutált egy kurtát a kijárat felé. Mindenki megfordult. Szegő állt a küszöbön. Könnyű felöltője a vállán, világosszürke ruhában, levette a kalapját. Biccentett mosolyogva, és azt mondta halkan:

— Ugye megengedik? Nem zavarok . . . Folytassák csak. — Boronyák udvariasan felállt, s Szegő elfoglalta a széket. Mosolyát Szabóra villantotta, kezet nyújtott, majd elfogadta a mérnökök alázatos köszönését.

A csendőr visszament a küszöbre. Másik két társa meg eltűnt. Szabónak eszébe jutott, ajtót látott a lépcső másik oldalán, az volt kiírva: „Könyvtár". — Biztosan ott várakoznak készenlétben.

Havas nem zavarodott meg, nyugodtan folytatta előadását. Egyre hidegebb lett a teremben, odakint sötétedett, ideért a hirtelen léptű tavaszi este.

Szegő nem várhatta meg az előadás végét, a német főmérnök érte jött, kihívta, s mentegetőzött, hogy mindenütt kereste már a vezérigazgató urat. „Nagyon érdekes volt" — mormolta Szegő. „Az urak eljöhettek volna valamennyien."

Pásztói jelentkezett elsőnek felszólalásra, középtermetű, sovány, bajuszos ember, apró, villogó szemekkel. Ez is kubikos volt, bár Boronyák azelőtt nem ismerte, csoportvezető a tármunkásoknál. Úgy látszott, hogy a felszólalását előre elkészítette, mert nem az elő-

adáshoz szólt. Saját nehéz életéről beszélt, szidta a tőkéseket, csak úgy általában, válogatott kifejezésekkel — s elfulladtan hagyta abba, ledobta magát a székre.

Többen nyújtogatták a kezüket. Tamás Éva is, a dobogón.

Szabó elsőnek sirült ki a teremből, szedte a lábát hazafelé. Lehült egy kicsit a faluvégig. A felesége izgatott kérdéseire kissé foghegyről válaszolt, összeráncolt homlokkal, bosszúsan nézett körül a konyhájukban, ahol az asszony mosott. Lucsok, piszok, mosatlan edények az asztalon. A falon pislogó petróleumlámpa körül néhány részeg légy — hát ezek hol voltak eddig?

Terus a mosóteknőnek támaszkodott, csillogó szemmel nézte emberét. Ismerte annyira, tudta, mi megy végbe benne. Letörülgette kezéről, karjáról a szürke habot, vacsorát tett az asztalra.

— Belépsz, Pista?

Szabó valamit morcant, fejét rázta, hogy nem — de az asszonyt nem tudta becsapni, az látta rajta, hogy már elhatározta magát. Kapkodva evett, egészen a tányérra hajolt, arcát belepte a pára.

Terus ringott a teknőnél, dörzsölte az apósa mocskos ingeit, mosott tovább.

*

Áradt a nyugtalanság, mint a tavaszi folyók. Balló újabb csapokat hozott, s amíg ketten szereltek, mintha belelátna Szabóba, ugyanarról beszélt, mint tegnap esti felszólalásában. Ha szorítania kellett, elszakadt a szava, aztán folytatta... A csatlakozóhoz hajolva dolgozott, nem nézett Szabóra.

„A magafajtájúnak nagy emelkedés a telep, Szabó elvtárs. . De itt sem szabadul meg a kiszolgáltatottságtól. Ez persze másféle szolgaság itt. Szegény marad a telepi ember, persze a szegénysége más... S alkalmazkodnia kell a telephez, mihozzánk, miközöttünk nem lehet a régi erkölcsök és elképzelések szerint élni. Előbb-utóbb fel kell oldani az ellentmondásokat a maga életében... nem tartozhat két helyre az ember, mert szétszakad. Látjuk mi jól a vívódását, és segíteni szeretnénk. Nem lehet úgy ipari munkás az ember, hogy megtartsa a régi, elavult életformát. Nem a falu ellen vagyunk mi, dehogy... De az ottani normák szerint nem rendezhetjük be az életünket. Könyvtárunk van már, úgy adták össze az elvtársak. Legtöbbet Havas adott, az összes könyvét felajánlotta... Tanulni aka-

runk, hogy jobban harcolhassunk a munkások igazságáért. Ez a legfőbb erő! Gondolja meg alaposan, ha közénk akar tartozni, Szabó elvtárs — nem tréfadolog ez... Megmondhatom, nagyon szívesen látnánk. No, kész ez a csap is... Hát erőt, egészséget!"

Alighogy elment, jött Steigler, lehajolva, szuszogva vizsgálgatta a megjavított csapot, gyanakodva pislogott, faggatta Szabót, hányszor volt itt ez a Balló? Aztán azt mondta babrálódva:

— Ikaz is... Maka menj a titkár úrhoz, az irodába... No, a Babarczy, ja! Hivatott. Most, eredj!

A nagyiroda alsó szárnyának végén volt Babarczy irodája. Szabó belépett, és a tegnapi csendőrt látta, otthonias fesztelenséggel ült a széles íróasztal oldalánál. Valamit jegyezgetett. Babarczy kockás ruhában dűlt hátra, hintázott a nyikorgó széken, s ültében kezet nyújtott a belépő munkásnak.

— Ülj le, Szabó fiam! Hozz a sarokból egy széket...

Az irodában porszemecskék kavarogtak a beáramló fénysávokban, s behallatszott a kovácsműhely felől az üllőcsengés.

A csendőr mosolyogva nézett Szabóra, összehajtotta papíriát, és hűvös hangon megszólalt:

— Én kérettem magát... — Másik papírt vett ki a zubbonyzsebéből, és hosszadalmasan kérdezgette Szabó adatait, majd újra rámosolygott. — Ismert egy Borza nevű embert?

Szabó kellemetlenül érezte magát, nem a csendőrt, hanem a hintázó Babarczyt nézte s a fényzuhatagban kavargó egyébként láthatatlan port.

— Ismertem.

— Mikor beszélt vele utoljára?

— Régen... Mielőtt a telep épült. Együtt dolgoztunk.

A csendőr bólintott.

— Mi történt ezzel a Borzával?

— Átment a vizen.

— Kapott tőle levelet? Hányszor? S utoljára, mikor?

— Nem írt.

— Biztos? Konnyen ellenőrizhetjük ám... mindent tudunk.

— Levelet nem írt, de tudatta a sorsát.

— Kivel?

— Duka már kintről is említette, aztán hazajött, elmondta a többit... Hogyan élnek a többiek Amerikában. Borzáról is szólt.

— Ahá... Mit mondott el?

— Hogy megnősült a cimbora, elvett valami özvegyasszonyt, aztán egyszer csak elment, kiváltotta a nyúlpasszust.

— Meglógott, mi?

— Így is lehet mondani. Duka se tudott róla többet.

— Majd kihallgatom... Minden kiderül.

A csendőr írt kényelmesen. Jó ideig hallgattak. Szabó megkérdezte:

— Mi történt Borzával?

— Érdekli magát, barátom? — A csendőr nevetett, s nyújtóztatta vastag lábát.

— Érdekelne, mert cimborák voltunk.

— Maga is Amerikába készült? Mi?

— Nem engedett a szegénység.

— Aki dolgozni akar, az itt is megél. — S erélyesen bólintott rá. — Dehát ezzel kellett volna kezdenem. A maga barátja eddig hétszer nősült meg odaát, módos özvegyeket szemelt ki, aztán meglépett a pénzzel. El se vált, egyszer se. Nem találja a rendőrség az Amerikai Egyesült Államokban. Itthon keresik. Ezért hallgattam ki. Most pedig megkeresem ezt a Dukát. — Felállt, meghúzta a derékszíját, begombolta a felső gombot, zsebre tette iratait, és feszesen tisztelgett Babarczynak, aki könnyedén bólintott, és Szabót marasztalta:

— Megállj fiam, ne siess.

— Vár a munka, nagyságos úr kérem.

— Ráérsz, a munka megvár. Ülj csak vissza. Úgy... — Hangja egy kicsit élesedett. — Ott voltál tegnap a kantinban, ugye?

Szabó nyelt egyet.

— Ott voltam.

— Tetszett az előadás? — hangját újra nyájasra igazította.

— Nem mindent értettem meg... Nem forogtam még ilyen helyen.

— Nana! Hordtad a vörös gúnyát, emlékszem én jól, fiam... Dehát ez most nem fontos. Beléptél már a pártba?

— Még nem — lehelte Szabó. Nyílt az ajtó, valaki bejött, de Babarczy kurtán elküldte. Szabó addig átgondolt mindent, olyan ez, mintha az előbbi kihallgatás folytatódna, s értette már, hogy tulajdonképpen ezért hivatták.

— De remélem, be akarsz lépni, ugye?

Szabó elpirult, aztán nagyon keményen mondta ki.

— Nem akarok én. Elmentem, gondoltam, meghallgatom, mit beszélnek, nem árt, ha okosodik az ember. Egyik felől két mérnök úr ült mellettem, a másik oldalon meg maga a vezérigazgató úr... Nem lépek én be semmibe, nem kenyerem a politika.

— Szóval nem akarsz belépni?

— Nem, nagyságos úr kérem.

Babarczy rágyújtott, kínálta Szabót, aki elfogadta az illatos cigarettát. Megszűnt belső reszketése, nyugodtan várta, mit akar még a titkár úr. Annak megértő mosoly derengett fel vörös, eres arcán.

— Azt bizony rosszul teszed, fiam. Be kéne lépned.

Szabó meglepődött.

— Nagyságos úr ezt ajánlaná?

— Természetesen, fiam. Nem vagyunk mi annak ellenségei, hogy a munkások művelődjenek. Azt mondta a vezérigazgató úr, az előadás valóban érdekes volt, persze tele hamisításokkal... Az a hulla arcú zsidócska ágált ott, a fiók Spitzer. Mi a fenét akar a munkásokkal, szorongassa a rőfjét, az való a kezébe. Az igazgatóság háromszáz könyvet ajándékozott a mai napon a könyvtárnak, magam néztem végig az előbb... Benne a pecsét, hogy el se lehessen tagadni. Hasznos, szórakoztató útleírások, regények. Némelyiket én magam is elolvasnám. Jól tennéd fiam, ha belépnél a pártba, a magadfajta munkásokkal nekünk sohasem gyűlik meg a bajunk... Az kéne, hogy beálljatok és ti vezessetek ott, ne az ilyen Havas félék. Érted, fiam?

— Vannak ott más vezetők is...

— Ismered őket jól, igaz?

— Hát ismerem... Csak innen a gyárból. Nem mindent értettem a Havas beszédjéből, nagyságos úr kérem... de úgy láttam, tetszett az embereknek. A műveltebbek talán egészen megértették.

Babarczy legyintett, abbahagyta a hintázást, lehuppant.

— Tudjuk, ismered te a vezetőket, mind. S azok is becsülnek téged. Sokat várnak attól, hogy belépsz, azt remélik, a falusi munkásaink követnek majd. Látod, mindent tudunk mi... S azt mondom neked fiam... tanácslom, menj csak közéjük, mi helyeseljük ezt. Hadd válasszanak a vezetőségbe, nem baj az. Akármi történne, mi igazolunk téged, fiam... Érted?

Szabó rázta a fejét, pedig jól értette már, ismerte a szóbeszédet, hogy Babarczynak hogyan szállítják a híreket minden üzemből a maga emberei.

— Egyszerű a dolog. Ezt a pártot most engedélyezték, amit egyébként rosszul tettek. De arra legalább jó lesz, hogy akik idegen érdekből agitálnak, azok megmutatják magukat, s mi is tudhatjuk, hányadán állunk. Tudjuk jól, hogy a kehes mozdonyvezető csak cégér, nem ő a valódi vezető. Külföldről kapják az utasításokat. Azt akarjuk, hogy a jobbérzésű munkások is menjenek közéjük, s akkor nem érhet minket semmi meglepetés — mindenről értesulhetünk. Világos?

— Értem, mit akar a nagyságos úr... — mondta rekedten Szabó.

— Ha érted, annál jobb. Nem kell ide az irodámba jönnöd, ez felesleges... Majd a faluban felkeres időnként, akit megbízok ezzel, s elmondod, mit tárgyalt a vezetőség. De őszintén, fiam, mert a tréfát nem ismerjük, s úgyis megtudunk mindent. Tudtam, hogy terád számíthatunk. Megígérhetem, az igazgatóság nem feledkezik el a szolgálataidról.

Szabó mozdulatlanul ült, Babarczy egészen közel hajolt hozzá — érződött, hogy alighanem ivott egy keveset —, mintha bűvölni akarná, közelről suttogott neki, azt hitte, most kell megszorítani, ez már bent van az utcájában. Jó ideig beszélt, de egyszer abbahagyta, mert megértette Szabó kemény tekintetéből, hogy valami nincs rendben.

Szabó lassan felállt. Hangja csendes volt, de határozott.

— Hívtak ebbe a pártba, nagyságos úr kérem, de én megmondtam nekik, nem megyek semmiképpen.

— Nem érted, ostoba, most én mondom, hogy menj... S ez más!

— Nem másítom a szavam, nagyságos úr kérem. Nem nekem való ez. Egyszerű ember vagyok, nem élek a politikából. Úgyse akarok sokáig a telepen maradni, nem nagyon szeretem az itteni életet. Csak a kényszerűség... Így hát a pártba se állok be, se most, se később. A feleségem se egyezne bele. Kiűzne a házból, ha kommunista lennék, azt mondta. — Feszülten nézte a kos orrú, értetlenül pislogó Babarczyt, s most ő ütötte tovább a vasat. — Nem bánom

én, nagyságos úr kérem, azt se, ha elküldenek a gyárból, de a pártba nem állok be, azt megmondhatom.

— Senki se akar ezért elbocsátani, ostoba. Erről egy szót se. Ha nem lépsz, a te dolgod. De egyre figyelmeztetlek... A beszélgetésünkről senkinek egy szót se, mert megemlegeted. — Babarczy csikorgott magában, valóban félt, nehogy valamiképpen Szegő fülébe jusson ez a dolog, aki maga is odament abba a gyülevész gyülekezetbe, s ezt a tökkelütöttet szíveli valamiért. Ha elbocsátással fenyegetné meg, tán Szegőhöz szaladna panaszra — különben megtenné s be is váltaná a szavát, mint az eddigi esetekben, de Szabóval nem lehet. Kár volt kezdeni vele... Látszik, ez tényleg nem akart belépni közéjük. Az semmiképpen nem volna jó, ha Szegő értesülne az ő ilyennemű tevékenységéről, hiszen, mint szociális titkárt alkalmazták, s az információs szolgálatot nem az igazgatóság parancsára szervezi ő... Legfeljebb valamit tudnak róla odafent, persze nem mindent. — Jól van, Szabó fiam, elmehetsz. De a szádat tartsd, mert bajba kerülsz...

— Nem vagyok locska ember, nagyságos úr kérem.

— Aztán, ha mégis meggondolod, csak eredj közéjük, függetlenül a mai beszélgetéstől.

— Nincs miért változtatnom a szavamat. Istennek ajánlom...

A német mester fürkészve nézegette, mikor visszament az üzembe. Kis ideig tett-vett, aztán felkapott egy ólomcsövet, ami a kezébe akadt — megvárta, míg a mester elment a másik üzembe, látta felkúszni a magasba a vaslétrán —, aztán átsurrant Boronyákhoz. Majdnem futott a savszivattyúk, ólomkádak és csőrendszerek labirintusán. Péter hegesztett és egyedül volt, vagy három emelet magasságban.

— Szervusz, Péter...

— Szervusz. Munka?

— Nem. Beszélni akarok veled...

— Nagyon izgatott vagy... — Boronyák fektében ráhunyorított. — Szívesen aláírom az ajánlást a pártba, ha ezt akarod. Közöttünk a helyed. — S arcán emlékek, baráti szeretet mosolya derengett. Felült, a hegesztő szemüveget homlokára tolta, és kezet nyújtott az elnémult Szabónak.

— Nem tagadom, Péter, be akartam lépni... de már nem lehet.

— Aztán miért?

— Fáj nekem nagyon... de mást nem tehetek. Miattad sem.

— Kissé világosabban nem lehetne, Pista?

— Feszít, majd csak kimondom... Hivatott máma Babarczy... Borzáról jött hír, itthon keresik, mert sok felesége van, aztán egyik se találja, így mondta a csendőr... Dehát Babarczy másért hivatott. Elmondta szépen... hogy tudják, milyen szívesen látnátok engem a pártban... S bíztatott, hogy menjek csak, törekedjek a vezetőségbe, aztán az ő emberének mindig mondjam el, hogy s mint...

— Besúgónak lenni nem kötelező, Pista — mondta Boronyák keményen. — Azért a pártot nem kell kerülni.

— Nekem muszáj... Mert firtatta a Babarczy, honnan ismerlek benneteket, téged is említett... Úgy félek, Péter, hogy ez szagot kapott, azért szaglászik. Legjobb volna, ha eltűnnél innen.

— Magadat félted?

— Nem, téged.

— Nincs hová menni... Ha rámakaszkodnak, elkaphatnak. Annak idején Szegő elintézte a dolgomat, minden elaludt. Te csak képzelődöl...

— Az volt az érzésem, ez a Babarczy tud valamit, amit nekem se mondott meg. Éreztem a hangján...

— Majd megbeszélem az elvtársakkal. Nagyon sajnálom, hogy nem jössz közénk. Akármikor meggondolhatod.

— Még valamit, Péter... Mintha a Pásztói jött volna be, amíg ott voltam. Nem láttam, csak a hangról gondolom, mert Babarczy szavára azonnal kifordult. Tudod, aki az este először szólt...

— Ahá... Na dehát az még semmit sem jelent, nem mindenkit ilyesmiért hívnak, lehet, hogy csak részlet kell neki a boltban vagy előleg. Minden ilyesmit Babarczy intéz.

— Akkor miért küldte ki? Előttem nem kérhet részletet?

— Hogy ne zavarjon benneteket. Egyet ne felejts... Téged közénk számítunk. S ne félj, nem lesz semmi baj. Add ide azt a csövet, jön ez a Steigler... — S szenvtelenül tovább beszélt az ólomcsövek hegesztésének módjáról, majd megígérte, holnap átjön, megcsinálja, amit szükséges.

Szabó megvárta, míg a mester felér, s azonnal indult le a vaslétrán. Nehéz szorongás gyötörte, mint a zabolátlan csikó, úgy rohant az épületek között, s egyszer csak megcsendesedett, vissza-

nézett a savtorony felé, de Steiglert már nem látta Boronyák mellett.

Jött a mester loholva, azt lihegte, látta a magasból, autó gördült az iroda elé, biztosan Pestről jöttek, minden rendben legyen a finomítóban, jó lesz, ha előmunkás létére kevesebbet csavarog.

Az úton a feleségével beszélgettek, mint máskor. Otthon említette meg mellékesen, hogy megmondta az este már, nem lép be a pártba. Se most, se később. Terus megütközve nézett rá, csendesen kérlelte, mondja el, miért változott meg tegnap óta, de Szabó először rákiáltott az asszonyra, aztán elszégyellte magát, mormolt valamit, kifutott a kertbe, nekiesett az öreg gyümölcsfáknak metszőollóval. Későn jött be, amikor a gyerekek lefeküdtek már. Egyre beszélt az asszonynak, kivágja a megvénült gyümölcsfákat, rendbeteszi az egész kertet. Kint a gyár melletti erdőben beszemezett egy csomó vadalanyt, a szemeket az igazgató kertészétől kérte... Az ablak alá meg rózsafákat ígért... Mindekinek megmutatja, milyen kertjük lesz!

Terus összekulcsolt kézzel hallgatta, míg el nem apadt a szuflája.

— Most azt mondd el, mi történt veled tegnap óta? — szólalt meg a beálló csendben, míg ura a sáros csizmáját tisztogatta.

Szabó felnézett, és röviden, erőltetetten nevetett, majd a csizma sarkát kotorászta elmerülten:

— Semmi. Mi történhetett volna?

— Jól tudod, Pista, engem nem csaphatsz be.

Szabó keményen elhatározta a telepen, senkinek nem szól Boronyák után, még a feleségének sem. Szemébe nézett a kissé megsoványodott asszonynak, aki tenyerébe támasztott fejjel, lebontott hajjal ült a lámpa fénykörében az asztalnál — s akadozva beszélni kezdett. Elmondott mindent, s még jobban elmélyült ijedelmében, mint a telepen, hogy ez a Babarczy mindent tudhat a régiről. Ha előhozza, rájuk szakadhat a világ.

Az asszony könnyes szemmel, mozdulatlan arccal hallgatta. Bent az ágyban sem tudtak elaludni, s beszélgettek késő éjszakáig.

*

A cserepesek füttyögettek a háztetőn, mintha a falu népét akarnák figyelmeztetni; az első gólyák szárnyaltak a híg, tavaszi leve-

gőben. A templom tornyát körülröpülték néhányszor, aztán szétterjesztett szárnyakkal siklottak a faluvég felé, a Szabóék hodályának kéményére. Két pár gólya volt. Az öregek elfoglalták a régi fészket, a fiatalok egy ideig mellettük gunnyasztottak, ők is a fészekbe húzódtak volna, de nem lehetett. Nem fértek — s azonkívül az öregek csipkedni, verni kezdték őket. Néhányszor kelepeltek a tetőszegélyre húzódva, aztán felszálltak, hogy új otthont keressenek maguknak. A gyerekek nagy gyönyörűséggel figyelték a gólyákat: az egyik békáért ment a rétre, a másik ágakat hordott csőrében a káptalanmajori cselédházak végénél árválkodó villámsújtott jegenyéhez, ott lesz a fészkük Nagy csapat gyerek figyelte őket fészekrakás közben, ott visongott a kese hajú Szabó Pista is. Öccsét kézen fogva húzta magával, s néha verést ígért neki, mert az egyre pityergett: „Menjünk haza, mert kikapunk... Én jót mondok..." Bátyja dühösen megrántotta, majdnem elesett: „Ne nyafogj! Meg se tudják. De éntőlem kaphatsz..."

A cserepesek a másodszor nagyobbított Spitzer-házon dolgoztak. Raktárakat építettek hozzá hátul az udvarban, s a tetőt fazsindely helyett fehér cementcseréppel fedték.

Spitzer a vendéglőajtóban beszélgetett az építési vállalkozóval. A régi kocsma eltűnt, mintás abroszok virítanak minden asztalon, a léckerítéses kármentő helyett fényes, pléhhel borított pult. Állandó pincér van a csaposon kívül, és hét végén három kisegítő jön Palotáról. Vándorló festő vetődött a vidékre, az pingálta ki a falakat, s a fehér meszelés helyett mindenféle tanulságos képek láthatók, mint valami templomban. A vegyeskereskedést kétfelé választották, hozzátörtek még egy helyiséget. A régi, szűk polcokon egymásra hányva a sok kelme, selyem, szövet. Kihúzott vastag drótokon felakasztott készruhák. Jól öltözött, pergő nyelvű segéd dolgozik itt, azelőtt vásári eladó volt, hát érti a mesterségét. Keskeny arcú, szeplős fiatalember, egyszer, a telepi mulatságon éktelenül berúgott, úgy kísérték haza a faluba, akkor hírlett, Spitzer kidobja... Az első helyiség, a megnagyobbított régi bolt is megváltozott. Itt dolgozik Havas, kék köpenyben futkos a pult mögött, ha sok a munka, akkor a felesége segít neki.

A vörös képű vállalkozó hízelgően mondta a gazdának:

— Valóságos kis áruház ez uram... S a vendéglő — aranybánya.

— Magának legyen mondva — horkant Spitzer. — Minden baj engem nyom, csak a nagy látszat... de a kintlevőségek... jaj! Az isten pusztítsa el azt a gyári boltot. Muszáj nekem is hitelre adni, mert azok kezdték. A hozom meg a részlet... Ebbe pusztulunk el... jaj! — Spitzer nem látszott tönkremenő embernek. Kissé továbbhízott, de mégis fiatalabbnak tűnt. Haját újmódian nyiratta, csempészett szövetből csináltatott ruhákat, sárga cipője volt. Pótoltatta a foghiányokat, és minden másnap borotválkozott. Mióta idejött a gyár, üzletei fellendültek — egyre azt hajtogatták neki a tekintélyes palotai kollégák, hogy fiatal ember ő még... ekkora ház nem lehet el asszony nélkül. Több partit ajánlottak, de Spitzer eddig szabadkozott.

— Mint hallottam — óvatoskodott a róka képű vállalkozó, aki rövid bőrkabátját kigombolta a napon álldogálva —, Spitzer úr az új asszonynak szépíti a házát. Palotán a kaszinóban beszélték. Tekintélyes emberektől hallottam.

Spitzer szivarra gyújtott, sóhajtva pöfékelt, simogatta az állat, mintha viszketne a szakáll helye.

— Úgy látszik, a kereskedők kaszinójában is pletykákkal foglalkoznak.

— No hiszen, akinek ilyen vejei vannak... annak nincs szüksége nősülésre.

Spitzer kikapta szájából a szivart, s ugrott egyet.

— Mit hallott vőimről, mi?

— Ugyan, Spitzer úr... nem kell mérgeskedni. Semmit, csak azt, hogy az egyik maholnap olyan gazdag lesz, mint Rotschild, a másik meg okosabb mindenkinél. Maga boldog lehet.

— Most már elég. Jöjjön be, elszámolunk! — S egyre dohogott magában, amint átmentek a vendéglőn. Kért a csapostól egy po hárka pálinkát, pedig néha hétszámra semmit sem ivott. Kémlelte a vállalkozó sunyi mosolyát — mit tudhat ez? Talán már Palotán is beszélik?

Mert nemrégen Budapestre kellett mennie. Nem áruért, mert azt telefonon vagy levélben is rendelhet: régi, megbízható cégektől.

Először a nagy budai villába ment el, ahol inas fogadta, szobaleány ültette le, bejelentették, s csak úgy eresztették a leánya, Herminke elé. Nyögdécselve nézte a pazar berendezést, a sok cselédet és a leányát, amint járkál a teremszerű szobákban. Az unokáit alig

találta meg, két nevelőnő vigyázott rájuk, s elhúzódtak a nagyapjuktól. Megjött Upstein is, a veje, ruhája olyan, mint az angol lordoké... bár a modora is olyan lenne.

— Ugyan, atyus, mit törődik maga az én ügyeimmel? Nem ért maga ehhez! Mit papol nekem biztonságos üzletekről, ez csak olyan szatócspolitika! Ki beszélte tele a fejét? — De közben izgatott volt, markolászta a karosú lábú karosszék támláját, s izgett-mozgott. Kissé merevnek tűnt a tartása, mert alaposan kivattázták a kabátját, atlétát csináltak a szabók a beesett mellű, nagy fejű emberből.

— Nana! Hallottam, vőmuram, nagyon rosszul állnak az ügyeid

Upstein összeszűkült szeme kitágult egy pillanatra. Felugrott.

— Szegő mondta?

Spitzer azonnal rávágta:

— Vele is beszéltem, de semmit se mondott.

A vő rohangálni kezdett:

— Ó, az a sakál! Mindenkit kifosztana... Nem tagadom, atyus, voltak veszteségeim, de még mindent behozhatok! A tőzsde ilyen. Csak ne idegeskedjen az ember, ide idegek kellenek. Most hajnali passzban vagyok...

— Az micsoda? — pislogott Spitzer, és ügyet se vetett Herminkére, aki integetett, ne ingerelje a férjét.

Upstein rekedten nevetett.

— Honnan tudhatná, atyus? Az ember egész éjjel vesztett, mindenki reménytelennek látja, revolvert nyomnának a kezébe, aztán hajnalban egyszer csak megfordul a lapjárás. Aki ilyenkor okos, mindent visszanyerhet. Remekül sikerült az utolsó két üzletem! Semmi baj nincs!

— Adná a teremtő... — sóhajtotta Spitzer. — Azért szeretnék még veletek máma beszélgetni egy kicsit. Hadd nézzem öreg szememmel azt a lapjárást... — A maga ügyeit is szerette volna elmondani.

— Lehet, hogy hazajövök, de most el kell rohannom, üzleti ügyben. Minden jót, atyus! Ha minden kötél szakad, hazamegyek szatócsnak... — De ezt olyan csúfolódva mondta, az öreg felmérgesedett.

A vő távozása után a leányát akarta korholni, és aggódó szóval tudakozódott, mennyibe kerül ez a roppant fényűzés, a sok cseléd. Herminke leintette:

— Atyus, ne haragudjon, maga ehhez nem ért... Bízza ránk. Mindent elintézünk... S megkérem, ne idegesítse a férjemet. Jobb, ha nem várja meg, úgyis operába megyünk. Vendégeink is lesznek, a tőzsdéről.

Az unokákat meg sem nézte még egyszer Spitzer, kotródott kifelé.

Az autót nem szerette, konflist fogadott a Széna téren, ment az Angol—Magyar Bankba. A jó modorú, főúri külsejű titkárnak azt hajtogatta, családi ügyben kell feltétlenül beszélnie a vezérigazgató úrral. Először a titkár akarta kifaggatni, aztán sokáig kellett várakoznia.

Urbányi az oldalajtónál búcsúzkodott valakitől nagy tisztelettel, Spitzer csak a távozó kezét látta könyéktől, amint visszanyújtotta. A nagy szobában nem volt olyan hűvös, mint odakint, kevéssé látszott irodának. Széles heverő, karosszékek, festmények s két vázában virág. Csak az íróasztalon sorakozott vagy öt telefon. Végre feléje fordult a vezérigazgató, jól vasalt, szürke ruhában, csontos arcán jóindulatú mosoly, de a szeme mozdulatlan. Könnyedén nyújtott kezet.

— Engedelmet, hogy megvárakoztattam, uram. — Egy pillantással felmérte látogatóját. Már nem az alázatos falusi boltos, aki első betétjét csak személyesen neki volt hajlandó átadni, mert Szegő akkor sem volt itt. Hiába, a siker, a pénz megváltoztatja, magabiztossá teszi az embereket. Ez alól nincs kivétel. — Szivart, cigarettát parancsol? Családi ügy? — Mosolygott. — Szépen növő betétjével vannak tervei? A titkáromban megbízhatna.

Spitzer a fejét rázta — hiába húzta ki magát, valósággal eltűnt a nagy karosszékben.

— A vőm ügyében jöttem.

— Mivel szolgálhatok? — Most figyelt fel Urbányi, vendégének még a régi beszéde, éneklős hangsúlyozása is megváltozott.

— Tessék nekem őszintén megmondani, hogyan állnak Upstein ügyei?

— Üzleti dolgaira gondol?

— Igen... S ne tessék haragudni, hogy alkalmatlankodom, de az apai szívem... Most voltam náluk. Nagyon aggódom értük.

Urbányi összeillesztette csontos, hosszú ujjait, mintha lepkét akarna elfogni, s halkan füttyentett.

— Nem sokat tudok mondani. Mióta a mi bankunkkal megszakította kapcsolatait, eltűnt... Nem sokat tudok róla.

— Könyörgöm, vezérigazgató uram... értsen meg engem.

— Atyai fájdalmát megértem, de más bank ügyeit, veje dolgainak állását én nem ismerhetem. Kíván még valamit?

Spitzer felállt.

— Engedelmet, uram... Ezzel kellett volna kezdenem.. Mit tesz, ha egészen tönkremennek?

Urbányi hűvös hangjában kis türelmetlenség mozdult, s egy tekintetétől Spitzer újra leült.

— Maga szerint mit kéne tennem?

Spitzer alázatosan pislogott, hangjában átfült indulat vibrált, és hangsúlyozása majdnem újra a régi lett.

— Nem nézheti tétlenül, vezérigazgató úr... Nekem vőm, de magának... a fia. Így hát közös érdekünk, hogy... a szénája rendben legyen.

— Spitzer úr, önt félrevezették. Upstein nekem nem fiam. Bár egy időben ez a mendemonda járta. Lehet, hogy ő maga is híresztelte. Távoli rokonom, másodunokaöcsém, akit jó néhányszor talpra állítottam már... Éppen levettem róla a kezemet, mikor nagy örömmel hallottam, Szegő mondta el, hogy megnősült, elvette az ön leányát. Örültem a dolognak, mert a házasság jót tesz az ilyen tehetséges, de szertelen fiatalembereknek. Először a mi barátunk is megváltozott. Ezért újra segítettünk neki, ahol lehetett. Szédületes karriert futott be... Aztán újra jött a régi nóta, megrészegedett, és mindenkit fel akart rúgni. Minket is. Többször figyelmeztettük — de minden eredmény nélkül. Több hozzá hasonló felkapaszkodott konjunktúra-lovag lecsúszott mostanában. Ön megállapodott, komoly, szolíd üzletember, Spitzer úr. Újra ott tartunk, csak a józansággal lehet valamire vinni az üzleti életben.

— Szóval vége van neki? Azt tetszik mondani?

— A pontos helyzetet nem ismerem, de amennyire informáltak, a mélybezuhanás előtti ámokfutás, amit most csinál... Istenkísértő manipulációkba kezdett a tőzsdén. Ha időben kiszáll, tekintélyes vagyont menthetett volna meg. Nem tette. Időben abbahagyni valamit, egyike a legnehezebb tudományoknak. Tehát akkor... a betétjével, amely szépen gyarapszik, rendelkezni óhajt?

— Isten mentse meg árva fejemet. Maradjon ott, ahol van. Hoz-

tam egy keveset, ezen is valutát méltóztassék vásárolni, mint eddig. Csak az biztos. Jaj nekem, vezérigazgató uram!

Urbányi bólintott, felállt, megnyomott egy csengőt, hamarosan belépett egy kopasz ember, tisztelettel meghajolt, és várakozóan hallgatott.

— Még valamit ne tessék terhelésnek venni... A vőm bankjában érdekelt vagyok... A leányom kedvéért szálltam bele. Ne tessék haragudni érte. Érzékenyen érintene a veszteség. Amíg lehet, szeretném átmenteni ide.

— Talán még lehet, tessék írásbeli megbízásokat adni. Örültem a látogatásnak, Spitzer uram. Többen várnak, fontos tárgyalásaim lesznek. Jó egészséget.

Spitzer elintézte a dolgát, aztán lebotorkált a széles márványlépcsőkön. Olcsó kiskocsmában ebédelt meg a Terézvárosban, megboldogult feleségének mostohaöccse vezette, akit becsült. A kocsisnak a sarokban terítettek, addig ő suttogva beszélte meg az új bankház ügyeit, amelyet veje alapított barátaival. Ebben a kiskocsmában mindent tudtak, mert régi tőzsdések és bankárok találkozóhelye volt.

Ebéd után telefonált a klinikára, de a professzor úrral alig tudott beszélni, végül elérte, hogy este otthon fogadja őt. Elintézte üzleti ügyeit is, s hét órára a Városligeti melletti mellékutcába hajtatott. Még nem járt itt soha. Mikor másik leányát, Jozefint felhozták gyógyíthatatlannak hitt betegségével a drága professzor magánklinikájára — Várpalotán ajánlották —, még nem voltak családi kapcsolatban, s a mostohafiú, aki a híres sebésztanár régóta meghalt első feleségének fia volt — megkérte a falusi szatócs leányát, a tanár izgatottan és türelmetlenül tiltakozott, noha Havas valóban nagy teher volt az életén, és nem tudott vele mit kezdeni. Végül azzal a kikötéssel egyezett bele, ha már nem lett orvos és tanár sem — mert mindent megunt, abbahagyott, csak a rendőrséggel gyűlt meg a baja minduntalan, elég volt elsimítani —, akkor váljék belőle becsületes kereskedő. Kiadták az anyja után járó vagyont, ebből csináltak textilnagykereskedelmi ügynökséget a Sas utcában. Havas tudomásul vette, mit akarnak tőle. Az üzlettel semmit sem törődött, külvárosokba, munkásgyűlésekre és kirándulásokra járt a feleségével, aki mindenben egyetértett vele... Nemhogy szereztek volna, mindent elosztogattak, még a bútoraik is ottmaradtak az ár-

verés után. Jozefin utazott haza, megpuhította az apját, hogy Berhidára költözhessenek.

A sebésztanár teljesen ősz, hosszú művészhaját fésülgette, mikor Spitzer belépett a nesztelen léptű inas nyomában. Magas, kövér, kappan hangú, hatvan éves ember volt a híres orvos, aki fűzőt hordott, és szerette magát fiatalítani.

— Ne haragudjon, kérem, gyorsan végezzünk, ma estére művészbarátaim jönnek vendégségbe. Új képeket hoznak.

Spitzer bólintott. A villában az utolsó zugig minden falat, oszlopot, elborítottak a festmények. A legjobb holt és élő festők alkotásai. Vagy nyolc szobában, fogadócsarnokban, előszobában, folyosón, még a konyhában is képek lógtak a falon, szorosan egymás mellett. A professzor fiatal korában festőnek készült, de nem volt hozzá tehetsége. A festők orvosa lett. Ingyen gyógyította a művészeket, pénzt nem fogadott el, csak képet. S mivel remek érzéke volt, kiválasztotta az igazán értékeseket páciensei alkotásaiból. Divatos orvosként nagyon sokat keresett, vett is képeket, mindig vásárolt. Neki a festők olcsóbban adták, mint a képkereskedőknek. Ahogyan múltak az évek, igen sok festő meghalt, mások világhírességek lettek, s a képek jó részét felvették a hivatalos katalógusokba, kiállításokra kérték el. Néha műgyűjtők utaztak a professzorhoz, távoli országokból. De egyet sem adott el kincseiből.

— Már mondottam, Spitzer úr, kevés az időm, így, ha a tárgyra térne... — Fehér köpenyben támaszkodott íróasztala sarkánál, és egy apró aranyszínű szobrocskával játszadozott. — Tessék leülni, kérem.

— Mennyit érhet ez a rengeteg szép kép, professzor úr?

— Csak hozzávetőleges számítások vannak. Magam sem tudnám megmondani. Miről van szó?

— Havasról, a kedves vőmről, a professzor úr fiáról.

— Meggondolta magát, visszajönne Pestre?

A szomszéd szobából zongoraszó és női nevetés hallatszott, a professzor idegesen fülelt arrafelé.

— Nem, ellenkezőleg. Ki akar menni a gyárba dolgozni.

— Végre megjött az esze. Beszéltem az érdekében Urbányi vezérigazgatóval, aki jó barátom... Az egyetlen ember Pesten, akinek nálam nagyobb magángyűjteménye van. Azt mondta, vezetőállást biztosítanának Havasnak ottani gyárukban.

— Jaj, professzor úr, nem erről van szó... Munkásként akar dolgozni. Ki érti ezt?

— Megbolondult? — Letette az aranyszínű szobrot, mereven bámulta a szemközti falon levő nagyméretű képeket. Akt és nyárvégi rét volt egymás mellett.

— A csendőrök is beidézték. Valami előadást tartott a telepen, azt mondják, lázította a munkásokat. Az lesz a vége, hogy becsukják, uram.

A professzor tekergette a fejét, és vékony hangon nyögdécselt.

— Mennyi keserűséget okoz nekem... Szegény megboldogult feleségem, ha tudná... Bár Urbányi azt mondja, jót tenne neki néhány hónap börtön, ott lehülne, és megbecsülné magát. Azért a gyárba felvennék. Leküldtük, hogy itteni dolgai elfelejtődjenek, s erre, mibe keveredik... Miért engedik? Minek is jött ide, elrontotta a mai estémet, már a képeknek sem tudok majd örülni. Mibe kényszerít megint? — Nyögdécselni, jajgatni kezdett, leroskadt a legközelebbi székre.

Spitzer a támla nélküli széken üldögélt, pislogva nézegette a sok képet, és bánta, hogy idejött, a tanár úr nem akar leszállni a magasságból, magában alighanem nagyon örült annak idején, hogy a mostohafiát Spitzer nyakába varrhatta.

— Nem élek vele egy fedél alatt tovább. Én talán megférnék, ahogyan eddig, mert üres a ház, unokám csak Pesten van... de úgy áll a dolog, hogy az üzlet terhe agyonnyom, ezekre nem számíthatok... Ki hallott már olyant: a vevők előtt a saját vőm szapuljon, és kijelentse, ő csak fizetett alkalmazott. S ez még semmi! De mindenféle nyomorult népnek hitelt ad, ahonnan soha nem kapom meg. Jobban járok, ha pénzt adok nekik, és be se jöjjenek az üzletbe.

— Pénzt akar? Úgy gondolja, mi tartsuk el őket, mi? Rossz helyre jött. Nekem nincs pénzem. Szép képeket ajánlottak vételre, arra sem jutott.

— Nálunk Kiskovácsin van egy eladó ház, azelőtt üzlet volt... Azt kell megvenni nekik. Ott a berendezés még. Kisforgalmú bolt, de megélhetnek belőle. Majd rajtuk tartom a szemem... Mást nem tehetek, professzor úr, a jövendőbelim, akinek szép fatelepe van Palotán és áthozná az áruját, nem akar velük egy házban lakni... én megférnék. — Nagyot sóhajtott, a nehezén túlesett.

— Mi közöm nekem ehhez, Spitzer úr? Már jönnek a vendégeim.

— A házat mi ketten fizetjük ki, professzor úr, s a nevükre iratjuk.

— Mi? Én? Egy fillért sem adhatok. — Méltatlankodva jajgatott.

— Mást nem lehet tenni. Akkor becsukom a leányomat, Havast meg kikergetem a házból, aztán jön ide a professzor úr nyakára...

Ez talált. A professzor legyezte magát, mekegve kérdezgette, mennyibe kerül az a ház, és mikorra kéne a pénz? Mindenesetre jobb lenne, ha Havas kimenne tisztviselőnek a gyárba. De próbálják meg ezt még utoljára.

Kéthetes háború dúlt otthon a Spitzer-házban. Jozefin, leányoskülsejű, szögletes arcú, rövid hajú menyecske, eddig nem veszekedett az apjával, de most aztán kinyitotta a száját. Kijelentette, nem mennek sehová, nekik az anyai örökség után — abból vették a berhidai házat is — legalább annyi jussuk van, mint az apának! Szidta a kövér fakereskedőnét, aki nemcsak a házból, hanem apja szívéből is ki akarja túrni őket. Spitzer csendesítgette a leányát, benne az idősödő emberek félős szégyenkezése élt, érzelmeit, az új kapcsolatot takargatni akarta. Titokban, magában, igazat adott a leányának, lelkifurdalása volt. Különösen most, hogy a sokat dicsőített másik vőről, az Upsteinről alighanem cifra dolgok derülnek ki. Majd azt is el kell takarni valahogyan, bár Palotán mindent megtudnak. Gavallér volt, szép bútorokat vett Jozefinnek, adott az üzletből vásznat és gyolcsot ágyneműre, lehozatott a padlásról az összegöngyölt családi szőnyegekből, kiadta a részüket.

Havas közönyösen szemlélte ezt a veszekedést, ő is a feleségét csitította, nem nagy sikerrel. Ezekben a napokban szólt be a telepről az adminisztrációs főnök, hogy várják őt az irodába, megvan a helye, és szép lakást kaphatnának. A feleségének nem merte említeni, mert az nagy híve volt korábban ilyen fordulatnak. Most azonban elmerült a rendezkedésben. Írásbeli megállapodást kötött apjával, hogy a mostani kiköltözködés nem érinti örökrészüket a házban és üzletben. Spitzer váratlanul könnyen beleegyezett mindenbe. Most még megtehette, később az asszony aligha engedné, azonkívül az is sürgette a dolgot, fenyegetőzött, hogy több kérője van. Visszacsinálni semmit sem lehetett, mert a szomszéd házra

megalkudott már. Nagy telke van, elfér ott a fatelep, áthoznak Palotáról minden árut.

A kiskovácsi hegyoldalban, az ottani református templom mögött volt a hosszú szalmatetős ház. Elől a kis bolt s az udvarra néző kétszobás lakás. Mikor Havas először elment megnézni, már be volt bútorozva, mindent elintéztek nélküle. Jozefin a szobákban rendezkedett, a sánta asztalos meg az ajtót festette, majd az utcán felszegezte a zöld táblát: „Havas Géza vegyeskereskedése."

Bement a boltba. Az utcán nagy csapat mezítlábas gyerek ácsorgott. Kinyitotta az ablakot, és marékkal osztotta nekik az apró savanyúcukrot.

Bejött a felesége, nem veszekedett vele a pazarlásért, megkérdezte, melyik napon nyitják az üzletet?

*

Apró felhőnyájak úsztak a Balaton felé. Kilombosodtak a templom körüli vén hársfák és fiatal akácok, fürdették lombjukat a májusi napsütésben a görcsös szilfák. A langyos szél bimbózó orgonabokrok illatát hordozta körül a faluban. Fehér Ignácéknál egész kis erdő van orgonából. Volt egy kocsisuk Barát Ferkó előtt, az ültette mind. Sokféle színárnyalat, a fehértől a sötétliláig, dupla és tartós illatú... Mindig a bokrokkal babrált a vén kocsis, ha ideje engedte. Aztán kidobták a szolgálatból, távoli rokonokhoz ment el, megsiratta az orgonáit. Fehér Ignác először ki akarta vágni a haszontalannak ítélt bokrokat, de mert a falusi urak mind odavoltak érte, kérincsélték a virágját, hát egye fene, megkegyelmezett. A magas kőfal elfogta a hideg, télvégi szeleket, mindig ezen az udvaron nyílt először, mint az idén is. Borbála kisasszony esküvőjének napjára díszes pompába öltöztek a bokrok, s illatukat elvitte a szél a telep felé.

Rattkai azért vonzódott Borbálához, mert a hűvös, öntudatos szépség megfogta őt, s bámulta a leányt, hogy volt bátorsága nyíltan fellázadni az apja ellen. Tapintattal és részvéttel hallgatta, mikor a leány elmondta, kocsisukat őszintén szerette, azért ment el vele a házból — de ez a szerelem kint a telepen nem állotta ki a próbát. Ugyanezt mondhatta magáról ő is Tamás Évával kapcsolatban. Amit lehetett, elmondott Borbálának erről, azt is megemlí-

tette, hogy mérnök létére meggyőződéses kommunista.. s nem akarja megváltoztatni elveit. Rattkai nagy csodálkozására a leány megértette ezt — maga is fitymálva beszélt apja vagyonáról, s gúnyolódott rokonságáról, kijelentette, nem tudna ilyen emberek között élni, ezért lázadt fel ellenük. Majdnem olyan széleskörű irodalmi ismeretei voltak, mint a mérnöknek. Az első csókok után elérzékenyült, sírdogált. S mikor Rattkai célozgatott holmi mendemondákra, hogy nem is olyan „ártatlan" volt a kapcsolata Ferkóval — a leány hűvösen kiutasította a házból. Csak akkor békült ki vele, mikor a mérnök eléje térdelt, és biztosította el nem múló szerelméről. Ferkó merénylete után nagyon összetűztek, mert Rattkai mindenáron a csendőrökhöz akart rohanni. Tombolt. Kijelentette, most már biztos abban, hogy viszonyuk volt. Erre Borbála ép kezével — a másik fel volt kötve, hogy ne mozgassa a vállát — a szemének esett. S ragaszkodott hozzá, hogy elkísérje Veszprémbe az orvoshoz, ahol bizonyítványt állíthatnak ki arról, hogy Fehér Borbála hajadon — érintetlen. A megsemmisült mérnöknek egy hónapig még a csókját sem adta vissza. Felajánlotta többször a szakítást, ne jöjjön többet hozzájuk.

Rattkai naponta virágot küldött, jeleneteket rendezett, és sürgette a házasságot. Fehér Ignác elgondolkozva sodrogatta a bajuszát. mikor egy vasárnap délután hazahivatták a gazdakörből, azzal: a mérnök úr feleségül kéri a leányát.

Tempósan töltötte ki a frissen fejtett rizlinget. Egy hajtásra kiitta.

— Mit kérne a mérnök úr móringba?

— Semmit, Fehér úr. Szeretem Borbálát, elveszem egy szál ingben.

— Mit szól a kedves családja? Tudatta velük?

— Igen. Apám nem él, anyám fekvő beteg. Eljönni nem tud, kér, az esküvő után magunk menjünk el Hódmezővásárhelyre.

— Hát, ha szeretik egymást, nem bánom. Bár legjobban szeretném, ha egyetlen leányom itthon maradna. De megmondom, móring — semmi. Így áll az alku.

Persze ebből semmi sem lett. Borbála megnézte a villát, leendő lakhelyüket a telepen, semmi sem tetszett neki. A nagydarab, régi bútorokat kidobáltatta — Vásárhelyről hozták a gőzmalomból — mindent vetetett az apjával, és kijelentette, otthon levő bútorát és

zongoráját is elkéri. Fehér Ignác belefáradt a káromkodásba, mintha sohasem látta volna, úgy nézte a leányát. Egyszer gonoszkodva említette neki a kocsis ágyát, ahová jó néhányszor felhágott, de a leány olyan irtózatos dühöngésbe fogott, úgy látszott az egész világot összetöri... Először korbácsot kapott fel Fehér Ignác. aztán — életében először — kérlelni kezdte. De Borbála csak Rattkai érkezésének hírére jött be a kertből. Néhány perc múlva már a belső szobából hallatszott turbékoló nevetése.

Az esküvő napjára feldíszítették a házat. A fiatalok csendes esküvőt akartak, de Fehér Ignác letorkolta őket. Ha már így van, meg kell mutatni a világnak. Ez az első nász a telep és a falu vezető rétege között. A többi nagygazda-leány is lefitymálta Borbála szerencséjének hírére a maguk-fajtájú kérőket. A nagygazdalegények mehetnek más vidékre asszonyért. Ha férfi is van a háznál, egyben marad a vagyon.

Orgonás esküvő volt. Az odacsődült sok nép nemcsak a kántor muzsikáját hallhatta, de az oltárt s az egész templomot, a képeket feldíszítették Fehérék sok színű orgonájával. Borbála kisasszonynál szebb menyasszonyt nemigen láthattak még — büszkén tartotta gyöngykoszorús fejét, ruhája a templom kövét söpörte, és uszályát négy apró kisleány vitte. Rattkai szmokingban botladozott mellette, de zavarta a sok nép, sápadt volt, egészen jelentéktelennek látszott a hűvös szépségű Borbála mellett. Munkást egyet sem lehetett látni az esküvőn.

Hat híres főzőasszony munkálkodott az ételekkel. Két borjút, két hízót vágtak le, és falkányi baromfit pusztítottak el. Tejfelt, tojást kocsival hoztak a pusztáról. Sok bora volt Fehér Ignácnak, de az úri vendégek kedvéért sört is hozatott Veszprémből.

A nagy házból kihordták a felesleges bútorokat. Fekete ruhás cigányok muzsikáltak. A sovány öregasszony naftalin szagú, zsinóros, nagyasszonyos ruhát vett a férje parancsára, és a lépcsőn fogadta az úri vendégeket. Eljött a plébános úr, a fiatal káplánnal. Megjött az orvos, akinek a szakácsnője amúgy is itt dirigált, aztán a kövér, szuszogó patikus, szép és fiatal feleségével, egy vörös hajú, kacér asszonnyal, akit azonnal körülvettek a telepi mérnökök. Beállított a jegyző, aki kártyát hozott a zsebében, a gyomorbajos segédjegyző meg fehér porokat. Leült az asszonyok közé, a főnöke

erősen befűzött, kövér asszonyának a táskáját, legyezőjét tartotta kézügyben, mert az alig tudott mozogni.

Mindenki megtalálta a maga társaságát. A telepi urakat ugyan lefoglalták először a falubeli rangosok, de a német főmérnök csak bőszoknyás nagygazda-leányokkal táncolt, fitogtatta magyar tudását.

Enni- és innivaló annyi volt, roskadoztak az asztalok. Mondtak köszöntőket, ittak, táncoltak. Fehér Ignác egyszer csak eltűnt, a kiskamrába vitetett egy fehér asztalt, étellel, itallal — ahol az eszelős hullája volt felravatalozva annak idején —, és megkezdték a kártyacsatát, a jegyzővel, orvossal, patikussal, mint már annyiszor. A zene, a kiabálás, a táncolók dobogása kihallatszott hozzájuk, de elmerültek a játékban, nem törődtek semmivel. Egyszer megjelent a jegyzőné, morcosan szörnyűlködött, nagy melleit az ura vállára eresztette, de az rámordult: „Eredj innen, mert megkontráztak. Rekontra! No, még egy adut, ki vele!"

Rattkai zavara majdnem rosszullétté fokozódott a pap kenetes beszéde alatt — de elmúlt, amint kiléptek a hűvös templomból a záporozó napsütésbe. Borbála tanúja az orvos volt, Rattkaié meg a gyárigazgató. Eljött a bátyja is, aki nemrégen nyitotta meg ügyvédi irodáját Vásárhelyen, nőtlen volt még, s a német főmérnök példáját követve a leányok körül legyeskedett, nem nagy sikerrel. Kopaszodó fejével, Rattkainál is kövérebb alakjával idősebbnek látszott koránál — harminchat éves volt —, s nem hitték el neki, hogy nőtlen, kezén elhalt édesapja gyűrűjét viseli. Furcsán imbolyogva táncolt, de ropta fáradhatatlanul, egyre törülgette izzadságát, s pödörgette ritkás bajuszát. Eljött vele Rattkai másodunokatestvére, akivel együtt jártak Pesten az egyetemre. Szőke hajú, egyenes tartású férfi, ő viszont fiatalabbnak látszik a vőlegénynél is, pedig valójában idősebb nála, három évvel. Sovány arca borotvált, nyugodt, kimért mozdulatai vannak, szemét félig lehunyva tartja, s alig észrevehetően ringatózik a zene ütemére. Néha kortyol a borból. Az asszonyokat sorra felkérte egy táncra, azóta feléjük sem néz, amivel magára haragította őket, de ezzel nem sokat törődik. Ajánlott már gyógyszert a segédjegyzőnek a gyomorbaja ellen, s a káplánt rábeszélte, hogy tornásszon, sétáljon sokat, az kitűnő szer álmatlanság ellen. Érkezésekor annyit közölt, hallotta az ügyvéd úrtól az esküvőt, hát eljött, mivel éppen van

hivatalos dolga Veszprémben. Örültek neki, senki sem tartotta hivatlan vendégnek. A nagy sokadalomban szinte észrevétlen tudott maradni, a legtöbben azt sem tudták kicsoda és kinek a rokona. Jól szabott, sötét utcai ruhájában nem volt feltünő jelenség a sok ünnepi öltözetű ember között. Éjfél után, mikor a lakodalmi vígság ellanyhult, a zenészeket vacsorázni hívták, a menyasszonyt meg átöltöztetni kísérték, hogy a súlyos fejdísz és a bodros, uszályos, csipkés ruha helyett bekössék a fejét. Az addig derűs, boldog szótlansággal üldögélő Rattkai — aki alig evett, csak Borbála kezét fogta és nézte őt — hirtelenül egyedül maradt. Keveset ivott, amúgy is mámorosnak érezte magát, Borbála most egészen az övé lesz. Amint feleségét elvitték mellőle, felállt az asztaltól. Ki akart menni, vagy elvegyülni kicsit a vendégek között. Sutának érezte magát egyedül. Marsányi Árpád, a másodunokatestvér lépett melléje, és kivillantotta mosolyával erős fogsorát.

— Beszélni akarok veled, Ottókám...

— Parancsolj. Menjünk ki talán?

Amint lassan lépkedtek a magasra nyúlt orgonabokrok között, egyforma magasak voltak, pedig Marsányi külön magasabbnak tűnt.

— Először is, így magunk között is gratulálok pajtás... Azt hiszem, kitűnő házasságot kötöttél — mondta halkan Marsányi, és cigarettára gyújtott. Nem állt meg, Rattkainak vele kellett mennie, így a kert főútján leballagtak egészen a Sédig. A fűzfák belógó ágai fodrozták a sötét vizet, és zsongott körülöttük a tavaszi éjszaka, ide alig értek le a lakodalmas zajok.

— Köszönöm. Nem is kérdeztem, Árpikám, te megnősültél már?

— Igen. Három éve. — De nem mondott erről többet. — Nézd csak, komoly dologról lesz szó közöttünk, ezért utaztam ide. Figyelmeztetni akarlak, mint rokont és jó barátot. — Hangja hűvös lett és kimért.

— Ugyan mire? Nem értelek. — Rattkai idegesen nevetett.

— Összefügg veled egy hivatalos ügyem. Az itteni kommunista mozgolódást tanulmányozom.

Szemben álltak egymással, Marsányi megfogta Rattkai karját.

— Mit akarsz velem tulajdonképpen? — Rattkai zavartan topogott. Igazgatta csokornyakkendőjét az ingmell felett. — Mi kö-

zöd van neked, mint katonatisztnek a kommunista mozgolódásokhoz?

— Van egy kevés.

— Ezzel foglalkoztok a vezérkarnál? A bátyám említette, ott vagy beosztva, mint főhadnagy... — Rattkai rágyújtott, kissé remegett kezében a cigaretta, bement volna, de nem tudta, hogyan mondja ezt meg, felfelé tekintgetett a kerten át.

— Vezérkari százados vagyok. De különleges beosztásban. S ne ijedj meg tőlem, dacára, hogy mindent tudok rólad, mint jó barát vagyok itt. Államellenes ügyekkel, a kommunistákkal foglalkozom.

— Ezen azért csodálkozom — zabolázta meg a keze és szíve remegését Rattkai, a hangja halk volt —, ha jól emlékszem, együtt jártunk a Galilei-körbe Pesten... Akkor egészen másképpen tanulmányoztad a baloldali mozgalmakat.

Marsányi kissé oldalt mozdította a fejét, s Rattkai csak most vette észre, hogy az arcán olyan gödrök vannak, mint a himlőből felgyógyogyult emberekén.

— Nagy hasznát veszem ennek barátom. Becsülnek is érte. A legnagyobb dolog, ha az ellenség gondolatait, felfogását jól ismerjük, ebből sok mindent kiszámíthatunk. Együtt jártam veled Ottókám, ez igaz. Bár akkor is volt némi különbség közöttünk, én nem voltam olyan radikális, hogy úgy mondjam, forradalmi... de ez családi helyzetedből következett.

— Ennek semmi köze a felfogásomhoz. Itt ezt ne emlegesd. Igazán furcsa vagy.

Marsányi úgy tett, mintha nem hallaná az izgatott közbeszólást. Szemlélődött békésen a holdfényes réten, szemmel követte, milyen messze nyújtózik a jegenyék reszketős árnyéka. Révedezve, de kemény hangon szólalt meg, s Rattkainak úgy tűnt, őszinte az indulata:

— Én sem lettem más azóta, Ottókám. Az idegen arisztokráciát utálom, a zsidó tőkésekről is megvan a véleményem. Ugyanúgy elintézném őket, mint te... Vagy legszívesebben uralomra engednélek benneteket, kommunistákat egy időre, hogy ezt elvégezzétek... Megértek a pusztulásra. Mondhatom neked, alaposan tanulmányoztam a marxizmust, mióta mostani beosztásomban dolgozom. Sok figyelemre méltó van benne, nem lehet mindenestől el-

vetni. Nincs miközöttünk, Ottókám, akkora különbség, mint hiszed. A társadalmi haladás feltétlen híve vagyok, ezt kijelenthetem. Ha minden kommunista olyan lenne, mint te, akkor biztosan közöttetek lennék. Sajnos, a legtöbb egészen másféle... Erről akarok most veled beszélni.

Rattkai reszketős izgatottsága megszűnt. Nem értette, mitől is félt még az előbb?

— Kérlek, menjünk talán vissza. Majd alkalmasabb időben beszélgethetünk ezekről a dolgokról. Bár még nem egészen értem, mire akarsz kilyukadni... Parancsolj! — Karját a gyalogút felé lendítette, de Marsányi nem mozdult, hirtelen mozdulattal elkapta Rattkai kinyújtott karját.

— Azonnal végzünk. Figyelj rám... Mindent tudok rólad Azt is, hogy mennyire voltál benne itt a kommunista szervezkedésben. Illegális találkozók voltak a lakásodon. Ez nem tréfadolog!

— Nem igaz! Hazugság! — Rattkai izgalomtól elfúlt hangja szaggatottan, élesen hangzott a csendben. — Ez... ez... hallatlan! Igazán csodálkozom, hogy...

— Ne mentegetőzz, semmi értelme. Sietni akarsz, és így hamarabb végezhetünk. Meg kell mondanom öregem, ha én nem vagyok, komoly bajba kerültél volna. Aligha ünnepelhetnél most bájos feleségeddel... Más a kommunistáskodás idekint mérnöki állásban — s egészen más a börtönben.

— Engem nem lehet ijesztgetni, kérlek. Eressz! Menni akarok. — De a szorítás nem enyhült, pedig sziszegve rángatta magát. Végül elszabadulhatott, de akkor meg Marsányi eléje állt, s nem kerülhette meg, mert a tekintetétől sem tudott szabadulni.

— Kérlek szeretném már, ha... kissé kínos az ügy.

— Mondd csak Ottókám, miért nem léptél be eddig a Magyarországi Szocialista Munkáspártba?

Rattkai ingerülten válaszolt.

— Ez talán mégsem tartozik rád. A vendégünk vagy, de most már elég... Kérlek, menjünk vissza azonnal. Ne kényszeríts, hogy itthagyjalak.

— Nem fogsz itthagyni.

— Fejezzük be ezt a beszélgetést, Árpikám. Nagyon kényelmetlen nekem, hogy a vendéggel udvariatlan legyek, de már túlmész minden határon.

— Ne ostobáskodj. Úgy teszel, mintha nem értenéd, miért vagyunk itt most mi ketten. Benne voltál az illegális vezetőségben, jók a felső kapcsolataid is... Most igazán benne lehetnél ebben a pártban. Ott a helyed közöttük.

Rattkai hangja elfúltan vibrált, elaludt cigarettáját a folyóba hajította.

— Nem... nem megyek közéjük. S nem értem, milyen jogon... ez azért hallatlan!

— Nézd pajtás... értelmes ember vagy te, megérthetjük egymást mi ketten. Úgy, mint azelőtt. Beszéltünk már erről régen is... Menj közéjük, hogy ne az oktalan lázítók dirigáljanak. Ezek falnak akarják vinni a munkásokat. Viselkedj okosan majd a vezetőségben. Egyszer el akartad intézni Boronyákot, de nagyon ostobán csináltad, úgy nem szabad. Látod, mindenről tudunk.

— Tulajdonképpen mit akarsz velem? — Rattkai hebegett, és reszkető kézzel cigarettára gyújtott, már nem mozgolódott befelé.

— Semmit. Semmi különöset. Meg akarlak menteni, a saját érdekedben jöttem el. Ez kötelességem. S csak úgy menthetlek meg, ha baráti tanácsaimat megfogadod... és pontosan betartod, amit még mondok. Szükséged van ránk, különben véged. Ezt vésd jól a fejedbe. Azért ne félj, mi nem háborgatunk feleslegesen. Az esküvőre jöttem, mert így nem feltűnő. A bátyád is dolgozik nekünk, és eddig nem bánta meg. Minden rád vonatkozó jelentés, irat nálam van elzárva, abba más bele sem nézhet. Mindent tudsz hát. Nekünk is szükségünk van terád. Nem sok az egész, mindössze úgy viselkedsz, ahogyan mi tanácsoljuk... Mikor indultok Abbáziába, nászútra?

— Hát ezzel mit akarsz? — Rattkai úgy kérdezett vissza, mintha támadni akarna. Lehajtott fejjel ácsorgott, aztán tétovázva kapcsolódott újra Marsányi merev tekintetéhez.

— Bécsben meg kell állnotok néhány napra, Ottókám.

— Mit keressünk Bécsben? Nem értelek.

— Úgyis fel akarod keresni Gombost, nem?

— Eszemben sincs. Semmi közöm hozzá!

— Ne kiabálj! Meg fogod látogatni Gombost! — Marsányi biccentett a toporgó embernek.

— Én? — Rattkai szaggatottan lélegzett. — Eszemben sincs. Látogasd meg te, ha dolgod van vele.

— Sajnos, nem tehetem. Pedig biztosan érdekes lenne. Nézd, téged becsült ez a Gombos... minek kapálózol? — Marsányi kimért mozdulatokkal cigarettázott, nézte a tavaszi csillagokat.

— Becsült? A végén alighanem eláztattak előtte... Aztán meg a címét sem tudom.

— Azt én sem ismerem. De a kávéházcímét megadom neked, ahol megtalálhatod, a kanális partján... Ott találkozik az embereivel. Odamész, üzenetet adsz át neki, elbeszélgettek. Biztosan örülne neked.

— Rejtélyekben beszélsz, miféle üzenetet?

— Várj csak barátocskám. Mikor utaztok?

— Holnapután.

— Addigra megkapod tőlem, mit kell mondanod Gombosnak. Beszélgettek majd, te tájékoztatod, ő pedig biztosan küld utasításokat Budapestre és Berhidára. Aztán mielőtt hazaértek, majd velem találkozol Pesten. Esetleg már Bécsben is, ez a körülményektől függ.

— Kár volt fáradnod, nem avatkozom a dolgaitokba! Semmi közöm hozzátok... hiszen ez... ez aljasság lenne! Rossz helyen kopogtatsz, barátom! Nekem megvannak a szilárd elveim, azokból nem engedek. Most már menjünk be.

Marsányi halkan nevetett.

— Biztosan vállalod. Semmi kockázattal nem jár. Na, gyerünk vissza a nászhoz.

A rövidlátó Rattkai bizonytalanul botorkált, mert közben elbújt a hold. Marsányi belekarolt, úgy vezette. Leért hozzájuk a pattogó muzsika, húzni kezdték megint.

Sokan tolongtak a verandán. Fehér Ignácba botlottak, a kártyások is befelé igyekeztek. Az após hátbavágta Rattkait.

— Nem győzik a vőlegényt várni, megkezdődött a menyasszonytánc!

Körben ott ácsorogtak a küszöbön, a fal mellett a vendégek, és a nagyszobában az ügyvéd úr forgatta Borbálát, most kérte el a gyárigazgatótól. A szép menyasszony kipirult kedvességgel mosolygott, megint más lépett oda, az egyik mérnök.

— Jó estét, Rattkai úr, még nem gratuláltam... — Babarczy szorította meg az ifjú férj kezét. — Már azt hittük, tán megszökött... Nem illik itthagyni ilyen szép menyecskét.

Marsányi volt Borbála következő táncosa, alaposan megforgatta őt. Csizmás gazdalegények várták, hogy sorra kerüljenek. Rattkai megivott három pohár bort egymás után, valakivel beszélt néhány szót, aztán látta, hogy Marsányi kiment az udvar felé... Tudta, hogy neki is táncolni kell Borbálával, erősítette magát, mert ebben világéletében gyenge volt. Nem vallhat szégyent ennyi ember előtt.

Berúgott. Maga sem tudta később, hogy táncolt vagy sem? Csak arra emlékezett, hogy Marsányival egymást ölelték nagy férfitársaság közepén, és Árpád magyarázott valakinek arról, hogy az arisztokrácia megrothadt, elsöpri őket az idő... Babarczy a zsidókra tett néhány velős megjegyzést. Aztán ittak. A telepi mérnökök elhúzódtak ebből a társaságból. Később Babarczy sem volt ott. Megegyeztek abban, hogy csak az őserejű, magyar parasztság mentheti meg az országot, ők a nemzet alapja. Marsányi szerint ez a véleménye a kormányzó úrnak is, az se szereti az arisztokratákat.

A nagygazdák komolyan bólogattak, de nem szóltak bele a dologba.

A kártyások újra eltűntek, és vad, szilaj mulatás kezdődött, a rendetlen szobában férfikompániák énekeltek.

Rattkai több társaságban megfordult, barátkozott a vendégekkel, látta becsípve a bátyját, a jegyzőnének udvarolt. Marsányi eltűnt.

— Eleget ittál, részeg vagy. — Borbála szólt mosolyogva, mert több felől nézték őket. — Már régóta kereslek. — A szemében azonban ismeretlen indulatok tüzeltek hidegen.

Rattkai hetykén intett, aztán követte feleségét.

Újra terítették az asztalokat. Behallatszott, hogy az istállóban kurjongatnak a cselédek.

Hajnalodott.

5

AMINT a határ keresztet vet, veszettül lobogni kezd a nyár, talán azért, hogy erejét bizonyítsa, mert a letarolt gabonaföldek már az őszre emlékeztetnek. Az idén nem adtak aratási szabadságot a telepen, erre bizony jó néhányan odacsapták a szerszámot, nemcsak a bérmunkások, napszámosok szöktek el, jó néhány üzemi is felmondta a barátságot. Aratás előtt ugyanolyan nyugtalanság volt a telepen, mint a faluban. Munka után a majorokba siettek, hátha van hely az aratóbandában? S ha nincs, akkor még mindig el lehet vállalni a falubeli nagygazdáktól néhány holdat, azok úgyis bajban vannak. Szabó Fehér Ignáctól kért aratást, aki az összes gabonáját gyáriaknak adta ki. Biztos volt benne, hogy kap szabadságot, de nem adtak. „Biztosítani kell a kenyeret!" — mondták egymásnak a megbolydult emberek. „A kenyér a gyárban van, akinek nem tetszik, elmehet!" — válaszolták nekik.

Szabó nem hagyta ott a telepet, de egy este ököllel fenyegette a gyárkéményeket, mikor bekopogott Fehér Ignác kocsisa, holnap bele kell állni a rozsba. A gyárat semmiképpen nem rúghatja fel, bár fontolgatta, amit a többiek mondtak, hogy kenyér után majd elmennek Bugyogóba — ott még van felvétel. Persze, üzembe nem, csak külső munkára.

Fehér Ignác földjei — a bérleten kívül — nem egy tagban vannak, sok örökrészt félholdas parcellákban vett át. Szabó éppen ilyen földeket vállalt el, úgyis mindenki a nagy tagokra húzódott. S most jól járt, nem lesz a gazda szeme előtt. Éjfél után felköltötte a feleségét, kimentek ketten, megsodorták a kötelet és nekiláttak sötétben. Félben-szerben hagyták az első dudaszó után, futottak a telepre. Öreg Szabó ballagott oda nappalra, egyedül aratgatott. Munka vé-

geztével Pista jelent meg újra, és folytatta, míg csak orra nem bukott a fáradtságtól. Ötven kiló szemért vállalta el az aratás holdját, s úgy számította, éppen meglesz a kenyerük.

Keserves munka volt ez. Sötétben nemigen látni, csak bukdácsol az ember, azonkívül nedves, harmatos még, csak nyüvi a kasza. Embertelen kínlódás, nem munka. Öreg Szabó eltöltötte a nappalokat, míg rekkenő hőség nyomta a határt, ólmos fáradtságot cipelt rogyadozó inaival. A szerszám nem úgy állt kezében, mint régen. Talán nem volt igaz, a valamikori legény, aki sok meglett embert körülkaszált a Babarczy birtokon a híres, egy hónapig tartó aratásokon.

Szabó szívében rettegés gyűrűzött a vasárnapi reggelen, mikor beszólt a gazdának, átadná a munkát. Karcsú, sárga csézán robogtak ki az udvarból. Fehér Ignác könnyű csizmában, sötét, zsinóros nadrágban, fehér vászoningben tartotta derekát a rugós ülésen, pöcögtette a fürge csikót, s átrobogtak az ünnepire söpört falun. Az égen sötétedő felhők kavarogtak, a szél porfelhőt kavart tölcsérré a réten...

— Szóval ez a munkátok, öcsém? — Választ nem várt, a csézára pattant, és végighúzott a lovon.

Délre járták be a határt, éppen megszólalt a nagyharang, körülményes lassúsággal. A rétek felett álltak a meredek fokon, ahol csak a tuskók korhadoznak az agyagban —, valamikor állítólag híres betyárokat akasztottak a tölgyfákra ott — Fehér Ignác levette fekete szalmakalapját, izzadtságát törülgette.

— Így arattátok le az én szép gabonámat, te Szabó?

— Láthatta, gazduram... Nem tehetünk semmiről. Nem adtak a gyárban szabadságot... Meg akartunk felelni a szerződésnek, muszáj volt éjjel. Az apám kalapálni nem tud már, hát... Azért elvégeztük a munkát.

Fehér Ignác összehúzott szemmel lóbálta az ostort.

— Ilyen szégyen még nem ért engem, te Szabó! Olyanok a tarlóim, mintha kanász tipratta volna le... Ez munka? Fele keve kidűl. Derékon nyűttétek le a szép gabonámat. A régi világban ilyen munkáért deres járt. Szállj le!

Egymás mellett álltak a dűlőfélen, s Fehér Ignác szörnyű átkozódásba kezdett, szidta a telepet, a gyárat, azt kellett volna elemész-

teni, aki fejébe vette a gondolatot, hogy ide üzemeket építsenek és megrontsák a népet. Az isten nem nézheti sokáig tétlenül ezt a garázdálkodást, hogyan tesznek itt tönkre minden igyekezetet, régi szép hagyományt. Köpködött, s a végén szinte megenyhülten nézett aratójára.

— Mikor kapjuk meg a gabonánkat, gazduram? — Szabó lesütött szemmel ácsorgott.

— Fizetni? Nektek? Szabó, neked ki kéne tépni a nyelvedet! Annyit mondok, az udvaromra többet ne lépj! — Szitokáradat zúdult belőle, ráhúzott a csikóra, és elnyargalt. Fenyegetett visszafelé az ostorral.

Szabó legszívesebben utánarohant volna, hogy lerántsa, és ellássa a baját, először meglódult, aztán torpanva állt meg a legnagyobb tuskónál. Ráült, és lógatta magát az özönlő napsütésben. A felhők a Balaton sarka felett gyülekeztek. Nézte a falut, véggel, szérűvel voltak errefelé a porták — a falombok eltakarták a házakat. A Bakony karéja zárta a völgyet, s a szemközti dombmellen ott a gyártelep, uralkodik immár a vidék felett. Az aratás nem a legiobban sikerült. Magában egy kicsit igazat adott Fehér Ignácnak, a munka valóban csapnivalóan pocsék. Tehetetlen düh rázta emiatt, de nem magát, a telepet okolta, miért nem adtak szabadságot, jó sokáig káromkodott csikorogva, maróan füstölgött, míg a mérge el nem szállt. A rétek felé került, úgy lopakodott be a faluba, mintha tolvajláson érték volna. Otthon szorongva várták, mintha érezték volna, ami történt. Nem akarta őket szomorítani, hát azt mondta, morgott ugyan a gazda, de minden rendben van. Terus gyanakodva figyelt, de az öregember majdnem imába foglalta Fehér Ignácot, s csodálkozva nézett, hogy a fia dühösen kiabálni kezd... Ha újmódi ember lett is, azért istenről nem szabadna elfeledkezni. Kiballagott a temetőbe, és kigyomlálta, feldombolta a felesége sírját, hozott már korábban a gyári kertészektől néhány ritka virágpalántát, ott virítottak a furcsa idegen virágok... Lekuporodott a fejfához, és motyogva panaszkodott a porladó asszonynak, mintha az két méternyi mélységben ugyanúgy értené az ő bajait, mint azelőtt.

Elszakadt a cséplőgépek szaggatott orgonaszava, közelebb lappangott a völgyhöz megint az ősz. Terus megfoltozta az öreg zsákokat. Szabó közölte, neki dolga van a telepen, vasárnapi munka, apja menjen el a keresményért.

Éppen indulni akart a telepre, mikor apja beállított sírdogálva. Nagyokat csuklott, elmondta, hogy ő tisztességgel kérte, ami jár, s Fehér Ignác ráuszította a kutyákat, ostorral zavarta ki őt az udvarból, ha nem menti az irháját — kapott volna. Saját magát vádolta a gyenge munkáért, dehát nem bírta jobban — hiába, öreg és tehetetlen, legjobb volna, ha elemésztené magát... Csak az a baj, akkor a temető árkába lökik, és nem pihenhet szegény felesége mellett.

— Csend legyen, apám! Ezzel nem megyünk semmire!

— A gazdákkal nem lehet szembeszállni, övék a törvény... Nem lesz kenyerünk a télen! Jaj, istenem, én vagyok az oka mindennek.

— Majd elbánok én vele! — Többet nem mondott, kirohant az udvarból.

Majdnem a kocsmáig kísérte a felesége jajongó, féltő kiáltása:

— Pista! Pista! Állj meg...

Mire a templomhoz, Fehér Ignác házához ért, lehiggadt. Mit ér vele, ha felgyújtja a házat? Be van biztosítva, szebbet épít helyette, őt meg lecsukják. No, várjunk csak! Milyen is az ember. Mikor szakszervezeti bizalmivá választották a savfinomítóban, nem akarta vállalni. Addig vele volt a legtöbb baj, háromszor kérni kellett tőle a tagdíjat, mire odaadta. Ha már bizalmi, akkor legalább neki pontosan kell fizetni. S hogyan igazíthatna el másokat, mikor neki is elég baja van? S örökké rohanni kell dudaszó után a másik munkára? Csodálkozva figyelt fel, a falusiak sorra beléptek a szakszervezetbe, és fizettek is — de egyre sűrűbben felkeresték Szabó Pistát, ha valami baj volt. Eleinte maga sem hitte, hogy bármit segíthet. Aztán megismerte mégjobban azt a másik erőt — ezt is a telep hozta a völgybe —, amit a szervezettség jelent. Balló, Boronyák be mertek menni az irodába, felkeresték többször az igazgatót is. Szabó Pista egyre gyakrabban ment hozzájuk, majd a kisebb rangú tisztviselőkhöz is bekopogott. Mindig a más ügyeiben. S most magán ne tudna segíteni? Csakhogy itt a faluban nem lehet, könnyen falnak mehet az ember, ha Fehér Ignáccal lőcsöt akaszt.

Amint visszatért, felesége a kapuban eléje libbent. Indulni akart az asszony az ura után, s most megütközve fogadta, mert Pista fütyörészett, s két nádsípot nyomott a kezébe azzal: ezeket adja a fiúknak, most csinálta a folyóparton, nagyon szépen szólnak.

— Hát a gabona?

— Ne félj semmit, Teruskám, meglesz a gabona, csak pár napot kell várni. Maga Fehér Ignác hozza ide kocsin, ahogyan az írás szól.

— Hiába törődtünk, édes Máriám, mondtam én neked, ebbe beleszakad az ember, nem bírhatja! Nem kellett volna elkezdeni.

— Igazad van, Teruskám. De most már kihajtjuk a jussunkat, ne búsulj semmit! — Nagyot fújt az első sípba, és odanyomta a kisebbik fiúnak, aki sikongó gyönyörűséggel figyelte az apját.

Pilledt nyári vasárnap volt, valamiért megint harangoztak a toronyban. Szabó semmit sem szólt a családnak, ebéd után nekivágott az útnak — a telepre sietett.

Az idei szent István napi ünnepségekre még jobban készülődtek, mint tavaly. Urbányi és Szegő két teljes napot eltöltött a telepen, külföldi pénzemberekkel és építészekkel tárgyalták meg a gyárépítés folytatását. Többször átnéztek autókon Bugyogóba, mintha csak egy vállalkozás lenne az egész. Utoljára ellenőrizték az előkészületeket, hiszen a londoni igazgató, Bercel Harry is itt lesz, svéd, holland, belga részvényeseket hoz magával. Ki kell rukkolni a rendezéssel.

Először most is Szabót hivatták az irodára, hogy az angol aszszonnyal kell táncolnia, de amint meglátták soványan, rongyos göncökben, kapanyéltől bütykös, savmarta kezével, elküldték. Más munkásokat hivogattak, de egyik nem tudott táncolni, a másiknak a keze sárga volt, a harmadik nem vállalta a táncot.

Félünneplőben sietett Szabó a telepre, sötét kabátja s begombolatlan, fehér inge ünnepi, ám bakancs és viselőnadrág egészíti ki a ruházatot. A kaszinó mellett nőtlen vezetők laknak egy villában — háztartásuk nincs, elférnek jó néhányan. Itt lakik doktor Csala Sándor, a gyár jogásza. Mindenki ügyvéd úrnak szólítja, csak Szegő nevezi tréfásan elvtársnak a gödrös állú, mosolygós képű fiatalembert, aki örökké szájában vagy markában szorongatja kurta kis pipáját, s azt beszélik róla, az apja csizmadia volt, azért nem kedvelik a telepi urak. Ez intézte el a bankkölcsön meghosszabbítását Szabóéknak. Mikor az aláírás-gyűjtés volt, az a hír járta, Csala közölte az igazgatósággal, nincs igazuk abban a szakmunkás-vizsga ügyben... Suttogták akkoriban, tán kidobják az állásából, de aztán elaludt a mendemonda, hiszen Szegő néha még Pestről is felhívja, és jogi tanácsot kér a fiatal embertől. Keveset tartózkodik a tele-

pen, tárgyalásokra jár — ő képviseli Bugyogót is. Énekkart akart szervezni a munkásokból, kis pálcával vezényelt, mutogatott néhány este a kantin nagytermében, aztán abbahagyta. Aztán táncra tanította volna a sárga kezű leányokat, de az igazgatóság közölte, színpadot úgysem építenek, így ez is abbamaradt.

A fiatal, vékony, fekete vegyészmérnök fogadta a villa kertjében, aki mellette ült a gyűlésen, ahol Havas előadását hallgatták.

Cigarettázott a kerti padon, ölében szétnyitott könyv hevert és a szemüvege. Lustán pislogott a munkás kérdésére.

— A doki? Biztosan alszik odabent, fél a naptól... Á nem, várjon csak. Tudom már... Behivatták az irodába az imént. Üljön le. — Helyet mutatott maga mellett.

— Köszönöm, nem akarom zavarni az urakat.

— Nem zavar. Kényelmetlen nekem, ha állva marad. Ha maga is fél a naptól, húzódjon az árnyékba, nézze, fonott székek vannak a cserfa alatt. Azok úgyis a dokié, ő csak árnyékban tanyázik. Várja meg, rögtön jön. — Behúnyta a szemét, arcát a nap felé tartotta, s derékig kigombolta selyem ingét. Keskeny arcán verejték gyöngyözött.

— Hátha sok dolga van az ügyvéd úrnak.

A mérnök legyintett, nem válaszolt. Szabó toporgott egy ideig a piros salakon, aztán — mit tegyen, ha már kijött — mégis a cserfa alá ment, de úgy helyezkedett el, hogy a telep felől ne láthassa, aki erremegy. A vén fa alatt az árnyékban is meleg volt, Szabó izzadt, — mintha itt jobban megrekkenne a levegő, mint a széljárta völgyközépen, a faluban. A teniszpálya felől idehallatszott az angol nyelvű kiabálás, a kuglizónál meg — távolabbról — nagyokat rikkantottak, jelezték a sikerült dobásokat.

Valóban nem sokáig várt, Csala doktor sárga vászonruhában, nyitott szandálban jött meg, váltott néhány szót az elernyedt mérnökkel, Szabóhoz ballagott, visszanyomta a karosszékbe, és csak annyit mondott:

— Ugye nem tudta, hogy éppen magával akarok beszélni?

— Nem tudtam, ügyvéd úr.

— Gyújtson rá. — Először dohányos dobozát mutatta, aztán másik zsebből cigarettát halászott elő. Tüzet adott Szabónak. — Mondja, amiért jött. Aztán én következem. — Ritkás, barna haján fénylett az izzadság, de arcán, sötét szemében érdeklődés, és figye-

lem csillogott, később nem nézett Szabóra, bodor karikákat fújt ki az arca elé lógó faág levelei között.

Szabó elmondta, hogyan járt az aratással.

— Egyszerű ez, mint a pofon, Szabó barátom. Kiveszem szavaiból hogy tényleg nem a legjobban dolgoztak... Mi? — S hamiskásan mosolygott.

— Nem tehettünk mást, doktor úr kérem.

— A következőket tanácsolom. Most ne menjenek tájára se Fehér Ignácnak. Meg kell várni, amíg a tarlókat lefordította, hogy ne lehessen látni semmit a maguk munkájából. Nehogy alkudozni próbáljon Fehérrel. Szólok Rattkainak, ha ez nem használ, ügyvédi felszólítást küldünk majd neki, s még költségekért is pereljük — de ne féljen, perre nem kerül sor, kiadja a járandóságot, mert azonnal ügyvédhez fut, s majd felvilágosítják. Tehát nézzen utána, hogyan állnak a tarlók, s a többi az én dolgom. Majd Veszprémben eljárok, mert az itteni jegyzővel semmire se lehet menni.

— Mivel tartozunk, doktor úr?

— Még nem végeztem... Kötelességem tanácsot adni, elvállaltam a szakszervezettől, jól tudja, ahány panaszost hozzám küldtek eddig, mind megkérdezi. Ugyan!... Hanem most én akarok kérni magától valamit.

— Tessék. Ami a szegénységünkből telik...

Csaba csúfondárosan mosolygott.

— Nem tudtam kitérni, Szabó barátom, nekem kell táncolnom a londoni menyecskével szent Istvánkor. Kapálóztam, de hiába, csak én tudok angolul, a német főmérnökön kívül. S ez maga nélkül nem megy.

— Nem rophatom a doktor úr helyett... az angolt se értem. Csak amit a teniszpályán kiabálnak.

— A táncot még vállaltam volna, egye fene. De Urbányi és Szegő kitalálták, hogy sötét falusi ünneplőben és csizmában kell felkérnem őnagyságát — így lesz csak teljes az ünnepély. Tudja, nem valami jól állt itt a szénám, az igazgató bemutatkozó vacsorájára csak engem nem hívtak meg az egész telepen, ki akart túrni a méltóságos úr. Van ügyvéd unokaöccse. Hát belementem, még a maskarába is. Szegő tanácsolta, hogy magától kérjem kölcsön az ünneplőruháját. Ha nem terhelném a kéréssel.

— A kabátot akár itthagyhatom, doktor úr.

A sütkérező mérnök felriadt, és csodálkozva nézte, hogy azok ketten felállnak, egymás mellé teszik a lábfejüket, méregetik, vajon Szabó otthon lévő csizmája megfelel-e? Aztán a kabátot passzintgatta magán az angolul tudó táncos. Mintha csak őrá szabták volna.

*

Éppen a nagy ünnep előtti estén zörgették meg Szabóék kapuját, megjött a Fehér Ignác kocsija, hozta a gabonát. A kocsis ragaszkodott hozzá, hogy lemérjék. Amint a zsákokat behordták, elnyargalt a faluba mázsáért. S a végén aláiratott Szabóval egy cédulát, hogy az aratásért járó gabonát hiánytalanul és kifogástalan minőségben megkapta.

Az öregember többször mondogatta, hogy ki kellene egyezni a gazdával, adjon hát kevesebbet — másnap, amint megjött a telepről, magába fullasztotta az előkészület sokféle hírét, motyogva botorkált a padláson, a gabonát csorgatta görbe ujjai között. S nézegette kemény arcú fiát, mintha még soha nem látta volna. Rájött, hogy a Pistában végbement változásokat ő már nem egykönnyen értheti meg.

Szabóék nem mentek az ünnepélyre. Pista ünneplőjét elvitték, Terus kijelentette, akkor ő mit keresne ott? Boronyák járt itt délelőtt — volt valami dolga a faluban — kézen fogta a türelmetlenségtől szűkölő gyerekeket, megígérte, nagyon vigyáznak rájuk, s öreg Szabó reggel hazakísérheti őket, ha letette a szolgálatot. A gyerekek vitték el a cédulákat. Hárman maradtak a házban. Szabóné foltozgatott a fehérabroszos asztalnál, Pista kint aludt a kertben egy pokrócon. Öreg Szabó a „Népszavá"-t olvasta hangosan a menyének. Nemcsak az olvasás az ő nagy győzelme — hanem az előfizetés. Mert a menye adogatott neki pénzt, s ő a néhány pakli pipadohányon s pár féldecin kívül nem költött... Mikor az éjjeli őröket kérdezték, azonnal előszedte pénzét, előfizetett az újságra. De a fiának nem merte mondani, csak Terusnak. Hazahordta a telepről a lapot, a címkét gondosan letépdeste róla. Nem sokáig maradt titokban a dolog. Pistát bizalminak választották, s erre magát írta be legelőször az újságelőfizetésre, mielőtt másokhoz odament volna. Be is jelentette itthon a dolgot.

Somor mozdonyvezető szedte össze az íveket. Néhány nap múlva megállította a masinát tolatás közben a finomító mellett:

— Hé öcsém, mi bajod az apáddal?

— Nekem semmi...

— Akkor miért irattad át a nevedre a „Népszavá"-t?

— Én nem irattam semmit. Megrendeltem.

— Nem most, már két hónapja, tudjuk. Apád közel van a portához, ő viszi el. Most meg újra itt látom a nevedet, kettő kell egy családnak?

— Kettő nem kell.

— Hát akkor mit akarsz? Megrendelted a múltkor apád nevére, most inkább másokat agitálj. Érted jövök és estére benézünk a barakkokba... Nem árt azokkal beszélni. — Még kiabált valamit, de nem lehetett érteni, mert éles sivítással eresztette ki a fáradt gőzt, lassan mozogni kezdett a nagy tolattyús kar, s a munkások által „Muki"-nak keresztelt mozdony elindult, mögötte csikorogtak a paxittal rakott vagonok. Szabó azokban a napokban hallotta, hogy a bizalmiak úgy agitálják a félősebb embereket — azt mondogatják, a csendőrök tán számba veszik, ki fizet elő a vöröslapokra —, irassák öreg apjuk nevére, mint a Szabó, aki igazán ügyes, hiszen az apja, úgy hírlik, olvasni se igen tud.

Szabó kifüstölögte magát aznap a telepen, és otthon semmit sem szólt. Nyelt néhányat — Terus tudta a dolgot, miért titkolták őelőtte, hogy pénzbe van az újság? Ha kérdezte, annyit dörmögött az öreg, elhozza a portáról. Azontúl a cimkét se tépte le senki, s ott volt a lap homlokán minden nap: „id. Szabó János gyári munkás, Berhida, Veszprémi út."

Esőrehajló fülledtség rekkent meg a völgyben István napján. Délután dörögni, villámlani kezdett, és lerobbant a felhőszakadás-szerű zápor. Szabó arra ébredt az öreg diófa alatt, ahol karjait szétvetve fújta a kását — olyan fáradtságot érzett csontjaiban ezen a nyáron, minden ünnepen aludt, ha nem dolgozott a tagon —, paskolja a víz... A tócsákon nagy buborékok pattogtak. Felugrott és beszaladt a házba. A küszöbön megtorpant.

Felesége öltögetett az ünnepi abroszos asztalnál, apja meg a sámlin üldögélt, feleségétől örökölt, drótkeretes szemüvegét igazgatta, s fennhangon olvasott. Sorba ment az újságon, lelkiismeretesen. Ha valamivel nem jött tisztába, akkor magyaráztatott magának a menyével.

Ránéztek mind a ketten. Éppen keresztülhasította az eget egy

több ágra szakadozó villám, s szinte agyonnyomta a házat a reccsenés... Majd egymást követték a villámlások, hasadozott az ég, iszonyú dörejekkel.

— Jaj, istenem, a gyerekek... Bajuk esik odakint — riadozott Szabóné. — Csak ne engedted volna el... Dehát beszélhetek én.

— Ugyan, mit kapkodsz? Ott a Boronyák koma, vigyáz rájuk. Ne féltsd te az én fiaimat!

Szabóné homloka elfelhősödött, néha összevesztek a gyereknevelésen. Az ura mindent megengedett a fiúknak, de néha oktalanul rájuk kiabált, nekikesett. A verés után fújt egyet, rájött, hogy túl szigorú volt, hát komázni akart a fiaival. Terus nehezen tudta az ura magatartását kiegyensúlyozni — ő mindenben igazságosságra törekedett, csak akkor büntetett, ha a gyerekek megérdemelték. Apjuktól féltek a gyerekek, ha nevetett is, füleltek: mikor futja el a méreg... Anyjukat tisztelték, bizalmasabbak voltak hozzá. A csínytevéseket igen gyakran hármasban takargatták.

Öreg Szabó az időt szemlélte elégedetten, bólogatott, mintha helyeselne a villámlásnak.

— Úgy kell nekik, most aztán mulatozhatnak odakint.

— De a gyerekek, apám... — kesergett tovább Szabóné.

— Azokat nem fogja a villám, az én fiaim — kevélykedett Szabó. — Az eső meg nem árt nekik, csak víz... Jókor jön nagyon.

— Repedezett volt a föld — bólogatott az öreg —, három ujjnyi réseket láttam a kukoricaföldön.

Az asszony becsukta az ablakot. Félős reszketéssel borzongott, kendőt kapott magára, mint aki a fiaiért indul. Az ura leintette, nyújtózkodott néhányat, ásítozott, majd az újságért nyúlt és beletemetkezett.

Lassan távolodott odakint a mennydörgés, világosodott a völgy peremén az ég. Vizes, lucskos lett a világ, a fák levele tisztán, mélyzölden fénylett. A szakadozó felhők torlódva futottak más vidékre.

Az újságot nézték Szabó kezében, kérni nem merték. Öreg Szabó ugyan tekergette a nyakát, hümmögött, de csak magában. Gunnyasztott a sámlin, az asszony varrta az ura szakadt ingeit. Hallgattak. Aztán az öreg mégis megszólalt, folytatta a kérdezősködést az újságban olvasott elbeszélésről. Terus válaszolgatott neki.

Szabó felkapta a fejét, mintha az utolsó dörgésekre figyelne, csodálkozva nézte őket. Összegyűrte az újságot, apja ölébe ejtette,

fejébe csapta viselőkalapját, s az udvarra ment, kapával eleresztette a megrekedt vizet. Kisütött már a nap. Ázott tyúkok ácsorogtak az eperfák alatt, panaszkodva károgtak, majd a kút melletti magaslatra húzódtak szárítkozni, borzolták a tollukat.

*

Abban az évben másodszor virágoztak ősszel a fák, mintha az idő visszafordult volna, hogy elkerülje a közelgő telet. A madarak azért elmentek, ahogyan beléjük idegződött, nagy szárnyas falkák vonultak a völgy felett dél felé, itt húzódik ősidők óta a madarak országútja. A vándormadarak ösztöne még őrzi a végtelen sárréti vizek zsombékos ősvadonát, ahol jól lehetett pihenni így őszidőn, vonulás közben. Furcsa idegen madarak kiabáltak a levegőben, s ezrével rajoztak a Fekete-lápnál hajnalonta. Ugyanúgy megbolydult a völgy, mint aratáskor, nyugtalanul figyelték a régi vadász- és halászcsaládok utódai az eget, sötétben is eltalálták, milyen madarak szárnyalnak odafent. Hajnalonta s esténként durrogtak a rejtekhelyről elővett puskák — sokan csapdákat, tőröket állítottak a lápszigeteken. Közelebb kúszott a Sárrét szaga Fehérvár felől. S micsoda izgalomban éltek a gyerekek! Bandákba verődve kóboroltak a legelőn, megközelítették a láposokat, felékesítették magukat a talált tollakkal, egyre a darvak nyomát kutatták. A Szabó-fiúkat apjuk kísérte haza egy este, sárosak, csatakosak voltak, kint kóboroltak a madárcsapásokon. Anyjuk elégette volna a tollakat, de eldugták a nagyapjuk segítségével a hodályban.

A telepen elkészültek az utolsó lakóházak, úgy hírlett, többet nem építenek már. Kezdetben kínálgatni kellett a lakásokat, most valóságos roham indult, nem lehetett könnyű igazságot tenni — még Szabót is nyagatta egyik munkatársa, s mivel nem adtak neki, leszámolt, és elment Bugyogóba, ott még lehet helyet kapni, ő nem lakik tovább düledező cselédlakásban.

A vadmadarak dél felé húztak el, a telepre költözők onnan jöttek, rázatták magukat az állomásról vezető úton. Legelöl a gyár rézszerszámos fogatai. Széles kocsikon hozták a német mesterek holmiját. Kettő is ideköltözik végleg a telepre. Steigler hunyorogva nézeget felfelé, fakó szemöldöke alig látszik, vörös arcát szinte kicserezte a szél. Kövér, szőke felesége — mintha hasonlítana férjére

egy kicsit — hurkás nyakát félretartja, amint kuporog a batyuk tetején, nézegeti az idegen tájat s a rikácsolva vonuló vadmadarakat. Hároméves, dundi kisleánya okvetetlenkedik mellette, kérdezgeti minduntalan a kocsist, aki pattogtatja ostorát, nem tud mit válaszolni az idegen beszédre.

Mögöttük falusi fuvarosok bíztatják gírhes lovaikat. Hátrább, az útkanyarban két ökörigа poroszkál. Az első alaposan meg van rakva holmival. A másodikon Szabó munkatársa költözködik a pusztáról. Kevés motyó árválkodik az oldalközben. Lent az állomáson az asszonyka majdnem elsüllyedt szégyenében, a sok városi költözködő előtt. Megállították az ökörigát, nem fért fel mindenük a lovaskocsira, kérték, valamit felpakolhassanak. Az ura mennyire tüsténkedett, szíveskedett előttük. Kik ezek az emberek? Munkások a telepen. Az a hunyorgó szemű, a Balló nevű úgy beszélt, mintha őt is ismerné már. Tudta, hogyan szökött el az ura a telepre, s neki milyen nehéz élete lett utána a pusztán. A másodikat Boronyáknak hívják, a harmadikat Szabónak. Összébbrakták a szegényes motyót, s feltettek két szekrényt a szekér farába. Az asszonyka félős borzongással nézte a közelgő telepet, a nagy, furcsa, szürke épületeket, tornyokat és a füstölgő kéményeket. Ni, a fák alatt sok ház látszik, mintha szép új város lenne! Beengedik oda őt is lakni? Foltos festőruhát vett az útra, hogy az ünneplő ne kopjon, még a saját ura is jól öltözöttnek látszik őmellette. Kendője a nyakába csúszott, kibomlott hajfonatai a hátán vergődtek, amint a fejét kapkodta. Hátratekingetett néha, mintha a menekülést latolgatná. A két szekrénytől nem látta az utat már — mintha elzárnák őt a régi élettől végleg. Az ura mindent elmondott már, a telepen szép és könnyű az élet, nem kell látástól vakulásig dolgozni, csak tizenkét óra a munkaidő, és megfizetik, emberszámba veszik a munkást. Majd őt is beszerzik a gyárba, és ketten keresnek, ha a gyerek megszületett... Az asszonyka valósággal rosszul lett a gondolatra, megmondta az urának, ő ugyan át nem lépi a gyár kapuját! Az csak legyintett, és a rongyos béresnek felelgetett szorgalmasan, aki egyre a telepről faggatózott.

Hármasban ballagtak az állomásról a telep felé, a kocsi nyomában, hogy a holmiból el ne vesszen valami. Balló is a feleségét vigasztalta egy ideig, mert az asszonyok jobban félnek a változástól, nehezebben élik magukat új körülményekbe. Ez a Ballóné

sógorasszonya a telepinek, jólelkű, kövérkés nő volt, kissé lomposnak tetszett, annyiféle kacatot, csomagot aggatott magára, hogy minden kézügyben legyen az úton. Élénk szeme mindent figyelt, ő maga vezényelt, mit hová tegyenek, s félszemmel a gyerekeit ügyelte. A nagyobbik tízévesforma, barna kisleány, nagyon hasonlít Piroskára, bámészan nézegette a sürgést, kissé félrehúzódott, száraz kiflit morzsázott elgondolkozva. A kisebbik az anyja szoknyájába kapaszkodott, s egyre sírt. Indulás előtt bementek az állomás melletti boltba, ahol italt is mért az élelmes tulajdonos. Ballóné csendesen kérlelte az urát, ne igyanak, aztán lemondóan legyintett, és leányait kezdte rendezgetni a kocsin. A butikban valóban sietni akartak, de bebotlott Havas, kollégájával akart beszélni, közösen rendeltek valami árut, s ő is méretett egy pohárral, velük ivott. Erre Boronyák nyúlt a zsebbe, s most már Szabó sem maradhatott szégyenben, pedig felesége vásárlásra adta a pénzt, hozzon húst a gyári székből. Balló hozatott utoljára még, mivel neki segítenek. Ötször féldecitől bizony kissé rózsaszínűre változott a világ előttük, csak Ballón nem látszott semmi. Középen lépkedett a kocsi után, fogta a kiálló ládasarkot, mintha leeséstől óvná, és elgondolkozva, csendesen beszélt, s közben néha Boronyákra nézett, aki nagyon keveset tudott apósáról, s a család életéről, csak amit Piroska elbeszéléseiből megjegyzett.

— Nehezen tudtam szegény feleségemet kimozdítani Óbudáról, nem lakott még másutt életében. Mindig azt hányta, hogy én bezzeg becsavarogtam a világot. Most itt letelepszünk, ezen a telepen... Kitart már egy életre biztosan. Apám nyomába szerettem volna érni fiatal koromban. Ő hajógépész volt, és bejárta a világtengereket. Gyerek koromban csak arra emlékeztem, hogy egy sötét egyenruhás, nevető ember időnként beállít hozzánk Óbudára, és vidáman hallgatja anyám szemrehányásait. Néha másfél évig nem jelentkezett. Általában küldte a pénzt, de megtörtént, hogy évekre elmaradtak a küldemények, alig csurrant-cseppent valami. Anyám a szükségben mosni járt a gazdag sváb polgárházakhoz. Aztán megjött az öregem, s minden megváltozott. Nem kellett mosni egy ideig az óbudai szennyest. Tudjátok, az apámat nagyon szerettem, szinte nehezebben vártam vissza, mint szegény anyám. Messze idegen városokról, emberekről, kikötőkről beszélt. Az ő hajója nem jöhetett Pestig, csak Galacig jártak fel a Dunán. Hajó-

gépész akartam lenni, semmi más! De ezt megakadályozta az anyám. Megtehette, mert apám végleg elmaradt, tán megölt volna, ha a tengert emlegetem. Először azt hittük, tengerbe fúlt apám, anyám nyugdíjkérelmeket irogatott, aztán meghozta a posta, hogy semmi baja, szolgál a társaság hajóin, de Bulgáriában másik asszonnyal él. Pénzt küldött még néha, aztán minden elmaradt. Mennyit tudnak gyűlölködni, átkozódni az asszonyok! Nem tehetek róla, elítéltem ugyan az apámat, legfőképpen azért, hogy nem lehetek hajógépész, amiért elhagyott bennünket — azért megbocsátottam neki, s álmodoztam, visszajön értem. Óbudai sváb lakatosnál inaskodtam, míg anyám mosta a rengeteg szennyest tovább. Már nem házakhoz járt, mert rosszak voltak a lábai, otthon dolgozott, sűrű gőzben, lucsokban. Segítettem hazahordani a frissen vasalt, jószagú ruhát. Mikor kitanultam, nekivágtam a világnak. Ha már a tengerre nem mehettem, az ország távoli sarkaiba törekedtem. Mintha űzött volna valami... Kolozsváron vállaltam munkát, de elég volt egy levél, felmondtam, és irány: Kassa! Onnan Pozsonyba, Fehérvárra, Pécsre, Belgrádba! Dunai hajón is jártam egy ideig, de ez nem volt az igazi! Magam se értettem ezt a nyugtalanságot akkor, szegény feleségem hogyan érthette volna? Mert ismertem őt kisleánykorától, a szomszédunkban lakott. Ő írta meg, mikor anyám meghalt, rábukott a mosóteknőre... A levél nem talált, csak hetek múlva ért el. Hazamentem mégis... A kis lakásra, anyám holmijára vigyázott, s mikor megkértem feleségül, három napig sírt. Meg kellett ígérnem, hogy vége a tekergésnek. Új szövőüzem épült a környéken, ott dolgozott a feleségem. Nekem is adtak munkát. De nem tartott sokáig a nyugalom, engem kitettek. Listára kerültem, Pesten nem alkalmaztak. Országútra lökött a sors, a feleségem nyakán csak nem élősködhetek? Piroska is megszületett már. Gyárban, nagyüzemben hiába próbálkoztam. Győrben eltöltöttem vagy négy évet, egyfolytában. Már úgy volt, utánam jön az asszony. Aztán tovább kellett mennem... Előbb azonban ültem nyolc hónapot. Sokat olvastam, tanultam a börtönben. Ott ismerkedtem meg Gombossal is... Utána jó ideig meghúzódtam otthon, ameddig bírtam. Micsoda éveket éltem át, a háborúig! Dolgoztam falusi kovácsnál és gőzmalomban az Alföldön, kis erdélyi műhelyekben, hajógyárban Olaszországban, mert csak úgy, útlevél nélkül, jó néhányszor

nekivágtam... Sokféle emberrel koccintottam, beszélgettem. A háború hazavetett újra. Most már kaptam munkát, még katonai felmentést is. Dolgoztam a mozgalomban, ahogyan tőlem telt. Ami azóta történt, azt ti is tudjátok. Talán megállapodhatok végre... Már csak szegény asszony miatt is szeretném. Figyelitek, milyen mereven néz előre... Nemsokára a telepre érünk. Küldtem a krajcárt neki, ha volt. De megesett, hogy hosszú ideig nem jelentkeztem, ezért-azért. Neki nehezebb volt. Mindig azt sírta, hogy az apám fia vagyok, és egyszer eltűnök végleg. Kijártam ünnepdélutánokon a Dunához, s ha Piroska elmondta otthon, hogy vontatókkal, hajósokkal beszélgettünk, sírva fakadt. Bántotta, hogy a leány hozzám húzott, könyveket olvasott, utazásokról ábrándozott. Levelet írt a távoli bolgár városba, ahol nagyapja meghalt. Valamit hagyott ránk, de ez elértéktelenedett a háború alatt. A mi egész életünk nem tetszett a feleségemnek, haragudott a mozgalomra. A fiatal Gombost szerette, de mikor megtudta, hogy ő és Piroska... valósággal szerencsétlennek érezte magát. Volt az ő számára a mi lényünkben, életünkben, viselkedésünkben valami, amit nem érthetett, és idegennek tartott. Mit akarunk, miért harcolunk, küszködünk? Kinek van arra szüksége a világon? A gondolkozásunk — mondta mindig — érthetetlen. Könnyelmű és megbízhatatlan emberek vagyunk. Óvta Piroskát, ne menjen hozzá Gomboshoz — persze teljesen hiába. A szomorú az volt a dologban, hogy ösztönös szembenállásában igen sokszor igaza lett. De segíteni, változtatni semmit nem tudott rajtunk. Hálakilencedet imádkozott le a barátok templomában, mikor megtudta, hogy Piroska itt férjhez ment. Tehozzád, Boronyák... Nagyon tetszettél neki, látatlanban is. Most aztán találkoztatok az állomáson. Figyeltem, úgy látom a feleségem nem csalatkozott a reményeiben. Számíthatsz rá, hogy amit elmondtam, az ő szájából is hallod majd, mert bizalmas embereinek mindent elmond. Mint Gombosnak is, amíg meg nem tudta, hogy a leányát veszi el tőle. Nálad ezt se bánja, mindig ilyen férjet akart Piroskának. Ítélj, testvér, magad, ha tőle hallod majd ezeket... Biztosan sok mindent nem így mond, mint én, benne másképpen maradt meg. Ez az emberi dolgok rendje. Most majd megtudod végleg, milyen családba kerültél. Az ilyesmit az ember mindig később tudja meg. Hányszor meghallottam tőle, hogy a ti pénzküldeményeitek min-

dig pontosan érkeztek, kölcsönt mert rá felvenni, ha szorult a kapca, de én? Bizony megtörtént, hogy hosszú ideig nem küldhettem, mikor nagyon kellett volna. Nappal a szövőgyárban dolgozott az asszony, és este otthon mosott, éppen úgy, mint az anyám... Ő küldött nekem pénzt, ha sokáig nem jelentkeztem, meg csomagot is. Ez is megtörtént. Eldönthetsz mindent magad, Boronyák. Kíváncsi vagy még valamire?

— Nem. Amit elmondtál, azt se kérdeztem. Te akartad elmondani. Elszáll a szó, mint felettünk ezek a madarak.

— Azoknak ugyan nem marad nyomuk a levegőben, de az emberi szó? Mélyebb sebet vághat a szívben minden pengénél. Ha nagyon meg akar bántani a feleségem, azt mondja, olyan vagyok szakasztottan, mint az apám. Nekem ez nem bántás... nagyon szerettem az apámat. S nem tudom úgy nézni a tetteit, mint az asszonyok. Meg lehet ezt érteni, Boronyák?

— Ha nagyon odafigyel az ember, értheti.

Mentek a kocsi mögött, nem néztek egymásra. A pálinka tüze ellobogott már.

A telep előtt, az útkanyarban csendőrök álltak.

A fekete Balló-kisleány szepegve bújt az anyjához, s azt firtatta, azok a fegyveres emberek nem őrájuk várnak-e? Szabó előrement, s a kisleány korábbi kérdéseire válaszolva elmagyarázta, melyik gyárépület miféle. A nagy, szürke toronyban meg víz van, majd megláthatja a nyomós csapot, éppen a lakásuk előtt.

Balló a veje vállára tette karját, így mentek be a telepre, a kocsi nyomában. A csendőrök ügyet se vetettek rájuk, az utolsó okrösfogatot állították meg.

*

A kantin első emeleti nagytermében mégis csináltak egy dobogót, s ha színdarabot nem is játszhatnak, azért lesz előadás. Mikor Szegő meghallotta, hogy Ady-verseket szavalnak a munkások, azonnal adatott a dobogóra pénzt, és a színpadot is megígérte. Szavalókórus, kis létszámú énekkar s már kész is a műsor. Még egy jelenet — s minden rendben van. Névlegesen Csala doktor a rendező, de mindent Tamás Éva intéz, rábízta a pártvezetés — most nagyon el vannak foglalva, hiszen választásra készülődnek,

ebben a kerületben is jelöltet akar állítani a Magyarországi Szocialista Munkáspárt.

Éva a leányoktól búcsúzik a dobogón, mikor a terem közepén feláll a székről Rattkainé — némán figyelte egész este a próbát —, s közeljön.

— Évikém, beszélni szeretnék veled.

— Mégis beállnál a szavalókórusba?

— Nem. Rattkai nem helyeselné...

Egyelőre nem folytatják a beszélgetést, a leányok kikerülik a mérnöknét, és elmennek. Ketten maradnak a teremben. A villanylámpa merőlegesen világít rájuk. Éva megborzong, hűvös van már. A kabátjába bújik. Egymás mellett állnak. A mérnökné és a munkásleány.

— Mit kívánsz, Borbála?

— Elkísérlek és beszélgetünk.

— Jobb, ha itt elmondod. Kint vár valaki.

— Értem. — Szürke szövetruhában, divatos kabátkában, fátyolos kalapban állt a sudár Borbála a jóval alacsonyabb leány mellett, fürkészve nézett rá, de az állta tekintetét. — Szép, amit itt csináltok. Sajnálom, hogy Rattkai nem enged szerepelni... Egy szívességet kérek tőled Évikém.

— Tessék.

— Ferkóról van szó. — Nagyot sóhajtott, kimondta.

— Mit akarsz tőle?

— Tulajdonképpen semmit. Tudod ugye, miért ment el innen?

— Tudom.

— Rattkai akarta, miattam ittmaradhatott volna.

Kissé megakadt a beszélgetés, Borbála hangja izgatott volt és fátyolos, Éva szavai halkan pendültek, részvéttel figyelte a másikat.

— Visszahívnád?

— Azt nem lehet. De segíteni szeretnék rajta. Sajnálom, hogy így történt. Én nem tehettem semmiről, s nagyon bánt a dolog.

— Én nem vádoltalak. De még mindig nem tudom, mit akarsz tőlem.

— Te tudod a címét, neked ír, hallottam leveleztek. A címére van szükségem.

— Holnap odaadom.

— Kérlek, ne gondold, hogy talán... de hallottam, hogyan él és... Ugye köztünk marad, amire kértelek?

— Semmit nem gondolok. S a kérés teljesen felesleges.

— Tudod, Éva... én nagyon irigyellek téged.

— Mert Ferkó írt nekem?

— Ne gúnyolódj. Mindenért. Neked jó lehet. Elnéztem ma, mennyire szeretnek a többiek, a leányok.

— Nem nagy dolog, ezt könnyen el lehet érni. Együtt dolgozunk.

— Holnap eljövök a címért... Be a gyárba, úgyis lesz dolgom, odanézek az üzembe, régen láttalak már benneteket.

— Nem tudtuk, hogy kíváncsi vagy ránk. Mi emlegettünk néha.

— És... szerepelnék is, de nem lehet. Sokat vagyok egyedül, a férjem mindig dolgozik, utazik... itthon meg a pártügyek. Egyre arról beszél, hogy választás lesz, és ebben a kerületben is állítanak jelöltet.

— Csak nem saját magára gondol? — kérdezte váratlanul élesen Éva.

— Nem, nem hiszem... Aztán meg a pénzváltozás. Kicserélik a papírpénzt, s hogy talán a fizetéseket is csökkenteni akarják a gyárban. Látod, mindenről tudok, kikérdezem Ottót. Múltkor a gyűlésre is elmentem.

— Amint láttam, unatkoztál kissé... nem?

— Az igazat megvallva, nem értek a politikához. Holnap találkozunk. Szervusz. — Kezet nyújtott, lehajtott fejjel kiment a homályos teremből.

Éva gondosan becsukta az ablakokat, eloltotta a villanylámpát. Lement a rozoga falépcsőn, s kilépett az őszi sötétségbe. Lombjukat hullató fák hajlongtak a szélben. A kantinban nekibúsultan énekeltek. „Az én babám egy fekete nő... A szeme fénylő, fekete kő... Fekete gyöngysor van a nyakán..."

— Soká váratott. Mit akart Rattkainé? — Csala doktor lépett elő a gesztenyefa alól, hajadonfőtt, felhajtott feloltőgallérral. Szájában elmaradhatatlan pipája.

— Semmi különöset. A leányokról beszéltünk. Holnap bejön.

— Nem valami jól alakult az élete itt a telepen. Múltkor a kaszinóban összekapott az igazgató leányával, azóta sehová sem megy. Már úgy értem, társaságba.

— Legalább következetes. Maga már elhatározta néhányszor ugyanezt, de semmi sem lett belőle.

— Egyelőre nem tehetem. A maga mondása, hogy az ember nem függetlenítheti magát a körülményektől. Éppen ezért kell eldönteni a mi dolgunkat, mert holnap választ kell adnom Budapestre.

— Nélkülem nem válaszolhat?

— Nem. Sétáljunk ma is?

— Hideg a szél. Kísérjen haza. Piroskáék szobájában beszélgethetünk, Boronyák minden nap éjfél után jön haza a pártmegbeszélésekről.

Az erdő verődve suhogott, nagy csomókban szállt az őszszagú falevél, ha végigrohant a telepen, a völgyön a szél. Zizegtek a villanyvezeték drótjai. A munkásházak közötti néptelen utakon sárgán világítottak az ablakok. Szorosan egymás mellett lépkedtek, összeszorította őket a szél. Csala egy kis huzakodás után belekarolt a leányba. S magában kívánta, bárcsak találkoznának ismerőssel, de néptelen volt a sötétség.

Próbákon, gyűléseken figyelt fel Évára, aki kisleánykorától a ladányi grófi kastélyban nevelkedett. Apja, anyja ott szolgáltak, s a grófék csiszolt, jómodorú, művelt szolgákat tartottak, amint ez hagyomány volt családjukban. Régen zenekart és színtársulatot neveltek a jobbágyokból, volt festőjük, még zeneszerzőjük is, akárcsak háziezredük. Éva kissé védtelenül jött a telepre, de mikor a barakkból Boronyákékhoz költözött, lassan kinyílt, mint megfelelő légkörben a ritka és nagyon szép virágok.

A fiatal urak köszöntek Évának — ha rangbéli nem látta —, okvetlenül benéztek a csomagolóba, ha arra volt dolguk. Csalát látták vele sétálni, őt is kérdezgették, de majdnem párbaj lett a dologból — ezt Éva nem tudhatta meg —, s lassan napirendre tértek felette, bár mézes mosolyukat nem lehetett félreérteni. Új pletyka indult: Éva az egyik Nádasdy gróf törvénytelen leánya. Ezt megerősíteni látszott, hogy néha címeres borítékban kapott levelet. Nem tudhatták, hogy ezt az anyja írja, mert a belső cselédség elcsent a grófi levélpapírokból.

Boronyákné nem csodálkozott, mikor benyitottak. Alakja elformátlanodott kissé, arcán májfoltok sötétedtek. Bekísérte őket a szobába, aztán váltott egy tekintetet Évával, s dolgára hivatkozva a konyhába ment.

Éva letette a kabátját, elvette Csaláét, s mindkettőt az ajtóra erősített fogason helyezte el. Egyszerű sötét gyapjú szoknyában, piros kötött kabátkában volt. Egész lénye sugárzott, arca kissé kitelt, nagy sötét szemei ragyogtak, barna haját fodrász igazította meg. Formás, karcsú alakját nézte Csala, és zavartan nyulkált a zsebébe, de a leány kézügybe adta a gyufát, így meggyújthatta pipáját.

— Nyugodtan beszélgethetünk. Hallgatom.

Csala kissé kövérkés, de mégis fiatalos, ránctalan arca kisfiús mosolyra görbült.

— Ne nézzen ilyen szigorúan, akkor nem tudom elkezdeni. Ugye tudja, mit akarok elmondani, Éva?

— Sejtem. Jó ideje várok magam is erre a beszélgetésre. — Fejét lehajtotta, szavai halkan rebbentek, zsebkendővel letörölte arcáról a hűvös őszi párát, tekintettel intett, aztán szenet rakott a kis vaskályhába. A tűz duruzsolt egyhangúan, odakint meg a szél énekelt. Megállt az asztal sarkánál, derűs mosollyal nézte a lehajtott fejű férfit. Csala felnézett, és rekedten megszólalt:

— Holnap muszáj választ adnom Budapestre, ezért a mi dolgunkat tisztázni kell.

— Egyébként is rendeztük volna. Sokat beszélgettünk már róla. Hallgattam magát — most megfordítjuk a dolgot, magának kell hallgatnia.

Csala arcán keserű mosoly rándult át.

— Mintha már házasok lennénk. A jegyesekről és házasokról tartják ezt a változást, először az egyik beszél, aztán a másik. Ha nem válaszol egyenesen, akkor nem sok jót várhatok.

— Igazság volna, hogy én mindent tudjak magáról, s maga énrólam semmit? Most egyszer el kell mondanom, amit már régen elhatároztam.

— Mindent tudok már, ami érdekelhet! S a válasz mennyiben függ attól, amit elmond?

— Egyáltalán nem. Azt már régen elhatároztam.

Csala merev tekintettel nézte a leányt. Intett, hogy beszéljen.

— Apám, anyám uradalmi szolgálatban öregedett meg Ladányban, a grófi kastélyban. Urasági parancsra házasodtak össze, s házat kaptak a falu közepén. Szereztek egy kis földet, kapnak kegydíjat. Nem ismeri maga azt a fojtó zártságot, a grófi udvar világát. Nem bírtam. Ide jöttem a telepre, s erre kitagadtak. Azt hittem, meg-

békélnek majd, de ezt aligha remélhetem, nagyon megbántottam őket. Nekik a grófék véleménye sokkal fontosabb, mint a leányuk élete. Külön zárt kaszt a grófi szolgák világa, átveszik a grófék előítéleteit, s a maguk körülményeire alkalmazzák. S tudja, mi volt a legborzasztóbb? Már tudtam ezt, mikor azt hittem még, a telepen sem tudok gyökeret verni. Sokat gyötrődtem, sírtam magamban.

— Berendezem az életünket, engem nem érdekel a grófi világ s a telepi közvélemény sem. Az ember felülemelkedhet az előítéleteken.

— Azt hiszi? Csakhogy itt nemcsak a maga boldogságáról van szó, hanem az enyémről is. Két ember életéről. Elgondoltam én ezt a mi mostani beszélgetésünket többféle változatban. Legjobb, ha végighallgat. Jó ideig hervadoztam itt a telepen, mint az átültetett virág. Említettem magának már, hogyan jártam Rattkaival. Botladoztam az első időben eleget.

— Ne vádaskodjon saját maga ellen.

— Könnyebb lesz kimondani, amit vár tőlem, ha előbb mindent kidobok. Nagy elszánással lódultam a telepre, nemcsak én szakítottam a régi életemmel — az is szakított énvelem. Apám nemcsak formálisan tagadott ki, neki valóban halott vagyok, s még anyám is egyetért vele. Eleinte még írt, de most már... Otthagyni az ő világukat szerintük majdnem annyi, mint kikerülni az éltető naprendszerről, valami lakatlan bolygóra. Nekik más élet nem létezik, a méltóságos gróf úrékat szolgálták mindig, mint hold a napot. Kisleánykoromban olyan ruhát, frizurát hordtam, amilyenre a grófnő engedélyt adott. Mit mondhatnék még? Két fiatal gróf volt a kastélyban... Ha valamelyik falubeli legény megszeplősít engem, apám habozás nélkül agyonlövi, hiszen kapott ajándékba a gróféktól egy puskát... De ha a tisztelt ifjú gróf úr akarná velem kedvét tölteni, hát az más... Valóságos kitüntetés, teljes szülői beleegyezéssel történhet a dolog, hiszen az ilyesmiért rendezett anyagi jólét jár egy életre. Ha szükséges, még férjet is szereznek, nem probléma az sem. Ebből a világból jöttem ide, Sándor.

— Az apám is grófi megrendelőre volt legbüszkébb, valóságos szertartás volt, ha a grófnak — nálunk Keszthelyen — csizmát varrhatott. Az én iskoláztatásomat ez a gróf intézte, nekem nem új, amit elmond.

— Persze, nem ez a lényeg. Ez a múlt. A telepnek egészen más

az élete. Jó ideig a barakkban laktam. Ne legyintsen, nemcsak rosszat láttam én ott. S bent az üzemben, Piroskával és Terussal dolgoztam kezdettől. A testvérét nem szeretheti úgy az ember, mint én őket. S a többiek, a sárga kezű leányok... Igen, nézze, nekem is sárga a kezem... — Az asztalra fektette keskeny kezét, éppen a legsűrűbb villanyfény alá. — Nem szégyellem ezt. Nem akarom sok mindennel untatni... Megálltam a munkában a helyemet. Arra vagyok legbüszkébb, hogy a társnőim becsülnek. Összetört egy kicsit az a dolog, Rattkaival... akkor is, milyen óvó szeretettel vigyáztak rám. Ezt a szeretetet én azelőtt nem ismertem, és soha nem találkozom vele, ha a telepre nem jövök...

— Akkor mi sem találkozhattunk volna — mormolta Csala, s látszott rajta, érdeklődéssel figyel ugyan, de legjobban szeretne véget vetni az emlékezéseknek, hogy a magáét mondhassa el végre, amiért idejött.

— Látszatra szürke sereg a miénk, összejöttünk messze környékről, megtanultuk a paxit-üzemben a munkát. De ha közelebbről megnézi az ember, ezeket a leányokat, megannyi sors, emberi élet... Azt hittem először, csak magam vagyok ilyen kolonccal, s kiderült, mindenkinek megvan a maga cipelnivalója. Piroskát és Terust ismertem meg először, aztán a többieket. Mikor beléptem a pártba, rájöttem, milyen is az élet... Ha elindul az ember ezen az úton, sok minden visszahúzná... A szüleim egész világa, sötét előítéletekkel, béklyókkal, amelyektől nem lehet megszabadulni, ahhoz kevés egy emberélet, csak ha mindent egyszerre dobunk el... Amit addig megéltem, amiben magam is hittem kényszeredetten, minden elmaradt. Először fáj egy kicsit a vágások helyén, érzékeny az ember. Aztán távolodik a múltjától, a tegnapi énjétől, s már sokkal könnyebb lesz... Új embereket talál akikhez hozzátartozik, mint én Piroskához és Terushoz... Vagy akár a többieket vehetném, akikkel a párt kapcsol össze... Ugye érti ezt, Sándor?

— Hogyne érteném. Folytassa.

— Sokat olvastam én Nádasdladányban, többet, mint a grófék. Sokféle lap járt oda, könyveket hozattak... de az más volt. Most visszataláltam az olvasáshoz. S másképpen olvastam, tágra nyílt körülöttem a világ. Már azokat a szerencsétlen nőket is megértettem, akiket kezdetben elítéltem, bent a gyárban. Tudja, kikre gondolok, akik miatt olyan rossz hírünk volt — s még van is, messze környé-

ken. Megbeszéltük mi hármasban, mit kéne tenni... Először csak fenyegettük a kövér mestert, aztán kerestünk egy németül tudó embert, és levelet írtunk a feleségének... azóta ő békén hagyja a nőket, s ideköltözött a családja is. Aztán behivattuk a csomagolóba egyenként a nagyon elereszkedett nőket, megpróbáltuk velük szép szóval... Ne dobják magukat és minket is a sárba... Nem vagyunk mi mennyországi szentek, nem akarunk senkinek a magánéletébe belebeszélni, de rendbe kell hoznunk a sárga kezű leányok hírét. Jó néhányan megértették, és kitakarták az életüket, volt, aki nem is tudta közülük, milyen mélyre süllyedt, zokogni kezdett. A másik trágár módon fizetett ki bennünket, az ilyennel többfélét próbáltunk, ha más nem segített, kiközösítettük, nem állt vele senki szóba... Néhányan elmentek a telepről, sokan férjhez kerültek, kiderült a végén, alig néhányan voltak csak rosszak, s milyen vad mendemondák keringtek a sárga kezű leányokról... Igaz, sok minden történt még. Jó néhány férfi furakodott oda kezdetben, a tapasztalatlanabbakat kerülgette... Kettővel alaposan elbántunk. Biztosan hallotta. Megvertük őket... Terus találta ezt ki, azt mondja, ha más nem segít, tanítsuk őket becsületre. Mikor a zsákraktárban erőszakoskodni kezdett a leánnyal, akit különben figyelmeztettünk, miféle madár a lovagja, de nem hallgatott ránk, akkor benyitott a hat legerősebb leány, botokkal felfegyverkezve, és a hős legény kiabált segítségért, a gépek zörögtek, onnan nem hallatszik ki emberi hang. Amit rámértek, megérdemelte. Azóta messziről kerül bennünket. A másiknak is használt a verés. Elvette a leányt, akinek a becsületébe gázolt. Mosolyog rajta Sándor, pedig ez nagyon komoly dolog ám! Lassan megjavult a hírünk, ma már senki nem mer rosszat mondani a sárga kezű leányokra. Nem mondom, akad még, aki könnyen megoldja a szoknyája kötőjét, de nem úgy van, mint régen. Figyeljük a gyengébbeket, nemcsak a munkában állunk melléjük, hanem mindenben. Még abban is, hogy jobban megálljanak a telepi élet ingoványosában. Egy iszákos férjjel is elbántunk.

— Nem azért jöttem ide, Éva... Ha végre rátérhetnék... — Csala arcán tétova mosoly derengett, tömpe ujjával igazgatta pipája parazsát.

— Ilyen vagyok, azért mondtam el, hogy ismerjen meg egészen.

— Mindent tudok magáról régen...

— Azt hiszi? Más ám a műkedvelő előadás — és az élet.

Csala arca megkeményedett, furcsa, idegen hangon szólalt meg:

— Tudom. Furcsa, ilyen bevezetés után ... Többször ki akartam már mondani, hogy szeretem ... Éva, legyen a feleségem. — Meg sem mozdult a széken, az asztal sarkánál támaszkodó leányt nézte. — Mindig belém fojtotta eddig a szót. Most válaszoljon. Azt hiszem, nem vagyok közömbös magának.

— Kedves ember maga, Sándor ... — Tűrte, hogy Csala megfogja a kezét, kicsit az egész leányt közelebb húzta magához. Odakint erősödött a szél, megroppant a háztető.

— Mit válaszol?

— Muszáj most válaszolnom?

— Igen. Mondtam, hogy nekem is döntenem kell holnapig, várják.

A leány félrehajtott fejjel mosolygott, mintha a szél dudolását figyelné, aztán másik kezével megsimította gyengéden Csala ritkuló haját. Erre a férfi csókolgatni kezdte Éva kezét, karját.

— Nem szabad ... — S gyengéden, de határozottan elvonta magát, a pirosan izzó vaskályhához ment, nekitámaszkodott a falnak, s a férfit nézte. — Aztán hogyan gondolná az életünket?

Csala izgatottan, csillogó szemmel magyarázott, pipáját zsebre vágta, hessentette a feje körül lebegő füstfelhőt.

— Ha ittmaradok, ideadják a még üresen álló egyetlen lakást. Nem tudtam, magának tetszene-e, ezért tartottam eddig. Ha megfelel, akkor a telepen élünk. De bevallom, szívesebben venném, ha Pestre jönne velem. Szegő felajánlotta, legyek a bank helyettes ügyésze ... Ez nagyon nagy dolog. Irodát nyitok. Van egy kis pénzem, a többit kölcsön kapom ... Óriási lehetőségek, nem szabad elszalajtani. Ugye megért?

— Hogyne érteném.

— Berendezhetünk egy szép lakást a belvárosban, később aztán majd villát építünk Budán ... Pest mégis más. Színházak, társasági élet — jó barátok ...

— Holnap kell választ adnia?

— Igen. Ugye, megtelefonálhatom Szegőnek, hogy Pestre megyünk?

Éva szomorúan bólintott.

— Igen, Sándor, magának ez a legjobb. De én nem mehetek magával.

— Nem értem... hogyan mondta?

— Ahogyan értette.

— De hiszen szeretem, Éva! És azt mondta az előbb...

— Hogy kedves embernek tartom. Tudom, hogy érdeklődött irántam, lehet, hogy szeretett is... Nekem sem volt közömbös, de ilyen elhatározásra képtelen vagyok.

— Bebizonyítsam talán... Ha rosszul értette volna, Éva, elismételhetem ajánlatomat.

— Mindent jól értettem. Ne higgye, hogy bennem nincsenek érzések. Lehet, hogy nagyon megszeretném magát... De együtt élnünk — lehetetlen.

— Miért? — Csala előre hajolt, az üres pipát szorongatta kezében, majdnem összeroppantotta.

— Tisztelem érzéseit, Sándor, de rokonszenvnél egyebet én nem találok magamban. Lehet, hogy így kezdődik a szerelem. Ne haragudjék... Mi lenne a régi életemmel?

— Azt természetesen nem engedhetném, hogy a feleségem dolgozzon, el tudom én tartani — mondta rekedten Csala.

— Nemcsak erről van szó, Sándor. Ha nem dolgoznék néhány hónapig a gyárban, eltűnne a kezem sárga színe, de sok minden megmaradna azonkívül, amivel maga nem tudna megbirkózni...

— Biztosíthatom, Éva, én mindenre gondoltam.

— Mindenre talán mégsem.

— De igen! Mindent számításba vettem. Nem törődöm a telepi társaság véleményével, a munkámat ellátom, aztán fütyölök rájuk, elvonulunk a világtól és megvan!

— Nem olyan könnyű elvonulni. Vagy még inkább elvonultságban maradni. Nézze meg csak Rattkaiékat... pedig az ő helyzetük más. De nem ez a legfőbb! Engem meg sem kérdezett, kéne-e nekem ilyen élet?

— Mindent elmondtam... azt hiszem, megértett.

— Természetesen. Eszébe sem jutott, hogy én esetleg nem akarok így élni. Emlékszik, mit mondtam az elején? Mikor a telepre jöttem, fájtak a szakadások, de az új barátok, társak között behegedtek a sebek. Ha elszakadnék mostani világomtól, mi kárpótolna engem?

— Mindent megtennék, hogy boldog legyen, biztosíthatom.

— Ebben nem kételkedem. S nem is tehetne arról, ha én mégsem lennék boldog. Én nem hagyhatom el a mostani világomat, mert

belepusztulnék. Itt a telepen? Erre gondolni is bolondság. Vagy Pesten? Az ügyvéd úr felesége legyek, és segítsek eltitkolni, hogy sárga kezű leány voltam? Ott nincsenek társadalmi korlátok? De igen. Később, talán az anyagi sikerek ledöntenék ezeket, de addig? Hátha magának sem érné meg, és megkeseredne ebben a küzdelemben.

Csala idegesen dobolt az asztalon.

— Hogyan lehet ennyire kiábrándítóan józan, ilyen helyzetben?

— Muszáj annak lennem, a maga érdekében is. Semmi kedvem ahhoz, hogy itt a telepen éljek magával, elvonultan, kicsit úgy, hogy elzártam az érvényesülése útját, de még inkább tartok a másik úttól, hogy Pestre menjek magával. Nem nekem való, s attól tartok, ezt maga is tudja.

— Nagyon szép életünk lenne, alaposan gondolja meg!

— Már meggondoltam. Magán látszik, hogy Pestre akar menni. Jól teszi, a saját szempontjából igaza van. De én nem illek bele a maga ottani világába. Csodálom, hogy erre nem jött rá magától.

— Téved! Ha tudni akarja, beszéltem erről valakivel.

— Ugyan... jó baráttal?

— Nem éppen jó barát, de sokat köszönhetek Szegőnek. Azt tanácsolta, ne törődjek semmivel, semmiféle korlát nem fontos, csak a szerelem, mert az ösztönzi az embert... Nincs nagyobb dolog, mint a megértő, egyenrangú feleség. Szegő véleményére sokat adok, okos ember.

— Érdeklődve hallgatta a múltkor a verseket. Ehhez azonban mégsem ért. Nézze, kedves Csala... maga kezdettől arról beszél, hogy magának jó lenne és boldog lenne velem. Ezért minden áldozatra hajlandó... kezdetben. Így van?

— Ha akarja, elismételhetem a dolgot.

— Felesleges. Egy dolgot kihagyott a tervezgetésből. Arra nem gondolt, vajon én boldog lennék-e ilyen körülmények között a maga feleségeként. Ne haragudjék, nemcsak a maga élete a fontos, az enyém is. Én nem lennék boldog, ezért semmiképpen nem fogadhatom el ajánlatát.

— Éva, hiszen maga sír... Akkor talán mégis... ó, istenem!

— A sírás semmit nem jelent, ne törődjék vele. Ne áltassuk egymást, annak nincs értelme. Ne jöjjön ide, kérem, maradjon ott.

— Miért sír?

— Ez most nem fontos. Elveszítek egy jó barátot. Hiányzik majd. Ha elfogadja a tanácsomat, menjen innen, minél előbb.

— Mehetnénk együtt. Megértem én, Éva, a politikai indulatait is, magam is rokonszenvezem vele... ezt, azt hiszem, bebizonyítottam már.

— Igen. De nekem, ne haragudjon, ez most már kevés.

— Ugyan! Vannak barátaim, akik igazán fönt vannak, és jelentős anyagi támogatást adnak a mozgalomnak, ezzel is bizonyítják...

— Rokonszenvüket. De az is lehet, hogy rossz a lelkiismeretük. Nem szeretném, ha nekem is rossz lenne a lelkiismeretem. Fejezzük be a beszélgetést. Úgy hallom, megjött Boronyák. Mennie kell.

— Végleges az elhatározása? — Csala nehézkesen felállt.

— Igen. Fogadja el Szegő ajánlatát, magának jobb lesz. Meglátja, milyen könnyen elfelejti majd a telepet, ahol sokat unatkozott, és velem töltött néhány estét...

— Éva, ez kegyetlenség!

— Nem az. A legfontosabbat még nem mondtam. Mást szeretek.

Nem folytathatták, Boronyák nyitott be, nyomában a felesége. Kis ideig csend volt, aztán a leány szólalt meg:

— Csala doktor búcsúzni jött. Elmegy a telepről.

— Csak nem? Ejnye! — Boronyák szórakozottan bólogatott, aztán hozzátette: — Ki lesz a mi jogtanácsosunk?

— Még nem végleges... — mormogta Csala.

— De igen! Ilyen ajánlatot nem utasíthat vissza egy fiatal ügyvéd. — Éva élénken gesztikulált, aztán beleütközött Piroska pillantásába, és elcsendesedett. — Az Angol—Magyar Bank ügyésze lesz.

— Csak helyettesnek hívnak... Bocsánat, hogy alkalmatlankodtam. — Kezet nyújtott Boronyáknak, és kifelé indult.

— Felkeressük Pesten is az ügyvéd urat alkalomadtán, ha el nem felejti telepi ismerőseit — tréfálkozott Boronyák. Látszott, hogy nagyon álmos, nem marasztotta a vendéget még illendőségből sem. Kikísérte Évával együtt, nem figyelte a felesége intését. Az előszoba ajtóban aztán észrevette magát, s gyorsan otthagyta őket.

Piroska már az ágyból figyelte, hogy azok még mindig beszélgetnek valahol a lépcsőn. Egyszer aztán csend lett. A férje egészséges, mély lélegzéssel aludt már. Nesztelenül felkelt, vett magára valamit, és papucsban felment a padlásszobába a lépcsőn.

Éva kuporogva pityergett az ágyán.

Nem kérdezett semmit tőle, ráparancsolt, hogy vetkőzzön le, és bújjon a takaró alá, mert a vékony falú szobában — a fal egészen az ágy fölé dőlt ferdén — hideg volt.

A leány engedelmeskedett, egészen kicsire gömbölyödött, mint a menekülő sün, és kitartóan sírdogált tovább. Piroska szólongatta egy ideig, aztán megsimogatta a fejét, betakarta és lebotorkált. Férje ébren fogadta, és faggatni kezdte, mi baja Évának?

Csendesedett odakint az őszi szél. Mindketten füleltek: mintha valaki járkálna a kertben, megnyitotta a zárt ajtó kilincsét is. Boronyák kiszólt, de senki nem válaszolt, részeg énekszó botladozott valamerre, aztán csend lett, csak a szél dalolt tovább.

*

Másnap a csomagolóban a dagadt szemű Évát kémlelték társnői, találgatták magukban, mi baja lehet, mikor beállított Rattkainé. Ténfergett közöttük a mérnökné, óvatosan kerülgették, vigyáztak finom ruhájára. Ugyanolyan szép volt, mint régen, csak a szemében borongott valami ismeretlen szomorúság. Ácsorgott a csoportok mellett szótlanul, aztán továbbment. A mester sem mert szólni neki.

Aztán Csala doktor nyitott be. Éppen Rattkainéba botlott, váltottak néhány szót, de a jogász Évához lépett.

— Mennem kell Budapestre... Néhány szót, ha megengedi, szeretnék mondani. — A többiek amúgy is elléptek onnan tapintatosan, Csala halkan szólt, talán csak Rattkainé hallotta meg.

Éva leporolta a ruháját fáradt mozdulatokkal, zsákkötényét az asztalra dobta, és szó nélkül kiment a férfival. Az asszonyok hangot sem ejtettek, s nem néztek utánuk. Most azonnal szóltak Borbálához, kérdezősködtek tőle a réginél is melegebb bizalmassággal.

Rattkainé látta, hogy Éva hiányzik a munkában, szégyenlős mosollyal fogta meg Éva kötényét, és magára kötötte. Oda sem figyelt a tétova megjegyzésekre, hogy mi lesz a ruhájával. Dolgozott, Szabónéval párban.

Szinte rosszul esett neki, hogy Éva hamarosan visszajött. Halk köszöntést mormogott, és lassú léptekkel kisétált a gyárból.

6

RATTKAI érzelmi élete olyan hajócskához hasonlított, amely nyugodt, veszélytelen vizek felé igyekezhetne, de a saját maga által támasztott viharok ronggyá tépték a vitorlát, a vaksi módon lebecsült zátonyok kihasították a bordázatot, veszteglés közben kell küzdenie az elmerüléssel. Utcalányok ismertették meg a szerelemmel diákkorában. Minden lehetséges eszközzel szerzett pénzt, hozzájuk menekült, hogy az önfertőzés nyirkos kábulatából szabaduljon. A többi társa egyszerűen intézte el ezt is, beérte a legolcsóbb nőkkel. Ő azonban esténként leselkedett a vöröslámpás házak környékén, ismerkedett a kiválasztott nőkkel, de nem ment be velük azonnal, megtörtént, hogy nappal rontott oda, egyenesen az iskolából, követelőzni kezdett, megsértődött, ha hölgyét nem találta, — egyszer alaposan el is verték, s a portásnak kiadták, Rattkainak ne nyisson kaput. Ötletszerűen „verset" írt a legismertebb és „legdrágább" kisasszonynak, feleségül kérte. Az írás — ki tudja, hogyan — bejutott az iskolába, majdnem kicsapták Rattkait.

Mikor társaságba járogathatott, a leányoknak, asszonyoknak türelmetlenül, a maga módján akart udvarolni, a szerelmet mindenképpen azonosítván a testi gerjedelemmel. Korával különben is együtt járt némi megjátszott cinizmus, ő azonban falta az inycsiklandó könyveket, meztelen nők képét hordta táskájában. Mintegy lenézésképpen nem sokat törődött a megszokott leplező és kerülgető játékokkal, a második együttlét alkalmával fogdosni, csókolgatni kezdte a nőket, mereven, elgondolt hideg szerelmi dühvel. Jó néhányszor nehéz helyetbe került. Kiutasították, eltanácsolták a jobb házakból. Két párbajnál Marsányi segítette ki, elintézték a dolgot jegyzőkönyvvel.

Jólkereső mérnök korában is a fizetett szerelemnél tartott, innen a telepről legalább kétszer hetente Veszprémbe ment. Nagy elszánások izzottak benne, bármely nőt hajlandó lett volna feleségül venni, aki tartósan kielégíti. Rohamszerű vágyakozását úgy tekintette, mint valamely titkolni való betegséget vagy testi hibát. Úrinőkhöz ezért sem közelített, komolyan elhatározta, egyszerű munkásnőt akar élettársul — de itt sem volt szerencséje, állandóan vereségek érték. Kapaszkodott Borbálába, mint hajótörött az életmentő gerendába, úgy látszott, végre megtalálta a tökéletes, feleségnek való nőt.

A nászéjszaka nem valami jól sikerült. Rattkai életében soha nem ivott még annyit, mint a lakodalmán. Délelőtt volt már, mikor felébredt Borbála mellett, a sötét, nagy bútorokkal telezsúfolt, egyetlen szobában, amelyet Fehérék nem ürítettek ki a vendégek kedvéért. Részegek morajától hangzott a ház, a szomszéd helyiségben is ordítva mulattak még, kihallatszott Babarczy rekedtes tenorja. Amint a hangokat válogatta, melyik ki lehet? — pajkos dalt énekeltek —, megrettenve vette észre Borbálát, amint merev szemmel figyelte őt, s látszott rajta, hogy szemhunyásnyit sem tudott aludni, mozdulatlanul, kissé elhúzódva feküdt. Azt biztosan tudta Rattkai, hogy a sóvárgott nász megtörtént, de ezt inkább csak érzékei mondták, semmi részletre nem emlékezett. Dadogva köszönt, mentegetőzött. A rosszul záró zsalugáterek között beszivárgott a májusi fény. Fényfoltok rózsállottak a selyempaplanon és Borbála bőrén... Mint aki most eszmél rá igazán, milyen kincset lelt, kitakarta ellenkező asszonyát. Rattkai torkán megakadtak a kedveskedés becéző szavai, már a második simogató mozdulat konok görcsbe rándult, követelőzve tette magáévá Borbálát, aki várakozón figyelt, egyetlen izma sem mozdult, a becézésekre nem válaszolt, s teljesen érzéketlenül tűrt mindent. Rattkai lassan eszmélt mámoros kábulatából, és megrettent. Úgy járt, mint aki eltéved az erdőben, vacog a csikorgó fagyban, s keresi az ösvényt, amely favágók elhagyott tűzhelyéhez vezeti. Csak fagyos szürkeséget lát egy gödörben... Pedig, ha szétkotorná a fagyos felszínt, s ügyesen odafújna, hatalmas tűznél melegedhetne... Mélyen rejtőzik a kicsi zsarátnok, s aki értőn közelít, annak felizzik... akár felgyújthatja az egész erdőt! Annyi az egész, ismerni kell a titkát. Aki nem ismeri, didergő számkivetett marad, s megfagyásig tévedezhet az érzelmek, a szerelem útvesztőiben.

Jó ideig feküdtek egymás mellett, szinte ellenségessé feszült a csend. Odakint azt énekelték a vendégek: „Nem megyünk mi innen el, míg a gazda, házigazda, furkósbottal ki nem ver..." Fehér Ignác rekedten ordítozott a vendégeknek, ne kíméljék az éltelt, italt. Amint a görcs oldódott Rattkai torkában, furcsa, idegen hangon felszisszent:

— Nem szeretsz te engem, Borbála!

— Honnan veszed ezt? — kérdezte nyugodtan a nő, kissé arra fordította dús hajkoronájú fejét, éppen szemébe vágódott a fény, pislogott, aztán nyakáig igazította a takarót.

— Nem szeretsz! — Rattkai hisztérikusan ismételgette néhányszor a vádat, aztán Ferkó nevét is kimondta.

Borbála visszafordult a mennyezet felé, és sokára szólalt meg, mintha alaposan fontolgatná a szavakat.

— Megmondtam én... Szerettem Ferkót. Mit akar hát?

Rattkai mereven nézte az asszonyt, s újra meg akarta támadni, de az hangtalanul félretolta, s mikor nem hagyott neki békét, kiugrott az ágyból, és a zsinórokkal díszített új köntösbe bújt. Az ablaknál kötötte csak meg magán, egy rántással kilökte a zsalugátert, s a szobát elárasztotta a sűrű fény... A férj meredten nézte Borbálát, és idegennek, elérhetetlennek találta, rövidlátó pislogással odabotorkált hozzá, bocsánatért mormogott, de maga sem értette, miért kért bocsánatot.

Az utcán mezítlábas öregasszonyok mentek el, kapával a vállukon, és alázatosan beköszöntek. Az ajtót Fehér Ignác és Babarczy döngették, üdvözölni akarták az ifjú házasokat. Borbála engedte be őket, s muszáj volt velük koccintani. Borbála nem ivott, de Rattkai másodikat is kért.

Bejött még néhány gyűrött arcú vendég, ordítottak a cigányokért, táncoltatni akarták az ifjú asszonyt, de az hamarosan kizavart mindenkit a szobából, s nem bánta, hogy Rattkai is magára hagyta. Becsukta az ajtót. Sokáig ácsorgott a tükör előtt, nézte saját magát, aztán végigdobta magát a nászágyon, és könnyek nélkül, csikorogva sírdogált. Nemsokára érte jöttek a férfiak. Rattkai is az ajtó előtt kiabált, vezényelte a cigányokat. Kiszólt nekik, aztán fáradt mozdulatokkal öltözködni kezdett. Mire elkészült, elmentek, robogtak kifelé a könnyű kocsik az udvarról.

Rattkai integetett utánuk. Az istállóban pengett a citera, valame-

lyik kocsis halkan, szívetszaggatóan énekelt. Ettől kijöttek Borbála könnyei is, és bezárkózott újra, úgy kiabált ki a férjének, hogy csomagoljon.

Pesten el kellett tölteniök néhány napot, nem voltak még rendben az útlevelek, pedig Marsányi Borbálának megígérte, hogy mindent elintéz. Feltűnt az asszonynak Rattkai ideges zavara, s vallatni kezdte, mit akar tőlük ez az ember? Aztán belevette magát a vásárlásokba, nem volt még soha ennyi pénze, az apja bőkezű volt a sikerült házasság miatt, elérzékenyülten gratulált a leányának, azt mondta, mindent elfelejt, nagyobb összeget adott át Borbálának. Rattkai nappal az útlevél-ügyben futkosott, telefonált... Este mindig mulatókba mentek, ittak, táncoltak. Borbála csodálatosan szép volt, szeme fátyolosan ragyogott. Csak róla áradoztak a sebtiben előkerített barátok. Mindenütt feléje fordultak a férfiak. Aztán elintéződött az útlevél-ügy. Rattkai felhívta Marsányi Árpit, s az intézkedett, többfelé telefonálgatott. A végén csendesen emlékeztette Rattkait; ne felejtse el, mi dolga lesz Bécsben. Rattkai nagyon ideges lett, feleségét türelmetlenül leintette, majdnem összevesztek, mert Borbála úgy kérdezősködött, mintha mindent értene. Magában éppen akkor határozta el, hogy mégis abbahagyja az eddigi politizálást. Nem törődik semmivel, csak a munkájával és közös életükkel. Ezt többször elmondta Borbálának.

Az Ostbanhofról — Bécs Keleti-pályaudvaráról — konflison döcögtek be a körútra, a Hotel Imperialba. Esős, lucskos délután volt, mintha a ragyogó május odaát maradt volna Magyarországon. Eltöltöttek egy röppenő, ideges hetet Bécsben is. Majdnem állandóan együtt voltak, vásároltak, zenés vendéglőket kutattak fel. Borbála acélkék szeme mosolygott már néha, de soha nem nevetett. Annyi lett a csomagjuk, feladták Berhidára. A nap kiragyogott hamarosan, de azért minden nap esett valamennyit, s azután a fülledt melegben gőzölögtek az öreg bécsi házak. Minden napjuk egyforma volt, nem hozott újat. — Rattkai ezt magában majdnem unalmasnak találta. Elmúlt a május, minden átmenet nélkül beköszöntött a rekkenő meleg, Bécs izzadni és izzani kezdett. Tovább indultak a tengerhez.

Kéken fodrozódott a tenger, és a felhőtlen ég reszketett — először a vonatablakból pillantották meg az Adriát, úgy kiabáltak az utasok, muszáj volt odanézni. Sziklás hegyoldalban kanyargott a vonat, és egy izzadó, kövér fiatalember fontoskodva kiabált, beta-

nulta az egész útikönyvet indulás előtt, most fitogtatta tudományát. Előbb már nagyokat köszönt Rattkainak, s tüntetően bámulta Borbálát... Vakolatlan fehér kőből épült városkák, dülledező, sziklákhoz kapaszkodó halászfaluk maradtak el, a kövér fiatalember mindnek tudta a nevét. Kecskepásztorok integettek a vidám utasoknak. Rattkai az elmaradó helységek nevét mormolta, de Borbála nem figyelt. A kékesszürke, habtarajos tengert nézte, hogyan nyeli el a sziklás földnyelveket, kúszott éppen a dagály a vasúti töltés, a dombok felé... Egy helyt nagy csapat sikongó fürdőzőt láttak, futottak neki az emelkedő hullámoknak. Tenger szagú volt a levegő. A láthatár szélén hajó mozgott lassan, rekedt kürtszava nekiütődött a karsztos dombvonulatnak. Apróbb üzemek voltak a vasút mellett, fehéren csillogó város vette körül őket, befutottak Splitbe. A kövér fiatalember ugyan tüntetően Spalatot mondott — úgy látszik régebbi kiadású volt az útikönyve —, s mutogatta a kókadt pálma- és olajfákat.

Hamarosan az állomás előtt álltak a rekkenő melegben, zajos sokadalom közepén. Rattkai egy ideig bámulta a könnyed csillogást a fehér házakon, két-három nyelvű cégtáblákon s a vászonruhás barna embereken. Hirtelen kitört belőle, lelkesülten dicsért mindent, ismételte az előbbi kövér fiatalember szavait a csodálatos Adriáról, a mélykék égről... Borbála csendesen félbeszakította, miután hátat fordított az itt is melléjük tolakodó útikönyves társnak, aki nagy, szíjazott bőröndök terhe alatt lihegett.

— Mindez nagyon szép... Biztosan olyan a levegő, ahogyan mondod. De nekem ettől a halszagtól hányingerem van. Micsoda átható büdösség! — A sokadalom mellett nem messze halat árultak rongyos ernyők alatt a kövér kofák. Rozoga kordék mellett rongyos, félmeztelen halászok versenyeztek velük, néha felkapták a portékát, mutogatták a néhány vevőnek. Egy szivarozó, kövér alakot fogtak körül, aki az imént érkezett, fitymálva turkálta az árut.

Rattkai németül egyezkedett a hordárokkal, azt akarta kitudni, melyik a legjobb szálloda, de közben fölényes volt, hogy tájékozatlannak ne véljék, ám Borbála megunta, beleavatkozott, egy intéssel félreparancsolta a mezítlábas, hadonászó suhancokat. Kimondta a penzió nevét, amelyet Marsányi ajánlott nekik.

A többi hordár egy csapásra elcsapódott, más vendégeket fogtak közre, akik bizonytalankodtak, nem választottak határozottan. Az ő

emberük meg, egy alföldi kiejtéssel hümmögő, félszemű, girbes öreg, a penzió embere közelebb tolta kézikocsiját, feldobta csomagjaikat a többi mellé. Borbála utálkozva nézte: a targonca töredezett deszkáján megszáradt halpikkelyek fénylettek, úgy látszik ezzel halat is szállítanak. A kövér házaspár, akivel elindultak, otthonosan viselkedett, szörnyülködtek, mikor Rattkai kocsit akart fogadni, kijelentették — esztelen pénzpocsékolás lenne. Néhány perc séta az egész.

Öreg, omló vakolatú házak között botladoztak sokáig, dombnak, emelkedőnek felfelé. Lapos tetejű terméskő-ház előtt kötöttek ki egy szűk utcácskában. Az iménti halkereskedőbe botlottak a kapuban. A targoncás ember köszöntését magyarul fogadta, pedig az imént a halpiacon ismeretlen nyelven káromkodott. A kövér házaspárt régi ismerősként üdvözölte. Piszkos, fehér vászonruhában, mocskos szalmakalapban kezdett szorgoskodni körülöttük, miután Borbálának kezet csókolt. Ő volt a penzió tulajdonosa.

Izzadtan, összetörten mentek fel a nyirkos, csuszamlós lépcsőn — az egész házat betöltötte az émelyítő büdösség, a szomszédban halfeldolgozó üzem működött. De az apró szoba ablakából meglátták a tengert, s olyan megejtő volt kékes fodrozása, a vitorlásokkal s a ragyogó éggel, egyszerre elfelejtettek minden fáradalmat. Borbála is belefeledkezett. A szomszéd ablakból kövér nő bólintott feléjük, magyarul szólt hátra a zsémbeskedő férfihangnak. Felettük zongoraszó zörrent a harsány fényességbe. Vékony, de érdes női hang rezgett érzelmesen: „A kanyargó Tisza partján, ott születtem . . .” Újabb vendégek érkeztek. A lépcsőházban erélyes borízű hang harsant, németül, magyarul, mintha vezényelne, a tavalyi szobáját követelte. Marsányi ezt megmondta előre, itt sok lesz a magyar.

Borbála nyújtózkodott néhányat, aztán lassú mozdulatokkal levette átizzadt ruháját, törülgette magát. Kis nadrágban állt a rázuhogó ragyogásban, bőrét cirógatta a nap. Hajából kiszedte a fésűket, harisnyakötőjét megoldotta, a harisnyáit lerázta, kilépett, s otthagyta élettelen csomóban.

— Kérlek, igazán eljöhetnél az ablaktól — mondta mély torokhangon a férje, aki szintén ledobálta kabátját, nyakkendőjét, s izgatottan rángatta a szemüvegét.

Borbála csodálkozva nézett rá, mintha nem értené, mit akar. Rattkai az ajtóhoz lépett, ráfordította. Aztán meredten nézte, hogyan

ömlik a fény Borbála párolgó vállán és feszes, kicsiny, de formás mellei között.

— Mit akarsz tőlem? — A férfi hebegett, a szembenlevő ablakokra mutogatott.

— Ne érj hozzám. Kicsomagolunk. — S elpenderült, férjére ügyet sem vetve fellódította az első nehéz bőröndöt a sánta asztalra, majd kinyitotta a szekrényt, és aggodalmasan vizsgálgatta, tiszta-e? Rattkai elhúzta a függönyt, és meredten nézte a feleségét.

*

Hamarosan összeismerkedett a többiekkel a házban, esténként kártyázott a nyugdíjas ezredessel, akinek két csontos, vénülő leánya volt, sokat olvasott a tulajdonos könyvtárából, aki régebben pesti fűszeres volt. Megunta egyre követni a feleségét. Borbála reggel korán fürödni indult, kiúszott messze a sekély tengerben a sziklák között. Nem félt a mély víztől sem. Délutánonként csónakot bérelt, elvitette magát messze a parttól, a vitorlás halászbárkák nyomában. Este sétálni hívta a férjét, a levegő kellemesebb volt, messze elkóboroltak a holdvilágnál, bementek a sziklákhoz, mikor az apály visszahúzta a tengert. Borbála nem fáradt el az úszásban, sétában, olyan volt, mint egy nyaraló diáklány. Rattkai bőre ellenben csúnya vörös lett, és kínlódva hámlott, éjjelente nyöszörögve riszálta magát. Borbála egészségesen, mélyen aludt, ha férje felébresztette türelmetlen csókjaival, nem tiltakozott, odaadta magát, aztán aludt tovább. Egyenletesen szép bronzbarna lett a bőre, rendszeresen kievezett egy távoli sziklához, s ott fürdőruha nélkül napozott. Csak a madarak és a felvetődő halak láthatták — s a férje, amíg elkísérte. Itt égett le olyan kegyetlenül, gennyes fekélyek vannak a mellén és vállán, orvoshoz kellett mennie.

Nem sok pénzt költöttek el, Borbála beszüntetett mindenféle vásárlást. A halételeket s olajjal készített főzelékeket nem ette meg, tejen, vajon élt, mindenből keveset fogyasztott.

Egyszer Rattkai sétálni indult az ezredessel és leányaival, s bementek a halászok kocsmájába, behúzta őket a zeneszó. Nagy meglepetésére ott látta a feleségét. Virslit evett és sört ivott. Külön pénzéről tudott, de eddig nem engedett neki költeni, s vele nem jött ide. Azt hitte, csónakázik. Az öreg hordár volt vele, akivel már

az első napon barátságot kötött. Amint a társaság odatelepedett, kedvesen, zavar nélkül kijelentette, ő úgyis rögtön indul halászni, ilyenkor kapnak a halak. A tenger mozdulatlan volt, aranyos fény csorgott a nyugati sziklák között. Az ezredes legényesen pödörgette csutakbajuszát, s a szomszéd asztaltól két fiatalember meredten bámult Borbála után. Az egyik elragadtatottan mondta németül: „Ennek a leánynak minden mozdulata csupa muzsika!" Még valamit hozzátett, félig fel is állt, mintha utána akarna futni. Az ezredes békítően tette Rattkai karjára a kezét.

— Nyugalom, öcsém! Semmi ez. Ugyanígy voltam boldogult feleségemmel. Megvesztek érte a férfiak, pedighát... akármit csináltam, hideg volt, mint a kardom. Ha közeledtem hozzá, utálkozott, azt mondta, nem kívánja a férfit. Később, mikor a leánykák megszülettek, meg is egyeztünk, ő semmit nem bán, azt mondja, csak ne tudjon róla, és haza ne vigyem a nőket, meg semmiféle betegséget.

Rattkai meredten hallgatott. Az ezredes meg elküldte a leánykáit haza — és bort rendelt. A vénleányok Rattkait kérték, nyafogva, vigyázzon a papára, aztán elmentek divatjamúlt, magas nyakú ruhájukban, szorosan karonfogva.

Rattkai nem ivott sokat, a sűrű vörösbor mégis mámorossá tette, nem tiltakozott, mikor az ezredes arról fecsegett, akármilyen jó a csirkehús, minden evésre unalmas. Dünnyögve közölte az öreg, most pedig jó helyre mennek ám! Tengerparti, ismeretlen utcában botorkáltak összekarolva. Rattkai részegen is megismerte a vöröslámpás házat, ezek mindenütt hasonlítanak egymásra a világon. A piros fezes portás nagyot köszönt németül a külföldi uraságoknak. A szalonba tessékelte őket. Sok tükör a piros falakon és pajzán képek. Annyiban különbözött ez Rattkai emlékeitől, hogy itt lábnélküli, alacsony heverőkön üldögéltek a nők. Voltak vagy tízen. Keleties, átlátszó csipkeruhában lézengtek, kellették magukat. A fülledt melegben áthatóan terjengett az ismerős mosusz-illat. Rattkai a feketekávé mellé konyakot kért. Sötét szemüveges férfi kuporgott a sarokban, inge rongyos volt, kitartóan pengetett egy tamburaszerű húroshangszert, s halkan énekelt, közben bókolt a vendégeknek. A sarokban két részeg vitatkozott. Ittak a nők is, Rattkai bőkezűsége közelhozta őket. Formás fekete leány ült az ölébe. Ez nem ivott, a sarokba vitte a konyakot a tamburásnak. Amint Rattkai tétován a fátyolruha alá nyúlt, rögtön felállt a nő, s húzta magával. Az ezredes

már eltűnt. Új vendégek jöttek be, magyarul kiabáltak. A vitatkozó részegek eltették a kést, italt kértek, a kínálkozó nőket elintették.

Rattkai reggel osont a penzióba, s Borbálát nagy sürgésben találta, csomagolt. Éppen csak felnézett, mikor belépett a férje. Szemében törődöttség és bűntudat, fülében a tamburacincogás, orrában a mosusz-illat és a rovarirtószerek szaga. A nőre nem emlékezett.

— Mi történt, Borbála kedves? Nem magyarázná meg, kérem...

A nő felegyenesedett. A beáramló fény átvilágította könnyű ruháját, karcsúnak és légiesnek tűnt, kissé összehúzott szeme hideg idegenséggel szögezte az ajtóhoz a férfit.

— Én magyarázkodjak?

Rattkai megrázta magát, mint aki varázslattól akar szabadulni, nagy lendülettel az ablakhoz ment, s mivel nem mert a feleségére nézni, kipillantott. A targoncás öreg a ház előtt ácsorgott, a legnagyobb bőröndöt igazgatta. Ezt észre sem vette, mikor bejött.

— Mi ez, Borbála kérem? — Rattkaiban csinált indulatok örvénylettek, s a félelem — mit tudhat a felesége —, nehogy fölébe kerekedjen most. Kihúzta magát. Fehér vászonruhája gyűrött volt és piszkos, őt a fény elcsúfította, szeme környéke szarkalábas, széles arcán sötétlik a másodnapos sörte.

— Csomagolja össze a holmiját. Hazamegyünk. De siessen, mert másfél óra múlva indul a vonat. — Pillantásra sem méltatta tovább, lapogatta az egymásra préselt ruhákat, aztán egy mozdulattal becsúsztatta a nagyobbik ékszeres dobozát.

— Magyarázatot követelek! Elfelejti, hogy a férje vagyok!

A nő könnyed mozdulattal kiegyenesedett újra, hátrasimította szemébe lógó fürtjeit, s Rattkai ismeretlen, kemény indulatokat érzett halk hangjában.

— Vártam az este magát... de nem jött. Olvastam, mert nem tudtam elaludni. Egyszer csak idelopakodott valaki az ajtó elé, hallgatózott. Kiszóltam, azt hittem, maga az, talán megint részeg. Bejött a barátja, a vén kandúr, az ezredes... Kérdezem, mit akar, nem zavarja, hogy ágyban fogadom? Nem érti, csak vigyorog, konyakos üveget mutogat, azt mondja, előzi a magányomat. No, menjen a fenébe, amíg szépen vagyunk! Erre aztán elrebegi, hogy kár olyan nagyra lennem, a drágalátos férjemet a nyilvános házban hagyta, valami bosnyák szajhát ültetett éppen az ölébe... Akinek olyan

mafla a férje, az nem ilyen asszonyt érdemelt a sorstól... Így nyafogott még, kínálgatta a konyakját.

— Mi... micsoda?! Remélem tudja, hogy én... az nem igaz! S magát molesztálni merte, az én feleségemet! Teljes elégtételt kap, felpofozom ezt a csirkefogót, párbajra hívom és agyonvágom! Majd adok én neki! Hát... ez hallatlan!

— Ne fáradjon, meg tudom magam védeni.

— A nyomorult alak! Most azonnal lemegyek és...

— Maradjon csak. Inkább csomagoljon. Kilöktem a barátját, úgy bukfencezett le a lépcsőn, a leánykái vákarták fel, azóta ápolják. Kicsődültek persze a többiek, s azóta ezen röhögnek. Mert a két vénkisasszony is kitálalt, volt itt egy kis ricsaj. Nekilát végre csomagolni?

Rattkai ujjai úgy markolászták a levegőt, mintha az ezredest vagy saját magát fojtogatná. Annyit tudott kinyögni:

— Nem megyünk sehová! Majd adok én ezeknek a mocskosoknak! Nem kell félnie, drágám. Ami pedig azt a... hallatlan rágalmat illeti... remélem, nem tételezi fel rólam? Odamentünk, de éppen csak benéztem...

— Mit tételezek fel, mit nem, az most nem fontos.

— Esküszöm, drága Borbála... — Odarohant, megölelte a feleségét, de az kipenderült az ölelésből, és azt sziszegte:

— Ne érj hozzám többet, utállak! Egyedül is elmegyek, ha akarsz, maradhatsz. — Az ablakhoz lépett, hogy leszóljon a várakozó állásban ácsorgó öregnek, de Rattkai olyan erővel karolta át, hogy feljajdult. — Eressz!

A férfi csikorgó indulattal kereste Borbála száját, de az könnyedén elhajolt.

— Soha! Engem meg nem csókolsz többet! — Sikerült ellöknie.

Amint Rattkai utánakapott, elszakadt az asszony ruhája, a vállába hasító köröm piros vonalat vágott sima bőrére. Szivárgott a vére. Néhány pillanatig így álltak egymással szemben. Borbála kék szeme hidegen izzott, kis mellei gyors hullámzással emelkedtek az indulattól. Úgy látszott, egymásnak mennek, foggal-körömmel, mint engesztelhetetlen ellenségek.

Rattkai azonban váratlanul sírva fakadt.

— Úgy szeretlek, ne bánts engem!

A nő azt válaszolta:

— Eredj a fenébe! Utállak! — Legyintett, és a férje kikészített ruháihoz lépett, válogatás nélkül dobálni kezdte az üres bőröndbe. Felettük megszólalt a zongora, s a hang, amely érkezésükkor énekelt, most elkezdett egy német románcot.

Rattkai sziszegve rikácsolt, s lábujjhegyen közeledett:

— Utálsz, de azért férjnek megfogtál, arra jó voltam? A béresgyerek után, aki szeretőd volt, mi? Így nem játszunk, babám! — Belelovalta magát, mert támadni akart, de ha a felesége egyetlen méltatlan szót mond, tiltakozik, eléje roskadt volna, hogy térden állva kérjen bocsánatot. Egész testében reszketett, cipősarka ütemesen verődött a padlón. — Nem kellek neked?! Miért hallgatsz, drágám?

Borbála egy hangot sem adott, hirtelen elerőtlenedett. Nem nézett szembe a férfival, szemében megint ott felhőzött a bánatos idegenség és majdnem sírva fakadt. Rattkait zavarta meg jobban ez a csend, toporgott rettenetes indulatában, vicsorított, mint aki ölni készül, aztán megrohanta a feleségét, aki egy tiltakozó, védekező mozdulatot sem tett. A sodronyos vaságyra teperte, letépte ruháját, s közben félőrülten beszélt neki, maga sem tudta mit; bizonykodott hűségről, szerelemről.

Az asszony szipogott, félrehajtott feje lelógott, dús haja a mocskos padlóra ért, szivárogtak a könnyei... Egyetlen csókra, könyörgésre és vádra sem válaszolt. Mikor Rattkai felkelt, úgy maradt ott hangos sírással, mint egy legázolt, meggyalázott szűz... A férfi letérdelt, és csókolgatni kezdte válláról a kiszivárgott vért, éppen a heg mellett, ahol Ferkó kése megsebezte.

Borbála egész teste végigrándult, váratlanul felugrott, elrúgta Rattkait, kimondhatatlan gyűlölettel nézett rá, de semmi hangot nem adott... Rattkai négykézláb kereste a szemüvegét, s érthetetlenül motyogott. A zongoraszó és az ének elhallgatott odafent, hosszan szakadozó vonatfütty hallatszott... A tenger ringatta a hangot. Kopogtattak az ajtón.

— Azonnal jövünk, János bácsi... A sarokba ment a spanyolfal mögé... — Jöjjön csak be, és vigye le a bőröndjeimet.

Amint az öreg kicsoszogott, mosakodni kezdett, hideg vízzel dörzsölte magát, fröcskölt. Kipillantott, mikor törülközött, láthatta: Rattkai lázasan csomagol.

*

A határon az osztrák tiszt félreszólította Rattkait, s közölte, valami nincs rendben az útlevelével, ha nem akar kellemetlenséget, menjen be Bécsbe a magyar külképviselethez. Bólintott rá, de Bécsig elfelejtette. Az állomáson Borbála figyelmeztette rá. Újra az Imperiálba hajtattak. A szálló halljában a portás ismerősként üdvözölte őket — magyarul. — Amíg a kulcsot kiadta, telefonált valahová. Éppen csak rendbeszedték magukat, mikor kopogtak. A pincér hozta a megrendelt frissítőket, de nyomában udvarias köszöntéssel belépett Marsányi is. Rattkai most örült a látogatónak. Ittak egymás egészségére, a szürke ruhás, mosolygós arcú vendég a nászutazás kellemes voltáról érdeklődött, s amint Borbála említette az útlevelet, azonnal ajánlkozott, majd elintézi ő. Vetett egy pillantást Rattkaira, majd megjegyezte, persze néhány napot mindenképpen igénybe vesz a dolog, dehát nászutasok nem bánják az ilyesmit. Borbála fürkésző pillantása kissé meghökkentette.

— Ráérnek, kár úgy sietni hazafelé .— S egy versidézetet mondott, majd belekarolt Rattkaiba. — Nem zavarjuk, szépítkezzen, segítek Ottónak jegyet szerezni az operába. A bécsi operát muszáj minden kultúrembernek látni. Mi is megnéztük a feleségemmel nászutas korunkban. A hallban várjuk, szépasszony.

Mentek lefelé a piros szőnyegekkel felterített lépcsőn. Mellettük két pár surrant el felfelé.

— Miért nem kerested fel Gombost? — kérdezte halkan, érdesen Marsányi. — Megállapodtunk ebben.

— Nem állapodtunk meg semmiben. Eszemben sincs felkeresni.

Marsányi nevetett. — Ne ostobáskodj. Jelentették nekem, hogy meglógtál az asszonytól, mikor átutaztatok, elvillamosoztál a kanálispartra a Café Eiles-hez... Miért mentél, ha nem akarsz Gombossal találkozni?

Rattkai idegesen rágta a száját.

— Akkor találkozom, ha én akarok.

Marsányi utána nézett halk füttyentéssel egy csinos nőnek.

— Megmondod, Nomád azt üzente Budapestről, minden küldemény rendben megérkezett, s újabb küldeményeket vár. Ennek örül majd. Különben az egésznek semmi jelentősége nincs. Ez a Gombos apró hal. S mi a harcsákat is ismerjük.

Rattkai nem akart erről beszélni, kínosan mosolygott. Eszébe jutott a német közmondás: „Kicsi hal, jó hal." Azt mondta hidegen:

— Alapjában nem értem, miért fontos neked, hogy én találkozzam Gombossal? Biztos lehetsz benne, sohasem tudod meg, miről váltunk szót.

Marsányi erre semmit sem válaszolt. Derült, nyílt tekintettel nézett Rattkaira, lent voltak már az estélyi ruhás vendégek között, a bárpulthoz kormányozott. Italt rendelt, s a nőket vette megint szemügyre. A második pohár felett körülpillantott, s azt mondta suttogva:

— Nézd, Ottókám, csak azért jöttem Bécsbe, nehogy kellemetlenséged legyen. Jól tudod, nem adtak volna útlevelet neked, ha nem segítek. Még a régi dolgaidat is számontartják, s te azóta sem maradtál békében... Kénytelen voltam teljes felelősséget vállalni érted, azt mondtam, vállaltad ezt a baráti megbízást, beszélsz Gombossal. Hiszen neked jó ismerősöd Gombos. Jelentéktelen kis alak ez, semmi sincs rábízva, csak közvetít egyet s mást. De úgy felfújják Pesten, engem tulajdonképpen nem érdekel. Legalább annyit tégy meg nekem, a jó barátnak, hogy felkeresed, nehogy bajba kerüljek miattad. Mit bánom én, mit beszéltek, mit nem, majd csak kivágom magam ebből az útlevél-ügyből, ha már belemásztam. Most még megpróbálom beiratni a láttamozást, és remélem, odahaza sem lesz utólag kellemetlenséged. Ha nem akarsz, ne beszélj Gombossal. Nekem semmi közöm hozzá... én nem erőltetem. De mától azt hiszem, leveszem a kezem rólad. Az útlevélért menj be a követségre. Mi már nem is találkozunk. Hogy el ne felejtsem... Az operajegyek a portásnál vannak. Szervusz. Jön a feleséged, nézd, milyen sikere van. — Rá sem nézett Rattkaira, elment egy közelben ácsorgó nővel.

A forgóajtónál megállt egy pillanatra, a portás utána sietett, mozdulatlan arccal hallgatta. Közben Rattkainé tétován elfogadta a köszönését, erre őfelé figyeltek egy pillanatra az érdeklődők. Gyors mozdulatokkal tessékelte kifelé a nőjét, eltűntek.

Rattkainé szépvonalú alakjára divatos ezüstszürke estélyi ruha simult, magabiztosan, hidegen ragyogva vonult el a hódoló férfipillantások tüzében. Prémes belépőjét kezében tartotta. Rattkai, kissé kihízott szmokingjában kopottnak, esetlennek tűnt mellette. Az egyenruhás ajtónálló bókolva tolatott mellettük, már kerített kocsit, amin Rattkai nem is gondolkozott, csak Borbála értette meg, hogy Marsányi intézte el az imént.

Nem váltottak szót az úton sem, kemény hallgatás feszült közöttük, a spliti, elutazás előtti jelenet óta csak a legszükségesebbre szorítkoztak, mint a tartós haragban levő rokonok. Az operában már nem keltettek semmi feltűnést. A „Bajazzók" ment, olasz énekesek felléptével.

Férje lehúnyt szemmel merült alá a muzsikába, szinte átszellemülten ringatózott a zene hullámain. Borbála ismerte rajongását, de nem tudta, hogy ennyire átváltozik, majdnem idegenként nézte őt, amint aléltan gyönyörködött.

Mint aki nehéz álomból ébred, úgy állt fel Rattkai az előadás végén. Zajos vacsorázó helyre kísérte feleségét. Sikoltozó dzsesszmuzsikára járták az új táncokat. Rattkai ingott a széken, ütemre dobolt a villájával az asztal sarkán. Ivott egy keveset, aztán mindenáron táncolni akart, de ez nem valami jól ment neki. Amint asztalukhoz eveztek, Marsányiba ütköztek, aki örvendezett a véletlenen, s bemutatta a társaságában levő idősebb, őszes, sovány férfit, s ő azonnal táncra kérte az asszonyt. Rattkai leült új ismerősével. Marsányi kifogástalanul táncolt, kötődve udvarolt az asszonynak, a szünetben sem kísérte az asztalhoz, odaintette a virágárusleányt. Rattkainé egyetlen szál rózsát vett csak el, elfogadta Marsányi karját, de határozottan így szólt:

— Menjünk a férjemhez.

Marsányi tréfásan mosolygott.

— Talán fél tőlem, szép asszonyom?

— Nem én. De Rattkai igen.

— Ugyan, a legjobb barátjától? Maga képzelődik. Isteni kedvem van, jó ez a néger zene. Tegyen boldoggá, táncoljon még velem, jó? Ilyen szép fejecskében hogyan születhetnek ezek a furcsa gondolatok... — A dallamot dúdolta, mintha ez lenne a legfőbb gondja, de észrevette az asszony ellenálló merevségét. Már nem simult hozzá, hiába hajlította a derekát. — Miből gondolja, hogy Ottó fél tőlem?

— Nem gondolom, hanem tudom.

Derülten mosolygott Marsányi, és tovább dúdolt, később azonban megkérdezte:

— Mondott talán valamit magának? Szidott engem?

— Dehogyis. Éppen, hogy semmit sem mondott. Ki az az ember, akit odaültetett melléje?

— Miért kérdi?

— Mintha nem látná, milyen heves szóváltás van közöttük.

Marsányi nem nézett arra, táncoltak. Később azt mondta:

— Követségi tisztviselő. Azért hoztam, intézze el ezt az útlevélhistóriát.

Borbála semmit sem szólt, kiperdült Marsányi karjából, az asztaluk felé tartott, hátra sem nézett, hogy a férfi követi-e? Megdöbbenve látta, hogy férje teljesen részeg már. Ilyen kevés idő alatt berúgott? Akkor vette észre, nem bort iszik a talpas pohárból, a frakkos pincér éppen töltött a konyakosüvegből. A zene hirtelen elszakadt. Az őszes férfi udvariasan kezet csókolt Borbálának, de közben Rattkaira figyelt érdeklődő mosollyal.

— Mi? Ki ismertetett meg a baloldali tanokkal? Te is jóféle firma vagy, hallod-e? Azt hiszed, megmondom? Mit érsz vele — egy név? Nem mond semmit. Gépész volt otthon a malomban. De nem ez volt az igazi... Úgyse mondok neked semmit. Mi közöd hozzá?

— Ottó, ne igyál többet — fogta meg az asszony a pohárért nyúló kezet. Érzett valami fenyegetőt a két férfi várakozó hallgatásában. Mit akarnak ezek őtőlük?

Marsányi halkan nevetett, játékosan Rattkai vállára csapott, s hunyorított egyet. Mosolyában nem barátság volt, hanem inkább fenyegetés — azt adta értésére Rattkainak: jól van, barátocskám, ha nem akarsz táncolni még, én várhatok, persze másféleképpen is tudok fütyülni. Poharát elegánsan Borbála felé billentette, s kényszerítette a többieket, igyanak vele. Ő maga éppen csak kóstolta az italt, s az elmenő nőket vette szemügyre, mintha nem lenne más gondja.

Rattkaiban dagadt a düh, mindent jól értett, s úgy kémlelte a feleségét, vajon mennyit talált ki az asszony a dolgokból? Legszívesebben elzavarná innen Marsányit meg a másikat, akinek a zsebében van az útlevele, de nem teheti meg ezt mégsem... Haza lehetne menni talán útlevél nélkül is — különben sem értette világosan, miféle láttamozás hiányzik —, igenám, de otthon mi lesz? Legjobb volna szakítani ezekkel, szóba sem állni Marsányival... Megtehetné, miért ne?! Persze, megint Marsányira tekintett, és inába szállt a hirtelen-bátorság. Annyira gyűlölte most a valamikori barátot, meg tudta volna talán még ölni is. Különben is, nem lehet azt még tudni, ki marad felül — Rattkai mindig őszintén hitt a munkások igazá-

ban, ha velük volt együtt, de Marsányi jelenlétében semmivé lett ez a hit, mindig azt latolgatta magában: le lehet győzni az ilyen erős embereket, mint Árpi? S voltaképpen őneki tán nem is akar rosszat. Ha akarná, lám tönkretehetné... Feltárná a múltját, s hová lenne akkor mostani kényelmes élete, szép lakása, állása meg a többi? Nem tudta most elkapni Árpi pillantását, az valahová a csillárra nézett, és dúdolt, ingott a válla, követte a zenekart... Persze, hogy szép lenne a munkásság oldalán akár barikádra menni, felperzselni a régi világot. Akkor megmutatná minden gyűlöletét. De lehetséges-e? S ha alulmaradnának? Ez történne, most biztos volt ebben. Ő akkor sem merülhet el, mindent elveszítsen?

Marsányi társa lehajtott fejjel üldögélt, és egy hajtásra ürítgette a konyakos poharat. Rattkai hozzáfordult hát, váltottak egy tekintetet, koccintottak... Barátságos is tud lenni ez a követségi ember.

De mit akar az útlevéllel? Kissé zavaros história.

Marsányi újra táncra kérte Borbálát. Rattkai utánuk nézett, látta, szót sem váltanak egymással. Zavarosan kavargott benne az utóbbi napok története, s nem figyelt már emberére, felállt, hogy táncra kéri a feleségét, ne Marsányi ölelgesse, de eltűntek előle a forgatagban. Miért van ő itt tulajdonképpen? S mit hajtogat ez az alak? Visszaereszkedett a székre, és ivott újra egy pohárral. Akármit magyaráznak, úgyis mindegy. Semmi közük ezeknek őhozzá. Meg is mondja ennek az alaknak.

Tompa világítás volt a teremben, a saxofon elnyújtva sikoltozott, a többi hangszer követte, a dob adta az ütemet... s a párok egymáshoz simultak tánc közben. A pódiumon félmeztelen nő énekelt rikácsolva. Rattkai arra eszmélt, hogy hajlong mellettük a főpincér, magyarul köszönget, s mindent az őszes férfi fizet ki. Őt meg Borbála és Marsányi kifelé támogatják. Erőlködve figyelt, miről beszélnek azok ketten a taxiban, de csak foszlányokat értett, s a részeg álom mindent kimosott belőle.

Másnap macskajajosan ébredt. A felesége félkönyéken olvasott a heverőn s éppen csak odapillantott a feltápászkodó férfire, aztán elfordult. A szobában ott hevertek a szertedobált ruhák, árasztották az éjszakai szesz és füst szagát. Telefonált a követségre, ahol tudtak ügyéről, és türelemre intették, valami formaságot emlegettek, hogy Budapesthez kell fordulni.

Mit csináljon, most nem bírná ki Borbála mellett. Kószált a vá-

rosban, bejárta a könyvkereskedéseket és vásárolt. Válogatott az antikváriumokban, nagy csomagokat küldetett a szállodába.

Rattkainé átvette a londinertől a könyvcsomagot, pénzt adott, és olvasott tovább. Hevert napokig a fülledt szobában, teán és kekszen élt. Bécs fuldoklott a poros kánikulában. Naponta többször zuhanyozott a fürdőszobában. Strandra menjen? Nem volt kedve, fürdött eleget a tengerben. Ha elment a nap, az ablakhoz ült, és bámulta a Ring emberáradatát.

Rattkai egy este megint későn jött meg, részegen. Átment hozzá, székre rakta a ruháját, s megérezte az olcsó illatszert, biztosan utcanővel volt. Marsányi figyelmeztette erre, mikor a házasságukról beszélgetett vele. Tulajdonképpen sajnálta is Rattkait, úgy találta, sok jó tulajdonsága van... A könyvek, az irodalom meg a görcsös szándék, hogy segíteni akar az embereken. Többet tudott a mozgalomról, mint Rattkai sejtette, vele tartani azonban mégsem volt már kedve, pedig valamikor elhatározta ezt... Megértette és tudta már, mit akar tőlük Marsányi. Ellenszenvet, gyűlöletet keltett benne ez az ember, bár abban igazat adott neki, hogy ők ketten jobban illenének egymáshoz, de azonnal értésére adta, nem hajlandó elfogadni a közeledését. Menekülni akart a régi életből, de nagyon tekervényes lett az útja. Ő nem akarja, hogy a férje kiszolgáltassa a telepieket, a sárga kezű leányokat... Útlevél csak akkor lesz, ha itt elintézi, amit követelnek tőle, s hogy ez megtörténik, abban az aszszony nem kételkedett, bár nem tudta, milyen természetű dolog lehet. De hogy ebben nem tart Rattkaival, abban biztos volt. Töprengett, hogyan figyelmeztethetné azokat ott a telepen, hogy óvakodjanak Rattkaitól? Ez persze nem egyszerű, lehet, hogy nem is hinnének neki.

Vergődött Borbála, mint vad a csapdában, merre lehetne szabadulni. Kényszerítette magát, hogy ne gondoljon Ferkóra, de hiába... s már egészen átérezte, mekkora árulást követett el a szerelmük ellen. Ez felingerelte — rohant zuhanyozni. Azért sem törődik Rattkaival, csináljon, amit akar.

Mintha szürke hamu rakodna rá, lassan elborította a közöny. Magában már inkább Ferkót vádolta a történtekért, mintha az irányította volna így a dolgokat, legalábbis, mint férfi, miért engedte, hogy elszakadjanak, hiszen ő annyi áldozatot hozott. Álmodozott magában: mi lenne, ha Ferkó beállítana érte? Azonnal csomagolna, és

elmenne a fiúval, bárhová... Még csak át sem szólna a részeg Rattkainak a másik szobába. Máskor Rattkait próbálta megérteni. Talán ő maga okozta, hogy szerelmi életük kudarcba fult. Mit kellett volna tennie? Hiába, nem érezte azt, ami elborította, mint az áradat, mikor Ferkóval egymásra találtak. Nincs kétféle szerelem... s ő elhagyta az egyetlent, ostoba módon. Szenvedett, mint akit gúzsba kötöttek s hangyák mászkálnak rajta. Mikor a londiner harmadszor jelentette, hogy egy úr keresi telefonon — az itteni készülék dugóját régen kihúzta —, hozzávágta a papucsát. Az ördög vigye ezt a Marsányit! Unta az olvasást, félredobta a könyveket, csak hevert a nagy hőségben...

El kéne utazni egyedül. De hová? Apja házához menjen vissza, ahonnan elmenekült? Most még ott is kívánatosabbnak tartotta az életet. Mintha hínár tekeredne rá, belebonyolódott sorsa reménytelenségébe. Miért kell őneki így élnie? Minden szerencsétlenség rászakad, s másoknak görcstelen és boldog az életük, azzal élhetnek, akit szeretnek... Eszébe jutottak a sárga kezű leányok a gyárból, s most kínlódva irigyelte őket. Szinte elfeledkezett Rattkairól, mintha sietnie kéne vissza a telepre, s majd a leányok segítenek elrontott életén. Azok? Mikor Rattkai a halálos ellenségük lett? Vagy talán az is volt mindig? Ki ez a Rattkai egyáltalán, aki itt nyögdécsel a szomszéd szobában?

Egy éjjel aztán, mikor Rattkai hazabotorkált és nyögdécselt odaát, mint a nagybeteg, Borbála maga ment át a férjéhez.

Rattkai ruhástól hevert az ágyon. Bambán pislogott az asszonyra, megint az utcanők jellegzetes illatszerét hozta a fülledt szobába.

— Ide figyelj, Rattkai, nekem elég volt.

— Mit akarsz? — Eltorzult arccal felült, és az asszony felé nyúlt tétován. — Gyere ide, Boriska... a feleségem vagy.

— Most ezt hagyjuk. Majd otthon megbeszéljük.

Rattkai bárgyún mosolygott.

— Mit kell... megbeszélni? Nem haragszom én Ferkóért... tudhatod jól. Miért kergetsz el magadtól? Az enyém vagy, nem?

— Ne fecsegj! Menjünk haza azonnal, hallod?!

Rattkai bámult rá egy ideig, aztán legyintett.

— Nem értesz meg te engem. Ha tudnád...

— Mindent tudok, de ez most nem fontos. Ide figyelj, Rattkai... Én nem bánom, milyen árokba csúsztál, de engem nem rántasz ma-

gaddal. Hallod?! Elég volt. Azonnal intézd el ezt a nevetséges útlevél-ügyet. Minden vigéc úgy utazik, ahogyan akar, de a te életed össze van keveredve, mint a kenderkóc...

— Semmi közöd hozzá — rikoltotta Rattkai, s nagy erőfeszítéssel felült. Gyűrött ruhájában, hátán lógó nyakkendőjével olyan volt, mint akit megvertek.

Borbála gyilkos könyörtelenséggel folytatta:

— Nézd, Rattkai, nem törődöm veled tovább. A mocskos dolgaid nem érdekelnek. Kérd vissza az útlevelet, mert ha nem, holnap egyedül megyek a követségre, érted? Egyedül is hazautazhatom, megtehetem. Csak veled van ez a zűrzavar, amit nyilván magad csináltál. Szerencsétlen alak.

Az asszony kiment a szobából. Rattkai soká nézett utána. S hirtelen támadt szomorú józansággal kelt fel az ágyról, a fürdőszobába botorkált, rendbehozta magát. Mielőtt elment, bekiabált Borbálához:

— Két nap múlva utazhatunk.

Villamoson ment a kanálispartra, a jól ismert úton, kétoldalt fák pilledeztek, poros lombjuk kókadtan lógott. Nem a kávéházhoz tartott, hanem a floridsdorfi villamos végállomásához, Gombos ilyenkor jön befelé, megfigyelte ezekben a napokban. Kint lakik a gyárvárosban.

Az alacsony, sovány ember tűrhetően volt öltözve, nem úgy, mint otthon, de nyakkendőt nem hordott. Amint eléje lépett, mormolt valamit, és tovább akart menni.

— Jó napot, Gombos elvtárs.

— Hát maga? Mit keres Bécsben? — Meglepetés nem látszott rajta.

— Splitben voltunk a feleségemmel, nászúton. Itt töltünk néhány napot és... — Hadart kétségbeesett izgalommal, mindenáron kényszeríteni akarta a másikat, hogy meghallgassa. Gombos azonban körülnézett a mellékutcában, s elmenni készült.

— Ne haragudjon, dolgom van.

Báván nézett a munkástömegben eltűnő ember után. Csak beszélgetni akart vele, de nem sikerül. Kiment a kanálispartra, egy apró üzlet kirakatában nézegette magát. Sörház akadt az útjába, megivott egy korsóval. Aztán a Café Eileshez ballagott, és minden tétovázás vagy sietség nélkül bement. Gombost nem találta meg

azonnal, az egyik oszlop árnyékában kávézott egyedül. Azért is odament, a szomszéd asztalhoz ült, és rendelt valamit. Gombos észrevette, de keresztülnézett rajta. Jött valaki az asztalához, de nem sokat beszélgettek, az ismeretlen elment, és Gombos is készülődött. Rattkai nem tudta elkapni a pillantását. Felállt hát, és mereven odament. Rekedtes, izgalomtól elfúló hangon szólalt meg:

— Nomád azt üzente Budapestről, a küldemények rendben megérkeztek, és újabb küldeményeket vár.

Gombos átható tekintettel fürkészte emberét, sokára szólalt meg:

— Jól tud németül?

— Igen.

— Jöjjön ki estére Floridsdorfba, ott mindent megtud. A cím a következő... Megjegyezte? Ha leszáll a villamosról, végigjön a vasgyár melletti úton. Nekem most mennem kell. Félnyolckor várjuk. — Pénzt tett az asztalra, és elment.

Rattkai visszabotorkált asztalához, félrelökte a feketét, és konyakot kért az öreg pincértől. Nem esett jól neki, megrázkódott tőle. Miért nem akart szóbaállni vele ez a hülye? Milyen fölényes és nagyképű, megjátssza a bizalmatlant. Féktelen gyűlöletet érzett, mint már jó néhányszor a hasonlókkal szemben. Mitől van az a roppont biztonság ezekben? Torz mosoly gyűrődött a szája sarkán, ha tudná Gombos, amit ő... Marsányi ugyan valószínűleg csak fecsegett a kis meg nagy halakról. Nagyra tartja magát Gombos, pedig lehet, hogy az ő hatalmában van. Meghatározhatatlan jó érzés öntötte el, majdnem felnevetett, és nagyokat lélegzett, felszakadt benne a tompa nyomás. Nem akart már inni, gyerünk Floridsdorfba.

Ahogy késő este hazafelé ment, elhatározta, hogy rendesen fog viselkedni, Marsányinak egy szót sem szól Gombosról, mégha megfeszül, akkor sem áll szóba vele. Szinte sürgette a villamost, sietett a szállodába. A portás tisztelettel köszöntötte, átküldték a követségről az útlevelet...

*

Ő hozott Pestről utasításokat, itthon belevetette magát a pártéletbe, mindenki természetesnek tartotta, hogy eddig a házassági előkészületek tartották vissza. Nem törődött kollégái gúnyolódásával,

meg tudott felelni nekik, olyan elszánás zubogott benne, mint még talán sohasem. Ballóval és Boronyákkal is igyekezett megbarátkozni — előadást tartott a választásról, de nem úgy beszélt, mint az újságcikkek, megadta a kormánynak. Máskor az inflációról szónokolt, a pénzről, közgazdasági ismereteit fitogtatta.

Dukába többször beleütközött már. Feltűnt neki a savgyárban, milyen szabatos mozdulatokkal dolgozik ez a fiatalos mozgású, szikár ember, aki a piritkemencéket kezelte. S a beszédje ugyanilyen. Jóízűen, talpraesetten válaszolgat. A pártban nem szólalt fel sokszor, de mindig lényeges dolgokat mondott. Egyszer bement este a kantinba Rattkai, hogy felhajt egy pohárral — az utóbbi időben rászokott, otthon is tartott innivalót —, megint Dukába ütközött. Sokat ivott már az öreg, de tartotta magát, mint a szívós, vén fák, meg sem ingott.

Nem akart a füstös, büdös, zsivajos kantinban időzni, de Dukával leült a kecskelábú asztal mellé. Fizetett az öregnek, s nem tiltakozhatott, Duka is rendelt egy fordulót. Bejött egy nagyocska fiú, a legnagyobb a nevelt gyerekek közül, s leszegett fejjel adta át az anyja üzenetét: jöjjön haza a papa, eleget ivott már. Duka a gyerek fejére tette a kezét, s pénzt adott neki, vegyen magának cukrot, és elküldte. Tett néhány csendes megjegyzést az életre, a hat gyerekre, s azt javasolta, pálinkát ne igyanak már. Rattkai beleegyezett, de ígéretet csikart ki, hogy ő fizethessen. Palackos bort hozott a csapos, alázatosan köszöngetett, hiszen a mérnök urak nemigen teszik be ide a lábukat. Résztvevően kérdezgette Dukát a családról, mire az öreg nevetve említette, hogy felesége naponta imádkozik a templomban, hogy őt megtérítse a kommunistaságból. Már a káplán úr is megállította néhányszor a telepen. Legyingetett erre, és ittak.

Rattkai figyelmesen bólogatott. Eszébe jutott, megtalálta az emberét. Borbálának nem tetszett a kert, mióta megjöttek nászútról, állandóan zsémbeskedik miatta. A többi mérnökök mind tartanak egy kertészt. Fizetni nem kell ezeknek az embereknek, amit a kertekben dolgoznak, elszámolja a gyár túlórában. Kitüntetésnek számít az ilyesmi. Ő eddig nem szerzett senkit. Pártbelinek nem mert szólni. Duka megfelelő lesz.

— Örülök, hogy ilyen jól elbeszélgettünk. — Hunyorogva ivott. — Egészségére... Úgyis beszélni akartam magával. Nem szedné rendbe a kertemet? A szokásos feltételekkel. Beírom túlórába.

Duka bólintott, vállalta. Erre még egy üveg bort hozatott, de azt már nem ihatták meg, az asztalra vetődött az asszony árnyéka.

— Jöjjön haza — mondta összeszorított szájjal Dukának.

— Ülj le! — Megmarkolta az asszony karját, mire az felszisszent, kibuggyant a könnye, pityeregve mondta:

— Nem ülök.

Duka káromkodott egyet félhangosan, elengedte az asszonyt, rongyos overáljának kantárját babrálta, s megszólalt:

— Mennem kell, mérnök elvtárs.

— Éppen a kerti munkára egyeztünk meg, Dukáné kérem. Én tartottam vissza az embert. Majd holnap az irodában megbeszéljük a többit. Tudja, a feleségem rózsalugast akar. — Töltögetett széles mozdulatokkal, ráerőltetett az asszonyra egy pohárral a borból. Megitta Dukáné, de rázkódva köhögni kezdett tőle. Az éppen csak megbontott üveget otthagyták.

A kaszinóig szót sem váltottak, pedig Rattkai alig tudta visszatartani magát, annyi minden torlódott benne, s úgy érezte, éppen Dukával tudná megbeszélni. Hűvösödő fénnyel kísérték őket a szeptemberi csillagok.

*

Borbála kisleánykorában sokáig nem mert szólni senkinek a tompa fejfájásról, a hetekig tartó álmatlanságról. Mikor anyja észrevette, említette ugyan a falusi orvosnak, de az csak legyintett. Majd elmúlik. Valóban elmúlt, de mindig visszatért. Néha évekre elfeledkezhetett róla. Ha elérte, ingerlékeny volt, ájulásba szakadó dührohamok kerülgették, a szája habzott, porokat adtak neki „nyavalyatörés" ellen.

Mióta Rattkai feleségeként él a telepen, megsoványodott, s elővette a régi baj. Elment a gyári orvoshoz. Ez nem legyintett, kikérdezte mindenről, gyerekkoráról, családi körülményeiről, még idióta öccséről is érdeklődött. S nem adott porokat, hanem hosszan, nyugtatóan beszélt, és teljes nyugalmat rendelt. Borbála kis habozás után megmondta, az gyötri legjobban, hogy Rattkai minden nap közelíteni akar hozzá... Az orvos vállalta, hogy a férjjel is beszél majd. Így az asszony élete váratlanul tűrhetővé fordult. Néha úgy érezte, Rattkai sohasem volt az életében, bár egy lakásban élnek. Így még elviselhető, ha sohasem jön be éjjel, békén hagyja őt.

Sok altatót és nyugtatót szedett, feszítő szívdobogásai szűntek, valamit aludni is tudott, de inkább hajnalonta, éjjel alig. S nem is a szokott alvás volt ez, hanem tompa, mély kábulat, amelyből részegen eszmél az ember. Sokszor beszökött a faluba, órákat üldögélt a szobában, ahol először Ferkóé lett, olyan élesen maga elé idézte annak a napnak minden percét, szinte fájt. Anyja feküdt most azon az ágyon betegen, hívő asszonyok imádkoztak körülötte. Apja kint járt a határban, a pusztán. Szinte semmit nem változott a ház élete.

Máskor a gyárba ment be, ott ácsorgott a csomagolóban régi helyén, örült, ha hozzányúlhatott valamihez, a ruhájával semmit nem törődött. Rattkai ingerülten szidta emiatt, erre olyan őrjöngésbe kezdett, a férj orvosért futott. Mivel Rattkai állandóan szurkálta előtte Évát, addig mesterkedett, könyörgött, a leány eljött hozzá. Pazarul vendégül látta, s jól mulatott Rattkai zavarán, aki rájuknyitott. Ferkónak írt vagy három levelet Pestre, de válasz nem jött, pedig szorongva leste a postást.

Még a barakkokba is elment, mikor meghallotta, az igazgatóság lebontja az ideiglenes szállásokat. Itt akadt össze Pannival, régi ágyszomszédjával. Magábaroskadva sírdogált ez a nagydarab, kenderszőke nő, önmagát átkozta balsorsáért. Tamás Évát emlegette gyűlölettel, okolta, hogy kitették a gyárból „erkölcsi magaviselete" miatt. Rajtérték valakivel a zsákraktárban, hát aztán? Megesett ez már mással is, azelőtt nem csináltak nagy ügyet belőle. Mi köze őhozzá a Tamás Évának? Kerülgették eleget a férfiak, miért nem fogott magának? Persze, ügyvédné akar lenni — olyan ágyat nem mindenkinek vetnek. Könyörgött Borbálának — tegezni nem merte már —, szóljon a férjének, a mérnök úrnak, vegyék őt viszsza. Mert nem igaz, hogy lopott volna — ezt is ráfogták.

Borbála nem ígérte meg — viszont felfogadta Pannit mindenesnek, úgyis unszolódott eleget már Rattkai, szerezzen cselédet, mert a házat felveti a piszok. Panni lassan megvigasztalódott, és kezet akart csókolni Rattkainénak. Azonnal kapta a holmiját, vele akart tartani. Fogadkozott, milyen hűségesen szolgál majd, volt ő nagyúri házaknál Veszprémben, magánál a főszolgabírónál is. Az asszony elhárította a hálálkodást, odaadta a kulcsokat, még ma alaposan takarítson ki, majd jön ő is... Vásároljon be könyvre a gyári boltban, holnaptól főznie kell a mérnök úrnak.

Panni mindenre fogadkozva bólogatott. Szemmel kísérte egy ideig Rattkainét, amint az erdőszéli gyalogúton ment, a szarvasetetők felé. Ősziesen zengő szélrohamok lódultak a Bakony felől, sötét felhőket hajtottak, és vetkőztették az erdőt a gyár körül. A ritkáson át látni lehetett a gyárépületeket, mint kopaszodó ember koponyáját — hiába ügyeskedik a borbély.

Borbála sötétedésig kószált az erdőben. Komorságát elhagyta valahol, hazaérve a szobájába surrant, nem váltott szót Pannival sem, bezárkózott.

Rattkai későn jött meg, mint máskor, és a konyhába botorkált, hogy valami harapnivalót kerítsen. Amint a villanyt felgyújtotta, elcsodálkozott. A hideg, nyirkos piszok eltűnt, minden tisztára súrolva, a tűzhelyben parázs világol, s a szétnyitott vaságyon egy nő feküdt... Kitakarta magát a melegben, erős combjait szétvetette, egyik melle is látszott, aludt. Bűvölten nézte egy ideig, persze nem ismerte meg, pedig a gyárban sokszor találkozott vele. A keze sárga — ez lesz a szolgáló. De milyen formás, kívánatos! Lekattintotta a villanyt, végignézte a lakást, minden ragyogott. Mintha nem ugyanaz lenne. A felesége ablaka világolt, be akart nyitni, de nem tudott. Lézengett céltalanul a lakásban, majd visszatért a konyhába. Lábujjhegyen járkált, szagolgatta az ételeket. Óvatosan betakarta a nőt, és csendben eszegetett. Ám az alvó nem tűrt magán takarót, még jobban mutatta magát. Rattkai nem bírta tovább. Észvesztő izgalom fogta el. Reszkető kézzel végigsimította az alvó cselédet. Panni rándult egyet, kinyitotta a szemét, és meglátta a mérnököt. Nyúlkált az inge után, takarta volna magát, felült, de Rattkai hanyatt lökte.

— Mit akar? Menjen a feleségéhez. Ó, maga... kiáltok ám!

De nem kiáltott... Rattkai pénzt dugott a kezébe, mielőtt otthagyta, betakarta, és eloltotta a villanyt, majd a szobájába settenkedett. Másnap a gyárban találkozott a feleségével, s Borbála közölte vele, kocsit kér az állomásra, Budapestre utazik az idegklinikára, kivizsgálásra.

Rattkai újra későn ment haza, de Panni felébredt az ajtónyitásra, és nyakig betakarózott. Rattkai kapkodva vacsorázott, és megrohanta a nőt. Majd behívta aludni a szobába. Másnap korán hazasietett, s nagy meglepetésére a konyhaajtót zárva találta. A zörge-

tésre kinyílt, de a piros Panni mögött ott vigyorgott Pásztói is, Babarczy egyik legkedvesebb embere. Úgy hírlik, van valahol családja, de nem hozatta a telepre. Sunyin köszönt és elkotródott.

Először felelősségre vonta Pannit, de az hetykén felelgetett neki. Összevesztek. Jó ideig feküdt Rattkai a szobában, aztán kisurrant a konyhába mégis, de jó ideig birkóznia kellett Pannival, mire megadta magát.

*

A klinikán az ősz hajú, művész külsejű professzor sokára fogadta, és mostohafiáról, Havasról kérdezgette, majd sok egyéb kérdésre kellett válaszolnia, ezt Borbála nagyon unta. A nyugtatókat nem vette be. Aztán mindenféle hosszadalmas vizsgálat következett, napok múltak el, s még mindig nem mehetett a városba. Budai villanegyedben volt a klinika, gondozott parkban. Kertész bújtatta el a rózsafák koronáját.

Taxival ment az Aréna út egyik mellékutcájába, s elfulladtan csengetett be a földszinti, udvari lakásba. Alacsony, görbe lábú vénasszony nyitott ajtót. Nagyot hajolt az elegáns úrihölgy előtt, de nem tessékelte befelé, pedig az udvaron verkli nyikorgott, alig lehetett szót érteni.

— Barát urat keresi, kisasszony? Talán munkaügyben?

— Nem. Csak szeretnék beszélni vele. Itthon van?

— Nincs kérem. A szakegyletbe ment, ahol előjegyezték.

— Nem dolgozik?

— A múlt héten még dolgozott. Nagyon rendes ember, kérem. Pontosan fizetett, amíg dolgozott. Mikor az öntödéből elküldték, a rendőrség is kereste... Azt mondta, most munkaügyben vár üzenetet meg pénzt is, abból akar fizetni nekem. Mit mondjak neki?

Borbála nagyon ideges volt, biztosra vette a találkozást. A taxis a kapu alatt ólálkodott, jelekkel kérdezte, várjon-e? Intett neki, hogy ne türelmetlenkedjen, aztán az asszonyhoz fordult.

— Pénzt is hoztam, Barát úrnak. Tessék, adja át. — Először számolatlanul nyújtotta, majd megolvasta.

Az asszony megtörülgette kötényével a kezét, úgy nyúlt érte.

— Mondja meg neki, reggel ne menjen sehova, mert újra eljövök. De biztosan megmondja. A munkát majd személyesen beszéljük meg.

— Megbízhat bennem, méltóságos kisasszony. Hány órakor tetszik jönni, kérem?

— Amikor ráérek. — Kilódult az udvarról, mert több helyen kidugták a fejüket a kíváncsi asszonyok, gyerekek, lesték, mi történik. A verklis tovább darált, s mivel meglátta a pénzt, erőszakosan eléje sirült, tartotta a sapkáját. Dobott neki egy bankjegyet, s a kapu előtt megtorpant. Úristen, írni kellett volna Ferkónak néhány sort — még megsértődik a pénz miatt. Esetleg nem tudja, ki járt itt... Aztán rájött, ettől nem kell tartania.

— Hová parancsol? — A pocakos taxis szuszogva hajlongott, kitárta a rozoga ajtót, s közben lekapta a sapkáját.

Borbála töprengett pár pillanatig. Aztán bemondta a klinika címét. Azonnal berohant a professzorhoz, kijelentette, nem marad itt, csak akkor, ha hozzájárulnak, hogy ő szállodában lakhasson. S minden nap bejár kezelésre. Kis kötözködés után megkapta a hozzájárulást. Kivitette a holmiját, s délutánra berendezkedett. Dunára néző szobát kapott a régi szállodában, a Lánchídnál. Táviratozott apjának és férjének, hogy pénzt kér, költséges a kezelés. Alig bírta ki másnapig, most tényleg beszedte a nyugtatókat, de semmit sem használt. Olyan erősen gondolt Ferkóra, hajnalban mégis elszenderedett. Azzal keltették fel, megjött a taxi. Gyorsan megfürdött, ettől felfrissült, sokáig nézte magát a tükörben aggodalmasan, Ferkó szépnek találja-e? Majdnem sírva fakadt, annyira elérzékenyült. A taxiban szipogott, púderozgatta az orrát.

Az öregasszony nagy igyekezettel tárta szélesre az ajtót.

— Tessék kisasszonykám, bent van a Barát úr.

Szólni nem tudott, torkába nyomult az izgalom, csak állt a küszöbön. Hallotta, hogy a háziasszony kint sutyorog valakivel az udvaron — s bent a szobában meglátta Ferkót, az asztalnál írt, de azonnal felállt, mikor meglátta őt. Így őrizte magában a szögletes arcot, a ferde szemeket, minden vonást... azonnal megérezte mégis, ez az ember már nem ugyanaz. Más lett. Foltozott, de tiszta munkaruhában volt. Nagy tenyerében elbújt Borbála forró keze. Visszaadta a tegnapi pénzt, papírba csomagolva.

— Ezt véletlenül hagyta itt, ugye kisasszony?

Borbála semmit nem szólt, kitört belőle a zokogás, nem nyúlt a csomagért, hanem Ferkó mellére vetette magát. Könnyű gyapjú

kabát, a legfinomabb anyagból készült kosztüm volt rajta, még ékszert is vett. A karperec hidegen ért Ferkó nyakához.

— Beszélnem kell veled.

Ferkó tartotta a síró nőt.

— Tegye el a pénzt — mondta rekedten.

Borbála táskájába süllyesztette a csomagot, de arckifejezése semmit sem változott.

— Gyere velem, te szívtelen, itt nem beszélgethetünk.

— Az öregasszony elhíresztelte már a házban, hogy egy nagyúri hölgy mennyi pénzt hozott szegény munkanélkülinek, s állást is szerzett neki, tán az inasa vagy sofőrje lesz.

— Bocsáss meg, ne haragudj, nem gondoltam meg, annyira megzavart, hogy nem találtalak. A leveleimre se válaszoltál.

— Mit írhattam volna?

— Most kinek írtál? — Oda akart ugrani az asztalhoz, de Ferkó megmarkolta. Erre a karjába simult, arcát dörzsölte borostás nyakához, és azt suttogta:

— Különben azt sem bánom. Biztosan Évának. Gyere menjünk. Beteg vagyok most, ápolnak a klinikán, ha nem jössz, elpusztulok. Hallod?

Barát Ferkó ráeszmélt, karjában tartja síró vendégét, körülöttük tiblából az öregasszony, itt nem beszélgethetnek. Gyengéden kifelé vezette Borbálát, aki körül sem nézett a szobában, ahol a rozoga szekrényen kívül hat fekhely volt, s homályos, nagyított háborús fényképek a falon.

Mennyien leselkedtek utánuk, mikor áthaladtak az udvaron! Vendéglőbe nem hívhatta Borbálát, mert alig volt pénze, hát nagynehezen beleegyezett, menjenek a szállodába. Borbála bizonygatta, ő beteg, különben sem kószálhat a városban.

A személyzet tisztelettel köszöntötte őket a szállóban, de Ferkó nagyon kényelmetlenül érezte magát. Fent aztán elemében volt Borbála, telefonon húsos reggelit rendelt, innivalót, oda sem figyelt a fiú tiltakozására. Valóban kimondhatatlan éhséget érzett, könyörgött Ferkónak egyen vele. Ittak egy pohárral, aztán Borbála a férfi elé kuporodott a szőnyegre, ölébe tette a fejét, csókolgatta érdes, nagy kezeit, s könyörgött, mondjon el magáról mindent, mi történt vele, mióta elváltak. Révülten, mosolyogva hallgatta Ferkót.

Milyen sok helyen dolgozott tavasz óta, de nemigen találja helyét

a városban, a telepen jobb volt. Olvasgat, barátja alig van. Borbála kérdezgette, hát nőkkel nem találkozott? Erre nem válaszolt semmit.

Felugrott a kipirult és megszépült Borbála, a telefonhoz ment, és hívta egy ismerősét, aki ebben a pillanatban jutott eszébe. Gépjavító műhelyt nyitott az ember Angyalföldön. Berhidáról származott el, és neki első unokatestvére, közeli rokna. Többször járt náluk leánykorában, villájuk van Zuglóban.

Ferkó meredten figyelt. Borbála elmondta, igen, egy ügyes munkást ajánl, megbízható, felelősséget vállal érte, falubeli, jóismerős. Jó, jelentkezik egy hét múlva. Hogy letette a kagylót, halkan mondta Ferkónak:

— Mindent megtennék érted! Ne menj... maradj velem, mert meghalok. — Mikor látta, hogy a férfi keményen néz, alighanem elmenne, hirtelen néhány gombot, kapcsot kipattantott, s egy mozdulattal meztelenné tette a vállát, ahol látszott a sebhely... Aztán benyúlt egy fiókba, valami hosszúkás, papírba takart csomagot nyomott Ferkó kezébe. Az kibontotta lassan a szuronyból köszörült kést, fénylett a kezében. Ezzel akarta megölni Borbálát, aki ott állt most ismét közel hozzá, szemében lobogó szerelem és könyörgés. Bőrén látszik még az adriai nap. Lassú mozdulatokkal bontja magáról minden ruhadarabját. Ferkó soha nem látta még ilyen szépnek. Megbabonázva nézte. — Itt vagyok, csókold meg a sebhelyet a vállamon, vagy ölj meg azonnal, mert az én számomra nincs más férfi a világon, csak te, szerelmem... Ha elmész, azonnal végzek magammal! — Dobta magát az ölelésbe, Ferkónak félre kellett kapni a kést, mert felnyársalhatta volna.

Szólt a telefon. Borbála odaugrott, a kagylót fel sem emelte, kirántotta a zsinórt.

— Ó, én ostoba, megérdemelném, hogy megölj, amiért elhagytalak. Ne haragudj... elpusztulok érted, minden gondolatom te vagy! Nem igaz, hogy másé voltam, nem igaz! Veled lehetek csak boldog!

Ferkó kezéből leesett a kés, nagyot pendült az asztallábnál. Borbála másnap reggel kapcsolta vissza a telefont, s leszólt a portára — amíg Ferkó fürdött — megkérdezni, mit akartak tőle az este. Közölték, pénz érkezett a címére, két tételben. Kérte a számlát is, elmegy. A sajnálkozást meg sem hallgatta. Ferkót újnak látta

tegnap, de mára ő is megváltozott. Még a mozgása is más lett. Míg emésztődött magában, elfogadott volna morzsákat is abból a boldogságból, amiben Ferkó részesítette, mielőtt a telepre szöktek. Azt hitte, ennél több már nem jöhet soha. S most úgy találta, van még út tovább, felfelé. Az ablakhoz ment, nézegette az elborult eget, a sötét Dunát... Csendes, tiszta hangon énekelni kezdett. Nagyon jónak, tisztának, boldognak tudta magát.

Csengettek. Hozták a számlát, Borbála felállt, beengedte a pincért. Utasította, hívjon taxit, a csomagokat vitesse le. Szórakozottan lökött oda néhány nagy bankjegyet borravalónak.

Mikor Ferkót érezte háta mögött, megfordulva leomlott, és átkarolta a férfi térdét.

— Most akár megsemmisülhetne a világ, szerelmem. De élünk tovább, és semmiféle korlát nem számít. Úgy intézzük, hogy mindig együtt lehessünk.

Ferkó gyengéden felemelte, aztán kissé gyűrött kabátját kereste, húzta magára nehézkesen.

— Hát Rattkai mérnök úr?

Borbála úgy vonta fel keskeny szemöldökét, mintha kérdezné: hát az ugyan ki lehet? Legyintett.

— Nem számít. Elválok, hozzád megyek, de addig is együtt élünk. Egyetlen napot nem vesztegetek el az életemből nélküled.

Ferkó nem szólt, szomorkásan mosolygott. Mennyiszer elhatározta, hogy soha nem áll szóba Borbálával — mintha sejtette volna, hogy a mai nap elkövetkezik —, s íme, nem tudta megtartani. A nő léte úgy hatott rá, mint a szesz, mámorossá tette. S milyen lesz a kijózanodás?

— Tudod, hová megyünk most? — Borbála mutatóujját Ferkó orrára nyomta, s hosszan nevetett.

— Honnan tudhatnám?

— Budára. Találd ki, minek?

— A pályaudvarra. Hazautazol.

— Ha bolond lennék. A professzor ajánlott egy lakást, közel a klinikához. Valami gazdag külföldi barátnőjéé volt. Ki lehet bérelni bútorral együtt egy évre, amíg visszajönnek.

— Minek az neked?

— Ó, te kis ártatlanság! Ott lakunk, amíg mindent el nem rendezek. Mi ketten. Mit nézel? Borbála Barát Ferencné akar lenni...

nem is volt soha más! Szerzünk állást neked, én is dolgozom, ha kell, s most már megszorítom az apámat, ne búsulj, nem látunk szükséget. Talán nem kellek neked? Mondd meg azonnal... — Vékony ujjait Ferkó torkára fonta, elég volt lefejteni. — Ha nem szeretsz, véged! Mindent rám kell bíznod, amíg be nem rendeztük az életünket.

Kivették a kicsi lakást, Borbálának nagyon tetszett. Két apró szoba, fürdőszoba, parányi konyha. Egész délután kóborolt Ferkóval — miután a bankból kivette a pénzét —, ruhákat, fehérneműt vásároltak, Ferkó belefáradt a tiltakozásba, semmit nem szólt már. Az új ruhákban kissé idegenül mozgott.

Szegényes holmijáért egyedül akart elmenni az Elemér utcába, de Borbála ragaszkodott hozzá, hogy elkíséri, mintha tüntetni akarna kapcsolatukkal. Dühöt váltott ki belőle a Borbálának kezet csókolgató öregasszony, aki megkérdezte, a hölgy valóban grófnő? Otthon voltak a többi albérlők is, kényelmetlenül nézték az ápolt, sugárzó szépségű, fiatal nőt — Ferkó erről soha nem beszélt nekik.

A klinikán másnap a professzor hümmögve vizsgálgatta Borbálát, kijelentette, semmi baja nincs már, pedig a vizsgálatok kimutattak néhány aggasztó tünetet. Borbála gyöngyözően nevetett, megmondta, hogy semmiféle kényszerképzete nincs már, s éjjelente úgy alszik, mint a tej. S elpirult, amiből az orvos azonnal kitalálta a többit.

Egy hete éltek már az új lakásban. Mindketten úgy érezték, de különösen Borbála, hogy a régi életük elsüllyedt nyomtalanul, mint vulkanikus mozgásnál az óceáni szigetek, még nyoma sem marad a végtelen vizen. Férj, gyártelep, régi élet? Borbála sokat nevetett, és ha rájött, órák hosszat énekelt Ferkónak. Rattkai írt neki egy levelet, fel sem bontotta, eltüzelte. Évától is jött Ferkónak, arra viszont lecsapott. Aztán megbánta a bűnét, visszaadta, és együtt olvasták el. A leány röviden írt, közölte, hogy Borbála Pesten kezelteti magát a klinikán, Ferkó feltétlenül látogassa meg, az jót tenne neki... Borbála ettől nagyon elszomorodott. Később megint új játékokat talált ki ezekben a napokban. Gyűrűket vett a Váci utcában — mint mondotta, maga és férje számára —, a régit, Rattkai gyűrűjét meg beledobta a Lánchídról a Dunába. S közben babonásan keresztet vetett. A vendéglőkben, ha megjelent asztaluknál a pincér, sohasem mulasztotta el megjegyezni:

— A férjem rendel. Nekem ugyanazt hozzon.

A lakás kicsiny volt, alig lehetett benne megfordulni. De finom és ízléses bútorokkal rendezték be. Ablakai a város felé nyíltak, esténként nézték a rengeteg fényt, nappal az egyre sírósabbra váló, ködös borongást, a szürkévé lucskosodott sok házat. A klinikára éppen csak bejárt minden nap, a professzor tréfásan az arcára vert, semmit sem kérdezett már tőle. Egyszer, mintha Marsányit pillantotta volna meg a divatos vendéglőben, de lehet, hogy tévedett, hamarosan elhessentette rossz kedvét, s azontúl mindenesetre nem ment Ferkóval ilyen helyekre, inkább budai kiskocsmákat kerestek fel.

Máskor Babarczynéval és barátnőjével találkoztak. Mariann kisasszonyt ismerte Borbála, hiszen a nagyon tekintélyes gazdát, Fehér Ignácot még Virágvölgyi Lea, Mariann édesanyja is megbecsülte. Babarczyné bemutatta barátnőjét, s azok rögtön meghívták őket az asztalukhoz, értő szemmel mustrálgatva Ferkót. A fiúnak kényelmetlen volt ez, nem értette az idegen úriasszonyokat... ő legfeljebb messziről látta néhányszor a kisasszony sárga napernyőjét a dűlőutakon, s ez is olyan régen volt, alig emlékezett rá. Hívták őket látogatóba, ennek Borbála nagyon örült, de Ferkó kijelentette, nem megy el hozzájuk. A két hölgy egyébként meglátogatta Borbálát az ideg-gyógyintézetben is, beszéltek a főorvossal, általában nagyon otthonosan viselkedtek. Megtudták, hogy Borbála tulajdonképpen nem bentlakó az intézetben, de efölött napirendre tértek. Meghívást vártak, Borbála azonban nem mert Ferkó akarata ellen tenni: nem hívta őket. A hölgyek, mintha kissé megsértődtek volna emiatt.

Egy reggelen sokáig lustálkodtak, Borbála éppen az álmát mesélte Ferkónak, mikor csengetett a kórházi szolga. Távirat jött a nagyságos asszonynak a klinikára.

Kibontotta a táviratot, a hanyatt fekvő Ferkó felé fordult, aki ökleit a feje alá tette, borzasan bámult. Az asszony arca lassan megkeményedett, szája sírásra görbült, de szeme könnytelen maradt.

— Meghalt az anyám. Haza kell mennem a temetésre.

Ferkó elkapta a táviratot, és elolvasta. Furcsa fájdalmat érzett maga is.

Vigasztalni kezdte a kemény szomorúsággal eltelt asszonyt, s visszagondolt a sovány, göthös nagygazdánéra, aki mindig jó szívvel volt őhozzá, már kisebb korában is... Sokkal előbb észrevette,

mint Fehér Ignác, hogy szeretik egymást Borbálával. Értésére adta a legénynek, hogy ő nem bánná, de az ura sohasem egyezik bele, még könyörgött is, hogy jobban vigyázzanak. Bízott abban, ha Borbála elválik Rattkaitól, és ők össze akarnak házasodni, Fehérné pártjukra áll, és könnyebben megtörhetik a gőgös nagygazdát. Furcsa módon most ez jutott eszébe, mintha a jószívű Fehérné halálával megrepedt volna az ő közös jövőjük is.

Borbála pityergett egy sort, a szeme száraz volt ugyan, de egész lényéből dagadt a bánat, kissé idegennek tűnt így. Járkált a szobában, csak most nézett újra Ferkóra.

— De kedves vagy, megható, hogy ennyire szeretsz! Könnyezel? Ne sírj, egyetlenem. — Újra sírva fakadt Ferkó fájdalmától, odabújt újra az ágyba és duruzsolt. — Tudod, mit találtam ki? Annyit ajánlgatta Babarczyné, hogy kérjük kölcsön az autóját, szívesen odaadja, ha mi ketten el akarunk menni egy kicsit. Eljössz velem a temetésre. A világ elé állunk. Éppen ideje, most az apám se vethet gáncsot. Nem bújkálok veled tovább.

Kapkodva öltözködött, elment. Délután jött csak meg, s közölte, nemcsak az autót kapta meg, hanem kifogástalan ruhája lesz holnapra, a legjobb szalonból. Úgy emlegette Mariannt, mintha kedves barátnője lenne. A szalonba is személyesen ment el vele, segített a bajban.

Reggel az autó hozta a gyászruhát is, s a szalon küldönce után bejött Babarczyné. Kis csodálkozással nézte a borotválkozó Ferkót. Borbála ideges lett, most nem mondta, hogy: „A férjem" — valamit mormogott zavartan.

Mariann alaposan megnézte a fiút, s nagyon barátságosan beszélgetett vele. Nem engedte át a másik szobába, mikor Borbálát gyászba öltöztették. Az autóban a vezető mellett kucorgott, a nők csevegtek hátul, s amikor Mariann kiszállt a Rózsadombon a villája előtt, maga bíztatta Ferkót, üljön csak hátra, és vigasztalja Borbálát. Aztán egy fordulattal meghívta őket vendégségbe, jöjjenek el a temetés után.

Borbála biztonságba helyezte terjedelmes fátyolát, és valósággal Ferkó ölébe fészkelődött. A gyászruhát felhúzta, hogy ne gyűrődjön, s forró lehelettel suttogott, hogy kiengesztelje:

— Nem mondtam a bemutatásnál, hogy a férjem vagy, ne haragudj. De aztán megmagyaráztam Mariannak. Ő olyan megértő...

Mindenben segítségünkre lesz, megígérte. — A vezetővel nem törődve csókolgatni kezdte Ferkót. — Még valamit mondanom kell... Szeretném, ha ott lehetnél anyám temetésén, de ez — lehetetlen. Egészen megfeledkeztem arról, hogy Rattkai is ott lesz. Meg a telepről mindenki. Most nincs alkalom arra, hogy mindent megmagyarázzunk... Ugye megérted? Várpalotán szépen kiszállsz, várasz rám, én rögtön jövök hozzád a temetés után. Megmondom nekik, a klinikáról csak éppen ennyi időre engedtek el. Ne nézz ilyen szomorúan, mert itt halok meg melletted, és akkor rögtön engem is eltemethetnek.

Palotán pénzt dugdosott Ferkó zsebébe, s azt mondta, keresse meg a legjobb vendéglőt, nem kell sokáig várnia. S forró csókokkal bocsátotta el.

Barát Ferkó körül igen lassan másztak az órák. Tíz óra lehetett, amikor bement a vendéglőbe. Sört hozatott, böngészgette az újságokat, de nagyon hamar végzett ezzel. Ólomlábakon kullogott a délután. Nézett ki az utcára, szemlélgette a járókelőket. Néha bőrkalapos bányászokat látott. Nyámmogva, kelletlenül evett valamit. Egyre az időt figyelte — már nem tart sokáig, most lehet a temetés. Még egy óra. De Borbála nem jött. Biztosan később temetik, így szoktak a gazdagokkal. Lassan este lett. Persze, ott kell lennie egy kis ideig a toron, biztosan nem engedik még. Majd csak jön.

A vendéglő népe már harmadszor cserélődött ki éjfél után. Este óta szólt a zene, énekeltek. Kétszer is szólt a pincér, nincs-e nőre szüksége? Aztán becsukták a vendéglőt. Ferkó sokáig ácsorgott az esőben, aztán elballagott az állomásra. Ott virradt meg.

Dél körül érkezett meg a lakáshoz. Sárosan, csapzottan, álmosan. Az ajtó zárva volt, panaszosan, hosszan sírt a csengő. Már el akart menni, mikor a lépcsőn lihegve, borzasan törtetett felfelé a házmesterné.

— Csakhogy itt van, kedves Barát úr... Nézze, ezt egy sofőr hozta, a felesége küldi.

— Köszönöm. — Borbála hozzászoktatta, hogy minden szolgálatért borravaló jár, hát adott.

A lakáskulcs volt a borítékban. S Borbála levele.

„Szerelmem! Ne haragudj, úgy alakult, nem mehettem be érted, még csak nem is üzenhettem, mert Rattkainak fel kellett jönnie Pestre, hivatalos ügyekben. S vele jött egy utálatos alak, akit te

nem ismersz. Engem a klinikára vittek. Szerencsére a prof. nem árult el, nagyon megértő ember. Majd jövök, amint lehet. Ugye nem haragszol életem? Örökké a tiéd... Borbála."

Evett valamit, megmosakodott és lefeküdt. Borbála éjjel jött meg ugyanabban a gyászruhában. Mondta, hogy a férje meg annak valami Marsányi nevű barátja többször felhívták a városból a klinikát, nem jöhetett előbb. Végül este még oda is jöttek, mielőtt a férj hazaindult Berhidára. S ez a Marsányi állandóan célozgatott, valamire... alighanem találkoztak vele egyszer. Egy ápolónő szöktette ki szerencsésen a klinikáról.

Levetette a súlyos gyászt, mondott két pityergős mondatot a temetésről — hogy apja mennyire le van törve, úgy kellett lefogni a sírnál, ahol ott volt az egész falu —, aztán a fürdőszobába ment, és a régi Borbálává változott.

7

SZABÓNÉ nagyon korán ébredt, moccanás nélkül figyelte, hogyan szivárog az ablakfüggöny résein a szeptemberi hajnal. A szürkésfehér árnyékok mutatták később, hogy sötétebb lett ugyan, de a reggel a küszöbön van. Elmentek az első koránkelők a telepre, beszélgetésük nekiütődött Szabóék ablakának. Erre Pista is megmozdult, nyújtózkodott, s mondott valami bolondosat hajnali álmáról, rekedten nevetett. Kapta a ruháját, és lódult kifelé, hogy az állatokat ellássa, indulás előtt. Harmadik dudaszóra belül kell lenni a gyárkapun.

Valakinek válaszolt kiabálva az udvarról, s hamarosan dobbant vissza, prüszkölt mosakodás után, dörzsölte magát a piros csíkos, vastag kendervászon törülközővel.

— Mennünk kell, hamar azt a tejet, mert futhatunk megint.

Az asszony bűntudatos mosollyal keltette a gyerekeket, anyai szánalma minden reggel felébredt, hogy nem alhatnak tovább. Muszáj felöltöztetni őket indulás előtt. Adta rájuk a göncöt, s közben halkan beszélt.

— Kis Pista, tiszta inget kapsz, vigyázz ám rá, a nadrágodat is megfoltoztam. Mielőtt elindulsz, fésülködj meg, hallod? Varrtam tarisznyát, nézd csak, beletettem az ebédet... Ha ád a mester könyveket, el ne veszítsd, mondd meg, majd megfizetjük, megértetted? Az iskolában engedelmes légy, odafigyelj. ne halljak panaszt rád...

A fiú hetedik éves már, be kellett iratni az iskolába. Szabóné szívét félelmek szorítják, eddig is mennyi baj volt, de legalább vigyáztak egymásra... Vaskos, kender hajú vasgyúró az idősebb gyerek, kissé széles arca tele karcolásokkal, egy ujján kötés. Gya-

nakodva, morcosan figyel anyjára, mintha mérlegelné, érdemes elmenni abba az iskolába? Nem sok jót vár tőle. A többiek kiosonnak ma a szőlőhegyre, végigkutatják a gyümölcsöskerteket, azt mondják, a pap szőlőjében már érettet találni.

Az ötéves Jani — mintha ikrek lennének, hasonlít bátyjára, csak kisebb, vékonyabb — először csak a könnyeit maszatolta, aztán bőgni kezdett:

— Én is iskolába akarok menni... Mindig csak a Pista...

— Nyughass, mert rádverek. Te még kicsi vagy! — Szabóné elvesztette a türelmét, arca haragos lett, és emelte a kezét, mire a kisebbik behúzta a nyakát, s azt dünnyögte:

— Akkor a telepre vigyenek édesanyám... Mit csináljak magam?

— Menj a többiekkel, ha elenged öregapád. De a szád befogd! — Szabó tréfás-szigorúsággal enyhítette felesége ijesztéseit.

— Nem merek... Megvernek, ha Pista iskolába megy, már megmondták. Én félek... A telepre akarok menni.

— Nem lehet, megmondta anyád. Csend legyen!

— Akkor meg iskolába... — S mind a két gyerek pityergett, egyik azért, mert nem akart, a másik, mert szeretett volna iskolába menni.

Már indulniok kellett. Az apa rájuk ordított, hogy megfogadják anyjuk szavát, nyakon legyintette mindegyiket, s tuszkolta kifelé az asszonyt, felhős tekintettel nézett körül, már senki sem ment az úton, megint elkésnek majd. Szabóné visszafutott a gádorból, elmondta újra röviden az összes intelmeket, a kisebbik fiút megfenyegette, várja meg itthon a nagyapját. Megcsókolta fiait, és futni kezdett az ura után, aki ugyancsak nyújtotta a lépést, de többször visszanézett... A szőlőhegy karéja mögött tolakodott felfelé a nap, még nem lehetett látni, csak első rózsaszín sugárkévéit. Sokára érte el az urát, s mikor az haragosan rászólt, elsírta magát:

— Olyan szívtelen vagy... El kellett volna kísérni a kis Pistát. Engem is elkísért anyám első nap az iskolába.

Szabó nem szólt egész úton. Amint beértek a telepre, nagyokat sóhajtott, de nem nézett az asszonyra, mit mondhatott volna vigasztalásul? Dudaszóra nem értek oda, éppen az igazgató kertje mellett futottak, de a rokon volt a portánál, akit még itt is fuvaros Szabónak hívtak, intett nekik, surranjanak csak befelé.

*

Szabóné nem szerette az édesapját. A komor, nagy darab ember káromkodva tengődött Tar Lőrinc vagyonának és hírének roncsain. A számadóságból kikopott a Bakonyban, de azért a módot tartani akarta. Ott volt a nagy család a berhidai faluvégen. Ritkán nézett haza, de éjjel igen sokszor megzörgették az ablakot ismeretlen pásztorforma emberek. Mindent megküldött, amire szükség volt, még pénzt is. Egészen addig, míg vasra nem verték. Sok esztendőt akasztottak a nyakába, amiért kiásta társaival a grófi pincét, agyonütött egy gazdag lókereskedőt — s a bíróság nem tudott minden bűnének végére járni sem. Az addig riadtan hallgató, beteges asszony kezdett verekedni a családért, s mire a fiúk felnőttek, kiköhögte az életét. Tar Teréz úgy gondolta kisleánykorában, hogy minden bajt, bűnt, férfiak okoznak a világon, s ezeket asszonyoknak kell levezekelni. Apja a börtönben halt meg, elemésztette magát. Mit ért minden legénykedése, rátartisága — ők különbek másoknál? Elhatározta, az ő életébe nem keveredhet semmi mocsok —, világa, jelleme, tiszta volt, mikor Szabó Pistát megismerte, de látóhatára szűk és lezárt. Ő majdnem gyűlölte az apját — emlékezett —, anyja mégis könnyes rajongással beszélt róla mindig, ezt teljesen érthetetlennek tartotta, érzéseit világosan elhatárolta, csak így akart élni. Későbbi férjéhez talán azért vonzódott annyira, mert a Tarék világától teljesen különböző, erős embert látta benne. Csak jóval később, már asszonykorában döbbent rá, hogy a vonzalom, a szerelem nem ilyen egyszerű az életében... Küzdött magában jó ideig az elveszejtő érzéshullámok ellen, de egyre beljebb került mégis, mintha erős áramlatok sodornák partjasincs folyam közepére. Anyját értetlenül nézte, annak idején, barátnője nem igen akadt — senkije sem Pista előtt —, magának kellett belenyugodni, milyen furcsa szövevény és mennyi fejthetetlen titok van az emberi szívben... A kezdeti szerelmes játékosság után — azt hitte ez úgyis elmúlik majd — belevágott hamarosan, megsebezte a kapcsolat, akkor eszmélt rá, mennyire hozzátartozik a párjához. Ellenkezve birkózott saját érzéseivel, néha úgy látszott felülkerekedik azokon — aztán egy rántás és megint az áramlás legközepén volt. Lassan feladta, nem küzdött tovább, belső merevsége felengedett — meg volt már a két gyerek, amikor egészen megértette, az ő szerelme mindig újul, végtelenül. Szemérmes tartózkodása látszólag megmaradt, de már nem röstellt az urába karolni, pedig kezdetben unszolni kellett, ezt is szégyellte.

A gyerekek, az apósa — vagy idegenek — előtt nem engedett fel, kissé szűk szavú, csendes asszonyka volt, aki a betegségektől eltekintve, egyre szépül. Megnyúlt kissé, kinőtte leánykori ruháit... De maguk között átvette az ura játékosságát, és egész lényét eltöltötte a boldog asszonyiság.

Amint a telepre ment, amúgy is tágult körülötte a szemhatár — nagyon szerették az asszonyok, leányok —, még jobban bántotta, hogy nem jöttek ki lakni annak idején, de ezt mindig elnyomta benne az ura iránt érzett, erősödő, tiszta borként érő szerelme. A régi életre, elhatározásaira — hogyan él majd, anyja példája után — alig emlékezett, de a hátuk mögött lévő falu is egyre idegenebbnek tűnt előtte. Gyorsan felépült a szőlőhegyalji asszonyság beavatkozása után — nagyon megbánta a dolgot, pedig tudta, a harmadik gyerek őt a teleptől szakítaná el. Kis görcs feszült benne — miért kell így bemocskolni a szerelmet. Urára is neheztelt. Ez azonban hamarosan feloldódott, és mikor Pista után futott a telepi úton, hirtelen émelygős rosszullétet érzett, belévágott a boldog ijedelem: megint teherben van! Többé nem enged magához nyúlni, az biztos! De ez alighanem azt jelenti, hogy ő elbúcsúzhat a sárga kezű leányoktól, az itteni élettől... s nemcsak azért szerette őket, mert a pénzre nagy szükség volt otthon. Talán nem igaz, tévedhetett, még nem szól Pistának semmit.

Ezen a napon nézett körül úgy a gyárban, milyen lesz majd, ha ő nem járhat ki, hogyan élnek őnélküle a sárga kezű leányok? Éva és Piroska többször szóltak hozzá, és nem hallotta meg.

Kéken párálló és sárgán aranyló szeptemberi nap volt, visszalopózkodott a völgybe a nyár. Ki kellett nyitni a csomagoló ajtaját. Odakint nyári kedvüket füttyögették világgá a madarak.

Énekeltek a többiek, és Szabóné szemébe könny szökött. Talán csak az aggódó Piroska sejtette meg, mi történt.

*

Nyirkos fátyol takarta a hegyeket, lucskosra sírta magát a világ. Egyre szigorodott az idő, reggelenként ködbel folyt tele a völgy, csak a legmagasabb jegenyék s a gyárkémények csúcsa állt ki a szennyes áradatból. A nap nem tudta már felszippantani a szürkeséget, deres lett a láp, a rét, az erdő kopasz lombja, s megfeketedtek a kertekben az utolsó őszi virágok.

Mióta felrántották a barakkokat az erdőszélen, minden ősszel röpködött a hír, most aztán lebontják mind, nem érhetnek lábon több telet. S az itt maradó lakók egész télen másztak át a drótkerítésen, lopták a gyár szenét, fáját, hogy a tűz soha ki ne aludjon. Ügyesen kikerülték az éjjeli őröket. S tavasszal megint kirakták a penészes, rothadó ágyneműt az erdőszéli fákra, s esküdöztek, mennek innen. Nyáron senki sem emlegette a barakkok halálát. Ősszel aztán újra kezdődött minden.

A szerelőruhás öregember jól megrakta a tüzet gerendahulladékkal. A piros lángok megvilágították sovány, borostás arcát.

— Mire a többiek jönnek, meleg lesz... — dörzsölte inas, bütykös kezeit. Az apró ablakok homályosan szürkéllettek, idebent majdnem sötét volt már. — Elmondom addig nektek a panaszunkat... — Fából készült dóznit húzott elő, látszott, cirkalmas díszeit zsebkéssel faragták ki, itt a barakkban. Először magának sodort, aztán Boronyáknak nyújtotta, de szemmel Szabót is kínálta. Körülményesen nyálazta a cigarettát, kiköpött néhány dohánymorzsát, aztán csípővassal zsarátnokot emelt ki a kályhából. Türelmesen tartotta a két vendégnek. — Mi nem hagyjuk magunkat, megmondtuk a csendőröknek is, sehová nem megyünk innen... Ha az utolsó barakkot elbontják a fejünk felett, akkor már itt se vagyunk. Így határoztunk. Azt hittük, csak beszélnek, a szájuk jár a körmölőknek az irodán, de nem! Ez a dagadt igazgató a romlásunkra tör. Itt voltak a csendőrök, küldi ez a csákányosokat is. Ahogyan ritkult a nyáron, őszön a nép, elbontatott egy barakkot, aztán a másikat... Csak a miénk maradt.

— Nem kár ezekért a poloskafészkekért, öreg — mondta hunyorogva Boronyák. — Mi a fenét sajnálnak rajtuk? Aki akarta, idehozathatta már a családot, volt lakás, még számolgatták is az elején. Hányan laknak itt?

— Nyolcan fiam. Ennyien kitartottunk. A többiek elmentek már. De én mind ismertem. Nézd csak... itt vagyok kezdettől, terád is emlékszem, a talicskát taszítottad, most meg hegesztő vagy. Igaz?

— Olyanformán.

— Te a Steigler embere vagy — bökött Szabó mellére —, most helyeznek a nitroglicerinhez, ahol a legveszélyesebb. Mindent tudok én.

— Még nem biztos, hogy vállalom — dünnyögte Szabó.

— Miért ne vállalnád? Ahol most vagy, az se szanatórium, megtámadja a tüdőt meg a vérereket... S amott több lesz a pénz... Ti szót érthetnétek a fejesekkel, ne háborgassanak minket. Hát tudjátok, ismerek a telepen minden embert, értem, melyik micsodás. Sokan messze vannak már... Némelyik ír nekem, kedves Feri bátyám, mi újság a telepen? A legtöbb persze elszáll, mint a madár, nyomtalanul. — Gyorsan végére ért a vékony cigarettának, másikat sodort. — Elvégezte a munkáját az építéskor, azóta másutt fütyörészik... Vagy megúnta itt a fejesek pofáját, próbál egyet. Ez a munkásember sorsa fiaim. De mindre emlékszem, aki a barakk gerendájába bevéste a nevét, aztán elment... Más nem gondol rájuk, csak én, a Feri bácsi...

— Családja nincs? — kérdezte Szabó.

— Volt. — Többet nem mondott erről, az előbbit folytatta. — Boronyák, te tudhatod, a kubikosok ledöngölték a barakkok földpadlóját. Később az asztalosok hulladék deszkából csináltak rendes padlót, elszigetelték. A kőművesek kirakták téglával, ahogyan lehetett, a gerendaközöket. Az ácsok megjavították a tetőt, hoztak rá cserepet... Lett villanyunk, bevezették a szerelők. Ezt a kályhát itt magam csináltam hulladéklemezből, de még sokáig elszolgál...

Szólt a gőzduda, az öreg rakta a dobkályhában a tüzet, harsogva égett, de az újuló szélrohamoktól betódult a maró füst. Hamarosan sorjáztak be dörmögve a többiek. Együtt voltak, mind a nyolcan. Családtalan csavargóként kerültek a telepre. Mogorván nézegették a vendégeket, de a fürge fűtő megmagyarázta, hogy ő hívta a párt meg a szakszervezet emberét, beszéljenek az ő érdekükben az igazgatósággal.

— Asszonyféle, tudjátok, nincs itt már, hála az istennek — mondta az öreg. — Elmentek. Csak bajt csináltak itt. Mentsen meg a mindenható tőlük. Ha elhullott az ember foga, ellehet tőlük. Nohát, fiaim, el lehetne intézni a mi dolgunkat?

Szabó a szemlélődő Boronyákra nézett, aki ült egy ágy végén, és lóbálta a lábát. Aztán a többieket vette szemügyre. Iparosfélék ezek, látta őket a telepen. Sokszor feltörölték az árokpartot, a kantin legjobb vendégei. Fiatal cigánygyerek gubbasztott a sarokban — az ágya felett a polcon hegedű —, s a markát kenegette glicerinnel. Közben vékony fütty csordogált összecsucsorított szájából, és sandán tekingetett a vendégekre.

Egy ősz szerelő, akinek fogatlan szája kissé meggyűrődött, csorba borotvát fent egy összevagdosott szíjon, rekedt hangon odavetette Boronyáknak:

— Rendbehoztuk ezt az istállót, most kidobnának? Te, én már tettem félre csöveket odabent, télre behozom a vizet is... Ha csak a lakbér kell az igazgatónak, mondjátok meg, fizetünk mi... A villany se kell potyán. De nem megyünk a padlásszobákba.

— De nem ám! — A cigánygyerek kiáltott közbe, s fütyölt tovább.

Szabó izzadt már a kegyetlen melegben. A fűtő guggolva hasogatta a fát, s közben szaggatottan beszélt, a többiekre tekingetve, hogy helyeseljenek neki.

— Mondjátok meg az irodán, hagyjanak nekünk békét. Ha innen kiűznek, elmegyünk valamennyien, már megbeszéltük. Találunk még barakkot, van Bugyogóba, itt a szomszédban, elég. Nem maradunk itt.

Boronyák hümmögve cigarettázott.

— Mit szólsz hozzá Pista? — Szabóhoz fordult, aki meglepődve válaszolt.

— Én? Hát, hogy... ne menjenek ki a barakkból, ha egyszer annyira megszokták.

Erre Szabó felé fordultak az emberek, mintha az megmenthetné őket. Szabó feszengeni kezdett, és átült Boronyák mellé, integetett barátjának, hogy válaszoljon a barakklakóknak. Péter cigarettázott, hunyorgott, s azt kérdezte halkan:

— Ugye, itt járt a minap Babarczy titkár úr is?

A tűzrakó hosszú vasrúddal piszkálta a parazsat, s megrándította a vállát.

— Még egy üveg pálinkát is hozott.

— Neki nem panaszkodtak?

— Próbáltuk a szót, de csak a magáét mondta...

— Nos? — Boronyák intett Szabónak, ne türelmetlenkedjen.

— Itthagyott valami papírokat. Gyújtósnak használjuk. — Nagy plakátokat húzott ki a párnája alól. — Ez a választás, vagy mi... Gyűlés lesz Enyingen. Azt mondta, muszáj elmennünk.

— Azt mondta?

— Hallgassuk meg a Dréhr kegyelmes urat. — Kibontott egy plakátot, és olvasta a neveket: — Vass József népjóléti miniszter,

Meskó Zoltán földművelésügyi államtitkár, Barabás Samu református esperes, Körmendy Ékes Lajos főispán, Festetich Sándor gróf...

— Ennyi nagy úr... mi szükség lehet itt magukra? — Boronyák kérdésére valamennyien felkapták fejüket az emberek, a cigánygyerek abbahagyta a fütyölést. Senki nem válaszolt. Boronyák körülnézett, és folytatta: — Azért késztetné magukat a titkár úr, hogy ennyivel is többen hallgassák az urakat. Én azt mondom, ne menjenek.

Meghökkenten néztek. Boronyák felállt, és járkált az ágyak között:

— Ne menjenek Enyingre! Innen a telepről senki sem megy el, miközülünk! A munkások nem tapsolnak nekik. Mi nem állíthatunk jelöltet, pedig úgy volt... Nem engedik az urak.

— Szóval a pártemberek nem mennek? — kérdezte az öreg szerelő, aki egészen eddig babrált a borotválkozással, többször abbahagyta, sikálta magáról rongyos törülközővel a szappanhab utolját. Sovány arca piros volt, nem vette észre, hogy egy helyen vérzik, Boronyák figyelmeztette.

— Nemcsak a pártemberek maradnak itthon... a munkásokra nem számíthatnak Enyingen. Igaz Pista?

Szabó bólintott.

— Mihozzánk hiába jön Babarczy... Nem mennek a nők se, a paxitnál beszélhetnek, amennyit akarnak.

A fűtő megállította Boronyákot a kályhánál.

— Dehát fiam... mi lesz velünk? Kiraknak innen az urak?

Boronyák azt kérdezte újra:

— Elmennek Enyingre?

— Nem mennénk mi... de ha muszáj?

— Nem kényszeríthetnek senkit. Ne menjenek! Ami ezt a barakkot illeti... egyelőre maradjanak nyugodtan. Majd segítünk. A szakszervezet maguk mellé áll... beszélünk az igazgatóval!

Helyeselve dörmögtek az emberek, a cigánygyerek néhány plakátot összetépett, és a tűzbe dobta. Valaki foltos inget mosott horpadt lavorban, majd a kályha mellé terítette száradni. Egy süketnémának látszó ember a bakancsát szögelte. A cigányfiú a hegedűjét hangolta, s hamarosan csorgatni kezdett egy ismeretlen, bánatos dallamot. Boronyák kezéhez borosüveget nyomtak. Meghúzta és továbbadta Szabónak. Lassan minden mozgás elhalt, a zenére figyel-

tek. A hunyó tűzből szikra pattant néha, el kellett taposni. Sóhajtoztak az emberek, odakint nyögette az erdőt a szél.

Új üveget vettek elő a nóta végén, de Boronyák búcsúzni kezdett. Dideregve léptek ki a hideg sötétségbe. Ritkásan sziporkáztak a távoli csillagok.

Ballagtak a telepen.

— Te, Péter...

— Most jött meg a hangod? Odabent alig szóltál.

— Megmondtál te mindent. De... hogyan intézed el nekik, hogy maradhassanak? Megbírsz az igazgatóval?

— Nem állok oda bírkózni. Tudod mi tartaná össze ezeket az embereket, Pista? A megtalált közösség. Mi értjük ezt, az igazgató nem értheti. Padlásszobákba dugná ezeket az embereket, elszakítaná őket egymástól. Még nem tudom, hogyan segítünk rajtuk. Valamit kitalálunk. Majd megbeszéljük az elvtársakkal... az kellene, hogy ez a nyolc csavargó együtt maradhasson. Ha elmennek a telepről, visszazuhannak a régi életbe. S nekünk vigyáznunk kell rájuk. Én is tudom, hogy nem maradhatnak a barakkban. De most nem mondtam meg nekik. Majd eljövök még hozzájuk... semmiképpen nem engedhetjük, hogy elmenjenek arra a gyűlésre.

— Biztos már, hogy magunkfajta ember nem lesz jelölt?

— Sajnos, biztos. Mi nem törődünk most már ezzel a választással, nincs hozzá közünk. De itt vannak az emberek... Beszélgettél újra a házhely-igénylőkkel, Pista?

— Jönnek majdnem minden nap. Lehet, hogy máma is várnak.

— Tartsd őket össze, mindent úgy intézz, ahogyan megbeszéltük. Lehet, hogy holnap újra benézünk ezekhez a barakkba.

Mielőtt elbúcsúztak, még azt is említette Boronyák, hogy Terustól kérdezze meg otthon, milyen a hangulat a nők között, hátha azok között is agitálnak az urak, csalnák őket a gyűlésre. Szabó arra gondolt, ezt ugyan a saját feleségétől is megkérdezheti Péter, aztán elbúcsúztak, és nyújtotta a lépést hazafelé, s közben egyre a jó barátján töprengett, mennyi mindennel törődik, s nemcsak a telepen, hanem belát még a faluba is.

*

Szabó sokáig játszadozott a bérlettel, a gyártól való mielőbbi elszakadás gondolatával, görgette, mint kutya a sündisznót, és nem

tudott mit kezdeni. Megvenni a földeket, átvállalni a meglevő mellé az újabb bankadósságot? A gyárat nem lehet otthagyni, de dolgozhatnának minden erővel a saját földjükön is. Ő talán bírná, de Terus és az öreg — alig. Emésztette magát egy ideig, aztán mikor megint át kellett gyalogolni Ösküre, az öreg Kósához, váltót aláiratni, előhozta óvatosan annak is. Idős, görnyedt parasztember Kósa, néhány hold köves földje van, szalmatetős háza, kis szőlője, és fát fuvarozgat a Bakonyból, apró, kócos lovakkal, mint a többi ösküiek. Viszik le a Mezőföld felé, s tótos, éneklő hangsúllyal kiabálnak: „Faát... vegyenek, faát..." Kerülgetve, példálózva mondta el a dolgot, hogy nagyobb összegű lenne a váltó, mert földet akar venni. Az öregember kezében megállt a toll, madzagos szemüvegét lecsúsztatta, és gyanakodva kémlelte Szabót. Az lett a vége, ezt a váltót sem akarta aláírni, azt hajtogatta, ha rábeszélte is a fia — aki mindig másfelé dolgozik, csak néha néz haza Bugyogóból, de a családját nem akarja ezzel tönkretenni... Végül mégis alákanyarította a nevét, de előbb megígértette Szabóval, nem növeli az adósságot, inkább törleszti a meglevőt is. Hazafelé egész úton káromkodott az erdei úton, tehetetlen méreg emésztette.

Kukoricatörés után bement a faluba fuvarost keresni. Benyitott az ismerős házakhoz — csak a harmadik helyen tűnt fel, hogy nem ér rá a fogat, nagyon sürgős dolga van. Találkozott az utcán az éjjeli őr rokonnal, aki azelőtt fuvaroskodott, elpanaszolta neki baját. A sovány, vörös bajuszú ember elnevette magát.

— Öcsém, te a mennyországba kerülsz, nagyon könnyen hiszel... Mi dolguk lenne a gazda uraknak? A fenét! Félnek Fehér Ignáctól.

— Aztán miért?

— Megküldte neked, öcsém, a gabonát, ha csikorogva is, mert nem tehetett mást, most választották megint öregbírónak. De meg nem bocsát soha, ezt jól jegyezd meg magadnak.

— Dehát, kedves bátyám, nem vétettem én semmit. Az aratás nem a legjobban sikerült, dehát a munkát elvégeztük, ő meg nem akart fizetni. Mit tehettem volna? — Ballagtak a sáros faluközépen, a szemerkélő esőben.

— Nehéz dolog ez, Pista öcsém. Ilyen nagyot régen tettek ellenük a faluban.

— Fehér Ignác ellen?

A rokon legyintett.

— Semmi neki az a kis gabona, a falusi földjein mellékesen gazdálkodik. Te öcsém, az ő rendjük ellen vétettél nagyot — ezt sohasem felejtik el. Nem érted? Te ne értenéd?

A kocsma elé értek. Estébe hajló, őszi délután volt, eső csepergett, fázós szél fujdogált, csapta a vizet rájuk a tetőről.

— Sejlik valami...

— Gyere, igyunk egy fröccsöt. Ne ácsorogjunk itt, mint a kapubálvány, lepisilnek a kutyák.

A pincér piszkos szalvétával legyezte végig az asztalt, bokázva, de unott képpel szolgálta ki őket. A petróleumlámpa gyér fénye alig ért a sarokba. Az idős Szabó árnyékos arcán mélyebbek lettek a barázdák. Bajuszát megáztatta a fröccsben, s így beszélt:

— Figyellek téged, öcsém, régen. Jól tudod te, hányat vert az óra. Jó a szemed, füled. Ahol most ülünk, ebben a régi uradalmi épületben állt a deres... Az én apám még látta! Sokat emlegette. Itt kint meg a kaloda... Az ilyeneket, mint te — aki szembe mer szállani az ő törvényeikkel — itt húzták le akkoriban, aztán kilökték a kalodába, hogy elvegyék a kedvét alaposan. Nagyapámat félholtra verték, pedig alig tett többet, mint te, öcsém... Sokallta a robotot, és panaszt tett az uraságnál.

— Nem akarta kiadni a gabonámat, velem ne packázzon, a betyár hétszentségét a fajtájának! Ki az a Fehér Ignác?

Az idősebb ember kuncogva nevetett, úgy tett, mintha a pincért figyelné, aki a szalvétával legyeket csapdosott az ablaküvegen.

— Na látod, ez az. Kiadta volna, légy nyugodt. Nem kell őneki a tiéd. De csak akkor, ha szépen megkéred és többször megalázkodsz előtte. Valamit tán lefog, ocsus gabonát méret vagy rákövetel jó néhány ingyen napszámot, ahogyan ez szokás... Nem vetetted alá magadat, öcsém, az ő törvényeiknek, hanem ügyvéddel kezdted, fenyegetted őket. Megijedtek, te győztél, de semmi jót ne várj tőlük. Kút van a házunk előtt, sok hírt odahordanak az asszonyok... Mi ez a házhely-história? Egyre téged emlegetnek, benned bíznak.

Szabó kihúzta az utolját, és kocogtatott a légyvadászó, öreg, görnyedt, lúdtalpú pincérnek.

— Tudja, mióta mozgolódnak az emberek... Házhely kéne. A palotai út mentén Fehér Ignác birtokai vannak a faluvégen. A folyó felé aligha nőhet a falu, mocsaras rétekre nem épülhetünk. Az állomásnál megint Fehér Ignácék földjei... Itt nálunk, a falu és

a gyár között a káptalan dűlői húzódnak. Úgyis erre tekint a falu, a gyár felé, idejárnak a legtöbben az igénylők. Hát adjon házhelynek valót a káptalan.

Megkapták a fröccsöket. Takarékosan ittak. Néhány vendég volt még, ezek vidékiek, telepiek. Megjöttek a cigányok, köszöngettek és hangoltak, közben suttogtak a maguk nyelvén, aztán egy népes telepi társaságot közelítgettek, bókolva muzsikáltak, ezeknél sejdítettek pénzt.

— Hogyan kerülsz te ennek a közepébe? Jó házat raktunk neked a telepiekkel, az unokád is kiszolgálja.

— Mióta ez a dolog volt Fehér Ignáccal... egyre kerülgettek a gyárban az emberek, hogy így... hogy úgy... Házhely kéne. A hír beröppent a faluba, itt is vannak néhányan, akik fészket raknának, de nincs hol. Ezek is hozzánk járogattak. Ha engem nem találtak, a feleségemnek síránkoztak.

— Mit gondolsz, miért mentek hozzád?

— Mondták... Hogy megvívtam Fehér Ignáccal, álljak szembe a papokkal is, értem már a módját, nem botlok el tán az ügyvédek beszédjén. Ők voltak már a plébános úrnál, de az véteknek tartaná a dolgot, és tízparancsolatra hivatkozik, hogy más jószágát nem szabad elkívánni...

— Éppen úgy mondták a kútnál. S te mit csináltál? — Mosolyogva billentette szájához a poharát, szemmel intett, hogy figyel.

— Felkerestem néhányukkal Csala doktor utódját, de semmire nem mentünk. Hát megírtam mindent Csalának Pestre, hogy adjon tanácsot... Aztán a levelem beletették a „Népszavá"-ba, kinyomtatták.

— Ezek ugyan nem olvassák azt az újságot. Tedd hozzá, öcsém, hogy beadtátok a pert a káptalan ellen, kisajátítást kértetek, hogy építkezni lehessen.

— A pört már Csala csinálta, én alá sem írtam.

— De te hordoztad körül a beadványt, a faluban. Mit kicsinyíted magadat?

— Ez csak nem fáj Fehér Ignácéknak?

— Nem a fenét! Mit gondolsz? Ha ti még a káptalannal is elbántok, akkor mi lehet itt ővelük? Nekik is vannak földjeik a falu végén. Olyan ez öcsém, mint a vihar, az is lapul, akinek nem csapott a házába a villám... Két tárgyalás volt már, a káptalan kitért,

de ez a pesti ügyvéd, úgy hírlik — nem hagyja az itteniek igazát. Máma ezt beszélték a kútnál.

— A múlt héten Veszprémben volt, egyezkedett a kanonok urakkal. De nem sokra mentek.

— Na látod! Ha azok egyezkednek, a vége az lesz, ti maradtok felül. Ne kopogtass hát te ezeknél a faluban. Ha fuvaros kell, menj a telepre vagy a másik faluvégre a lovas koldusokhoz, azok is igényeltek házhelyet. Majd kisegítenek.

— Azt gondolnák, hogy tán azért szólok...

— Ugyan öcsém! Megmondhatom neked, büszkék vagyunk rád.

— Semmit nem csináltam én.

— Többet az elégnél. No, igyunk még egyet?

— Nem szeretem ezt a cincogást, bántja a fülemet.

— Akkor menjünk.

A kocsma előtt a sárban éppen búcsúzkodtak, mikor a sötétben odaóvakodott két ácsorgó ember. Hadarva mondták, házhelyet szeretnének, pénzt akartak Szabónak adni a költségekre. Nem hitték, hogy a pesti ügyvéd még semmit nem kért eddig a bélyegköltségen kívül. Jártak ők a telepen is, de azt mondták nekik a pártban, hogy a házhelyeket a Szabó elvtárs intézi a faluvégen. Ezért alkalmatlankodnak, voltak bent már, beszéltek a fiatalasszonnyal... Nem nyugodtak, amíg Szabó fel nem írta a nevüket. Még azt is kérdezgették, a házhelypártiak ugyan kire szavazzanak a mostani választáson? A rokon közben tréfásan bíztogatta az embereket, nem kell félniök, a házhely biztos, elrendezi Szabó Pista.

*

December elején néhány napig pillézett a hó, de nem tudta téliesre fehéríteni a világot, csak a sár lett nagyobb. Megbolydult a falu, elárasztották a választási vigécek. Fehér Ignác, a többi nagygazda ünneplőben lófrált, a kocsmaajtóban dülleszkedett. A fogadott csahosok házról házra jártak, mind aláírást akart, és dicsérte a maga jelöltjét, mint cigány a döglődő lovát. Szabóné becsukta a kiskaput gondosan, senkit nem engedett be, bármennyire szíveskedtek esténként, még a faluvégen is ezek a táskás emberek.

Mintha a választás hírére érkezne, hazaköltözött a faluba a Spitzer második veje, az Upstein, aki akkora úr lett Pesten, hogy nem bírt

a gazdagságával. A faluban semmit nem tudtak arról, hogy tönkrement a bankja, csak a mesés gazdagságáról rebegtek, hiszen alighogy feltűnt alaposan meghízott, úrias alakja a Piac téren, rögtön átalakították újra a boltot, és megnyitották a fatelepet, oda építettek az új gazdának takaros irodát, ahol mindig csörgött a telefon, Budapesttel beszélt az úr... S kibérelte Babarczytól a faluvégen düledező, nagy urasági magtárt — eddig csak verébtanya volt —, s vásárolta a sok gabonát, még a negyedik faluból is jöttek a kocsik, ott ácsorogtak félnapszám, mire átvette tőlük... Hát még a fatelep! Kazlakban fehéredett a rengeteg deszka, gerenda, léc... S vöröslött a sok tégla és cserép, szürkéllett a cement. Indítottak egy kis üzemet, készítettek cserepet maguk, cementből. Upstein kint járt kétszer a régi agyaggödörnél, úgy hírlett, tán téglagyárat építenek. Ámuldoztak a falusi népek ekkora mozgáson, Upstein éjjel-nappal talpon volt, futkosott, telefonált. S beszélték a kútnál a ráérő asszonyok, még az anyóssal is milyen jól megfér a fiatal gazda — pedig annak igen nagy a beszélőkéje, szegény öreg Spitzerrel mindig ordít, csak úgy hangzik a Piac tér a német szótól. Herminke, a Spitzerleány, aki azelőtt a fröccsöt mérte, igen megváltozott, lábát sem tette az üzletbe, különös ruháiban sétálgatott a folyóparton, majd hetekre eltűnt a faluból, azt mondta a Spitzerék cselédje, Budapesten van, a barátnőinél.

A házhely-igénylők nevében Szabó járt a tárgyalásra Veszprémbe, s minden este kint várták az állomáson az érdekeltek. Végül még a telepre is ki kellett menni ahhoz a Csala doktorhoz, aki képviseletükben kiegyezett a káptalannal. Megkapták a házhelyeket! Micsoda öröm lobogott a faluban! Szabó hiába szabadkozott, hogy neki kevés érdeme van ebben, még öreg emberek is süvegeltek volna neki, ha nem vigyáz... A nagygazdák ugyan rendeztek valamiféle felvonulást, a vigécek vezére — a megőszült sovány gazda, aki munkára meg Amerikába szervezte régen az embereket, most zászlót cipelt — hiába tekingetett hátra, a faluvégiek nem követték, ők nem törődtek azzal, ki lesz a képviselő s ki nem — vitték az összegyűjtött útiköltséget Szabónak, menjen már Veszprémbe mérnökért, mert építeni akarnak. Nagyot nyújtózott a falusi szegénység a káptalan földjein, és éppen a telep irányában.

Éppen kint volt a mérnök, mindenki segíteni akart neki a mérésben, mikor megjöttek Enyingről a felszalagozott gazdafogatok és

kiabáltak a kortesek, hogy nem is lett választás, egyhangúlag kimondták képviselőnek a kormánypárt jelöltjét, Dréhr kegyelmes urat. Hát aztán! A faluvégiek nem törődtek vele. Inkább annak a Boronyáknak kéne köszönetet mondani, akire a Csala ügyvéd úr hivatkozott... Mert a mérnököt is ezek a telepiek szerezték, olcsón megússzák a mérést. Akik ismerték Boronyákot, megállították a telepen, a többiek Szabót kérlelték, el ne felejtse ám a falusiak köszönetét.

Upstein idejében felneszelt, szerzett Pestről megbízást egy banktól, őnála is lehetett a házépítésre kölcsönt iratni, de úgy, hogy rögtön anyagban adta ki, úgyis azt akarnak a házhely-tulajdonosok. Elment a faluvégre Szabóhoz, ígért neki jutalékot, ha őhozzá irányítja az építtetőket. Ám Szabó kijelentette, nem foglalkozik ilyesmivel.

Olyan volt a vidék, a völgy ebben az időben, mint mikor a sokáig alvó vulkán mélye fortyogni kezd, nagy morajlások hallatszanak, s még nem lehet tudni, milyen mozdulások lesznek, mennyire változik meg a táj? Akik házhelyhez jutottak, hálálkodva tekingettek a telep felé.

Upstein hívására megjelent a faluban a tánctanár. Alacsony, fürge úr volt, kidoboltatta, mennyi a beiratási díj, s miféle táncokat tanít a fiatalságnak. Csend volt néhány napig, csak a sétabotos, apró urat figyelgették, hogy sétafikál a faluban, köszönget a szemrevaló asszonyoknak, leányoknak. Csúfondároskodtak, senki se megy majd a tanfolyamra. De nem így lett. Először is bejöttek mind a telepiek — hozta a leányát, akinek volt. Aztán beiratta nevét igen sok fiatal a faluból, ezek — vagy apjuk — már a gyárba járnak. S az utolsó napon, jöttek a leányos asszonyok, sorra beóvakodtak a tánctanárhoz. Elmagyaráztatták, hogyan lesz, s a végén leszurkolták a pénzt. Várakozás és izgalom égett a faluban — ilyen még nem volt! A nagy gazdaházak meg sem mozdultak még a hírre.

Upstein boltjában alig győzték a kiszolgálást, még az öreg Spitzer is ott szuszogott. Adták el a sok készruhát a legényeknek — ígértek hitelt, de csak a gyáriaknak. Vásároltak a sárga kezű leányok, akik mind jelentkeztek a tánciskolába. S a falusi leányok sem maradhattak szégyenben. Széles fuvaroskocsik hordták Upsteinnek az árut. Két hétig tartott a faluközép fagyos hallgatása. Addigra

már részletesen megtárgyalták, mi történik a tánciskolában. Az új táncok lépéseit mutogatja a fürge kis úriember, aki Budapestről jött a faluba, aztán azt játssza el, hogyan kéri táncra a jólnevelt fiatalember választottját. S a cigányok fáradhatatlanul muzsikálnak. Először bejött néhány gazdafiú, csak úgy nézelődni, lesunyt fejjel ácsorogtak a sarokban. A második este beiratkoztak, s beálltak a körbe. Ez eldöntötte az ádáz háborút a falu közepén. Ha itt vannak a legények, akkor a leányok se maradhatnak otthon, ne a sárga kezű leányokat meg a koldusokat táncoltassák a komoly, csizmás gazdalegények — ezt nem lehet tűrni! A gazdaleányok egyszerre vonultak be — kicsi lett a nagyvendéglő. S micsoda ruhákban jöttek... Le akarták pipálni a sárga kezű leányokat meg a többi semmitlent. A hívő papnő varrodájában hat leány berregtette a varrógépet, Pestről fogadtak szabásznőt, akkora lett a forgalom.

Elmúlt az újév — munkásfiúk mutatták az első ezüstpengősöket, azzal fizettek a pincérnek. S új szokásokat vezettek be, a palotai kertészektől hoztak szépen csomagolt, idegen nevű, cserepes virágokat. Először csak a maguk leányainak adták át — az asszonyok szemérmesen dédelgették a fal melletti padokon — aztán megtörtént a nagy csoda: az egyik gazdaleány is elfogadott ilyen virágot. A következő táncoktatáson cserepekkel jelentek meg a gőgös gazdalegények is. A kis tánctanár tapsolt, vezényelt, intett a zenének, és mutatta a tangólépéseket. Majd a legközelebbi ünnepen úgy berúgott a legényekkel kint a szőlőhegyen, négykézláb mászott hazafelé a hóban, összeverte magát, és kékrefagytak a kezei.

Mikor a mérnök kint járt házhelyeket mérni, nagy bolydulás volt a faluban. Akik eddig nem irattak, mind futottak a faluvégre. S ha már házhelyet nem is kaphatnak, csak ne hallgattak volna az aszszonyra, vagy: hallgattak volna rá! — Szabónénak mondták el, hogy az ura csinálhatna már valamit az ingyenlakásokkal is a faluban. Házat szerezni, azelőtt egy élet munkájával is nehezen lehetett. Adtak hát lakást az uradalmak a cselédnépnek, a falubeli gazdák meg a napszámosoknak, pénz nélkül. Nem kívántak a szegénytől pénzt a faluban. Harminc-negyven gyalognapszám az évi bér — nem látszik az soknak... Csakhogy ezt a negyven napot a sürgős, égető munkaidőben kell leszolgálni a gazdának, aki két-három ilyen lakást ad ki. Ha a házánál nincs hely, akkor vásárol a faluban, tönkremenőktől, elköltözőktől, mint Fehér Ignác is. A napszámon kívül

persze az aszonynak segítenie kell minden ünnep előtt a takarításban, súrolni, meszelni. A férfi meg télen fát vág, akkor úgysincs más munkája. Ha apró gyerek van, arra legfeljebb a libaőrzést bízzák, boltba ugrasztják — dehát ezek már semmiségek. Az előrelátó módos gazda így gondoskodott magáról, nem kellett pénzért napszámost fogadnia. Jó néhányan kimentek a telepre, de akadt lakó minden lakásba utánuk, sok fiatal pár szorongott öregekkel egy kuckóban, s onnan menekülni kell minden úton, még erre is.

Szabó mérgelődni kezdett a feleségével, mikor előhozta neki a dolgot — hát mindenkinek az ügyével-bajával ő törődjön? De a dühe nem volt igazi, és a felesége látta ezt. Néhány nap múlva Boronyák szólt, hogy ne hagyja magára a falusiakat, meg kell tanítani az uzsorás nagygazdákat, ne szívják a védtelen szegények vérét. A választás, a tánciskola lázában élt a faluközép, senki nem figyelte a Szabóhoz járogató, elkeseredett embereket. Az lett a vége, összeírták az összes ilyen lakót — az íráson mindnek a neve szerepelt. A községházára be sem ment a legtöbb. Futottak a faluvégbe, és Szabó nekikönyökölt velük, írt megint az újságnak. Nem felejtett ki semmit. Először Terusnak olvasta fel. Kérdezgette a végén, mit szól hozzá, de az asszony nem válaszolt, könnyes szemmel bólogatott. A vasárnapi számba nyomtatták ki, és ott volt mellette Szabó arcképe is, ezt még a múltkoriban küldte Csalának — úgy látszik, azzal is beszéltek ebben az ügyben. Boronyák és Balló bejöttek a telepről vasárnap, ott töltötték a délutánt Szabóéknál. Elfogadták a lekváros buktát, nem szabadkoztak. Öreg Szabó büszkén feszített a vendégek előtt, és kijelentette, ő már gyerekkorában mondogatta Pistáról, nem akármilyen ember lesz belőle. Durákozás közben bökték ki a vendégek, miért is jöttek. Az öreg mozdonyvezető nem ér rá eleget foglalkozni a szakszervezet dolgaival. Új titkárt kéne választani, s ők Szabóra gondoltak. Mostanában sokat és jól dolgozik, a telepen éppen úgy szeretik, mint a faluban. Tudja-e, hogy akiket a házhelyügyben eligazított, mind beléptek a szakszervezetbe? Be kéne szervezni a nagygazdák lakóit is, jó néhány a telepen dolgozik már.

Az öreg Szabó rögtön közbe szólt, hogy elrendezi az ő Pista fia. Terus ráhajolt a varrásra, hogy ne lássák meghatódását. A nagyobbik gyerek az ábécét magolta énekelve a sarokban, a kisebbik meg Balló térdét ölelte, s a kártyázást leste. Szabó lecsapta a kártyát, és azt mondta:

— Erre még alszunk néhányat. Télen jobban van időm, de nyáron szusszanni se tudok, testvérek. S tán nem is való nekem.

Boronyák nevetett:

— Fogadtam apósommal az úton, hogy szó szerint ezt mondod majd. Gondold meg a dolgot, Pista, alaposan. Nézd csak, a telepen több lakást egyelőre nem építenek, de új üzemeket terveznek. A vadászlőpor-gyár majdnem készen van. Munkás kell. Itt sok gyárimunkás épít. Most kiosztottak hatvan házhelyet, de ezzel nincs vége, csak éppen elkezdődött valami. Kötelességünk jól felkészülni a jövőre. Tőlünk várják az emberek a segítséget.

Tovább nem késztették, köszöntek és elmentek. Szabó kikísérte őket, s felhős arccal jött vissza. Az öreg a vendégekkel tartott, szolgálatba ment. Terus csendes, eltökélt hangon szólt:

— Velem aztán ne próbálj veszekedni, annyit mondok. Ha nem akarod, ne vállald. Én egy igét se mondok, hogy semmiképpen ne okolhass.

A végén mégis összevesztek, de a harag nem tartott sokáig.

*

Szabót másnap végleg áthelyezték a nitroglicerinhez, a finomítóba a pusztai ember került a helyére, aki már a telepen lakott. Két fillérrel emelték az órabérét, maga a főmérnök mondta meg. Hamarosan egyedül maradt Steiglerrel a mérőkkel felszerelt műszerek, s a cserépvezeték labirintusában. Bejárták az ismerős üzem minden termét. A mester magyarázta, hogyan vonulnak a földalatti csaprendszerek, hol vannak csatlakozók és elzárók. Kiderült közben, Szabó jobban tudja nála. Ő papírról mutogatott, ám a munkás itt dolgozott, mikor az árkokat ásták, és kívülről megjegyezte az egészet. Steigler vörös arcán bárgyú elismerés villant, németül telefonált a mérnöknek, elmondta, milyen kincs ez a Szabó — s nem tudta, hogy az nagyjából megérti az ő beszédjét is. A német szerelőktől tanulta meg annak idején. Hír szerint Dréhr kegyelmes úr bejelentette, hogy eljön Berhidára, mégpedig főnökének és barátjának, a kefehajú miniszternek a társaságában. Vass Józsefet szintén egyhangúlag kiáltották ki képviselőnek — Veszprémben. Nagy készülődés indult, a falubeli gazdakörben akarták a magas vendégeket fogadni. Fehér Ignác balatoni bort hozatott, akárcsak Borbála lako-

dalmára, baromfit, borjút, disznót vágtak, s a doktor házvezetőnője megint vezényelhette a főzést. A falu tehetősebbjein kívül meghívták a gyár vezetőit. Eljött az igazgató, a főmérnökök — kettő volt már, a második cseh nevű, de jól beszélt magyarul is —, a mérnökök, néhány más vezető, s persze — Babarczy nagyságos úr. A faluból csak jobb gazdákat hívtak, a telepi munkásságot meg Steigler és Pásztói képviselték. Sokat sürgölődött Babarczy ezekben a napokban, hírelték, szervezni akarja a frontharcosokat, akik résztvettek a nagy háborúban, előbb kapnak házhelyet, munkát vagy akár földet, mert azt írták az újságok, még osztás lehet.

Most történt először, hogy Szabót nem hívták, nem is emlegették ilyen hivatalos ünnepségen.

Már együtt volt a társaság, mikor megérkezett a távirat, a vendégek nem jöhetnek, fontos államügyek akadályozzák őket. Nagy csalódottság érződött a hangulaton, de azért együtt maradtak. A vacsora már úgyis kész volt, nekiálltak hát. Remekelt a doktor szakácsnője, aki később beült közéjük, kipirulva legyezgette magát, és hallgatta az urak dicséreteit.

A cigányok zenéltek, halkan — frakkba öltöztették ma estére a bandát. Pestről hozatták a gúnyát, kölcsönzőből — s annyi fogást hordtak fel, senki sem bírt már enni. Ejtőztek egy kicsit, iszogattak — de senki sem érezte jól magát.

Elköszöntek a telepi urak hamarosan, hiába marasztották őket. Babarczy itt maradt. Szétszedték a sok összetolt asztalt és kártyapartik alakultak.

Ha eszébe nem jut valakinek, hogy mennyi pezsgőt hozattak a vendégek kedvéért, talán semmi baj sem történik. Babarczy nem állt oda kártyázni, a cigányokat vette pártfogásba. Először táncolt a szép patikusnéval, majd hallgatókat huzatott. Akkor hozták be a pezsgőt. Olyan mulatás kezdődött, hamarosan abba kellett hagyni a kártyázást. Betyárnótákat énekeltek valamennyien, csak Fehér Ignác hallgatott, legalább így tartotta a gyászt, a felesége után. Újra összetolták az asztalokat.

A patikusné mellett a másik odalon Upstein ült estélyiruhás feleségével. Meghívták, mert szépen viselkedett választás előtt, de azért megütődtek. Herminke pazar ékszerekkel jelent meg, fekete bársonyruháján ismeretlen díszek csillogtak. Az úriasszonyok sápadtak voltak a maró irigységtől.

„Bakony erdő gyászban van,
Bakony erdő gyászban van,
Rózsa Sándor fogva van..."

Odakint hordta a havat a szél, de három kályhában égett a tűz, a részeg szolga állandóan rakta. A pezsgő rohamosan fogyott. Hamarosan kiderült, hogy a nők közül Herminkének van a legszebb hangja. A többiek lassan el is hallgattak, csak Upsteinné fújta a nótát a férfiakkal. A gazdák asszonyai elmentek észrevétlen hazafelé, megritkult a társaság. A patikusné felkavarta a mulatás hullámait, operaáriákat rendelt a prímásnál. S ezt ő énekelte egyedül, Babarczy ringatózva, dúdolva vezényelt neki. De baj történt, valahol eltévesztette... A cigány ugyan helyrerántotta először, de a második botlásnál Herminke hangja csendült, és hibátlanul végigénekelte a tételt. A patikusné felugrott, megrázta vörös sörényét, mint a rakoncátlan csikók, leplezetlen gyűlölettel nézett a zsidónőre, és fagyosan kijelentette, haza akar menni. Babarczy felállt, öszeütötte magaskérgű csizmáját, ő minden falusi ünnepen ilyen öltözetben jelent meg.

— Kérem, asszonyom, elégtételt szerzek önnek... Fehér bátyám!

— Tessék, nagyságos uram... — A községi bíró és gazdaköri elnök azonnal idejött, várakozón, de sunyin nézett a gyorsan elszivárgó társaságra.

— Ignác bátyám, kérlek — most először tegezte, s erre az idős ember elpirult — ezeket ki hívta meg ide? — Kézben tartott kesztyűjével a szikrázó szemű Hermin és a lehajtott fejjel motyogó, szmokingos Upstein felé legyintett.

— Az Upstein úr kért meghívót, gondoltam... miért ne legyenek itt.

— Nem maradhatunk velük tovább egy társaságban. Kérlek, te vagy itt a házigazda, intézkedj! — Egy intéssel elhallgattatta a zenét.

Rettenetes csend lett. Upstein még mindig zavartan, pirosan motyogott, Hermin fagyos nyájassággal szólalt meg:

— Amúgy is menni akartunk, nem érezzük jól magunkat ilyen magas társaságban. Kérem a kabátomat!

Maga Fehér Ignác hozta a pazar bundát, mert azért nem akart

haragban lenni ezekkel sem, sikerült rájuk hunyorítani. Indultak az ajtó felé. Babarczy azt ordította:

— Füstösök! A Rákóczi-indulót!

A cigányok kínos vigyorgással, kelletlenül nyúltak a hangszerekért, hát Babarczy előrántotta revolverét, s a zenekar felett a falba lőtt. A prímás ijedtében elejtette a hegedűt. Közben a házaspár kiment. Az ajtót sem csukták be, a szolga botorkált oda, becsapta.

— Nyugodj meg, nagyságos úr — mondta vigyorogva Fehér Ignác — elmentek... Ide többet nem teszik be a lábukat.

Babarczy úgy kihúzta magát, lepattant egy gombja, s azt rikácsolta sziszegve:

— Megszabadulunk még a zsidóktól! Az a mocskos Horthy az oka! Az paktált le velük. — A terem közepére ugrott, s az asztalfő mögötti kis emelvényen fehérlő gipszszoborra célzott.

A cigányok egymást taszigálva bújtak az elhagyott asztalok alá. Tíz-tizenkét kebelbeli volt már csak itt. Valaki nagyokat csuklott. Dermedten nézték, hogy Babarczy kilövi minden golyóját a Horthyt ábrázoló szoborra.

— Zene! — Csárdást!

A cigányok repültek a dobogóra, kapkodva rárántották, közben porolták magukat. Babarczy táncra kérte a patikusnét, mintha mi sem történt volna. Fehér Ignác váltott egy tekintetet az urakkal, aztán a prímáshoz ment, odanyomott neki száz pengőt, s azt mormogta:

— Aztán a pofátokat tartsátok ám, mert agyonváglak! Megértetted?

A tánc végén Babarczy kitámolygott, azt hitték, talán elmegy. De csak havat hozott be, és a szép patikusné nyakába zúdította. Odakint a revolverét is megtöltötte, mert belelőtt még kétszer a tükörbe, aztán a cigánybandát felzavarta az asztalra, s féllábon kellett nekik muzsikálni.

Másnap azon szörnyűlködtek a faluban, hogy összetörték a gazdakör egész berendezését. Minden nő hazament, de a patikusné kitartott a férfiakkal. Mégsem tudott az urára vigyázni, azt szánon vitték haza, eszméletlen részegen. A szoborról szó sem esett.

Babarczy elnyargalt a hóesésben Fehér Ignác parádés szánján, ki a határba, eltűntek a jegenyesorban. A kispusztára igyekeztek, ahol a teknővájó cigányok laknak.

A tél egészen behavazta a völgyet, hóekék jártak a telep és a falu között, sokan nem tudtak megjönni munkára a távolabbi falvakból.

A titkár úr csak egy hét múlva ért vissza a telepre.

*

Kifulladt a dühöngő szélvihar, ereje fogytán a hegyek felé botorkált, és elbújt a Bakonyban. A hó egy ideig még szállongott tovább, fehér lomb telepedett a kopasz fákra, mozdulatlan, fagyos csendbe dermedt a világ. A füst nem csapódott le a munkásházak kéményéből, egyenesen se szállt — egy ideig bodrozódott a telep felett, s elnyelte a párásan sötétlő, alacsony, szürke ég. Eltűntek a délelőttök és délutánok. Elkocogott a reggel, valahol a messzeség peremén vörösen fölsejlett a nap, s nemsokára lopakodott le a hegyekből a téli alkonyat.

Rekedten búgott a gőzduda, fázósan siettek hazafelé a munkások, a sárga kezű leányok. Néhány férficsoport szétszóródott a paxit-raktárakon túl az erdőben. Az üzemi dohogás utáni csendet fejszék aprították, muzsikáltak a fűrészek.

— Hóóó rukk! Húúzd meg! — kiáltott Szabó élesen, mikor a feldobott kolonc beakadt a vén cserfa fő ágai közé. A kötél szorosan feszült már a kezében, szétvetett lábakkal vezényelt, s mögötte, Boronyák, Balló és Duka erőlködött. Nagyokat rántottak, s a halálra ítélt, vastag cserfa először lerázta hódíszét, nagyokat recsccsent a bokája, majd nagy döndüléssel elvágódott. Kavargott a fagyalbokrok között a porhó... — Ez is megvan! — Szabónak a szeme mozdult csak, mutatta, hogyan folytassák a munkát. Dönteni kell, amíg egészen besötétedik, akkor aztán húzzák a két nagyfűrészt. Szabó Ballóval, Boronyák meg Dukával párban. A többiek addigra kibotorkálnak az erdőből, nem ilyen beosztással dolgoznak. Dehát látnak karbidlámpával — s mivel sürgős a favágás, mert kimérték itt egy új üzem helyét, nem beszélnek a vezetők a robbanásveszélyről. Szabó nagy darabot vállalt az irtásból, ahol a legnagyobbak a fák. A többi csoportok nyomukba se érnek — három nagy kocsival vittek már minden családnak a tüzelőből a gyári fogatok, s mivel csikorgó a tél, jól jön az mindenütt. — Először csak Boronyáknak szólt, érdemes lesz veszkődni egy kicsit, aztán Dukának. Balló maga ajánlkozott, mikor negyediket kerestek.

Dudaszó előtt és után dolgoznak, s rászánják a vasárnapokat is. Lesz fájuk annyi, eltart vagy három évig. A munkáért övék az egész ág és a tuskó... Két csapat itthagyta már a munkát, és a térmester kacsintgatva ajánlotta, hogy inkább elnéző lesz a részelésnél, de az elhagyott pagonyokból is szedjék ki a tuskót. Kissé megijedtek, mert ez a legnehezebb munka. Balló szólt közbe, hogy elvállalják, s azonnal elhárította a többiek szemrehányásait. A térmester hálálkodott. Vasárnap, mikor egyedül voltak az erdőben, Balló előszedte a kis piros rudakat... Éppen csak kibontotta körül a megtermett csertuskókat... A robbanás magasra dobta a fagyos rögöket, de a tuskót is kifordította. Balló lyukat ütött bele néhány helyen, s a következő patronok szilánkokra hasították az acélkemény tuskókat. Ünnepen hát csak tuskószedéssel foglalkoztak. A térmester elfutott ugyan, szólt a főmérnöknek, hogy ezek robbantanak, de az megvonta a vállát, és kijelentette, Németországban ismeretes már az ilyen munka. Alig győzték elhordatni a jó tüzelőt. S Balló a többi csapatokat is megtanította a mesterségre.

A közös munka egyre ízesebb lett Szabó számára, egészen a telepiek közé tartozónak érezte magát, szinte nehezére esett magányosan hazafelé botorkálni favágás után.

Ment a falu felé, s egyre a munkán gondolkozott, s mind többet töprengett Boronyákon. Mi kapcsolja Pétert a többi telepihez? A párt dolgát nem merte kérdezni, bár többször a nyelve hegyén volt, ha ezekben a napokban szóba kerül, habozás nélkül belépett volna, annyira átitatta a telepi emberek légkore, hiszen hajnaltól késő estig velük volt együtt, bent a gyárban s utána az erdőben. De ő maga nem mondta volna ki, mert olyan sokszor ellentmondott már Péternek. Ezekkel az emberekkel különös jó íze volt még a munkának is. Furcsa, erősödő nyugtalanság égett a telepen, mióta pengő a pénz. A külső munkások, s akik nemrégen dolgoznak az üzemekben, kevesebbet kaptak az átszámítás után, mint számították. Fizetéskor igen sokan átkozódtak, futottak az irodára meg a szakszervezethez. Lappangott a hír: általános fizetés-leszállítás lesz. Mikor Szegő ittjárt, eléje álltak néhányan, de az értetlenkedett. Ő semmiről nem tud. Bizonyos kiegyenlítéseket végeznek csak, de ezzel kénytelenek, mert a gyár nem termel gazdaságosan, eldugultak a külföldi piacok, és tele vannak a raktárak. Valóban így volt, de akkor miért építenek új üzemeket?

A szakmunkásokat s a legfontosabb helyen dolgozó üzemieket nyugtatták a mesterek, őrájuk semmiképpen nem vonatkozik a dolog, ha lesz is belőle valami. Az egészet a külföldi urak találták ki, az itteniek kapálóznak ellene.

Utoljára botorkáltak ki az erdőből, mint minden nap. Duka felbukott egy hó alatti tuskóban, s alaposan kikáromkodta magát. Mindig szopta a pálinkát munka közben, tántorgott. Bandukolt a többiek után az üzemek közötti hóárokban.

A kantin egyetlen óriási terem. A fal mellett terítetlen asztalok, isznak, kártyáznak a vendégek, néhol nagyban. Időnként nyílik az ajtó, bevágódik a sűrű, fehér pára a sötétből. S belép valaki. Csak úgy munkaruhában jönnek az emberek, a legtöbben kékben. Pincér nincs, a söntésnél fizetni kell. Úgy viszik a poharakat, üvegeket maguk a munkások, ha ülve akarnak fogyasztani. Középen, a sárga bádogpult előtt ácsorgó tömegben jó néhány nőt is látni. A részegek egymást támogatják. Mintha innen szivárogna a maró füst és a mindent betöltő zsivaj a terem sarkai felé. Néha a csapos ordít valamit. Néhány társaság összeborulva énekel, de rajtuk kívül senki sem érti és figyeli az igyekezetet. Három ernyőtlen villanylámpa lóg bele a füsttengerbe.

Amint Szabó és társai bejöttek, újra nyílt az ajtó, s a zsivaj elcsitult egy kicsit, mert a küszöbről nézelődtek a csendőrök. Két sovány asszony elment.

Az első fröccsöket Balló rendelte, mint máskor.

Duka lecsapta sapkáját egyre jobban őszülő üstökéről. Barázdált arcán komor, merev mosoly. Szabóhoz fordult:

— Megjött már a sógorod a vizen?

— Írt az asszonynak, hogy nemsokára hajóra száll.

Duka lefittyedt szájjal bólogatott.

— Ide figyelj, te Szabó... Én aztán tudom, milyen világ az! Neked még nem mondtam el, ezt hallgasd meg.

Szabó megadóan hajolt oda, mert Duka húzta a karjánál fogva. Legalább hatszor végighallgatta már, amit Duka elkezdett. Ha berúgott, egyre ezt kezdte el.

— Én aztán ismerem azt a rothadt, idegen világot... Senkinek se kívánom. A sógorod ott van tán abban a kolóniában, ahonnan én eljöttem. Mit mondhat arról a világról az ember? — Ivott, takarékos kortyolással, közben hunyorgott. — Miért nem vágtál

neki, ha annyira kapargatod azt az Amerikát. Mondta a feleségem, hogy az első ura neked adta volna a jegyet... Úgy vártak minket a kikötőben, mint a barmot. Beteg voltam. A hajón okádtam volna egész úton, hát a vonaton hevertem, mint a beteg légy... Nem sokat láttam Amerikában. A bánya? Nem kívánom érző embernek. Behemót, vörostéglás házak, jó messze a várostól, sötét meddőhányók között... Kóves, kopár terület, még vize sincs, tengődik rajta az árvalányhaj... Az aknatornyok meg a kolónia... Ez volt minden — a városba nemigen mentünk be, legfeljebb a városszéli lebujokba. A város nem fogadott be minket, idegeneket. Mert a bányában csak a vezetők voltak amerikaiak. A munkás majdnem mind idegen. Legtöbb volt az olasz, aztán lengyelek, oroszok... Mind külön kaszárnyákban. Vasárnap délutánonként, ha elfogyott a pálinka, mind a saját nótáját fújta. Mi, magyarok, megtanultuk mindegyiket. Némelyik eszembe jut néha. Ott volt a sógorod, lengyelekkel dolgozott, de az nem ivott, még az ételt is megvonta magától. Csúfolták érte eleget. Vasárnap délutánonként kóborolt a meddőhányókon, s a pénzét zacskóban a nyakában hordta. Én nem tudtam megtakarítani semmit, nem olyan a természetem. Nem volt reményem, hogy hazakerülhetek. Amikor a másik sógorod eloltotta a saját gyertyáját, el kellett temettetnünk. Mert nem találtuk meg, hová dugta el a pénzét... Pedig fölkutattunk mindent. Gyűjtés volt... Utána suttogták, hogy tán a saját testvére kaparta el... Nem nagy összeg lehetett, de mégis. Én ezt nem hiszem. Ő is segített keresni. Írtam nektek, de én nem törtem magam sokáig a hazajövésen, a végén mégis így esett... Kérdezgetted Szabó, mikor beállítottam hozzátok, hogy történt, akkor semmit se mondtam, még az asszony se vette ki belőlem. Nekem sok bajt okozott már a hirtelen természetem... A katonságnál, jó időre rámakasztották a kurtavasat ezért. Itt is elért a baj. Megbüntetett a munkavezető valamiért, csak úgy, mint másokat. Morogtak a többiek, ezt a parancsolót nagyon utálták, de szólni nem mertek... Hát én szóltam. S mivel a nagyhangú, vörös ember angolul kiáltozott a képembe, olyasmit mondott, hogy idegen kutya... meg taszigált is, engem elöntött a vér. A lábába vágtam a csákányt, odaszegeztem, aztán nekiestem, adtam neki, míg csak nyiffantott. Kórházi ágyon hentergett néhány hónapig, engem meg börtönbe csuktak. A munkavezetőt se, engem se vettek vissza a bányába. Mikor visszamentem,

a raktárból kiadták a motyómat meg a pár dollárt, ami járt még. S elzavartak. Mit csináljak, hová legyek? Arra jutottam, úgy teszek, mint a Szabó kisebbik sógora... de odáig nem értem. Meglátogattak az utolsó este, sokan eljöttek a kolóniából. Ittunk egy kicsit, és ordítani kezdtem, hogy úgyis mindegy nekem, nincs más, csak a halál, de néhányat széthasítok a csákánnyal, akik keresztbeléptek előttem, mióta itt döglődök. Alig bírtak velem, indulni akartam, pörgettem a csákányt. Nagynehezen lefogtak. Ittunk tovább. Kiköpték az emberek, hogy szívesen hazamenne a legtöbb, de nincs mire és miből. Nekem viszont jobb lenne hajóra szállanom, mert elveszek, biztos, hogy csúnyán végzem az idegen világban. Nem énekeltünk, csak ittunk. Engem levert a pálinka, alighanem azért kínálgattak annyira. Másnap egy lengyel család konyhájában ébredtem, s az asszony reggelivel kínált, majd átadott egy csomagot. Tudjátok mi volt benne? Annyi pénz, hogy éppen elég hazáig a legolcsóbb hajójegyre. Azt mondja félig szóval, félig mutogatva a kövéres szőke asszony, hogy az éjjel gyűjtötték nekem a kolóniában. Négyezer bányász dolgozik itt, hajnalra összejött a pénz, mindenki adott. Látják, hogy elvesznék itt, menjek haza... Megszabadítottam őket a legkomiszabb munkavezetőtől, megéri hát nekik. A csákányomért markolásztam, hogy lerontom az egész világot! De hiába lett volna... Csak asszonyok voltak körülöttem. Mindenki dolgozott az aknákban.

Kitéferegtem a meddőhányókra, el akartam dobni a pénzt. De nem tettem mégsem. A bányászoktól el sem búcsúztam, estére már vonaton ültem. Így jöttem hozzátok, Szabó öcsém, nincstelenül, a mások pénzén. Írtam nekik aztán, de a levél visszajött. Rosszul őriztem a lengyel asszony nevét, vagy elmentek onnan valahová? Lehet, hogy becsukták azt a bányát, nagyon sok baj volt vele. A fene tudja...

Nehézkesen felállt, ő hozott innivalót, de rumot is öntetett a fröccsbe, aztán egy hajtásra kiitta. Kemény arca hamuszürke lett.

— Ezért kerüllek benneteket, mióta megjöttem, nem találom a régi nyomot. Marcangol, hogy elmentem, de még jobban az, ahogyan hazajöttem abból az Amerikából.

Szabónak a hatgyerekes asszony pityergő sirámai jutottak eszébe, hogy az ember hazamegy berúgva, és érthetetlen dolgokat kiáltoz éjszakákon át, pénzt alig ad haza... Ezért hívta a favágásra is,

tudta, kell nekik a tüzelő. Mit mondjon Dukának? Semmit sem szólhat.

Boronyák intett, hát ők ketten felálltak, elbúcsúztak. Balló és Duka maradtak még. Duka tovább magyarázott közelhajolva, véreres szemekkel szorította a vastag poharat, majdnem összeroppant a kezében, és ide-oda tologatta a foltos, mocskos asztalon.

Szabó töprengve bandukolt hazafelé az élesedő hidegben, a fehérlő éjszakában... Keshedt kabátja alá Terus többféle meleg göncöt erőltetett, de azért fázott, amint a fröccsök gőze kiszállt belőle. Dideregve ért haza, az asszony forró teával kínálta, és sokáig dörzsölgette megkékült arcát, kezét.

— Fontosabb dolgot mondanék én, Pista...

— No? Mit csináltak megint a gyerekek?

— Semmit. Az a gyerek még semmit se tud csinálni...

Szabó lecsapta a teásbögrét, felugrott.

— Csak nem?

Terus feje megrezzent, bólintott.

Öröm és büszkeség szele forgatta Szabót. Babusgatta a feleségét — olyan mint egy fiatal leány —, s eszébe jutott, Boronyák menynyit beszél, hogy náluk is meglesz nemsokára az első... Aztán kemény szomorúság tört fel benne, s elöntötte hidegen, mint a talajvíz... Adóssággal kell birkózni, az asszony otthagyja a gyárat, oda a keresete... Mit mondjon erre?

— Örülök, Teruskám. Leányunk lesz.

— De igazán örülsz?

— Hát perszel

Az asszony nézett egy ideig férje arcába, aztán sírva fakadt. Odakint erősödött a hideg, időnként nagyot roppantak a temető akácfái.

8

BÉCSBŐL való hazatérésük után, éppen csak futólag beszélgettek Pesten Marsányival. Rattkai kerülte ugyan, de az mégis rátalált, és nyomatékosan tanácsolta neki, ne ellenségeskedjen a telepen Ballóval, Boronyákkal s a többiekkel. Azonkívül saját érdekében hozza rendbe a házasságát Borbálával. Az utolsó bécsi összekoccanás óta ezzel amúgy is kísérletezett, hirtelen kitárulkozással elmondta az asszonynak gyerekkorát, olyan dolgokról beszélt, mint még senkinek... Hogyan kezelték évekig nyavalyatörés ellen, nemcsak drága orvosokhoz vitték, hanem javasasszonyokhoz is. Azt hitte, az ilyen intim részletek bizalmas közelséget teremtenek. Válaszul Borbála csak azt mondta, hogy betegnek érzi magát, s kérte férjét, ne közeledjen hozzá, amíg meg nem gyógyul. Néhány kellemesnek mondható estét töltöttek el így. Rattkainé inkább a mozgalomról faggatta férjét, és az nagyon örült, azt hitte, Borbála együtt akar dolgozni vele... Beszélgetett hát, sokszor hézagosan, összefüggés nélkül, akárcsak a szakmájáról. Egyébként falta a külföldön beszerzett vegyészeti könyveket. Az asszony ezekben a hónapokban összehasonlítgatta a többi hozzájuk járó kollégákkal, s rájött, hogy Ottó legalább mérnöknek kitűnő. Sokszor bement a gyárba, volt munkahelyére, de a leányok nem a régi bizalmassággal fogadták, azért nem beszélhetett velük arról, amit Bécsben elhatározott. S amúgy is — mintha Rattkai megváltozott volna. De azért nem tudott mellette megmaradni. Pestre ment, megkeresni Ferkót... S a szerelem kiégetett belőle jó időre minden más érdeklődést.

Nemcsak sár, víz is van a pocsolyában... Rattkai kimászott belőle úgy érezte, nem mocskolódott be, hanem tisztult egy kicsit.

Nem azért kereste a munkások barátságát, mert erre Marsányi bíztatta, hanem saját elhatározásából. Néhány görcs feloldódott benne, másnak látta Ballót és Boronyákot, a korábbi ellenségeskedésre — úgy látszott — nem gondolnak ők sem, hát szinte betegesen vonzódott hozzájuk. Akkor is felkereste őket, ha erre nem volt szükség, szinte tüntetett barátságukkal. A gyár vezetőivel kisebb dolgokban is szembeszállt, alaposan odamondogatott néhányszor az igazgatónak, s jó hangosan, hogy elvigyék a hírét az üzemekbe. Kint az üzemben meg a kantinban, ha munkásokkal volt együtt, állandóan szidta a vezetőséget. Ez két dolgot eredményezett. Magatartását a munkások nem érthették, s kissé elhúzódtak tőle, az urak meg ellenségesen vették tudomásul. Még jelentéseket is írtak ellene. Ez azonban Rattkait csak tüzelte. Elégtételt érzett, s úgy vélte, ezzel is megadja Marsányinak. Barátkozik ő a kommunista munkásokkal, de egyáltalán nem úgy, ahogyan az a pribék szeretné. Még azon is gondolkozott: mi lenne, ha azt a bécsi kisiklást elmondaná ezeknek? Nem látszott ugyan egyelőre, mi jelentősége lehet a dolognak, s azonkívül talán meg se értenék. A mozgalomból azonnal kizárnák, s ezt éppen most el sem tudná viselni.

Belépett a legális pártba, s többször figyelmeztetni kellett, ne hangoskodjon, mert ennek semmi értelme, nem használ. Amúgy is feszült volt a helyzet, riasztó hírek érkeztek Pestről, már akadályozták a szervezést, a vezetőket egymás után tartóztatták le.

Marsányit kitartóan gyűlölni kezdte, s mikor az üzent neki valamit Babarczyval, egyszerűen nem vette tudomásul. Magában végleg szakított a kommunisták üldözőjével. Felszabadult örömben ringatózott jó ideig. Egy reggel Balló említette neki, hogy beteg a kisleánya, s szólt az orvosnak, de az nem ment ki megvizsgálni. Csodálkozva néztek Rattkai után, azonnal kirohant a gyárból. Az orvoshoz futott, s maga cibálta Ballóékhoz... Az orvos távozása után sokáig beszélgetett a fáradt arcú, panaszkodó asszonnyal. Nyugtatgatta, nem lesz semmi baj a politizálásból, nem kell félni az uraktól, azok féljenek a munkásoktól. S Ballóné tiltakozása ellenére maga ment el a patikába a gyógyszerért, s ami keveset fizetni kellett érte, azt sem fogadta el a csodálkozó asszonytól.

Balló órákig faggatózott a feleségénél este, amikor megjött, a mérnök minden szavát hallani akarta, s persze nemigen érthette meg a dolgot, mert szegény asszony elhallgatta azt, hogy ő is pa-

naszkodott nehéz sorsára. Megijedt a férjétől, és pityeregni kezdett. Ő csak arra emlékszik, hogy a mérnök úr a munkásélet szépségeiről, tisztaságáról beszélt, s hogy szereti az ő férjét meg Boronyákot is. Még azt is emlegette, hogy a feleségét is rávezeti majd az igazi útra... Ebből ő ugyan nem sokat értett, hiszen férje sohasem beszélte meg vele a mozgalmi dolgokat, persze kérlelését sem hallgatta meg, ha távoltartotta volna a család érdekében. Balló sokáig töprengett a mérnök magatartásán, de nem tudott kiokosodni rajta.

*

Néhány napig fázósan ragyogott a téli nap, a sok hó kásásra roskadt, piszkosodott, csorogtak az ereszek, és szennyes patakok futottak a hegyekből. Aztán borongott az ég, de hó nem esett, s az újabb derülés csontig hatoló fagyokat hozott. Éles, harsogó szelek vágtattak a völgyben. Az öregek sem emlékeztek ilyen kegyetlen télre.

Boronyák nekihajolva tántorgott az erdőszélen a síkos gyalogúton, s amint kilépett az árnyékból, fának lökte egy bolondos szélroham. Átevickélt a jeges útközépen, és a kerítésbe fogódzva botorkált a mozdonyvezető lakása felé. Rattkai ugyan erősködött, hogy a mai megbeszélést őnála tartsák, de ezt leszavazta a vezetőség. Feltűnő lenne, ha a mérnöki villát keresnék fel.

Keskeny, szürke borítékban adják a pénzt kéthetenként. Fújás után ott ácsorognak az emberek az iroda előtt, sorbaállnak a tolós ablaknál. Bemutatják a kapujegyet, s arra kilökik nekik a fizetést. Csak egy pillanat az egész, a betűrendet megszokták már, úgy sorakoznak üzemenként. A borítékon a rovatokban ceruzával írt számok. Kereset, levonások, végösszeg... Visszatartják a betegsegélyzőt, aztán a letiltásokat. Ha kiír a faluból a jegyző, lefogják az adót, s más köztartozásokat. Aki nem fizet a gyári boltban, kézhez sem kapja, ami oda jár. Mióta Upstein hazajött, igen sok ember káromkodik, szidja a veszprémi bíróságot. Azt az adósságot is vonják, amit Spitzernél csináltak. Mindenki tudja, mennyi az órabére, hány órát dolgozott, azzal hát nincs mit tenni, bár néha tévednek, nem minden mester írja be a munkát pontosan. Az átkozódás a levonások miatt kezdődik.

Az utolsó fizetéskor igen sokan visszatolakodtak az ablakhoz:

— Nincs itt valami tévedés? Keveset fizettek.

Semmit sem válaszolt a tisztviselő, csak bosszúsan legyintett, hagyják őt békén. Tovább taszigálta kifelé a szürke borítékokat. Nem mentek el a kapu felé, egymásnak mutogatták, méltatlankodtak, pedig némelyiket már várta az asszony. Először azt hitték, csak a külső munkások kaptak kevesebbet. Hamarosan kiderült, hogy azok az üzemiek is káromkodnak, akik mostanában kerültek belső munkára. Jöttek a zsinórgyáriak. A nők sírtak, számolgatták a pénzt. A takarítónők se voltak megelégedve. Utoljára kapták mindig a fizetést a paxitosok, ahol a legtobb nő dolgozik. A sárga kezűek. A csomagolóban dolgozók fizetése nem lett kevesebb, de a tobbiek mérgesen nyitogatták a szürke borítékot. Kiderült ilyenformán, hogy a szakmunkásokon és a régi üzemieken kívül mindenki rosszul járt, az egész gyári nép nagyobbik fele. A pénztárosnak hiába kiabáltak, oda se figyelt. Az iroda ajtaja ilyenkor zárva van már, a vezetők elmentek. A mestereket nem lehetett látni, s a portásfülke körül négy csendőr nézelődött. Dehát ki csinálta ezt, miért bánnak el a szegény emberrel? Bár régóta beszélték, hogy „fizetésrendezés" lesz — most mégis hihetetlennek tartották az elkeseredett emberek, azt hitték, úgy sem meri megtenni a vezetőség. Néhányan felmorrantak, el kell menni panaszt tenni a pártba, a szakszervezetbe, most azonnal. Akadt aki legyintett erre, szidta a kommunistákat, lám azoknak a fizetése nem lett kevesebb. Egyet mondjanak csak, aki keveset kapott... Kiderült, akik bent vannak a pártban, nem külső munkán dolgoznak, még a nők között sem találni olyant, s lám a csomagolókét nem csökkentették. Világos, mint a nap. Nem lehet másképpen, a kommunisták összejátszottak a vezetőséggel... Azokat azért nem sújtják. Nincs hová menni a szegény embernek a panaszával. Ki szította ezt fel, nem lehetett megállapítani, de éjjel a kantinban már ordították is, megtámadták az öreg Somort, aki beállította a mozdonyt, és hazafelé ballagtában meg akart inni egy féldecit a kemény hideg ellen. A józanabbak csitították a hangulatot, elfutottak a közel lakó kommunistákhoz, de nem találták őket. Nem találhatták, hiszen rendkívüli taggyűlést tartottak, késő éjjelig vitatták a dolgot. Nem mentek azonban semmire. Rattkait megbízták, úgyis Pestre megy, hozzon utasításokat. Amint szétszéledtek, csendőrökbe ütköztek. Azóta minden este összejön a vezetőség — mindig másutt —,

hiszen az irodán nem fogadták Ballót és Boronyákot, az igazgató kiüzent, ő nem tehet semmiről, felülről rendelték el a dolgot, menjenek panaszkodni Pestre. Néhány napig fortyogott a panaszáradat, majd megcsendesedett. Néhány falusi kikérte a könyvét, és elment Bugyogóba. Mások csak érdeklődni siettek át, s hozták a hírt, ott se igen adnak több fizetést, mintha a vezetőség összebeszélt volna. Az eltávozó munkások helyére mások jöttek a faluból. Mint a ragály, úgy terjedt a telep vonzása, egyre több ember kapta meg, jöttek a párholdas parasztok is, felvételre jelentkeztek a gyárkapunál — nem törődtek a módosak lenéző fitymálásával.

Mióta a nyugtalanító hírek jönnek Pestről, mennyire üldözi a rendőrség a munkáspárt szervezőit, félig illegálisan dolgoznak a telepen. A tagnévsort eltüntették, mindent úgy kezelnek, ha rájukcsapnának, semmit ne találjanak. A mai vezetőségi ülést Somoréknál tartják.

Boronyák utolsónak nyitott be. Szakadozó fátyolként lebegett a füst a kis szobában. Tamás Éva kipirulva köhögött. Somor azt dörmögte:

— Én csak azt mondom, a pofájukba kell mászni. Ideje megtanítani a tőkés urakat, hogy nem kapca a munkásember.

Balló magyarázatképpen a vejéhez fordult:

— A felső vezetés ránkbízza a dolgot, mi mérlegelünk, de szívesen látnának egy alaposan megszervezett munkabeszüntetést.

— Ez az! Végre! — Rattkai széles arca tűzben égett, aranygyűrűs öklével hadonászott. — Megszervezzük!

Somor az asztalra csapott, helyeslően hunyorított Rattkainak, aki tudta, hogy a párt támogatja a munkabeszüntetést, hát ő keményen kiállt mellette, minden alkalmat megragadott a helyeslésre.

— Te mit szólsz? — kérdezte halkan Balló.

Boronyák nagyot sóhajtott.

— Alaposan meg kell gondolni, kockáztathatunk-e egy ilyen kalandot. Én legalábbis kockázatosnak tartom.

Rattkai közbe akart szólni, de Balló leintette. Biccentett Boronyáknak, folytassa, amit elkezdett. Közben egyre cigarettázott, mohón szívta, a másik kezével meg madarakat rajzolgatott a füzetébe egy ceruzacsonkkal.

— Az igazgatóság biztosan jól megfontolta a dolgot, az időt is

jól választotta meg. Tele vannak a raktárak, külföldön is, az ottani üzemekben, de nálunk is. Hosszú ideig el tudják látni a piacot, akkor is, ha leállunk. A szállítómunkások itt nálunk is falusiak, azok adnák be legelőször a derekukat. Jó, mérnök elvtárs, ne nézzen olyan szigorúan, mondjuk, hogy kitartanak. Tőlünk nem kell szállítaniuk, ott vannak a külföldi üzemek...

— Mire alapítod, amit a falusiakról mondtál? — kérdezte figyelmesen Balló.

— Tájékozódtam egy keveset. Ez a falusi tömeg még nem tartozik a munkásosztályhoz. Alkalmilag dolgozik itt a legtöbb... Akik megragadnak majd, azok is visszafelé nézegetnek... Még egy dolog. Ne felejtsük, hogy az állandó munkásokat alig érinti ez a fizetésleszállítás. Lám, tegnap meghirdettük azt a gyűlést a kantinhoz, és alig jöttek páran, azok is állandó munkások, akik tulajdonképpen nem érdekeltek...

— Nincs a falusiakban forradalmi lendület — legyintett Somor.

— Magunkkal ragadjuk őket! — tüzelt Rattkai. Amint forgatta a fejét, megvillant a szemüvege, mindenáron beszélni akart még, pedig Boronyák érkezése előtt mindent elmondott már, ami eszébe jutott.

Balló felemelte a ceruzacsonkot, munkaruhája nyakát kigombolta, mint akinek melege van.

— Amit a nőkről tudnunk kell, elmondtam én is, Tamás elvtársnő is. Nincs mit hozzátenni. Csak ezek a falusiak... Arról beszélj, mit végeztél Szabóval, megértetted-e vele, amivel megbíztunk.

Boronyák most vette le a sapkáját, sűrű, gubancos hajában mutatta a ráhulló villanyfény az ősz szálakat. Sóhajtott egyet.

— Szabóval könnyű boldogulni. Dehát nem róla van szó... A falusiakkal nagyon nehéz lenne még azt is megértetni, ha leállnánk, hogy a favágást hagyják abba a gyár erdejében. Szabó szerint nem is bánnák, ha most egy-két hétig csak fát vághatnának, mert jó ára van. De azért Pista vállalta, hogy mindent megtesz... Máris beszélt az értelmesebbjével, persze vigyázott a szóra, csak úgy szőrmentén említette... Ez minden.

— Ma határoznunk kell ebben a dologban, elvtársak... Nem várhatunk tovább egy napot sem. — Balló lehajtott fejjel rajzol-

gatott. Aztán hirtelen felemelte a tekintetét. — Tessék, Rattkai elvtárs.

A mérnök megigazította a szemüvegét, kezében vaskos könyvet tartott, s a mű a híres nagy sztrájkok lefolyását ismertette, már ma olvasott fel belőle részleteket.

— Amit a falusiakról hallottunk, az mind igaz... de mégsem fogadhatjuk el. Azonnal megmagyarázom. Az új kor kezdetén, mikor a műhelyekből gyárak lettek, az új üzemekbe áramlott a földnélküli, falusi tömeg a nyomorúság elől, ebből lett a nagytömegű munkásosztály. Amit Boronyák elvtárs elmondott a falusiakról, csak elvonatkoztatva igaz. Éppen az ilyen akciók kapcsolhatják egészen hozzánk a szervezetlen tömeget, s tehetik öntudatos munkásokká... Sok ilyen eset volt, ez törvényszerű is, az ugrásszerű fejlődés. Minket személy szerint nem érint a fizetésrendezés, ez igaz. Éppen ezért kell nekünk kiállnunk keményen, s ezzel tartósan magunk mellé állíthatjuk őket is. Az igazgatóság nem tökkelütött, számítanak is egy kis mozgolódásra, de azt hiszik, ez hamarosan lecsillapszik. Éppen azért, mert csak a falusiakkal bántak el most. De törvényszerű, hogy utána a régibb munkások, a szervezettek következnek... S ha mi most cserbenhagyjuk a falusiakat, hogyan várhatnánk később tőlük bármilyen támogatást? Egészen világos ez! — A hangja meggyőző volt, csupa nyilvánvaló igazságot mondott, nagy hatása volt a többiekre. Szinte megütődtek, mikor Boronyák azt dörmögte:

— Szerintem belebukunk a dologba. Van egy csomó dolog, amit nem láthatunk előre. Ellene vagyok.

Tamás Éva kipirult arccal kért szót, elhessentette a köhögtető füstöt, és előrehajolt, karcsú teste megfeszült, mint az íj, mielőtt messzire röpítené a nyílvesszőt.

— A mi üzemünkért felelek. Minden mást elmondtam már.

Balló bólintott. Nem nézett fel, mozgatta a ceruzáját.

— Megmondom őszintén, nehezen tudtam magam elhatározni, egészen mostanig úgy volt, hogy a sztrájk ellen szavazok... Ezért is nem sürgettem annyira a döntést, mint felülről várják tőlünk. Már mindenki elmondta a magáét részletesen, én is... Rattkai elvtársnak sok mindenben igaza van, bizony megtörténhet, hogy holnapután a mi fizetésünket szállítják le. Nem mindig a

pillanatnyi érdekek határozzák meg, mit kell tennünk. Előre is kell tekinteni... Amit határozunk, hosszú időre eldöntheti a mozgalom sorsát a telepen. Figyelembe kell venni, hogy az országos helyzet viszont nem valami kedvező. Erről senki sem szólt — de mikor erre figyelmeztetem az elvtársakat, bejelentem, hogy korábbi nézeteimmel ellentétben, a sztrájk mellett vagyok. Javasolom, hogy szavazzunk. — S felemelte a karját.

Somor azonnal csatlakozott hozzá. Rattkai előbb letette a könyvet, aztán fellökte a karját, és diadalmasan nézett körül. Boronyák lehajtott fejjel ült a széken.

S mikor Balló másodszor szólt, felnézett, komolyan állta az elvtársak pillantását, s egyedül emelte a karját, a sztrájk ellen szavazott.

A szavazást követő megbeszélésben sem szólt jó ideig. Minden részletet meghánytorgattak, mit kell tenni, kikkel kell tartani a kapcsolatot, s mi lesz a kommunisták feladata a sztrájk megszervezésében, amennyiben az igazgatóság el nem fogadja a Rattkai fogalmazásában most megszavazott követeléseket. Nehéz volt a mérnököt meggyőzni, bele akart vétetni néhány sérelmet, s olyan követeléseket is, amelyek irreálisak voltak.

Somor elégedetten dörmögött, nagyon tetszett neki az események alakulása. Tamás Éva okos részletjavaslatokat tett, és közölte, ők a pártonkívülieket is bevonják az előkészítésbe. Rattkai ezt mereven ellenezte, de leszavazták. Boronyák gyakorlati tanácsait, hogyan kezdjék a falusiak között az agitációt, vita nélkül elfogadták.

Balló ismertette, mennyi visszaélést követett el a kormány a nemrégen megtartott országos választásoknál. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt egyetlen jelöltje sem indulhatott el, fegyverrel akadályozták az ajánló aláírások gyűjtését, s bár Angyalföldön tizenhétezer ajánlás összejött, mégse indulhatott a jelölt.

Rattkai még egyre beszélni akart. Nagy megtisztulást érzett, annyira meghatódott, majdnem sírva fakadt.

Nagy feje ingott, széles arcán fénylett az izzadság. Egyre törölgette magát. „Egész fizetésemet felajánlom a sztrájkalapnak. A megtakarított pénzemből is adok!" Izgatottan ráncigálta elő a pénzét, de még nem fogadták el tőle.

Boronyáknak az volt az érzése, ezt az embert titkolt betegség emésztheti, lefogyott, s arca betegesen foldszínű lett. Mondta is

Ballónak, amint együtt ballagtak hazafelé a harapós, szeles éjszakában. Nehéz szívvel latolgatták a várható eseményeket, kissé elcsüggedtek mind a ketten. Mit szól az igazgatóság majd a követelésekhez? Méginkább: hogyan viselkednek az érintett falusi munkások? Ez lesz a telep első nagy erőpróbája.

Inni akartak egy pohárral Balló kívánságára, de zárt a kantin. Az álmos, dagadt arcú csapos lerántotta a vasredőnyt. A kituszkolt részegek a lépcsőn osztozkodtak, a gyárvezetőséget szidták, cigarettára akartak gyújtani, szembe a széllel, persze nem sikerült. Felismerték közöttük Dukát, de nem szóltak neki.

Olyan lett a telep ettől a naptól, mint a bányaudvar, ahol mindenki tudja, hogy a mélyben földalatti tüzek lappangnak. Már észrevették, de még nem változott semmi, dolgoznak, de mindenki a mélybe figyel. S a szomszéd aknák is megneszelték, riadókészültségben várakoznak.

Fűzfőről, Bugyogóból átjött másnap este két munkás érdeklődni, már hallottak róla mi készül. Náluk is mozgolódás van.

Az iroda előtti hirdetőtáblára hirdetményt akasztottak ki, a mesterek meg szóval mondták el mindenütt: aki nem érti a fizetésrendezést, annak szívesen megmagyarázzák az irodán. De senki sem ment már panaszkodni.

Oktalan bizakodás lobogott az emberekben. Lám, milyen udvarias az igazgatóság, több öltöző mellé pléh mosdót szereltek fel ezekben a napokban. Lehetetlen, hogy meg ne értsék a munkásokat, nekik az a pár pengő semmiség. A falusiak elmentek még a plébános úrhoz is, hogy segítsen.

*

Szabó nem akart lábatlankodni körülöttük, de minden szót hallott, később Boronyák odaintette, kérdezett valamit. Az imént surrantak be Ballóval és azzal a pusztáról jött munkással, aki az ő helyét átvette a finomítóban. Ezt tették meg a küldöttség vezetőjének, s most jöttek vissza az igazgatótól.

Ballónak vállán lógott a szerszámosláda, amúgy is lesz dolga itt. Üres szipka a szájában. Dohányozni nem szabad — s így könnyebb, rágja naphosszat üresen, hiába szólnak rá a mesterek.

— Várjunk csak — szólt közbe hunyorogva —, ne kapkodjuk el. Ez a Pásztói hogyan került bele a dologba?

Középtermetű, gyér bajuszú, nyugtalan szemű, vékony ember a pusztai, akit költözködése napján meghurcoltak a csendőrök, mert vasvillával fenyegette meg az intézőt, amiért nem hagyott békét az ő távollétében a feleségének. Nem ijedt meg a csendőröktől sem, megmondta a magáét. Baja nem esett, rápirítottak, és elengedték.

— A fene tudja. Az a térmunkás az ő beosztottja, betojt az az utolsó pillanatban, azt mondja, majd ő eljön velünk helyette, van már tapasztalata, s nem fél az uraktól. De odabent a száját se nyitotta ki, csak én beszéltem. Mindjárt beengedtek az igazgatóhoz. Kezelt velünk.

— Az semmibe se kerül... — mormogta Boronyák.

— Nyájas volt a tokás, sebhelyes képe, szivarral kínált. Azt mondja, ő követelésekkel nem foglalkozhat, ha alázatos kérésnek tekintjük, akkor szívesen továbbítja Pestre, az igazgatósághoz.

— Ennyi az egész? — Balló összeroppantotta a szipkáját. A kék munkaruha dagadt rajta, mert különböző rongyokat vett alá a hideg ellen, akárcsak Boronyák, pedig rajta még ott volt a kopott gallérú, rövid kubikosbekecs, katonaposztóból, más színű foltokkal.

Hárman lesték a habozóan rángó arcú embert.

— Azt firtatta, ki fogalmazta a követelést, s hogy miért engedtük rábeszélni magunkat a kommunistáktól? Azt hajtogatta, ez nem helyes. Láthatjuk, meghallgatnak és támogatnak minket, de csak akkor, ha a kommunistákat kerüljük.

— Te mit mondtál? — Balló kérdezett, s közben a falra erősített mutatós műszert babrálta, mert valaki elment az ablak alatt és bebámult.

— Azt, hogy az igazságunk nem lesz attól kisebb, hogy a kommunisták támogatják. A Pásztói beleugatott, hogy mi csak alázatosan kérünk, és méltóztassák felterjeszteni... Ennyi volt.

Kint Steigler hangja harsant, valakivel veszekedett. Boronyák megfogta a finomítóbeli ember karját, és a hátsó vasajtón eltűntek. Balló meg dolgozott tovább féltérdre ereszkedve. Szabó éppen a magasban volt a vaslétrán, mikor a mester belépett. Fürkészve nézelődött, az imént kisurrant embereket szidta, kereste. Nem voltak itt? Hol vannak? Balló nyugodtan azt mondta:

— Nem látom őket.

— Na ja! De voltak itt. Was?!

— Lehet, de én nem láttam. Nicht kukken! — S mikor a mester kirohant, Szabóra kacsintott, akiből kirobbant a nevetés. Balló nekitámaszkodott a fűtőtestnek. — Csak te ne nevess, Szabó! Lehet, hogy hamarosan sírsz még... Valami megkezdődött. Látod, ezek jobban felkészültek, mint várni lehetett. Azt hittem, nem fogadja majd a küldöttséget. Ez jobb lett volna, felszítja a hangulatot. Nem félnének a sztrájktól? Dehogyis nem. Csak azt hiszik, nem jut odáig a dolog. Ide hallgass, Szabó! Hány szakszervezeti bizalmi lakik a faluban?

— Még nem számoltam.

— Majd én megmondom. Nyolc. Ezeket terád bízzuk. Még a mai napon egyenként beszélsz veluk. Határozottan és keményen értesd meg, mit kell tenniük. Te se lepődj meg most a hangon, Szabó elvtárs... Az ütközet megkezdődött. Háborúban vagyunk. Az utasításokat pontosan végre kell hajtanod, mert ezt az ütközetet nem szabad elveszíteni... Nagyon nagy hatása lesz a későbbi csatákra. Ez az első komoly nekifeszülés. Vegyük csak sorra ezt a nyolc bizalmit... Gyere közelebb, jól figyelj! Mivel falusiakról van szó, s mert a vezérkarnak megbújva kell dolgozni, ameddig csak lehet, te leszel az összekötőnk. Mi nem kereshetjük fel ezeket az embereket egyelőre... Az első számú utasítás pedig a következő...— Letérdelt és minden átmenet nélkül folytatta a munkát, mert belépett Steigler. Dünnyögött, szitkozódott, és sokáig ácsorgott Balló háta mögött, mintha a munkáját figyelné, aztán veszekedni kezdett Szabóval, mit csinált a mérővel, tegnap még jó volt. Mindent tönkretesz, botkezű falusi, akit ki kéne zavarni az üzemből. Ott tiblábolt körülöttük, mindegyre bele akart kötni Ballóba is, de nem lehetett, az mosolyogva válaszolgatott neki. Kijelentette, a mester bókolódésére, nem tud arról, mintha a kommunisták lázítanák a becsületes munkásokat. Szerinte a baloldali munkások becsületében nem lehet kételkedni, hiszen ő jól tudja — Steigler úr is tagja volt a szocialista pártnak, otthon Westfáliában.

Delet jelzett a gőzduda, mikor Steigler elfujtatott. Balló azonnal lecsapta a szerszámokat és folytatta a beszélgetést, ahol abbamaradt.

*

Ritkás hóeséssel búcsúzott a január a következő fizetésnapon. Latolgatták, ha ilyen idő lesz, kint marad Gyertyaszentelő ünnepén

a medve, nem bújik vissza aludni. A mesterek bejárták az üzemeket, és bejelentették, az igazgatóság kedvező választ adott, felülvizsgálta fizetésrendezést. Itt van a pénz, mindenki átveheti, elhozták a szürke borítékokat, nem kell ma ott tülekedni a tolós ablaknál. Steigler nem adta át azonnal a kétheti járandóságot, nekivörösödve kínlódott, beszédet mondott a finomítóban, inkább németül szidta a kommunista felforgatókat, akik lázítanak a becsületes munkásságot, de lám, csattanós választ kaptak az igazgatóságtól. Hiába fenyegetőztek abban a förmedvényben, hogy a következő fizetés napján beszüntetik a munkát. Az urak azért nem haragszanak, mert tudják, hogy nem maguktól találták ki, a bújtogatók meg úgyis megkapják, ami jár nekik.

A javítás jelentéktelen volt, némelyik munkásnál még egy pengőt sem tett ki — két hétre. Még mindig sokkal kevesebbet kaptak, mint a leszállítás előtt.

Szabó sötét képpel kereste fel Ballót a műhelyben. Az így fogadta:

— Kihúzták a fogadat a kovácsok?

— A bizalmiak húzták ki. — Válaszolt Szabó. — Jönnek, hogy megzavarodtak az emberek, többen bent voltak az irodán, további javítást ígértek nekik. Mit csináljunk?

— Egy fog nem a világ, Szabó elvtárs. Berezelni pedig most nem szabad. Sokat mesélt a Steigler? Talán téged is megszédített?

— Ha egyszer beálltam a hámba, hát húzom. Csak nagyon félek, hogy szégyenben maradunk a végén. Nem volna jó, megmondom őszintén.

— Szerinted, abba kéne hagyni az egészet? — Balló hangja érdes volt, merően nézett Szabó arcába.

— Azt nem mondtam.

— De gondoltad. S ez még rosszabb. Vedd tudomásul, semmi sem változott. Három órakor minden üzemben leállunk... A követelések ugyanazok. Kihozták a pénzt? Nagyon jó. Ez a mi malmunkra hajtja a vizet. Ki kell használnunk. Meg is tesszük. Megállani ilyen helyzetben annyi, mint megfutamodni.

— Én nem is azért... csak... mi lesz, ha a falusiak tovább dolgoznak? Mit mondunk akkor, mit akarunk mi az igazgatóságtól, nélkülük?

Balló barázdált arcán mosoly villant.

— Valld be testvér, te megijedtél a vereségtől. A katona, aki csata előtt beijed, kész megszökni is, ha alkalma lesz rá.

— Mindenre gondol az ember. Nem a szökés, a fenét...!

— Tudod mi lenne a legbiztosabb vereség? Ha most visszalépnénk. Csúnyább kudarcot el sem lehet képzelni. Meglátod, minden rendben megy három órakor. Láttam már néhány ilyent, nekem elhiheted. A feleségeddel akarsz beszélni? Most ne zavard, hárman dolgoznak, végzik Boronyákné munkáját is... Szegény asszony rosszul érezte magát, hazament. Még nincs itt az ideje, de valami baj van vele. Pedig máma alighanem nagy szükség lenne rá... Derekas munkát végzett itt a sárga kezű leányok között. No, eredj szépen... Most már semmit nem kell tenned délutánig, nekünk mindenre lesz gondunk. Egyébként... te sem sürögtél rosszul. Minden jót, én végigjárom az üzemet.

Feltűnt Szabónak, hogy a sárga kezű leányok némán dolgoznak, nem énekelnek, mint máskor.

*

Három órakor megszólalt a gőzduda, hosszú sivító, éles hangja betöltötte a telepet. A mesterek kapkodni kezdtek, futkostak, telefonáltak. Az irodaépületből kifutottak az urak kiskabátban, vacogva kémleltek a nagy kémény tövében lapuló kazánház és erőmű felé, egymást kérdezgették, ugyan mi történhetett?

A műhelyekben azonnal letették a munkát, még vége sem volt a dudaszónak. A hosszú német műhelyfőnök lóstatott az iparosok nyomában, hová mennek, mit akarnak? Lakatosok, esztergályosok, hegesztők, villanyszerelők, asztalosok kerülgették ki, és Balló körül csoportosultak. Hozzá fordult hát a művezető:

— Megbolondultak maguk, Balló úr? Krucifix! — Németül káromkodott.

Balló intett a segédmunkásoknak, takarítsák ki a műhelyeket, aztán válaszolt a művezetőnek:

— Jól tudja, Schmidt úr, honnan fúj a szél. Általános munkabeszüntetés. Én vagyok a műhelyi sztrájkbizottság vezetője. Követeléseinket írásban is átadom, ha eddig nem nézte volna meg az irodán.

A sovány, magas ember, aki műhelyi kékben járt, csak éppen

nyakkendőt hordott, majdnem a pirosló dobkályhának tántorodott. Valaki megfogta.

— Krucifix... nekem semmi közöm... — Majd motyogva olvasta, amit a kezébe nyomtak. — Minden fizetéscsökkentés érvénytelen... Na ja! Akik szakmunkát végeznek, kapjanak besorolás... Ja! Öltözők a műhelyekben, a paxitnál, zsinórgyárban. Külön nőknek... Kolossal! — Csengett a nagy műhely sarkában elkerített bódéban a telefon, Schmidt odarohant. Bólogatva kiabált bele, aztán letette a kagylót és lassan visszasétált. — No, Balló úr, ezt veszem tréfa, na ja! Maguk nem dolgozni? Én jelentek!

— Erre akartuk kérni — bólintott Balló.

Szabó rohant be a műhelybe, és elfulladtan szólt:

— Baj van! Nagy baj...

— Talán az igazgatóság is leállt? — Tréfált szigorú arccal Balló.

— A savüzemekben, a műtrágya-gyárban, a finomítókban és a lőpornál csak a telepiek tették le a munkát. A falusiak tovább dolgoznak.

— Hát te? Tovább dolgozol?

— Én megmondtam Steiglernek... — pirosodott el Szabó.

— Te nem vagy falusi?

— Dehogynem.

— Na látod. Azonkívül a mi segédmunkásaink csak a takarítást fejezik be. Az összes műhelyekben vagy negyvenen. Majdnem mind falusi. Ez már valami, nem? — De Balló arca komoly maradt.

Kimentek a műhelyek elé. Szemben az iroda lépcsőjén két szuronyos csendőr topogott. Most érkeztek. A művezető becsukta mögöttük az ajtót, és elsietett az irodaépület felé. A csendőrök igazoltatták, aztán beengedték.

Borongós téli nap volt, a világ megszépült, mert a régire friss hó hullt az éjjel.

— Odanézz, Szabó! Talán mégsincs olyan nagy baj, mint hiszed.

A kéményeken túl, a betonlejtő alján, a gyár széles főútján, valami piroslott a fehérség felett. Szabónak az járt eszében, mennyit beszéltek otthon Terussal ezekben a napokban a gyárban égő izgalomról, a várható eseményekről. Terus csak azt hajtogatta, velük nem lesz semmi baj, megmutatják az uraknak, hányat vert az óra! Részleteket nem mondott még az urának sem, hogy milyen készülődés folyik náluk az üzemben.

Elöl Tamás Éva lépkedett, ő tartotta magasra a vörös kelméből készült zászlót. Közvetlenül mellette éppen Terus jött. A nők levetették a munkaruhát. Ünnepinek tetszett az öltözetük, mintha vasárnap lenne. Hatan egy sorban, mint a háborúba induló harcosok. Hangtalanul közeledtek a havas gyárépületek között. Szabó tétován számolni kezdte... talán ötvenen lehetnek. Talán az összes munkásnő negyede... Amint az iroda előtti térre értek, azonnal megmozdultak a műhelyiek, és kimentek a nők mellé.

Kisebb csoport settenkedett mögöttük, falusias ruhájú asszonyok, ezek lehajtott fejjel osontak a kapu felé. Kimentek. Megint felbúgott hosszan a gőzduda.

Az üzemi épületek között futó árnyékokat lehetett látni, egy üres épületben hosszan csengett a telefon. Balló, Boronyák és Somor komor arccal latolgatták, mi lesz? Mert az üzemi munkások nem jöttek még... Néhányat láttak kiosonni a kapun. Ez minden. Mi történhetett? Úgy tudták, mindenütt rendben van a dolog. Meggondolták volna magukat az emberek? Megint jött egy csoport sárga kezű leány. Mindenki azt figyelte — még a csendőrök is az iroda elől —, vajon a kapuhoz mennek? Nem, odaálltak a többiek közé némán. S amint híre futott a gyárban, hogy a sárga kezű leányok felvonultak az iroda elé, több felől jöttek a férfiak. Egyesével, kettesével osontak a leányok elszánt csoportja felé. Itt volt a legtöbbnek a menyasszonya vagy a felesége vagy a testvére. A savgyáriak majdnem futva jöttek, savmart kezüket dörzsölgették, és gúnyájuk csípős szagot árasztott. Lehajtott fejjel torpantak meg, éppen a zászló előtt, mintha szégyellnék, hogy eddig vitatkoztak a szivattyúk alatt, mitévők legyenek?

S jöttek műtrágyaporosan a rakodó felől, igyekeztek a lőporüzemből a sötét ruhájú emberek. A zsinórgyári nők elég kevesen voltak, ezek közül sokan elbújtak az üzemben. Viszont megjöttek zárt csoportban, akikre nem is számítottak, a telepen dolgozó idegen cégek munkásai, az építők. Kőművesek, ácsok, szerelők. Küldöttségük tájékoztatást kért, tudni akarják, miről van szó, egyelőre ők is letették a munkát.

Boronyákban lassan felengedett a keményen feszülő izgalom. Amitől félt, majdnem bekövetkezett. Ellene szavazott ugyan, de most már szívvel-lélekkel kívánta a sztrájk sikerét, többször megfordult benne, tán nem kellett volna akadékoskodnia. Most már

mindegy. Biztosan tudta, ha a sárga kezű leányok fel nem vonulnak, megbukik a dolog. Már itt lengett a vörös zászló az iroda előtt, mikor lassan halkult a gyár, egymás után megálltak az üzemek a hírre, hogy felvonultak a nők... Ezt ő javasolta, s ketten vitték keresztül Tamás Évával.

A gyár főútja térré szélesül az irodák és műhelyek között.

Még mindig osontak erre elkésett emberek, s néhány csoport. Mind falusiak. Lehajtott fejjel vegyültek el a tömegben. Már úgy látszott, mintha minden munkás idejött volna... Rattkai a laboratórium felől közelgett néhány kollégájával. Azok bementek az irodába, de Rattkai tüntetően kint maradt. Elvegyült a munkások között.

Szabó a felesége mellé furakodott, és megfogta az asszony kezét.

A sok ember morajlott a szomorkodó téli délutánban. Hangosan nevettek Steigleren, aki lesúnyt fejjel kerülgette az irodaépületet, már nem engedték be, minden ajtó zárva volt, mint mikor felhúzzák az ostromlott vár hídjait. Furcsa csend volt a telepen, nem duruzsoltak az üzemek, s úgy tűnt, a kéményekben elapadt a füst.

Még mindig jöttek az elkésett munkások, sietve csatlakozott egy csoport sárga kezű leány, s benyomakodtak néhányan a kapun, akik kimentek az imént. Boronyák megnyugodott kissé, és szólt Ballónak, most már be kell menni a küldöttségnek az igazgatóhoz. Ő meg körülment, és nagyjából megállapította, mennyien lehetnek, elsősorban itt vannak-e az érdekeltek, akik miatt leállították a munkát.

A munkások küldöttségét nem engedték be az irodába. Még két csendőr lógatta a puskát, siettek befelé a kapun, komoran tekingettek szét. Nagy füttyögetéssel közeledett a Muki, Somor kihajolva integetett. Hát ez mit akar? Amint lassított, meglátták. Két nyitott vagonban meghozta a térmunkásokat. Ezek kint dolgoztak valahol, vágányokat cseréltek. Rájuk kiabált, fürgén ugráljanak lefelé, mert a színbe kell állítania a mozdonyt. S kacsintott egyet Ballónak.

Éppen a lépcső felé indult újra Balló nyomában egy kis csoport, a munkások bizottsága, hogy az igazgatóhoz bemenjen, mikor szétházták a rácsokat. Steigler azonnal beosont. A gyárkapun meg zárt rendben csörtettek befelé az idegen csendőrök, voltak vagy tizenöten. Úgy látszik, már kaptak erősítést. Újra szólt a gőzduda, de most egészen röviden. Jöttek a kazánháziak is, tisztán felöltözve.

Az igazgató prémes kabátban tolatott kifelé lassú lépésekkel, és

a legfelső lépcsőfokon, az őrálló csendőrök között megállt. A többi fegyveres oldalt fontoskodott komoran, zárt csoportban.

— Mit akarnak emberek? — Micsoda dolog ez? Az igazgató öblös hangon kiabált, nyugalmat erőltetett magára, de kidülledt szemén remegett a pilla.

— Követeléseinket átnyújtottuk írásban, semmit sem akarunk most hozzátenni, csak annyit, amíg nem teljesítik, a gyár egész munkássága beszünteti a munkát! — Balló érdesen csengő hangját mindenki meghallotta. — Itt vagyunk, mint látják, a gyár minden munkása támogatja a követeléseket.

— Ez nem igaz! — kiáltott váratlan indulattal az igazgató. Még valamit mondott, de a morajlásban nem lehetett hallani. A tömegből is kiáltások hangzottak:

— Mi nem igaz?

— Hazudik!

— Le a tőkésekkel!

— Rántsátok le onnan a vérszopót!

— Adjátok közelebb!

Balló szembefordult a tömeggel, felemelte karját, erre csend lett. Semmit nem mondott, újra az igazgató felé fordult, s ezzel ráterelte a várakozók figyelmét. Az észrevette ezt, intett a mögötte ácsorgó mérnököknek, és beszélni kezdett, mintha felolvasna.

— Megmondtam a múltkor, támogatunk minden jogos követelést, és felterjesszük az igazgatóságnak. Már jött bizonyos intézkedés, éppen ma tapasztalhatták a gondoskodásunkat. Ne hallgassanak hát a felforgatókra, hanem menjenek vissza az üzemekbe, mert lejár a munkaidő, és kénytelenek leszünk levonni, amit... — Nem folytathatta a közbekiabálásoktól. Legyintett, mint aki megtette a magáét, és visszavonult a rácsok mögé.

Valahol énekszó csendült fázósan a tömegben, aztán elszakadt, mert szűk, katonás szabású kabátban Babarczy lépett az igazgató helyére. Arcára mosolyt erőltetett — Szabó közel állt, szorította a felesége kezét, látta, olyan az arca a nagyságos úrnak, mint mikor a kutya vicsorgat, látszanak a fogai. Nem sok jót lehet várni tőle.

— Munkások! Magyar testvéreim! — kiáltotta. — Mint a gyár szociális titkára, elsősorban a munkásság érdekeit képviselem, s mondhatom, elég szép sikerrel. Akik ma több pénzt kaptak, elsősorban nekem köszönhetik Nem mi határoztuk el azt, ami jogosan ke-

serített el egy néhány embert, hanem az igazgatóság, mégpedig nem is Pesten, hanem messze külországokban. Messze vannak, nem értik a magyar munkás sóhaját, panaszát, azt csak mi értjük meg. Megmondhatom itt az igazgató úr előtt is, én veletek érzek... Minden jogos panaszotokért én verekszem a legjobban. Fizessenek többet a magyar munkásnak! De nemcsak a külföldi társaság idegen urairól van itt szó, munkás testvéreim, hanem a vörösökről, akik ma idecsaltak benneteket. Tudjuk mi, hogy a hazáját szerető, becsületes munkások nem hagyták abba a munkát, először az a vörös rongy jelent meg az iroda előtt. — A közbeszólások abbamaradtak Balló és Boronyák közbelépésére, és Babarczy tovább kiabált. — Kiké a vörös rongy? A hazaáruló kommunistáké, akik eladnák szegény csonka hazánkat a bolsevistáknak. Mi ezt nem tűrjük, magyar testvéreim! Egyszer már eladtak bennünket a vörös népbiztosok, azért csonkították meg drága hazánkat, és itt tengődünk árván és szegényen. Értem én, magyar testvéreim, mi fáj nektek... Tudom! Ne hagyjuk hát, hogy az idegenek kiforgassanak bennünket, példa legyen mindenünk! Csonka Magyarország nem ország — Egész Magyarország: mennyország!

Babarczy beszélt volna még, de innen-onnan éljenezték a tömegből, hát abbahagyta. Az iroda tetején Steigler mászott Pásztóival — akiről senki sem tudta, hogyan került oda, előbb szállt le a térmunkásokkal a tehervagonból — nemzeti színű lobogót húztak fel az árbócra. A szociális titkár semmit sem mondott már, felmutatott a magasba kúszó zászlóra, és levette a kalapját, mintha imádkozna. Az urak követték példáját.

A tömegben is lerepült néhány rongyos sapka.

Eltűnt a lépcső aljáról a sztrájkbizottság, elvegyültek a tömegben, Balló úgy siklott ide-oda, mint fürge gyík, mindenütt váltott néhány szót az emberekkel. Boronyák maradt ott egyedül, szemben az urakkal. Néhány lépcsővel feljebb törekedett, és szembefordult a munkásokkal. Nem volt gyakorlott szónok, lassan beszélt, mintha gondolkozna közben. Szavai éppen ezért különös hatást tettek, azonnal felfigyeltek rá, elhalkultak a kezdeti közbekiabálások.

— Elvtársak! Szaktársak! Nem engedjük beszennyezni a mi vörös zászlónkat. Sok vér tapad hozzá, munkások kiontott vére, és ez a zászló a miénk... Egyre magasabbra emelkedik győzelmes harcunkban. Az ilyen Babarczy-féle uracskák régen semmivé lesznek,

mi még az emléküket is elfelejtjük, mikor a vörös zászló majd egyre magasabban leng... De nem ez a legfőbb! Hanem, amit az idegenekről összefecsegett. Való igaz, hogy az egész vezetőség, így ő is, a részvénytársaság alkalmazottja, az meg nagyrészt külföldiekből áll, de nemcsak külföldiekből és nem azért zsákmányolják ki a munkásságot — mert idegenek, hanem azért, mert tőkések! S ha nem volnának külföldi tőkések, akkor lennének hazai urak kizsákmányolónak, mint ahogy azok a falusiak, akiknek az igazáért, mi, szervezett munkások idehívtunk minden munkást, azelőtt talán éppen Babarczy úr birtokán dolgoztak. Visszakívánjátok azt az időt? Ugye nem! Erről van szó... Nem kell itt az idegen urakról fecsegni, mert ez mielőttünk nem takarja el a lényeget.

Boronyák beszéde megszakadt egy kicsit, mert nagyon helyeseltek: mögéje lépett az egyik csendőr, és vissza akarta lökni a tömegbe, de erre olyan felhördülés morajlott, a csendőr meghökkent.

Az oldalt álló szakasz puskái megzörrentek, csőre töltöttek. Boronyák megfeszítette és kitépte magát, a csendőrök nem mertek utánalendülni, azonnal elmerült a tömegben. Női hangok csendültek először, ám hamarosan mély férfihangok csatlakoztak az énekhez, s a vörös zászló magasabbra emelkedett:

„Nem lesz a tőke úr mirajtunk,
Elvész, aki a múltnak él!
A szabadság honába tartunk..."

Áradóan hömpölygött a dallam, a munkások harsogva énekeltek. Szabóék egymás kezét szorítva ismételték a többiekkel:

„A szívünk tűzben ég,
Csak rajta, rajta még,
Ha elnyomónk nyakára lép,
Szabad lesz majd a nép!"

Lassan hullani kezdett a hó, megültek a pihék a munkások ruháján. Nagy döndüléssel kivágódott a gyárkapu, ott is énekeltek eddig, jöttek befelé az asszonyok a telepről, Boronyákné vezetésével. Egybeolvadt a tömeg, és urakra, csendőrökre ügyet sem vetve kihullámzott a kapun. Senki sem maradt az iroda előtt.

Mire a munkásházakhoz értek, megállította őket a hír, Hajmáskérről katonaság jött, már körülfogták a telepet. A falusiakat csitítani kellett, menjenek szépen haza, mert neki akartak rohanni a szuronyoknak.

Szabó karonfogva sietett feleségével a lakótelepről. Rájukdörrentek a szélső háznál, és mindenkit igazoltattak. Kissé megcsendesedtek már a falusiak. A sárga kezű leányok egy ideig énekeltek, de aztán abbahagyták, mert hidegebb lett a levegő. Sötétben értek a faluba.

9

Kivel nem történt meg ismeretlen város utcáin barangolva, hogy olyan érzések lepték meg: itt már jártam valamikor, ismerős a forduló, ahol omladékos, szürke kőkerítés mögött rózsafák bimbóznak. Emeletes sárga háznak kell ott lenni, vastagrácsú ablakokkal. S körülpillantván, felkapaszkodott a kőfal bütykein, tényleg bimbóznak a rózsafák? Vagy erdei ösvényen kószálva, a kitáruló tisztáson sokáig kering, keresi a vén vadkörtefát, amelynek baloldalát villám pörkölte feketére... Pedig biztos, hogy először jár a városban és az erdőben — miféle játéka hát ez a képzeletnek?

A munkabeszüntetés előkészítése alatt szenvedélyes érzések ébredeztek Szabóban, nem csodálkozott, hogy Balló majdhogynem utasítja őt — ez aligha lehetne másképpen, hiszen ő már régóta készülődött, hogy segítsen nekik és egészen közéjük tartozzon. Vöröskatona idejének elfeledett részletei bukkantak fel a múlt feneketlen tavából, Boronyák mondásaira gondolt, csatákra, ahol kilőtte puskáját a proletárhatalomért. Meghalt elvtársak tekintetére, utolsó szavaira emlékezett.

Mikor az iroda előtt Babarczy beszélt, ökölbe rándult a keze, és ha Terus nem csitítja, tán nekirohant volna... Jóleső megkönnyebbüléssel hallgatta Boronyák válaszát — éppen ezt mondaná nekik ő is. Aztán úgy találta, mintha mindez nem lenne új, s már egyszer ugyanezt elmondta volna Péter is... De mikor és hol?

A telepen hazakísérték Boronyákékat és Évát, a munkásházak között Szabó vitte a zászlót, s egyáltalán nem csodálkozott, hogy a gyöngyöltéses szegélyt Terus művészkedte bent a gyárban, elbújva a zsákraktárban, míg a többiek dolgoztak helyette.

Az első reggel nagyon furcsa volt otthon. Nem kellett a gyárba sietni, csak hevert egyedül az ágyban, mert Terus időben felserkent, ezer dolog várta szegényt. Takarított, súrolt, söpört egész nap, aztán foltozott, mosott. Szabónak is adott munkát, mikor megjött a faluból. Nem nevette ki, hogy kívánkozik a telepre, szeretne Boronyákkal beszélgetni. Ezeket a falusiakat nem lehet látni, alighanem elbújtak vagy parasztokhoz készülnek napszámba, bár ilyenkor disznóölésen kívül csak a borfejtés van. Hajnalonta sírtak a halálra ítélt hízók, s nagy tüzek lobogtak a kertekben, vörösre festették a téli eget. Aztán jöttek a telepiek, mert odakint nem lehetett vásárolni. Néhányan beszóltak Szabónak. Azelőtt mennyire ajánlgatta a hitelt Upstein a gyári munkásoknak, most kijelentette: csak készpénzért! Estefelé Duka állított be komor szomorúsággal — a gyerekek elfordultak pálinka szagú leheletétől.

— Elvitték a mieinket a zsandárok.

Szabó elkapta az öreg karját.

— Pétert?

— Meg aki náluk lakott, a leányt, Tamás Évát. Bugyogóban — azt írja a mai újság — idegen ügynököt füleltek le. Ott raktak vasat Balló komára is, elfogtak valami Gombost, akiről azt mondják, most jött haza Bécsből. A telepet körülzárták a katonák, én az erdőn keresztül jöttem, át a gyáron, ott is katonák tanyáznak... Azt mondják, kiéheztetnek bennünket vagy mi. Boronyákéknál mindent összeforgattak, idegen pénzt kerestek, hogy rubelt hoztak volna ide, összeesküvésre. A fizetésüket megtalálták, azt elvitték, kopaszon maradt szegény asszony.

— Ki hiszi el ezeket a marhaságokat?

— Hát... senki. De beszélik. Ami kis koszt volt náluk, mind összehányták, kidobálták, osztán Piroska amúgy is beteg volt, most ágynak esett. Én küldtem oda az orvost. Az asszony meg főzött neki valamit. Nem hagyhatjuk el a bajban Ballónét se a gyerekeivel. Fölhasogatták náluk a szalmazsákokat, mindent kihánytak az udvarra. Ez lett a sztrájkból. A fene tudja, mi lesz még a vége.

Nem sokáig hallgatták az öreget. Lisztet, zsírt, krumplit készítettek a magukéból, Terus még hagymát, pár marék diót is hozott, meg egy darab szalonnát s egy fél kenyeret.

— Magam menjek, vagy elviszi Duka bátyám?

— Persze, hogy elviszem, öcsém. De olyan zsákot hozz, amin

nincs rajta a neved, hátha lerántják a hátamról valahol. Nem hiszik el, hogy az erdőben találtam, vagy az én zsákom. S a zsákot náluk is megtalálhatják, hátha kutatnak még.

— Mondja meg, küldünk élelmet. Majd végigjárom én a falusiakat mind, akik a telepre járnak és arattak a nyáron. Sokan disznót öltek már ezen a télen, van valami a kamrájukban. Somort nem vitték el?

— Eddig nem. Bekísérték, de elengedték.

— Neki mondja ezt meg. Azt is, hogy Havas üzent, beszéltem vele. Az összes embereink mehetnek hozzá Kovácsira vásárolni, akinek nincs pénze, kap hitelt. Most rendezték be az üzletét, van mindene bőven. Megmondja?

— Meg én.

— Holnap aztán én is kinézek a telepre.

— Várd meg, míg enyhül a szigorúság.

— Veled megyek. Meg akarom látogatni Piroskát — jelentette ki Szabóné.

— Amíg a zárlat tart, felesleges. Az erdőn át maga nem jöhetne velünk, nem asszonynak való megmászni a sziklákat a lőporüzem felett. Katonák strázsálnak a közelben. A telepen is megláthatnák.

Az iskolás gyerek abbahagyta a leckeírást, bámészan hallgatta a felnőtteket. Duka adott egy barackot a fejére, aztán elköszönt. A zsákot madzaggal a vállára kötötte, s nem az úton ment, hanem a földek között tartott az erdő felé. Elnyelte a sötétség. Szabó sokáig bámult utána a kapuból. A telep ugyanúgy fénylett odakint, mint más estéken, éjszakákon, nem látszott rajta változás.

Szabó besietett, s ismeretlen szorongást látott a felesége szemében. Késő éjjel felkelt az asszony, és eldugta a kis pénzüket, hátha őhozzájuk is bejönnek a csendőrök. Mindkettőjüket elkísérhetik a börtönbe — s mi lenne a gyerekekkel? Szabó csikorogva káromkodott, az asszony meg sírdogált sokáig, többször felkelt, betakargatta a fiúkat.

Reggel felé aludtak el, de az első dudaszóra kinyitották a szemüket. Fújt a februári szél odakint, hajtotta a hófelhőket. Egymást faggatták: mi lehet a telepen? Lassan az ablak alá ért a reggel. A Pista gyerek kelletlenül készülődött iskolába, egyre az este itt járt Duka bácsit emlegette, akitől tíz fillért kapott cukorra. Miért vitték el a csendőrök Péter bácsit, az harminc fillért adott őneki, mikor kint

voltak az ünnepségen, s vett egy nagy dinnyét. Piroska néni meg ötven fillért dugott a zsebébe, de az közös volt Janival, az öccsével.

Szabó bejárta délutánra a falut. Bizony nem mindenütt fogadták szívesen, néhány ember fanyalgott, és kijelentette, bár a saját családját tudná ellátni a szegény, s az egészbe nem kellett volna belemenni. Amit az orosz ügynökről írt az újság, elhitték. Furcsa tapasztalatokat szerzett Szabó ezen a napon. Akire a legjobban számított, az kijelentette, amint lehet, megy dolgozni, és ő nem eteti a kommunistákat. Más helyre be se akart menni, ez az ember örökké morgott azelőtt, szakszervezeti díjat se fizet, azt kiabálta a múltkor, nem hízlal ő senkit. Most meg első szóra másfél kiló füstöltszalonnát adott, és fölajánlott egy zsák krumplit, csak vigyék el a telepre. Átadta az elmaradt tagdíjat is, kérés nélkül. Milyen furcsa az emberi természet!

Délután kiállt a kapuba, de nem jött már senki vásárolni. Nehezen cammogott el a néhány óra, végre lehömpölygött a Bakonyból a sötétség. Felpakolta magát alaposan, Terus nem marasztotta, inkább elkísérte egy darabig, a legelő széléig a havas gyalogúton, onnan se akart visszafordulni. Még utánakiáltott, de csak Piroska nevét lehetett érteni, a többit elkapta a szél.

Szabóné hajnalig virrasztott, olvasott, amíg a szeme el nem fáradt — imádkozni próbált az emberért, de a kegyes szavak kifordultak a szájából, megborzongott. Amint a kutyaugatásról felismerte, csak Pista érkezhetett meg, tétován keresztet vetett.

Vidáman jött be az ember, csak úgy ragyogott — s ez most majdnem rosszul esett az aggódó asszonynak, aki azt hitte már, talán férje is a csendőrök pincéjében van.

Szabó beszéde csapkodott, mint a megriasztott madarak. Az asszony néha közbekérdezett, hogy mindent megértsen. A legjobban azon lepődött meg: igaz, hogy Gombost is letartóztatták, de nem a telepen, mint az első hír mondta, hanem Bugyogóban. Minek jött szegény a vidékre, ha egyszer annyira lesték, hogy egész szakasz csendőr tört rá... Olyan hír is lappangott, tán rálőttek és megsebesítették, de ezt Pista nem említette.

A katonaság holnap elvonul, de ezzel a telepiek nem sokat törődnek, inkább a lefogottak sorsát forgatják. Ma délután az asszonyokat vallatták az őrsön. Ballóné, Boronyákné, anya és leánya, egymást támogatták hazafelé, és nem sokat mondtak az érdeklődő

asszonyoknak. Tamás Évát azért vitték el, mert lopással vádolják... Magára vállalta, ő vette el a piros kelmét zászlónak, maga hímezte és varrta, senki sem segített neki. Szabóné szemében lobbot vetett a félelem. Ő aztán jól tudja, hogy ez nem igaz, hárman vették el, Piroska is ott volt, nemcsak ő, de a hímzést azt egyedül csak ő csinálta... Most ezért őt is elvihetik a csendőrök? Ha Éva megmondja az igazat, már el is vitték volna. Kijöttek a könnyei, s az ura első szavára elmondott mindent. Szabó ökölbe szorított kézzel hallgatott, neki meg az jutott eszébe, hogy kint a telepen elvette a zászlót Évától egy kis időre, de a leány visszakérte: „Magának családja van..." Akkor mérges volt ezért. Hát ilyen az élet!? Elszorult a lélegzete, és nem tudta vigasztalni a feleségét sem. Sokáig nézték egymást, s most értették meg igazán azt, ami történt — meg azt, ami övelük is történhetett volna még.

Egyszer csak Szabóné felemelte meggyötört arcát, szeme különös tűzzel világított.

— Nem hagyhatom Évát magam helyett bűnhődni. Megyek azonnal a csendőrökhöz, feladom magam!

— Megbolondultál? Térj észhez, Teruskám...

— Hát a becsület, Szabó Pista? Aki becsületes, az bolond? Megyek a telepre, megmondtam! — Ugrott az öreg, faragott szekrényhez, kikapta a nagykendőjét. A sánta szekrény ajtó lassú nyikorgással egészen kitárult.

— Nem mész sehová!

— Ne állj az utamba, eressz! — Szabóné a kilincset markolta, de az ura elrántotta, most a parányi előszobába nyíló ajtó tárult ki ugyanúgy, mint előbb a szekrényé... Birkóztak, s Szabó nem bírt az eltökélt asszonnyal, hiába szorította, az hajlott, mint az acélpenge, s már úgy látszott, kiszabadul és elrohan. A belső szoba ajtajában megjelent pityeregve a kisebb fiú.

— Ne bántsa édesanyámat... Jaj!

S a nagyobbik is kitámolygott. Morcosan, sötéten kémlelte apját. Terus kendője lecsúszott, igazgatta a kibújt réklit s elszabadult haját. Szabó szólalt meg csendesen, összeszorított szájjal:

— Menjetek be, gyerekek. Megfáztok, nem ég már a tűz.

— Akkor ne bántsa édesanyámat... — sírt a kisebbik. — Úgy félek.

— Nem bánt engem senki, kisfiam. Ne sírj... Csak játszottunk

egy kicsit apáddal. Na, befelé, mert rátok verek! — S betuszkolta a két gyereket, pörölt velük szigorúan.

Kicsit szöszmötölt odabent, kijött, kifelé tartott, de az előszobában megtorpant, a külső szárnyas ajtó közben kulcsra becsukódott. Rángatta, sírva, s először el akarta lökni az urát, aki átölelte a vállát, de a mozdulat elszakadt, odabújt hozzá, engedte, hogy vezesse, mint a beteget. A sírást nem tudta abbahagyni, valósággal szájába tömte a zsebkendőt, hogy a gyerekek meg ne hallják. Támaszkodott az ablaknál, leste, hogyan világosodik odakint. Húzott befelé a hideg, kihűlt a szoba. Arra eszmélt fel, hogy a kis kályhában felharsog a tűz. Pista térdelt a padlón.

Egészen világos volt már.

*

Havas úgy érezte, mikor Berhidára jött, hogy régi világától egészen megszabadulhat. Egykedvűen dolgozott apósa üzletében, magára nem költött semmit. Ha pénz kellett könyvekre, inkább a feleségének szólt, az mindig szerzett apjától, s megvoltak valahogyan. Tudta, hogy az életük jóval többe kerül, mint az ő névleges „fizetése", de nem gondolkozott, s keveset számolgatott. Jó volt az üzletben, mert elfoglalta a napjait, mindenkivel találkozhatott. Az ő hitelnyújtásai előnyösek voltak a boltnak is, mert az egészen szegény emberek meghálálták a bizalmat — ritka kivétellel —, megadták a tartozást, némelykor sokára, kínlódva és nehezen. Mivel azonban a hitelben vásároló sohasem alkudhat, tulajdonképpen ez a legjobb üzlet.

Ahogyan megismerte a szocialista tanokat fiatalabb korában, megváltozott a felfogása az életről, az emberekről. Kapcsolatot keresett az illegális mozgalomhoz. Neki nem voltak tizenkilences érdemei, néhány felvonuláson vett részt, beszédet sohasem mondott, mert akkoriban még nem tudott megszabadulni gyötrő beszédhibájától; ha izgalomba jött, dadogott. Nem a szavak szokásos tördelése volt ez, hanem egyszerűen mintha megbénult volna idegközpontja, csak tátogatta a száját pirosan, mint akit légszomj gyötör... Nagy önfegyelemmel leszoktatta magát, nem kaviccsal a szájában ugyan, hanem egyre nagyobb elhatározásokkal. Öt ember előtt szólalok meg és nem jövök zavarba. Tíz emberrel próbálkozott, azután

hússzal. Annyi maradt meg mindössze, az első mondatokat halkan darálta el, hangsúlyozni nem mert, — aztán belejött, és semmi sem hozta ki a sodrából. Ám a mozgalomban már régen nem elégítették ki a véget nem érő viták a hasonszőrűekkel, munkások közé törekedett, kijárt a külvárosokba, s igen sokat kellett küzdenie a bizalmatlansággal. Az első nekibuzdulásokban azzal akart segíteni, hogy kopott, rongyos ruhát vett fel, ellenzős sapkát nyomott göndör fürtjeire. A munkások kinevették ezért, és elszégyellte magát. Rájött, hogy így soha nem mászhat át a falon... Vállalnia kell származásának, neveltetésének ballasztját, fejlesztenie kell ismereteit, és tudását felhasználni a munkások érdekében — ez az út felfelé, minden más ösvényen eltévedne. Nem hisznek ma még, és talán holnapra sem múlik el a bizalmatlanság. Ezzel számolni kell. Tudta mindezt, végiggondolta a járható utat, de következetesen elindulni még nem tudott. Csinálta a nagykereskedést, kedv, cél nélkül. Felesége megértette, helyeselt, de közben járt a maga útján — itthon Berhidán is —, ha a kérés nem segített, követelt az apjától pénzt az életükhöz. Havas szerette az apósát, becsülte is, kiderült, hogy mostanában ugyan nem volt könyv a kezében az imádságokon kívül, de emlékszik fiatalkori olvasmányaira. A padláson szuvasodó öreg útiládákban kitűnő német regényeket és útleírásokat talált. Spitzer soha nem késztette arra, hogy béküljön ki a gazdag rokonokkal, a nézeteiért sem piszkálta vejét, az volt a felfogása, mindenkinek meg lehet a maga igaza, de ez független a világ sorjától, azért az embernek arra is kell vigyáznia, éhkoppon ne maradjon a családjával. Néha az üzletben csipkedni, piszkálni kezdte a vejét, elmagyaráztatta magának a szocializmust, s tréfálkozott: no, ugyan, ezt aztán nem hiszi, soha nem lesz belőle semmi! Upsteint, a másik vejét tisztelettel említette, de láthatólag kevésbé szerette. Havas a telepi munkásokkal keresett ismeretséget, kijárt közéjük. Abból még semmi rossz nem lehet, legalább jobban idejönnek vásárolni, és ezek jó fizetők. Holmi előadások? Ha van aki meghallgatja?

Aztán Kiskovácsira kerültek. Először nem nagyon tetszett neki a külön faluként élő néhány utca a magaslaton, az országút mellett. A hosszú ház fala vizes volt, de a nagy kertben meglett korú gyümölcsfák, agg diófák terebélyesedtek, s a keskeny parcella lehúzódott egészen a malomig, a Séd partjáig. Ha megunta az üzletben az olvasgatást, a kertbe ment, nagyokat sétált a réten, beszélgetett a parasz-

tokkal. Tisztelettel köszöntötték, de a boltba nem igen mentek be, hiába volt itt az orruk előtt, bejártak tovább a Fő utcára Spitzerhez, Pollákhoz vagy valamelyik régi kereskedőhöz. A gyerekek jöttek csak meg az egészen szegények, elvégezték pár filléres vásárlásaikat. Amin keresni lehetett volna, textilneműt, vasárut szinte egyáltalán nem adott még el. A református pap néhányszor könyvet kért tőle kölcsön, s méltóságteljes körmondataiban néhányszor véletlenül elszólta magát Havas előtt, zsidózott, aztán már nem jött, a könyveket sem küldte. A tanító, görcsösvány fiatalember, aki idősebb, de nagyon jómódú gazdaleányt vett feleségül — előzőleg sok évig ápolták kórházban a nőt, titokzatos betegséggel —, gyermektelenül élt, s mindig nagy kertjében dolgozott, ha nem oktatta vagy verte a gyerekeket. Esténként néha benyitott az üzletbe, elolvasta vagy két hétre visszamenőleg az újságokat, elvárta, hogy megkínálják egy pohár olcsó borral, mormogott valamit a felesége állapotáról és elment.

A telepet lehetett látni az ablakból tiszta időben, de messze esett ide, a másik faluvég megvan vagy négy kilométer. A faluba igen ritkán ment, de muszáj volt engedni a felesége unszolásának, megnézték az újra átalakított üzleteket, a fatelepet. Váltott néhány közömbös szót Upsteinnel — kölcsönösen nem szívelték egymást, s férjeikhez szítva, most már a leánytestvérek viszonya is feszült lett.

Az üzlet alig jövedelmezett valamit. Szerencsére, a mostohaapa ígéretei ellenére is csak igen kevéssel járult hozzá az üzletnyitáshoz, majdnem minden Spitzer zsebéből ment ki, viszont utólag komoly összeget kaptak. Ötezer pengőt küldött a professzor Pestről, mint Havas anyai örökségét. Így hát éldegéltek valahogyan.

A sztrájk híre valósággal újjászülte Havast, elrohant volna a telepre, szégyenkezett, hogy mostanában nem igen kereste fel őket, de a katonaság megállította. Így csak Szabóval beszélhetett a faluban. Milyen örömmel fogadta az első telepről és faluból érkező munkásvevőket. Az első napokban még hiába kínálgatta a hitelt, de hamarosan igénybe vették, hát minden pénzükért rendelt a gyorsan fogyó árukból, még az apósától is vett át.

Szólt a csengő egész nap, csoportosan jöttek vásárolni a telepiek. Nem akarta őket elengedni, nyújtotta a kiszolgálást, mindenről tudni akart, ami történt. Nemcsak Szabó vitt csomagokat a letartóztatottak családtagjainak, Havas is küldött, többször is. Soha nem

éltek ilyen jól a Balló-gyerekek, síró anyjuk tömte markukba a déligyümölcsöt.

A baj az volt, hogy a felesége éppen Pesten volt ezekben a napokban, nem csinált rendet ebben az áradatban. Igen sok adósnak a nevét se írta fel a nagy forgalomban, később akarta és elfelejtette. S meghallották a faluban lakó potyalesők, akik mindenhonnan kikoptak már, hogy Kiskovácsin megbolondult az új boltos. Nosza, mentek hitelbe vásárolni, s nem szégyenlették magukat.

Havasné azon a napon ért haza, mikor a sztrájk véget ért. Bement a kifosztott üzletbe. Kirakta némán az ajándékba hozott könyveket, és rákezdte a sírást, a hitelkönyv láttán. Jajongani kezdett, hogy egészen tönkrementek, soha nem kapják meg a rengeteg portéka árát.

*

Amint az előszobaajtót megzörgették, tudta, hogy érte jöttek. A felesége ijedten kiáltott az ajtónyitás után, hallotta, hogy felrohannak a padlásszobába Évához. Belökték a szobaajtót, aztán zsebredugott kézzel besétált egy ismeretlen, bőrkabátos férfi. Az előszobában csendőrszurony zörrent.

Boronyák felállt az asztaltól, félrelökte a könyvet. Az igazoltatásra egykedvűen felelgetett, öltözni kezdett. Felvette alulra vastag ujjasát, rámosolygott erőtlenül támaszkodó feleségére, a sürgetéssel nem törődött, megrakta még egyszer a hunyó tüzet, cigarettát tett a zsebébe gyufával, hátha nem veszik el, s vagy három zsebkendőt. Megölelte, megcsókolta a holtravált Piroskát, és bátorító szavakat sugdosott neki, de a nyomozó bosszúsan rákiáltott, hogy tartsa a pofáját, nem adhat át üzenetet. S már a házkutató szemével nézelődött a lakásban, lelökte a falról a Szabóval közös katonaképet.

Évával ütközött össze az előszobában. Két csendőrrel a nyomukban elindultak némán az őrs felé. Borús, hófelleges délután volt. A munkásházak ablakán moccant a függöny, több helyen a kertbe futottak. Valaki kiáltott Évának. Meg tudták szorítani egymás kezét — mint a nehéz harcba induló bajtársak —, mielőtt elváltak a cementes, nagy váróhelyiségben. Évát elkísérték valahová, a külső ajtót bezárták. Kijött egy fiatal, kölniszagú próbacsendőr, cigarettával a szájában, ceruzával a füle mögött, s udvariasan azt kérdezte:

— Milyen ügyben?

Boronyák nem válaszolt neki. Az meg végignézte még egyszer a munkást, mindent megértett, nyájas arca szigorúra változott, visszaballagott a szobájába, és ráérősen, két újjal pötyögtette az írógépet, közben mormogott. A jelentés néhány szava kihallatszott, a fogoly tisztán értette a saját nevét is.

A sarokba ment, dülleszkedett a hideg falhoz, így nem volt olyan fárasztó a várakozás. Később megint kijött a próbacsendőr és felkattintotta a villanyt. Megjöttek a nyomozók, s végeztek a házkutatással, nem sok holmit, írásokat hoztak el, s az összes „gyanús" könyveket. Madzaggal voltak csomóba kötve, a régi újságokkal együtt. A bőrkabátos ügyet se vetett Boronyákra. Jó sokára kiabált ki a próbacsendőr:

— Jöjjön be! Tegye le a kabátját.

A barátságosnak tűnő, zsúfolt irodahelyiségben meg sem állhatott, a pötyögtető csendőr a továbbvezető ajtóra mutatott. Ketten várták, a gödrös arcú, mosolygós urat nem látta még, bár első pillantásra ismerősnek tűnt. Feltették a szokásos kérdéseket, ezekre csendesen felelt. Egyszer csak felkapta a fejét, azt hitte, nem jól hall.

— Ki hozta be küföldről a pénzt meg az utasításokat?

Mit szólnának ezek, ha elnevetné magát? Ezért kísérték ide? Mit mondjon? A kérdés nyilvánvalóan ostoba. Türelmetlenül sürgették a választ, s még több ilyen kérdést tettek fel, dobpergésszerűen. Boronyák nézte őket, s még félelmet sem érzett. Érzéseiről nem tudott volna pontosan számot adni. A hatalmukban van ugyan, de fölényben érzi magát. Mit akarnak ezekkel az együgyű, értelmetlen kérdésekkel? Mintha leckét mondanának, ismételgetik, egyre türelmetlenül. Ő meg összeszorított szájjal, elszántan hallgat. A cigarettázó, gödrös arcú halkan kérlelte, beszéljen. Hallgatott tovább. A másik nekiesett, s ütött, lihegve, ökéllel... Boronyák azt nézte elhomályosuló szemmel, hogy hová nyílhat a helyiség elfüggönyzött ablaka? A cigarettázó elfordult, mintha röstellné magát. Még a harmadik ütés után is hallotta az írógép pötyögését a háta mögött.

— Hagyd, ezt nem kell!

De már későn jött a figyelmeztetés, az utolsó ütés gyomorszájon találta, és Boronyák lecsúszott a betonpadlóra.

Aki leütötte, nekiállt, és kiforgatta az eszméletlen ember zsebeit, s közben mormogott: „Ismerem a fajtáját! Ezt agyon kell verni!"

Sötét betonfülkében tért magához. Alighanem éjszaka volt már. Süket csend vette körül. Vacogott. Kitapogatta a priccset, ahol ruhástul feküdt. Pokróc is volt a szalmazsákon. Belecsavarta magát, és aludni akart. Valószínű, hogy elhozták a telepről, de hová? Üresek a zsebei, bakancsában nincs fűző, szabályszerű börtön ez.

*

A vasajtós betonverem mennyezetén vasrácsos lyuk volt, néha kiritkult kissé a sötétség, ebből sejtette, hogy éjszaka van vagy nappal. Időnként enni kapott valami löttyöt s egy bögre vizet, kimehetett a csendőr előtt a vasajtón. Felemelt kezekkel végigbotorkált a hosszú folyosón. A klozetben égett a villany. A csendőr mindig sürgette.

Mindig ugyanaz a nyomozó jött, kitárta a vasajtót, zseblámpájával végigtapogatta a homályt, Boronyák vaksi szemébe világított, s újra kezdte az ismert kérdéseket. Ha megunta, odacsapott néhányat, és mérgesen elment. Csak fejre és gyomorra ütött, gyors, kivédhetetlen mozdulatokkal. Máskor cigarettát adott, semmit sem kérdezett, elmondta, mi újság odakint, s hogy a telepen — mintha az nagyon messze lenne — régen megindult a munka, minden rendben van. Ő nem bánja, ha Boronyák hallgat, majd a főnök veszi kezelésbe, már mondta. Aztán napokig nem jött.

A vizenyős sötétségben csak heverni lehetett a pokróc alatt, még a csontja is fázott Boronyáknak. Elhatározta a hallgatást, hát magából is kirekesztette azt a világot, amiről beszélnie kellett volna. Ilyen helyzetben az embernek meg kell válogatni emlékeit is.

— — — — — — — — — — — — — —

Ablakuk alatt nád hajladozott. A holt Tisza kanyarjánál született apró, vizes falú, régi házban. A kikötött ladikban háló száradt, mellette néhány nyárfadeszka, korhadt cölöpökön. Mintha ott bújna megint az ablakban, s kint felgyűrt szoknyájú asszonyok sulykolják a ruhát. A kisfiú nézi az ütemes mozdulatokat, amint reng a derekuk, s kivillan az asszonyok, leányok fehér lába. Mögötte nagyapja szívja nagy pipából a falevéllel kevert dohányt, s dünnyög:

— A fene egyen ki, gyerek, korán lesed a menyecskéket! Ráérnél még, he! — Elrántotta alóla a sánta sámlit, s a kisfiú hagyatt esett. — A nótát, azt hallgathatod... Látod, ezekben sohasem szakad el, győzik fonállal, hát csak hallgatózzál. — Ő maga könyökölt oda, és kikiabált valamit, de a sulykoló nők hátra sem néztek, énekeltek.

Boronyák dúdolni kezdett, s nézte a sötétségen át a múltból villanó asszonylábakat.

„Hej halászok, halászok,
Mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egyebet,
Vörösszárnyú keszeget.

Hej halászok, halászok,
Merre mén a hajótok?
Megy a hajó lefelé,
Török-Kanizsa felé...”

Még a sulykolófák csattogását is hallja, amint csapódnak. Újrakezdte a dalt, valamivel hangosabban. Néha egy kisleány mosta a lábát, máskor libák úszkáltak méltóságteljesen. Falánk kacsák halásztak, majdnem hanyatt fordulva rugdosódtak a víz színén. Mindig volt látnivaló. Ha eső esett, buborékok pattogtak a holt Tiszán. A halászok sohasem énekeltek.

A nagyapja ölébe mászott, és kérlelte, meséljen megint. S inkább érezte, mint értette a régi világot, mikor a Tisza-szabályozás kezdődött, a csongrádiak talicskát és lapátot fogtak. Kivonultak az árterületre, és asszonyostul dolgoztak, földkunyhókban laktak, úgy éltek nyáron át, amíg meg nem szaporodtak a gyerekek. Számba sem tudta venni az öreg, mennyi gyereke volt, s mindig összekeverte az élőket és holtakat. Sohasem énekelt a kisfiúnak, hallgatta ő is az asszonyokat.

„Tisza partján nem jó elaludni,
Mert az árvíz ki szokott önteni...”

Kivágódott a vasajtó, hosszú idő után újra megjelent a verőember, a bőrkabátos.

— Jókedved van, danolgatsz?! De ha én kérdezlek, nem mozdul a pofád, mi? — Nekiesett, és ütötte, míg csak bele nem fáradt.

— — — — — — — — — — — — — —

Tüzek lobogtak a töltésen, s az estét elnyelte az éjszaka. A lángok árnyéka benyújtózik a sötét, fodros Tiszára. A talicskákat összeborogatták, a családtalan emberek megették a vacsorát. A bor elfogyott, dalolnak. Köztük a fiatal Boronyák.

„Megöltek egy legényt
Hatvan forintjáért,
Bévetették a Tiszába,
Piros pej lováért.

Tisza bé nem vette,
Partjára kitette.
Arra ment egy halászlegény,
Csónakjába tette."

A jó nótások hangja kivált, szárnyalt, de a legtöbben csak dünnyögtek. Habók, a roppant erejű, kicsit együgyű kubikos meglöki Boronyákot: „Hallod-e, van még a bográcsban, egyél... Ne azt nézd, hogy mikor ölég, tömd a bendőd, amíg van." S mivel a legény nem áll kötélnek, nekiáll maga és nyámmogva megeszi a maradékot, aztán ballag a vízhez mosogatni. Széles vállú, sánta öregember a bokorgazda, rekedten szól a szünetben: „Az én nótámat, hé!" S pipál némán, ő nem nyitja ki ilyenkor a száját.

„Lement a nap, a maga járásán,
Sárgarigó szól a Tisza partján.
Sárgarigó meg a fülemüle,
Szép a rózsám, hogy váljak el tűle?"

A bokorgazda dünnyögött: „A kubikosokról nem írtak nótát, pedig nincs minálunk különb ember, jobb munkás." Nagy testű, ringó szoknyájú leánya sokszor kiment a banda után, apjának élelmet, üzenetet hozott. Boronyák ilyenkor kószált vele a töltések mentén, a parti erdőben, sok szénaboglyát megtámasztottak az éj-

szakában. Az apa sohasem tudta, mikor ment el hazafelé a leány, de nem is igen törődött vele.

„Nem akarom, hogy kubikos légy, hallod? Nem szeretem ezt a népet, én aztán nem élek anyám módjára! Mindig messze földeken, idegen országokban csatangolni, ki nem bírnám, hogy így menjen el az asszonyéletem. Szolgáltam a szakaszmérnökéknél, befontam az asszonyt, szót értek vele... Gátőr leszel. Csak akkor megyek hozzád. Kis házban élünk a Tisza mellett. Van fizetés, rőzse, széna, állattartás, minden. Ez élet! Én kubikoshoz nem megyek. Szeretsz? Akkor tudd meg, gátőrné akarok lenni. Vasárnap elmegyek a mérnöknéhez."

Néha elérte őket a kubikosok éneke, s ha nem, a leány kidobta szájából az összerágott szénaszálat, s magas fejhangon, kissé hamisan ő maga dúdolta a csillagoknak:

„Tisza partján jegenyefa virágzik,
Jegenyéje vizbe hullik, elázik.
Terem még a jegenyefa jegenyét, jegenyét,
Tisza partján nevelik a szép legényt."

Aztán csókolni kezdte újra, s megeskette Boronyákot, semmit nem szól az ő apjának a gátőrségről. Minden meg volt beszélve a mérnöknével, mikor kitört a háború. Boronyák nemsokára zsúfolt, rossz szagú katonavonatban énekelt.

Tábortüzek Oroszországban és az olasz hegyek között, idegen utakon, ismeretlen földön marsoló fáradt, rongyos, tetves katonák. Ó, milyen sokszor ismételték Szabóval:

„Zöld erdőben, de magos, zöld erdőben de magos a kaszárnya,
Mért szült engem az anyám, mért szült engem az anyám a világra,
Zöld erdőben a dalosmadárnak is van párja,
Csak én magam egyedül vagyok árva..."

Sorra vette a forradalmi dalokat, amit kubikos és vöröskatona korában tanult. Mozdulatlanul feküdt, mert egész teste sajgott. Lohadtak a daganatok, és sziszegve, keservesen énekelt. Kibukott emlékeiből a befejezés, a puszta, ahonnan szökni kellett volna. Égett a cselédházaknál a tűz, ő Szabót ölelte.

„Csillag pusztán van egy kopár legelő,
Közepébe van egy gyászos temető . . .”

Megjött a bőrkabátos, cigarettával kezdte az új kihallgatást. Boronyákban tovább zsongtak a dalok, mintha a bojtárszálláson heverne, és Szabóné csengő hangját hallaná odalentről. A bakonyi juhászokról énekel, s ők Gombossal egymásra hunyorítanak, óvatosan kinyitják az ajtót.

Mit beszél ez az alak Gombosról? Hogy mindent megmondott? Miről? Gombos? Mintha nem ismerné az öreget.

A gödrös arcú úr, Marsányi lépett be a cellába.

— Nem tud felállni? — Illatos füstöt fújt a fekvő emberre, de az köhögni sem tudott, csak rázkódott fájdalmasan.

A bőrkabátos legyintett.

— Hallom, hogy maga megőrült. Miért nem beszél? Már semmi értelme a hallgatásnak. Látja, semmi olyant nem kérdezünk, amit úgyis ne tudnánk. Nem akar beszélni, válaszolni, a saját érdekében? — Mosolyogva beszélt, de a szeme hideg volt.

Boronyák minden szót jól hallott, pedig a fülei külön fájtak, utoljára azokat tépte a bőrkabátos. Nyelve egészen beledagadt a szájába, hang nem jött ki belőle. Már jó ideje csak úgy gondolatban énekelt, elgondolta a nóták szövegét, dallamát, a bennük rejlő öröm és szomorúság eltöltötte, ha a fájdalmakról el tudott feledkezni.

— Beszélsz vagy nem? — A bőrkabátos horkant felette, szája sarkán nyál csordult, borostás arca olyan volt, mintha őt is rendszeresen kínoznák. Ökölle hadonászott Boronyák résnyire összedagadt szeme előtt.

A másik kettő mereven nézte őt. Lámpával rávilágítottak, hát mozdította jobbra, balra a fejét, pedig nagyon fájt, mutatta, hogy: nem!

Kirohantak és becsapták a vasajtót.

— — — — — — — — — — — — — —

Ó, a szerelem!

Az első pillanattól kezdve gyönyörűség, mintha figyelmeztető ütés érné az embert, most minden megváltozott, a két embert ki nem tapintható áramkör kapcsolja össze, széttéphetetlenül. Nemcsak a

kézfogás, a csók, a test reszkető közeledése ég bele emlékként az emberbe, hanem közömbösnek látszó szavak, jelek — senki más nem értené a világon. Az egyik szerelmes talán menekülne még —, másfelé húzza emléke, múltja, de egyre gyengül, és végül ölelve fogadja az egyesítő találkozást.

Ha élete végéig ebben a betonkoporsóban heverne, Piroska akkor is kitöltené az életét.

Az egyesülés, az asszonytest édessége nem kielégülést hozott, hanem új vágyakat, egyre jobban kívánta Piroskát, a feszültség nem szűnt közöttük, táplálta minden nap, mint esők a folyókat.

Néha énekelt Piroskának, aztán kérlelte, a hangját akarta hallani. Az asszony szégyenlősen mentegetőzött sokáig, hogy kisleánykora óta nem dalolt — s végül mégis elkezdte, gyerekdalokkal, s megmaradt benne néhány háborús nóta is... Érzelgős operettdalokat tudott, maga sem tudta megmondani már, hol szedte fel ezeket, színházba soha nem volt még. Mikor látta, hogy Péter nem csúfolja ki, megbátorodott, de azért sokszor hamisan csendült kedves, vékony hangja, ilyenkor a férj is hozzákapcsolódott, mély, kissé dörgő hangjával. S ketten aztán jól eligazodtak.

Ez is szerelem, hogy szerette, ha Piroska énekel.

Mi az, hogy meghal az ember? Ezek itt, talán elpusztíthatják. S mi marad Boronyák Péterből a világon? Vajon ennek a bőrkabátosnak milyen felesége van, és szokott-e vele énekelni? Mostanában mindig részeg. Úgy látszik utálja a mesterségét. Ő is ember azért. Mekkorát nézne, ha szólna neki, énekelje el a kedves dalát.

Lehetetlen, hogy többet ne ölelhesse meg Piroskát. Az estékre emlékezett — énekelgettek a szobában ketten, s behallatszott a gyári moraj, a kuglizók kiabálása.

A bőrkabátos helyett egy csendőr jött, s vizes ruhával orvosolta a daganatokat. Ezután sokáig aludt, s állandóan Piroskával álmodott. Arról vitatkoztak megint, hogy a férfi vagy az asszony tud-e jobban szeretni, s melyiknek tölti ki egészen a szerelmi kapcsolat az életét?

Mintha újra megbeszélnék Szabóval, amit egyszer véletlenül kimondtak, hogy az asszonyok az otthoni beszédben a másik házaspárt emlegetik példának... Szabóné Boronyákékat, Boronyákné Szabóékat. Ők Pistával megilletődötten keveset beszéltek erről és szemérmesen, ahogyan csak férfiak tudnak; hallgatva is sokat

mondani olyasmiről, amit beszennyeznének a közönséges szavak. Egyszer arra ment haza, hogy a valamiért betoppant Szabó aprófát vágott Piroskának. Azontúl mindig volt aprófa a kamrában. S ők maguk között szót sem ejtettek erről Pistával.

Ó, Piroska! Csak foszlányok juthatnak az ember eszébe ilyenkor a szerelemből. Olyan ez, mint a muzsika. Néhány akkord csendül fel, de eltölti a lelket, zeng az emberben az egész szimfónia.

Egész teste sajgott. Ébren volt. Bejött a bőrkabátos. Nagyon fáradtnak látszott. Barátságosan nézelődött, s kibökte:

— Jöjjön!

Boronyák nehezen tápászkodott fel, de mert pihent néhány napot, tudott járni. A lépcsőn a bőrkabátos belekarolt, segített.

Kiléptek a téli éjszakába, és Boronyák megtántorodott. A csendőrőrs udvarán voltak. Fent ragyogtak a borongó csillagok, a telep ismerős levegője, szele simogatta Boronyákot. Az a gondolat motoszkált benne, lám, ezek aztán felkészültek, valóságos földalatti börtön van az épület alatt. Már az irodában voltak. A próbacsendőr — vagy ez másik? — gépelt, mint akkor. A belső szobában semmi sem változott: — Horthy képe a falon, hosszú asztal, néhány szék.

Magas, sovány, fogatlan, ősz ember hőkölt vissza, mikor beléptek. A telepi borbély. Kezében piszkos kendőt lengetett.

— Alássz... Jóestét, Boronyák úr. Idehivattak, hogy borotválkozni akar. Hát tessék, kérem. — S lenyomta a székre, majd két ujjal, óvatosan gyűrte Boronyák gallérjába a piszkos kendőt.

A szakállas ember nagyokat lélegzett, és elhárította a bőrkabátos segítségét.

— Nem csoda, kérem, több mint másfél hete borotváltam Boronyák urat. Komoly szakálla van, ha nem volna ilyen szürke, meghagyhatná... Hehe!

Mit fecseg ez? Ő, már másfél hete itt lenne? Lehet.

A bőrkabátos kiment.

— Az a szerencse, kérem, hogy jól végződött. Minden jó, ha a vége jó! Hehe! — Csattogtatta az ollót, így szedte le a szakáll nagyját, aztán pamacsolt, verte a habot. Mutatóujjával törülte ki a roskadt vendég szájából, szeméből.

Hersegett a borotva alatt Boronyák erős szakálla. A végén még pacsulival is bekente, s tükröt tartott eléje. Sokáig bámulta az

idegenre változott, sovány arcot: ez lenne ő? A borbély heherészve elment.

— Mosakodjon meg — mondta fáradt hangon a bőrkabátos. — Valamit kell magával búcsúzóul közölnöm.

A mosdó ajtajában támaszkodott, s mikor Boronyák letette a piszkos törülközőt, úgy kapta el a gallérját, az biztosra vette, újra kezdődik a verés és a hallgatás. Kár volt kizökkenni belőle, nehéz lesz újra megnémulni.

— Ami történt, közöttünk marad. Befogd a pofád, mert találkozunk még, de azt megkeserülöd. Amit kaptál, a tiéd, elfelejted. — Fujt egyet, és ellökte, menni akart, de a küszöbről még visszanézett. Szemében furcsa fény villant, nem lehetett tudni, gyűlölet vagy félelem.

A tiszthelyettes jött be, kivillantotta aranyfogait. Tokás arcán tettetett részvét rezgett. Csizmáján táncolt a fény, amint lépkedett.

— Nem valami jó színben van, Boronyák úr... Menjen szépen haza.

Erre felkapta a fejét, gyanakodva kémlelte a csendőrt, de hallgatott. Mit akarnak ezek? Nagyon gyengének érezte magát, a székre szédült — azt hitte, elájul. A tiszthelyettes adott egy pohár vizet.

— Remélem, nem lesz több félreértés közöttünk. Amit a nyomozó mondott, ne felejtse. S nehogy eszébe jusson orvoshoz menni meg efféle. A telepet három hétig nem hagyhatja el. Megértettük egymást?

Boronyák bólintott. A tiszthelyettes végignézte, s mivel berregett a telefon, kiment.

Nemsokára hívta a próbacsendőr. Rövid, semmitmondó jegyzőkönyvet iratott alá — azzal végződött, hogy minden törvényes formát betartottak, s holmiját hiánytalanul visszakapta. Ott voltak a könyvek, újságok, s lepecsételt borítékban a pénz... Most tudta meg, hogy a felesége egy fillér nélkül maradt otthon. Odaadták iratait is.

Befűzte a bakancsát. Zúgott a feje, közel volt megint az ájuláshoz. Botorkált hazafelé, nagyon nehéznek érezte a csomagot, a madzag vágta a kezét. Többször letette. Senkivel sem találkozott az úton, néptelen volt a telep a késő éjszakai órában. Az üzemek hallgattak, ez a csend is fájt, szokatlan volt.

Néha megfogta a léckerítést, úgy pihent, s letörülgette a verejté-

két. Az ablakuk világos volt, úgy látszik, Piroska fent van még. Nagy sürgés, beszéd hallatszott ki. Kinyílt az ajtó, és Szabóné toppant eléje, vízzel telt lavór a kezében.

— Szent isten... Péter! — Elejtette a lavórt, a víz leloccsant, lucskos lett a ruhája. Lódult, mintha menni akarna befelé a jó hírrel, de aztán elvette a könyveket. — Menjen be szépen...

Bebotorkált.

Piroska az ágyon feküdt, s mikor meglátta őt, elhalón sikoltott. Szabóné befutott, és először is elvette onnan a pólyát.

— Leánya van, Péter. Az este született. Koraszülött, de egészséges. Nem is örül?

Boronyák az ágyra omlott, s amint magához tért, érezte halántékán Piroska meleg ujjait. Nemcsak ő sírt, hanem Szabóné is. Őt meg Szabó ölelte fel, a székre ültette.

— Terus, bontsd gyorsan a másik ágyat, hallod! Igyál, komám, egy kis bort, az megerősít, Piroska úgyse pusztítja... Jó, hogy megjöttél, most már nem sír majd annyit. Téged szépen rendbetettek, rohadjon le a körmük.

Elfogadta a bort. Aztán Pista etette hússal, főtt tojással, mint a gyereket. Piroska nem sírt már, a kisleányát nézte, s hasonlítgatta vonásait a férjével.

Az ágyban elaludt, de nem sok időre. Felriadt, és kiáltott Szabónak, erőtlen hangon kérdezgette, mi történt a telepen az ő lefogása után, kit választottak helyette a bizottságba?

Szabó mindent elmondott, aztán lekattintotta a villanyt, és kihívta a maga feleségét. Piroska suttogva sorolta, mit tettek értük Szabóék. Tele van a konyha élelemmel, s éppenúgy édesanyjánál is. Az apjáról semmi hír nincs. Szegő és a tiszthelyettes azt mondta a munkásoknak, akik érdeklődni mentek, hogy Balló és Tamás Éva sorsáról semmit sem tudnak, Boronyák kihallgatását befejezik, aztán eldől a sorsa, lehet, hogy szabadlábra helyezik. Az elvtársak nem hitték, olyan hang is volt, Boronyák helyzete a legsúlyosabb.

Nemsokára elaludtak mind a ketten.

Ébredés után figyelmesen megnézte a leányát, egészen elhitette magával, hogy övéi között van, s újra Szabóért kiáltott. Terus jött csak be. — Pista hazament még az éjjel, otthon egyedül vannak a gyerekek. S azonkívül ma már dolgozni kell. Megindulnak

az üzemek, felveszik a munkát. Szabóné örömmel beszélt erről, s azonnal észrevette Boronyák szemében a kemény szomorúságot.

Balló, Tamás Éva? Az ő sorsuk elszakadt a telepről? Tovább lehet menni talán nélkülük? Boronyák magára nem gondolt most — s azt sem érthette, mi játszódott le az emberekben, amíg ő bent volt. Amúgy is elözönlötték a lakást a sárga kezű leányok. Csoportosan jöttek, benéztek a gyárba menet. Hoztak valamit Piroskának, megcsodálták a kisleányt, Boronyákot vigasztalták, s elhalt csengő nevetésük odakint. Szabóné is elment velük. Mindent bekészített, háromszor is megkérdezte, kívánnak-e valamit?

Az ismerős dudaszó őt is majdnem kiugrasztotta az ágyból. Feljajdult az önkénytelen mozdulattól, sokáig töprengett, aztán megszorította Piroska odasimuló kezét. Ilyen hát az emberi élet!

Az asszony felkönyökölt, s a téli nap ritkás fényénél simogatta, nézegette a férje meggyötört arcát, a mély árkokban még szenvedés feketedett — s kérdezgette asszonyi szánalommal, mit csináltak vele, nagyon bántották, kínozták? Péter hallgatott, nem válaszolt. Mintha ráébredne végre, mi történt, feleségét faggatta a szülés szenvedéseiről. Piroska pityergett, ő sem mondott semmit.

Délfelé váratlanul beállított Rattkainé, aki mostanában gyakran hazajött Pestről, és szívesen járt régi munkatársnői közé. Ételt hozott. Kihordta az összes edényt, és ragaszkodott, hogy az ő húsleveséből egyenek. Felmérte a lakást, és alapos takarításba fogott, még a konyhát is felmosta. Aztán bejött, és üldögélt velük szótlanul, nem kérdezett semmit, csak fürkészte a két embert. Szemében furcsa árnyékok aludtak, tekintete mozdulatlannak tetszett, mereven bámult sokáig a téli napsütésbe. S valamit mormogott a végén, hogy mindenkinek megvan a keresztje, és búcsú nélkül elment. Azt hitték, kint van még valahol, mikor az alkonyattal megjött Szabóné. Csodálkozva nézett körül, ő már nem látta Borbálát.

Aztán Piroska édesanyja érkezett látogatóba, félénk pillantású gyerekeivel. Majdnem vádolólag kérte számon az urát Boronyáktól. Elmondta, hogy sokat imádkozik az emberért, majd csak hazasegíti az isten, volt már többször a templomban. De az biztos, hogy soha nem avatkozhat a más dolgába többet, ha hazasegíti a Mindenható. Mert ő különben nem él vele egy percig sem! Sokszor kimondta ezt a szót az életben, de nem gondolta még ilyen komolyan eddig. Elég volt az örökös bizonytalanságból, nyomorúságból! Mi

lenne vele, ha a telepi urak nem könyörülnének rajta? Mosást vállalt, az összes német úr neki adja a fehérneműjét, már beajánlották Babarczy titkár úrhoz is meg az igazgatóhoz. Majd azoknak könyörög az uráért. A plébános úrnál már kétszer volt, megígérte, ír az ügyészségre.

Egy szóra elfogadta a sokféle ételt, belerakta Szabóné vesszőkosarába, és elment a gyerekekkel. De még tett néhány megjegyzést búcsúzóul, szidta a kommunistákat, a vejét is — amiért nem nyughatnak, ők az okai minden szerencsétlenségnek. Lám, kikért verekedett az ő ura? A rongyos falusiakért, azoknak megmaradt a bérük — az ő támasza meg börtönben senyved. Hol itt az igazság?

*

Boronyák gyorsan talpraállt. Szabóné benézett mindennap, aztán elmaradt, mikor Piroska kilábalt az ágyból. Jöttek a leányok is, hóvirágot találtak, nagy csokorral szedtek az üzem körül, s elhozták.

Szabóné tartotta keresztvíz alá Boronyákék kisleányát a telepi kápolnában. Az anyós jött el főzni, ezen a napon nem síránkozott. S a két házaspár üldögélt a szobában, ahol égett a tűz és ömlött befelé a napsütés is. Nem hívtak mást. Boronyák hozott egy kis bort is a kantinból. Koccintottak Boronyák Piroska Éva egészségére. Az első névhez Boronyák ragaszkodott, a másodikhoz Piroska. S így a kedves barátnő is közöttük volt, bár semmi hír nem jött róla.

Szabó és Boronyák elhúzódtak az asszonyoktól, beszélgettek.

— Amikor lefogtak benneteket, majdnem kiszakadt a szívem, hogy nem lehetek köztetek... Sehogyan sincs ez rendben. Megmaradt a bérünk, de odavannak a mieink. Sokat gondolkoztam... Semmit nem tehetünk az urak ellen. Azt mondom én neked, nem lehetett másképpen. Olyan ez, mint a falra borsó... Az lesz, amit az urak akarnak. A kommunisták hiába verekednek a túlerő ellen.

Boronyák lassan itta a bort, behunyt szemmel, s arcát a nap felé tartotta, nyakán, halántékán ráncok gyűrűztek, mintha megöregedett volna egy kicsit az utóbbi időben.

— Te mondtad, a bér megmaradt. S ez már győzelem. Ezért állt le a gyár. Majd megjönnek a többiek is. A háborúban az kap golyót, aki legelöl van a rohamban! S ha buknánk? Akkor is harcolni kell. Nem te lettél az utódom a sztrájkbizottságban?

— Az semmi! Engem nem vittek el. Egyszer beszéltünk az urakkal.

— Most nem vittek. Mert így fordult a háború... Sor kerülhetett volna terád. Ami késik, nem múlik. Nem ez volt az utolsó ütközet, és ezt mégis mi nyertük meg.

— Az rágja most a szívemet, hogy ezt a francos telepet se lehet kiszámítani, erre se építhet az ember, akármikor összeborulhat az egész. Akárcsak a régi nyomorúságban.

— No aztán? Meg tudnál békélni a régi élettel, Pista? Visszamennél dolgozni a pusztára vagy akár csak a faluba is?

— Nem erről van szó!

— De pontosan erről. Elindult valami, amit nem lehet megállítani. S te vagy én elfáradhatunk, kiállhatunk a sorból, ez semmit sem számít. A rohamozó katonák kénytelenek félrelökni a sebesülteket, a halottakat meg átlépik. Én sebesült lettem, de már gyógyulok. Pedig... Tudod, min gyötrődtem egész héten? Senki nem jön hozzám a mieink közül, pedig adtam jelzést már a felső pártvezetésnek, hogy megvagyok. S becsülettel helytálltam, ezt tudniok kell. Szegő tudtomra adta azóta, hogy ő szólt a nyomozó hatóságnak, tartja a szavát, a régi tésztát nem lehet megkeleszteni... S mivel így van, hát a mostani hurokból is kiengedtek — most már világos. De a párt nem válaszolt. Semmibe veszik, amit itt csináltunk? Pedig nem kis dolog. Dehát nem érzékenykedhetünk. S itt nemcsak rólunk van szó... Majd később látszik meg igazán, milyen nagy dolog történt a telepünkön ezen a télen.

— Megértelek én, testvér... Itt járt egy szakszervezeti küldött, nekemtámadt. Azt mondja, miért adtuk oda a szervezett munkásság erejét ilyen szélsőséges kommunista akcióhoz. Ezért felelősségre vonhatnak ám... Ilyeneket lefetyelt, győzte szóval, mint a cigánygyerek füttyel.

— Kit akar felelősségre vonni?

— Engem gyalázott, mindennek lehordott, azt óbégatta, hogy a kommunisták spiclije vagyok... A fene értette minden szavát, megmutattam neki az ajtót, és utánaszóltam, várjon, amíg üzenek érte.

— Várható volt. Semmi ez. Jobboldali feszengés.

— Éntőlem tisztítják meg a szakszervezetet? Úgy otthagyom, mint Szent Pál a maga értetlenjeit, főjenek a saját levükben. Meny-

nyit törődtem, aztán ez a hála... — Izgatottan rángatta szemébe lógó haját.

— Igyunk egyet Pista, ne tüzelj. Nem a munkások beszéltek így veled, hanem egy aktatáskás szervező. Ne törődj vele, te a munkásokért, magadért léptél a szakszervezetbe, nem?

— Kiforgatod, amit mond az ember... Különben írtam egy levelet megint a „Népszavá"-nak.

— A végén felcsapsz firkásznak.

— Megírtam, hogyan vittek el benneteket... Erre jött ide az a küldött. Habzott a szája, úgy kiabált velem. A fene érti ezt...

— Én se tudnám könnyen megmagyarázni, úgyis megérted hamarosan. Kihámozod te az igazságot körömmel is, Pista, nem féltelek!

Abba kellett hagyni a beszélgetést, mert látogató jött. Rattkai mérnökné nyitott be. Levetette már a gyászt, világos tavaszi ruhában más nőnek látszott. Nem az asszonyokhoz ült, egyenesen Boronyákhoz fordult.

— Ne haragudjanak, komoly dolgot kell mondanom...

— Tessék, asszonyom. Ugye nem akarja elvinni az álmunkat? Iszik egy pohárral? A legkedvesebb vendég a maradékot kapja.

— Nem kérek. Ide figyeljen... A férjem ugyan megtiltotta, hogy eljöjjek, mert nagyon be van gyulladva. Felkutatta az egész lakást, égeti a könyveket, újságokat. Kormos, mint a kéményseprő.

— Biztosan elfogyott a tüzelőjük... — mosolygott Boronyák, de közben élesen figyelt, észrevétlenül intett a megmerevedett Szabónak. Az asszonyok is idehallgattak, még a kisleány is abbahagyta a sírást.

— Ne tréfáljon. Kivettem én belőle. Pesten letartóztatták az egész pártvezetőséget... Akik ezt a Magyarországi Szocialista Munkáspátot vezették...

— Értem. Honnan tudja ezt a mérnök elvtárs?

— Mit tudom én. Olyan, mint a bolond. Önmagának esküdözik, hogy most már elég volt, semmiben sem vesz többé részt. Az éjjel ette az altatót, és futkosott a házban. Nagyon odavan! Mindent eltüzelt.

— Neki eddig se esett baja. Ne tessék félni nem is lesz semmi.

— Én nem bánom, akármi történik vele. Az esti vonattal elme-

gyek vissza Pestre. Nem szívok vele egy levegőt. Azért jöttem, hogy vigyázzanak magukra, mert ez valami nagy bajt érez.

— Köszönjük a gondoskodást asszonyom. Még megháláljuk.

— Akkor... én megyek is. Szervusztok, asszonyok. — Magára kapta világos kabátját, és itthagyta furcsa, idegen illatát.

— Te, Pista... — Boronyák elgondolkozva cigarettázott.

— No?

— Ez az asszony alighanem igazat mondott. Itt nagyobb baj van, mint gondoltam. Szólni kell a többieknek, te menj át Somorhoz, mondd el neki. Én meg Bugyogóba sietek.

— Péter, nem engedlek. — Piroska felugrott. Arca sápadt volt, de szebb lett, nem lehetett volna megmondani, miért.

— Muszáj. Ott is vannak asszonyok, akik féltik a férjüket.

— Beteg vagy még, az éjjel is kiabáltál. Furcsán énekeltél. Alig tudtalak felrázni. Olyan furcsa voltál, féltem. A Tiszáról meg a Csillag-pusztáról motyogtál.

— Elkísérem Pétert — mondta eltökélten Szabó, nem nézett Boronyákra, de vette a kabátját régi ünneplőjére.

— Legalább vigyáznak egymásra — jegyezte meg Szabóné. — Ha félnek visszafelé az erdőben, majd fütyölnek. Itt maradok veled, Piroskám.

Késő éjjel jöttek még a férfiak Bugyogóból, úgy lopakodtak be a telepre, mert Péternek nem járt le a három hete, amit a csendőrök kijelöltek, hogy addig sehová nem mehet.

Megindult az olvadás. Minden tocsogott, de a szél hűvösre fordult.

Szabóné köhögni kezdett az úton, s reggelre belázasodott, nem tudott a telepre jönni, be kellett hozzá küldeni a gyári orvost. Tüdőgyulladást állapított meg, porokat írt.

Öreg Szabó ápolgatta nappal a menyét, elkészítette a vizes borogatást, a fal felé fordult, míg Terus magára rakta. Aztán az unokája leckéjét ellenőrizte nagy komolysággal.

Néhány nap múlva minden újság tele volt a letartóztatások hírével.

*

A villát kastélybeli bútorokkal rendezték be, sötétre pácolt, nagy szekrények, sublótok, vadászatot ábrázoló képek és kopott, de drága szőnyegek voltak itt — és a vörös kastély ódon hangulata.

A kandallóban szürke hamu sötétedett a parázson, Babarczy széjjelkotorta, és dobott rá néhány hasábot. Hamarosan lángolt a tűz. Lekapcsolta az ernyős hangulatlámpát, visszahevert a nagy karosszékbe, s intett Marsányinak, aki papucsos lábait közelebb tette a meleghez. Felemelték a poharat, de nem köszöntötték már egymásra, jócskán ittak ezen az éjjelen.

— Szóval megadtad ennek a hülye Rattkainak?

Marsányi sokáig nyújtózkodott, bámult a lángokba. Nevetett.

— Ugrált, szokása szerint, hogy ő becsületes kommunista. Elfutott a méreg, kiraktam neki a kártyákat. „Azért engedtünk Bécsbe, hogy hurokrahozd Gombost. Jó, ne csikorgasd a fogad, nem vagyok kíváncsi a dumádra, kisfiam! Akartad vagy sem, a kezünkre játszottál. Láttam, hogy érzékenykedsz, hát magadra hagytunk. De minden lépésedet figyeltettem. Sikerült, megvan! Vigyáztam rád, nem a te lakásodban kaptuk el a telepen, hanem Bugyogóban, éppen nála volt utasításokért az a Balló... Eredj szépen Stockholmba, tanulmányútra küld a gyár, majd elintézem, hogy korábbi dátumot írjanak az útleveledbe, kisfiam. Így nem lesz bajod a sztrájk miatt sem. És ne ugrálj nekem többet, jó lesz, ha megcsendesedsz, kiverte már a hab az oldaladat. Elutazott, de nagyon félreállt a szája. Azzal fenyegetett, hogy öngyilkos lesz, és mindent megmond a kommunistáknak. Na, nem féltelek én, annyira hülye nem vagy te. El is utazott.

Babarczy kihörpintette az alját poharából, és újra töltött.

— Mikor a készülődéskor először szóltam neki négy szem közt: „Árpi üzent", s elmondtam, mit kellene tennie a pártban, makrancoskodott, és otthagyott. Szóba se állt velem többet. Sajnos, semmit sem értünk el. Nyakunkra szakadt ez a hülyeség. Ezt Rattkainak is köszönhetjük. Azt hittem, meghibbant a pasas.

Marsányi kézbefogta a tele poharat, az emelkedő lángok világánál nézegette a színét, gyönyörködött benne.

— Nem fontos. Még felhasználhatjuk Rattkait alkalomadtán. Az is valami, hogy eddig mindig tudtuk, mit akarnak. S Gombos már a kezünkben van. Ez a legfőbb! De most rólad beszélgessünk. Hogyan feledkezhettél meg annyira azon a mulatságon, a faluban? Jelentették nekem, hogy szétlőtted a kormányzó úr mellszobrát. Ezt a dolgot nagyon fel lehetne ám fújni, remélem, ezzel tisztában vagy?

Babarczy egyhajtásra kihúzta poharát.

— Részeg voltam — mormogta. — Minden okom megvan, hogy haragudjak Horthyra. Fölfuvalkodott majom. A mi hátunkon mászott az uborkafára, és a végén a fejünkre tojt. Engem sokáig hitegetett, tanulmányozta a terveimet, aztán, hogy az antant fenekét is kinyalja, harcban fegyverezte le az embereimet az Éhman-telepen. Mert Párizsban pofáztak valamit. Képzeld el a helyzetemet, pajtás... A birtokomat kihúzták alólam a zsidók. Akkor nem törődtem ezzel, mert azt hittem, hamarosan mindent visszaadhatok nekik kamatostul. De Horthy elárult bennünket. Kirúgta a legjobb bajtársait, és a zsidókba kapaszkodott, azoknak pitizett. Hej, betyár élet! Volt akkoriban bajom a feleségemmel is.

— Elváltatok?

— Nem. Nekem egyébként mindegy. Akkor válok, mikor az asszony akarja. Papiros van a kezében. Elvettem anyuska kívánságára, dehát... alapjában köpök rá, engem a nők nem érdekelnek! Elment azzal a zsidó Szegővel — hadd menjen. De képzeld a helyzetemet, Horthy éppen akkor törvényen kívül helyezett, majdnem hogy letartóztattak, a sok külföldi zsidó újság, mind ezt harsogta, ha olvastam angol, fancia lapot, a hideg rázott. Nemcsak Horthy, de még az emberei sem fogadtak, szóba sem álltak velem. Mintha leprás lennék. Szökjem el? Hová? Mit tehettem volna? Csináltam egy fordulatot, mert a birtok bajai is rámtekeredtek. Amit Szegővel meg a barátaival szerettem volna tenni, ezt elföldeljük egy időre. Mást nem bírtam kitalálni. Okos vagy, Szegő? No, majd én okosabb leszek nálad... Senki nem segített énrajtam, de te fogsz, majd én megmutatom! Nem volt könnyű, de kibírtam. Egy kicsit megzsaroltam, de különben jó pofát vágtam mindenhez — egy ideig ígérgetett, majd idesegített... szociális titkárnak. Először úgy volt, igazgató leszek, de az a szemét Horthy ebbe is beleköpött, azt mondja, külföldi, nyugati érdekeltség, hátha megtudják a múltamat. Így talán nem tudják? Nem törődnek ezek ilyesmivel. Az az idő elmúlt. Szegő úr előtt megalázkodtam, nem tehettem mást. Amit magamban gondolok — az megint más! Bennem van, de nem szólok, hallgatok. Semmit nem felejtek. Mindent számontartok, nem maradok adósa. Igyunk pajtás!

— Azért nem kell kormányzósértést elkövetni, Babarczy őrnagy. Babarczy legyintett.

— Nézd, Árpi, engem ne ijesztgess, mert úgyis hiába. Szétlőttem

azt a szobrot? A fene! Ez semmi ahhoz képest, amit Horthy vétett énellenem. Jól tudja ő ezt. Jelentsd neki a dolgot, ha akarod, semmi sem lesz belőle. El tudna talán intéztetni engem, de nem éri meg neki. A régi fiúk mind tudják, ki az a Babarczy Béla, azt is, mit tettünk mi annak idején... És mindenkit sorra nem lehet hűvösre tenni. Nem félek én, menj, jelentsd Horthynak. Majd meglátod... semmit nem szól, azt is lassan mondja és németül.

Marsányi visszakozott, valóban olyan utasítást kapott, meg kell értetnie Babarczyval, ilyeneket nem illik tenni. Az ő főnökei mind jól ismerik, és nagyra értékelik az öreget.

— Jól van, kérlek, csak nem kell előhozni, aludjon el a dolog itt is. Mert az érdemekkel sem lehet ám sokáig büntetlenül visszaélni.

— Ne fecsegj! Inkább igyál. Ezt a szőlőt még az apám ültette Csopakon. Ferencz Jóskának minden évben küldött egy hordóval a terméséből Bécsbe. S még a királytól se fogadott el fizetséget. Megjött a saját kezű levél, avval meg pipára gyújtott.

— Egészségedre, Béla bátyám...

— Szervusz! Úr nem koccint.

Jó ideig figyelték renyhén a lángok játékát.

— Látod, Árpi, nem való vagyok ebbe az elfajzott világba... Ha nem járok túl Szegő eszén, hol lennék most? Sehol. A birtokomból régen kiforgatták volna. Így meg telik az adósság, a bank a bérlő, hát nem macerálnak. Föld nélkül mi a magyar úr? Semmi. A birtok megmaradt, amit itt keresek, abból szépen megélek. Hatvan holdat magam kezelek, a kispuszta megvan, oda akármikor mehetek, s a szőlőm is terem Csopakon. Bízták volna rám ezt a sztrájkot, adtam volna ennek a vörös hordának! Nem tárgyalni velük, mint ezek, korbácsot és golyót nekik, amíg moccannak. Más nyelven úgysem értenek. Első dolgom volt, a fölvonulás utáni napon becsukattam a gyári boltot, semmit se tudjanak venni itt, a tartozásokat meg vegyük csak számba, ügyvédi felszólítást mindnek. Másfél hétig sztrájkolgattak, de már nincs mit enni, máról holnapra élő sehonnai nép ez. Megtörtek volna... S akkor idejön az a hülye Szegő, a vezérigazgató úr, a nyálas jogtanácsosával, ezzel a Csalával. Egyezkedni kezd a vörösökkel... Tudod, mit mondok neked, Árpi? Akármilyen gazdag zsidó, vakard meg egy kicsit, kibújik belőle a vörös, itt szaval az igazgatónak meg nekem, hogy a munkás-

ságot is meg kell érteni és leülteti őket, úgy tárgyal. A katonaságot meg elparancsolja a telepről. Szégyenszemre hazavonultak Hajmáskére. Mintha nem is ő adott volna utasítást a fizetésleszállításra. Erről bezzeg hallgatott. Minket félredobva megegyezett velük. A fizetésleszállítást hatályon kívül helyezte, a többit megígérte, amit követeltek még. Erre holnap felveszik a munkát. Nahát, anélkül is felvették volna, az én embereim bent vannak a faluban, hozták a híreket, csak betojni nem szabad! A bérmunkások két nap múlva jelentkeztek, én küldtem el őket. Szegő előttünk még azt is elismerte, valóban ő adott utasítást a fizetések ilyen rendezésére, de azt is írta, hogy alkalmas időben kell végrehajtani, hogy ne okozzon megrázkódtatást. Megcsináljuk mi még azt, de most nem lehetett, azt mondja. Ki az isten érti az ilyen zsidót? Jó pofát vágtunk az igazgatóval, ha neked, nekünk aztán mindegy, nem a mi pénzünk van a gyárban, hanem a tietek.

— Nem buta ember a vezérigazgató úr. Nem akarja a húrt túlfeszíteni, nekem külön még a későbbi terveiről is mondott egyet s mást.

Ittak, Babarczy gyanakodva figyelt, felemelkedett, még a foga is megcsikordult, ledobta a poharát, maradék bora kifolyt.

— Ne idegeskedj, Béla bátyám. Szegőt is meg lehet érteni.

— De Boronyák! Ilyen csirkefogót szabadon engedni. Hej... hogy ezt fel nem huzattam Lepsényben! Régen elrohadt volna. Ott valahogyan túljárt az eszemen, ezt a Gombost is megszöktette. Vallott erről Gombos?

— Még nem tudtunk kivenni belőle semmit, mi ráérünk egy kicsit, majd megtörik.

— Régóta gyanús volt nekem ez a Boronyák, láttam én a pofáját valahol, aztán arra is rájöttem, hogy a vörösben, később Lepsény is eszembe jutott a nevéről. Akkor rögtön szóltam neked, de nem vittétek el a gazembert!

— Béla bátyám, ne tüzelj. Bizonyos dolgokat meg kell értened. Már nem tizenkilencben vagyunk. Akiket akkor megbüntettetek — azokon fű nő, de mi nem használhatunk ilyen eszközöket. Mit tudsz erre a Boronyákra bizonyítani végső soron? Azt, hogy vöröskatona volt, kommunista volt. Mit tehetek vele ma már ezért? Lényegében semmit. Kidobathatom a gyárból — menjen napszámosnak. Dehát érdemes ezért veszkődni? S ezt Szegő is tudja. Bele tudnám most

alaposan mártani, mert gyönyörű dolgokat beszélt az iroda előtt, kormányzósértés. Szerezhetnénk tanúkat, te külön pert akaszthatnál a nyakába, de kettős baj van... Nem érdeke senkinek, hogy a te neved az újságokba kerüljön ezzel kapcsolatban, külföldre juthat, ezt Szegő is említette... S ő vett ide fel téged annak idején. Ez az egyik. A másik pedig, hogy ennek a Boronyáknak a szénáját egyszer rendbe hozta már, az építés kezdetén, s akkor éppen te segítettél, nyilatkozatot adtál, kedves Béla bátyám, hogy biztosan tudod, Boronyák nem volt vörös... Így aludt el az ügye.

— Muszáj volt, akkoriban kényszerhelyzetben voltam, Szegőtől függött minden — s őszintén szólva nem törődtem vele, kiről van szó, fogalmam se volt semmiről. Micsoda aljas csirkefogó ez a Szegő! Na megállj, megkapod még! — Felugrott, és csikorogva, átkozódva járkált a homályos szobában, majd újra dobott a tűzre.

— Balló, a sztrájk szervezője, Tamás Éva a vörös zászlót vitte, őket senki sem veszi ki a kezünkből. Az újságok hiába írkálnak róluk — bent van minden a külföldi lapokban. Persze, ha annyit ugatnak odakint, ezekre se sózhatunk sokat. Gombos más... Hamis iratokkal járt itt, őt lázításért vonjuk felelősségre. Olvastad a cikkeket a mi lapjainkban? A vörösök ügynöke lázítja a munkásságot. A mostani munkafelvételről nem engedek egy sort se írni. Majd pár hét múlva, mire sok minden elfelejtődik. Itt van még Boronyák. Rá lehetne húzni a vizes lepedőt, de az a baj, a beszédének pontos szövegét közölte egy külföldi vörös lap, a tiéddel együtt, Béla bátyám... S ebből sok kellemetlenség származhat. Szerencsére a te nevedet nem írták ki, úgylátszik nem tudták. Szegő magyarázhatna nekem, ami jól esik, ha nem volna így... hogy újra felkeverhetik ezt is. Legjobb megoldás, ha Boronyákot futni engedem. Akkor mindenki befogja a pofáját. Valakit amúgy is el kéne engednem hármójuk közül, mert az összes illegális szálat elkaptuk, lefüleltük Gombost, egész csomó jómadár a kalitkánkban van már, de még figyelni kell, hogy kikkel tartanak kapcsolatot. Boronyákot elengedjük, így ez is megoldódik, remélem, érted? Meg aztán Rattkait is fedezni kell... hogy tudjon majd nekünk dolgozni. Ne gyanakodjanak rá, amiért egyedül van szabadon a vezetők közül.

— Nem ártott volna, ha rothad ez a Boronyák egy kicsit a börtönben, a többivel. De ha így kell, egye fene! Megtalálhatjuk később is.

— Talán egyszer beszélek vele, hátha érti az okos szót. Gombost Bugyogóból Pestre vitettem, s a másik kettő is ott van már régen. Boronyákot ezért tartottam itt, kilöktem, most már futhat.

— Azzal ugyan nem beszélsz okosan, megette a fene a fajtáját. Akartam én, mikor mindenre rájöttem, célozgattam előtte, de egy szót se szólt, otthagyott. Gondoltam, talán majd szökik valamerre, de egy lépést se tett.

— Mindegy, annyit legalább elérek, hogy tartsa a pofáját, amit kapott, azzal ne dicsekedjen, mert a többiek után vitethetem. Igaz, már eleget veszkődtem. Fáradt vagyok. Egye a fene a fajtájukat. Már kivirradt, nézd csak, Béla bátyám. — A nehéz, sötét függönyök szárnyai között szivárgott be a világosság. Marsányi az ablakhoz botorkált harisnyában. Ásítozva jött vissza, ivott még egy pohárral, és nézte a lefittyedt szájú Babarczyt, aki hortyogni kezdett.

Legyintett, és a fürdőszobába ment, frissülni.

Amint a langyos vizet végigcsorgatta magán, megrezegtette a vastag tejüveget a gyár gőzdudája. Másfél hét óta először szólalt meg, hívta az embereket munkára. Marsányinak eszébe jutott Rattkainé, akit legutoljára azzal akart megzsarolni, hogy mindent megmond az urának botrányos életmódjáról. A nő csak nevetett a fenyegetésén. Erre közölte vele, hogy elintézi azt a koszos suttyót, akibe beleesett. Csak úgy tréfából mondta, s erre Borbála vijjogva esett neki, mint a keselyű, alig tudta a szemét megmenteni tőle. Micsoda tűz van abban a nőben; ez a hülye Rattkai meg azon nyavalyog, hogy érzéketlen. Nem nyugszik addig, míg a kulcsot meg nem találja hozzá. Éppen az ő esete, s alighanem összeillenének. Ha ma leadta a jelentést Pesten, felkeresi, meglátja, mire megy vele.

Ettől jókedve lett, dúdolgatni kezdett a vízben. Kipillantott az ablakon. Kisütött odakint a téli nap, csepegett a háztetőről a hólé.

Második rész

HAJNALI VEREBEK

I

TÉLBEFAGYOTT az őszi borongás, észrevétlenül apadtak el a hideg esők. A kopár gyümölcsöskertekben madárijesztőket cibált a szél, egészen másképpen orgonált haragos kedvében, mint otthon, a völgyben. Sokan beköltöztek a városba, a környékbeli villák kapuján ormótlan lakatok lógtak, házmesterek, kertészek ballagtak reggelenként az Olasz fasor felé a söntésbe.

Borbála valósággal elsodorta Ferkót az Elemér utcából. A legény tüzet fogott megint, de amint lohadt a láng, úgy érezte, megfullad a füsttől. Mint aki bódult részegségből, fájó fejjel eszmél, s gyűrögeti az undort, nem merne tükörbe tekinteni — úgy ébredt egy reggelen. Borbálának is haza kellett mennie a telepre, hosszabb időre egyedül hagyta, s azonnal szökni akart a kis lakásból, mintha fogságban lenne. Egyszerre rohanta meg a lelki hányinger, saját magától is undorodott. Nem látta már olyan szépnek Borbálát, mint valamikor, észrevette, hogy kozmetikushoz jár, eltávolíttatja magáról időnként a gyorsan növő szőrszálakat, mindenféle krémmel puhítja az arcát. Melyik csepp csordul ki a tele pohárból? Mennyit csókolta, ölelte, becézte Ferkót, tragikus esküket eszelt ki, eléje térdelt — de a tálból habozás nélkül elvette a jobb falatokat. Amikor birkóznia kellett a bolonddal s Borbála az övé lett, észre sem vette, hogy napszámra éhezett... Borbála behívta az istállóból szerelmeskedni, de sohasem kérdezte meg, hogy éhes-e? Ő maga nagyon szeretett csipegetni, inni, ha elfáradt a csókolózásban. Öleltette magát Ferkóval, az ölébe tálat vett és csillapította éhségét. A fiúnak úgy vetett oda a maradékból — vagy éppen játékosan etette —, ahogyan a kedvenc állatot szokás. Most, utólag jutott eszébe Ferkónak mindez. Neki is tetszett eleinte ez a férj-feleség játék. Borbála

fizetett mindenütt, mielőtt vendéglőbe mentek, az „uracskájának" zsebébe dugta a pénzt, látszólag Ferkóra bízta a dolgokat, de minden fillért számontartott.

Az elválás előtt — hosszabb időre utazott haza — Ferkó emlékeztette ígéretére, hogy neki munkát szerez. Már mehetett volna dolgozni, üzentek az Elemér utcából, de akkor nem engedte el.

Borbála éppen a harisnyáját húzta összeráncolt szemmel, hosszan simogatta a lábán, s a tükör előtt hedergett, jól áll-e? Divatos, rövid ruhát vett magára, Mariannhoz készült búcsúzni. Ferkóhoz perdült, nevetett.

— Nem engedlek! Voltál már a Szabolcs utcában, a rokonomnál?

— Mikor lettem volna?

— Be ne tedd oda a lábadat. Van nekik egy jó firma leányuk, az rögtön szemet vetne rád, ismerem. Ne félj, adok én annyi pénzt, amennyit ott keresnél. Küld apám, s Rattkaiból is kivágok, amennyit lehet. Most örökölt. Nem is tudtam, hogy ilyen gazdag. Azt akarom, ha jövök hozzád, mindig itt találjalak, szívem. Megértetted? — S messziről odahajolva, hogy a ruháját össze ne gyűrje, megcsókolta Ferkót, s mivel az meg sem rezzent, pofonütötte. Felsikoltott, mert a fiú majdnem eltörte a csuklóját, sokáig sziszegett, ajkát beharapva káromkodott. — Te vadállat! Úgy látszik, mégis voltál ott. Majd adok én neked! Itt maradsz! Nem lófrálsz más nők után, nem engedlek át senkinek.

Ferkó nem szólt, fájdalmas szomorúság fojtogatta. Borbála pénzt erőltetett a zsebébe, és kifutott, mert a sofőr türelmetlenül nyomogatta az autódudát. Hajnal felé jött haza, kissé spiccesen. Csodálkozott, nem találja a fiút. Hagyott neki néhány sort, pénzt, és el akart menni, de meggondolta, és telefonon felhívta a Szabolcs utcai műhelyt. Nem látták még a fiatalembert, de bármikor jöhet dolgozni, néhány hét múlva több munka lesz. Erre elküldte az autót, és várt. A fiú késő délután jött meg. Amint az utcán megpillantotta, elbújt a függöny mögé... Mit csinál majd, azt hiszi, egyedül van a lakásban? Még a lélegzetét is visszafojtotta.

A fiú bejött fáradt lépésekkel, nem vette azonnal észre a pénzt és levelet az asztalon. Aztán felvette, mozdulatlan arccal elolvasta. Levetette a ruháját, kirakott mindent a zsebekből. Mit akar ez? Hamarosan előkotorta a régi rongyait, felvett mindent. Ott állt a

szoba közepén a régi Ferkó... Borbálának könnyes lett a szeme. Összes pénzét az asztalra számolta, majd besöpörte a fiókba. Fogta a batyuját, s elment volna, ha Borbála utána nem röppen... Először lerázta a nőt, de a küszöbön mégis megtorpant. Borbála azonnal telefonált a Szabolcs utcába, kérte a rokont, majdnem könyörgött neki, hogy sürgős a dolog. Végül diadalmasan fordult Ferkóhoz:

— Milyen büszke vagy, így jobban szeretlek! Ha mindenáron akarsz, mehetsz holnap dolgozni! Amikor feljövök, mindig elkérlek majd... Ó, te! Édes szerelmem!

— Nem megyek a rokonodhoz. Van más munkám, szereztem magam — mondta Ferkó rángó arccal.

— Itt akarsz hagyni? — Borbála majdnem kigyúlt.

Ferkó hallgatott. Az lett a vége, mégis a Szabolcs utcába ment dolgozni, ahol felvették segédmunkásnak. Mindenféle motorokat javítottak — autókat, szivattyúkat, darálókat. A főnök, alacsony, kövér, ősz ember volt, nagyon hasonlított Fehér Ignáchoz. A hangja is olyan rekedt, pattogó. Borbála alaposan kioktatta, mit mondjon, mégis gyanakodva szemlélte Ferkót.

Borbála este pazar vacsorával várta otthon, fehér köténytvett, és aggodalmasan kérdezgette, ízlik-e, amit készített. Egy éjszakára rendbejött közöttük minden. Reggel a búcsúzásnál Borbála megint fenyegetőzni kezdett, fogadalmat tétetett Ferkóval, de a játék tartalmatlan volt már a fiú számára, olyan, mint a kályhába állított gyertyaszál a hideg szobában, akár megfagyhat mellette az ember, lángja van, de nem melegít.

Így ment el a tél. Borbála kevésszer jött, rövid időre, Ferkó néha elfeledkezett róla. A műhelyben Ballóhoz hasonló emberekkel dolgozott, akik becsülték az igyekvő, ügyes legényt, Borbála is megváltozott. Nem volt olyan lobogó, most már megesett, hogy éjszaka semmi sem történt közöttük. Mariannt felkereste a nő, ha eljött Berhidáról, majd otthon hevert egész nap, és Ferkó könyveit böngészte, mert a legény jó néhányat vásárolt keresményéből. Vacsorával várta, és nem akart vendéglőbe menni.

Egy éjjel arra ébredt Ferkó, hogy fuldoklik, alig tudta letépni Borbála ujjait, az őrjöngve vádolta, hogy nem szereti már... Kijelentette, nem megy el többet. Itt várják meg a válópert, és összeházasodnak. Aztán sokáig sírt, és másnap búcsú nélkül elutazott.

Két hét múlva távirat jött Ferkónak, hogy azonnal jöjjön Berhidára, mert Fehér Ignác meghalt. Nem értette a dolgot, forgatta kezében a papírt, adott a sunyin mosolygó házmesternének ötven fillért. Abban a pillanatban megszólalt a telefon — nagyon ritkán csengett, mindig Borbálát keresték.

— Rattkainé nagyságos asszony nincs itt... — mondta fáradtan.

— Halló... maga az, Ferkó? Itt Babarczyné. Magát keresem.

— Tessék parancsolni...

— Borbála felhívott... Az a kívánsága, hogy vigyem magammal kocsin, a temetésre. Reggel nyolckor indulunk, legyen készen.

— Nem mehetek én oda, nagyságos asszonyom...

— Miért ne mehetne? Borbála mindent elmondott nekem. Azzal ment haza, hogy Rattkaival elrendezi a válópert. Közbejött ez a... sajnálatos baleset. Erre nem számíthatott. Bár az utóbbi időben egyre rosszabbodott Ignác bácsi állapota.

— Beteg lett volna? — Ferkó hitetlenkedett.

— No, igen... Idegorvos kezelte. Remélem, tudja, hogy az öreg felakasztotta magát? Kötelessége támogatni Borbálát ilyen nehéz helyzetben, kedvesem.

— I-iigen...

— Készen lesz nyolcra?

— Nem mehetek.

— Mi ütött magába?

— Semmi...

— Nem értem. Mit mondjak Borbálának?

— Semmit. Vagyishogy... részvétemet tessék átadni.

— Rendben van. Nem gondolja meg, Ferkó?

— Nincs mit meggondolnom, nagyságos asszony. Kezét csó... — Nem fejezhette be, a készülék már zúgott.

Nekiállt csomagolni. Reggel munka előtt beállított az Elemér utcába, kivett egy ágyat az öregasszonynál. Összerakta az összes újsághírt, amit az otthoni sztrájkról olvasott. Hosszú habozás után levelet írt Ballónak — és egy idő után — Évának is, de nem kapott választ.

Néhány nap múlva rendőr jött érte a műhelybe, és elvitték kihallgatásra. Akkor tudta meg, hogy a telepen letartóztatták azokat, akiknek ő írt. Mindenféléről faggatták a rendőrségen, aztán elenged-

ték, azzal, hogy egyelőre nem utazhat el Budapestről, különösen Berhidára.

Borbála két levelét felbontatlanul visszaküldte, s úgy gondolta, többé nem jelentkezik az asszony. Azt hitte, a főnök sejt valamit, mert a temetésről is hozott üzenetet, s azóta goromba volt Ferkóhoz. Azon gondolkozott, máshová megy dolgozni, pedig a munkatársait nagyon szerette, megtisztelték már azzal, hogy elhívták magukkal vendéglőbe. Pótolta az elmaradt szakszervezeti díjat, s beiratkozott a könyvtárba.

*

A rongylabdát rugdosó gyerekek összevesztek, néhányan verekedtek, a többiek nézték. A sarki söntés előtt fuvaroskocsik ácsorogtak, a fáradt lovak egykedvűen lógatták magukat. Az énekszó, ordítozás, női suttogás kibogozhatatlan zsivajként szivárgott az utcára. Kifordult két billegő farú nő, és elállták Ferkó útját. „Ma sem jössz velünk, szomorú legény?" „Hagyd a fenébe, Maca, ezt a pasast, sóher ez, nincs pénze!" „De nekem tetszik a képe, ingyen is lefeküdnék neki, a szobapénzért... Gyere velem, apuskám!" „Maca, mindig mondtam, te hülye vagy, ilyen heppet! Ha nincs pénze, menjen a nagyanyjához." A nők is összevesztek, és elváltak a sarkon. Maca még néhányszor utánaszólt Ferkónak, tett néhány lépést is, aztán legyintett, és elringatta magát a Városliget felé.

— Ferkó, már meg sem ismersz?

Meglepetten fordult a gyászfátyolos, talpig feketébe öltözött nő felé. Borbála volt.

— A műhelyhez nem mehettem... Gyere azonnal velem.

— Mit akar? — Ferkó hangjában a hegedő sebek visszatérő fájdalma remegett.

— Nem válaszoltál a leveleimre. Muszáj beszélnünk egymással.

— Beviszem ezt a zsák forgácsot az öregasszonynak...

— De siess! Itt várlak.

A kis suszterájból kihallatszott a kalapálás, és a szájba rakott faszegek miatt teljesen eltorzult ének: „Vágyom egy nő után, egy nő után... Klapp-klapp... Kerget a vágy.... Klapp-klapp."

Az Aréna út felé indultak, és a sarkon ott ácsorgott még Maca, meredt szemmel bámult utánuk, és valamit odakiáltott Borbálának, de az meg sem rezzent, mintha nem hallaná.

A kis lakás ki volt takarítva, az asztal megterítve, de Ferkó úgy

lépett be, mintha ismeretlen helyre érkezne. A kínálást kénytelen-kelletlen elfogadta. Borbála levette a fátyolos kalapot. Arca bánattól, szomorúságtól fénylett. Keveset és idegesen ettek. Ferkó a bort nem fogadta el, Borbála lehajtott két pohárral.

— Már nem szeretsz, Ferkó?

A legény szembenézett, állta Borbála tekintetét.

— Mindegy az... Egyremegy, szeretlek vagy nem szeretlek.

— Hazudsz! Miért akarsz elhagyni?! — Pityeregni kezdett a nő.

— Ne beszéljünk az érzésekről, Borbála. Nem bírok veled élni, mindig tépném magam, mint a megfúló, nem kapok levegőt...

— Tönkretetted az életemet, s ez a vége!

— Ne vádolj, Borbála, vádoltam én magamat eleget.

— Tudom én, honnan fúj a szél. Engem elhagytál, de Tamás Évának csomagot küldesz a börtönbe, azt látogatod. — A nő hangja rikácsolóvá vált. — Látod, mindent tudok én.

— Ha tudod, annál jobb. Csomagot küldtem, az igaz. Levelet is írtam. De a látogatásra még nem adtak engedélyt, mert nem vagyok hozzátartozója. Ez az igazság.

— De szeretnél az lenni, mi?

Fogták az asztal sarkát, egymással szemben ültek, Borbála előrehajolt. Szeme különös fénnyel csillogott.

— Apám halálakor mindent megmondtam Rattkainak. Azt akartam, a temetésen álljunk az egész világ elé a szerelmünkkel, de te cserbenhagytál engem. — Felugrott, majdnem felborította az asztalt.

— Ne kiabálj. Nem mehettem.

— A börtönben kuncsorogtál, mi?

— Évát ne keverd bele. Azért nem mentem, mert... úgyis mindegy... Így nem tudok élni.

— Mi bajod velem, azt mondd meg! Annyira szerettelek!

— Lehet, hogy szerettél... s én is. De ez mégsem szerelem, Borbála, most már tudom. Nem vagyok olyan tanult, mint ti, nagyon későn szabadultam ki az udvarotokból, nem tudok úgy beszélni, mint te... de látom, érzem, most se vagy őszinte, olyan a te szerelmed, mint fodrozódás a vizen, — semmit se mutat meg a mélyből.

— Miket beszélsz! Mit akarsz ezzel mondani, milyen vagyok én?

Ferkó is felállt, nézte a csodálkozó Borbálát, aki haragjáról is megfeledkezett, nyitott szájjal bámult.

— Olyan vagy, mint a gyerek, aki vihart kavar a pocsolyában. Soha egy pillanatig nem gondoltad te komolyan, hogy a férjed legyek, csak szeretőnek kellettem. Emlékszel, hogyan mentünk a telepre? Talán én is hibás vagyok, de te? Hogyan akarsz élni? Azt talán megmondtad Rattkainak, hogy el akarsz tőle válni, de engem biztosan nem említettél...

— Hazudsz!

— Ha mondtad is, csak bosszantásképpen. Most már gazdag vagy apád után, mindent te örökölsz. Otthagynád a telepet is, ide akarsz jönni a barátnőidhez. Megismertelek ám én is egy kicsit, Borbála.

— Hallgass! Feleségül megyek hozzád. Rendben van?

— Nincs rendben.

— Nem kellek feleségnek?

A legény nagyot és mélyet lélegzett, és kimondta:

— Nem kellesz, Borbála. Feleségnek se.

Borbála egy mozdulattal elszakította vállán a gyászruhát, kifehérlett azonnal a válla, és bíborlottak málnaszínű mellbimbói. Közelebb jött.

— Nem kellek, Barát Ferkó? Itt van a bélyeged rajtam, csak a halál törli le. Elfelejtetted? Mi? — S mutatta a rózsaszín sebhelyet, a kés nyomát.

— Elmegyek innen Borbála... A kés szétvág, de össze nem forraszt semmit.

— Várj! — Borbála sikoltott. A táskájába nyúlt, megint a kés villant a kezében, s Ferkó csak az utolsó pillanatban kapta el a karját, a vállán így is felhasította az éles penge a kabátot.

Kicsavarta hamarosan a kezéből, de akkor meg körömmel esett neki, vijjogva sikoltozott, mintha semmivel sem törődve a legény életére törne. Később elgyengült, karjait a nyakára fonta, és sírt keservesen.

Ferkó lefektette a heverőre, betakarta, és sokáig beszélt csendesen a szepegő, vacogó nőnek, nyugtatgatta, mint már annyiszor. Olyan volt Borbála, mint a beteg gyerek, arca alá húzta Ferkó nagy tenyerét, és lassan álomba sírta magát. Arca most kisleányos volt, ugyanakkor mégis gyűrött, vonásai furcsán megváltoztak az álomban, egyre öregebbnek látszott... A kést eltette már a fiú, elviszi. Lassan kihúzta a kezét, és lábbujjhegyen kifelé tartott. Amint az ajtót

nyitotta, Borbála felsikoltott, és sírni kezdett álmában. Jó ideig állt az ajtó előtt, majd elindult. A lépcső aljában a házmesterné leselkedett, kikerülte. Nagyokat lélegzett, nekiment a villamosmegállónál néhány várakozónak. Meggondolta, gyalog megy át a Margit-hídon.

Égtek az utcai lámpák, sötét volt. Nagyon sajnálta Borbálát, de szerelem nem volt már a szívében, néha ugyan bicsaklott benne egy gondolatfoszlány, hogy vissza kéne fordulni, de ezeket széttépte azonnal. Nem lehet mást tenni, nem megy el az ő életük egy nyomban, s ezt Borbála is jól tudja. Szégyenkezést érzett, hogy előbb nem mondott meg így mindent, s tudata legmélyén felsejlettek valahol az édes éjszakák... Dehát nemcsak ennyi az ember élete, a szerelem meg több lehet ennél. Borbála csak magát látja mindig, saját érzéseihez, érdekeihez igazítaná az egész világot.

A hídon megállt, s mikor senki sem volt a közelben, a kést belehajította. Néhányat fordult a levegőben, a víz felett megvillant, aztán csobbanva eltűnt, mint annak idején Rattkai jegygyűrűje.

Mintha elszakadt volna benne valami, a nagy elszánás után gyengének érezte magát, botorkált az utcákon a Csikágó felé, félhangosan mormogott. Ha most találkozik Borbálával, alighanem vissza tudta volna hívni a lakásba, s tán egy időre még a régi életbe is.

Az Elemér utcában, a söntés előtt Maca dörgölőzött hozzá, megfogta a karját, és hivogatta, közben pálinka szagú lehelete körülfolyta a legényt. Először nem akart menni, hallgatta a nőt, később meggondolta, s már lépett egyet, mikor a leány suttogott: „Várjál, kisfiam, itt jön egy pénzes pali, ezt levágom, lesz pénzünk vacsorára, aztán reggelig a tiéd leszek. De megvárj ám! Sietek!" Hamar megegyezett az idősebb, bajúszos úrral, belekarolt, és visszakacsintott Ferkónak. Eltűntek a sötétben. A suszter most is énekelt és kalapált. Maca az ő leánya.

Jó ideig bámult, majd didergő lélekkel hazaballagott, de aludni nem sikerült, álmatlanul fetrengve sajnálkozott Borbálán. Elszundított reggel felé, s elkésett a munkából.

Dél felé gyönyörű kék autó gördült be az udvarra. Mariann és Borbála volt az utas. Amíg a sofőrrel valami kisebb javítást megbeszéltek, Borbála hangosan megkérdezte rokonát, hogyan van Ferkóval megelégedve? A legénynek éppen csak biccentett. Mikor elsuhantak, a szerelők részletesen megbeszélték a két úrinőt, és meg-

osztozkodtak rajtuk. Ferkót nem vonták be a dologba, mintha ott se lenne, úgy tettek, mintha volna tapasztalatuk, hogy kell elbánni az ilyen finom nagyságákkal.

*

Éva összeszorított szájjal lépte át a csendőrőrs küszöbét, s amint Boronyák megszorította a kezét, nagyon ünnepélyes érzések dagadtak benne, egy kicsit előre hőssé emelte önmagát. Marsányi nagyon udvarias volt hozzá, őt nem Gombosról és a külföldi kapcsolatokról vallatta, hanem arról, kik tartanak a kommunistákkal a paxit-üzemben, hány nőt szerveztek be? Mellékesen megemlítette, hogy a vörös zászlóhoz lopták az anyagot a gyárban, s ez közönséges bűncselekmény. Vörös zászlóval felvonulni — izgatás. Ennek sok évi börtön lehet a vége. Aztán kikérdezte Évát eddigi életéről, Marsányi unottan bólogatott, úgy látszott, mintha az egész dolog nem nagyon érdekelné, csak kötelességből kérdezget. De a negyedik napon váratlanul teljes erővel pofonütötte a leányt. Így kezdődött. Keserveskedve eszmélt Éva, hogy egészen más a fogság és vallatás, mint ahogyan elképzelte, egyre messzebb siklik a tegnapi élet. Lehet roskadozni és sírni, különösen, ha leány az ember, de állandó készenlétben kell élni, mint az ellenséges területen lapuló katonának. Később már nem fáj annyira a verés sem. Nem úgy hős az ember, ahogyan elképzelte. Nincs értelme, hogy vallatóinak bármit a szemébe vágjon, ez ingerelné őket, s úgysem értenék. Szenved, de kibírja. Ez is hősiesség.

A fogházban sokkal jobb lett. Megtudta már az első napon, hogy kiket fogtak le még — s hogy Boronyákot elengedték. Ezt nem értette, de örült neki. Az első látogatója Csala doktor volt.

Adott az őrnek egy tizest, erre az kibámult az ablakon, majdnem egészen egyedül hagyta őket. Divatos kockás ruhában, meleg gyapjú kabátban jött az ügyvéd, kölni- és dohányszagúan, az arca kipirult. Bőr táskája, aranygyűrűs keze mutatta — más világból jött. Éva a saját agyongyűrött ruháját hordta — kétszer fertőtlenítették —, s nem öltözött fel eléggé, mikor lefogták, itt bent kapott egy ujjast s meleg alsóneműt fogolytársaitól.

— Ugye nem haragszik? Azt mondtam az ügyésznek, hogy a menyasszonyom és én fogom védeni is. Hoztam persze komoly aján-

lást. Az igazságügyi államtitkártól, aki ügyfelünk. Először is mire van szüksége?

— Igazságra — mondta lassan Éva. Kissé megsoványodott, de nem csúnyult meg. A gyűrött ruhákban olyan volt, mint egy iskolásleány, aki elszökött hazulról. Nagy, sötét szemei változtak legtöbbet, kissé bágyadtan csillantak.

Csala feszengve mosolygott.

— Kitűnő válasz. De az igazság útjai rendszerint kissé bonyolultak — ezt nem mint vőlegény, hanem mint ügyvéd mondhatom. Mielőtt a részletes védelmet megbeszélnénk, néhány alapvető kérdést... Mielőbb szabadlábra akarom helyeztetni. Ez könnyen sikerülhet, az államtitkár úr elintézi. Néhány apróság kell hozzá... — Csala kipirultan, de sebesen beszélt, közben karórájára pillantgatott.

— S ugyan, mi?

— Az, hogy el tudjuk különíteni ügyét. Csinálunk egy nyilatkozatot a kérvény mellé, amelyben elismeri, hogy nem volt tisztában azzzal, milyen felvonulásról van szó. Lehet, hogy a kommunisták szervezték, de maga ebben nem vett részt. S a jövőben sem szándékozik részt venni semmiféle kommunista megmozdulásban. Ennyi elég.

— Magának?

— Nem, az Igazságügyminisztériumnak. Nekem csak azt kell megígérnie, hogy ezután vigyáz magára. Ugyanis a mi társadalmi helyzetünk nem engedné, hogy... még egy ilyen dolog legyen.

— Értem. S akkor fel is mentenének?

— Erre minden remény megvan. Az államtitkár megígérte. Dehát ez mindkettőnk érdeke is, drága Éva... Azonnali választ kérek, és három napon belül szabadlábon lesz.

A leány elmosolyodott, a börtönőr széles hátát nézte, amint az ablaknál ringatta magát, s úgy látszott, nem figyel ide.

— Nem akarok hazudni, kedves Csala, ezt tudhatta előre. Köszönöm a fáradozását, de... Nem igaz, hogy nem segítettem szervezni a felvonulást, az sem igaz, hogy nem vagyok kommunista... Mindkettőt beismertem már eddig is. S hogy ezután mit teszek, azt még nem tudom, becstelenséget semmiesetre. A maga kedvéért sem.

— Éva, legyen esze... Amit csinál, arra senkinek nincs szüksége, biztosíthatom. — Csala a töltőtollával játszott. — Ért engem?

— Hogyne. Csak nem értek egyet magával. S ugye nem haragszik ezért? Nem jó itt a börtönben, bizony nagyon nehéz nekem. De szabadon — ilyen előzmények után — még nehezebb lenne. Én értettem, s maga ért engem?

— Nem nagyon. Segíteni akarok.

— Az nem számít, hogy milyen áron?

— A létokosság azt parancsolja, kedves Éva, hogy...

— Nem szívesen hallanám ezt még egyszer. Kérem, beszéljen arról, mit tehetne értem ilyen feltételek nélkül.

— Majd megpróbálom, persze sokkal nehezebb lesz. Beszélek holnap az államtitkárral. Nem gondolja meg a dolgot?

— Nem tehetem. Nem véletlenül estem ebbe a dologba, hanem mert... egyszerűen nem is tehettem mást.

— Megnéztem az iratokat, könnyű lenne kimászni az ügyből, ha felülről támogatnák — mormolta Csala. — Sajnos, most mennem kell. Mindent megteszek magáért... Hamarosan újra eljövök. — Széles arcán bátorító mosoly derengett, de az egész ember idegennek tetszett, volt benne valami hivatalos hűvösség. A börtönőr meghajolt, mikor elment.

Néhány nap múlva újra eljött, de semmi újat nem tudott mondani, csak annyit, hogy az államtitkár soronkívüli tárgyalást ígért. Aztán az ügyészhez kísérték Évát kihallgatni, és ott Ballóval találkozott. Semmit sem változott utolsó találkozásuk óta, egyre köhögött a szembesítésnél is, aztán adtak neki zsebkendőt. Tekintete megtört volt, mintha kórházból kísérték volna ide. Az ügyésznek ugyanolyan színű nyakkendője volt, mint Csalának — s a két ember is hasonlított. Majdnem barátságosan beszélt a vádlottakkal. Ismertette a nyomozás során tett vallomásokat, Balló azonban nem ismerte el azt a vallomást, s ezért a felvonulás előkészítésére és megszervezésére vonatkozóan szembesítették őket. Végül is alig volt különbség a szavukban, s Évának az volt az érzése, Balló csak azért ravaszkodott, hogy találkozhassanak. Egyszer odasúgta: „Majd jön az ügyvéd, ne fogadjon el kirendelt védőt." Aztán hamarosan befejeződött az egész.

Másnap a beszélőbe kísérték, ahol a grófék jogtanácsosa várta, híres ügyvéd, képviselő. Öreg, ősz, tokás férfi, aki alighanem fűzőt

hordott, és olyan ünnepélyesen hangsúlyozott, mint egy pap. Vizenyős szeme egyre hunyorgott, és talpig feketében volt, mintha gyászolna.

Anyja kérésére a grófék bízták meg, vállalja a leány védelmét. Nagyjából ugyanazt mondta, mint Csala, mintha összebeszéltek volna. Éva végighallgatta nyugodtan.

— Ismeri Csalát, az Angol—Magyar Bank helyettes ügyészét?

Az ügyvéd annyira meglepődött, aranycvikkere lecsúszott.

— Ez nem tartozik ide, kisasszony. Csak hírből ismerem, nagyon tehetséges, fiatal kolléga.

— Akkor maga beszélt az igazságügyi államtitkárral.

Az ügyvéd hápogott, felállt, és eltátotta a száját. Majdnem az egész fogsora aranyból volt.

— Honnan tudja?

— Tudom. Ne fáradjon, ügyvéd úr, ilyen áron nem adok be kérvényt.

— A szüleire nem gondol, maga szerencsétlen?

— De igen. Bár nekik is csak most jutottam az eszükbe. Köszönöm szépen a közbenjárást. A védelmére nem tartok igényt, ügyvéd úr. Van már ügyvédem. Sajnálom, hogy fáradt.

— Ez a Csala?

— Nem tudom.

Az ügyvéd húzta a kesztyűjét, és aprókat köhintett.

— Kérem, kérem ... Ebben az esetben kötelességszerűen figyelmeztetem, leányom ... Ön azt mondja, kommunista meggyőződését követte, és ezután is azt kívánja tenni. Nem befolyásolni akarom, de megemlítem, amennyiben elutasítja segítségemet, szülei fájdalmas kötelességüknek tesznek eleget, amelyet a méltóságos grófnő is helyesel. Ki fogják önt tagadni.

— Nem tehetek róla ... — Évának szivárogtak a könnyei.

— Látom, ez megindítja önt. Minden bizonnyal helyes belátásra tér hamarosan. Ha meggondolná, csak szólnia kell, majd a segédem érdeklődik néhány nap múlva. Még nincs minden elveszve, kedves leányom. Az ég adjon önnek elég erőt, hogy a helyes útra térhessen. Amennyiben ügye itt jól végződnék, nem volna akadálya hazatérésének sem. Ezt meg kellett mondanom. Belátja: nem maradhat egyedül a világban. Jó napot. — Ennek a börtönőr nagyobbat köszönt.

Cellatársai kérdezősködni kezdtek, nála annyi ügyvéd jár? Ez azt jelenti, nagyon magas pártfogói lehetnek. Csínján kell ezekkel bánni.

Éva a vackára bújt, és késő éjszakáig sírdogált.

Éjjel a grófi kastélyról álmodott, látta édesapját, a frakkos komornyikot, aki méltósággal parancsolt a cselédségnek, s külföldi vadászataira is elkísérte a méltóságos urat. Rosszallóan felhúzta szemöldökét, úgy szidta a leányát. A magas házat látta aztán a falu közepén, ahol nyugalomban él a komornyik és a megöregedett első szobaleány — fő gondjuk, mit szól a világ folyásához a grófi család, és lehet-e szemzés útján kitenyészteni a fekete rózsát? A nyugalmazott komornyik úr legjobb barátja a főkertész, sokat vitatják ők ketten ezt a fontos kérdést. A kertben rengeteg sötétpiros rózsa illatozik, tavasztól őszig. Némelyik messziről valóban feketének látszik. A legszebbeket elküldik a méltóságos grófnőnek. Más nem szagolhatja ezeket a virágokat.

*

A párt ügyvédjétől majdnem megijedt. Alacsony, sovány, kopottan öltözött ember volt, ingerülten szidta a bíróságot és az ügyészt, azt mondta, nem sok jót várhatnak, ezek előre elkészítik az ítéletet, azon a tárgyalás már aligha változtat. Közvetlen modorban a maga bajait emlegette, aztán minden átmenet nélkül szemére hányta a leánynak, miért nem fogadta el a nagyhírű ügyvédek védelmét, azok talán kihúzhatták volna a bajból. Nem akar ép nyakkal kimászni ebből az ügyből?

— Nem volna rossz — mondta Éva csendesen.

— Hát akkor miért zavarta el a két befolyásos jogászt?

— Nem fogadhattam el a feltételeiket.

— Ahá... Ha nem titok, mit akartak?

— Az egyik feleségül kért, a másik vissza akart kísérni a szüleimhez, ahonnan elszöktem, örökre.

— Bármelyiket megígérhette volna a cél érdekében — zsémbeskedett az ügyvéd.

— Más feltételük is volt.

— Azt is megmondhatja?

— Ugyanaz az államtitkár ígért nekik segítséget, ha kérvényt

írok, s ebben másokra kenem a felelősséget, azonkívül megtagadom a kommunistákat egyszer s mindenkorra.

— S maga ezt nem akarja, erre nem hajlandó?

— Nem. Senkinek a kedvéért.

— Hát így más... — Füttyentett, arca kedvetlen kifejezése eltűnt. — Mindent megteszünk, ami tőlünk telik, kedves elvtársnő. Ez egyébként régi feltétel, ezek az ügyvédek így dolgoznak. Milyen vallomást tetettek volna magával, elgondolni is rossz!

Csala még kétszer eljött. Először elismételte ajánlatát a védelemről, de a házasságról nem beszélt. Másodszor hideglelősen óvta Évát kollégájától, akit lecsúszott, komolytalan embernek nevezett. Állítólag két cikk is jelent meg az ügyről külföldön, nagyon kellemetlen az ügy itthoni visszhangja. Egyre Éva ügyvédjét áztatta, balkezes fantasztának nevezte, akinek nincs semmmi fellépése a bíróság előtt. Ő már többször nevetségessé tette, lefőzte. Volt ellenfele, holmi munkajogi és baleseti ügyekben, s mindig alulmaradt, a bank érdekköréhez tartozó gyárnak lett igaza. Más alig vállal ilyen reménytelen pereket. Az irodája csődben van. Pedig szépen indult, és nem volna tehetségtelen jogász.

Éva figyelmesen végighallgatta a szóáradatot, és megkérdezte:

— Mégis maga szeretne védeni?

— Természetesen. Elmondtam már mindent ebben az ügyben.

— S a feltételek nélkül is védene?

— Hát... úgy is! Bár Urbányi és Szegő rosszallják a dolgot, behivattak, hogy ilyen dolgokkal nem szabad foglalkoznom. Ez nem munkásvédelem, hanem politika, és azzal mások törődjenek. Legfeljebbb kilépek tőlük... Igen! Kilépek... Csak írja alá a meghatalmazást.

— Ezt maga sem gondolja komolyan, kedves Csala. A bank hatalma nélkül maga sem tudna jobban megvédeni, mint a mostani ügyvédem, és ezt ugyanolyan jól tudja, mint én. Ne beszéljünk hát róla. Én bízom a védőmben.

— Semmit sem ér el, meglátja.

— Akkor is bízom. Maga pedig kérem ne foglalkozzon az én ügyemmel, bizonyosan kínos magának.

— Nem értem a makacsságát. Én minden áldozatot meghoznék magáért — de maga semmire nem hajlandó, úgy látom. Azzal a

kérvénnyel mindent elintézhettünk volna... Már szabadon lenne. Velem.

— Nézze, Csala, erről ne beszéljünk, melegítve csak a káposzta jó... Maga nem akarja a bankot otthagyni, s miért is tenné? Én meg az elveimet nem hagyhatom.

— Úgy érti tehát, hogy kár minden igyekezet, elválnak az útjaink...

— Volt-e közös útunk egyáltalán? Én idejutottam, maga meg egészen máshová. S már aligha találkozhatunk. A minap létokosságról beszélt, ez engem nagyon elszomorított.

— Én mindent megtettem, s ez a vége! Éva kedves...

— Senkit se okoljon, csak engem, ha így könnyebb! Menjen szépen... Isten vele.

Éppen bejött a beszélőbe Éva ügyvédje, meglepődve nézte, elegáns kollegáját, aki kifelé rohant. A leányra tekintett, és semmit nem kérdezett.

A megjelent cikkeket becsempészte az iratok között. Azok leginkább Gombossal foglalkoztak. Éva néhány szóval otthoni bajairól kérdezte, mire keserűen felnevetett:

— Nincs elég baja? Ne törődjön velem, itt a maga bőréről van szó. Mit károghatott össze rólam ez a kikent vészmadár. Ma Ballónál is voltam, inkább figyeljen csak ide. Amit mondok, jól jegyezze meg...

*

Hígfényű, koratavaszi nap árasztotta el a boltozatos termet. A közönség már zsongott, mikor őt bevezették. A vádlottak padján Balló és Boronyák között ült. Balló tiszta inget vett, és megborotválkozott, egyre köhincselt, a szeme élénk volt, eleven. Boronyáknak még a színe is más volt, látszott, ő a telepről jött, bár arca gondterheltebb.

Hátul, a hallgatók soraiban először az apját ismerte fel. A magas, feketeruhás, kopasz ember, vakító keménygallérjával paphoz hasonlított. Bólintott a leányának, de úgy, hogy azért észre ne vegyék kapcsolatát a vádlottal. Piroska izgatott arcát látta még, aztán Csalát, három nagyon elegáns dámával — az egyiket felismerte: ez Borbála! Ezek éppen őt bámulták látcsővel. Kik a többiek? Azt mondta az ügyvéd, munkások jönnek majd el, néhány pesti gyárból.

Bevonult a bíróság. Köpcös, vérmes kis ember ült a főhelyre. Az ügyész kiköszönt a közönség közé, éppen a három nőnek, akik látcsöveztek.

Éva egész éjjel egy szemhunyásnyit sem tudott aludni, pedig az ügyvéd lelkére kötötte, hogy pihenjen. Nem sikerült. El sem tudta volna képzelni az alvást. S most rémülten vette észre, hogy a napsütés elbágyasztotta egy kicsit, s amíg a hosszú vádiratot felolvasták, majdnem elbóbiskolt. Ügyvédje mögötte ült, megérintette a vállát, arra felrezzent. A veszekedős, mogorva ember cinkosan ráhunyorított, mintha mindent értene. Valahogyan tartotta magát, bár a szeme többször lecsukódott. Emlékezetében minden összekeveredett a két tárgyalási napról, nem fontosság és sorrend szerint maradtak meg benne az események. A vádiratban róla az állt: „Másodrendű vádlott, a fennálló államrend megdöntése, izgatás és közönséges bűncselekményként lopás, amit külön tárgyalnak majd."

A bíró ismertette a gyárigazgatóság átiratát, amely szerint az ő raktárukban tárolt irodai függönyanyagok között nincs a zászlókelmével azonos vagy ahhoz hasonló anyag, onnan nem is hiányzik semmi, tehát korábbi feljelentésüket visszavonják. Még Csala doktor nevét is megemlítette a bíró. Éva meglepetten nézett fel, ügyvédje azt mondta, hogy ezt nagyon felfújják majd. Most buzgón jegyezgetett.

Balló szabatos válaszokat adott. Ő nem bűnös. Szocialista meggyőződése miatt támogatta a falusi munkások mozgalmát. Azt azonban nem szervezte, és semmiféle titkos mozgalmat sem. Tagja volt a Magyarországi Szocialista Munkáspártnak, ezt azonban a kormány engedélyezte. A munkabeszüntetés pedig a szervezett munkásság joga. Megnevezett egy sereg tanút, akiknek a kihallgatását kéri, közte Szabó Istvánt, akit erre a tárgyalásra is meg kellett volna idézni.

A bíró hamar leintette. Inkább arról faggatta, miért élt álnéven a vörös uralom leverése után, s hogyan történt, hogy álnéven internálták. Beszéljen a saját tevékenységéről.

Balló megtagadta a választ, és visszavonta a nyomozók előtt tett vallomását. Ott tettleges kényszert alkalmaztak. A közönség egy része felmorajlott. Megmozdult a bíróság, a köpcös kiabálni kezdett, és a vádlottat külön büntetéssel fenyegette. Az ügyvéd bizonyításkiegészítést kért. Balló azt sem ismerte el, hogy neki bármi-

féle külföldi kapcsolatai lettek volna, senki sem hozott őneki utasítást. Gombossal véletlenül találkozott Fűzfőn, egyébként rokona és felismerte, csak családi dolgokról beszélgettek. Többet nem tud mondani.

Éva kihallgatása nem sokáig tartott. Miért ismerte el a nyomozati és ügyész előtt tett vallomásában, hogy elvette zászlónak a kelmét, mikor ez nem igaz? Azonnal tudta, mit mondjon. Visszavonta ő is korábbi vallomásait, megfélemlítették, verték, és aláíratták vele... Hej, de látcsöveztek a nők! Honnan vette az anyagot? Budapesten járt, s egy üzletben... Hol, arra sem emlékszik. Ügyvédje elégedetten dörmögött mögötte.

A sárga kezű leányok felvonulását senki sem szervezte, a zászlót azért vitte ő, mert saját kezével készítette. Nem tagadja, az engedélyezett pártnak tagja volt. Semmit sem kíván mentségére felhozni.

Boronyákkal is hamar végeztek. Nem szervezett semmit, az iroda előtt beszédet mondott, de csak kiigazította Babarczy titkár úr szavait, és megmondta, hogy katona korában ő is harcolt az antantcsapatok ellen.

Éva nem értette még e sietséget. Amikor első tanúként Gombost kísérték be, azonnal felmorajlott a közönség. Az újságírók, fényképészek sürögni kezdtek. Az ő kihallgatása sokáig tartott. A legtöbb kérdésre egyszerűen megtagadta a választ, mint tanú nem köteles beszélni ide nem tartozó dolgokról, majd vádlottként elmondja, amit kell. Annyit megjegyzett, hogy ő semmiféle idegen államnak nem ügynöke, ma is magyar állampolgár, s ezen az sem változtat, hogy illegálisan lépte át a határt, ez legfeljebb kihágás. A bíró tiszteletlen magatartásért megintette, mire Gombos csendesen megjegyezte: a bíróságnak joga van a tanút letartóztatni... Erre a közönség nevetett, és Gombost elvezették.

A következő tanúk kihallgatása nagy meglepetést hozott. Rattkai mérnök elismerte, hogy ő tagja volt a pártnak, de a munkabeszüntetést nem helyeselte, az ellen tiltakozott. Nem is volt itthon, útlevelével igazolja, már előtte egy héttel elhagyta az országot, Stockholmba távozott. A közönség közé ülhetett, a felesége mellé.

Babarczy titkár úr katonás válaszokat adott. A munkásság követeléseit — bizonyos mértékig — helyesnek tartotta, és maga is támogatta, de a munkabeszüntetést törvénytelennek tartja. Meg-

erősítette Boronyák vallomását, ő nem emlékszik, az miről beszélt a nagy zűrzavarban, hiszen a közbekiáltásoktól nem lehetett jól hallani. A lépcsőn a tömeg felett állt, szerinte nem lehetett megállapítani, mit mondott Boronyák és mit kiabáltak a tömegből. Emlékezete szerint Boronyák a vörös zászlóról nem beszélt, bár volt valami ilyen kiabálás.

Pásztói alázatosan visszavonta korábbi vallomását, nem tudja biztosan, hogy Boronyák kiabált-e a vörös zászlóról vagy más. Arra határozottan emlékszik, hogy a vöröskatonaság harcairól beszélt.

A közönség megint morajlott, a nők Boronyákot látcsövezték. Balló mereven nézte odalról lehajtott fejű vejét.

Éva magába roskadt. Visszagondolt Marsányi vallatásaira. Tétován kapkodta fejét, fáradt agyában értetlenség dobolt. Minden másképpen történt, mint az ügyvéd várta. Hátrapillantott. Már kérdéseket sem tesz fel, mint eleinte. Hallgat. Mit jelent mindez?

Éjjel remekül aludt, s másnap kipihenten ült le a padra. Jóval kevesebb közönség volt. Apja, Piroska és Csala megint eljött a nőkkel. Rattkait már nem látta.

Néhány érdektelen tanú következett, ezekkel hamar végeztek. Csak a felvonulásról beszéltek.

Ballót újra kihallgatták, és ismeretlen emberekkel szembesítették. Ezeket börtönőrök hozták ide, fogságban vannak.

Aztán a bíróság visszavonult, Éva ügyvédje barátságosan nevetgélt.

Ítélet: Balló két évet kapott, Éva egyet — mivel beismerte és a bíróság előtt sem vonta vissza, hogy munkabeszüntetésre izgatott, s vörös zászlót készített, azt vitte, hogy ezzel is elmérgesítse a helyzetet. Boronyákot felmentették.

Az ügyvéd aggodalmaskodott, nem kéne fellebbezni, minden a lehető legjobban végződött. Balló és Éva ragaszkodtak a fellebbezéshez. Nem hallgatták ki a tanúikat.

A feljebbviteli tárgyalást hamarosan megtartották, ide már csak kettőjüket kísérték el. Röviden végeztek. Tanúkihallgatást nem láttak szükségesnek már, Balló büntetését jóváhagyták, Évát felemelték két évre.

Másnap közjegyző előtt hitelesített írást kézbesítettek: az apja kitagadta, és semmiféle közösséget nem vállal vele. Éva fájdalmában először arra gondolt, ezt bizonyára bemutatták a gróféknak is.

Sírni már nem tudott emiatt. Igaza volt az ügyvédnek, nem kellett volna fellebbeznie, nemsokára szabadulhatna. Két év? Hétszázharminc nap... Az egyik nő remek fejszámoló volt, néhány másodperc alatt megmondta, milyen napon szabadul.

*

Azt hitte először, a börtönben majd egyedül marad. De nem így történt. Ő kapta a legtöbb csomagot és levelet. Nemcsak Boronyákné és Szabóné jelentkezett, hanem a többi sárga kezű leányok is írtak, alig tudta kibetűzni némelyik aláírást, ismeretlen neveket talált.

Rendezett, szigorú életet éltek a cellában — társnői a börtönt kolostornak nevezték. Az első napokban csak ismerkedett a takácsműhelyhez hasonló szövödében, az öreg, szúette gépek között.

A közönséges bűncselekményért elítéltek között volt egy finom modorú, szelíd arcú asszony, aki lehajtott fejjel járt, mint egy apáca, a csíkos zsákruhát is némi kellemmel viselte. Megmérgezte két férjét egymás után. Ha beszélt róluk, könnyezett. Fiatal menyecske, vidám, gödrös arcú... Megölte az apját, baltával csapta szét a fejét a küszöbön. Bánkódás nélkül beszélt róla. Kőműves volt az öreg, s egész életében részegeskedett, ütötte-verte a családját. Feleségét sírba verte már, részegen a kisebbik leánya ágyába mászott, hát ketten elintézték, de ő magára vállalta az egészet. A papnőnek inkább őrültek házában lett volna a helye. Imádkozott és énekelt egész nap, hasítóan kellemetlen fejhangon, az összes papokat fel akarta akasztatni, hogy csak női lelkipásztorok legyenek. Néha káromkodva szidta a csuhásokat. Állítólag megtámadott egy papot, és levágta a fülét, azért került ide. A legügyesebb szövőnő zsebtolvaj férjének segédkezett. Itt mindenkit lerajzolt, határozott tehetsége volt hozzá, akár kiállításra küldhette volna műveit. A rabnők nagyobbik fele semmivel sem tűnt fel, az egyik lopott, a másik megesküdött, hogy ártatlan, semmit sem csinált.

Éva politikaiakkal volt egy cellában, hatodmagával. A cellafőnök az egyik népbiztosnak volt a titkárnője tizenkilencben, idősebb, sovány asszony. Esténként, sötétben verseket mondott, ha megkérték rá, Adyt és Petőfit. Mély, bársonyos althangja betöltötte a cellát. Neki senki sem küldött csomagot, a férje, rokonsága kül-

földre menekült. Néhány nap múlva szabályszerűen kihallgatta Évát, mindent el kellett mondania a tárgyalásról.

— Hülyeség volt fellebbezni, meg volt rendezve alaposan. Látom, terólad nem feledkeztek el a szüleid, küldik a csomagokat.

— Kitagadtak.

— Ez kellemetlen. Persze, mondtad már, hogy komornyik a papa. Rosszabb a grófjánál. Honnan jönnek hát a csomagok?

— A telepről, ahol dolgoztam.

— Csak onnan? Láttunk budapesti feladót is.

Éva elpirult, a vallatás kényelmetlen volt neki, de azért válaszolt.

— Barát Feri is küldött, fiatal munkás, azelőtt együtt dolgoztunk.

— A vőlegényed?

A leány bosszúsan tiltakozott.

— Dehogyis... Kedves ismerősöm, nem felejtkezett el rólam.

— Értem, kedvesem. Pedig itt vőlegényre nagy szükség van ám.

— Minek az nekem?

— Majd megtudod. Csak családtagok látogathatják az embert. Szüleid nem jönnek... a vőlegény meg családtagnak számít ennél az igazgatónál, hát be kell jelentened, amíg nem késő... Ezzel a fiatalemberrel könnyen elrendezheted a dolgot, szükséged van egy szálra, amely összeköt a világgal. Üzenet, segítség, minden könnyebben megtalálható. Bár te nem sokáig leszel itt, de kötelességed másokon segíteni. Érted most már? — A többiek mind kérlelték Évát, „szervezze be" a vőlegényt.

Először nemet mondott, aztán barátkozott a gondolattal. Ez még semmit nem jelent. Természetesen már az erdei beszélgetés után — mikor Ferkó véletlenül kihallgatta őt és Rattkait — valami furcsa bizalmasság kezdődött közöttük... Olyan ez, mint az első figyelmeztető áramütés. Mindkettőjük életében sok baj és zavar volt, azt gondolta akkor, ez tán afféle sorsközösség... most utólag gondolkozott a dolgon, nem, másféle közeledés ez. S ha így lenne? Az lehetetlen, hogy Ferkó őt szeresse, hiszen milyen viharosan összeakaszkodott Borbálával. Úgy határozott, bizonyságot szerez, de ha Ferkó közeledni akarna, akkor nem kéri meg a vőlegényszerepre, inkább eltanácsolja. Írt neki, hogy kérjen sürgősen látogatást.

Barát Ferkó nem késlekedett. Tiszta ünneplőruhájában, sápadtan állt szemben a leánnyal, s nagyon meglepték Éva kérdései, de azonnal válaszolt: örökre végzett Borbálával, kínlódva, szégyenkezve beszélt erről, s néhány mondat után olyan volt a légkör közöttük, a fiú azonnal elmegy, és akkor biztosan nem találkoznak többet. Mégis Éva marasztotta. Megköszönte a csomagokat, s maga is belezavarodott rögtön, amint azt akarta megtudni, hogyan gondol őrá Ferkó, s miként gondolja kapcsolatukat ezután... El is harapta azonnal, de Ferkó mégis megértette, mintha várt volna erre, válaszolt... Csak annyit, hogy ő semmit sem remél, tudatában van helyzete megalázó és hitvány voltának, ami Borbálát illeti... Ha Éva akarja, nem jön többet. De nagy, sötét szeme többet mondott ennél, s ezt Évának muszáj volt megérteni — s bizony zavarba jött. Sajnálta Ferkót, értette, hogy megvan benne a szépre és jóra való törekvés, dehát az istállóból nem olyan egyszerű kijutni, s egyetlen nagy mentsége van: szerette Borbálát, aki meggyalázta őt... Éppen most, itt, ne beszéljenek tovább erről, majd ha szabad lesz Éva... addig ő mindent megtesz, amit kell, hogy segítsen. Így szinte önként jött, megkérte Éva a vőlegényszerepre, bár felvillant benne, van még valaki, aki talán vállalná ezt, s többet tehetne — Csala... De őt nem kérheti meg most már semmire. Ferkó zavartan — tán meghatottan — bizonykodott, mindent elintéz ő, amit csak Éva kér. Szemében furcsa fény égett, ezt nem lehetett félreérteni, olyan tűz, amely akkor is ég, ha nem táplálják... S ha elfojtanák, annál rosszabb! Megmondta Ferkó még, ha Éva kiszabadul, ő hazamegy a telepre, ott akar élni. Tulajdonképpen keveset beszéltek, többet hallgattak... de a félmondatokban minden benne volt.

Éva vegyes érzésekkel ment vissza a beszélőről. A cellafőnök kinevette, s azonnal vigasztalni kezdte:

— Ha az álvőlegény szerelmes beléd, fiam, az megkönnyíti a dolgot. Nincs ebben semmi kellemetlen. Ügyes legény ez, elintéz nekünk mindent. Én is üzenek tőle, mikor jön legközelebb? Ha bűnei vannak előtted, az komoly biztosíték. Ha szabad leszel, majd elrendezitek a dolgotokat. Minden más itt a börtönben, mint kint a szabad levegőn. Megöl a kíváncsiság, mindent mondj el erről a Ferkóról, hallod?

— Miért volna erre szükség? — Éva terhesnek találta a dolgot.

— Érdekelnek az emberi történetek, valamikor az volt a mániám, hogy író leszek, de sajnos nincs elég tehetségem hozzá.

Évából kiszállt az idegenkedés, nézte rabtársait, jobban értette már kíváncsiságukat, mint idekerülésekor. Kissé kényszeredetten beszélni kezdett, mindent elmondott Ferkóról, ami eszébe jutott, de — rajtakapta magát — már mentegette a Borbálával való dolgát, hangsúlyozta, mennyire menekülni akart a faluból, és őszintén szerette a nagygazdaleányt, de az nem tartott ki mellette. Saját magára is bosszús volt ezért egy kicsit, jobban oda kellett figyelnie, mert kérdezgették. Közben egyre töprengett: helyesen tette-e, hogy feltételesen összekötötte magát Ferkóval, hiszen nem felejthette el tekintetében a lappangó tüzeket. No, majd ha szabadon élnek, elrendezi a dolgot, s vigyáz addig is, nehogy a fiú félreértse a helyzetet. Ahányszor mód lesz rá, hangoztatni fogja előtte, hogy ez a vőlegénység csak szerep. Nem mint nő, hanem mint ember hálás érte...

2

IDEGES sietséggel futott el a tavasz után a nyár is. Szelídebb lett a napsütés, a szellők nyomában hűvös fuvallatok ébredeztek. A nehezen barátkozó Berényiné is megszerette Borbálát. Jó néhányszor beszélt a professzorral, segítettek neki a kezelésben. Minden második délután ott üldögéltek a hársfák alatt, a szanatórium kertjében.

A művészkülsejű professzor ugyanis azelőtt mindig azt mondta Borbálának, hogy semmi baja sincs, de mostanában figyelmesen hallgatta, és megint kezdődtek a hosszadalmas vizsgálatok, még egyensúlyoznia is kellett, behúnyt szemmel. Nem lehetett tovább bejáró beteg, muszáj volt beköltöznie a szanatóriumba.

Alaposan kikérdezte a Ferkóval történt szakításról, s kijelentette, a gyereket semmiképpen nem szülheti meg, az örökölhetné anyja terheltségét. Sőt, neki az a véleménye, hogy az anyai nagyapa is beteg lehetett.

Borbálát irtózatos dührohamok rázták, sikoltozott, hogy nem adja Ferkó gyerekét, és értesítsék az apát is, ő még úgyse tudja. A férjét, Rattkait látni sem akarja. Nem is engedték be, mikor látogatóba jött.

A professzor és helyettese állandóan beszéltek hozzá, de az asszony üveges szemmel, merev arccal hallgatott, és könyörgött, Ferkót hívják be, ő beszéljen hozzá, csak azt akarja hallani. A terhességgel járó rosszullét még rontotta állapotát.

Hosszú, kábult álomból ébredt egy nap és megrettent. Milyen érzés ez? Valami más lett. Be volt kötözve az öle... Beléhasított az embertelen fájdalom: elvették a gyerekét. Panaszosan sikoltozott, Ferkót hívta, de az újabb injekciótól elaludt.

Aztán mégis megvigasztalta a professzor, jobb ez így. Most beteg, nem volna értelme megszülni a gyereket. Különben is teljesen egészséges lesz ő nemsokára, ha betartja az utasításokat, és akkor még lehet gyereke.

Erre megnyugodott. S nagyon erősen akarta a gyógyulást.

Azóta üldögélnek így hármasban a hársak alatt.

Férj, Ferkó, régi élet? Nincs, elúszott, mint hab a folyón. Borbála egészséges már, csak pihen. Aztán új életet kezd, Pesten él majd, nem megy vissza a koszos telepre, megbeszélték a programot, hogyan mennek hármasban az olasz képtárakba, Rómába a fehér kövek közé, s persze a Vatikánba is, áldást kapni a pápától. Mi a különbség az olasz és francia Riviéra között, melyik hónapban lehet legjobb elhelyezést kapni, s hol megfelelő a társaság. Nyár végén kell felkeresni a párizsi ruhaszalonokat és a norvég fjordokat. Azt feltétlenül látni kell, hogyan úsznak délfelé a jéghegyek... Berényiné majdnem mindent látott már, és Mariann sokfelé elkísérte. Ezen a nyáron Dél-Amerikába készültek, ott vannak igazán szép városok a tengerparton, s legalább megtanulnak igazi vérforraló tangót táncolni. Majd elmennek jövőre mindenhová együtt, Borbálának velük kell tartania. Az asszonyt elfoglalták ezek a tervek, bár eleinte szédült, hogy nem bírja pénzzel... Berényiné ilyenkor csak legyintett. Képes füzeteket hozott, utazási irodák ismertetőit. Latolgatták, milyen nemzetiségű hajóra érdemes felszállni, s végül az angolok nemrégen épült csodahajója mellett döntöttek. Drága, de megbízható.

Könyveket hoztak Borbálának, a maguk olvasmányait. Vékony verskötetéket és izgalmas útleírásokat. Regényeket, csodálatos szerelmekről. Első pillantásra tudományosnak tűnő értekezéseket különböző népek és korok szerelmi életéről.

Tapasztalatlan kisleánynak érezte magát barátnői mellett. Azok jóval felül vannak már a harmincon, de gondos ápolás mellett ragyogó fiatal nőknek, akár leányoknak látszanak. Berényiné nemegyszer kijelentette: „Az egész csak pénzkérdés, egy nőnek húsz és ötven között nincs életkora, ha esze is van a pénz mellé!" Tanulgatta tőlük az öltözködés ezernyi raffinériáját, nemcsak a különböző ruhákról beszéltek, az illatok hatásáról a férfiakra, hanem még a napszakok szerinti világításról is. Hogyan fogadja az

ember a kedvesét... Milyen fontos a remek fehérnemű, a fejtartás. Ha jelentkeznék az áll alatt egy kis gyűrődés, meg kell kínozni a kozmetikust — nem számít a pénz, tüntesse el!

Aztán a professzor megengedte, hogy elvihetik a beteget autózni, zenét hallgatni. Borbála többször járt mindegyiküknél, látta a villájukat, életüket. Azt hitte eddig, elég pénze van. Most rájöhetett, ezekhez képest koldus. Ruhatárukba egészen beleszédült. Rengeteg holmit kapott tőlük ajándékba, elvitték Pesten az egyetlen helyre, ahol még lehet valami rongyot varratni, ha az ember nem ér rá Párizsba menni. S rendeltek neki, ami alakjához és egyéniségéhez jól áll. Mikor kijelentette, maga fizeti majd a számlákat, egyszerűen kinevették.

Részt vett Pálma bánatában, aki nem rúghatott bele a volt szobaleánya, a szőke szépség lábába, aki elárulta őt. Kiröppent a villából, és egy nagykövet szeretője lett, pedig itt költők írtak hozzá verseket. Többször találkoztak társaságban, és a bank érdekei miatt neki jó pofát kell vágnia, pedig a nőcske feltartja az orrát. Azt el kell ismerni, ízléssel öltözködik. S nemcsak villája van már, de vitorlást tart az Adrián, külön legénységgel. Ezt is lelőtte mások elől. Egyszer mégis bokán kéne rúgni, úgyis büszke a szép lábaira. Az a legkellemetlenebb, Pálma megszokta a kezét, istenien tudott masszírozni. Van egy csodabogár Pesten, állítólag hindu fiatalember, a nagyon gazdag nők hájára és felesleges kilóira specializálta magát, de nem valami híres dolgokat művel. Bár valóban jóképű fiú, de az angolt lipótvárosi kiejtéssel beszéli, a hindu halandzsát meg a fene se tudja ellenőrizni, lehet, hogy sohasem volt Indiában.

Borbála lustán vitette magát e barátság hullámain. Észrevette, hogy a professzor magára hagyja már, nem vizsgálgatja annyira. Este altató helyett ártalmatlan porokat kapott, mégis jól aludt, később még azt sem. Kissé meghízott, s Pálma kijelentette, meg kell próbálkoznia a hinduval. Elfeledkezett minden szenvedélyről, egyre kevesebbet gondolt Ferkóra. Talán legjobb volna örökké így élni, szűzen, férfi nélkül.

S egy napon, Mariann egyedül jött. Bár a professzor megtiltotta — elmondta, hogy Pálma kisfia meghalt Bécsben. A világ legdrágább orvosa végzett rajta agyműtétet, de nem sikerült. S elment a temetésre egyedül. A férjének nem szólt, mert azzal jó

ideje nem is érintkezik, s mást nem tűrne a fia koporsója mögött. Még őt, a legjobb barátnőjét sem, pedig szívesen elkísérte volna.

Elmentek a hindu fickóhoz, de Borbála nem engedte magát tapogatni.

*

Mióta anyósa meghalt, Szegő csodálkozva figyelte a feleségét, rohamosan hízott, mintha csak ráhagyta volna a megboldogult anyós a kövérségét. Hiába késztette a férje, semmiféle szépítőszert nem használt. Ellátta az apja háztartását is, irányította a cselédeket, veszekedett velük. Öregedni kezdett, egyszerre őszült is. Iskolába járó fiaival törődött, akik mellett magántanárt kellett tartani, éppen csak átbukdácsoltak a gimnáziumi osztályokon. Erős, vaskos fiúk voltak, külsőre is a feleségéhez hasonlítottak. Kezdetben voltak olyan álmai, a fiaiból üzletembereket nevel, de ahogyan nőttek, letett erről. Jóindulatú, rendes fiúk, de előbb lesz belőlük birkózó, mint bankár. Egyre a barátaikkal lógnak, s mindig többe kerülnek.

Az asszony soha nem beszélt vele üzleti dolgairól, arról sem faggatta, merre járkál a világban. Külföldi útra nem kísérte el soha, de apjával első szóra elutazott Karlsbadba, gyerekeit a cselédekre hagyta. S nem volt hajlandó elköltözni a Király utcából sem. Szegő több tervet mutatott neki, van néhány telke Budán, építtet villát. Először belement, aztán visszamondta sorra. Azt ajánlotta, építtessen csak, de nem költözik bele.

Balatoni villájukba is alig lehetett leküldeni nyáron a gyerekekkel — csak akkor ment bele a nyaralásba, mikor az öreg Fohnberger is beszállt az autóba. Fohnberger egészen megőszült, visszavonult minden üzleti tevékenységtől, vejére bízta a pénze kezelését, csak az osztalékot tartotta számon, s abból is alig vett fel valamit. Megtartotta a régi szokásait, s mikor egyszer Földváron holmi idegen urak állítottak be, Szegőt keresték, aki egyébként Londonban volt — majdnem hazautazott. Pedig szeretett üldögélni a nádasszéli köveken, unokáinak sokszor elmotyogta, hogy öregember korában láthatta csak meg ezt a szépséget, de a tengerhez nem jut már el, pedig a feleségével mindig készült. Nagy szalmakalapot tett a fejére, és horgászott a fiúkkal. Szegőről tisztelettel

beszélt a gyerekek előtt, de ha a leánya előhozta, akkor intett, hogy szót se róla.

Szegő szerelme úgy megállapodott Mariannal, mint valami rendezett házasságban. Jócskán elmúlt már negyven éves, megunta, hogy masszőrhöz járjon s ostoba tornákkal töltse az idejét, hát elhízott egy kicsit, egész ruhatárát ki kellett cserélni. Világos ruhákat csináltatott, pedig ezt mindig lenézte öregedő férfiaknál. Gömbölyödő pocakjától függetlenül, játszott saját magával, őrajta nem fog az idő. Minden európai nagyvárosban megfordult, némelyikben otthonosan mozgott. Kétszer járt Amerikában is, üzleti ügyben. Fiatal és csinos nőkön próbálta ki férfiasságát, persze sohasem tudván ellenőrizni, a hódításban mennyi szerepe van egyéniségének és mennyi a pénzének. Abban a korban volt, mikor a gazdag férfiak általtásból nem is néznek az ilyen dolgok mélyére. Az külön bántotta, hogy Mariann szépen fejlődő kisleánya nem hasonlított rá, hanem magán viselte a Babarczyak minden jellegzetes vonását, sovány volt, kissé nagy orrú, kék szemű. Sokat gyötörte vele az asszonyt, aki párszor elmondta a „nászéjszaka" minden részletét, maga sem értette, hogyan eshetett teherbe Babarczytól. A háziorvos aztán adott magyarázatot, de ez Szegőt nem elégítette ki. Nagy sérelem érte, de ezt sohasem vallotta be Mariannak. Többé nem esett teherbe, s éppen a kisleány miatt nem vált el Babarczytól sem.

Szegő nemcsak Pesten szerzett fiatal nőket magának, hanem tartott egyet Bécsben, Stockholmban, Londonban, Párizsban. Időnként cserélte őket, mint vásározó korában útifeleségeit.

Bécsbe egyszer váratlanul érkezett meg, s a nőcskénél, aki azelőtt gépírónő volt a bankfiókban, ott találta a fiúját, félreérthetetlen helyzetben. A fiatalember bocsánatért esedezve elszelelt. Akkor ismerte fel, tisztviselő a cégnél. A nő könyörögni kezdett, kellette magát, felvonultatta minden báját. Nemrégen a tengerparton voltak, ott is találkoztak ezzel a fiúval, s akkor ő nem is gyanakodott, engedte, hogy táncoljanak.

Úgy fogta fel a dolgot, mint váratlan vereséget. Eljött a nőtől — s azonnal megvont tőle minden anyagi támogatást, felmondta a villa bérletét. Legyinteni akart az egészre, de nem sikerült. S a szálló halljában Berényinével találkozott. Fekete estélyiruhában pompázott, ékszer nélkül.

— Jó, hogy találkozunk, barátom. Le akarom inni magam.

— Urbányi nincs itt?

— Bécsben kéne lennie?

— Azt hiszem.

— Akkor képek után mászkál. Az nem veszélyes. Te viszont koszos macskákat szedsz fel. Mariann tűri, de velem ezt nem csinálnád.

— Hagyd ezt, kérlek... — Megütötte, hogy Pálma nem Szegőnét, a nővérét említi.

— Jó, fegyverszünet, bujj szmokingba, negyedórát várok rád. Nem is kérdezed, mi történt? Meghalt a fiam. — S a nő szeme könnyben úszott, odacsapta a frissítős poharat.

Egy pincér nesztelenül kapkodta fel a cserepeket, és németül motyogott. Új poharat kínált, de Berényiné ellökte.

— Nem sikerült az operáció? Részvétem, Pálma.

— Nincs tebenned részvét, de ez is jólesik. Siess.

Pálma nem kötődött, ivott, elbeszélte az egész temetést, aztán sokáig sírdogált. Majd megszelídültek a szemei, s visszavert néhány közeledő férfit. Táncolt Szegővel, hozzásimult révedezve.

Szegőben feléledtek régi érzései, saját maga által is titkolt vonzódása sógornőjéhez. Mennyire szerette volna, ha az ő felesége ilyenné válik, akkor talán Mariann sem lehetett volna az életében, és más nő sem. Régóta gyanakodott, hogy Pálma is jól tudja ezt. Udvarolt hát neki, mulattatta. Az felengedett, szeme kútjában elmerült a bánat, s még nevetett is.

Bejárták a legdrágább mulatókat, Pálma úgy viselkedett, mint tapasztalatlan asszonyka, aki sohasem járt még ilyen helyeken. tetette magát, mintha be lenne csípve, és egészen Szegőhöz simult tánc közben. Karonfogva mentek be a szállodába. S elfogadta az ajánlatot, hogy igyanak még egy feketét. A nő lakosztályába szolgálták fel. Megitták, és közéjük telepedett a feszültséggel tele csend. Pálma fázósan beburkolózott egy takaróba, s úgy látszott, mintha karosszékben akarna aludni. Lehunyta a szemét. Mikor Szegő föléje hajolt, nagyra nyitotta a szemét, szája összezárult.

— Mit akarsz?

Szegő hebegett. Pálma felegyenesedett.

— Máma temettem el a kisfiam. Ne szólj semmit. Csak azt akarom mondani, nagyon aljas vagy. Kidobott talán Mariann, a babád,

én kellenék?! Eredj, és ne kerülj többet a szemem elé. Még meg is hajtod magad, mint egy pincér? Ez szép. — Odasuhogott, és becsukta utána az ajtót, aztán ivott még, és visszabújt előbbi helyére.

Mintha megsoványodott volna másnap estig, mikor Pestre ért. Autóját leállította, a sofőrt elzavarta, villájuk vaskapuját becsukatta, és nem vett magára csak fekete ruhadarabot. Nem ment sehová, senkit sem fogadott, csak Mariannt és Borbálát, s a szokásos hétfői napon Urbányit. A meghívókat, leveleket felbontatlanul küldte vissza, a művészekkel szóba sem állt. Akik rendszeres támogatást kaptak tőle, azoknak elküldette postán. S elment néhányszor a Király utcába a nővéréhez és édesapjához. Egyszer ott találkozott Szegővel, de rá sem nézett.

— Pálma, valamit mondani szeretnék...

— Mit mondhatsz te nekem?

— Urbányi nem figyelmeztetett még?

— Mire?

— A férjed őrültségeire.

— De gondos vagy. Mit akarsz vele?

— Úgy látom, nem hallgattatok Gáborra. Berényinek vége van. Azt hiszem, mióta gyászolsz, a saját pénzedet is rábíztad, nem?

— Úgy van, elvégre a férjem, a halott gyerek apja.

— S a világ legrosszabb tőzsdejátékosa. Azt hiszem, már mindene elúszott, most a tiédet engedi utána.

— Mit csináljon szegény? Nem mindenki olyan szerencsés kezű, mint te vagy. Miért fáj neked a mi fejünk?

— Kötelességem vigyázni rád, ha a férjed megbolondult. Tönkrementek.

— Gondolod, hogy akkor tetőled koldulunk?

— Nem gondolom. De azonnal közbe kell lépned.

— Semmi közöm az anyagi ügyekhez, én a kisfiamat gyászolom. Mit tudhatod te, mit akarok én? Nem ártana már egyszer, ha semmi pénzem nem lenne, meg kéne próbálni, milyen az? Nagy kedvem lenne hozzá. Hagyd csak szegény Berényit, s ne törődj az én dolgaimmal, inkább a magad háza előtt sepregess, jó?

Mellettük álldogált Szegőné és Fohnberger bácsi, aki papucsban totyogott, és korholta a leányát németül, hogy hallgasson az okos

szóra. Nagy baj van Berényivel, azt ő is hallotta már, pedig mostanában ritkán találkozik a barátaival.

Pálma furcsán nevetett, és elment. Szegő próbált neki telefonálni, de nem lehetett. Beszélt hát Urbányival. A hűvös, hideg ember nem volt kétségbeesve, azt mondta, ő sem helyesli, de ez az első eset, hogy az asszony nem hallgat rá. Ha előhozza a dolgot, akkor elküldi. Szegő csodálkozott. Nem látta még ilyennek Urbányit. A szoros üzleti kapcsolat ellenére sohasem fejlődött ki közöttük barátság, majdnem idegenek maradtak egymásnak. Szegő sokat öregedett az elmúlt néhány év alatt, de Urbányi majdnem ugyanolyan volt, tán az arcszíne lett valamivel sötétebb, s megritkult a haja, de nem lett őszebb, viszont Szegő sötét haját alaposan belepte a dér. Egy ideig mesterkedett különböző szeszekkel, aztán abbahagyta. A homályos bankvezéri szobában nehéz lett volna első pillantásra megmondani, melyikük látszik idősebbnek.

— Pálma talán magára se hallgat?

— Énrám soha nem hallgatott — mondta lassan Urbányi. — Azzal telt el az életem jó része, hogy erre rászoktassam, de eddig nem sikerült. Szükségem van a heti egyszeri együttlétre, hát meg tudom állni, semmit sem szólok. A magam érdekében teszem.

— Furcsa. Megvallom... nem érthetem.

— Hagyjuk ezt, Szegő. Mindenkinek megvannak a maga furcsaságai. Hálás lennék, ha maga meg tudná vele értetni, mit kéne tennie. Tegyük félre a magánügyeket egy kis időre, tudja, hogy milyen váratlan nehézségeink vannak. Megkaptuk a várt megbízásokat, fedez bennünket az anyaintézet?

Szegő kissé fölényesen nevetett.

— Mindent elintéztem.

Urbányi elgondolkozva szivarozott. Vékony, hosszú szivarokat szívott, bolgár dohányból készítették a számára.

— Nekem köszönheti, Szegő, hogy idekerült, magasra jutott... Magasabbra talán már nem lehet. Megvan ennek is a törvénye. Ha a csúcsra ért, álljon meg az ember, mert onnan csak lefelé mehet. Én vagyok a bankvezér, de a karmesteri pálca maga nélkül kiesett volna már a kezemből... Ezt nem hittem valamikor, még magánál is jobban bíztam magamban. Mindent tudok magáról, és aggódom... Nem él egészségesen, nagyon öregszik az utóbbi időben, bár a szelleme ugyanolyan friss még, de vigyáznia kéne. Nem

akarom megsérteni, de elkerülhetetlen, hogy néha egymás ügyeibe avatkozzunk. Nélkülem maga nem jutott volna ide, maga nélkül viszont én sem lennék már itt. Legalábbis holnap. Most eltemetett volna az omlás. De újra érzem, hogy biztosan állunk a lábunkon, sokat kockáztattunk, de az intézet megerősödik. Senki sem tudja meg kettőnkön kívül, milyen bajban voltunk. Mi állunk a parancsnoki hídon. A hajó meg sem rezdült, súrolta a zátonyt, de elkerülte. A legközelebbi javításnál minden nyomot eltüntetünk. A reccsenést nem hallották az elsőosztályú utasok. A hajófenéken felriadtak, de azoknak a kiabálása nem hallatszik hozzánk. Egy csomó kisember elvesztette a pénzét... Rosszul fordult a kockájuk, gazdagok akartak lenni, erre a vágyra és reményre építhet a bankár! Ez az élet! A gépész talán észrevette a halál szelét, de velünk van szolgálati viszonyban, nekünk jelent. A parancsnoki hídon összemosolyog két ember. Elkészültek a halálra. Én legalábbis kész voltam. De ha megengedi, most már leszólok a zenekarnak, játszhatnak, halkabban játsszanak, nem kell olyan hangos zenebona. A hajó megmenekült. S most, mi is egyenleget csináltunk egymással. Igaz?

— Ha maga ragaszkodik hozzá, nem bánom.

— Egyet mondok még. Kedvem lenne megpróbálni, milyen lehet maga ellenfélnek. Könyörtelen, ezt kezdettől éreztem magában. Most már nem is olyan mohó — s ez javára vált. Mégiscsak én fedeztem fel magát a bankszakma számára. Az emberismeretem nem csalt meg.

Szegő mellét dagasztotta az önérzet, mint a jól felelő diákét. Sokszor jobban várt már dicséretet Urbányitól, s eddig nemigen kapta meg. Barátkozni szeretett volna vele, de ez a furcsa ember ugyanolyan zárkózott maradt, mint ismeretségük kezdetén.

— Azt hiszem, Urbányi, magában költői tehetség van. Mégis képeket gyűjt, pedig írnia kéne.

Urbányi hangtalanul nevetett.

— Ki tudja, hátha megpróbáltam? Minden művészethez értek egy keveset, de egyikhez sem konyítok eleget. Megmaradok műkedvelőnek, s megveszem az alkotott szépséget pénzért... ha már magam nem tudok teremteni. Ez a legtöbb, amit tehetek. Minden műalkotás pénzért készül a világon. Ezért a pénz a legnagyobb hatalom, mint maga is tudja, parancsol a művészetnek.

— Azt hiszem, minden mégsem kapható.

— Brávó! Szegő, maga még mindig fejlődik. De ebben van egy kis érzelgősség. Az ember csak akkor tudja, mi a pénz, ha ismeri a pontos értékét annak, amit nem kaphat meg érte. Maga, persze, érzésekre gondol? Ó, az érzéseket nem jegyzik semmiféle árfolyamon, tőzsdén.

Halk zömmögéssel megszólalt a telefon, avatatlan fül nem érzékelte volna. Urbányi lenyúlt az egyik készülékhez, megnyomott egy gombot, s felemelte a kagylót. Arca először felderült, aztán elkomorult, mint mikor a nyári rét felett szétszakad egy pillanatra a felleg, aztán összezárul újra.

— Egy pillanat, Szegő, maradjon, még dolgunk lesz egymással. — Aztán mondott néhány szót a telefonba. Titkárát egy intéssel kiparancsolta, az eltűnt, ahogyan jött — nesztelenül.

Szegő önkénytelen elismeréssel szemlélte Urbányit. Lehet, hogy a bankot ő mentette meg, most helyrebillen a megingott hitel. Zürichben, Londonban, Amszterdamban az ő szavára többet adnak már, azt tartják, Urbányi elkényelmesedett s a képeit szemlélgeti. De ezt a tónust soha nem tudja tőle elsajátítani, Urbányi ismeri a formákat, jobban a legkörmönfontabb diplomatáknál. Lehet, hogy nem mestere már, de még mindig művésze a szakmának. Felfigyelt — a válaszokból megértette: Berényivel beszél. Izgalom vibrált fegyelmezett arcán. Letette a telefont, lassan közeljött, és megfogta Szegő karját.

— Mint bizonyára tudja, Pálma telefonált. Berényi tegnap éjjel agyonlőtte magát egy müncheni szállodában. Katasztrófa, csődtömeg maradt utána. Elvesztette a felesége vagyonát is. Amivel nekem tartozik, az most már nem fontos. A bankot nem érinti, mint magánember hiteleztem neki. Nehéz napok várnak mindhármunkra, ha rendbe akarjuk tenni ezt az ügyet. Szerintem kötelességünk segíteni Pálmának.

— Többször figyelmeztettem Berényit, a sógornőmnek is szóltam. Minden felelősséget elhárítok. — Szegő hangja kemény volt.

— Mondtam ugyan Pálmának, hogy magára nem számíthat, de kijelentette, biztos abban, hogy maga segíteni fog.

— Pálma téved. Ilyen zavaros ügyekhez nem nyúlok hozzá. Azt hiszem, magának is jobb, ha a sógornőm szegényen mászik ki a csávából.

— Ugyan! Szegő, maga kegyetlen és tapintatlan ember. Eszerint nem jön velem Pálmához?

— Sajnálom, nem mehetek. A rokoni részvétet majd lerovom, mást tenni nem áll módomban . . .

— Értem. Azért ne felejtse, amit a csúcsraérésről mondtam.

Elmentek, s kint elváltak szótlanul.

Sütött a nap. Megint zümmögött a készülék, de senki sem vette fel, hát elhallgatott. A szobában árnyékok bújkáltak, a dohány- és kölniillatú homály egyre sűrűsödött, s a virág lejjebb eresztette hervadó fejét a kristályvázában. Bejött az elegáns titkár, és az előbbi telefonon randevút beszélt meg egy nővel.

*

Mariann villájában, a cementtel vakolt sziklaépítmények körül nagyranőttek a fák, amelyeket Szabó János ültetett. A kerítés mellett fiatal jegenyék zárták szorosan a kertet. Fehér törzsű nyírfák, méltóságos hársak, néhány ezüstfenyő, gyümölcsfát alig lehetett látni. Két diófa állt őrt a kovácsoltvas kapunál. Még egy emeletet húztak a villára. A lapos tetőn vaskorlátos napozó van, zuhanyozóval.

Berényiné autója suhant a kapuhoz, s leadta az egyezményes dudajeleket. Szabó János tántorogva rohant a feketedő alkonyatban, beeresztette. Az asszony kiugrott fényes esőköpenyében, s befutott. Átment a hallon, menet közben vette le róla a köpenyt Kincses Mari, és közben szidta az időt.

— Itt az úr?

— Igen, az emeleti szalonban várja a nagyságos asszonyt. Már két konyakot kért.

— Erős feketét hozzon, de melegen. Mariann?

— A második emeleten gyakorol, a tornatanárral.

— Senki ne zavarjon bennünket, érti?

Kincses Mari bólintott, és fürkészve nézett a fényezett falépcsőn felfutó asszony után.

A szalonban rózsaszín fal, ilyen színű huzat a bútorokon. Mariann ízlése a múló évekkel változott, nem szerette már az erős és sötét színeket. Apró karosszékek, mintha a földön ülne az ember. Szegő éppen csak felnézett a nagy olvasólámpa ernyője mellől. Elnyomta a cigarettáját.

— Elnézést, hogy késtem egy kicsit. — Berényiné szokása szerint most sem köszönt. — Mivel mulattál? Ó, Ady? Én is szeretem, de most nem vagyok versolvasó hangulatban. — Egyszerű vonalú, fekete ruhájában leült. Kevés ékszert viselt, gyémántbrossot a ruhája gallérján, s remekmívű, régi arany karperecet meg egy gyűrűt.

— Gondolom, Pálma, nem ezért hivattál — mondta szárazon Szegő.

Az asszony fájdalmasan elmosolyodott.

— A modorod az utóbbi időben nem nagyon tetszik nekem, Emil. Adj egy cigarettát.

— Parancsolj.

Kincses Mari hozta a feketét s Szegőnek az új konyakot.

Hörpintettek.

— Először is köszönöm az eddigi segítségedet. Repülőgépet szereztél, hogy Berényit itthon temethessem el.

— Olcsóbb lett volna, ha maga jön, megvolt a jegye.

— Ne humorizálj. Inkább igyál. Úgy... A felszámolásnál is nehezen boldogultam volna nélküled.

— Nem volt kellemes nekem. Alig tudtam valamit megmenteni. Figyelmeztetésem ellenére is belementél a pusztulásba.

— Prédikációra nem vagyok kíváncsi, Szegő. Ha így lesz, majd templomba megyek. Nem ezért jöttem ide.

— Kérlek. Mondd meg végre, mit akarsz?

— A vagyonomat.

— Nem késő? Berényitől már nem kérheted. Miért adtad át neki? Előbb kellett volna meggondolnod, kedvesem.

— Hát, ha muszáj, beszéljünk erről is. Nem tehettem mást, Emil. Elmondom most neked, hallgatást sem kérek, ez felesleges. Úgyis összekapcsolódunk a mai nappal, mint akik rablógyilkosságot követtek el nagyon sok pénzért és megosztoztak. Gondolhatsz rólam bármit, tenni nem lesz módodban, mert esetleg a magad nyakát vágnád el.

— Attól tartok, nem vagy tisztában a helyzeteddel.

— Tisztában vagyok. Ott hagytam el, hogy miért adtam szabad kezet Berényinek a betétjeim felett. El akartam tőle válni.

Szegő füttyentett.

— Erre nem gondoltam. Várj, kérek még egy konyakot.

— Nem kell csengetned, kiismerem itt magam. — Pálma a bár-

szekrényhez ment, és kiemelt egy üveget, maga töltött Szegőnek, s kis habozás után magának is. Egymásra köszöntötték az italt. — El akartam válni, hogy Urbányi felesége lehessek. Megmondtam Berényinek. Berényi mindent tudott, s nem volt rossz fiú... Csak szerencsétlen. Azt mondja, rendben van, de ő előbb a maga lábán gazdag akar lenni. Akkoriban szerencséje volt, sokat keresett a tőzsdén. Aztán rossz passz jött. Jó, nem bántam, csinálja. De szerződést kötöttem vele a válásnál. S ez, az öngyilkossága napján járt le. Addigra mindent elveszített. Ez megkönnyítette a válópert is. Azért meghalni nem kellett volna. Elmenni, veszíteni sokkal stílusosabban is lehet, neki soha nem volt igazi intelligenciája. Az ügyfelei pénzét is elvesztette, amint tudod. Csak Urbányi segítségével tudtam mindent visszafizetni.

— Erről értesültem. De mi közöm ehhez? S ha jól értettem, most a vagyonodat keresed.

— Csak ne türelmetlenkedj. Berényi elvesztette a vagyonomat, én meg vissza akarom nyerni.

Szegő felhörpintette az utolját a pohárból, s bedugaszolta az üveget. Kissé zavaros szemmel előrehajolt.

— Hogyan gondolod? — De hangjában nem volt már gúnyolódás.

— Tőzsdézni akarok, üzleteket kötni. Mindig szerencsés kezem volt. S valamit értek a dologhoz. Meg kell tennem, különben nem lehetek Urbányi felesége. Jó előre felkészültem erre a lehetőségre is. Nem gondoltam, hogy ennyi elúszik.

— Gábor hozományt akar? Arra még nem szorul rá.

— Nem, barátom, én akarok a saját vagyonomból élni. S fogok is.

— Érdekes és tiszteletre méltó elgondolás. Véletlenül majdnem pontosan ismerem a veszteséget. Urbányi ad kezdő tőkét?

— Részben. De nem adhat eleget, mert vagyona jó része műkincsekben van. A többit te adod.

— Pálma, te tréfálsz. — Ércesen nevetett.

— Véresen komoly, amit mondok. S jótáll értem a bankotok is, meghatározott összegig.

— Megőrültél! — Mégis töltött magának, közben figyelt.

— Mindent megfontoltam. Te meg Urbányi megtehetitek. Ha a kártyát eltakarjátok, senki sem láthat bele. S ti ketten nekem megteszitek. Urbányival már megegyeztem Berényi halálakor. Veled

is akkor akartam, de nem jöttél el. A kezdő tőkét fele-fele alapon adjátok, szigorú feltételű szerződéssel, kölcsön. Azonkívül állandóan rendelkezésemre álltok a bank garanciáival. Mindent meggondoltam. Így indul a dolog. Egy, de legfeljebb másfél év elég nekem. Egy kicsit megmozgatom a tőzsdét. Vannak más, üzleti elgondolásaim is. Urbányi ismereteivel én is rendelkezem, s nem vagyok olyan elpuhult, mint ő. Alkalomadtán te is segítesz, ha valami kellemetlen ügyem lesz. Tudsz bánni mindenfajta ellenféllel, ismerlek. Veled külön, biztosan még többre mehetnék.

— Választ vársz tőlem, Pálma?

— Természetesen. Gondolj meg mindent alaposan. De mindent. Vigyázz! Nem könnyű a mi kapcsolatunk végére jutni. Urbányit hozzám számítsd. Szeretném, ha kapálódzás nélkül belátnád, tartozol nekünk ezzel a segítséggel.

— S mi lesz, ha ez az őrültség megbukik?

— Legfeljebb vesztesz egy csomót, de te még gazdag maradsz. Mi Gáborral befejezzük majd a játékot. Ez már nem tartozik rád.

— Hát a bank? Urbányi belemenne ilyesmibe?

— Muszáj neki, különben nem megyek hozzá feleségül, csak ha a vagyonomat visszaszerezhetem. Nos? Hogy el ne felejtsem, mikor minden jól végződött, a pénzed törvényes kamattal visszakaptad, átveheted a bank vezetését. Urbányi lemond a javadra, amennyiben igényt tartasz erre. Azért mondom meg, nehogy az jusson eszedbe, talán enélkül is fölébe kerekedhetsz egészen.

— Hát jó, válaszolok. Én nem támogatom ezt a kalandot. S azt is megakadályozom, hogy a bank támogassa. Ez öngyilkosság, esztelenség.

Berényiné szeme megvillant, felállt.

— Urbányinak lett igaza. Azt mondta, nem fogsz belemenni. Még azt is tudta, hogy egyre őrültséget emlegetsz. Hát jó. Nem akartam a végső fegyverhez nyúlni, te kényszerítettél rá, Emil. Most velem jössz.

— Pálma, te megháborodtál. Hova vinnél?

— Velem jössz, Urbányihoz. Vár bennünket.

— Ketten akartok rábeszélni?

— Olyasmi. Rábeszélésre, azt hiszem, nem lesz szükség, ha ketten beszéltünk veled. Itt a kocsim, elviszlek.

— Dolgom van még Mariannal.

— Nem tart sokáig, utána visszahozlak, barátom. Légy udvarias, kísérj el.

Az autóban Pálma sziszegve énekelt, mintha Szegő ott se lenne. Magában gyanakodott, hogy nem Urbányihoz viszi, de valóban a Pozsonyi úton álltak meg, a palota külsejű, nagy ház előtt, amelynek felső két emeletét foglalta el Urbányi sok teremből álló, képtárszerű lakása. A többi lakásokban még lakók vannak. Urbányi lassan szorította őket kifelé, a képtár felülről terjeszkedett a földszint felé.

Urbányi sötét házikabátban fogadta őket, olyan szobában, ahol nem volt annyi kép. Ősz inasa hideg sülteket, italokat gurított melléjük kis asztalkán, aztán eltűnt.

— Ugye, milyen pocsék idő van, kedves Szegő?

— Angol szokás, az időjárással kezdeni. Valóban pocsék. — Már tudta, amint rájuk nézett, ezek komolyan akarják, amit Pálma elmondott, s elhatározta, semmiképpen nem enged nekik. A kínálást elfogadta, s merően figyelte, mikor váltanak egymással legalább egy pillantást, de semmit nem vett észre. Ám figyelme nem lankadt egy pillanatra sem. Italt nem kért.

Azok ketten koccintottak. Urbányi mosolyogva tette le a remek ötvösmunkával készített apró kelyhet.

— Amint látom, maguk nem tudtak megegyezni, ugye, Szegő?

— Nem hittem, hogy komolyan gondolja ezt az őrültséget!

— Pálma vagy én?

— Mind a ketten elvesztették a józan eszüket. Miért van erre szükség? Érthetetlen.

— Bevallom, nekem is kényelmesebb lett volna, ha Pálma egyszerűen feleségül jön hozzám, bár nem akar képtárban élni. De nem állt kötélnek, csak ezzel a feltétellel. Mit tehettem volna?

— Én ellenzem az egészet. Képtelenség!

— Nem egészen. Szerintem Pálma véghez viheti ezt a dolgot. Nem akarja segíteni, ha közösen kérjük?

— Semmiképpen.

— Hát jó. Nézze csak, itt van egy jegyzék. Tanulmányozza egy kicsit. — S átadott egy papírlapot. Közjegyzői hitelesítés volt az alján, hogy a letétbe helyezett ékszerek pontosan vannak feltüntetve, a hivatalos szakértői becslés megfelel az akkori forgalmi értéknek. Aztán felsorolás, hogy mikor, hol vették még hivatalosan számba a vagyont, s eddig kiknek a tulajdonában voltak ezek az ékszerek.

— Ez mi?

— Ha jobban megnézi, rájön.

Szegő először elsápadt, aztán lassan kipirosodott. A papírlap reszketett a kezében. Erőltette magát, de nem tudta a harmadik sornál tovább olvasni. Azok ketten nyugodtan cigarettáztak.

— Akár el is tépheted — mondta Pálma. — Van belőle még egy példány. Pontos jegyzéke a neked átadott ékszereknek, amelyeket a britanniás tisztek részére vettél át tőlem, hogy ezzel kiszabadítsd Berényit és Urbányit. Egy karkötőt visszakaptam belőle. Ezt! — Felemelte a karját. — Kérdezhetnéd persze, hogyan kerültek közjegyzői letétbe. Megmondom. Az a kis vörös ember, akinek eladtad, az én megbízottam volt. Nem vitte külföldre, itt maradtak. Ma is tulajdonomban vannak. Mikor visszajöttél a Britanniából, én megláttam rajtad a valóságot, előttem nem tudtál akkor még titkolózni. Rájöttem, hogy másként szabadítottad ki őket. Azonkívül, amit a csuklómra fűztél, nem az én karkötőm volt. Itt van, megismered? Bécsben úgy bámulták, azt hittem, rájöttek! Bevallom, csak azért vettem meg az ékszereket, mert féltem, valóságos értékéért úgy sem tudod eladni. Tudtam, hogy a pénz akkor nagyon kellett neked. Azt is közölhetem, Urbányinak csak most mondtam meg a dolgot, eddig nem tudott róla. Nem akarunk neked erkölcsi prédikációt tartani, nem tudnánk a dolgokon úgysem változtatni. De nem is akarunk. Így történt jól. Mivel másképpen nem boldogultunk veled, kénytelenek vagyunk kényszeríteni, hogy a segítségünkre légy. Más előtt nincs jelentősége ilyesminek, be sem tudnánk bizonyítani, hogy ezeket az ékszereket s a vele átadott valutát elloptad. Csak Babarczy segítségével. A mi helyzetünkben őhozzá fordulni? Ez nem is fontos. Mi ezzel téged csak emlékeztetni akartunk önmagad előtt, s reméljük, teljes sikerrel. Nos, Emil?

Szegő odatartotta reszkető kezét, italt kért, Urbányi töltött neki.

— Szedje össze magát, ez az asszony mindenkit legyőz. Akiben ennyi erő van, hogy ilyen dolgot hosszú évekig magában tart, elboldogul a saját maga által vezetett csatában is. Egyszerre indítja az európai tőzsdéken. Játszani csak nagyban érdemes. Nem tehetünk mást. Segítenünk kell neki. Ne gyötrődjék feleslegesen, ilyen apróság mással is megesett már. A szükséges meghatalmazásokat elkészítettem, itt vannak, írja szépen alá. S megtekintheti ugyanilyeneken az én aláírásomat is. A bank nevében majd bizalmas

rendelkezéseket adunk, megfelelő helyekre, mert Pálma türelmetlen, indítani akarja az ütközetet. Koccintson velünk, Szegő, szeretném, ha jó barátnak tartana minket továbbra is. Egészségére!

Ittak, majd Szegő gyors mozdulatokkal aláírta a papírokat.

— No gyere, barátocskám, visszaviszlek a te Mariannodhoz. Rögtön jövök, Gábor, s mégegyszer mindent megbeszélünk.

Pálma vidáman dudorászott az autóban. Amint felkanyarodtak a sötét hegyi útra, Szegő elszántan ölelte át a nőt, s az most odaadta magát az ölelésbe, de a csókot nem viszonozta.

— Te bolond! Észretérítettelek? Ne bomolj! Mariann észreveszi rajtad az illatomat. Mosakodj meg, mielőtt hozzámész... — S a férfi türelmetlen, lázas suttogására gyöngyözőn, hosszan nevetett. — Szállj ki gyorsan, hős lovag!

Észvesztő sebességgel száguldott lefelé a hegyről. Még mindig csapkodott az eső, vaksötét volt. Kincses Mari futott ki, beengedte az urat.

Mariann tompa, meleg fényű hangulatvilágítás mellett fogadta, ropogó tűzzel, meleg teával, aprósüteménnyel. Világos pongyolában, hajában csavarókkal, pontosan úgy, mint egy feleség. Szemében aggódás és szeretet: de Szegő azt is meglátta a nézéséből: mindent tud! Ezeknek aligha van titkuk egymás előtt Pálmával. Néhányszor keserveskedve eszmélt már erre, de mégsem tudta megállni, hogy hallgasson, mikor bölcsebb lett volna. Ha kisebb vereségek érték, mióta a ház az ő fészkük itt a hegyen, mint a sebesült vad, mindig ide bújt el — s panaszkodott. Jól ismerte már a kiszámított női nyájaskodás fortélyait, megérezte azonnal, sorsa nője ma megint más... mosolya nem fölényes, de a sokat tudó asszonyé, aki előtt rejtett testi hibánkat sem kell szégyenlenünk. Ilyen vereség még nem érte... Nehéz lesz kiheverni.

— Olvasol egy kicsit? — kérdezte Mariann lágyan, és a széles kanapé sarkába húzódott. — Tessék tea, kevés rummal, ahogyan szereted. Felmelegít egy kicsit. Cudar idő ez.

Mariann ugyan nem nagyon szerette és értette a verseket, de senki sem tudott olyan odaadóan hallgatni. Olvasott már más nőknek is, de megunta.

— Ne vedd a szívedre, kedvesem... Pálma ilyen. Tudom, hogy nagyon becsül téged. De vannak érthetetlen dolgai. Én már nem küszködök vele. Legjobb őt nem ingerelni, saját magával úgysem

bír meg... Sokat fetrengett már sírógörcsben ezen a kanapén. De azt hiszem, én se ismerem egészen. Tudom, az a legborzasztóbb neked, hogy most legyűrhetted volna Urbányit úgy, hogy a kisujjadat sem kell megmozdítanod. Taktikai győzelem, harc nélkül, ahogyan te szoktad mondani... Dehát kell-e őt legyőznöd egyáltalán? A bankban régen te vagy az első ember, a részvénytársaságok dolgát meg rád nyomták egészen. Nem bíznak másban. Több fontos külföldi részvényed van, mint Urbányinak. Mit akarsz még? Idd meg a teát, mert elhűl... Te, vén gyerek! Pihenj egy kicsit, most ők játszanak. Úgyse tudnak föléd kerülni már.

Szegő behúnyta a szemét, s vízió gyötörte: nem Mariann, hanem Pálma beszél hozzá... Aztán magához tért. Össze vannak ezek fonódva, mindent tudnak egymásról, ez a fülledt közösség azonban nem az élet, hanem a rothadás melegét árasztja, menekülni kéne innen! De nem lehet! Ő talán nem így van velük? S nemcsak velük, hanem mindenkivel, aki ebben a körben mozog? Soha nem számol el Urbányi előtt külföldi személyi kiadásairól. Az öreg ellenjegyzi a csekket szó nélkül. S legjobb értesüléseit nem úgy szerzi-e, hogy az ellenfél szeretőjét jobban megfizeti, mint az érdekelt? De milyen nagyszerű dolog leülni a tárgyalóasztalhoz, ha többet tudhatunk a másiknál — s mindegy honnan, milyen áron szereztük a tudást. Mindig tudott vigyázni magára női karokban, belőle ki nem vettek még semmit, sőt! Észrevette az ilyen kísérleteket, s félrevezette az ellenséget, így is aratott már nagy győzelmeket! Mariann előtt nem tudja megállni... sok mindent elmondott neki, de az hosszú évek során még a legjobb barátnője, Pálma előtt sem adta ki. Ha pedig Pálma valamit ki akart tudni, Mariann mindig megmondta Szegőnek, Szegő ilyenkor gondosan mérlegelhette, mit válaszoljon, mind a két oldalt megnézhette.

— Elveszíthetem a vagyonom felét — nyögte ki Szegő.

— Ők meg az egészet. Készülj fel rá, ha így fordul, kellő ügyességgel visszaszerezheted a magadét. Szélesítsd a kinti bázisokat, ha nem ér váratlanul, az egész bankot megkaparinthatod, s amit vesztesz egyetlen csapásra háromszorosan visszajön.

Szegő elkapta a nő karját, elfulva nyögte:

— Mariann! Az istenért... honnan veszed te ezeket? Ki mondta, hogy ezzel áltass?!

Az asszony szeme nyugtalanul rebbent.

— Áltassalak? Senki. De kihallgattam véletlenül Pálma és Urbányi beszélgetését. Ezért haboztak olyan sokáig, hogy belevágjanak-e? Végül Pálma rábeszélte az öreget, azzal, te annyira le leszel majd törve, hogy erre nem lesz az elején erőd. Később megnyugszol, mert látod az ő sikeres manővereiket.

— Mikor mondták? Pontosan emlékszel? Beszélj! — Szeme könyörgőn fúródott az asszonyéba, reszketett egész teste az izgalomtól.

Mariann elhúzódott, mintha a férfi eszelős lenne, szemében majdnem irtózat reszketett. Ilyen hatásra nem számított.

— Mi történt veled, Emil, jaj istenem! — Elsírta magát.

— Semmi, Mariann. Köszönöm, hogy ezt megmondtad. Most már világos. Én is ezen rágódtam, de nem láttam világosan. — Lecsapta a teáscsészét, felugrott, járkálni kezdett, izgatottan mutogatott, tőzsdei szakkifejezéseket mormogott. Közben füttyentett, majd horkanva nevetett. Ilyennek még Mariann sem látta. Megállt hirtelen az asszony előtt, gyengéden megveregette az arcát. — Kérhetsz tőlem, amit akarsz... — S szivarra gyújtott pöfékelve.

— Semmire nincs szükségem.

— No, mégis... Gondolkozz csak.

— Mit adhatsz nekem, Emil? Pénzre már nincs szükségem. — Az asszony fázósan összehúzta magán a bolyhos pongyolát, a tűzhöz ment.

Szegő meglátta az asszonyi mozdulatot, s Mariann nyakán a finom ráncok pókhálóját. Persze ez nem számít, kívánatos nő még, de erre most nincs idő! Gondolkozott, hogyan jutalmazhatná meg?

— Kérek valamit, ha nem haragszol...

— Tessék. — Hangjában már türelmetlen sürgetés volt.

— Adj tanácsot, milyen egyetemre írassam Zolikát?

— Ahá, a fiúd! A sárga villabeli emlék?

— Megint kezded? Tudod, hogy rám hagyta az apja... Az idén érettségizett. El kell döntenünk, mi legyen vele.

— Nem akarlak befolyásolni, Mariann, de ne tégy nevetségessé... Azt beszélik, a szeretőd!

Az asszony elsírta magát.

— Ne bőgj, mert el kell mennem...

— Látom! Rohansz te az én életemből. Jössz, mint a felhő, aztán

elvisz a szél. Mindig úgy búcsúzom tőled, ki tudja; átléped-e még a küszöböt?

— Hagyjuk a tragikus alaphangot. Nem vagyunk színházban.

— Pedig olyan az életünk. Mióta tépsz, talán még gyűlölsz is, hogy megszültem Babarczy gyerekét, pedig én nem akartam, nem tehetek róla. Hogyan éltem veled, tettem szemrehányást? Ugye nem! Meghallgattam a panaszaidat, s eltemettem magamban. Volt idő, mikor csak siránkozni jártál ide. Rádakaszkodtam? Nem! Ezután sem fogok! De kérlek, ne sértegess.

— Mariann kedves, nyugodj meg... Félreértettél.

— Hallgass végig, aztán mehetsz. Nekem csak a panaszokat hordtad, Pálmának meg kipakoltad a szennyesedet, vacak kis nőcskéket könyveltél el sikernek, mióta lisztes a hajad... Akiknek csak a pénzed kellett! Mindent tudok, Berényiné még a nőcskék nevét is felírta sorra! Azoktól hozzám jöttél. Szóltam egy szót valaha? Tudd meg, néha már úgy éreztem, gyűlöllek, mint ahogyan Pálmát is utálom! Ezért nem szolgáltattalak ki téged nekik! S nem is tenném meg soha. Azt se hányom fel, hogy neked adtam a fiatalságomat, nem siránkozok, hiszen... Nemcsak neked, magamnak is öröm volt!

— Beszélj csak — mondta rekedten Szegő.

— Ilyen az élet, mit tegyünk? Te összehoztál Pálmával, aki után mindig csorgattad a nyálad, régóta kuncsorognál utána... Látod, milyen, még azt is elmondta, Bécsben mit akartál, ebben kéjeleg! Az öregje meg impotens, a fene tudja, miért vannak egymásért oda! Ezeket nem lehet megérteni az én egyszerű eszemmel. Csak nagyon vigyázz velük, mert ha most föléd kerekednek, véged lesz! Én nem akarok tőled semmit, miattam mehetsz... Igen, öregszik az ember, az évek nem visszafelé pörögnek... Elfáradtam ebben az eszeveszett táncban, egy kis nyugalmat szeretnék... Mit tudom én, mi üti meg néha a szívemet. De veled? Hát egyedül legyek örökké, Babarczy leányával?! Mikor te futsz a pénz után, mint a bolond?! Eredj csak!

— Mariann, kissé elragadtattad magadat. Most valóban mennem kell.

— Visszatartottalak valamikor?

— Azzal kezdtük, volna-e valami kívánságod?

Mariann kipirult, keble ütemesen emelkedett. Legyintett egyet.

Szemében megvetés féle lobbant, s ezt Szegő azonnal elkapta. Először megrázta magát, aztán az asszonyhoz rohant, csókolni kezdte. Az erőtlenül védekezett, aztán megadta magát, Szegő szerelmi rohamai mindig levették a lábáról.

Feltápászkodtak a heverőről, gyengéden néztek egymásra, a mindent tudó és megbocsátó házastársak mosolyával. Volt ebben a mosolyban egy kis gúny és lenézés is, egymás és önmaguk iránt.

— Szeretőd a fiú?

— Emil, ne hülyéskedj.

Szegő a nyakkendőjét kötötte, a fürdőszobába ment. Az asszony elnyúlt, és betakarta magát, nadrágját, melltartóját a párna alá rejtette.

— Mariann! — Zubogott a víz.

— Mit tanácsolsz?

— Milyen érdeklődésű a gyerek?

— Nagyon okos.

— Nem valami pontos meghatározás. Mondhatnám, hogy tanuljon jogot, azzal akárhová eltehetjük, de sokra nem viheti. Fogékony, jó tanuló?

— Kitűnően érett.

— Minden vonalon?

— Elment az eszed, Emil. — Mariann bágyadtan nevetett. — Hagyd ezt az esztelenséget, csak nem Pálma beszélt valamit?

Szegő megjelent a fürdőszoba ajtajában, most már biztosra vette, hogy a tizennyolc éves fiú és Mariann ... Első gondolatra nevethetnékje támadt, aztán eszébe jutott néhány vereség a fiatal nőknél. A fiatalságot nem lehet legyőzni, mindenütt az életünkbe tolakszanak. Sírós düh szorította meg. De igyekezett titkolni. Nem akart véget nem érő vitákat. Mostanában mindig újrakezdi Mariann.

— Menjen a fiú vegyészmérnöknek, elhelyezzük az egyik német egyetemen, azok kitűnően tanítanak. — Hangját közömbösre halkította.

— Rendben van, megmondom Zolikának. Köszönöm, Emil.

Szegő nézte a lehúnyt szemű asszonyt. Mégis tévedett volna? Vagy csak ügyesen játszik? Majd tisztázza a dolgot. Most nincs erre ideje.

— Mariann, meg akarom ismerni a fiatalembert.

— Nagyszerű! Nem mertem kérni tőled, beszélgess egy kicsit

vele, meglátod, milyen okos, sok verset tud kívülről, azokat még tőled se hallottam!

Szegő nézte az asszonyt, mondott még néhány önfeledt mondatot a fiúról. Gyors léptekkel a telefonhoz ment, a titkárját hívta. Nem jelentkezett azonnal, biztosan nincs egyedül ilyen késő éjszakai órában.

— Küldje értem azonnal a nagy kocsit. Tegye magát kérem szabaddá, reggelig dolgozunk. Rendeljen Bécsben a holnap délelőtti gépre jegyet, Zürichbe repülök. Maga is elkísér. Onnan két nap múlva visszajön, én meg tovább repülök Londonba. Máris jön a kocsi? Köszönöm. Addig még pár dolgot. Néhány táviratot adasson fel, diktálom...

Mariann semmit sem értett a számokból, jelekből. Majdnem elaludt, mire Szegő végzett. Arra riadt fel, hogy megint másról beszélnek.

— Telefonált a berhidai igazgató? Csak nincs valami baj megint? Ezt a tutyi-mutyi alakot kirúgom! Miért fizetjük, ha minden vacakságért a nyakunkon siránkozik? Jó, nem magával veszekszem. Havas? Igen, tudom, ki az! Jelentkezett felvételre, tisztviselőnek? Emlékszem. Várjon csak... Valamit hallottam, nincs szükségem a felvilágosítására. Válaszolja az igazgatónak Havas ügyében, hogy nekem nem kedves emberem. Hívtam tisztviselőnek, de az régen volt. Nem engedélyezek semmiféle tisztviselőfelvételt, nincs szükségünk ilyenre. Munkásnak felveheti.

A villa előtt megszólalt a nagy autó háromszólamú dudája.

Szegő kapta világos felöltőjét, homlokon csókolta a szendergő asszonyt, és elrohant.

Nemsokára Kincses Mari jött be, kivitte a csészéket, és zsémbelni kezdett:

— Ráfér már egy kis pihenés asszonyomra. Micsoda hajszás nap volt ez a mai is! — Mari változott a legkevesebbet az elmúlt évek alatt, egészséges teltség látszott alakján, de alig öregedett. — Az elvonókúrát említette az úrnak? Mert én megfojtom ezt az átkozott embert!

— Elfelejtettem. Hozd ide a telefont. Ma vendégség volt a professzoréknál, engem is hívtak, fent vannak még. Azonnal megbeszélem, ilyesmivel nem zavarhatjuk az urat.

Mari az úrnője mellett ácsorgott, de megunta, mert először hosz-

szan értekeztek Borbála állapotáról. Visszajött később, az asszonya még mindig telefonált, de aligha a professzort nevezte csacsi kisfiúnak, s nem annak ígérgette, hogy most aztán itt is aludhat egy éjszaka, mert a ház ura külföldön csavarog jó ideig. Turbékolva nevetett az asszony. No, ennek se lesz vége mostanában. Mari nagyot káromkodott.

Lement a lakásukba. Az ura részegen aludt az asztalon, előtte cimkés üvegek. Mostanában mindig rázárja kulccsal az ajtót. Már Mariann is utálja látni Szabó Jánost, hát napszámra bezárják az üvegekkel, így még a legjobb. Néha falhoz veri az üvegeket, magát is összekarcolja, de nagyobb baja még nem esett.

— Te vagy, Mari...

— Az isten pusztítson el, te átok!

— Ne szájalj... Vetkőztess le! Aludni akarok.

Mari begörbített körmökkel toporzékolt, de az ember felemelte elhízott testét, tántorogva felállt, s a széket markolászta. Véreres tekintetétől az asszony megijuhászodott.

Lerángatta emberéről a ruhát. Rálökte a fekhelyére. Szólt a csengő odafent.

— Biztos, itt a Szegő — mormogta Szabó János.

— Elment. Hanem iderendelte azt a takonypóc gyereket.

— A rosseb egye meg a szívedet, Mari, idehoztál közéjük... De agyonváglak! Bizonyisten agyonváglak!

— Tartsa a pofáját. Megyek, mert sürgős neki. Egyre csenget.

— Van bor?

— Az asztalon talál. Aludjon inkább.

Szabó János fel akart tápászkodni, de visszaesett, nyögött, mint a nagybeteg, szidta Marit, aztán horkolni kezdett.

Másnap reggel kijött a tisztiorvos, kiállította a bizonyítványt. Szabó János akkor is aludt még, mikor a markos ápolók megrohanták. Nem értette, mit akarnak tőle, s mire feleszmélt, gúzsban volt. Csúnyán káromkodott, amint cipelték át a kerten, nemcsak a feleségét mocskolta, hanem Mariann kisasszonyt is, elmondta őket mindennek.

Fogadkozott, hogy úgyis megszökik, és felgyújtja a házat, égjenek meg valamennyien! Rossz ízű undor rázkódtatta meg. Volt egyszer már elvonúkúrán, de nem sokáig tartott a hatása. Sírni kezdett az autóban, s könyörgött, hogy engedjék el, soha többé nem

iszik. Aztán meg akarta harapni az ápoló kezét. Az gyakorlottan szájonvágta a beteget, akire visszaemlékezett. A múltkoriban is sok bajt okozott, kétszer megpróbálta a szökést.

Egyhangúan hullt az aprószemű őszi eső, a szanatórium kopasz fái mozdulatlanul áztak. Amint vonszolták befelé a kiabáló beteget, egy nő felsikoltott a kertben.

Rattkainé volt. Felismerte az embert, s megértette, mit ordítozott az ő barátnőjéről.

3

HA a kopók elmaradoznak, a meghajszolt vad fut tovább, csak akkor lapul meg végleg, ha hallja a kürtrivalgást, lefújták a vadászatot. Ilyenformán fülelt Boronyák éjjelente, egészen a tárgyalásig. Kész volt rá, bármelyik pillanatban érte jöhetnek. Nem értette miért engedték őt haza, ha a többiek fogságban maradtak? Magyarázgatta magának, Ballónak előkotorták a régebbi dolgait, Éva magára vállalta Piroska és Terus „bűnét" is. Néhányszor elmondta ezt feleségének és másoknak, ha szóba került a dolog, de maga is érezte: ez nem kielégítő magyarázat. Kényelmetlen, rossz érzések szorongatták, mintha bűnös lenne valamiben. Senki nem tett neki célzást sem, hogy valami nincs rendben körülötte, de annyira túlérzékeny lett, nemcsak az emberek szavát, hanem a hangsúlyt is figyelte, s nem egyszer belemagyarázott szándéktalan kijelentésekbe, marcangolta magát.

A tárgyaláson már nem is az lepte meg legjobban, hogy felmentették, s a többieket elítélték. Szinte értetlenül hallgatta: az illegális tevékenységről szó sem esett. Nem tudnák, hogy ilyen is volt a telepen? Ez nem valószínű. Az ügyész illegális szervezkedésért vádat nem emelt, mikor kihallgatta őket, szót sem ejtett róla. S a bíróság nem hozta elő a tárgyaláson. Erre az ügyvéd sem tudott semmi magyarázatot adni, de azt tartotta, még sort keríthetnek rá, nem kell elkiabálni. Boronyák úgy érezte, belelát a társai fejébe, azokat is ilyen gondolatok foglalkoztatták.

Hazautazott a tárgyalásról, kifizette az ügyvédet, s várt... Bármikor újra kezdődik, készen akart lenni. Lassan ment el a tavasz, a telepi kertekben elnyílt az orgona, az akácfák is elhullatták fürtös, fehér virágukat, nem voltak már mézszagúak az esték. Halkult a

harmonikaszó esténként az erdőszélen, s gyöngyözőbben buggyant a leányok nevetése. Akik elérték a kort, bejártak a paxitba dolgozni, oda vettek fel munkást állandóan, mert bővítették. Az Adriai- és a Fekete-tengerig szállították a bányákba, hídépítésekhez a robbanóanyagot.

Kihültek a nyári esték is, eltüntek a fiatalok az erdőszélről, sírós, csepergő esők fátyla rezgett a völgy felett, amint elhúztak a zajongva búcsúzó költözőmadarak. Boronyák elfáradt a várakozásban. Körülnézett a telepen, meg kéne kezdeni a szervezkedést, fel kéne éleszteni a pártsejteket. Somort jelentkezésre kötelezte a csendőrség. Rattkaihoz ment hát, aki még a tárgyalás előtt visszatért a hirtelen svédországi útról, de a mérnök nagyon hűvösen fogadta.

— Nem ajánlom magának, Boronyák, hogy bármit is kezdjen. Úgy értesültem, a maga ügyét kivizsgálja a párt. Bizonyára nem volt még idejük az elvtársaknak, hogy foglalkozzanak magával.

— Hivatalos közlés ez? — Boronyák izgalmában majdnem megfult.

— Nem egészen. Hallottam Pesten. Hamarosan mindent megtud maga is. — S felállt, mint aki a beszélgetést befejezte.

A kertben Duka bajlódott a rózsafákkal, azzal beszélgetett egy darabig, s kilépve a könnyező szürkületbe, hihetetlennek tartotta, amit a mérnök mondott. Majdnem visszament, hogy még egyszer megkérdezze. Rándított a vállán: végre is, neki tiszta a lelkiismerete, nem kell félnie. Készülődött, hogy elmegy Pestre, kapcsolatot keres, de aztán letett erről. Ha maga keresgéli az igazát, még bűnösnek tarthatják valamiben. Dehát miért nem jönnek le már? Nyugtalan volt, nem találta a helyét, többször kóborolt az erdőben, felkereste a faluvégen Szabót. A munkában figyelmetlen volt, egyszer majdnem lezuhant a savtoronyból, Steigler kapta el, amint a palló mellé lépett. Két nap múlva lenézett onnan, akkor döbbent rá, milyen közel volt a halálhoz.

S leesett az első hó, de elolvadt. Elmúlt az újév. Már éppen neki akart vágni a pesti útnak, a felesége unszolta, mikor váratlanul értesítést kapott. Rattkai szólt az üzemben, hogy szombaton este keresse fel őt a lakásán, nyolc órakor, tisztázzák az ügyét.

Nagyokat lélegzett: végre! Részletesen elmondott mindent Piroskának, mintha a párt előtt beszélne. Végre igazságot tesznek, éppen ideje.

Már egy órával előbb ott kóborolt az erdőszélen a havas fák alatt. Alaposan megfázott, de nem ment be, nehogy azt higgyék, hogy nem bírta otthon. Háromszor megnézte óráját, nyolc óra előtt, pontosan érkezett. Halkan fogadták a köszöntését Rattkai egyik földszinti szobájában. A házigazdán kívül ott volt Somor mozdonyvezető, Havas, a faluból és egy ismeretlen, széles vállú fiatalember, aki ülve megtermett férfinak látszott. Amint azonban ráállt rövid, görbe lábára, vállig ért Boronyáknak. Finom tapintású keze, kék szeme és gödrös arca volt az idegennek, mintha örökös mosoly fagyott volna a tekintetébe. Élénkpiros nyakkendőjén köves tű villogott, ujján két gyűrű sárgállott. Mikor Boronyákot leültették, őrá tekintettek.

Rattkai ünnepélyesen nézett körül, vastag, húsos ajkai félrehúzódtak ínyéről, kilátszott néhány aranyfoga, fejét hátravetette, és megszólalt:

— A sejttitkárokat azért hívtuk össze, hogy ismertessük a Boronyák elvtárs ellen folytatott vizsgálat eredményét s a felső pártvezetés javaslatát.

Boronyák fülében az dobolt: eddig is voltak sejtek a telepen s ő nem is tudta. Könny szökött a szemébe, most először rémült meg, hogy nagy baj érheti. Lehajtott fejjel hallgatott, kissé megnőtt bajuszát rágogatta izgalmában.

Rattkai hirtelen felállt, mintha a feltörő szavak rántanák magasba, rángatta magán a kissé kihízott kabátját, nyakkendője félre volt csúszva. A hosszú törzsű idegen olyan figyelemmel nézett Rattkaira, mintha sejtelme se lenne róla, mit akar elmondani.

S a mérnök elszabadult körmondatokban ecsetelte, mikor, hogyan kezdődött Boronyák árulása. Már kezdetben is ellenséges nézeteket hangoztatott, eltüzelte az írásos anyagot, szabotálta a felső vezetés szigorú utasításait. Akkor Gombos és Balló elvtársak, eléggé el nem ítélhető opportunizmussal, megmentették az áruló irháját, aki pedig már akkor becsben állt az ellenség előtt, mikor a Tanácsköztársaság bukása után a többieket megölték a különítményesek. Körmönfont szervezet hálózta be a becsületes kommunistákat ezen a telepen. Van itt egy Szabó nevű ember, aki az urak kedvence, s akit Boronyák csak azért nem hozott be a pártba, hogy a szervezetet leplezze. Elterelésképpen többször beszélt róla, mintha remélné, ez a Szabó közénk tartozik s ide is jön egyszer... Ez a Szabó, Babarczy különítményes parancsnokkal összejátszva, annak utasításai szerint segített

Boronyáknak Gombos elvtársat is kiszabadítani, de csak azért, hogy befurakodjanak a kommunista mozgalomba és ott szolgálhassák az ellenséget. Ma már minden részlete tiszta ennek az ügynek. Akik kivizsgálták a párt nevében, minden összefüggést megtaláltak. Boronyák természetesen ennek a Szabónak a házába vezette annak idején Gombost... S ők ketten itt maradtak, beépültek a telepen. Bár a becsületes kommunistáknak kezdettől fogva gyanús volt Boronyák tevékenysége, több ízben felhívták a felső vezetés figyelmét rá, mégis sokáig folytathatta a bűnös tevékenységét. Mikor úgynevezett múltja miatt a csendőrök piszkálták, ki igazította el a szénáját? Természetesen ugyanaz a különítményes parancsnok, Babarczy, aki ma ennek a gyárnak a szociális titkára. A párt minden lépéséről tudott az osztályellenség, valakinek tehát tájékoztatni kellett a besúgóhálózat vezetőjét, Babarczyt. Boronyák ezt is ravaszul csinálta, ő maga nemigen ment hozzá — erre bizonyára megvoltak az utasítások —, hanem ezzel a Szabóval volt együtt minden nap, neki adta át a tájékoztatást.

Nem volt könnyű dolga a vizsgálatnak, mert akadtak, akik a világos bizonyítékok ellenére is védeni akarták Boronyákot. S védenék makacsul még ma is. De a sztrájk utáni események aztán világos választ adtak: ma már nem lehet vita afelett, ki az áruló. Boronyák az! Gombos, Balló, a megtévesztett após, aki a börtönből is védené vejét, Tamás Éva lakat alatt van. S az áruló? Az persze szabadon fut, itt van közöttünk. De már nem sokáig... A felső vezetés küldötte ismertette a sejttitkárokkal az egész vizsgálat eredményét. Ennek alapján az a javaslat: Boronyákot zárják ki a pártból, ha későn is, de tegyék meg ezt a megtorló lépést. Egyúttal komoly tanulság ez minden kommunista számára: jobban vigyázzunk ezentúl a Boronyák féle betolakodókra. S fel kell világosítani azokat, akik nem látnak tisztán ebben az ügyben.

Halotti csend volt a szépen berendezett, szőnyeges, csipkefüggönyös szobában. Boronyák arcáról patakzott a verejték, görnyedten ült, mintha valaki nyomná a vállát. Somor komoran nézett, Havas ujjaival babrálta a terítőt. Az idegen lassan cigarettára gyújtott, s a füstöt Boronyák felé fújta. Behallatszott az üzemek moraja.

— Ki kér szót, elvtársak?

Somor megkaszálta a levegőt:

— Ha áruló, ki vele a pártból! Ez világos!

Havas bágyadtan emelte fel a mutatóujját.

— Tessék, Havas elvtárs — készségeskedett Rattkai.

— Boronyák múltját nem ismerem, a régi dolgokról nem mondhatok ítéletet. De nem ismeri egyik jelenlévő sem. Elmondások és feltételezések alapján tárgyi bizonyítékok hiányában nem dönthetünk egy kommunista sorsa felett. Ami Boronyák általam is ismert tevékenységét illeti... abban nem lehet kivetni valót találni. Az írásos anyag elégetése meg a többi nem egyéb hatásos szónoki frázisnál, hiszen a pártvezetés, mint az akkori vizsgálatnál kiderült, Rattkai kivételével egyetértett Boronyákkal. Ez az igazság. Azonkívül Gombos se a régi, se a mostani dolgokról nem mondhatta el a véleményét, őt nem sikerült megkérdezni. Ballóhoz talált kapcsolatot a párt, ő pedig becsületes kommunistának jelenti ki Boronyákot. Az egyetlen, számomra is érthetetlen jelenség, hogy dacára Boronyák kemény fellépésének, alapos visszavágásának Babarczy szónoklatára, mégsem vonták komolyan felelősségre. De ez önmagában nem elég a pártból való kizárásra, olyan régi kommunista esetében, mint Boronyák. Ez a véleményem. A felső pártvezetés már kizáró határozatot hozott. Ezt javaslatnak nevezik, és formálisan elénk terjesztik, de én nem értek vele egyet, ezt meg kell mondanom. — Összeszorított szájjal hallgatott el, s azon gondolkozott, mindent elmondott-e, amit akart.

— Én elmondtam a véleményemet már. Szól valaki még? — Rattkai az asztalon dobolt.

— Én szólnék, ha lehet — mondta megtört hangon Boronyák.

— Tessék — emelte fel karját Rattkai.

— Az eljárás szerintem érvénytelen, mert senkinek sincs joga az én ügyemben vizsgálatot lezárni úgy, hogy engem meg sem hallgat. Azt sem tudtam, hogy ma miért hivatnak ide. Nincs joga három sejttitkárnak és egy küldöttnek kizárni engem a pártból olyan „bizonyítás" alapján, amely elejétől a végéig szemenszedett hazugságok és ferdítések gyűjteménye. Nincs joga senkinek dönteni az ügyben, amíg Gombos és Balló elvtársakat személyesen is meg nem hallgatták. Itt tulajdonképpen levegőben lógó feltételezések alapján akarnak dönteni felettem, régi és becsületes kommunista felett. Megpróbálom sorrendben megválaszolni a legkiáltóbb rágalmakat.

— A múltkori fegyelmi vizsgálatról nincs mit mondanom, azt senkinek sincs joga önkényesen megváltoztatni, ilyen módon, még a

felső vezetésnek sem. Gombos és Balló megrágalmazása, mintha azok menteni igyekezték volna az irhámat. Nem volt szükség semmiféle mentésre. Szabót ugyancsak rágalmazzák: Gombos és én neki köszönhetjük az életünket. Semmiféle kifogásolható kapcsolatban nem volt se Babarczyval, se mással. Való igaz, engem is meglepett, hogy elengedtek a csendőrök, a többiek nélkül, s az még jobban, hogy nem ítéltek el. De itt vannak ketten, akik hallották a beszédemet, a meggyőződésemet mondtam el. A párt szabályainak megfelelő, becsületes vizsgálatnak mindenkor alávetem magam, a mostani eljárást nem ismerem el.

A küldött elmorzsolta a cigarettacsutakot, kifújta a füst utolját, s röviden csak ennyit mondott:

— Boronyák védekezése, a bizonyítékokkal szemben, egyenlő a nullával. A következő kérdésekre nem válaszolt, azokat megkerülte. Először: hogyan hálózták be Gombos elvtársat s később Balló elvtársat is. Másodszor: honnan tudja, hogy Szabó nem besúgó, mikor minden jel erre mutat? Persze, védené cinkosát. Harmadszor: ha nem ő a besúgó a pártban, akkor ugyan ki árult el mindent az ellenségnek, s ki kapta meg ezért a megérdemelt jutalmát, ha nem ő? Azt hiszem, egészen világos ez. Kérem az elvtársakat, fogadják el javaslatunkat, és mondják ki Boronyák Péter kizárását.

Rattkai mgkopogtatta az asztalt:

— Szavazzunk! — S azonnal magasba tartotta karórás kezét. Somor mereven előre nézett, fellökte a karját.

— Havas elvtárs?

— Ellene vagyok — mormolta Havas összeszorított szájjal, de nem nézett fel, homlokán izzadtságcsöppek gyöngyöztek. Idegesen turkált sűrű hajában.

Boronyák körülnézett a szobában, minden arcon átröppent a tekintete. A régi ismerősök, barátok, elvtársak mind... kétségbeesett gondolata támadt, talán izgalmában nem jól beszélt, el kéne még egyszer mondani mindent, talán még Rattkait is meggyőzhetné, lázasan kutatott magában, egy időben milyen jól lehetett a mérnökkel együtt dolgozni, éppen a sztrájk előtt, akkor mennyit töprengett magában, talán rosszul ítélte meg őt korábban — s tessék, mi történt azóta? No, ennek nem lehet a végére jutni. El kéne mondani mindent a többieknek, talán ez a közömbös arcú küldött is megértené. De azonnal belévágott a felismerés: késő van!

A küldött hivatalos hangon szólalt meg:

— Mától nem tekintheti magát a párt tagjának, bárhová költözne, értesítjük az elvtársakat, s reméljük, egyszer még elveszi méltó büntetését. Most pedig távozzon.

Boronyák nagyot nyögött, mély torokhangon felsóhajtott, most senki sem nézett feléje, felvette az ablakból sapkáját, és lehajtott fejjel kiment — az előszobában Pásztói feleségébe ütközött, ő látta el a mérnök háztartását, el akart surranni, aztán nagyot köszönt Boronyáknak.

Az erdőszélen megállt, visszanézett az ismeretlenné változott villára, kertre, sokáig ácsorgott a ritkás hóesésben. Visszamenjen talán? Semmi az egész, két perc múlva újra előttük állhatna. Dehát mit segít ez? Megvárja talán őket, és egyenként beszél velük, lehetetlen, hogy be ne lássák, ostobaságot cselekedtek. Az oktalan bizakodás persze hamar elszállt, mint a lassan kerengő hópelyhek. Emlékezett kizárásokra, s arra is, hogyan nézett ő akkor ezekre az emberekre. Némelyiket tán meg tudta volna ölni. De ezek itt mások, s őt jól ismerik... Várt, de nem jött senki sem. Megértette, de hinni mégsem akarta, ami történt. Sokáig szorongatta a torkát, végül kibukott belőle a görcsös, vonító sírás... Néhányszor mozdult, aztán ellökte magát, és botorkált hazafelé. Kabátját nem gombolta be, a puha pelyhektől átázott az inge, valakivel összeütközött, de nem válaszolt a méltatlankodásra, csúszkálva botorkált.

Egy asszony azt jajdította a kantin előtt, ahol a villanyfény még áttetszőbbé tette a nagy hópelyheket:

— Jesszusom, Boronyákot még nem láttam ilyen részegen! No, ez alaposan becsodálkozott, majd örülhet neki szegény felesége! Nahát, mindig ezt sírtam az uramnak, vegyen róla példát. Egyformák ezek az átkozott férfiak, ahol írmaga van!

Piroska felsikoltott, mikor Boronyák belépett. Nem kellett semmit mondani, értette, mi történt. A sarokban az anyós ücsörgött, kissé kövérkés arcát sűrű hálóval szőtte be az idő, az asszonyi törődés, a nincstelen évek. A ruha lógott rajta, mintha öltözködni is csak hevenyén tudna a sok dolgától. Ő vigasztalta a leányát, a leroskadó embere mellett:

— Szedd össze magad, Piroskám. Mindig így van. Mennek az emberek neki a világnak, aztán, ha beverik a fejüket, nekünk kell résen lennünk. Emlékezhetsz, apáddal mindig így volt. Ó, csak vilá-

gosítaná meg az isten az elmédet, vőmuram, megülnél most már a fészken, elég lehetett neked is. — Nem mondhatta tovább, mert a leánya torkolta le. Így hát elment, pedig kölcsönkérni jött, idáig szorongatta a szándékot, s most már hogyan hozhatná elő.

Éppen kiért a hóesésben a kúthoz, mikor Piroska utána kiabált. Magában gondolkozott, vajon melyiknek jutott eszébe? Telerakták a kosarát. Motyogva köszönte, s amint a vője arcába nézett, magában hálálkodott a mindenhatónak, most már legalább abbahagyja a politizálást, jól megégethette a száját. Nem tudta ugyan, miről van szó, de a leánya mondott annyit, hogy vitája van Péternek a felsőbbséggel. De őneki van igaza. Lám, a szegény ember nemcsak az urakkal szemben marad alul, ha igaza van is. Csóválta a fejét, és elment, eszébe jutott a maga nyomorúsága és hányatott, keserves élete. A lapot elfelejtette megmutatni, Balló külön üdvözölte a vejét.

*

Mikor megszületik az ember, anyjához, apjához van legközelebb. Ahogyan nő s tágul körülötte a világ, új arcok és érzések formálják, messzebb lát el... Barátokat és ellenségeket szerez. Több lesz a szerelem gyönyörével és gyötrelmeivel. Szíve átizzik a barátság tüzében.

Bejárja a világot, idegen tájak leheletét szívja magába, utazik, szórakozik — vagy katonavonatok bűzében fintorog, s mikor bőszült ordítással rohamra indul, fénylő szuronyát vérbe akarja mártani az idegen földön... De mehet kutatóutakra, szentelheti életét a tudománynak, az emberiség holnapjának, küzdhet az elnyomás ellen, kiállhat a kizsákmányolt tömegek igazáért, életét börtönben morzsolhatja le... Elismerhetik érdemét az emberek, őrizhetik emlékét az idők végéig... Egy dologban nem lehetnek mellette rokonok, barátok, szeretők, családtagok. Mindenki egyedül marad a halál hideg vizének partjainál.

Ballót átölelte a börtönben a halálos kór, s lassan értette meg helyzetét, sokáig pihegett mozdulatlanul, mint a golyóval eltalált s lehullt madár.

Hiába töprengett, nem jött rá, mióta lehet beteg. Régi köhécselésekre, zsibongva szúró fájdalmakra emlékezett, éjjeli izzadásokra... de ezt már észrevette gyerekkorában, s ilyen volt az apja is. Mikor inasnak adták, hümmögött az orvos, aztán legyintett egyet:

mehet! A katonaságnál vagy csavargásai közben — emlékezett most — többször rájött a hetekig, hónapokig tartó köhécselés, néha még orvoshoz is eljutott, szedett valami orvosságot. De nem értette és érezte, hogy igazán, tartósan beteg lenne, soha sem volt tudatában a bajának s a halál közelségének. Itt a börtönben se azonnal bizonyosodott meg a nyirkos éjszakákon. Igaz, a köhögése egyre mélyebb lett.

Ahogyan megtalálta a kapcsolatokat, kissé magához tért. Harcolt a vejéért, berendezkedett a rabságra, de a betegségről már egy pillanatra sem tudott megfeledkezni. Próbált sokat aludni, mint a medve, ez talán erőt ad — de nem tudott, hallgatózott a börtön sötétségében és csendjében. Még a vizsgálati fogság idején magyarázta egy tudálékos fogoly, hogy csak a túlfeszített idegállapot miatt soványodott meg, s azért köhög annyira.

Az ítélet után munkára akart jelentkezni. A sovány, tüskés bajuszú börtönorvos dagadt szemmel, fáradt tekintettel bólogatott, mintha előre tudná, mi következik. Megszokta a rabok kiszámított, körmönfont panaszkodását. Csak arra figyelt fel egy kissé, hogy Balló dolgozni akar. Alig nézett emberére, megszokott mozdulatokkal illesztette oda a hallgatót Balló boltozatos, őszsörtéjű mellére, kérte, sóhajtozzon. Mormogott, és a fülével is megtapasztalta. Hümmögött, lehúzta a szemhéját, kérdezgette a riadt Ballót a családjáról, mikor, hol született, egészségesek voltak-e a szülei?

A börtönőr sürgette az orvost, puskájára támaszkodva cigarettázott, fújta a füstöt, majd kibámult az ablakon. Nyakán meggyűrődött a kövérség a szűk zubbonyban, tekergette a fejét, visszanézett, mit vacakolnak ezek annyit... Az orvos ráhunyorított a betegre, ne törődjék semmivel. Éppen arról kérdezgette Ballót, szokott-e szédülni? Alig tudott megszólalni, olyan erős szédülés jött rá éppen akkor — csak intett, hogy igen. Mivel a szeszes leheletű orvos még egyre gyerekkoráról faggatta, makogott valamit a Duna melletti faluról a hegyoldalban, a Fő utca házai háttal a folyamnak... S a hegyoldalban, ameddig a szem ellát, karórendek, présházak. Apró oduk a présházakhoz ragasztva, ott laknak a vincellérek... Balló apja is az volt.

— Mi az istent vacakolnak annyit? — reccsent a börtönőr, s kigombolta kék zubbonyát, törülgette tarkójáról az izzadtságot.

Az orvos kérlelve intett neki, aztán tovább kérdezett.

Mit mondjon ennek a borostás, fehér köpenyes embernek a gyerekkoráról? Kurtán felelgetett az inasévekről, aztán a csavargásokról a vontatóhajókon, eljutott a Dunán Afrikáig... de mit akar ezzel az orvos?

Az hümmögve bólogatott, beengedett néhány rabot, ezeket gyorsan elintézte, közben Balló lázmérőt szorongatott a hóna alatt, s összehúzta magán a fertőtlenítés szagú pokrócot. Az őr már az ajtó felé indult.

Öltözködés közben megkérdezte a sebesen író orvost:

— Nagyon súlyos a bajom?

A rab-orvos szőrös állát vakargatta, a vízfoltos falat nézegette, s annyit mondott:

— Még nem tudom. Ki kéne mennie a városi kórházba, röntgenre, ha engedi az igazgató. Politikai?

Balló bólintott.

— Akkor nehezen megy. Mindig nagy cirkuszt csinál.

Négy napig intéződött, végül megbilincselve kísérte két őr a kórházba a vacogó, didergő embert. A várakozók borzadállyal engedtek utat neki, elsőnek mehetett be. A röntgenorvos átvilágította, írt néhány sort, s már küldte is. Az őrök dünnyögtek, ezért kellett idejönni? Egyik zsebkendővel takarta el a száját, félt a fertőzéstől.

A börtönbeli orvos be volt rúgva, alig ismerte meg Ballót, értetlenül pislogott a javaslatra: kórházba kell küldeni a beteget. Legyintett, nem kell levetkőzni.

— Nézze, barátom, én nem sokat tudok a tüdőbajról, nőgyógyász volnék. Börtönben vagyunk, már csak azért se hitegetem magát. Nem valami rózsás a helyzete. Dehát minek hanyagolta el ennyire a tüdejét, mi?

Balló semmit sem válaszolt a gyulladt szemű, dülöngélő embernek.

— Két lyuk van a tüdején, érti? Az egyik nagyon csúnya... Hehe... nehéz lesz megfoltozni. Tudja mit? Orvosságot úgysem adhatok, igyon egy kis pálinkát...

Kihúzott egy üveget, odanyomta. Balló tétovázva tekintett a börtönőrre, az először toppantott bakancsos lábával, aztán mozdult is, hogy elveszi az üveget, de aztán meggondolta, kibámult a rácsos ablakon.

Két hétig tartott, míg az igazgató jóváhagyta a kórházba szállítást,

előbb jött a városból orvos, az is megvizsgálta Ballót. Nem sokat vacakolt a kövér, szuszogó ember, utálkozva nyúlt a nyírkos testű beteghez. Kint a folyosón hosszan locskolt a vízzel, mosta a kezét.

A rabkórház szomorúbb hely a temetőnél.

Olyan embereket „gyógyítanak", akiknek nincs szabadságuk, s ha meggyógyulnak, várja őket a börtön. Egyetlen hosszú terem az egész, apró, rácsos ablakokkal. Kemény szalmazsákok, s mindegyiken ember fetreng vagy kuporog. S itt vannak az őrök a küszöbön.

Az ápolók nem sokat törődtek velük, az orvosi vizit után eltakarodtak. A betegek egymást kezelték, akadt közöttük egy rablógyilkos, aki valamikor szanitéc volt, jobban hittek neki néhányan, mint a doktoroknak.

Balló ágyszomszédja egész éjjel hörgött. Három golyót lőttek a tüdejébe szökés közben, úgy fogták el. Köpte a vért, hadonászott, és zümmögtek felette a sötétben a felriasztott legyek. Többen ácsorogtak az ágya végénél, figyelték. Fogadásokat kötöttek, meddig bírja. Később megunták és otthagyták. Egy hajnalban magához tért, zavaros, érthetetlen üzenetet bízott Ballóra és meghalt.

Kövér, kedélyes orvos vizsgálta időnként Ballót, kopasz fejét dörzsölgette, és vicceket mondott. Elmúlt a kezdeti levertsége és bízott a gyógyulásban. Szertartásnak tekintette, mikor reggelenkint lemosta a volt szanitéc hideg vízzel, aztán pokrócba burkolták, hogy izzadjon. Úgy mondták, ez gyógyít.

Az orvos mellékesen mondta meg egy reggel, hogy muszáj kivenni egy oldalbordát a kezeléshez. Sokáig halogatták az operációt. Időnként átadták a felgyűlt postát, de látogatót nem engedtek be. A börtönben legalább ez az öröme megvolt.

Mindenáron gyógyulni akart. Kis zsebtükrében sokszor kémlelte megsoványodott arcát, árkolt vonásait, elvékonyult száját, hosszúra nőtt, ritkuló bajuszát. Haja is hullott, kilátszott a fejebúbja. S állandóan lappangott benne a láz. Ha nagyon elkeseredett, vádolta a kövér orvost, talán itt tették beteggé, nem volt őneki ennyi baja azelőtt. Az orvos nagyokat nevetett, s elrendelte, hogy a jobb tüdejét tölteni kell — s ő maga végezte el az operációt. Balló magához tért az éteres bódulatból, mielőtt véget ért volna. Nézte a felette izzadó, kövér embert, aki időnként rákacsintott.

Oldala nehezen gyógyult, sokáig gennyezett. A szanitéc szuszogva kötözgette, és elnevezte — Jézusnak, mivel annak is kinyitották az

oldalát a kereszten. Mentek a hetek, hónapok, váltották egymást az évszakok, az egyforma napok ülepedtek észrevétlenül, mint folyammederben a homok és iszap. Mindig messzebb került a kinti világ, de a beteg embert eltöltötte a gyógyulás vágya és szakadozó reménye.

Elértek hozzá a hírek a telepről, hogy milyen nehezen él otthon az asszony... S Boronyák dolga nem jött rendbe még. Betiltottak minden párttevékenységet. Tudomásul vett mindent, távolról zsongott feléje az egészséges emberek világa, mint dongók hangja a nyári délutánból, mikor hever az ember gondolattalanul, s hallja, de nem látja a valamerre csapongó szárnyas bogarakat.

Ha az egészségről gondolkozott, eszébe jutottak a hajósélet erőpróbái, mekkora terhet tudott a vállára venni fogadásból... Három összefogózó hajóslegényt felemelt, ha alájuk bújhatott. Ő lett volna az az erős ember? Érezte még a kikötők jellegzetes szagát is, amint körülfogták az emlékek, s tisztán látta a régen elfelejtett hajósok arcvonásait... mintha mindez tegnap lett volna.

Hány éves is volt az apja, mikor meghalt, alighanem ugyanebben a kórban? Ő már jóval idősebb, nemrégen múlt ötven. Talán meggyógyulhat még. Elhatározta, amint lehet, feltétlenül elmegy a szülőfalujába, és bejárja a szőlőhegyet, megkóstolja a hazai bort. Egyszer a főorvos hozott neki egy üveggel, de ez nem olyan... Azt az ízt nem pótolhatja semmi. Hej, milyen jó nótás ember volt az ő édesapja... Sokszor zengett a hegy, ha kieresztette hangját.

Sokat gondolt a feleségére, meg a két kisleányára. Azt hitték, nem lesz gyerekük már, s egymás után kettő is született, pedig nem voltak nagyon fiatalok az asszonnyal. Piroska megvan Péterrel — velük nem lesz gond. S ha meghalna, ezek nem hagyják el a családot sem. De miért halna meg? Ő volt a kórházban a legrégebbi beteg, jöttek-mentek a rabok. Akit nem a börtönbe, azt a temetőbe kísérték... Kiadták a holttestet a családnak, a halott rab — szabad. Elment a szanitéc is, letelt az ideje. Őt már amúgy is csak segítségképpen tartották itt az orvosok, nem volt a tüdejének régen semmi baja.

Egyre nehezebb köhögések rázták Ballót, s már nem azon töprengett, mióta beteg — inkább azt göngyölgette magában, mikor volt egészséges? Ó, mennyire megváltozott azóta a világ. A többi tüdőbeteg azt mondogatta, még nehezebb lesz, ha megjön a tavasz.

Nem számolta a hónapokat, s alig figyelte az évszakok változását, már a kívülről jövő hírek sem ugyanazt jelentették, eltávolodott kissé a kinti világ, bár néha lázas érdeklődés váltotta fel a betegségbe süllyedt közönyt, de ez elmúlt megint. Kezelést, gyógyszert alig kaptak. Balló erősen hitt a gyógyulásban. Mint minden tüdőbeteg, ő is sokat megtanult már a többiektől a különböző gyógymódokról.

Segítséget kért kintről, kapott élelmiszert, s még étvágytalanul is majszolt, hogy hízhasson egy keveset. Arccsontjain különös pír égett, valóban kövéredett valamit, de a csontjai így is látszottak.

Szabadulása napján megkapta a beutalót, általános kivizsgálásra a Visegrád melletti szanatóriumba. Egy fiatal leány hozta. Haza nem írt a szabadulásról, keményen elhatározta, nem viszi haza a kórt. Már ritkábban köpött vért, de tudta, hogy az egész családot megfertőzheti. Gyógyulni akart minden áron.

Vonaton ment Budapestre, behúzódott egy huzatmentes sarokba, és gubbasztott. Megírta a levelet a családnak, de csak a szanatóriumból küldi el. Pesten találkozott néhány régi ismerőssel, s kissé elcsüggesztette azok tekintete: ennyire megváltozott volna? Mind orvoshoz akarta cipelni. Kissé céljavesztetten töltötte az időt, ácsorgott a városban, nem keresett már ismerősöket.

Hajóra szállt, süttette magát a nappal az áradásos tavaszi Dunán. A pesti kőlépcsőkön halászok ácsorogtak meredten, szorongatták a horgászbotot. Elmaradt a város, az óbudai partok, ahová könnyes szemmel nézett. Görcsös reménykedéssel meregette a szemét, hátha ismerőst láthatna a parton sütkérezők között. Mindig lesik a hajókat, erre jól emlékezett. Mentek a sziget mellett felfelé a Dunakanyarban. Sokat utazott hajósként erre, ismerte a víziutat, néhányszor megjárta már csónakkal is. Egyre a vidáman zöldellő balpartot kémlelte, míg végre feltűnt a szülőfaluja... Megöregedett, vedlett házak kéménye pipált a hegyoldalban, s az erdő és a Duna között szőlők, mandulások... A présházak rendjében már nem ismerte ki magát, másképpen vannak a fák, és sok új villa sárgállott. Erővel ki akart szállani, felugrott a nyugszékről, útitársa valósággal birkózott vele... Nem bírt meg Ballóval, ki is futott volna a hajóról a keskeny pallón — hanem rájött a rázkódtató köhögés a nagy megerőltetéstől. Elvakult a könnyektől, s mire csendesedett, a hajó hosszú kürtszóval szakadt el a parttól, s imbolyogva fordult szembe az ár-

ral... A kürtről azonnal a telep jutott eszébe, a család, az ottani emberek.

Ha meggyógyult, majd egy kevés időt eltölt a szülőfalujában, az biztosan jót tesz. Visszanézett a szőlőhegy felé, vidám kapások integettek a hajó után. Kirándulók lobogtatták a zsebkendőt a hajókorláttól... Balló úgy tekintett feléjük, mintha illetéktelenek lennének ebben az ügyben. A táj és emberei őt üdvözölték személyesen.

Nagy erővel sugarazott a tavaszi nap. Lement a társalgóba, az ablakhoz húzódott, s figyelgette tovább az erdős partok hátravonulását. Csupa nyaralótelep van már errefelé, csak a szigeten maradtak el faluk.

Balló egyedül maradt az ablaknál. Erősebb volt benne a gyógyulás vágya, mint valaha. Erősen hitte, hogy elkövetkezik, de ugyanakkor tudta: milyen beteg, zörejeket hallott a saját tüdejében, ha hosszút lélegzett... Aggódva próbálgatta. Jó volna egészségesnek lenni, de már nem lesz olyan soha az élet, mint volt. Hol van az ifjú erő — s maga az ifjúság?

Sajnálta magát, s hallgatta a leszűrődő éneket.

*

Tavaszra már nyilvánvaló volt, nem tudják tartani az üzletet s az meg őket. Havasné sokat sírdogált, elfutott apjához, de otthon a kormány már Upstein kezében volt, az öreg sem tudott segíteni. A munkások majdnem mind visszafizették a hitelt, még olyanok is jelentkeztek, akiket Havas nem jegyzett fel. De nem hozták a drága áruk, a ruhanemű, méteráru és vasáru vételárát azok, akik idejében megszagolták a furcsa vásárt.

Havasné bíztatta férjét, kérjen pénzt a családjától, ő megtette, amíg lehetett. De azt sem bánta, mikor kiment a telepre némi vívódás után, és jelentkezett tisztviselőnek. Vett azonnal egy kerékpárt, és megtanult rajta hajtani. Fogadott egy gyereket, aki segített, fogta és tolta őt, amíg kellett. A telepen semmit sem válaszoltak jó ideig. Elmúlt a nyár. Havas többször érdeklődött, az állomás felé, a földek között ment el a telepre kerékpárjával, hogy ne kelljen apósával és sógorával találkoznia. Azt mondta az igazgató, felterjesztették ügyét Budapestre, írjon talán Szegőnek. Megtette, írt. A titkára válaszolt: a vezérigazgató úr nem foglalkozik személyzeti ügyekkel, for-

duljon a gyár igazgatójához. Ezzel a levéllel elkerekezett a telepre. Az igazgató ötölgetett egy darabig, majd kijelentette, sajnos, betelt minden hely, még elbocsátás is lesz, legfeljebb munkásnak vehetné fel Havas urat, de az bizonyára nem felel meg. Ő ezt megérti. Nagyon csodálkozott, mikor látogatója azonnal ráállt a dologra. Behívott egy tisztviselőt, feliratta a jelentkező nevét, s elbocsátotta. Majd értesítést kap.

Sokáig leste a postást, majdnem minden nap elbiciklizett eléje a két Séd-hídig. Semmiféle levél nem jött a telepről, pedig a táj színt váltott, a feketeséget elborította a hó.

A Boronyák-ügy utáni napokon bejött az üzletbe egy magas, sovány, borostás ember, s kémlelően nézett körül, majd a kezében tartott céduláról leolvasta lassan:

— Ha-vas Gé-za... Boltos úr ismeri ezt az embert?

— Én volnék. — S előzékenyen kezet nyújtott.

— Ugye tréfál, boltos úr? Maga jelentkezett volna munkára, a savgyárba? — Gyanakodva kémlelt, mozdult a csengős ajtó felé, hogy elmegy.

— Én jelentkeztem. Ott tetszik dolgozni?

— Nem tetszik, de muszáj, egye meg a fene a tornyát!

Havas elpirult, kihúzta magát, mert az ember egyre mustrálta.

— Aztán miért adta ilyesmire a fejét, ha meg nem sértem? Maga a gazdag Spitzer vője, ugye?

— Mert... nem szeretem az üzletet.

— Ejnye! Nem szereti? Könnyű munka ez, hallja az úr. Szép keresettel jár.

— Már akinek. Énnekem nem való... Tönkrementem.

— Na látja... miért nem vigyázott? Nem maga az, aki ingyen adta a portékát, mikor berekedt a gyár dudája?

— Hitelbe. Sajnos, így megnőtt a kintlevőség nagyon, áru meg nincs. Nem tehetek mást, dolgoznom kell.

Kopott, foltozott bekecsben ácsorgott az ember a pultnál, sovány arca, ravaszdi módon fénylő, apró szeme volt, bajusza majdnem az álláig folyt le. Lehajtotta a fejét.

— Akkor az asszony magánál vett kontóra két pokrócot meg néhány edényt, ugye?

— Meglehet.

— Megadjuk ám, amint engedi a nadrágszíj. Azért jöttem volna,

mert a Steigler küldött, ő adta a cédulát. Egy embert elvittek a csapatból, a lőporba... Ahelyett kellene. Hát akkor istennek ajánlom. Holnap hat órára. Ha bele nem szakad a dereka.

— Ott leszek.

— Csak engem keressen, mint brigadérost. Funk Vendel a nevem, uram. — Kezet nyújtott, rövid, vastag ujjai úgy szorítottak, Havas felszisszent. — Csákány, lapát a szerszám nálunk, megpróbálja ám az embert. Ebédre szalonnát hozzon, uram, abból ragad a vesére is. Bár nekünk lenne még egy kicsi otthon. Hanem várjon csak... Nyúlkált a zsebében. — Ha már ilyen rosszul megy a boltja, adjon négy fillérért egy kis cukrot a gyerekeknek. Aprófajtát, mert sokan vannak otthon.

Havas kapkodni kezdett, nagy zacskót tömött tele a drága selyemcukorral, ezt úgyse vették Kovácsin, összeragadt már maroknyi csomókba. A pénzt is visszaerőltette, de ezzel megbántotta az embert, szívesen elvette volna már, de az kint rakta foltozott bakancsát a hóban.

Felesége a papnénál volt, tojásért. Az örömhírrel fogadta, holnaptól dolgozik a telepen. Egyelőre ugyan nem használhatja a kerékpárt, de azért kivonult a kamrába és megolajozta. Este korán feküdt, hogy jól kipihenje magát, de aludni alig tudott. Korán kelt, elsőnek vágott neki a havas falunak. Új hó esett, még nem látott nyomot egészen a kocsmáig.

Szél fújt, hordta a havat. A túlsó faluvégen elérték néhányan, s csodálkozva ismerték fel, kivel tartanak a telep felé. Nemigen hitték neki, hogy dolgozni megy, azt hitték, ugratja őket. Észre sem vette, már bent voltak a telepen. A gyárkapunál várakozni kellett. Lökdösték a befelé sietők emberek. Az egyik éjjeli őr — alacsony kis öregember — odasündörgött hozzá, toporogva verte le a hókoloncokat csizmájáról.

— Ne tegyen minket csúffá, uram... Nem volt még érkezésünk megvinni azt a kis pénzt...

— Miről beszél, bácsikám?

— Azt mondja itt előbb a portás, hogy most lőttek azoknak, akik a Spitzer vejét kifosztották. Tán az irodára jött az úr, hogy fogják le mindnyájunktól. Azt kérném, ha már így van, ne egyszerre, uram, mert nagy a szegénység.

— Nem azért jöttem én... Dolgozni akarok a gyárban.

Az öregember megértően bólintott:

— Hát úgy is lehet mondani. De jó szívvel legyen az úr, az isten is megáldja, négy unokámat tartom a kis keresetből, a vőm odamaradt a háborúban. Ha nem íratna fel, magunktól is megvinnénk ám mi, fizetéskor törlesztenénk egy keveset.

Havasnak kínos volt a beszélgetés, mindent ráhagyott az emberre. Az félresündörgött, és a prémes gallérú kabátban topogó urra mutatott, s azt súgta társának:

— Ember ez, hallod? Lehet vele szót érteni.

— Mégis itt van, boltos úr? No, jöjjön hát!

Valóságos megváltásnak érezte Funk Vendel dörmögését. Az zsákdarabokkal drótozta körül a bakancsát, odahurkolta keshedt nadrágját is a bokájához. A portásnak odavetette:

— Az új emberünk.

Steiglert a finomítónál találták meg. Sietősen felírta Havas adatait, s azt mormolta:

— Mindent mutasson meg, Vendel. No, majd meglátod... Zofort eilen! — S elbocsátotta őket.

Vasúti sín kígyózott a vén cserfák között, egyedül robogott a behavazott Muki. A mozdonyvezető intett Havasnak, s kiabált, mit keres itt?

Elmentek a laboratórium mellett, odabent lombikok és csövek labirintusa látszott, néhány takarítónő tevékenykedett, lámpák égtek a szürkületben. A térmunkások az utakat takarították. A sárga kezű leányok első csapatai dideregve mentek befelé a betonszalagon. Elmaradtak a finomítók ormótlan, emeletes tömbjei — az öreg mondta, melyik épület micsoda — távolabb is látott nagy ablakú üzemeket s amint befordultak, a szemébe tűnt a síneken túl a műtrágya-gyár szürke épületsora — deszkafala felnyújtózott vagy hatemeletnyire, s fent még magasodott két vaskos torony. Egy gőzmalom külsejű négyemeletes épület következett. Kéményein sárgás füst terjeng, s az erős szag elcsavarta azonnal a tájékozatlanul botorkáló ember orrát. — Megérkeztünk, boltos úr.

Ken szagú meleg csapta meg őket, amint szétlökték a rozoga ajtószárnyakat, s a csillesínen csúszkálva beléptek. Négy hatalmas kemence nyújtózik a tetőig. S az emeleteket ritkás vasrács választja el. A kemencék felől forróság árad, szinte gyűrűzik a levegő.

— Egészségetekre, ami az éjszaka esett — köszönt az öreg.

A sarokban vagy hat ember. Mormogtak az öreg tréfájára. Három öltözik, három vetkőzik. Levetik a rongyos, égett szagú munkaruhát, s felveszik a hazamenő tisztát. A másikak fordítva csinálják ugyanezt. Funk mindenkivel kezelt. — Az új munkásunk — jelentette be. — Mit bámultok? Mától mivelünk dolgozik.

Senki sem szólt. Havas a magasba nézett, a legfelső emeleten is volt két ember, egyik élesen füttyentett, és befordította minden kemence garatjához a tele csillét. Lezúdultak a fémrögök. Csípős por szállt, mint a felhő. Havas köhögni kezdett.

Az éjjeli műszak emberei dünnyögve köszöntek és elmentek. Havas letette prémes kabátját, a szögre akasztotta.

— Van ám öltözőnk, boltos úr — súgta Funk —, csak télen nagyon hideg, majd a nyáron urak leszünk, ott hagyjuk a gúnyánkat.

Vastag posztó térdnadrágban, túristabakancsban, szövetkabátban, gyapjúsállal, úgy nézett ki a rongyos munkások között, mint idevetődött túrista. Átkozta feledékenységét, hogy nem hozott munkaruhát.

— Mit kell dolgoznom?

— Eljön mindennek a sora. Először is rágyújtunk. — Funk tréfásan kacsintott.

— Nem dohányzom. Mostanában leszoktam róla.

— Úgy jár maga is, mint az egyszeri ember. Mindig korholta a többieket, hogy elfüstölik a pénzt. Aztán kigyúlt a háza. Az övé egyszerre égett el, amit a dohány árából vett.

Mosolyogtak a borostás arcú emberek, fürkészték új társukat. Aztán felugrottak, mert a felső emeleten felharsant Steigler hangja.

*

Az első órában könnyűnek érezte a munkát. Átlátta azonnal a munkafolyamatot. A kinti színből be kell csillézni az ércet, lift röpíti fel a kemencetorokhoz, ott két óránként beborogatják. A kemencék tüzén átizzik a pirit, felszabadul a kéngáz, átáramlik a szivattyúházba, ott aztán hűtik, keverik, s kénsav lesz belőle... Lábatlankodott kint a raktárban, lapátolt, s megpróbálkozott a csákánnyal is. Majdnem elütötte az első kísérletnél Funk lábát. Az érc összeülepedett, szikrázott benne a fém... Állandóan dolgoztak, mégis majdnem késtek a kemencénél. Funk elszaladt Steiglerért, robbantani kellett.

Aztán Funk és Havas bementek, és a kemencék alatti átforrósodott csillékbe lehullt, még vörösen izzó piritet távolították el. Ki kellett rántani a tele csilléket, s üreset lökni a helyükre. Az izzó pirit füstölgött, áramlott még belőle a kéngáz... Ki a hátsó ajtón, valóságos hegy van már belőle az erdőszél előtti tisztáson. Esett rá a hó, s gőzölgött, füstölgött. Havas felszisszent, mikor először a csilléhez nyúlt, hólyagosra égette rögtön a kezét.

Funk odadobott két posztórongyot.

— Ezzel fogja a két sarkát, boltos úr!

Amint a korongon elfordították az első csillét, térdre esett az erőlködéstől, mégis az öreg fordította egyedül. Szó nélkül megmutatta a fogást. Később Steigler ott futkosott a nyomukban, figyelte őt. Az öreg nem szólt, csak szemmel mutatta, mit kell tenni.

Alig vette észre, dél lett. Ruhája több helyen kiégett, száljának a sarka is feketedett. Kormos és maszatos volt. Tenyerén sötét hólyagok. Égés meg a szerszámnyél nyoma. Nyomorúságosan érezte magát, úgy gondolta, hogy üzemi munkásként engedelmes gépeket igazgat majd, talán olvasásra is lesz ideje.

Társai elővették a szalonnát, összekötötték csokorba egy lelógó madzagon. Elvették az övét is. A kemencés felhúzta, és hosszú bottal, ügyesen benyújtogatta a lángok széléhez. S a madzaggal egyenként leeresztette — az emberek már messziről egyensúlyozták alatta a kenyerüket. Funk is ott ügyeskedett, mikor utoljára lesiklott Havas nagy darab szalonnája. Aztán ette a kenyeret. A többiek a sarokba húzódtak.

— Magának nincs szalonnája, Funk bácsi?

— Nem szeretem, boltos úr. Nem bírja a fogam. — S falta a kenyeret. El akart menni, de Havas megfogta a karját.

— Ha meg nem sértem, fogadja el, úgyse bírnám megenni... — S kettévágta bicskájával. — Ha már megsült, ne vesszen kárba...

Az öreg nem vette el azonnal, előbb társaira sandított a sarokba.

— Csak azért, hogy kárba ne menjen. — S evett, tépdeste fogával a katonákat. Lassan a sarokba mentek a többiekhez. Valaki üveget nyomott Havas kezébe, húzza meg, a tej jó a gázok ellen.

Szabó jött be az üzembe. Szemmel köszönt.

— Steigler?

Intettek, hogy nincs itt.

A zsebébe nyúlt, kivett egy üveget, s Havasnak nyújtotta.

— Láttam a toronyból, hogyan bíbelődött csákánnyal, lapáttal. Kenje be a tenyerét, Havas elvtárs. Majd ez megorvosolja. Az üveget jól rejtsétek el, cimborák, tegyétek szét kisebb edényekbe, és vigyázzatok a dugaszolással, mert ennyitől, ha ütést kap, a szent Péter tyúkszemeiig röpültök.

— Majd én elintézem, öcsém — mondta Funk. — Úgyis nyaggat az asszony is, majd elosztjuk.

Elvégezték az evést, ácsorogtak a sarokban. Havas félresodródott Szabóval, beszélgettek. Csodálkozva látta, hogy Szabó hozott egy kanna olajat is, ráöntötte a fordítóra és elsikálta. A többiek meredten nézték. Aztán kimentek a piritraktárba. Szabó vette fel a csákányt, és mutatta, hogyan kell azt kezelni, alámenti, és nagy rögöket omlasztott le ügyesen. Mire a többiek kijöttek, majdnem megvolt a négy csillére való, igaz, puhább volt, mint reggel. Havas olyan büszkén nézett, mintha legalábbis az ő munkája lenne. Társai nem szóltak semmit jó ideig. De barátságosabbak lettek, és ők is eligazították néhányszor az igyekvő Havast. Szabó mászott fel már a savtoronyba, s ott Boronyákkal beszélgetett. Havas utánuk nézett, s eszébe jutott Rattkai beszéde... Funk rántotta el, majdnem ledöntötte lábáról a leomló anyag...

*

Éjjel jajgatva hánykolódott, mintha millió hangya futkározna a bőre alatt. Egész teste lázban égett, fájdalmasan sajgott. Két tenyere megdagadt reggelre, a felesége sírva kérte, ne menjen többet a telepre. Ma beszélt a sógorával, aki valósággal felháborodott, azt mondta, szerez inkább árut hitelre, vagy akár alkalmazza Havast könyvelőnek, tisztességes fizetéssel. Hiszen tönkrement a ruhája, és valósággal beteggé tették. Mikor a férje mégis a telepre indult, jajveszékelni kezdett, majdnem megtépte a ruháját. Ki se nyitotta a boltot, rohant apjához, hogy mitévő legyen?

Havas tíz óráig jajgatva dolgozott. Szerencsére nem jött a mester. Délben az egész szalonnáját odaadta Funknak, az becsomagolta, hogy tegnap elrontotta a gyomrát s elvitte haza. Éppen azt akarták megmondani Havasnak, ne kínlódjon, mikor a déli szünetben arra figyeltek fel, hogy zuhogás van a piritraktárban.

Azt hitték, szerencsétlenség, kifutottak valamennyien. Hát lát-

ják ám, leomlott egy csomó fémrög, s majdnem liszttê omlott, törni sem kell. Szabó és Boronyák nevettek rájuk, ők robbantottak. Még az éjjeli műszak is könnyen dolgozhat, máma nem izzadnak meg.

Jó ideig minden nap eljöttek, és Steigler nem vette észre a dolgot, vagy elnézett felette. Aztán amúgy is könnyebb lett a munka. Havas az első nap elégetett ruhában dolgozott, itt hagyja ő is a többi rongy között, másban jár haza. Sáljából meg csillefogókat készített. Egyszerűen kétfelé hasította. Kezén hegedtek a sebek. Igyekezett, hogy ne lássák rajta, milyen nehezen szokja meg a munkát. Kínlódva mosolygott régi romantikus elképzelésein, hogyan is gondolta ő azelőtt a munkáséletet? Vajon ha tudja, hogy ilyen nehéz, nekivágott volna akkor is?

A felesége otthon egyre duruzsolt, úgy bánt vele, mintha elmebeteg lenne. Biztosra vette, előbb-utóbb észretér. A gyárbeli urak megszokták már, nem törődtek vele, csak Rattkai sündörgött eleinte, aztán ő is elmaradt. Nem találkozhattak, mert a pártsejtek utolsó tevékenysége Boronyák kizárása volt.

Az első fizetés után — eltelt a két hét — a szürke borítékkal bement a kantinba a többiekkel. Inni jól tudott, megtanult mostohaapja házánál, szemhunyorítás nélkül lenyelte a pálinkát, s csak a magáét fizette ki, nem úgy, mint az első napokban elhatározta. Koccintottak vele a társai mindenki előtt. Erre olyan büszke volt, elhomályosult a szeme.

— Nem gondoltam, hogy közénk szokik — nevetett Funk, s a többiek kacsingatva helyeseltek. Csomóban támaszkodtak a rezes pult előtt.

— Kérhetek valamit, Funk bácsi?

— Akármit, amit a szegénységünk elbír...

— Ne szólítsanak engem többet boltos úrnak...

— Hát hogyan a kányába szólítsuk?

— Ahogyan gondolják... Talán... Gézának.

— Hát... Lehet, hogy később rájár a szám. Ti hogyan gondoljátok?

— Ha egyszer a bandába keveredett, ne uraljuk — dünnyögte egyikük. — Egyformán izzadunk a kenyérért.

A többiek bólintottak, s kértek még egy pohárral. Tele volt már a kantin, alig lehetett megállni. Keveredett a füst a hullámzó beszéddel, kiabálással. Funk odasúgta:

— Mondanék én valamit, Géza öcsém, ha meg nem sérteném.

— Tessék, Funk bácsi.

— Tudja, a boltbeli adósság. Meggyőzködtem otthon az asszonynyal. Azt mondja, ha adunk bele, nem húzzuk ki fizetésig. Még anélkül is csak úgy lehetne, ha kaphatnánk egy kis hitelt, csak ami legjobban kell, hogy a gyerekek faljanak... Ha lehetne.

— A bolt a feleségemé... — Elpirult, aztán folytatta. — De ezt természetesen elintézzük. Jöjjön csak el, akármikor.

— Köszönöm. Akkor talán menjünk, mert kitáncol a zsebünkből a pénz, a fene a szokását.

Kifurakodtak a kantinból.

Néhány nap múlva már nem azt jajgatta Havasné otthon a családnak, hogy a férje nem akarja otthagyni a gyárat. Mert kétszer igaz, hogy megbolondult, a kis árut hitelre adja oda, mindenféle munkásnak, akivel együtt dolgozik. Jönnek a rongyos asszonyok még a másik faluvégről is, hogy az uruk megbeszélte a nagyságos asszony urával. Vége lesz a világnak! Legjobb lenne becsukni a boltot. Vagy beszéljenek a Havas fejével, de sürgősen. Ezt meg is tették, de semmit nem használt. A Spitzer-leány egy ideig veszekedett, aztán belenyugodott mindenbe. Észrevette, hogy Havas már a zsebébe is dugdossa a sót, paprikát s más apróságot. Szóltak a munkatársai, kell otthon a családnak, majd fizetéskor megadják. S valóban, két hét múlva hozta a pénzt is. Jelentkezett néhány régi adós, mint a pokrócos öreg. A bolt valahogyan fenntartotta magát, de semmi jövedelmet nem hozott. Havas igen kevély lett, mikor megtudta, hogy az ő fizetéséből élnek. Hazavitte egy fillérig. S az asszony csodálkozva figyelte, nemcsak furcsa kifejezéseket, szokásokat hozott a telepről, ő maga is más lett. Nem olyan szógörgető, komolyabb, keményebb, férfiasabb. Abbahagyta a veszekedést máról holnapra, mert másodszor is beleszeretett a férjébe, s otthon a rokonság most őt tartotta bolondnak, hát kerülik őket. Még azt sem bánta, hogy Géza az egész könyvtárat kölcsön adja, hordja a könyveket a telepre, s alig hoz vissza belőle. Egyre vallatta a férjét, munkáról, emberekről. Soha nem volt még a telepen, örömmel kísérte el férjét vasárnap délután. Csodálkozva nézegette a munkásházakat, mit tarthatott messziről idegennek? Boronyákékhoz mentek látogatóba. Megismerte a hegesztőt és feleségét, aranyos kisleányukat — ajándékokat vitt a csöppségnek, s annyit csókolgatta,

végül Géza kivette a kezéből. Ismerősöket is látott Boronyákéknál, a faluvégi Szabót meg a feleségét. Azelőtt ismerte ugyan őket, de egészen másképpen. Milyen más az, ha nem ablakból nézi az embereket, mint otthon, apja házánál. Furcsa volt Géza ezek között az emberek között, egyre őt bámulta. S mint fészkére talált madár, maga ide-oda rebbent a két újonnan megismert asszonyka között.

Hazafelé azt bizonygatta Gézának, mindent jól csináltak eddig, legjobb volna, ha ő is a telepre mehetne. S nem jó olyan messze lakni, nem kerülhetnének-e közelebb.

Néhány nap múlva korábban becsukta a boltot, és futott majdnem a telepig, mert nem bírta otthon megvárni Gézát. Minél előbb meg akarta mondani, hogy gyereküik lesz. Kiizzadt, mire a telepre ért, a házak között találkoztak, s addig nyűgösködött, be kellett vele menni Boronyákékhoz.

Piroska meg sem lepődott, férje éppen a faluba ment, Szabóékhoz, marasztotta őket, nemsokára jön. Vártak egy keveset, aztán mégis nekivágtak sötétben az útnak. Boronyákkal éppen Szabóék háza előtt botlottak össze. Egy keveset beszélgettek, aztán Szabó beinvitálta őket. A két morcos fiú azonban elbújt Havasné elől, Szabóné eleget szégyenkezett, hogy milyen neveletlenek. Dehát ő a gyárba jár, nem nevelheti szegényeket. Megkínálta a vendégeket hirtelen sütött tejes kukoricalepénnyel. Havasné olyan sokat evett, az ura rászólt, s erre sírva fakadt. Szabóné azonnal értette a bajt, felírta, hogyan kell készíteni és még csomagolt is belőle.

Az apai ház, a kocsma előtt lábujjhegyen osontak el, nehogy behívják őket. Tréfálkozva siettek haza felé. A hidaknál nekiálltak hógolyózni a sötétben. Két arramenő ember rájuk csodálkozott, nevetve futottak tovább.

*

Mikor Duka kitáncolt a faluból, komolyan hitte, hogy Amerikában megváltozik az élete, begyógyulnak gennyedő sebei. Ehelyett elmérgesedtek odakint, némelyik üszkös volt már, s még újakat is szerzett. Itthon elhelyezkedett a telepen, de marta belülről, hogyan került haza, nehezen viselte az itthoni élet koloncait. Néhányszor kiosont vadászni, de hamar elfáradt már, s nem okozott örömet éjszaka lesen kuporogni, s a vadhús sem volt akkora érték, mint

azelőtt. Régen is ivott, ha hozzáférhetett, Amerikában, a kolóniában megszokta a pálinkát, a drága bódítószert, amely olyan sokba került, hiszen tiltotta a törvény. Itthon ivott tovább. Nem találta helyét a régi barátok között sem, csak a kantinban ült meg, mint madár a fészken, odahordta minden pénzét, míg az asszonyhoz nem talált. Ő maga is azt hitte, hogy a házasság megnyugtatja háborgását, mint olaj a vizek viharos hullámait. Ez sem sikerült.

Nemcsak az egyre szaporodó belső kelevények, hanem jóvá nem tehető sérelmek, megcsontosodott szokások akadályozták. Amit egy barát elnéz, az asszonyt halálba kergetheti. Mivel italozott tovább a mártír sorsú asszony mellett — s meg sem hallgatta Boronyák vagy Szabó korholásait — s mert jól tudta, hogy igazuk van, annál rosszabb volt — hirtelen lepte meg az öregség. Fájtak a lábai, melle zihált, a bányalevegő után, a savgyár szivattyúháza nem javította egészségét. Ott volt az asszony mellett Balló koma hat gyereke, a legnagyobb anyányi már. Maholnap mehet a gyárba. S nyomatékul a legkisebb, akinek ő az apja, az is leány. Az asszony a hét gyerek után is tartotta magát, másféle sebekkel és sérelmekkel, szegény, embertelenül nehéz terheket cipelt életében, s nevet változtatott ugyan, de sorsot nem. Hét gyerek mellett egy részeg férj rigolyáit tűrte, akiből a szeme előtt lett roskadt öregember.

Mivel muszáj volt innia Dukának, elvállalta Rattkai kertjét, hogy külön pénzhez jusson. S ez a vállalkozás váratlanul jól ütött be. Amíg az asszony itthon lakott, többször megkínálta Dukát pálinkával, behivogatta a kertből. Erősen sajnálta a ritka madarat, ha elröpült, biztosan Pesten is van fészke. A kezelés segít neki, mert vidáman röpköd egy ideig itthon és eltűnik újra. Duka már csak szokásból is bekanyarodott dudaszó után, s jobban kívánta a mérnökék pálinkáját, mint valaha. A sompolygó Pásztóit hamarosan behívta Panni, s így pálinkára őt is. Most tudta csak meg, mennyi itóka van a házban. Bor hordószám, a Fehér Ignác pincéjéből. S tele gyári pálinkásüveggel minden szekrény alja, az úr meg az asszony szobáiban. Ezek aztán tudják, mitől döglik a légy, úgy látszik, mind a ketten iszogatnak. Hát nem szégyellték magukat ők sem Pásztóival, dugtak még a zsebükbe is, mindennap egy üveggel. Ha fogyott, Rattkai gondoskodott pótlásról.

Ha hazajött Rattkai, Pásztói hordta az irháját. A mérnök úr beszívta a napi adagot, tele lett mint a szivacs, és botorkált ki a

kertbe beszélgetni. Mert ő becsüli a munkást. Amint sötétedett, behívta egy pohárkára Dukát. Illendőségből szabadkozott, de beszokott vele lassan. Amint öregedett a nyár, a hideg estéket bent töltötték el. S eljárt hozzá télen is, amúgy sem tudott mit kezdeni otthon az örvendező asszonnyal, aki egy fillérig felvehette a fizetést.

Ittak és beszélgettek. Rattkai beszélt, és Duka hallgatott. Italozás közben odaadóan tudott hallgatni.

A kertben azért mindenféle díszlugast mesterkedett, ágyásokat szerkesztett, fákat oltott, s nem fogadott el fizetést — mindezt barátságból csinálta. Mert négy szem közt barátok voltak már, a következő nyárra.

Nem sokat változtatott az életükön az sem, hogy Pásztói elvette Pannit, aki tovább is ellátta Rattkai háztartását asszonyként, s Pásztói sem ivott a mérnökéből kevesebbet. Annyi lett a változás, későn este elmentek a maguk fedele alá.

Duka elkerülte a régi barátokat, csak morrant, ha szóltak neki életmódja miatt, mert a mérnökkel folytatott furcsa barátságnak híre ment, s egyszer majdnem beleesett a savtartályba, ahonnan csak a csontvázát lehetett volna kivenni. Haja egészen megőszült, arca megváltozott, felpuffadt. Alig evett, szinte csak az alkohol táplálta.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Te Duka, idefigyelsz?

— Figyelek, komám.

— Azt tudod, hogy szakácsnő volt az anyám?

— Szép mesterség az!

— A fenét! Mindent elmondok én neked, hallod? De előbb igyunk egyet, tölts!

— Azt megtehetjük, legalább jobban fog az eszed, úgyis elég sok sületlenséget összebeszéltél már a feleségedről. Na, isten...

— Hát nem értettél meg, mit tett velem az asszony?! Még te se értesz meg, Duka komám?

— Értelek én, hogyne értenélek, hiszen a tiédet iszom. Dehát furcsák ám az asszonyok. Azt mondják, gyerekük lett volna...

— Ne sértegesd Borbálát, hallod-e? A becsületét nem engedem...

— Ne veszkődj, ha egyszer ő engedte, mit ugrálsz? Nem sokat törődtem velük életemben, de azt megtanultam, mennyit ér, amit a nő nagyon oda akar adni... Te meg — nem rövidültél meg, úgy látszik.

— Még nem mondtam el neked mindent.

— Kitelik az életemből. Holnap is megtalálsz. Hanem ne feszelegj annyira az asszonyod előtt, nincs mit a szemére vessél szegény betegnek. Mert nézzük csak, hogyan élsz te? Ezzel a mindenki szalmazsákjával feküdtél össze, ezt már a barakkban is leköpdösték, pedig ott nem igen tanyáztak válogatós legények. Te meg az ágyába másztál.

— Panninak eljárt a szája?

— Te magad mondtad el, egykomám, már elfelejtetted?

— Azóta férjhezment.

— No, engem ne áltass, te azért kiveszed a vámot. A feleséged ki is tépi a hajadat, ha egyszer számbaveszi a móringját, mert ezek úgy lopnak, mint a szarka.

— Egyet s mást Borbála adott oda.

— Azokat te ne féltsd, csakhát Pásztói becsukta az egyik szemét, s te egyiket se mered kinyitani. Tátogatsz te még a feleséged előtt, mint az éhes fecskefiók! Egyszer szétnéz a házban — s véged!

— Mindig félreviszed az embert. Az anyámról akartam beszélni, de te nem engedsz.

— Egyebet se teszek, mint hallgatlak. De bort ne adj, egy kis szilvalevet igyunk, mielőtt eltesszük magunkat.

— Végy ki egy üveggel, tölts... Én meg addig gondolkozom.

— Jót tesz az árva fejednek. Iszol?

— Hát persze.

— Nahát... mi volt az anyáddal?

— Nem jöhetett be soha a szobába, csak ha hívta az apám, érted?

— Nem lehetett buta ember a te apád. Nem rá fajzottál.

— Nem érted, hogy szakácsnő volt az anyám? Mi?

— Ne pityeregj azért. Apád meg úr?

— Gazdag ember, a város legelőkelőbb emberei jártak hozzánk. A polgármester úr, a gyógyszerész, aki kalendáriumban hirdette a pasztilláit, amelyek garanciával segítik az öregedő férfiakat, a városi főjegyző, a legjobb vadász, aki nagyon szerette anyám főztjét.

— Válogatott társaság.

— Ha ízlett a vacsora, bekiáltották anyámat és megdicsérték.

— Anyád biztosan nem sírt érte.

— De én igen. Mert mi gyerekek ott voltunk az asztalnál, de anyám nem ülhetett le. Soha nem ült le a vendégek előtt. Érted te ezt, mi?

— A fene akar benneteket érteni. Nem élek én már addig, hogy mindent megértsek, amit ebben a házban meg kéne... Igyál komám, könnyebb lesz a fejed. Aztán aludj, szegény... Már elmúlt éjfél.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Nem hallod? Barátod neked ez a Boronyák?

— Jobb, ha nem emlegeted, hallod-e? Tisztességes embert egy napon a magunkfajtájával.

— Mi? De Boronyákot kizárták a pártból, tönkrement ember... Vége, érted? Én is kommunista vagyok. Mindenkit érhet baleset. De engem nem zárnak ki, az biztos... Nem úgy áll a szénám. Boronyáknak vége!

— Te zártad ki?

— A vezetőség!

— Az a hosszú derekú barátod, akivel itt nyakaltál a múltkor... Jól hallottam én. Péter nem sokat vesztett veletek. Mi bajod neked Boronyákkal, hallod-e?

— Kizárták! Vége lett.

— Tudod minek van vége, egykomám?

— Boronyáknak.

— Annak nem. Csak a sírba eresztő kötélnek.

— Neked barátod a Boronyák, mi?

— Mindenkinek vannak barátai. Neked is.

— Te is barátom vagy.

— Úgy is vehetjük.

— Megmutatom, ki vagyok. Szóltam, hogy helyezzenek át a lőporhoz. Előmunkás leszel, könnyebb munka, több fizetés. Örülsz?

— Majd örül helyettem az asszony.

— Nem akar tőled elválni?

— Meglehet. Nem csodálnám.

— Mind ilyenek. Borbála is mindig válni akar. Azt mondta a múltkor, hogy Ferkóhoz megy. Érted te ezt, Duka?

— Elég, ha azok értik meg te. Másra nem tartozik.

— Ferkónak nem adom! Ki az a Ferkó?

— A feleséged tudja. Azt kérdezd meg.

— Az apja sírjánál mondtam neki, hogy nem engedem. Majd megmutatom nekik. Ferkót becsukatom! Csak egy szavamba kerül. Gyilkolni akart.

— Én is akartam már, egykomám. Igaz, be is csuktak érte. Utána meg hajóra löktek.

— Te is gyilkolni akartál? De engem elhagynak az asszonyok. Nem érted? Mindig így volt. A feleségem is...

— Panni nem hagy el, ne félj, előbb otthagyja az urát.

— Nem iszok többet. Egészen összezavartál, soha se beszélhetem ki magam veled, mert közbevágsz. Aludni akarok. Te még igyál...

— Igyon a fene!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Rattkai a gyárban ellátta a munkáját, nem volt rá panasz.

Az igazgató, a mérnökök azelőtt is különc, érthetetlen embernek tartották, egy pillanatra sem vették komolyan kommunistáskodását, amelyet — úgy látszott — magasabban sem vesznek komolyan. Társaságban többször berugatták Rattkait, szavaltattak vele, és jól mulattak rajta. Rattkainé furcsaságain napirendre tértek, bár tovább izgatta a fiatal urak fantáziáját.

A gyárban nem tegezte Dukát, alig látták egymást, napjában ha egyszer. Az üzemben egy fiatal német parancsolt, alacsony, kövérkés ember, aki sokat sündörgött a nők körül, nem valami nagy sikerrel. Sokszor elment a zsinórgyár felé, szerette kerülgetni a tekercselő leányokat.

Ment az életük az üzemben külön — s este a villában együtt. Duka néha egyedül iszogatott, mert a mérnök Pannival enyelgett valamelyik szobában.

4

SZEGŐNEK világos, több ablakos, nagy dolgozószobája volt, lenge függönyökkel, harsány színezésű képekkel, könnyű, de finom bútorokkal. Személyi titkárt nem tartott, bizalmas ügyeit senkire sem bízta, legfeljebb csak részleteket intéztek a számára, inkább ügynökökkel dolgozott. Volt körülötte több tisztviselő, gépírónő — egy idősebb asszony vezérelte őket, mindig feketében járt. A jóalakú, őszülő asszony öt nyelven beszélt... Jó emlékező tehetsége, s kitűnő modora volt.

A vezérigazgató éppen két ügynököt bocsátott el az oldalsó ajtón, mikor bejött az ősz hölgy, biccentett a fejével.

— Tombor gróf keresi, már harmadszor, telefonon.

— Kapcsolják be a grófot.

Szegőnek behízelgő, bársonyos hangja volt a telefonban, sok sikerét ennek köszönhette.

— Ó, kedves gróf úr, elnézést, hogy megvárakoztattam.

— Kérem, vezérigazgató úr, a segítségét kell kérnem, biztos vagyok benne, hogy segít nekünk, bár nem volt frontharcos, de értékeli erőfeszítéseinket...

— Hogyne, feltétlenül. Megkapták az átutalást, gróf úr?

— A pénz megjött, köszönet érte, hírlapban ejtjük módját. Most azonban a berhidai gyárról van szó. Aggasztó dolgokat jelentett egyik legkedvesebb emberünk, Babarczy Béla. A főcsoport már megalakult Veszprémben, szervezkedünk a telepen és a faluban. Magam akartam kimenni... Nagyon örülnénk, ha megtisztelne bennünket, egyszerű katonaembereket a jelenlétével.

— Sajnos, az elfoglaltságaim nem engedik.

— Megértjük, vezérigazgató uram. Babarczy azt jelentette, hogy önök megint a gyár leállítására készülnek.

— Erről nincs szó, kedves gróf. Csupán a szokásos karbantartás elvégzésére szüneteltetjük néhány üzemünket. A piac helyzete ezt lehetővé teszi. Néhány hétről van szó csupán.

— De kérem, tavaly is így volt, s akkor bizonyos felforgató elemek ezt felhasználták. Éppen ezek ellen akarunk segítségére lenni a vezetőségnek. Mi hazafias, frontharcos szellemben akarunk foglalkozni a munkássággal. S ha ön leállítja a gyárat, az csak a szocialista felforgatóknak kedvez.

— Az említett karbantartást muszáj elvégeztetnünk.

— De kérem, vezérigazgató uram. Tavaly is, bizonyos körültekintéssel jártak el, mert aratás előtt álltak le, amikor az emberek vállalhattak mezőgazdasági munkát. Most még tavasz van, erre aligha volna módjuk. S nekünk nagyon kedvezőtlen lenne. Nem lehetne megint aratás előtt?

— Kérem, úgy terveztük ugyan, hogy akkor is lesz részleges leállás, de majd meglátjuk, mit tehetünk, gróf úr.

— Úgyis tíz évig kellett várnunk a vörösök leverése után, míg frontharcos szervezetünk megalakulhatott. Fogadja katonás köszönetemet.

Szegő azonnal intézkedett, a gyár egyhónapos leállítását el kell halasztani, és csengetett a kocsijáért.

*

Annak idején kirepült a világba, tele buzgalommal. Le kellett nyelnie azt az ékszer-dolgot, jó arcot vágott hozzá, de mélyen megsebezték, s annál rosszabb volt, mert valóban hibásnak érezte magát.

Pálma jól elgondolt manőverezésbe kezdett a pénzzel. Szegő hamarosan rájött, hogy Urbányi ugyan Pesten ül, de mindent közösen intéznek, mintha évekkel előbb elkészítették volna a haditervet. S a kártyáikba még Szegő sem láthatott bele. Láthatóan nem törték magukat, hogy a londoni és stockholmi urak rokonszenvét visszaszerezzék. Adtak-vettek a tőzsdén, de a legnagyobb üzletük egy balkáni vasúttársaság volt — s annyi az egész, hogy időben eladták a részvénytöbbséget, mielőtt a munkálatok megkezdődtek s

az egész összeomlott. Berényi néhány dolga is jóra fordult, s „értéktelen" papírokért teljes árat lehetett kapni, miután úgyis kiegyeztek azokkal a megbízókkal, akiknek mindenük elúszott.

A balkáni vasútba nem szállt bele, s nagyobb ügybe azután nem is hívták, a pénzét visszafizették, kamattal. S a banknál Urbányi szabadságot vett ki, az egésznek a gondja Szegőre hárult.

Alaposan széjjelnézett a világban, mióta elhatározta, hogy a részleges vereség ellenére is föléjük kerekedik. Álmodozott egy ideig, és jó néhányszor felbukott a valóság küszöbén. Visszafelé soha életében nem szeretett nézni. Egyszer kiverekedte egy bajuszos, kövér nő a bankban, hogy fogadja őt. Tönkrement kereskedő özvegye, aki kisebb kölcsönért könyörgött. Úgy küzdötte be magát, hogy régi, jó ismerőse Szegőnek. S elmondta aztán negédeskedve, hogy nyolc hónapig éltek együtt vásározás közben, pufók gyerek képét mutatta, akinek — szerinte — Szegő az apja. Nézte a nőt, s bár a bizalmas részletek kétségtelenné tették, hogy igazat mondhat, hiába erőlködött, semmire nem emlékezett. Megnyomott egy gombot, elintézte az ügyet, és utasította az ősz hölgyet, ilyen látogatót többé nem akar látni. S azonnal elfelejtette az egészet.

Biztosította magát hamarosan a fő intézetnél, jól állt a szénája, de ennél tovább nem jutott. Régebben nem figyelte ennyire a pórázt, de most érezte, a londoni urak szolgája ő Pesten, azokat meg a világra kiterjedő amerikai bankérdekeltség tartja kötőféken. Odáig ő nem érhet. Kiknek a keze van a lánc legvégén? Rövid az élete már, hogy odáig eljusson. Az Urbányi—Pálma-kettősnél nem érte veszteség. Most már alighanem egyedül rendelkezik a bankkal, merre lehetne kissé feljebb jutni? Csavargott a világban, ötletszerűen elrepült a nagy üzleti központokba, ahol összeköttetései voltak. Érdeklődött, szaglászott. Megállapíthatta, hogy sokat keresni csak szélhámosságokkal lehet. A nagy érdekeltségek nem tűrik, hogy a biztos, nagy hasznot hozó vállalkozásokba más beleüsse az orrát. Egymással úgyis megegyeztek a legutolsó békekötéskor. Ha felgyűlnek a sérelmek, majd új háborút kezdenek, aminek a vége fúzió, de valakik visszahúzódnak a vezetéstől, és bizonyos cikkek ára megdrágul a világpiacon. Hallott persze fantasztikus üzletekről, afrikai gyémántlelőhelyekről, arab olajforrásokról, dél-amerikai ültetvényekről — de ezt mind megcsinálta már valaki és bezsebelte a pénzt. Újat találni? Titokzatos „üzletemberekkel" ismerkedett meg, az egyik kalózok kin-

cseit akarta felkutatni távoli tengerfenéken, a másik apró szultánok kegyeit árulta Párizsban, olajkutató társaságokat szervezett, mindene volt már hozzá, csak pénze nem. Beszállt egy heringhalászatba, tett egy tengeri utat, s éppen csak visszakapta osztozkodáskor a pénzét. Pedig egész hajóhaddal vonultak a Golf-áramlat mentén, az óceánjárók köszöntötték a karaván t. Megismerkedett valakivel, aki dollármilliókat keresett játékbarlangokkal, néhány év alatt. Később megtudta, hogy a fő üzletága leánykereskedelem volt, s jelenleg is foglalkozik vele, vagy tizenöt országban megkapta a legmagasabb kormánykitüntetést, úgy gyűjti a szalagokat, mint más a bélyeget. Legjobbnak egy tengeri szállítási vállalat látszott, mert éppen csődben volt, megszerezhette volna a részvények egy részét, bebizonyították, hogy nagy jövedelmet hoz, de ezt elszalasztotta. Néhány hajót megvett — ötletszerűen, s ezeket szép haszonnal adta el, pedig sohasem látta, csak a papírok fordultak meg a kezén. Komoly összeget adott erdőkitermelésre Kanadába, s véglegesen megállapította, hogy haza kell mennie Budapestre.

A vagyona nőtt egy keveset, nem számítva az idő közben szerzett részvényeket, a kanadai erdőt meg a többit. Világméretekben üzleteket kötni? Gyorsan rendezte a függőben levő ügyeit, eldobált áron alul néhány feleslegesnek ítélt papírt, kihúzgálta noteszéből az elavult címeket, néhány nőnek minden magyarázat nélkül pénzt küldött postán, és hazautazott — hosszabb időre — Budapestre. A madár se szállhat a felhőkig, ha madzagot kötnek a lábára.

Sokat lebzselt Mariann-nál, újra verseket olvasott, nagyokat aludt, s megnézett minden színdarabot. Pálma jó ideje elmaradt már, Mariann Borbálával barátkozott, sülve-főve együtt voltak.

Elkényelmesedett, olyanformán élt, mint egy magasrangú, kissé elurasodott hivatalnok. Valami aztán alaposan felkavarta az életét.

Egy újabb utazás során Londonban találkozott Urbányival. Nem nagyon lepte meg, hogy az lemondott a banknál viselt tisztségéről, s majdnem az összes részvényét eladta, ebből rögtön vett Szegő is, amennyit megkaphatott.

Együtt ebédeltek, és elmentek a képtárba a képkiállításra. Urbányi vásárolt néhány akvarellt. Hazafelé a repülőn kérdezte meg tőle:

— Mit akar tenni?

— Még nem döntöttem, Szegő. Lehet, hogy a gyűjteményemet

rendezem. El ne felejtsem... Pálma Párizsban van a szabónőjénél, én hívom meg a nevében az esküvőnkre. Öt nap múlva lesz, pénteken, a polgári szertartás csak a tanúk jelenlétében. Maga lenne Pálma tanúja. S délután az egyházi esküvő.

— S az ön tanúja?

— Ejnye, de kíváncsi lett. Megmondhatom: a pénzügyminiszter.

— Micsoda? — Szegő elpirosodott.

— Jól hallotta. Meglepi?

— Őszintén szólva... igen.

— Vigyázzon az egészségére, Szegő, a maga korában kezdődik az erek elmeszesedése, könnyen gutaütés lehet a vége. Éljen egészségesebben. Nem helyeslem, hogy a tornát abbahagyta. Akar egy jó orvost?

— Köszönöm, nincs rá szükségem.

Amszterdamban ebédeltek, megint képtárba kellett menni, kedvenc képei voltak itt Urbányinak, sajnos — mint mondta — nem vásárolhatja meg ezeket, mert semmi pénzért nem eladók, s ő különben sohasem költhetett tetszése szerint.

Bécs felett körözött a gép, Szegő kissé rosszul volt a gyomrával, mikor Urbányi odavetette:

— Nem utazom tovább, itt várom meg a menyasszonyomat. Meghívom magát vasárnapra is magánbeszélgetésre. Építettünk a Gellérthegyen egy házat, hogy végre a képeim megfelelő világítás mellett érvényesülhessenek, s persze Pálmának is méltó otthon kell. Bár eleinte úgy volt, hogy külön lakik, bele akarta venni a házassági szerződésbe — de ebbe nem mentem bele. Fordíthat időt a maga kedvteléseire. Maga bizonyára nálam is jobban tudja, meg kell értenünk az asszonyokat, kedves Szegő. Viszontlátásra pénteken és vasárnap.

Szegő mozdulni sem tudott néhány pillanatig, mint a szélütött. Régóta rebesgetik, hogy hazai tőkével nagybankot akar alapítani a kormány, amelyet minden módon támogatna. Állítólag német pénzcsoportok nagy jóindulattal segítenék őket, de eddig megrekedt párszor a dolog. Mostanában megint mozgolódnak. „Úgy látszik, elkényelmesedtem, biztosan hülyének tart." Felállt, elmúlt a szédülése. Könnyedén kérdezte:

— Mikor hozzák nyilvánosságra a bankalapítást? Az esküvő előtt vagy után?

Urbányi elmosolyodott.

— Részvényeket akar?

— Csak úgy a forma szerint, néhányat.

Már kiszálltak a gépből, Urbányi mintegy mellékesen megkérdezte:

— Kitől hallotta a dolgot?

— Megengedi, hogy informátoromat ne nevezzem meg?

— Kérem.

— Egy kis frissítőt iszik velem, ugye?

— Szívesen, Szegő.

Élvezte pillanatnyi diadalát, s elhatározta, nagyon résen lesz. Megmozdult a vére, szeszesen pezsdült benne az életizgalom. Hányszor ráhibázott már így dolgokra, éppen Urbányival szemben is. Sok diadalt köszönhet érzékeinek. Amint ittak, kinézett a repülőtér zöld gyepszőnyegére, a betonkifutónál keletre induló gép motorja berregett. Nem sokan repültek még ebben az időben, csak a nagyon sietők emberek szálltak utasgépeken a nagyvárosok között, akiknek pénzük is volt.

— Nemrégen Berlinben jártam, kötöttem néhány üzletet.

Urbányi feszülten figyelt, nyájasan mosolygott.

— Ha van kedve, várja meg velem Pálmát. Kevés dolgom van a városban. Ha nem leszünk munkatársak, azért barátok lehetünk.

Szegő értette a másikat, s halkan válaszolt:

— Eddig se múlt ez rajtam. Sajnos nem várhatom Pálmát, mennem kell Pestre. Ugye megbocsát?

Udvariasan elváltak, Szegő ruganyosan lépkedett, mintha megfiatalodott volna. Pesten már úgy hívta fel a pénzügyminisztert, mintha Urbányitól részletesen tájékozódott volna, s így valóban tudomásul vette az eseményt, amely alaposan meglepte. Azonnal tájékoztatta Londont, ahol nagyra értékelték bejelentéseit.

Csütörtökön este szűk szavú közleményt olvastak fel a rádióban a megalakult pénzintézetről. A péntek reggeli lapok aztán közölték az igazgatóság és felügyelő bizottság teljes névsorát. Múltbeli és jövendő miniszterek szerepeltek ott, grófok és bárók között. Szegő szeme nagyra tágult, mikor a vastagbetűs sort elolvasta: „Az Első Magyar Takarékpénztár elnök-vezérigazgatója báró Urbányi Gáspár lett, aki nyilatkozatában kijelentette, hogy külföldi kölcsönt és tőkét nem szándékoznak igénybe venni, s hathatósan elősegítik az ország

gazdasági életének felpezsdítését." Arról beszélt még az újság, hogy dunaparti palotában rendezték be a bank központját, s már több vidéki nagyvárosban szervezik a fiókintézetet.

Eddig csak mendemondákat hallott Urbányi különös származásáról. Meg is kérdezte tőle, de főnöke és segítője titokzatosan mosolygott, semmit nem mondott. Emlegették, hogy milyen gazdag és furcsa ember volt az apja. Semmiből emelkedett a vagyonos pénzemberek közé, bankot alapított, cukorgyárakat épített, s egészen tönkrement a végén, mert mindenáron arisztokrata akart lenni. A csőd előtt bárói rangot kapott Ferencz Józseftől, s nemsokára kivándorolt az országból, eltűnt valamerre a világban. A családja rokonoknál húzódott meg, s róla semmi hírt nem hallottak többé. Hallott néhány elsuttogott véleményt, vitatták, jár-e a bárói rang Urbányinak, vagy sem. Aligha, mert nem viseli. S ő maga erről nem nyilatkozott Szegőnek, kitért, mint gyakorlott vívó. Mintha már akkor tudta volna, hogy elkövetkezik ez a válasz. Hanem ezt Fohnberger Pálma adta a világnak.

Órájára pillantott. Akárhogyan van, nemsokára mennie kell tanúnak. Telefonált, készítsék ki az új frakkját. S tűzzék fel a külföldi kitüntetések szalagjait. Anélkül, hogy kapkodott volna érte, összeszedett néhányat, kötött üzleteket apró államok kormányaival, ahol a miniszterek hangzatos kitüntetéseket jártak ki hálából, a leadott jutalékokért.

Otthon lepődött meg legjobban, a család úgy viselkedett, mintha egyenesen várták volna ezt a fordulatot. Apósa bezárkózott.

*

Pálma nagyon szép volt egyszerű vonalú, uszályos ruhájában. Gyémántok szikráztak a fejét díszítő koszorún. A fényképészekre, érdeklődőkre ügyet sem vetett, tartózkodva fogadta a bankjuk arisztokratáinak tiszteletteljes köszöntéseit. Urbányi olyan volt mellette, mintha eddig csak szerénységből nem viselte volna bárói címét.

Szegőnek már a polgári házasságkötés óta az az érzése, mintha sorsszerű esemény részese lenne, mindez régen elhatározódott, előírta szegény Berényi sorsát, s ezt minden jelenlevő jól tudja, beleértve a vőlegényt. Magában mulatott a helyzet fonákján, de bámulta is sógornőjét, s túlzott komolysággal szólítgatta bárónőnek.

Szólt az orgona, leánykórus énekelt, a feldíszített templom csupa virág, s a közönség pislogott a bezáporozó áprilisi fényben.

Szegő szerényen, de fesztelenül viselkedett, jól ismerte a megjelent mágnások valóságos értékét — teljesen vagyontalan a legtöbb, s a bankszakma ábécéjét sem ismeri —, miből kerít ezeknek Urbányi osztalékot? Most már más szemmel nézte a bankalapítást, majdnem humoros fölénnyel. A szertartást s a pap ünnepélyes szónoklatát unta, a gratulálók sora sem akart elszakadni. Kifelé indult, és megbotlott a szőnyegben. Meglátta a feleségét a templom oldalhajójában, a többi kíváncsi között. Kétoldalt a fiai, jólszabott ruhában, felöltőben, gúnyosan, de zavartan mosolyogtak. Mennyivel magasabbak Rákhelnél! Kissé sok pénzt költenek az egyetemen, pedig ruhaszámlájukat ő fedezi a sógor cégénél. Az asszonya nem őrá figyelt, szemében ismeretlen bánattal bámulta a testvérét: hogyan őrizhette meg így fiatalságát, önkénytelenül végigpillantott saját magán.

S hátul, majdnem az ajtónál, meglátta apósát is, fázósan toporgott egy oszlop mellett. Bólogatott, és simogatta ősz szakállát. Alighanem sírt.

Fényképészek rendezkedtek a templomlépcsőn, odatessékelték Szegőt is. Ő azonban csak egy felvételt várt, s halkan megmondta Urbányinak, csak később jöhet. Határozott léptekkel odament a családjához.

— Hazaviszlek benneteket, Rákhel...

Az asszony bólintott, s megindult, belekaroló fiaival. Szegő meg az öreget fogta karon, aki még mindig pityergett. Szavát nem lehetett érteni.

Amint a hatalmas, sötét kocsihoz mentek, a frakkos, uszályos arisztokraták merev arccal engedtek utat nekik. Keresztülnéztek rajtuk, mint a levegőn, még Szegőt sem vették észre. A sofőr félrekiabálta a bámészkodókat, az ő kocsijuk indult elsőnek.

Szegő jól látta, hogy Pálma remegő pillákkal, szinte esdekelve nézett lehajtott fejű rokonaira. Aztán elfordult, s uszályát felfogva beültek a kocsiba ők is.

A két tornyú, kastélyszerű villa körül oreg fák és veszteglő autók. A pénzügyminiszter éppen elment, sovány, nagyorrú felesége méltatlankodva pislogott visszafelé. A sokrendjeles kövér úr udvariasan

fogadta Szegő köszöntését. Fontos államügyekről dörmögött valamit sóhajtozva.

Kényelmesen sétált be a báróék palotájába.

A szárnyas bejárati ajtó belső oldalán szenteltvíz-tartót látott, ezüstből készült ötvösremek. A berendezés stílusos, régi formájú, művészi faragások. Hová lett a bárónő régi ízlése, síma vonalú modernség? Kovácsolt csillárok. Furcsa volt az új házban a sok régiség. Az ablakok színesek, mint a templomban. Egy vitrinben szentképek, szobrok s egy foszladozó papi stóla. Erre ugyan mi szükség van itt? A képtárat most nem nézheti meg. A második emeletre sétált fel, elvegyült a vendégek között — még egyszer felmérte a bankárnak felcsapott arisztokratákat, harapott valamit, beszélgetett az ősz inassal, akinek a rokonszenvét már régen megszerezte, s otthagyta a fényes és gazdag lakomát. Látszott a társaságon, most vannak először együtt.

Gépkocsivezetőjét keresnie kellett, mert behívták azt is, külön terítettek számukra. S ők ketten hazafelé röviden megbeszélték az egészet.

*

Mintha elvarázsolták volna, ettől a naptól jó ideig minden sikerült nekik, a bank határozottan fellendült, mióta ő vezette. Az Első Magyar egyelőre nem sok vizet zavart, berendezkedtek, állami megbízásokkal foglalkoztak, s még mindig nem hozták nyilvánosságra, mennyi az alaptőke? Néhány újsütetű vállalkozást indítottak, kisebb gyárakat, átvették a Mezőgazdasági Részvénytársaságot, de ezt Szegő amúgy is felszámolta volna. Az európai pénzügyi körök még nem vettek tudomást az újsütetű alapításról. Két gróf kilépett a vezetésből, de bekapcsolódott egy volt miniszter, ennek voltak némi tapasztalatai a bankszakmában. Elvitt Urbányi az Angol—Magyartól néhány tisztviselőt és könyvelőt, ezek nem hiányoztak különösebben.

Szegő senkinek, még Mariann-nak sem vallotta be, hogy egyetlen dologért irigyli Urbányit — a báróságért. Az esküvőt hülyeségnek tartotta, szerinte nevetségessé tették magukat. Pálma ötlete lehetett. A bankból még nem lehet tudni, mi lesz? Egyelőre a sok díszember tiszteletdíját is nehezen keresik meg. S nagyon vegyes a tisztviselő-

gárdájuk, felvettek egy csomó elszegényedett dzsentrifiút, azoknak a munkájából Szegő nem kérne.

Minden sikerült neki — kivéve a bárónságot. Különösen azon lepődött meg, hogy apósa kijelentette, ha főrendi lesz a veje, akkor el kell költözniök a Király utcából, Rákhel erre semmit sem szólt. Mostanában sokat búslakodott az asszony, nem bírt felnőtt fiaival, azok új levegőt hoztak a házba, nem tisztelték az öregek szokásait, törvényeit, mint gyerekkorukban — egyre távolodtak tőle. Itt volt még a leány, de ez is milyen éles nyelvű, látszik, nem a nagyapja neveli. Kissé közelebb húzódott a férjéhez, s néha emlegette, többet lehetne vele, idehaza, ő nem kívánkozik szórakozni, színházba s ilyen helyekre, mennek helyette a fiai is. Szegőről azelőtt soha nem lehetett tudni, mikor jön, mikor megy, csak a titkárhölgy szólt haza telefonon, ha külföldre ment. Külön folyószámlát nyitott a család részére, s arról annyi pénzt vett fel az asszony, amennyi kellett. Mostanában sok kell, a fiúkat nem győzi, már autót követelnek, az idősebbik meg tengeri kiránduláson is volt a barátaival. Szegőné nagyon szereti a gyerekeit, de elfáradt mellettük, szeretne pihenni. Dehát lehet Szegővel? Egész emeletet foglalnak el az apai házban, annyi a szobájuk, bejárni is sok volna, színes üveggel díszítették ki a folyosót, hangfogós ajtók vannak. S három fürdőszoba. Szegőné minden évben sok befőttet készít, ezt nem bízza a cselédekre — éppen három van, de a fiúk most meg már külön szobalányt követelnek —, s ha az ura itthon ebédel, annak főz is. Ez, elég ritkán történt meg régen, mostanában többször előfordul.

Fohnberger egyre Szegőről áradozik, napokig sírt a templomi jelenet után, ez akkor is megismerné őt, ha báró lenne, mint az az Urbányi. Na, annak a bankjáról is szépeket mondanak, megeszik az éhenkórász grófok előbb-utóbb. Többször hívták, menjen el látogatóba a Gellérthegyre, nem is válaszol a címeres levelekre — s ő még telefont sem szereltetett a lakásába, nincs rá szüksége.

*

Csala remekül dolgozott a banknál. Már külföldön is ismerték a nevét. Szegő nem feledkezett meg róla, s a fizetése emelkedett, de azonkívül tekintélyes vagyonkája volt. A feje tetejéről elment a haja, hiába próbálta ki a legdrágább szereket, de egyébként ugyan-

olyan kisfiús mosollyal nézett a világba. Ő mindig bejelentés nélkül jöhetett Szegőhöz, az oldalsó ajtón nyitott be.

— Jó napot, elnök úr. — Kissé meghajolt szokása szerint.

— Á, üdvözlöm, kedves Csala ... elvtárs. — S nevetett, ültében messziről kezet nyújtott kedves emberének.

Csala fel sem vette a hangot, évődik Szegő, úgy látszik valamiért jó kedve van. A hivatalos ügyek előtt hát mást vett elő, félretette a bőrkötésű dossziét.

— Magánügyben szeretnék tanácsot kérni, elnök úr.

— Magának készséggel. Talán nősül, Csala? Fájdalom, nem vagyok szakértő ilyen ügyekben. Tudja, mit tanácsolok? Forduljon a költészethez. A költők többet tudnak a szerelemről. Ámbár mint jó barát mégsem tanácsolom, hogy rájuk hallgasson. Hallottam már valamit harangozni, egyelőre csak a kisharangok csivitelnek róla ... hogy magát össze akarják boronálni valakivel, meg akarják nősíteni mindenáron. Vigyázzon, barátom.

Csala udvariasan mosolygott, de utána rögtön elszomorodott egy kicsit, ezt Szegő észrevette, és nem folytatta az előbbit.

— Mivel lehetnék szolgálatára ... elvtársam?

— Vettem egy házat.

— No? S miért kellek ehhez én? Nincs elég pénze?

— A házra elég volt. Megvettem a volt Berényi-villát.

— Úgy? Ahogyan a bárónőt ismerem, nem adta olcsón magának. Persze, berendezéssel együtt?

— Igen. S tudja, elnök úr ... azon gondolkozom, magányos ember lévén ... fel kéne hívni a szüleimet. Sokat gondolkoztam a dolgon, s nem tudok végleges elhatározásra jutni. Már szóltam nekik, de apám azt válaszolta, ha elnök úr ... azaz, a főnököm — ő csak így emlegeti —, akkor otthagynák anyámmal a kis boltot Keszthelyen.

— Mivel foglalkozik az öreg?

— Csizmadia. Régen sokat vásározott, járta az országot, mindenfelé ismerték. Dehát nem bírja már a strapát, azonkívül elintézték a vásározást a gyárak.

Szegő szivarozott egy ideig, aztán szenvtelen hangon kérdezte:

— Az apja ... ismer engem?

— Igen, elnök úr.

Szegő arca először megkeményedett, aztán lassan lágyultak a kövér arc vonásai, kifújt egy nagy adag füstöt, s azt mondta halkan.

— Régen tudom, hogy maga annak a vásározó csizmadiának a fia, akivel olyan sokszor együtt vertük a sátort. Talán azért is pártoltam fel. Hol van már az az idő? Az apja rendes ember volt, Csala, nagy hangú ember, kicsit veszekedős, de jószívű, maga nem hasonlít hozzá. De imponáló, hogy volt bátorsága ezt előhozni nekem. Magam is szívesen társalognék egyszer az öregúrral, sok nótát elfújtunk mi együtt annak idején... De a maga élete most már más. Ne keverje össze a dolgokat. Nem lenne okos, ha magához venné a szüleit. Jól tette, hogy tanácsot kért tőlem. Hány segéddel dolgozott az öreg, mikor még jól ment neki?

— Diákkoromban húsz segéd rángatta a szurkosfonalat. Néha éjjel is dolgoztak, mikor összetorlódtak a vásárok. Most már egy öreg legénnyel vesződik, s csak Keszthelyen rakodik ki a hetipiacon.

— Igen. Nézze csak, Csala... Sok pénzt megkeresett, jó néhány hordó bort megivott az öreg. Maga a fia, sok mindent nem is tudhat róla, milyen élete volt. Jól megvan biztosan az élete párjával otthon, mi?

— Szépen élnek.

— Na látja. Nem helyes az öregeket kiszakítani a megszokott környezetből, nem tudnának itt gyökeret verni, és minden anyagi ellátottság mellett is szerencsétlenül élnének. Ők már a sír felé mennek, más a világuk, mint a magáé, nem szoknák meg soha. S ha megnősül?

— Egyelőre nem szándékozom, elnök úr.

— Megtörténhet. Benne van a korban, anyagilag révbe ért. Hagyja az öregeket Keszthelyen, adjon nekik pénzt, ez a legtöbb, amit tehet értük. Nekem elhiheti. Foglalja el szépen a házat. Tartson nőket, ha ehhez nincs kedve, gyűjtsön könyvet vagy festményt, azzal elfoglalhatja magát. Kíván még valamit? — Az egyik telefon alig észrevehető jelzéseket adott már egy ideje, Csala is azt figyelte.

Szó nélkül kezeltek, Szegő futtában aláírt néhány iratot, Csala még ki sem ment, már bejött egy fontoskodó ember, és jelentette Szegőnek, hogy Korompay Zoltán milyen utcai felvonulást szervezett megint, a zsidók ellen kiabáltak, kerek sapkában, holmi egyetemi szervezet zászlaja alatt.

Szegő mozdulatlan arccal hallgatta a tájékoztatást, s miután el-

bocsátotta emberét, néhány szót feljegyzett kis arany szegélyű noteszébe. Majd hivatta a titkárnőjét, átvette a színházjegyeket, amelyeket Mariann kérésére rendelt, mindenáron Szegővel akart elmenni az előadásra. Kis ideig gondolkozott, kezе a telefonon tétovázott, aztán hivatta a kocsiját és közölte, hazamegy.

Hazafelé átgondolta Mariannhoz fűződő kapcsolatait, és elhatározta — nem először —, hogy most már rendet kell teremteni. Majd komolyan beszél az asszonnyal. S eszébe jutott Csala édesapja is.

Fütyörészve ment végig a lakáson, Rákhelt kereste. Lobogtatta a színházjegyeket. Addig erősködött a feleségének, hogy neki akart meglepetést okozni, az asszony majdnem elhitte. Kisleányos izgalommal készült, fűzte magát, válogatta a ruháit, amelyeknek amúgy sem sok hasznát vette. Egész lényén, magatartásán kiütött a láz, mindegy, hogy mi volt eddig, hogyan éltek, de ragaszkodni akar a férjéhez, és ha az vele marad, mindent hajlandó nemcsak megbocsátani, mint eddig, hanem el is felejteni. Eltűnt tekintetéből az asszonyi alázat mögé rejtett keménység, valósággal megszépült a készülődés alatt. Szegő azonnal megértette az öregedő nő felszínre bukott érzéseit, s nagyon meghatódott.

Szegőné megbotlott az autó lépcsőjén.

Páholyuk felé látcső irányult. Urbányi bárónő nézegette őket. Két mágnás — az új bank emberei — s férje hajolt meg mögötte, amint egészen feléjük tekintettek. Később a divatos vacsorázóhelyen is látták őket. Elmenőben találkoztak, Pálma feltűnően ölelgette testvérét.

Szegő erőszakoskodott, még menjenek valahová. De ez rontott a helyzeten, mert a következő mulatóban meglátták a két fiút részegen, éjszakai nőcskékkel. Rákhel majdnem elájult. Az idősebb fiú tiszteletlenül beszélt erélyesen fellépő apjával, s nem volt hajlandó hazamenni.

Otthon az asszony sírdogált, csitította Szegőt, aki döngve járkált, dühöngött. A fiúnak csak a nője előtt volt nagy szája, hamarosan lopakodott befelé, s az apai pofonokra sírni kezdett, mint kisebb korában.

*

Nyár elején bent volt a hivatalos lapban, hogy megkapta a kormányfőtanácsosi címet. Mikor elkezdte, hogy megszerzi, azt hitte,

nagyobb dolog. Az első gúnyos hangú táviratot Pálma bárónőtől kapta. Méltóságos úr lett. Fohnberger ennek is őszintén örült, sírva ölelgette vejét az otthoni örömvacsorán.

Még mindig élt benne a furcsa vágy: el kéne menni a föld másik felére és új életet kezdeni, a legelsők közé törni, ahol feltáratlan, szűz lehetőségek vannak. Brazíliát tanulmányozgatta, a többi délamerikai államot, majd Ausztráliát. Összeolvasott egy csomó könyvet, értesüléseket szerzett be különböző országok gazdasági helyzetéről. Egyszer beszélt Rákhelnek ezekről a terveiről. Az asszony pityeregve, értetlenül hallgatta, s mindent elmondott az apjának, erre az öreg feltotyogott Szegőhöz. Azt hitte, hogy veje megháborodott vagy tönkrement. Szegő türelmetlenül bizonykodott, a végén összevesztek, s elhatározta, senkivel nem beszélhet ezentúl semmiről. Mariann kesereg, és a fiújáról áradozik, itthon meg nem értik. Egyetlen ember tudná őt megérteni — Pálma. Dehát hiába próbálta felkeresni, a bárónő másik világban élt. Új cselédséget vettek fel, csak Urbányi inasát tartották meg, annak is fekete díszruhát kellett húznia. Mikor a könyvtárszobát meglátta, majdnem nevetőgörcsöt kapott, csupa díszkötésű sorozat, a rendszer és az arisztokrácia kedves írói. Pálma felháborodottan utasította vissza, mikor gúnyolódni próbált.

Néha otthonmaradt a feleségével, papucsban csoszogott a lakásban, s beszólt a bankba, telefonon megmondta a legfontosabb utasításokat. Jó néhány üzletről lemaradtak, párszor megrótták Londonból, de semmit nem törődött vele, más úgy sincs, aki a bankot elvezethetné. Minden lehetséges munkát átrakott Csalára, s engedte keresni, hadd gyűjtse a vagyont, nincs neki még elég.

Voltak eleven, villogó napjai. A bankot kézben tartotta, olyanformán élt, mint a bekerített hadvezér, mikor serege még teljes fegyverzetével rendelkezik, s csak ő egyedül tudja, hogy kitörés semerre sem lehetséges — Szegőt körülfogta az öregedés, nagyokat aludt, s lassan megváltoztak a szokásai.

Fohnberger — bár nemigen hitt az orvostudományban — eljárt az orvosokhoz, mert szédült és fulladozott. A gyógyszereket Rákhel kiváltotta, az öreg meg elrejtette a nagy lakásban, ahol felesége halála óta egyedül élt. Később találták meg a sok dobozt és fiolát, s mindenki csodálkozott, milyen mennyiség felgyűlt a felhasználatlan szerekből, hosszú évek alatt. Az öreg szépen halt meg, este elbúcsúzott

a leányától, hogy holnap, szombat lévén, ne zavarják, imádkozik, míg fel nem jön a vacsoracsillag. A zsinagógába úgyse tud már elmenni, mióta a lába meggyengült. Rákhel még hallotta imádkozni délután, s este, mikor benyitott, halva találta az apját. Egy széken kuporgott, félrelógva, leejtett fejjel.

Hatalmas vagyon maradt utána.

A pénzen, részvényeken könnyen megosztozkodott a három testvér. Csak a Király utcai ház sorsán vitáztak, Rákhel ragaszkodott hozzá, mindenáron meg akarta tartani. Nagyon elkeseredett, mikor észrevette, hogy nem volt elég kifizetni ruhaszalon-tulajdonos testvérét és Pálmát, a ház mégsem lehet az övék, mert a férje régóta nem szerette, s most ellene voltak a gyerekei is. Nevetségesnek mondták, hogy az öregek lakását érintetlenül akarja tartani. Kinek? Ha az asszony maga el nem határozza magát az eladásra, Szegő nem kényszerítette volna. A fiai türelmetlenségét maga intette le, erélyesen.

Az öregek homályos szobáiban kereste mindig búslakodó feleségét.

— Rákhel... ne sírj!

A feketeruhás asszony majdnem gyűlölettel beszélt a fájdalmas bánat napjaiban a testvéreiről, amiért nem keseregtek vele. Nagyon hálás volt, hogy Szegő most mellette állt.

— Nagyon fáj... Apám, anyám szerették ezt a házat, és én is szeretem. Ti meg elmennétek innen.

Szegő egy ideig szivarozott, és azt mondta halkan az asszonynak:

— Emberi dolog, ez ellen semmit nem tehetsz. A ház nem annyira öreg, de kényelmetlen. Sötét, nagy szobák, csak az utcai front lakható. Ők szerettek itt élni, de nekünk nem muszáj. Látod, Rákhel, ez világossá vált az öreg halálával. S te semmit nem tehetsz ellene. Nézd a gyermekeinket. Mi talán kibírnánk itt, de ők menekülnek. Szégyellik a Király utcát, minden barátjuk a villanegyedekben lakik. Kényelmetlen itt. S hiába kapálózunk ellenük, kegyetlenek. Ugye mennyire ragaszkodott apád ehhez a házhoz, a lakáshoz, ezekhez az ormótlan, ócska bútorokhoz? Mit ért vele? Elment, és senki nem becsüli többé, ami őneki kedves volt. Ha az ember bejön ebbe az elhagyott, poros lakásba, ahol csak te takarítasz reménytelenül — megérti a halált. Nézd meg a mi mostani lakásunkat, és gondold el, mi lenne, ha holnap meghalnánk? Itt maradnának a gye-

rekeink? Dehogyis, azonnal futnának innen. Ami nekünk kedves és megszokott, nem sokra becsülik. Tárgyak, holmik a szemétre kerülnek az ember halála után. A tárgyak, a vagyon értéke — viszonylagos. Még szerencse, ha ezt időben megérti az ember. S jókor el tud menni egy ilyen lakásból.

Rákhel sötéten égő szeme szép volt. Nem sírt.

— Semmit se bánok én. Menjünk innen. Elmegyek veled, hogy együtt maradhassunk. De ne Budára, mert... messze lenne ide. S akkora házat vegyünk, hogy anyám bútorai is beférjenek. Ehhez ragaszkodom.

A Városliget melletti csendes utácskában vették meg egy tönkrement mágnás házát. Óriási fák zúgtak a kertben. Mivel a világos, nagy szobákba Szegő sajátosan modern jellegű új bútorokat rendelt, még a saját holmijukat is a szuterénba és a padlásra kellett raktározni, Fohnbergerék bútorai mellé. Ettől kényelmetlenné vált a ház. Rákhel nekilátott és a saját felesleges holmijukat olcsón eladta, de az öregekéhez ragaszkodott. Így került lakás a cselédségnek. Még a sofőr is ideköltözhetett, helyben van a nagy garázs, elférne benne még néhány autó. Szegő két kocsija mellett.

Rákhel néha elsétál a Király utcai ház előtt, ahol textilnagykereskedelmi vállalatok rendezkedtek be, új portálokat készítettek. Apja, anyja sírjához régóta nem kíséri senki, hát rászánta magát és autóval rándulgatott Rákosra, mindig vitt a sírokra virágot. S mindig eszébe jutott: vajon ők hol pihennek majd Emillel? Héber feliratú sírkövük aligha lesz, amilyent édesapja csináltatott.

Fiaival egyáltalán nem veszekedett, csendes mélabúval fenyegette őket az apjukkal, ha látogatóba jött barátaikkal hajnalig hangoskodtak. S néha úgy rémlett, női nevetés hangzik a szobájukból. Idősebb korú női cselédeket fogadott fel, s a férje megmosolyogta ezért.

A leányát hosszú habozás után beíratta a jónevű intézetbe, ott is lakott a város felett, a budai hegyen, együtt nevelték mindenféle gazdag csemetékkel. Mit érne vele, ha olyan szigorúan fogná, mint a fiait annak idején? Most annál rosszabb. Nem értheti meg a változó világot. Azért a szíve fájt néha a régi élet után, szívós kitartással elérte, hogy egyre többet lehetett együtt férjével, színházba, hangversenyekre elkísérte. Figyelt mindenre, ami Szegőt érdekelte. Még a bank dolgairól is kérdezősködött, bár ezen Emil csak nevetett.

Mariann karcsúra fűzött, telt alakján világos, divatos, fiatalító szabású ruha feszült, arca kozmetikai műremek, mintha mázzal vonták volna be, szemlélni szabad, de hozzáérni nem. Az utóbbi időben egyre új ruhákat csináltatott, sikerült fogynia, és állandóan cigarettázott.

— Mostanában úgy elsietsz, barátom, mi az oka?

Szegő kényelmesen szivarozott, nem válaszolt.

— Mindenáron tekintélyes bankvezérnek akarsz látszani? Csak sötét ruhákat veszel. Megadtad magad?

— Egyremegy, Mariann, beismeri az ember az öregedést vagy nem. A tagadás semmit nem segít. Természetesen, csak a saját nevemben beszélek.

— No, a feleséged se panaszkodhat, láttam a múltkor a színházban.

— Rákhelt ne emlegesd.

— Semmit sem szóltam, barátom. Remélem, annak csak örülsz, hogy a leányaink olyan jól megértik egymást az intézetben. Az én Leám állandóan csak a ti kislányotokat emlegeti. Ha már mi nem érthettük meg egymást... Az élet nem mindent ád meg az embernek.

— Ne filozofálj, nem áll jól neked. Mennem kell.

— Várj még egy kicsit, Zolika rögtön itt lesz.

Kincses Mari benyitott, és valamit rendezgetett az asztalon, közben intett, de Szegő észrevette ezt. Letette az elaludt szivart, és megszólalt békésen:

— Hát lássuk a fiatalembert.

— Látod, most rendes vagy, Emil.

Alacsony, vékony, nagyon fiatalnak tűnő fiú lépett be, világos sportruhában, keskeny arcán szemüveg. Amint bokáját összeütve bemutatkozott, a szemüveg mögött megvillant bizonytalan színű szeme, s a szája két szögleténél mélyülőráncokat árkolt a mosolygás. Félrefésült haját félszegen igazgatta, s igyekezett kihúzni magát.

— Korompay Zoltán, egyetemi hallgató.

A bankár fel sem állt, odanyújtotta kissé lomhán a kezét. Mariann izgatottan tett-vett, kipirulva figyelt, s leültette Korompayt.

— Hogyan haladnak a tanulmányai?

— Köszönöm, igyekszem. Kitűnőre állok. — Mély, kissé rekedt hangja volt.

Mariann közbeszólt:

— Az még semmi! De Zoltánka szép verseket ír, valóságos költő... Nézze meg a verseit, maga nagy szakértő. Várjon csak, majd én olvasom. — Két nagyalakú, aranyos díszítésű, bekötött könyvet vett elő, könyvkötő mesterkedte össze a gépírt lapokat, de a borítón nyomtatásban látszott a költő neve. — Nekem nagyon tetszenek a versei.

Szegő a fiút nézte, aki feszesen ült a karosszékben, de úgy, mintha azonnal fel akarna állani. S csodálkozva hallgatta Mariann érzelmesre színesedett hangját. Ilyennek nem látta még. Rosszul hangsúlyozott, énekelve mondta a szürke, sablonos versezeteket, látszott, kívülről tudja a legtöbbet. Több költő hangját, hasonlatait kérődzte össze a „versek" szerzője, legtöbbször Ady sóhajait nyöszörögte a titokzatos álmok asszonyához. Mindent ki akart fejezni a fiatalember, éppen ezért nem mondott semmit. Mariann hangja egyre többet csuklott, Szegő viszolygott a szomorú dilettantizmustól, szinte szavakká mozdult benne a tiltakozás, s ugyanakkor megrettent. Mennyit hallgatta őt Mariann, olvastatott vele... Most döbbent rá, hogy sohasem értette meg őt és a költészetet.

— No, tetszik? — kérdezte Mariann.

— Hát... érdekes.

— Nekem nagyon tetszik — rebegte az asszony. — Nagyon tehetségesnek tartom Zolikát. Segíthetnél rajta, mert a lapok nem közlik a műveit. Irigyek, elnyomják az ilyen nagy tehetséget, mert félnek tőle... Ezt hallgasd meg, ez még jobb. Ó, milyen szép... — S olvasott tovább, megállíthatatlanul.

Szegő egyre rosszabbul érezte magát. Szégyenhez hasonló érzés fojtogatta, nemcsak kifejezéseket vett kölcsön a fiú Adytól, sorokat is ültetett át a maga klapanciáiba.

— Ugye segítesz Zolikának? Hát nem isteni tehetség? — Mariann szeme könnyesen fénylett.

— Nem tehetek semmit — mormolta Szegő. — Nincs kapcsolatom a lapokkal, csak banküg yekkel foglalkozom. Régóta írsz verseket, fiam?

Korompay mereven biccentett.

— Tízéves koromban kezdtem.

— Jobban tennéd, ha komolyabb dolgokkal töltenéd az idődet. Azt hiszem, nem értek eleget a dologhoz, de amennyire megítélem,

ezek nem eredeti szerzemények, sokféle hatás érződik, elsősorban Ady.

A fiú biccentett, mintha méltóságán alulinak tartaná, hogy válaszoljon. Mariann buzgón bólogatott, s még egy verset elolvasott. Szegő látta, hogy Mariann komolyan azt hiszi, ő segíthet ebben az ügyben. Nagyon szomorú lett, mert eszébe jutott, mikor és hogyan kapcsolódott ő kétségbeesetten az asszonyhoz, akit a dilettáns versíró társaságában most idegennek érzett.

— Meghívunk téged is, gyere el... Mostanában kis társaság van nálam szombat esténként. Szívesen látunk. Író vendégeinknek már beszéltem rólad. Érdeklődtek irántad.

— Nem tudtam, hogy irodalmi szalont nyitottál — tréfált Szegő.

— Komoly írók jönnek össze, és felolvassák a műveiket. Zoltánkát dicsérik, azt mondják, nagyon tehetséges. Különösen Aradi-Szabó István bíztatja. Az egy nagy költő...

— Soha nem hallottam a nevét. Igaz, kissé elmaradtam az utóbbi időben. — Szegő most már humorral emelkedett felül, így folytatta a társalgást, belelapozott a füzetbe, de néhány sornál többet nem tudott elolvasni.

Korompay erélyesen biccentett.

— Aradi-Szabó a legnagyobb tehetség Ady óta. Csodálatosan ír.

— Azonkívül Tisza István törvénytelen fia — rebegte Mariann.

Szegő nagy füstkarikákat eregetett.

— A titkárnőm foglalkozik a segélyekkel. A múltkor kíváncsiságból belenéztem. Rendszeres segélyt kap tőlünk vagy húsz olyan alak, aki a legnagyobbnak mondja magát Ady óta, és a verskötete csak a bankok segítségével jelenhet meg. Ez lenne a huszonegyedik?

Zoltánka észrevette a gúnyos hangot, felemelte a mutatóujját:

— Ezt a két sort hallgassa meg, uram... Ilyen még nem volt, a legjobb Adyra emlékeztet, talán túl is szárnyalja őt... „Ne higgy a légvárakba, mesékbe, Fulladj bele a szürkeségbe."

— Szombaton személyesen is meghallgathatod — hadarta rábeszélően Mariann. — S tudod ki lesz itt még? Szabó Dezső személyesen. Elfogadta a meghívást. Zoltánka neki is nagy híve, az egyetemen terjesztik a műveit, ott ismerkedett meg vele, egy felolvasáson. Eljössz?

— Biztosan érdekes lesz, de sajnos, nem érek rá. Majd egyszer máskor.

Mariann szája összeszorult, úgy látszott, komolyan meg van sértődve. Összenézett a fiújával, mintha méltánytalanság érte volna mindkettőjüket. Elvette a versgyűjteményeket, mintha féltené. Idegesen felnevetett.

— Mindig nagyra voltál vele, hogy szereted az irodalmat.

Szegőt megvágta a hang, de nem mutatta. A nő korábban panaszkodott, hogy mostanában egy éjszakát sem töltött a házban, már özvegynek érzi magát. S lám mégis... Menni készült.

Mariann nem marasztotta egy szóval sem.

Szegő kifelé indult, Korompaynak biccentett, és Marianntól kézfogással búcsúzott a lépcsőnél.

— Eredj vissza a vendégedhez.

Kincses Mari utánafutott a lépcsőre:

— Méltóságos úr, kérem, megterítettem az ebédlőben, nem tetszik ittmaradni? Ó, de kár... A finom vacsora.

— Jöjjön ide, Mari fiam... Mi mindig megértettük egymást. — Kivett három százpengőst és odacsúsztatta Marinak.

— Köszönöm, csókolom a kezét.

— Sűrűn jár ide ez a gyerek, Mari?

— Nem szólhatok én, méltóságos úr kérem...

— Beszéljen csak, ha akarom, úgyis megtudom.

— Ha külföldön van a méltóságos úr, mindig itt tanyázik, amúgy hetenként egyszer, kétszer, de...

— No, bökje ki, Mari fiam.

Kincses Mari annyit suttogott még:

— Mi tartunk neki lakást, a takonypócnak. Aztán még velem is szemtelenkedne, de megadtam neki.

— Jól van, Mari, majd beszélünk még erről. Isten vele.

Otthon a felesége sírva fogadta, panaszkodott, meglátogatta a leányát, és az azzal fogadta, hogy a legkedvesebb barátnője a Babarczy Lea és ezt ő nem tűrheti. Beszélt a főnöknővel is. Először úgy látszott, mindent kitálal, amire készülődött, de a férje fáradt arcába tekintett, és megcsendesedett.

Szegő egész éjjel álmatlanul sóhajtozott, de nem aludt az asszony sem, átjött és az olvasólámpa tompított fényénél kiszakadt belőle minden régi sérelem. Könyörgött Szegőnek, ne éljen már a régi módon, mert nem bírná elviselni tovább a megaláztatásokat. S nemcsak Mariannt hánytorgatta, hanem a régi vásározó éveket.

Szegő megsemmisülve hápogott. Rákhelt nem tájékoztathatta más, csak a testvére, Pálma. Először iszonyúan felindult, ordítozni kezdett, de az asszony most először nem vonult vissza a hallgatás csigaházába, tovább mondta a magáét. Tagadott hát, de az asszony konok szembenállása lesújtotta, elismételte összes vádjait. Azt állította, mindent tudott kezdettől. Miért keseredett eddig benne? Eszébe jutott az ékszerlista, s amit mondott Urbányi Pálmáról... Volt ereje magában hordani a legalkalmasabb pillanatig. Élt vele az asszony — mindegy, hogy hogyan —, s eddig nem szólt, de most egyszerre mindent kicsomagolt. Roskadozni kezdett, biztonsága elolvadt a hangoskodásban. Erőtlenül mentegetőzött, majd ezt is abbahagyta. Micsoda reménytelen élet!

Kémlelték egymást jó ideig. Szegő sem rohangált már, megcsendesedve magára hurkolta a házikabátot. Rákhel mereven feküdt a hitvesi ágyban.

A fiúk lakosztályában verték a zongorát, s ittasan énekeltek. Mintha a felesége elől menekülne, kirohant.

Az asszony nyugtalankodva hallgatta, hogyan ordítozik a fiaival, és kidobja a vendégeket. Majdnem utána osont. Mikor döngő lépteit meghallotta a folyosón, visszaejtette magát az ágyra és állig betakarózott. Előlről kezdték az egészet.

Szegő tehetetlen haraggal, csikorogva hallgatta a felesége szapora sírását. Olyan fájdalom fojtogatta, úgy érezte, menten megfullad. Rákhel felkelt, és szó nélkül a maga szobájába ment, bezárkózott.

Reggel az ajtóhoz ment, kérlelte, de semmiféle választ nem kapott, mintha az asszony meghalt volna. Dúlt-fúlt magában, a fiai menekültek előle, s tekintetükből világosan kiolvashatta, őt tartják hibásnak, az anyjukhoz szítanak.

Úgy látta, mindenki ellensége ebben a háborúban, hát újra Mariannhoz ment, kibékült vele. Zoltánkáról nem beszéltek, kipanaszkodhatta magát kedvére. Találkozott a sógornőjével, s Pálma gúnyosan mosolygott rajta, tett néhány részvevő megjegyzést, milyen rosszul néz ki, vigyázhatna az egészségére. A felelősségre vonásra, hogy mit beszélt a nővérének, csak nevetett. Közölte, még nem mondott el mindent, sokkal jobb lesz, ha megadja magát, újabb csatát nem bírna el.

Most eszébe jutott, mit mondott a feleségének ott a Király utcai házban a halálról, s arról, ami utána jött. Most olyan volt a ház,

mintha ő már nem élne. Rákhel nem fogadott el tőle pénzt semmire, volt magának is vagyona az apja után. Éltek a család tagjai, szó nélkül jártak el mellette, s láthatóan nem hiányzott nekik semmiben.

Egy délután nesztelenül nyitott be. Az asszony a fiúkkal beszélgetett, és hangosan nevetett a tréfájukon. Saját nevét hallotta — ezek hát őrajta nevetnek. Az asszony kikerülte, a szobájába ment. A fiúk mormolva köszöntek, és eloldalogtak. Ilyenformán lesz a halál után?

Elment Mariann szombati összejövetelére. Aradi-Szabó őszülő, lefittyedt szájú férfi volt, és tántorgott a részegségtől, mindenáron a nőket akarta elképeszteni, nagyokat mondott, és sóhajtozva emlegette állítólagos atyját, majd Adyt utánzó költeményeit szavalta tragikus pátosszal.

Szabó Dezső alacsony, kövér, lógó tokájú, foghíjas, vékony hangú, prédikáló modorú úr volt, csak kijelentő módban beszélt, s nagyon tetszett neki, hogy még a nagynevű bankár is mesternek szólította a többiek példája nyomán. Laza csokornyakkendője, régies szabású mellénye volt — s előszeretettel használta Ady leggyakoribb jelzőit; bús, szent, életes. Terjedelmes fejtegetésbe kezdett a magyarságról, amelyet meg akarnak fojtani idegen szándékok. Szegőre való tekintettel csak a németeket szidta. Elismeréssel nyilatkozott Babarczyné magyaros szívéről, hiszen komoly összeggel járult hozzá ahhoz, hogy saját maga jelentesse meg műveit. Nemsokára elment, de Mariannak ünnepélyesen kezet csókolt. Szegőre olyan hatást tett, mint egy rosszul deklamáló színész, akitől első látásra is többet várt az ember, de mégegyszer nincs kedve megnézni ugyanabban a szerepben.

Aztán Korompay Zoltán olvasta fel remegő hangon a verseit. Aradi-Szabó horkolt a sarokban, a többiek áhítatosan hallgatták. Csupán Csala tett néhány óvatos megjegyzést, hogy sokat kell még a fiatalembernek tanulnia, viszont ő meg Szabó Dezsőt dicsérte, s ezért Szegő belekötött. Borbála és Mariann csak a fiatal költővel voltak elfoglalva.

Másnap nem szólt senkinek sem, elrendezte a bankban ügyeit, azzal, hogy fontos ügyben külföldre kell utaznia. Azt hihették, üzleteket akar kötni, pedig nem csinált egyebet, felszámolta összes függőben lévő nőügyeit.

Külföldön akadt a kezébe néhány hazai lap, ott olvasta el Szabó Dezső cikksorozatát a magyar parasztságról, s tetszett neki a vitriolos hang, mely nem kímélte az arisztokráciát. Nem is árt ezeknek, végre-valahára valaki megadja nekik.

Hazajövet megvette a félig csődben lévő lapot — mivel a kanadai fakitermelésből előnyösen, nagy haszonnal kiszállt —, rábízta Csalára, rostálja ki a szerkesztőséget, szedje rendbe az anyagi ügyeket, és szerződtesse Szabó Dezsőt, hadd támadja a feudalizmust. S dicsérje a parasztokat, amennyire csak akarja.

Mariann csodálatos változáson ment át az utóbbi időben. Újra kidobálta a villája berendezését, szalmafonatú székeket vett, mindenféle szőtteseket, korsókat, faragásokat. Akkoriban csaptak nagy lármát a lapok néhány „őstehetség" körül, ezeket meghívta a szalonjába, de rövidesen kiderült róluk, hogy az iváson kívül más nem érdekli őket. Az egyik bő vászongatyában járt, fokossal, s hosszú költeményeket szavalt. A hölgyek azt mondták, sokkal eredetibb, mint Szabó Dezső, és nem olyan goromba, hát mindenfelé hivogatták. Végül eltűnt az ember, mert kiderült róla, hogy a verseket könyvekből írta ki, foglalkozására nézve pedig adóügyi jegyző volt valahol az Alföldön, de iszákosság miatt kirúgták.

Szegő a napilap mellett komoly összegekkel támogatta a népszerű ellenzéki hangú folyóiratot is. Azon gondolkozott, hogy kiadóvállalatot alapít, további lapokat vásárol, csak abban nem tudott Csalával megegyezni, milyen politikai irányt kövessenek? Csala mérsékelten ellenzéki katolikus körökkel tárgyalt, aztán kisgazdapártiakkal, de Szegő azt mondta, politizálni nem érdemes.

KINCSES Mari olyanformán élt a Mariann-villában, mint a régi Róma kiművelődött rabszolgái, akik még maguk között sem igen mertek véleményt nyilvánítani, de tudták: munkájuk nélkül a patríciusok világa összeomlik. Mióta eljöttek a pusztáról, sokat változott. Minden különösebb tanítás nélkül megtanult egy keveset németül, angolul és franciául. Külsőre, mozgásra olyan volt, mint úrnője kívánta, elhamvadtak benne az ellentmondás szikrái, mert fegyelmezte magát, és szívósan gyűjtött, mintha az lenne egyetlen életcélja. Kezdettől nem vette fel maga és férje fizetését, megkörnyékezte Mariannt, értesüléseket szerzett tőle, és jövedelmező vállalkozásokba fektette a pénzét. Ésszel, friss fogékonysággal helyezkedett el az urak világában, mivel Szegőnek is szüksége volt szolgálataira s apró felvilágosításaira, tőle is sok pénzt kapott. Szolgaságának évei alatt azonban legtöbbet Berényiné fizetett neki, akiről sokáig nem tudta kitalálni, miért kíváncsi úrnője minden lépésére. Mindenkinek adott felvilágosítást a házban, értett hozzá, hogy eleget fizettessen, s nagyon vigyázott, össze ne keverje a dolgokat, egymásnak ki ne adja az urakat. Jó néhány üzletet kötött. Utcányi telket vett a Rákos-patak mentén Szegő tanácsára, s igaza lett a nagyságos úrnak, két év múlva háromszoros áron adhatta el. Ha a villát átrendezte az asszony, fele berendezést Mari megkapta ajándékba, de a többi feleslegessé vált holmi eladását is rábízták. Volt érzéke, megtalálta a határt, mennyi vámot vehet. Fizettek neki a divatos festők, hogy ajánlja képeiket Berényinének, szép összeget dugott zsebébe az építész, aki kétszer átépítette Mariann villáját, s Mari úgy rendezte, az ő ajánlatát fogadták el. Több földet nem vett, inkább eladta azt is, ami megvolt, befektette a

pénzt — mert sejtette a végzetet, egyszer majd felgyülemlik a lázadás egészen a szájáig, és akkor mennie kell.

Bármiféle iparos dolgozott a házban, Mari eléje állt. Neki ingyen csináltak cipőt, ruhát, pedig sokat kapott ajándékba, azt sem tudta hordani, hát eladott mindent, állandó kereskedője volt. Százalékot kapott a csemegéstől, autójavítótól, virágkereskedőtől.

Férje elbambult az állandó részegségben. Kesergett magában, házasságát szerencsétlennek tartotta, de semmit nem tehet — úgy gondolta — sorsa ellen. Szabó Pistába hiába kapaszkodott annak idején, s az úgy sem bírná a szuterénban, amilyen a természete. Ez a másik is átkozódik, de az öklét már hiába emelgeti, Mari nem fél tőle. Semmibe nem avatja be, egyedül maradt a nagy szerzésben. Kárörömmel nézte, hogy úrnőjét öregítik az évek, amelyek az ő észrevétlen, kissé hűvös szépségéről leperegtek.

A háznál megforduló szolgák nem mertek vele komázni, a nyelve éles volt, a keze gyorsan eljárt. Az uracsok bizalmaskodását lerázta, de úgy, hogy magára ne haragítsa őket. A házban második személy volt Mariann után, de a nevelőnővel, szakácsnővel jóindulatúan bánt, miután legyőzte, magához édesgette őket, minden dolgukról tudott. Eleinte barátkozott Berényiné szobaleányával, s az cinikusan bíztogatta, szerezzen magának pénzes külföldi pasast, törjön fel, vele együtt. Ehhez nem fült Mari foga. Szórakozni nem járt, minden fillért a helyére tett, pedig egyre többet keresett. Magában régen lenézte úrnője életmódját, nemegyszer együtt átkozódott Jánossal, ha nagyon elfutotta az indulat. Belül egy kicsit meg is értette emberét. Leánya együtt volt az intézetben a nagyorrú Babarczy-leánnyal. A kis Mari formás, kedves Szabó-arcú leányka volt, vonásai nem annyira az apára, inkább Pistára emlékeztettek, s ez néhányszor megdobogtatta Kincses Mari szívét.

A festőről sokat beszéltek, mielőtt a házba jött. Mari is tudta róla, hogy néhány képe nagy feltűnést keltett, külföldi szakértők utaztak Budapestre a kedvéért. Megfestette Urbányit, majd Szegőt is. Igen sok rendelésének eleget sem tudott tenni. Berényiné és Babarczyné arcképén egyszerre dolgozott. Marianné jól sikerült, de Pálmáét vagy ötször újra kezdte, s mindig bemázolta, nem volt vele megelégedve. A festő nem hasonlított a többi bohémhez, normális haja, ruhája volt. Szögletes mozgású, nagy darab fiatal férfi, ferde, kissé bandzsa tekintettel — különösen látszott ez, ha mosolygott.

Tömpeujjú, bütykösnek látszó parasztkeze volt. Lomhának tűnő mozdulatokkal festett, közben sóhajtozott, mormogott, mintha egyedül lenne. Mariannt gyöngysorral festette le, várúrnői pózban. Nagyon dicsérték a képet, de ő azt mondta Marinak:

— Színes gyakorlat az egész, semmiség. Sokat fizettek érte, hát azt hiszik, nagyon jó... Köpök a pénzükre! Ezt a Berényinét meg lehetne festeni, ebben a nőben sok van. De nem ám fájdalmas Szűz Mária mosollyal... Kifejezéstelen, hideg folt így az arca, semmit nem mond. Ez a nő meztelenen lenne szép. Ruha nélkül nem lehet képmutatóskodni, hazudni. Mit gondolsz, lefesthetném meztelenen? — Kissé részeg volt az estélyen, mikor a festményt ünnepelték, a hideg hallban kerülgette Marit, az imént feketét kért tőle. Odakint langyosodó szelek búcsúztatták a telet. — Mondd meg neki, meztelenül akarom lefesteni, hallod?

— Mondja meg neki maga! Engem pedig hagyjon békén, ne nyavalyogjon.

A festő felkapta busa fejét, és azt nyögte:

— Nem merem. Még legorombítana... Félek.

Mari hangosan nevetett. Berényiné lépett nesztelenül melléjük, és végignézte Marit a kávés csészékkel, majd a festőhöz fordult:

— Velem kudarcot vallott, mester? Nincs időm tovább ücsörögni. Maga kínlódik, nem fest. Megmondom Urbányinak, hogy elég volt. Ő akarta a képet. Nekem nem kell.

— Sajnálom... így... így nem lehet.

Mari látta, ez a szegény még mindig meg van zavarodva, ki nem mondja, amit szeretne, hát odaszólt:

— Éppen engem kért, hogy szóljak, mert meztelenen szeretné lefesteni a nagyságos asszonyt. — S bement a csészékkel.

Berényiné végigmérte a festőt.

— Hogyan értsem ezt, mester? — Hangjában nem elutasítás, hanem kíváncsiság bújkált, s a festő észrevette ezt, hát magyarázni kezdett:

— Magának gyönyörű teste van, a mozgása mindent megmutat. S a ruha csak akadályoz...

— Miben?

— A... festésben. Remek kép lenne, jöjjön, nézze a mappámat, néhányszor lerajzoltam már, csak úgy mozgás után, képzeletből.

Berényiné nézte a vonalakat, minden lehetséges helyzetben, ruha nélkül ábrázolták őt. Cigarettázva forgatta a lapokat.

— Mondja, mester, Urbányival nem beszélt erről?

— Dehogyis beszéltem.

Látta, hogy a festő igazat mond.

— Túlságosan sokat kíván, barátom. Majd meggondolom. S hol akar dolgozni?

— A műtermemben. Most kaptam műtermet, remek a világítás. Szeretném, ha megértene... talán végre igazit festhetnék. Felszólítottak, vegyek részt a Tavaszi Tárlaton, két képpel. Van egy tájképem, kicsi, szénaboglyák reggeli napsütésben, szárnyaló gólyával. Sokan remekműnek tartják — elég jól sikerült képecske. De elsőnek magát szeretném beküldeni. Ha kívánja, asszonyom, az arcát másképpen festem, nem torzítok, hanem olyan pózt találunk ki, hogy ne ismerhessék fel... Mondjuk, éppen elfordítja a fejét, bár ez elcsépelt dolog, de még így is tudok újat csinálni. Ugye meghallgat és megért?

— Mondtam, hogy meggondolom.

— Mikor érdeklődhetem?

— Egy hét múlva.

— Az egész örökkévalóság. Hamarabb nem lehetne?

— Mit bánom én. Nem tetszik ez az egész. — S bement.

A festő kétségbeesetten kóválygott az estélyen, újra Marit környékezte, vajon sikerül-e legyőzni az úrnő tartózkodását? Marit elfutotta a méreg, és elzavarta maga mellől a síránkozó embert, ki nem állhatta a művészféléket különben sem, egyszer a felhőkbe verik a fejüket, aztán a sárban csúszkálnak. Azok az írók is, akik mostanában rajzanak náluk. Nagy hangon ordítoznak, de pénzt akar a legtöbb. Semmire való népség!

Többször érdeklődött a festő, telefonált. Mari azonnal látta, hogy Berényiné játszogat a gondolattal, lefesteti magát, de egyelőre semmit sem mond. S egyszer amiatt dühöngött, hogy a szobaleány bele akar avatkozni a kártyába, noha neki nem osztottak. Követelte: azonnal ki kell rúgni! Elszemtelenedett, mindent meglát. Az ő régi elmélete sajnos megbukott, hogy jó barátként kell tartani a cselédet, lám a szőke Hédy foghegyről köszönget a követje mellől. Kincses Marit fojtogatta a méreg, kifelé oldalgott.

— Maradjon csak, Mari, nem akarok a háta mögött beszélni.

Szóval, kedvesem, semmi bizalmaskodás a cseléddel. Rájöttem, hogy az időnkénti nagytakarításhoz hozzá tartozik az is, rugdosd ki a régi cselédeket! Amilyen szentimentális perszóna vagy, persze nem akarod megérteni, látom.

— Mindig másképpen beszéltél, Pálma, s Mari különben sem olyan, jól tudod, mennyi felé csábították, de nem hagyott itt.

— Mert nem kapott jobb ajánlatot.

— Tudod, hogy Londonba mehetett volna, Bercellel.

— Szeretőnek egy kis időre, mert ezek a süket angolok mindent olyan nagy ceremóniával csinálnak.

— Nem látom be, hogy miért kellene Marit elküldeni.

Berényiné legyintett, aztán kiküldte Marit. Még ezen a napon megkörnyékezte, komoly ajándékot adott, üzleti tanácsokat hozott, és csábítgatta, jöjjön át őhozzá, többet kereshet.

Marinak volt annyi esze, hogy nem mutatta haragját, s az ajánlatból azonnal hasznot húzott, Mariannal felemeltette járandóságait.

Látta, hogy Berényiné kiszámítottan játszogat a festővel, de már tulajdonképpen elhatározta magát. Ezt meg is mondta a művésznek, akivel többször találkozott. Lerajzolta Mari kisleányát néhányszor. Az egyik rajzot Urbányi vette meg, a másik megjelent egy magazinban, s az eredetit berámázták az intézetben. Egyszer János behívta a festőt, megkínálta borral, s egy kissé becsodálkoztak.

Amikor Berényiné férje öngyilkos lett, Mariann utasította a szobaleányt, menjen el a festő műtermébe, mondja meg, nem szabad reménykednie. Mari egyszerűbben öltözködött, mint asszonya, s némely vendég szemében ezért is látszott csinosabbnak. A műterem a Ráday utcában volt, fel kellett másznia a hatodik emeletre. Idősebb, sovány, falusi néni, a festő anyja nyitott ajtót, s Marit nagyságos asszonynak szólította. Jött a festő is, festékes köpenyben, borzasan, kialvatlanul.

Mari csodálkozva nézett körül a tetőablakos termekben. Két lábas állvány, kifeszített és összegöngyölt képek, némelyik félben — szerben. A lakóhelyiségeket alig lehetett megkülönböztetni a műteremtől. Vegyes érzésekkel nézett körül. Átadta az üzenetet. A festő, mintha nem nagyon figyelné, az állványon lévő friss vászonra mutatott.

— Megpróbáltam, de nem megy... Megette a fene, tehetségtelen vagyok. Iszik valamit?

— Iszik helyettem az uram — mondta csendesen Mari.

— Nagyon érdekes ember, sokat beszélgettem vele a múltkor. Azt mondta, egyszer ő is megnézi a képeimet.

— Nem értünk mi ilyesmihez. Mennék, isten áldja...

— Várjon még. — Megivott egymás után két pohárkával. Magas, széles vállú férfi, hajában ősz szálak, de nagyon fiatalnak látszott, arcának kisfiús, gyerekes kifejezése volt. — Ez itt vacak, lélektelen... Megbuktam.

Mari a furcsán kitekert, meztelen nőt nézte a képen, szögletesnek látta, s arca nem volt. A palettán kinyomott festékek száradtak, s a művész orra kék lett, összekente. Borzos mellén kinyitott hálóing, szemében ismeretlen bánat. Megszánta kissé, milyen erős ember, és gyerekesen gyötrődik.

— Berényinét már aligha festi le... A gyerek meg a férje halála mindent felforgatott.

— Nem is akarom most már. Vannak másféle vázlataim is. Megnézi? — Választ sem várva szétterített egy csomó rajzot Mari előtt.

Azonnal felismerte, hogy őt akarja ábrázolni. S minden rajz meztelen volt. Mari elpirult, és sokáig nem tudott szólni. Felállt, szó nélkül el akart menni.

— A múltkor azért ittam az urával, őt akartam megkérni, hogy a modellem lehessen. Magát szeretném lefesteni. Annyiszor elszántam magam, nem mertem kimondani, csak most, magának. Berényiné már nem érdekel. Magát festeném én...

— Nem mesterségem nekem. Isten áldja.

— Ne menjen. Annyit fizetek, amennyit csak akar.

— Asszonyom beszélt róla, maguknak pénzért vetkőznek a nők. Magának is vannak... modelljei?

— Persze, hogy vannak.

— S megfizeti őket?

— Meg hát, érdemük szerint.

— Aztán engem is ilyen cafrának tart? — Mari tekintete villámlott. Oda sem figyelt a festő hebegésére. Az előszobában azt mondta a néninek: — Jobb mesterséget választhatna a fiának...

— Megfizetik, lelkem, mit csináljunk? — rebegte az öregasszony.

— Még a nők is fizetnek, hogy lepingálja őket. Azt hittem, maga is azért jött. Jaj, valami baj van, megint dühöng, tán a képeit hasogatja... — Odabentről a festő káromkodása hallatszott.

*

Mariann azt mondta egy este a szobalánynak:

— Eredj már ki, ez a megkergült piktor állandóan a kapunk előtt ácsorog. Értesd meg vele, teljesen reménytelen, Pálma gyászol.

— Nem megyek, asszonyom. Már küldtem, de nem megy el.

— Akkor ez megbolondult, majd magam megyek, behívom, igyon legalább egy feketét. Alighanem szerelmes Pálmába. Ez is jó ágashoz kötötte a lovát. A festők ilyen értetlenek. Nekem is annyi zöldséget összebeszélt.

— Megyek, tessék csak maradni. — Mari megijedt, a végén mindent elmond az asszonynak, mert biztosan ivott, mindig olyan, mint a részeg.

Koratavaszi este volt, ibolyaillatot hozott a szél a hegyekből. A festő a vaskerítésnek támaszkodott. Mari intett neki, közelebb jött.

— Miért nem megy haza?

— Gyere velem... — mormolta rekedten a kapatos ember.

— Már megmondtam, nem akarok.

— Akkor beszélek az uraddal. Marikám, ne tégy tönkre.

— Megbolondult?

— Meg. Ez lenne az első igazi képem. Nem érted?

— Jobb lesz, ha elhordja magát, hallja? Mert aztán én szólok az uramnak, s azt nem köszöni meg!

A festő meglátta Babarczynét a bejárati ajtónál, az alighanem végighallgatta a beszélgetést is. Sarkonfordult, s majdnem futva tűnt el a sötétben. Tántorogva jött Szabó János is. Durván kérdezgette Marit, kivel trafikált a kapuban?

Kincses Mari ismeretlen ijedelemmel állt meg másnap lent a csemegeüzlet előtt. A festő édesanyja szólította meg.

— A Laci küldött — mondta alázatosan.

— Mit akar?

— Csak annyit, hogy tessék eljönni a műterembe...

— Mondtam, hogy nem festhet le és kész. Minek zaklat? — Marinak kijöttek a könnyei.

— Nem bírok vele, egyre hajszol, hogy jöjjek magáért. Semmit nem akar, csak lefesti. Hát mit mondjak neki?

— Semmit! — Mari mérgelődve hagyta ott az asszonyt.

Két nap múlva már a vaskerítésnél ácsorgott az öregasszony, Babarczyné is észrevette, hát muszáj volt kimenni.

— Minek jött ide, néném?

— Nem bírok a Lacival, mindenfélével fenyeget. Hát mit csináljak, kedves leányom? Legalább látogassa meg. Beteg. Két napja semmit sem evett — csak iszik. De nem részeg... Mintha megháborodott volna. Senkit se merek beengedni. — Az öregasszony görbe ujjai a vaskerítésbe akaszkodtak, mint a horog.

— Micsoda dolog ez, hogy nekem nem szóltál? — Mariann állt mögöttük. — Ha Urbányi megtudja, nagy baj lesz. Vigyél valamit a betegnek. Eredj azonnal. Majd én szólok az uradnak, ha akarod.

— Ne tessék semmit mondani neki. Várjon, néném.

Egész úton nem beszéltek.

A festőnek lelógott a karja a széles heverőről, szeme csukva, de nem aludt. Amint Mari belépett, azonnal felugrott. A csomagot félredobta, leültette a vendéget.

— Igaz, hogy két napja nem evett?

— Ki mondta?

— Az édesanyja.

— Akkor biztos igaz.

— Azonnal egyen. — S kirakta amit hozott.

— Úgy, úgy... Csak pöröljön rá. — Az öregasszony kiment, Mari meg nézte ezt a bolondos embert. Kapkodva, mohón evett, de közben könyörgött, beszélt tovább:

— Szeretném, ha megértene... Orvos előtt is levetkőzött már biztosan. Éppen csak látni akarom, hogy lefesthessem... Egészen kevés mozgás kell. Ha akarja, mindig itt lehet az édesanyám, jó? Hetenként kétszer eljön, két-három órára. Az asszonya elengedi. Magának semmi, nekem meg — minden. Hogyan lehet, hogy ezt eddig nem értette meg? Szeretném a munkát megkezdeni.

— Mit akar tőlem? Miért nem hagy békén? — Mari nyomkodta a könnyeit.

— Ne sírjon. Könyörgöm, vetkőzzön le! Édesanyám, jöjjön be!

— Nem, azt nem akarom!

Újra kikiabált, senki nem jöhet be, aztán ő maga nyúlt Mari

ruhájához. S az asszony tehetetlenül tűrte, hogy vetkőztesse. Kellemes meleg volt a műteremben, a nagy ablakfelületen zuhogott be a fény... Mari meztelenül állt hamarosan. A letérdelő festő cipőjét, harisnyáját is levette. A festő semmit nem szólt, a heverőn eligazgatta a fekete szőrmét, és ráfektette félkönyékre Marit, közben a fényhatást kémlelte. S némán dolgozni kezdett. Egy idő után sziszegve dünnyögött:

— Így festem le, könnyekkel a szemében... A képem címe: „Ártatlanság." Ide még egy kis zöldet, így... — Festett és dörmögött.

Mari alig tudta elhárítani az öregasszony hálálkodását, mikor eljött. Semmi sem változott. Otthon az asszonya majdnem tisztelettel fogadta. Mutatta, hogy a mai újságban megjelent egy hír a Tavaszi Tárlatról. A híres festő bejelentette a zsürinek az ismeretlen képet, amelynek csak címét mondta meg, határidőre szállítja. A művészvilág, a szakértők lázas izgalomban vannak.

A harmadik közös délutánon még nem sokat mondott a kép Marinak. A festő mindegyre lecsapta a palettát.

— Megváltozott a nézése... Mindent elront. Miért szégyenkezik? — S nézte az asszony érthetetlenre változott tekintetét.

Mari mérgesen felpattant, reszketve sírt... Esküdözött, nem csinálja tovább, nem meztelenkedik. Nem őneki való ez! Kapkodott a ruhájáért. Az odarohanó festő huzakodni kezdett vele, eltépték a kombinét, de Mari mégis belebújt, s akkor elgyengült. Szeme harmatban párállott, térde reszketett. Ezt a reszketést eddig egy férfival szemben érezte — de hol van már Szabó Pista?

— Maradj szépen.

Első szóra leült, elszorult torokkal várta, mi lesz? Azt nyöszörögte elhalón:

— Nem akartam idejönni, el kell mennem, eressz...

— Sehová nem mehetsz!

Nem védekezett már, engedte, hogy a festő dideregve meredő melleit melegítgesse borostás csókokkal. Az érintése jól esett, ismerős volt.

— Takarj be — súgta Mari rekedten —, így nagyon szégyellem magam. — Mintha a festés nem is lett volna. — Aztán a férfi sűrű hajába túrta remegő ujjait, és a keresztnevét ismételgette: — Laci... Lacikám...

Laci nem sietett túlságosan, úgy vette lassú ismerkedéssel birtokba az asszonyt, mint avatott zenész új hangszerét.

Marit furcsa fájdalom szorongatta, sírt még, de utolsó könnyeit átverte a kicsit hetyke, csúfolódónak tűnő mosoly. Közelről nézte, simogatta a festő arcát. Boldognak, fiatalnak érezte magát.

— Látod, minek hívtál, én nem akartam. Mit keresek én itt? Nem jövök többet. Jól van, ne félj, azért eljövök. Most már festhetsz, nem bánom. Eddig majdnem megölt a szégyen.

A festő pirosra csókolta a vállát. Felülről még bővebben záporozott a fény. Mari nem didergett, elhelyezkedett félkönyéken, ahogyan szerelmese kívánta. Az felpattant, a vászonhoz ment, s nem az eddigi piszmogással dolgozott, hanem gyors mozdulatokkal. Időnként fürkészően odanézett.

— Így vagy a legszebb. Festő ilyent nem pingált még. Tökéletes alakod van. Miért nem akartál előbb jönni, mi? Megkínoztál. Csak vissza tudjam adni a melleid között a halvány árnyékot és hajad pihéi között a fényt... Nagyon szép vagy, szeretlek. Ne mozogj, így nagyon jó!

Közel jött, nézte az asszony párás tekintetét, megcsókolgatta sietősen, aztán visszament, és dolgozott tovább.

— Így ni! Most nem nézheted meg. — Letakarta a vásznat. — Szeretni akarlak még.

Sötét volt, mikor az öregasszony dörmögött felettük, s Mari szeme kinyílt — egymás karjában aludtak eddig. A tetőablakon benéztek felhők közül a tavaszi csillagok.

— Már kétszer telefonált az asszony. Énrám ne haragudjon, leányom. — S fáradtan kicsoszogott a néne.

Lacit nem is keltette fel. Szerencsére kapott taxit.

Vendégség volt a villában. Szavaltak a költők, a festők meg a Tavaszi Tárlatról beszéltek, s emlegették Lacit is. Mariann szerencsére nem árulta el szobalányát.

Nem tudott várni, másnap újra elment Lacihoz. Az öregasszony nem nyitott azonnal ajtót. A műteremben nagy csetepaté volt, női rikácsolás hallatszott. Mari elszántan benyitott. Laci a festőszéken ült, lóbálta az ecsetjét, s egy vékony kis fekete nő szikrázott előtte:

— Nem, fiacskám, engem nem lehet csak úgy kidobni. Gyerekem van tőled!

— A múltkor elismerted, hogy a gyerek a volt férjedé.

— Azt csak azért mondtam, hogy bosszantsalak. Most egyszerre

elzavarnál a fenébe, mert felcsíptél egy debellát... Úgyis megfojtom azt a nőt! Nem mondok le rólad, édes Lacikám. Nem úgy verik a cigányt! Gondolj a gyerekedre... Azt a nőt majd én elintézem, bízd rám. — Laci meredt tekintete után az ajtó felé perdült.

Kincses Mari a küszöbön állt, mögötte az öregasszony. A nőcske először eltátotta a száját meglepetésében, aztán odafutott:

— Eredj a fenébe! Ki volt érted?! Laci az enyém! Nem adom!

Mari egy mozdulattal lerázta a hadonászó nő karját, a festőhöz lépett, és azt mondta eltökélten:

— Ha azonnal ki nem dobod, többet nem jövök.

Laci felugrott, mintha varázslatból szabadulna, és az előszobába tuszkolta az átkozódó nőt. Ott folytatták a vitát, hogy kitől való a gyerek. Behallatszott a nő sírása.

Laci berobbant, nem nézett Marira, hanyatt feküdt a heverőn, úgy kiabált kifelé:

— Szedd össze a holmidat, és vidd, mindent megtarthatsz, amit vettem. Elég volt belőled!

A nő lassan bebotorkált, nyitogatta a sublótfiókokat, hajigálta a ruháit, csomagolt. Elfogadta a végén a pénzt, taxiért telefonált. Amíg a kocsit várta, hallgattak. Mikor a sofőr csengetett, azt mondta a nő:

— Kidobsz, rendben van, nem vitatkozom. Gyulához költözöm, ha szükséged lesz rám, szólj. Bármikor visszajövök.

Az egyik csomagot Laci vitte, másikat a sofőr. Mikor feljött, Mari sírdogált.

— Mi a fenének jöttél máma? — mondta neki sötéten a festő. Ettől megkímélhetted volna magad. Elintéztem volna ezt a dolgot egyedül. Mikor hozod a holmidat?

— Ide? — Mari abbahagyta a sírást.

— Hát hová az istenbe? Nem kuncsoroghatok utánad Budára. Mit keresnél tovább abban az átkozott társaságban? Költözz, mielőbb. Az éjjel már itt aludhatsz.

Mari felállt. Nézte a festő sűrű, szőke haját, festékes körmeit — és gyerekes tekintetét. Ijedten mondta:

— Ne beszélj bolondokat. Minek jönnék én ide?

— Hogy lehet ilyen hülyeséget kérdezni?

— Nekem uram van.

— Az a boroshordó? No hiszen!

— Nagy leányom van nekem.

— Mintha nem ismerném. Helyes kislány, jobban szeret, mint az apját.

— Nem kellett volna idejönnöm! Nem is jövök többet! Eressz!

A festő nem szólt, erős karokkal ölelte az asszonyt. Mari erősen elhatározta magában, most semmiképp sem enged neki. Összeszorított fogakkal küzdött az ölelésben, már majdnem kiszabadította magát, mikor jelentkezett az ismerős remegés... Beszélt hát, könyörgött, hogy most nem akar, de hiába! Nem bírt Lacival. Azt hitte, csak muszájból adja meg magát, de ugyanolyan boldog lett, mint tegnap. A takaró alatt már nem tűnt annyira valószínűtlennek, hogy ideköltözzön. Valóban: mit számít a férje? S Mariannt úgyis gyűlöli. Meg azt az egész világot. Nem erre akart menekülni, az igaz. Dehát... Ő nem tehet róla. Átadta magát egészen az új érzésnek, s ő noszogatta Lacit, hogy dolgozzon egy kicsit ma is a képen.

Aztán elment minden délután.

A festő maga csodálkozott legjobban, milyen óriási változáson ment át Mari, igen rövid idő alatt. Gyorsan beilleszkedett a festő világába. Másképpen nézte a képeket, meglátta a színek és formák harmóniáját, örült, hogy Laci értelmes képeket fest, nem csavart vonalakat és színorgiákat, mint Mariann némelyik festője. Volt ösztönös ízlése, de nem ez emelte egyre feljebb, hanem a szerelem! Kitört belőle az utolsó évek fojtottsága, hiszen a részeg emberrel alig élt, mással meg nem állt szóba. A szívét birtokló férfi festészettel foglalkozik, hát az a világ közepe, mindent innen ítélt meg. Laci bámulva figyelte. Szakszerű megjegyzéseket tett félig kész képeire. Eljöttek a barátai — Marit tudomásul vették, minden ceremónia nélkül — s bele tudott szólni, ha képekről, festészeti irányokról vitatkoztak. Mindenkit meghökkentett megjegyzéseivel.

Mariann szólt néhányszor, mert a munkáját elhanyagolta, hiszen azelőtt kézben tartotta az egész házat. Válaszra se igen méltatta aszszonyát. Mariann azonnal megértette, mi történhetett, s egyelőre megértően viselkedett. Minden nap elengedte Marit, inkább alkalmazott még egy bejárónőt. Ebben az időben Szegő úgyis külföldön csavargott, s minden nap jött Zolika, nem volt baj, ha Mari is megy a maga dolga után. Szabó Jánosnak adtak elég italt, így csend volt a házban.

Mari egészen átalakult, még az öltözködése, mozgása is megváltozott. Soványabb lett, szeme körül kékes árnyékok lebegtek, s egyébként állandóan derülten mosolygott. Nem hangoskodott a házban lebzselő munkanélküli nevelőnővel, aki minden elsején várta a felmondást, mióta a kisleányok intézetben vannak. Mariannak adott volna nyelvleckéket, de az megunta a tanulást. A szakácsnő járt bevásárolni, de ebéd sohasem lett időre, az egész ház rendetlenül élt. Mari nem törődött az ajándék- és pénzszerzéssel, elhúzódott a felső emeleten valamelyik szobába, és hangosan énekelt. S nem minden éjszakát töltött a házban.

Lénye ebben az időben nyugtalanságot árasztott, a férfiak kigyultak parázsló tekintetétől, a nők meg lesütötték szemüket, mintha bűnösek lennének valamiben.

Még Mariann jósnője is észrevette, hogy az egész ház megváltozott, örömteli változásokról beszélt, nagy szerencséről, ezt aztán mindenki érthette, ahogyan jól esett. Mariann vásárolt egy házat valahol a Börzsönyben, a tárlat előtt odautazott a fiújával. A nevelőnő a reumáját kúrálta valahol. A szakácsnőnek kellett gondoskodni Szabó Jánosról, mert Mari szabályszerűen eltűnt. Azt mondta hát a néha feleszmélő embernek, hogy felesége az asszonyával ment, s majd ő ellátja étellel-itallal.

Megnyitották a Tavaszi Tárlatot.

Mariann nem ért rá elmenni még, mert Szegő éppen megérkezett külföldről, s őt kellett lesnie. Váratlanul Urbányi báróék jöttek, de alig nyelték el a feketét, Marit keresték. Nem volt itthon. Erre elcipelték a tárlatra Mariannt, s ott találkoztak Szegővel. Nehezen tudtak az első sorba furakodni, annyian álltak a legnagyobb sikerű kép előtt. Különböző képnézők vannak. Az ínyencek lassan közelítenek, közben visszatekintenek még más művek felé, minden oldalról megszemlélik, s mikor megtalálják a legjobb helyet, kitartóan bámulják. Elmennek, majd visszatérnek. Igen sokan körbemennek a tárlaton, katalógussal a kezükben, mint a nyomtató lovak. Megjegyeznek néhány nevet és képcímet, nekik ennyi elég. Beírják a vendégkönyvbe, minden szép és jó volt, tetszett. Akad olyan, bejön, mintegy mellékesen körülnéz, egypár képet szemügyre vesz és elmegy. Mások egyenesen Laci képét keresték, háromszor is megkérdezték a teremszolgát, s jó helyet könyököltek maguknak. „Ez hát a híres kép? Ugyan ki lehet ez a remek nő?"

Majdnem életnagyságban feküdt a tökéletes alakú, tört virágként, leejtett fejű, könnyein át mosolygó, meztelen nő, arcán fájdalmas bájjal. Csak úgy sugárzott róla, most ismerkedett meg a szerelemmel. „Ártatlanság." Első pillantásra nem hasonlított Kincses Marira, de mégis ő volt, külön a karja és tekintete — nemcsak Mari, hanem minden nő egy kicsit.

— Közöltem a festővel, hogy az ár nem számít, a kép az enyém. Mégse tették rá, hogy el van adva. Azonnal utánanézek — Urbányi idegesen elment.

A festővel és Kincses Marival jött vissza az irodából.

— Nem adhatom el a képet, uram. Az ő tulajdona — mondta a festő, és Marira mutatott. Legyintett, és elment.

Urbányi nagy összeget mondott és megkérdezte Maritól:

— Kiírhatjuk, hogy az enyém?

Mari bólintott, hogy igen — és elment a festő után. Pálma a fogát csikorgatta mérgében. Mariannhoz fordult.

— Micsoda szégyen! Tűröd ezt? Azonnal rúgd ki ezt a bestiát!

— A kép miatt? Nem értem a hűhót. Téged akart lefesteni, miért nem engedted? — békítette Mariann.

— A férje, remélem, nem tudja még? — Pálma vörös volt az izgalomtól, s hiába fordult Urbányi felé, az legszívesebben mindenkit elzavart volna a kép elől, és sürgette a rendezőt, tegyék a kép mellé a táblát, hogy az ő tulajdona. — Majd én idehozom! Gyerünk!

Így történt, hogy Pálma maga mosdatta fel Szabó Jánost, autóba ültette és elkísérte a tárlatra. A véreres szemű, puffadt arcú ember sokáig bámulta a képet, s a sok idegen között egyszer csak felordított. Nekitámadt Pálmának, úgy kellett lefogni. Kivezették, s nagynehezen megnyugodott.

Mari megkapta a csekket Urbányitól, gondosan eltette. Lacit elragadták a cimborái, valahová mulatni mentek. Őt is unszolták, de hiába, haza kell végre mennie. Kifizette a taxit, és kétszer is megnézte a házszámot, a Hóvirág utcában, mintha idegen helyre érkezne. Felvette a fehér köténykét, a bóbitát, de mivel rosszul érezte magát, üldögélt egy széken. A szakácsnő duruzsolt valamit, ügyet se vetett rá.

Kávéért csengettek. Felugrott, megfőzte s elrendezte a tálcán. Maga vitte fel az emeletre.

— Tegye le a kávét, akár le is ülhet — mondta hűvösen Mariann. — A bárónő nagyon mérges magára.

— Ugyan mivel sértettem meg a méltóságos bárónőt? — Mari nem ült le, hangja és tekintete olyan volt, azok összerezzentek.

Urbányiné szárazon beszélt:

— Beláthatja, nem maradhat rendes úriházban ezek után. Az egész város erről a botrányról beszél, amit a festővel csinált. Ez a kép? Ugyan, micsoda szégyen!

— Úgy értik, hogy felmondanak nekem?

— Nem éppen — mondta kényelmetlenül fészkelődve Mariann. — Remélem maga is belátja, hogy kényes helyzetbe hozott.

— Mennem kell hát? Úgyis mentem volna, mélyen tisztelt hölgyeim. Nem kell engem kidobni. Az úri házak jó hírét éntőlem ne féltsék. S az a kép nem szégyen! A bárónőt sokkal rosszabb festők is lepingálták már. — A kávét az asztalra tette, és a szék támlájára támaszkodott.

— Ezt a hangot nem tűröm, engem nem lehet sértegetni. Pimasz cseléd! — Pálma kipirultan rikácsolt.

— Csak halkabban bárónő. Egyet s mást mondhatnék én is... Azt kiabálta itt a múltkor, hogy beleláttam az életükbe. Így van, igaz. Olyan dolgokat tudok, hogy az impotens bárót kilelné a hideg!

— Mariann, tűröd ezt?! — Urbányiné megfeszült, felugrott. — Te mocsok!

Mari nem hátrált, közelebb lépett.

— Nem lehet engem ijesztgetni, kedveseim, nem vagyok félős természetű. Ti csak ne adjátok nekem a nagyot, egyikőtök se! Szeretem a festőt, élek vele, hát aztán! Nem szégyellem a világ előtt se! Az uramnak meg majd elszámolok, az nem tartozik rátok! Mindent tudok... ki után csorgott a nyálatok, kivel feküdtetek össze és kivel szerettetek volna... Förtelmes piszokban éltek, hozzátok képest én tiszta vagyok, mint az angyalok! Szóval önök énfelettem csak ne ítéljenek, mert ehhez semmi joguk! Nincs szükségünk egymásra, megyek ebből a házból! Tudom én, mi fáj. Akármekkora kurva lehetnék, nagyobb akárkinél, csak titkolgatnám a dolgot, még pártolnának is! Ismerem önöket jól... De mert szeretek valakit, az övé lettem, vele akarok élni, ugye ez már erkölcstelen? Mocskos világ! Pfü! Pfü! — Köpött néhányat és kirohant.

Mariann összeroskadva nyögdécselt, Pálma sikoltozott, mint a

vércse, rohangált a szobában, valamit felkapott, Mari után futott. De meghallotta, hogy lent a szuterénlakásban úgyanúgy ordít az asszony, mint ővelük, és mindent kirak a férjének. Nem tagad, mint várni lehetett. Sokáig hallgatózott, csak néha morrant a férj rekedt basszusa, Mari kiabált. Valami reccsent, verekedtek, dulakodtak. Aztán csend lett, majd Mari botorkált felfelé, kezében egy réz gyertyatartóval. Nagyot fújt.

— Bárónő, hivasson orvost, alighanem agyonütöttem az uramat.

A bárónő megborzongott, és annyit mondott:

— Sohasem bocsátom meg a sértéseit. Magam megyek orvosért.

A szakácsnő éppen akkor eresztette be Borbálát, akinek az volt az első kérdése Pálmához:

— Voltatok a tárlaton?

— Majd ezt megbeszéljük, kedvesem, most orvosért kell mennem. A modell agyoncsapta az urát. Micsoda tárgyalás lesz ebből.

Borbála nagyot sikoltott, és felrohant az emeletre.

Szabó Jánost bekötözték a kórházban, és néhány nap múlva elbocsátották. A felesége alaposan fejbe kólintotta, de ebből kigyógyul. Homályosan kavargott benne, miért is kaptak össze. Már nem haragudott. Mi a fenének hergelik őt ezek az úrinők, elintézte volna szépen is Marival. Majd megbeszéli vele ezt a dolgot. Biztos úgy ugrattak bele, tán az impotens bárónak kellett a kép. Volt már nála azelőtt a Pozsonyi úton, egészséges fiatalembernek mi a fenének annyi lepingált, meztelen nő?

A Hóvirág utcában fiatal szőke szobalány nyitotta ki a vaskaput. Gyanakodva nézett a jövevényre, rá kellett mordulni, hogy beeressze. Mariann kérette az emeletre.

— Nézze, Szabó, a maga felesége nagyon csúnyán viselkedett. Halálosan megsértett engem és a bárónőt.

— Elküldte a Marit?

— Nem kellett küldeni. Amint magát elvitték a kórházba, csomagolt, és a festőjéhez költözött. A bútort itthagyta.

— Értem. Akkor hát mégis igaz. Aztán hol lakik az az illető... az a festő?

— Te jó Isten! Csak nem akarja megölni?

— Eszembe sincs, nagyságos asszony, egy büdös kurva se ér annyit! Nekem úgyis mindegy, már régen el kellett volna mennem erről a ganéjdombról.

— Maga is így beszél a házamról? Takarodjon, mert rendőrt hívok azonnal. Jaj istenem... micsoda vadállatokat tartottam a házamban — Babarczyné hápogott rémülten, az embert figyelte.

— A címet tessék megmondani, aztán megyek.

— Jaj... — Mariann felállt, de visszarogyott a pamlagra. — Ráday utca huszonhét. De most már menjen. Aztán nehogy megölje őket! Ezt a botrányt! Várjon... A holmiját mikor viszi el?

— Majd a Mari elviteti. Nekem nem kell innen semmi. Istennek ajánlom a nagyságos asszonyt.

Lent a villamos megállónál bement a söntésbe, mert otthon nem ihatott már az urak borából. Most nagyon kívánta. Elhízott, hájas termetén szürke utcai ruha, a felöltővel, kalappal együtt, mind Szegőtől örökölte. Kotorászott a zsebében, és nem talált pénzt. Persze Mari mindig elrakta a keze ügyéből, csak innivalót adott. Vissza kellett mennie a házba. A felesége utódja szúrós szemmel nézegetett rá, de már valamivel barátságosabb volt, hogy bejelentette elmenetelét.

Megkereste a lakáskulcsot. A bútort becsületesen elfelezte az asszony, egy listán. De még minden itt volt. A szekrényekből a maga holmiját vitte el. Talált egy borítékot, benne pénz, levél.

„Kedves János! Fele mindennek téged illet. Egy kis pénzt is adok, ezer pengőt. Amit szereztünk, abból megkapod majd a részedet, de az inkább legyen mind a kisleányé. Jó lenne, ha nem innál. Erőt, egészséget. Volt feleséged... Mari."

A söntésben meglátták nála a pénzt, azonnal körüludvarolták. Berugatott néhány csavargót. Ő is tántorgott, mikor az öregasszony beeresztette. A festőt és Marit nem találta. Részegen motyogott valamit az öregasszonynak, s az megértően bólogatott. Jó, várja meg őket, menjen be.

Késő éjjel jöttek meg dudorászva, egy csomó bohém vendéggel. Nagy kiabálással fedezték fel a kisebbik szoba sarkában a szolgálatból félretett rokkant pamlagon horkoló Szabó Jánost. Levetette a cipőjét az öregasszony, s betakarta egy kabáttal. Halotti éneket, siratót kántáltak felette, s amint feleszmélt, bort öntöttek beléje. S közben a házigazdát éltették, akinek a képe megnyerte a Tavaszi Tárlat nagydíját. Aranyérmet kapott — s ott volt az újságban, hogy ki vásárolta meg a jeles művet.

A másik újság támadta a zsüri és pocskondiázta a festőt. A tár-

ság egyik fele kiabálva olvasta a cikkeket, a többiek óbégattak tovább. Kincses Mari sírdogált.

A vendéglőben amúgy is összeveszett a festővel, aki goromba volt hozzá, és felajánlotta neki: mehet, amerre akar, ne lógjon a nyakán a kispolgári marhaságaival.

Kincses Mari egészen bele akarta magát élni az új világba.

Megborzasztotta a festő életmódja, változtatni akart rajta. Sok pénzt kaptak az „Ártatlanság"-ért, s most megrohanták a műkereskedők a felkapott festőt, eladott egy csomó régi képet. De folyt a kezéből a pénz. Napközben itthon — különösen, ha dolgozott, beérte egy pohár tejjel. De ragaszkodott hozzá, hogy minden nap vendéglőbe menjenek. Nem bírta ki a barátai nélkül, akik nem is voltak valamennyien jóakarói, mert a háta mögött szidták, tehetségtelen fajankónak nevezték, de a számlájára ettek-ittak. Kölcsönkértek, letegezték Marit, fogdosni akarták, követelték, mutassa meg, tényleg olyan szép lábai, mellei vannak-e, vagy Laci retusált? Mari jegyezte egy darabig a kiadásokat, aztán csüggedten abbahagyta.

Még jobban bántotta, hogy Laci megváltozott. Vagy azelőtt is ilyen volt, csak ő másnak látta?

Mintha tombolni akarna a munkában töltött hetek után, egyre ivott, s a művésztanyákat járta. Néha úgy kellett hazacipelni. Mari sírt. Egyik keresztet letette, felvegye a másikat?

Szabó Jánost taxin vitték másnap az állomásra, jegyet vettek neki, és integettek a vonat után.

Laci egyik nap kijelentette, egy évig csak tájképeket fest, másnap közölte, Olaszországba utazik arra az évre, s Marit nem viheti magával. Aztán maradt minden a régiben. Nem dolgozott semmit. S a pénz ijesztően fogyott, mert ruhákat csináltatott magának — ezeket két nap múlva elajándékozta — még képet is vett, óriási áron, egy tehetséges, de élhetetlen kollégájától. Tombolni kezdett aztán, mikor Maritól pénzt kért, s az kijelentette, elfogyott az utolsó fillérig. Ordított, hogy meglopták őt, kifosztották. Erre a halálsápadt Mari kirakta a kockás füzetet, fel volt írva a kiadás az utolsó fillérig, csak azt nem jegyezte a végén, hogy mire ment el. Laci mereven böngészte, azt hitte, be akarják csapni. A végén mormogott valamit, és összetépte az irkát, s kijelentette, valamit el kell adniok. Azt sem tűri, hogy vele úgy bánjanak, mint egy éretlen tacskóval. Már észrevette, hogy alapjában Mari nem ért a festészethez, az ösztönös fel-

lobbanásokból csak idáig futotta. Barátai sokat piszkálták a „tahó" Mari miatt. Ordítozott, hogy nem tud dolgozni.

Aztán lekent régebbi vázlataiból néhány tájképet, ezeket azonnal eladta, és lett pénzük. Ha nem veszekszik, Mari adott volna a magáéból, de bántotta ennyi igazságtalanság egy rakáson, s azért is ki akarta próbálni, belátja-e Laci, hogy nem volt igazságos. Azt ugyan várhatta, a festő másnapra elfelejtett mindent.

Sokat veszekedtek, tépték egymást. Hová lettek a szerelmes tűztől majdnem kigyúló délutánok, éjszakák?

Mire megjött a nyár, Mari sok éjszakát egyedül töltött a műteremlakásban. Laci néha napok múlva került elő gyűrötten, mogorván. S ha eszébe jutott, dolgozott, de megtörtént, hogy hetekig hiába rakta ki neki az ecseteket, festékeket. Aztán elment valahová az Al-Dunához, vendégségbe, s őt nem vitte magával. Ketten éldegéltek az öregasszonnyal. Mari kivallatta a nénit, az takargatás nélkül beszélt a fia életéről. Sok nő átlépte már a küszöböt, eggyel meg is esküdött, azóta sem vált el tőle, csak mindig készülődik rá, néha még eljön az asszony, aki egy másik festővel él.

Mari írt az urának Berhidára Pistáékhoz, jöjjön fel, el kell osztani a bútorokat. Valamit elszállított már belőle — amit magának akart — egy raktárba. A volt asszonya üzenget, hogy a többit is vigyék, mert a szobalány el akarja foglalni a lakást.

Gondolkozott, most ugyan merre kapasson ki a kátyúból?

Másnap megjött Laci. Hozott néhány jó képet, úgy látszik valóban dolgozott. S este halászcsárdába mentek, ahol a megszokott társaság fogadta őket. Laci mellé egy fiatal cigánylány fészkelődött a másik oldalon — Mari felismerte az új képekről. Villogó szemű, vékony teremtés volt, az éneklő hangsúly jól állt neki. Mari nem ivott, észrevette, hogyan néznek össze a háta mögött, s Laci odaerőltette az idős, kopaszodó festőkollégája mellé, akivel régen is tréfálkozott már, átengedi neki egy képre a szép Marit. S a cigányleány azonnal Laci ölébe ült. Eddig az öregnek a modellje volt.

Mari szemét elöntötte a könny, tulajdonképpen át akarják másnak adni, mint egy ócska kabátot. Nem tudott egy falatot sem lenyelni. Felállt, és idegen hangon azt mondta Lacinak.

— Azonnal gyere haza.

Felfigyelt a társaság. A cigánylány kipattant az öléből, és kék, virágmintás ruháját igazgatta. Mari fehér ruhában volt, vállára te-

rítette kendőjét, és halkan köszönt, majd a kijárat felé indult. Hátra sem nézett, hogy Laci követi-e? A társaság hangosan nevetett.

— Ne csinálj nekem cirkuszt — a férfi elkapta mentében a csuklóját. — Rajtam ne röhögjenek!

— Én persze nem vagyok fontos neked. Rajtam röhöghetnek nyugodtan, igaz? Hazakísérsz?

— Eszembe sincs! Gyere vissza! Mi az istennek kell úgy felfújni a dolgot. Ha egy kicsit több eszed lenne, nem cirkuszolnál... De te?

— Menjek az öreg festőhöz, azt szeretnéd? Nem kell engem lerázni — elmegyek magamtól, de az ágyat majd én választom meg.

— Mit csináljak, nem vehetlek feleségül...

— Azt én nem is kértem. Te emlegetted eddig, csakhogy elfelejtettél beszélni a feleségedről meg a cigánylányról. Dehát ez mind nem fontos, Laci. Nem kell éntőlem futni, mentegetőzni is felesleges.

— Ki mentegetőzik?

— Te. Önmagad előtt is. De erre nincs szükség. Nincs tebenned szeretet. Lehet, hogy a képeidet szereted, de az se biztos. Anyádat semmire se becsülöd, minek neked asszony? Ne félj, nem sírán-kozok a nyakadon.

Laci olyan volt a szűk dunaparti utcán, mint egy kocsmázó parasztlegény, inge gallérja kihajtva, nagy haja a szemébe lógott.

— Majd megyek én is utánad... Aztán megbeszéljük a többit.

— Én mindent elmondtam. Isten veled. Nekem már az a sorsom, hogy ilyen férfiakhoz kötözöm magam, amíg a madzag nem szakad. Neked is jobb lesz nélkülem.

Vissza sem nézett, csak a sarkon, Laci nem mozdult, bámult utána. Mari intett, aztán átment az utolsó lámpa fénykörén.

Hajnalban botorkáltak be kiabálva a lakásba, velük volt a cigánylány is. Laci kereste Marit, hogy kibékítse, de nem találta. Az öregasszony mondta el, hogy elment. Csak annyit mondott neki, hogy néhány apróbb holmiját nem tudja elvinni, égessék el, ha útban lesz. Őt többé nem látják.

Először megcsendesedett a társaság, aztán inni kezdtek. A kis cigánylány csengő hangon énekelt.

*

Kincses Mari úgy hevert a szuterénlakásban, mint sebesült vad a vackán. A szobaleányt elzavarta. Mariann lement hozzá, de beszélgetni alig tudtak, értetlenül hagyta ott. Feküdt egész nap, mint a beteg, alig evett, s azt figyelgette, a rácsos ablakban hogyan változik reggeltől estig a fény? Utálta önmagát, az egész világot. Néha sírdogált egy kicsit, de ettől se lett könnyebb. Ebben a házban sem tudna már élni. Mit tegyen? Babarczyné attól fél, talán itt lesz öngyilkos, azért van úgy megijedve. Miért nincs őnéki szerencséje a férfiakkal? Mindig félresiklik az élete.

Végiggondolta az egész életét, s olyan kedve kerekedett, legszívesebben megölte volna az összes férfit, aki valaha a testéhez ért. Nem is voltak sokan, csak hárman. De mindegyikkel rosszul járt. Tarral, az első férjével, Szabó Jánossal meg a festővel is.

Az ablakba árnyékok húzódtak, alkonyodott.

— Jó estét, Mari.

Ugyan ki téved be ide? Fáradtan, lassan fordította arra árkolt, dagadt arcát.

Szabó János jött be, tétova lépésekkel.

Mari szemében megvillant a tört délutáni fény, mereven nézett.

— Mit akar itt? — Meg sem mozdult fektében.

— Te is írtál meg az asszony is. — Hüvelykujjával felfelé bökött.

— Mi újság otthon?

Szabó János megsoványodott egy kicsit, de öregebbnek látszott. Leült, és rágyújtott reszkető kézzel. Bajusza volt újra, úgy látszik, otthon meghagyta.

— Pistáék tiszteltetnek. Csak megvannak nehezen. Áll a gyár megint, aratás előtt leállították.

— Aratás előtt? Hát már...

— Lassan lefogyott. Én is segítettem nekik. De nagyon nehezemre esett. Elszoktam tőle. Hát te, mire végzed? — Fújta a füstöt, nem nézett az asszonyra.

— Az én életemet megette a fene! Mindig befaragok.

— Mint velem?

— Olyanformán. Ez még rosszabb! Eh! Dehát az én bajom, mit panaszkodjak magának? Úgyse segít énrajtam a vénúristen se! Jobb lett volna otthon maradni. Itt elrohad az ember, lám, magából is mi lett? Én sem úszhattam meg szárazon... Most már mindegy. Pistának van igaza.

Szabó János pirosan köhögött a cigarettájától.

— Annak se lakodalom. Aratás előtt becsukták a gyárkaput. Ki kapott aratást, ki nem. Pistának szerencséje volt, hogy hazajött ez a Csala — mert ő a faluban bélyeges ember. Egy kaszavágást nem adtak neki. Szerencsére Csalát bízta meg Borbála, hogy igazítsa el a Fehér Ignác földjén a dolgot. Rábízott Pistára húsz holdat. Boronyák segített. — Én is nekiláttam velük. — Csendesen hozzátette: — Nehezen bírtam a kaszát, kiszállt belőlem a régi erő.

— Terus?

— Tiszteltet, már mondtam. Nem jár a gyárba, mióta a kisleányuk megszületett. Nem tud elmenni három gyerek mellől. De nem ez a legfőbb — hanem amit a Csala mondott... Azért jöttem én, Mari.

— Bökje már ki.

— Előbb a magunk dolgát tisztázzuk. Hát hogyan van ez az osztozkodás, mennyi pénzünk van nekünk tulajdonképpen?

Kincses Mari felült, villanyt gyújtott, s leült az emberrel szemben. Nézte sokáig, s akkor azt mondta:

— Eladják a Fehér Ignác földjeit?

— Honnan tudod? El. A házat is, a kerttel. Van rá több vevő.

A Rattkainé villát akar az árából Pesten.

— Maga akarja megvenni?

— Nekem nincs miből, Mari. Hanem itt én is szolgáltam. Ha már elhagytál, osztozzunk meg becsülettel, csak ami az enyém, azt add ki. Én vennék egy kevés földet, ha jut rá. Megbeszéltem a Pistával, otthon, azokkal eléldegélek.

Mari lehajtott fejjel ült a világosság közepén, arcán nem látszott már a halálos bánat, töprengett.

— Várjunk csak János... Igaz, hogy itt nem valami szépen éltünk, dehát ne hányjunk egymás szemére semmit. Mit csinált velem évekig, temessük el. Én meg ennek a festőnek az ágyába feküdtem, mert beleszerettem. El akartam menni innen. Mindenkinek megvan az útja. Rosszul sikerült, félreléptem. Ha mind a ketten kifürödnénk magunkból a múltat, tudnánk-e együtt élni?

Szabó János az asztalra csapott.

— A szívembe gázoltál, Mari, nem ismersz te istent-embert. Mit tudom én, hogyan döglődtem itt, te cipeltél ide, én nemakartam.

Aztán felhányod. Mióta elmentem, nem ittam... Még aratáskor is csak víz volt a számban, Pista se imádkozta belém.

— Egy pohárral meg nem árt, kimossa a szívből a bánatot. De nem szabad vedelni, mint a disznó... A kérdésre még nem válaszolt.

— Vissza akarsz jönni hozzám, Mari?

— Visszajönnék. De csak akkor, ha a mai naptól egy szóval nem említi nekem az ittenit. Én is elfelejtem. Pistáéknak mit mondott? Az igazat?

— Azt röstelltem volna. Kíméltelek téged meg magamat is. Nyaralsz a leánnyal, úgy mondtam.

— Ahá... Ez nem rossz. Mit kezdenénk most egymás nélkül? Visszafogad?

— Mit tehetnék? Elfutott tőlem az élet. Egy asszonyt már eltemettem. De ha még egyszer így a szívemre lépsz, megöllek! — Felállt, és megroppantotta az asszony vállát, közelhúzta, majd visszanyomta a székre.

— Nagyon vigyázz! Kétszer nem babaruházunk!

Mari felugrott, futva megterítette az asztalt, felszaladt a konyhába, és hamarosan hozott mindent. Kirakta a fényes, új evőeszközt.

Mikor az embere enni kezdett, odasurrant hozzá, megsimogatta őszülő fejét.

— Elfelejtjük ezt a mocsokfészket, meglátja... Mind a kettőnket besározott. De nem kolduskénti megyünk vissza a faluba. Megélünk abból, amit összeügyeskedtem. Minden seb beheged, a lélek se fáj örökké.

Vacsora után egy pohár bort adott az urának, aztán eltette az üveget. S közös fekhelyet készített, hogy egészen kibékülhessenek.

Másnap együtt mentek a bankba Csalához. Szabó János elszédült, amint a magabiztos Marit hallgatta. Kirakta összes papírjait, betétjeit. Behívták telefonon Borbálát, és alkudozni kezdtek. Csavaros számítgatások kezdődtek. Mari a házat kérte a falu közepén, a Sédig érő kerttel. A folyó túlsó partján lévő rétet meg az ottani tagot, a szőlőhegy alattit. Az egész jó húsz hold. S megvenné még az erdőrészt meg a legelőjogot, a közbirtokosságiból.

Csala szerint annyit nem értek a papírok és betétek. Némelyiket nem is lehetne rendes árban értékesíteni. Aztán megmondta őszin-

tén, erre a földre alkuszik a körorvos s még néhányan. Ajánlgatta: a széjjel levő földekből vegyenek húsz holdat, megkaphatják ennyiért. Ezek itt a Séd-parton háromszáz aranykoronás, príma földek, és nincsenek a háztól messzebb, mint ötszáz méternyire.

Az első napon semmire sem mentek. S mivel Mari este felment Babarczynéhoz és bocsánatért könyörgött, s mert az asszony alapjában nagyon szerette Marit még mindig, kibékült. S másnap beszélt Borbálával.

Harmadnap megegyeztek. Marad valami adósságuk, de nem sok, mert csak úgy leltárból megvettek egy csomó gazdasági felszerelést, egy pár lovat, két tehenet, anyadisznót s apró jószágokat. Eddig béresek gazdálkodtak a birtokon, most egészen felszámolják.

A szerződést a villában kötötték meg, Babarczyné is aláírta tanúként.

Szabó Jánost mintha kicserélték volna. Tervezett, gazdálkodott, futott volna vissza a faluba. Nem hagyott békét Marinak, míg a jövő évi vetőmagról és kenyérről is nem gondoskodott, el kellett intéznie Csalával, hiszen az idei termés mindenből őt illeti meg. S tervezgetett, egy kicsi szőlőt vesznek majd vagy telepít, a szőlőhegy felőli részbe, oda építenek présházat is.

A villában délutáni ünnepélyt rendeztek Babarczy Lea tiszteletére, aki vakációra jött haza, természetesen barátnőjével, Szabó Marival. A kisleány szüleinek foglalkozása eddig is úgy volt beírva Babarczyné tapintatából az intézetben: gazdálkodó. Most már így is van, ez a valóság.

Felhívták Kincses Marit is, aki most először volt vendég a villában. A kislányok ragyogtak, mint a tavaszi pillék. Itt volt Szegő leánya is, meg Korompay Zoltán, s még néhány kamasz. Megjött az apa, Babarczy Béla. Udvariasan fogadta a fiatalok köszöntését. Érdeklődött Maritól a vételről, s nem a régi hangon beszélt. Szegő nem jött. Csak a sofőrt küldték el a leányért estefelé. Mintha a villában is változna az élet.

Másnap hazautaztak Berhidára, miután villabeli bútoraikat s amit másutt tároltak, mind feladták vasúton.

Egymás mellett szorongtak a vonatablakban. A Dunántúlon szélesített szekerek döcögtek. Kopott a tarlók szőkesége, s nagyokat nyögve muzsikáltak a cséplőgépek minden faluban. Fülledten rezgett a sárguló akáclombok között az öregedő nyár.

6

MINDEN utazás hirtelenül jött, Pálma felkavarta barátnője csendesebb, nyugalmasabb életét, mint csuka a sekélyvízű halastavat. Megrázkódtatás érte, vagy állandó nyomásra bukott ki belőle az elhatározás, ellenvetést nem tűrt, menni kellett vele a tengerpartra, divatos gyógyüdülőkbe. Kiszámítani nem lehetett, egyszer megcsendesedett a forró homokban, hevert hétszám, mintha csak félig élne... Máskor tovább űzte a nyugtalanság, két-három országon át. Mariann nem szeretett kimenni a megszokottból. A pénzzel keveset törődött, régen elvesztette érzékét a takarékoskodás iránt, de nem tudott aludni idegen ágyakban, hozzászokott még a reggeliző csészéjéhez is. Régen, a kastélyban sokat álmodozott utazásokról, távoli világokról, s gyakorlat közben rájött: nem való neki, elfárasztja, és semmi újat nem hoz. Mindenütt egyforma az élet, csak másképpen beszélnek az emberek. Dehát kísérte Pálmát, mert az ellentmondáshoz sem volt elég ereje. Néha meglódultak idehaza a határokon belül is, mert a Pálma fantasztikus dolgokat eszelt ki. Hallott egy cigányasszonyról, a szem színéből jövendől, a mindszenti városszélen. Lerobogtak hozzá autón, eltöltöttek egy fáradságos napot. A békési pusztára egy festegető, faragó pásztor kedvéért mentek, aki írástudatlan volt. Vettek tőle három botot s egy furfangosan nyíló dobozt, mert a képei nem tetszettek Pálmának. Felkeresték a Berhida melletti Ősiben a csodalátó embert, aki betegeket gyógyított ráolvasással és imádsággal — már az országhatárokon is átszökött a híre. A lovaskocsik sorbaálltak a háza előtt, mint a malomban, mikor őrletésre várnak. Egyetlen dologban nem állt kötélnek: gyalog menjenek el a csatkai szent fához, ahol többször megjelent Mária és egy nyüsthajú remete

imádkozik. Máskor Bodajkra készült, aztán Gyűdre, esküdözött, nem lehet nagyobb boldogság, mint rekkenő nyárban, éneklő falusiak között gyalogolni, étlen-szomjan, poros utakon. Venne egy szép Máriás zászlót annak a processziónak, amelyik befogadná őket. Kinézte a zászlót a belvárosi kereskedésben, később megvette, és a villájába küldette. Persze hamarosan a padlásra került.

Ezen az őszön Pálma ismét visszajött a barátnőkhöz.

Megosztotta idejét, kijelentette, máshogyan képtelen élni. Heti egy napot férjével töltött el, mint régen, két napon új ismerőseivel kellett foglalkoznia. A vasárnapot templombamenéssel, egyéb társadalmi kötelezettségekkel foglalta le — három napja maradt barátnői számára. Ha eljött az ideje, repült hozzájuk, mint kalitkából szabadult madár. Üzlettel egyáltalán nem foglalkozott — mintha nem ő vívta volna a tőzsdei csatákat a nagy letörés után — fiatalosan, de ízlésesen öltözködött, szolidabb lett. A régi volt, arcát tetszés szerint változtatta, eltűnt a méltóságos bárónő nyomtalanul.

Eljátszotta, hogyan vonultak be hozzájuk a grófok. Maga nyitotta az ajtót, az inas mozdulataival. Csoszogott befelé, kezet csókolt önmagának, majd a hölgyet utánozta, néhány mozdulattal még a másfajta ruhát is érzékeltette. Mesterien értette a raccsoló beszédet, s mindig a természetes hangján adta vissza saját válaszait — olyan volt, mintha színpadon lenne. A két barátnő hempergett a nevetéstől.

— Várjatok csak, bejön, így... A szmoking feszült a pocakján.

„Ehe... Tisztelt atyjaurának mi volt a foglalkozása, kedves bárónő? Ehe..."

Mintha nem tudnád, te paralitikus, sas orrú majom, na megállj!

„Atyám a kereskedők tisztes céhéhez tartozott és a Király utcában lakott, kedves gróf. Nem parancsol még abból a krémből, különleges módon készült."

„Aha... a krém valóban pompás. A miniszterelnöknél ettem ilyent a múltkor. Ehe... Vegyél szívem, ebből az izéből."

A feleségét kínálja, az megpakolja az ezüst tálat, eszik.

„Mondd csak, szívecském — fordul hozzám az asszony — nem árulnád el a receptjét?"

„Nem tehetem. Úgyse tudnátok elkészíteni, szívem."

„Kérem, bárónő, elsőrangú szakácsunk van, Párizsban tanult cukrászatot" — szólt közbe a gróf.

„Igen szívem, mondd csak a receptet, pompás krém."

„Csak annyit árulhatok el, kóser módra készült."

— Képzeljétek az elképedést, Gáspár megmenti valamivel a helyzetet, és mikor elmennek, összevész velem, azt állítja, hogy lehetetlen modorom tönkreteszi a kapcsolatainkat.

„Más. Kérem bárónő, így magunk között, hehe... mivel szerezték a vagyonukat a kedves szülei?"

„Azzal foglalkoztak, hogy minél biztosabb helyre és minél magasabb kamatra adták a pénzüket, éppenúgy, mint a bank. De ezenkívül atyám gyermekruhákat készített olcsó anyagból, és drágán adta el."

„Azt mondják, azzal jól lehet keresni. Anglia leggazdagabb földesura posztógyáros volt. Most lett tagja a Lordok Házának."

— Nem bírtam tovább, visszavonultam, azzal, hogy fáj a fejem. Úgy tettek, mintha elhinnék, másnap névjegyet küldtek és virágot. Hagyjuk őket a fenébe, játsszunk valamit. Vagy gyerünk, kószálunk egyet, legalább fogysz egy kicsit, kedves Mariann.

Máskor felolvasta egy ókori író művét: az asszonyok megunták a háborút, s hogy a férfiakat jobb belátásra bírják, sztrájkba léptek. Urbányiné játszott a gondolattal, mit lehetne a mai korban megvalósítani ilyen női akcióval, s vajon megszervezhetnék-e?

Utánozta Szegőt is, aki mostanában a felesége szoknyáján csücsül. Elmesélte, mit mondott őneki a testvére Mariannról. S felolvasott Korompay Zoltán modorában, rögtönözte a világfájdalmas versféleséget. Ez a fiú mostanában különben a Nagykörúton töri a kirakatokat, diáktüntetéseket vezet, szidják a zsidókat. Mariann könyörgésére abbahagyta, de elővette Csalát, hogyan hajlong a bankvezéri szobában? Szorongatja Borbála kezét a színházban, s igazgatja a cvikkerét, mert szorítja az orrát.

Abbahagyta, Borbálát se bántotta tovább, közölte egy jó orvos címét, az tud segíteni a nőknek. S rögtön eldúdolta a sanzont a vidéki papról, akihez a francia királynő is elvándorolt gyerekáldásért, s a parasztmenyecske felvilágosította, miből áll a pap tudománya? Tudományos fejtegetésbe kezdett a női szervezetről, s megállapította, mindhármuknak jót tenne egy gyerek. Kik lennének az apák?

Önmagát is gúnyolta eleget, borzolta sorsa fonákját. Olyanok ők

barátnőnek, mint az egymástól százszor megcsömörlött szerelmesek, akik azonban mégsem élhetnek mással.

*

Közös napjaikon megbeszélték egymás ruháit, összehangoltan öltözködtek, mintha testvérek lennének. Az autón érkező, kísérő nélküli hölgyeket külföldinek vélték a mulatókban, míg meg nem ismerték őket a pincérek. Rendszerint a budai bárban kezdték a görbe estéket, ahol vékony szőke fiú volt a dzsessz-dobos, Mariannt nézte merően, úgy látszik a testes hölgyek vonzották. Eleinte összezavarta az ütemet, de Pálma parancsára Mariann bólintott neki, s ezután csak nekik produkálta magát, amúgy is kevés a vendég ilyen korai órában. Pörgette a verőket, ingatta a fejét, majd egész testét, s kimerülten lihegett.

Átautóztak Pestre, a nagy kávéház grilljébe, ott tanyázott már a néger ökövívó. Nagy darab vállas, csipkésfülű alak, a cirkuszban szerepelt, ott is megnézték már. Buktak utána a szőke nők, de ő Borbáláért csorgatta a nyálát. Világos ruhát, nyakkendőt és színes inget hordott. Minden feszült rajta, kabátján át is látszottak az izmok. Borbála ránézett néha, s egyszer felbátorodott az izomkolosszus, az asztalukhoz jött. Angolul magyarázta, hogy mennyire tetszik neki a hölgy, és miatta utasította el az előnyös külföldi szerződéseket, pedig itt leszállították a gázsiját. Borbála egy szót sem értett a nyögdécselésből, de Pálma súgta, mire mit válaszoljon. Megkínálták a komát itallal, s Pálma nekiuszította három fiatalembernek, akik szemezgettek velük. Az lett a vége, az ökölvívó szétverte a mulatót, alig tudta megfékezni egy szakasz rendőr — persze akkor a hölgyek már nem voltak ott. Kívülről nézték egy ideig, hogyan dolgozik nagy ökleivel, merre menekülnek az éjszakai hölgyek és szépfiúk... Aztán egy mellékutcában kimulatták magukat, Pálma a négert utánozta.

A bárónő különben állandóan idegen címeket adott meg idősödő uraknak, akiktől elfogadta a mulatókban a virágot — másnap kereshetik őt találkára, ha komoly ajándékot hoznak. Persze ezt nem lehetett sokáig játszani, néha újra találkoztak, de a bárónő hidegvérűen elintézte, többet nem molesztálta őket. Megismerkedtek néhány nővel, akik jó pénzért árulták magukat, főként a külföldieket

vadászták. Nemigen hitték, hogy a férfi nélküli nők „privátok" — azt gondolták, már annyira felvitte az isten a dolgukat, autóval dolgoznak. Pénzes „neveket" emlegettek, s szakszerűen elmondták, hogyan változik óra szerint a mulatók közönsége, mikor érdemes szemlére indulni.

Már hívás nélkül leültek asztalukhoz az éjszaka szépeinek lovagjai is, védelmet ajánlottak, s elfogadták a kínálást. Pálma eljátszogatott velük. Kikérdezte, hogyan élnek, s ismerősek-e a rendőrségen? Másutt a főpincérrel beszélte meg az üzletmenetet rendszeresen, s az lett a vége, a kopaszodó, sovány ember bejelentette, önállósítja magát, és szívesen társulna a hölggyel, akár házasság formájában is, mert nőtlen még. Pálma minden részletet meg akart ismerni, s végül sajnálkozva bejelentette, nem válhat el a férjétől, de megígéri, támogatják majd a boltot.

Nem ittak a mulatókban, sohasem csíptek be, egyszer mégis verekedniök kellett, nők támadták meg őket a mellékutcában, ahol zongora szólt a szalonokban. — Nem tűrik, hogy engedély nélkül csábítgassák el a férfiakat. Borbálának elszakították a ruháját. Máskor azért kerülték ezt az utcát.

Hajnalban benéztek a szabad-kikötő melletti matrózkocsmába. Részeg hajósok ordítoztak itt, és tíz fillérért adták a bablevest. Csak bort és törkölypálinkát lehetett kapni ezenkívül, semmi mást. Pálma fedezte fel a sötét pincehelyiséget. Az asztalok srófokkal a padlóhoz voltak erősítve, lapjuk fényesre smirglizett pléhvel borítva, s középen egy mélyedés. Hurkatöltő-szerű készséggel hozta a pincér a bablevest, és tartotta a markát, itt azonnal kellett fizetni, még az elegáns hölgyekkel sem tettek kivételt. Ha volt pénz, akkor tapogatott a vendég az asztalláb mellett, mert oda volt erősítve vékony láncocskával a kanál... Majdnem kibírhatatlan volt a zsivaj, a füst, a büdösség. Szabadnapos hajósok ordítoztak vagy tízféle nyelven, szolgálatból kikopott öreg nőket ölelgettek. S mindenféle sötét, rongyos alakok ácsorogtak a fal mellett. Mindig itt fejezték be az éjszakát, egy kupica pálinkával. A pincér már ismerte őket, kedélyeskedve kérdezgette:

— Na lányok, milyen volt az éjszaka? Buktak a palik?

— Lehetett volna jobb is — válaszolta mindig Urbányiné. A másik kettő hallgatott, nem tudtak megszólalni, de muszáj volt Pálmával eljönniök.

— Legjobbak a hajnali verebek, nem sajnálják a dohányt. — Kövér, lúdtalpú, kopasz öregember volt a pincér, borostás arcán fénylett az izzadság. — Ezek itt csavargók meg stricik. Adhatnátok egy kettest.

Urbányiné mindig adott neki. Alighanem ezért a beszélgetésért járt a pincébe. Ragaszkodott hozzá, hogy eljöjjenek a barátnői is, azok hiába kapacitáltak már jó néhányszor.

— Csókolom a kezeteket, kisleányok! — S elkacsázott az öreg. A pult mögül azonnal megbecsülte a belépő férfivendégeket, és nem mulasztotta el véleményét egy intéssel közölni. Néha bíztatta őket, lehetne keresni.

Megtörtént, hogy odatántorogtak a részeg matrózok, s a maguk nyelvén, mindenféle jelekkel ajánlatokat tettek vigyorogva, mutogattak egy pengőt vagy idegen pénzdarabokat. Pálinkát akartak hozatni.

Az öreg pincér mindig védelmet nyújtott. Intett néhány fal mellett őgyelgő alaknak, azok tuszkolni kezdték a matrózokat, s a következő pillanatban parázs verekedés robbant ki. Pálma surrant már kifelé barátnői nyomában, a pincér kísérte őket, s a lépcsőn kapott még egy tizest. Fizesse ki az önkéntes lovagokat, akik legközelebb még pálinkát is követeltek. A hajósok bevert fejét bekötözte az orvos, vagy elvitték a sebesültet társai, hasában szúrással — s elhajóztak fel vagy lefelé a Dunán. Emberhalál nem esett soha.

A pince közönsége előkelő pillangóknak tartotta őket, akiknek a világa messze van ide. Még a nyomorult nők is kértek néhányszor pénzt — s megszokták, hogy ezeket nem viszi el a razzia sem, mint őket. Olyan igazolványuk van, tisztelegnek a rendőrök, még ki is kísérik a hölgyeket az utcára. A pincér mindig legyintett, mint aki ismerős a helyzettel:

— Kedveseim, ezeket védik az előkelő urak. Nagy urat kell fogni, az a titka mindennek. Sok leányt pártoltam életemben. Én aztán jól tudom. Ezekről példát vehettek. S látjátok, nem sajnálják az öreg stricitől azt a kettest. Van szívük. Megláttam, mikor először bejöttek ide, hát ti is tiszteljétek őket.

Egyszer Urbányiné megígérte, utánanéz, miért nem engedik ki a toloncházból a pince néhány férfi törzsvendégét. Két nap múlva megjöttek. A három nőt virággal fogadták a következő napon, és

nem engedték fizetni sem. Tekintélyük hosszú időre megingathatatlan lett.

Sok mulatóból el kellett maradniok, ahol verekedés vagy botrány támadt körülöttük — néhol ismerősökkel találkoztak —, de a pincében megjelentek minden hajnalban. S a közönség rájuk köszöntötte a pálinkát. A lődörgő éheseknek fizettek bablevest s italt is. A pincér megmondta, ki van rászorulva. S ő is megkapta a kettesét.

Megszokták, hogy innen kell indulni a szürkületben, megnézni a „verebeket". Megismerték már minden mulatóban, ki a hajnali veréb? Amint belép részegen és körülnéz, mintha fényt hozott volna, szállnak feléje a pillangók, s hamarosan kiválasztja valamelyiket. Isznak még, aztán eltűnnek — a jó pincér számon tartja még azt is, melyik szálló ad hajnalban szobát, ha a leánynak nem volna saját lakása. Szállodában különben is jobb dolgozni, azonkívül a belső kerületekben rengeteg privát cím akad, a pincérek fejből megmondják. Nekik is ajánlottak már.

Az utolsó hajnali vendég is eltűnt a maga pillangójával, hát végighajtottak a szürkületben a Nagykörúton s az Andrássy úton. A fákon éledezett a rengeteg veréb. Pálma néha feldobott közéjük, amint álmosan tanácskoztak s felröpítette őket. Úgy végezték a befejező körútat, mint valami fontos szertartást. Sűrűbb lett a forgalom, munkába siettek az emberek, hazasuhantak hát, megfürödtek, és lefeküdtek. Néha Pálma is ott maradt Mariannál. Játszottak a férfiakkal, gondolatban, beszédben is. Az ilyen éjszakákat verébvadászatnak nevezték.

Fekve elszívták az utolsó cigarettát, s Pálma ilyeneket kérdezett:

— Nem szülsz már, Mariann?

— Nem hiszem.

— Hiába szeretné Szegő, mi?

— Most már azt hiszem, nem akarná.

— Hát te Borbála?

— Rattkai nyavalygott a gyerekről, könyörgött érte. De ettől a nyavalyástól? Soha! Kétszer lett volna, Ferkótól. Először magam tettem el, aztán elvették. Azt mondja az orvos, tönkre van a méhem, meddő maradok. De jobb így, mert lehet, hogy örökölne valamit... Kinek kell hülye gyerek? Azonkívül — kitől? Üres az életem, olyan mint egy szakadt harisnya.

— Nem lesz nekem sem, de hogy miért, semmi közötök hozzá. Mit szóltok a mai verebekhez? Melyitek horkol? Persze Mariann. Hát csak aludjatok, én még elszívok egy cigarettát. — Arcán elmélyültek a vonások és álmatlanul figyelgette, hogyan szivárog a világosság, a napfény, a redőny leheletnyi résein.

Sohasem beszélték meg a találkozót, úgyis összejöttek a szabad napokon Mariannál, ki sem bírták volna egymás nélkül.

*

Urbányi szobája ugyanolyan volt, mint a másik bankban, mintha elhozta volna a nehéz bútorokat. A titkárja mindenesetre itt volt. Nagyot hajolt, amint Mariann mögött becsukta az ajtót.

— Üdvözlöm, drága barátnőm, régen nem találkozhattunk. Miért fosztja meg öreg hódolóját már a látás gyönyörűségétől is? Foglaljon helyet minálunk. Bocsásson meg, hogy fárasztottam.

— Szervusz, Mariann. — Babarczy felállt, félretette a szivart, összeütötte a bokáját, és kezet csókolt a feleségének.

— Nálunk még a házasok is találkoznak, lám, lám... — Urbányi udvarias mosolya mögött nem érezték a gúnyt.

— Mit kíván, báró úr? — Mariann összehúzta magát a széles, öblös fotelben, a cigarettát nem fogadta el.

Urbányi kinyitott egy dossziét, s iratokat pörgetett újjai között.

— Önök társtulajdonosok a kastélyban, Berhidán, s mindkettőjük birtokát használja a Mezőgazdasági Részvénytársaság, amely, mint bizonyára tudják, a mi intézetünk érdekkörébe került. Szerződésük, amelyet átvettünk, ezerkilencszázhuszonkilenc december harmincegyedikén, azaz jó öt hónap múlva felmondható az Önök részéről. Tehát esetleg lejár. Tudnom kellene, mit terveznek, mert szeretnénk továbbra is bérbe venni a birtokot, de a kastéllyal együtt. S a jelenlegi szerződést nem vagyunk hajlandók így megújítani, mert kész ráfizetés. Annak idején a másik bank képviseletében Szegő Emil kötötte, meglehetősen előnytelenül. Babarczy úr, önnek mi az álláspontja? Azért nem adtam előnyt a hölgynek, mert a férj helyzete komplikáltabb.

Babarczy kivörösödve szivarozott.

— Van akadálya, hogy a birtokot saját kezelésbe vegyem? Először erre válaszoljon, báró úr.

— Elvileg nincs. A birtok telekkönyvileg is két egyenlő részre van osztva, egyik az öné, a másik a feleségéé. A kastély közös nevükön van. A felesége része teljesen tehermentes, az önét viszont olyan terhek nyomják, hogy minden jövedelmével sem lehet kifizetni húsz évnél hamarabb. Eltekintve a közbeni beruházásoktól, kamatoktól s egyebektől. Saját kezelésébe veheti a birtokát, Babarczy úr, akkor azonban ki kell fizetnie minden terhet. Ez benne van a szerződésben.

— Kérem, báró úr, én a másik banknak tartozom, önöknek semmivel. Nem értem hát a fejtegetését. Nem magyarázná meg?

— Szívesen uram. Átvettük az ön adósságát az Angol—Magyartól, mivel a birtokkal terveink vannak. Mielőtt azonban részletekbe mennénk, ön asszonyom, hogyan ítéli meg a helyzetet?

— Egyelőre nem akarok gazdálkodni. Halljam a feltételeket.

— Helyes. Kedves feleségében dicsérendően sok realitás van, Babarczy úr. Ön a szerződéssel ellentétben semmit sem törlesztett a másik banknál az adósságaiból, ellenkezőleg, azok csak nőttek. Szerencsére értékálló valutában tartották nyilván, így különösebb károsodás nem érte volna az intézetet, ha ön rossz pénzzel fizet. De erre nem is gondolt, sőt Szegő szakállára, újabb összegeket vett fel. Igaz?

— Nem tudom, mit akar, báró úr... Kényelmetlen ez.

— Azonnal rátérek. A holdanként két mázsa búzát megfizetjük továbbra is bérletként, természetesen pénzben, de nem a mesterségesen feltornászott belföldi, hanem világpiaci áron. Ezenkívül semmiféle mellékes kötelezettséget nem vállalunk. Eddigi beruházásaink sem terültek meg. Mást nem lehet tenni.

— Ezt írásban is közölhették volna, miért hívtak ide bennünket, egyszerre? — kérdezte ártatlanul Mariann, s a báró azonnal élesen ránézett.

— Kérem... A gazdaságot éppen csak fenntartjuk, tessék-lássék. Mivel a birtok fekvése alkalmas és a kastély elég nagy, felhasználjuk a közeli erdőkben tartandó vadászatoknál. Csak ezért van rá szükségünk. Amennyiben Babarczy úr kiegyenlítené adósságát, akkor természetesen másfelé tájékozódunk. Csak egyösszegben való kifizetésről lehet szó, semmiféle részletbe nem megyünk bele. Amennyiben nem fizet, de nem állapodik meg velünk, a bir-

tokot akkor sem kapja vissza, pörre mehet. Nem sok sikert jósolok, nekem hihet.

— Jól tudja, hogy nincs miből fizetnem. — Babarczy nagyokat nyelt.

— Tudom. S azt hiszem, a felesége úgyis megállapodik velünk, jól tenné, ha maga is barátságos lenne. Ha megérthetjük egymást, nem bánja meg a dolgot.

— Nem lehetne világosabban, báró úr?

— Mondtam, vadászni akarunk, magam is beszállok. Jönnek külföldi vendégek. Vadászterületként megkapjuk az egész berhidai határt felesben a gyárral. Szegővel már megállapodtam. S béreltem a Bakonyban tízezer hold erdőt a Nádasdy grófoktól. Néhány kilométernyire a birtoktól. A kastélyt természetesen alaposan rendbe kell hoznunk, a parkot is. A költségeket a bank vállalja olyan módon, hogy felét mi fizetjük, felét viszont önök, hiszen a birtok megéri... Majd a bérleti díjat visszatartjuk erre a célra. S újabb megállapodásunk tizenöt évre szól, fel nem bonthatóan.

Babarczy felhördült:

— Soha nem juthatok a birtokomhoz?

— Ha fizet, azonnal hozzájuthat.

Felugrott, és azt sziszegte:

— Kerítek pénzt!

— Nem kerít, ennyire megterhelt birtokra senki sem hitelez. S ha viszont nem ajánlok önnek ilyen megállapodást, hanem árverezteték? Éppen a minap említette a feleségem, hogy szívesen megvenné az ön részét a maga számára, hogy barátnőjével közösen gazdálkodhasson. Mit szólna ehhez a megoldáshoz, uram?

— Ki akarnak forgatni. Ez zsarolás!

— Nagyon erős szavakat használ, és kevés az önuralma. Jogunk lenne hozzá, s ön semmit nem tehetne ellene. Mi azonban nem kívánunk ilyen eszközhöz nyúlni, hiszen még hasznunkra lehet, s mi is önnek. A megállapodás esetén igénybe vennénk szolgálatait. A külföldi vendégeket házigazdaként fogadja a kastélyban, természetesen a mi költségünkre. Jól előkészíti és megrendezi a vadászatokat. Nemcsak a vadlövésre gondolok — elsősorban szarvasra, őzre, vaddisznóra megyünk —, hanem az irányító fővadászok mutatós ruhájára. Jó hátaslovakról is gondoskodni kell. Megfelelő étkezésről, kiszolgálásról. Vadászkürttel kell ébreszteni ezeket a kül-

földieket, de hiszen érti ezt... S a gyárban elintézzük a szabadságolását, ön a mi emberünk is. Engem megtanít a fegyverek kezelésére. Bár lövöldözni nemigen akarok, de többször ott kell lennem. S a feleségem is vadászni akar, már bejelentette. Akar egy nap gondolkozási időt?

Babarczy idegesen bólogatott.

— Nem tehetek mást, báró úr, elvállalom.

— Szegő szerint ön alkalmas ember, s ilyesmiben ő soha nem tévedett. Most már csak Babarczyné beleegyezése szükséges.

— Eddig se sokat hozott a birtok. De én kikötöm, hogy nyáron használhassam a kastélyt, úgyis csak később vadásznak. Pálmával már beszéltünk erről.

— Ó, ennek természetesen semmi akadálya. Vadászati idénytől, tehát tél végétől őszig a rendelkezésére áll.

— Bosszant, hogy ezentúl még kevesebbet kapunk.

Urbányi meghajolt.

— Más mód is van a pénzkeresetre, asszonyom... A földjáradék az egész világon csökkent, nem lehet belőle megélni, csak intenzív gazdálkodás esetén. S ami Babarczy urat illeti, ő sem bánja meg a barátságunkat. Régen nem lenne birtoka egy barázda sem, ha nem tartanánk. Ilyen módon megmarad az egész a kisleányuk számára, aki tehermentesen örökli majd. Szép hozományt kap. Volt nálam a minap egy Babarczy báró, nem rokona véletlenül?

— Minden Babarczy rokon ebben az országban. A mi családunk régibb. Apám többször emlegette, nekünk is járna a bárói cím, de különben nem törődött vele.

— Ó, ez meglep. Hallod, Mariann? Bárónő lehetnél, ne hagyj békét a férjednek, ilyenek ezek a férfiak! — Pálma állt mögöttük, észrevétlenül jött be.

Babarczy kezet csókolt Urbányinénak. Közben hozták az innivalót, az elnök észrevétlenül csengetett érte. Ittak a téli vadászatok sikerére és az új szerződésre, amelyet éppen aláírtak.

Urbányi töltött a pohárkákba. Arról csevegett, megnézette a kastélyt, impozáns külsejű épület az, megfelel a célnak. Kiegészítik a berendezést stílusos bútorral. Alaposan kijavítják, bevakolják. Új kovácsolt vasból állítanak kerítést. A parkot egy kicsit rendbe-

hozzák. S valahová építenek szállást a külföldi urak kísérete számára. Némelyik bejelentette, inast, vadászt hoz magával.

Éppen ittak, mikor pisszegett az egyik telefon.

A báró felvette, s látszott, hogy elhalasztaná a beszélgetést, de a másik fél nagyon mérges, nem hallgat rá, mondja a magáét. Pálma érdeklődve nevetgélt, de látszott, ismeri az ügyet. Ő próbálta szóval tartani a vendégeket, de azok megértették, hogy a drót túlsó végén Szegő mérgelődik. Nem bankügyekről értekeztek, hanem két napilap csatájáról.

A lap, amelyet Szegő megvásárolt, egy ideig pangott, nem vásárolták. Erre cikksorozatot kezdett a földkérdésről, élesen támadta az arisztokráciát, a dzsentriket, a földbirtokosokat. Leleplező riportokat közölt néhány nagybirtokról, a cselédek nyomoráról. Gyorsan népszerű lett, még a parlamentben is idéztek belőle, s Szegőnek felajánlotta a kormánypárt, az időközi választáson mandátumot kaphatna, ha belép. De annak nem kellett képviselőség, s a lap hangja még támadóbb lett.

Utoljára egy terjedelmes cikkben követelte a lap a gazdasági élet megtisztítását, az új bankalapítást feszegette, és leleplezésekkel fenyegetőzött. Néhány napig csend volt, s a mérsékelt hangú, tekintélyes katolikus lap sem a homályos vádakra válaszolt, hanem bizonyos bankvezér erkölcstelen magánéletére célozgatott, szemforgató és ájtatos módon.

Ismerték a cikket, s most sejtették meg a ki nem mondott vonatkozásokat. Értették Urbányi válaszaiból, megegyezett Szegővel, hogy mindkét lap holnapi száma közöl egy szűkszavú nyilatkozatot: információik tévesek, s azontúl hallgatni kell.

A főúri osztályt, a nagybirtokot lehet és kell támadni, ezzel a báró úr egyetért. Nem politizál, de a mérsékelt, okos földosztással muszáj egyetérteni Magyarországon. S vigyázni kell a jövőben, nehogy félreértés származzék a közleményekből. Udvariasan bólogatott jó ideig még, és letette a telefonkagylót.

— Egészségükre kedves vendégeim. Ugye mindenben megegyeztünk? — Becsengette a titkárt, firkantott neki pár sort, s elküldte.

*

A kastély körül állványokat ácsoltak, fütyörészve dolgoztak a kőművesek. A tornyon bádogos énekelt, hajtogatta a vörös lemezeket. Dolgoztak a vaskerítésen is. Minden egyszerre készült.

A munkásokon kívül csak a három úrinő volt a pusztán, meg a cselédeik. Egy szakácsnőt és két szobaleányt hoztak Pestről, s az egyik autóval sofőr jött. Dénes-pusztáról átrendeltek egy parádésfogatot a vendégek szolgálatára, a kocsis betanyázott az egyik üres istállóba. Mindent a központból irányítottak, jó ideje innen elmentek az emberek a másik majorba, vagy szökdöstek a telepre. Belakatolták a roskadozó cselédházakat, elhajtották az állatokat, s az új sertésólakat patkányok lakták. Laboda, vadsóska, bürök, nadragulya, bodza hajtott ki a korhadt küszöbök alól. A gyalogutakat felverték a füvek, elvadult macskák nyivákoltak az omló kémények mellett. A magtár cseréptetejét foghíjasra bontották a téli szelek, verébseregek trécseltek kívül-belül. Mielőtt jöttek, már csak egy öregember lakott a halódó pusztán, aki csőszként szolgálja a Mezőgazdasági Részvénytársaságot. Most a munkát ügyelte, mintha megbízták volna ezzel. Az iparosok vízért küldözgették a kútra. Aztán Mariann hívta el fát vágni.

Az elhanyagolt kertben apró gyümölcs termett. Pálma egész nap ott csavargott Borbálával, kóstolgatták a nyári almát, korai szilvát s a melegben megaszalódott meggyet. A pirosbélű körtéért a fára is felmásztak. S meg sem hallgatták a szakácsnő dohogását, hogy nincs kinek főzzön. A sofőr kövér fiatalember volt, evett valamennyiök helyett.

Jól érezték magukat a pusztán. Mindent megnéztek már, elcsavarogtak egészen az ősi szőlőhegyig, ahol vörösborral kínálgatták őket ismeretlen parasztemberek, a kis fehér homlokú, nádas présházakban. Eltévedtek az erdőben, a grófi vadaskertben, nézegették a fürge, kecses mozgású őzeket, mezítláb tapicskoltak a fűzfás, reketytyés réten, fogadtak, hogy meddig ácsorog a magányos gólya egy lábon? Keresték másnap is, de alighanem elment délre. Mariann otthon háziasszonykodott, ő amúgy is kényelmesebb, nem kísérte őket. Borbála jól ismerte a vidéket — elmondta feltoluló emlékeit. A faluba nem akart menni, ez rossz hatással lenne rá. Kibetűzték a cselédtemető fejfáit, körüljárták a Babarczy-kriptát, kíváncsiságból meghúzták a lélekharangot, s felriasztottak egy megtermett

baglyot, nekirepült a haranglábnak. Aztán felmentek a kastély tornyába, s elnézegettek a telep felé...

Elmentek a távoli tóig, s Urbányiné elkérte a csősz puskáját, de nem sikerült vadkacsát lőnie. Ezentúl minden nap gyakorolta a dolgot, s meglőtt egy ismeretlen vízimadarat.

Mariannak sok régi könyve ittmaradt, azokat böngészték. Aztán Pálma ötletére elautóztak a Balatonhoz, a faluban meg sem álltak. Hamarabb megunták magukat a sötétzöldre váló víz mellett, hullott a jegenyék levele, mert megszökött a nyár. Halászlét ettek a csárdában, és ittak egy keveset. Öreg ember volt itt a gazda, udvariatlanul nézegette a vendégeket, először kedvetlenül eltanácsolta, aztán igen jó halételeket készített, ő maga. Eljöttek hozzá néha vacsorázni, s nézegették a somogyi part fényeit az éjszakában. A csárdában alacsonyan húzódott a mestergerenda, s a morcos ember a betyárokról beszélt. Sokat mulatott itt maga Sobri is. Kimentek a hosszú halászpallókon, a sűrű nád között a szabad vízhez, ácsorogtak fázósan az éjszakában, hallgatták a Balaton s a nád neszezését.

Pálma fel sem bontotta a Pestről utána küldött leveleket, beledobálta egy kosárba, már majdnem tele volt. Borbála válaszolgatott Csala udvarias leveleire. Mariannak nem írt senki sem. Egyszer kapott csak üzenetet a Spitzer-házból, hogy várja valaki. Bekocsizott a faluba.

— Milyen váratlan találkozás... Úgyis beszélni szerettem volna veled Mariann. — Szegő fogadta a belső szobában. Erőltette a vidámságot, fáradtan mosolygott.

— Megöregedtél, Emil.

— Mert állandóan emlékeztetsz rá, a végén magam is elhiszem.

— Miért nem jöttél a pusztára?

— Üljünk le. Régen mennyit mentem hozzád a pusztára ugye? Akkor még szerettél.

— Erről talán ne beszéljünk. Mit akasz tőlem, beszélj.

— Aggódom érted, kedvesem.

— Az utóbbi időben nemigen tapasztaltam.

— Megváltozott kissé az életünk. Te is megváltoztál. Sok mindent fájt nekem, dehát... Azért jöttem, mert nem látom biztosítva az anyagi létedet.

Mariann azon gondolkozott, mi lehet e mögött? Közben egy kis

gyengédséget gyűrögetett a szívében a férfi iránt, aki — bármi történt is — legtöbbet jelentett az életében.

— Csak énhozzám jöttél?

— Ide igen. Dolgom volt a gyárban. Sok baj van a Spitzer bácsi másik vőjével, úgyis be kellett szólnom hozzájuk. Gondoltam, ha itt vagyok, veled is jó volna beszélni. Egészen az Urbányiékhoz bújtál. Csak aztán meg ne bándd.

— Miről beszélsz?

Szegő rágyújtott, mert alig tudta leplezni izgatottságát.

— Sokat ártottak nekem már, s most rád is kivetették a hálót.

— Pálma szeret engem.

— Tud ő szeretni is? Kétlem.

— Ne a magunk dolgáról beszéljünk inkább, ha már itt vagyunk?

— Hát jó. Urbányi belevitt ebbe a szerződésbe benneteket. A birtokból semmi jövedelmed nem lesz. Mit érsz a kastéllyal, ahol vadászok foglalják el a szobádat? A te pénzedből újítják fel a maguk számára.

— Csak felesben. Felét ők fizetik.

— A vagyonodból akarsz élni Mariann? Könnyen elfogyhat ám. Az utóbbi időben nem törődsz semmivel, nem kérted a véleményemet, jó néhány papírod elértéktelenedett. S Urbányiék csak magukkal törődnek. Bevettek téged egyetlen üzletükbe is? Kerestél valamit mellettük?

— Nem. Ez igaz.

— Na látod. Még azt se tudod, itt mire készülnek. Maguk akarnak learatni mindent. Illetve annak is örülnének egyelőre, ha megvethetnék a lábukat. De a te anyagi helyzeted teljesen közömbös nekik. A kastélyra nem neked van szükséged, igaz? Azelőtt mindig velem tartottál, amikor szerettük egymást... S én törődtem veled. De ezek, kedves Mariann csak magukkal törődnek. Aztán meg szüksége is van az embernek arra, hogy tartozzon valahová, tudom én.

— Mit jelentsen ez?

— Vissza akarlak szerezni, csak annyit.

— Tudod jól, mindig hozzád tartoztam. — Mariann hangja átforrósodott az emlékek melegétől. — De most nem jöhetsz ki, ezek is itt vannak.

— Gyere fel Pestre, el kéne töltenünk néhány szép napot.

— Mit mondjak nekik?

— Ezeknek nincs szükségük rád.

— Az igaz.

— Majd küldök táviratot, kitalálok valamit, és kocsival felugrassz néhány napra, kicsit együtt leszünk, drágám... — Felugrott, Mariannhoz jött, és olyan tűzzel csókolta meg, mint régen.

Kicsit melegedtek az ölelésben. A kocsmából behallatszott a zene.

— Jó, hogy eljöttél, olyan rossz volt már nekem. Nem jó egészen egyedül. Küldesz táviratot?

— Küldök hát, majd üzleti ügyben hívlak fel, de nem a bank nevében... Legjobb lenne, ha egyenesen velem jönnél.

— Azt nem lehet. Hol a kocsid?

— Kincses Marihoz álltam be. Ő velünk tart, nála üzenetet is hagyhatsz, gyorsan továbbítja, néha nézz be hozzá. Mari mindig mihozzánk húzott, s nekem értékes segítséget nyújt, erről az építkezésről is ő tudósított.

— Mi lesz itt tulajdonképpen?

— Neked persze nem mondták meg, csak felhasználtak. Döglődik az új bankocska, Urbányiék pénzét költik, mert a grófoknak nincs. A kormány csak szavalt a belföldi erőforrásokról meg az idegen tőke legyűréséről, szavakkal, ígéretekkel segít nekik. De Urbányi ezt alighanem tudta előre. Mozgatja a figurákat, s nagyon kell vigyáznom, túl ne járjon az eszemen. Lám, téged maguk mellé állítottak, engedelmes szolgájuk lettél ezzel a kastély-üggyel. Ámbár... nem is rossz, hogy így történt. Itt terád van szükség Mariann, édes szerelmem, régi hűséges fegyvertársam... Ha azt hiszi Pálma, hogy haragban vagy velem, akkor fecseg, mert szerencsére néha rájön a hencegés. Annyit már tudok, hogy Urbányi a nagy nemzeti érzéseken alapuló bank megalapításakor már ígéreteket kapott erős német csoportoktól. Érted? A nemzeti jelszavak mögött ők akarnak betörni hozzánk, ellenünk vannak, halálos ellenségeink nekünk. A kormány támogatásával, a felesleges német pénzen akarnak nálunk vállalatokat, üzemeket indítani. S még a mezőgazdaságot is kerülgetik. Itt a környéken is forgatnak holmi gyárépítési terveket. Hadd higgyék, hogy haragban vagy velem. Ez nem baj. Kicsit ritkábban találkozunk. De mindent végy ki belőlük, ez a közös érdekünk...

— Pálma is vadászni akar. Már lődöz.

— Persze, az angolokkal teniszezett. Ezek a németek precíz, gyanakvó emberek, műszaki és pénzügyi vonalon lehetetlen őket becsapni. De szimpla trükköknek bedőlnek, mint az ilyen látványos vadászat.

— Segítek neked, Emilkém... Simogatta a haját, mint régen. S bántotta, hogyan megjátszotta Pálma, mintha semmi sem érdekelné a világon, csak a várható vadászatok.

— Még arra is kíváncsi vagyok, mit változtattak a kastélyon. S vigyázz, el ne szóld magad Pálma előtt. Különben nem féltelek, túl jártunk már néhányszor az eszükön. Kincses Marinál mindig hagyhatsz üzenetet, ő azonnal továbbítja. Ezt ne feledd. Feljössz néhány napra, aztán ittmaradsz, ameddig a Pálma bárónő. Milyen szerencse, hogy megvannak neki is a bogarai. Utálja az egyedüllétet. — Megállt egy pillanatra. — Mondok valamit. Menjünk át Marihoz... A barátnőid úgyis sokára érnek vissza a halászcsárdából.

— Ugyan, Emil...

— Odakint teljesen sötét van, csak néhány kerten jössz át, nem kell az utca felé kerülni. Itt a fatelepen át. Gyere, együtt megyünk, senki nem láthat meg. Spitzeréknek nem is szólunk...

Mint rejtőzködő szerelmesek, úgy szorították egymás kezét.

Kincses Mari sírva üdvözölte az asszonyt. Nagy szobái ismerősnek tűntek, mert ismerősök voltak a bútorok. Mari belülre tette a kulcsot, mielőtt kiment. S Emil úgy futott az asszonyhoz, mint akkor régen a kastélyban.

Mariann egyedül lopakodott vissza a szilva szagú kerteken, s mire Spitzerékhez érkezett, odakint az utcán már szólt az autóduda, hívták a barátnői.

*

Másnap megjött az állomásról gyalog Urbányi írásbeli utasításaival a festő, aki Kincses Marit lefestette, s azóta eltűnt, semmi érdemeset nem alkotott. Inkább vándor iparosnak látszott, mint művésznek. Elvállalta a kastélybeli képek rendbehozását, mert azt remélte, itt majd találkozhat Marival. Néhány napig lézengett, nézegette a kopott képeket, mi lenne a munka? S esténként belopakodott gyalog a faluba — szinte futva tette meg a tíz kilo-

métert, úgy kószált a nagy sárga ház körül, mint annak idején Barát Ferkó. Bemenni nem mert.

A Részvénytársaság juhnyáját a közelben legeltette a pásztor, a nők elmentek hozzá komázni. Pálma azt találta ki, fesse le mindhármukat a piktor mezítlábas pásztorleánykának. Azonnal kibontotta Mariann haját, s feltúrta a régi szekrényeket, megfelelő ruhákat keresett.

Mariannak távirat jött, hogy az adóhivatalban valami nincs rendben, hátralékot követelnek, menjen, igazítsa el a dolgot. Olyan őszintén felháborodott, senki sem gyanakodott rá. Elment a kövér sofőrrel. Majd siet, hogy elkezdhessék a tervezett képet.

Megint megkeresték a juhászt, kint a fennsíkon, közel a vadaskerthez. Ott volt egy csontos, sovány ember, furcsamintájú, idegen ruhában, éppen a kifordított szűrt próbálgatta, hogyan áll? Borbálának ismerős volt ez az ember, s amint bemutatkozott, felismerte ... Táncolni látta az utca közepén, mikor elmentek az amerikások, még a gyárépítés előtt. Juhászivadék ez, a Tar-családból. Ennek a testvére lett öngyilkos odaát.

— A kisasszonyt keresem, csak beszélgettem a komámmal ... Éppen a Borbála kisasszonyt.

— Rattkainé vagyok.

— Hát akkor nagyságos asszony. A föld miatt jöttem. Azt mondta a jegyző úr, lehetne még kapni.

— A jegyző tudja, nem én. Azt bízta meg a jogtanácsosom.

— A folyóparti dűlő mind elkelt volna?

— Szabó Jánosék vették meg.

— Ott szerettem volna kisasszonykám. A fene azt az Amerikát, ha már megjárta az ember gyereke. Ha egyszer eladó volt, mert én kertészkednék ott. Dehát ha nincs, akkor talán a Szakadódülőben ... Ott is volt Fehér úrnak jócskán.

— Nem tárgyalok jó ember, mondtam, a jegyzőhöz kell mennie.

— Csakhát az ám a baj, a jegyző nem pártol engem. Megvannak annak is az emberei.

— Mit kíván tőlem? — Közben a juhász tovább terelt, Pálma kísérte, kisbárányt tartott a karjában, simogatta a füleit, és idegen nyelven énekelt.

— Írjon pár sort, hogy a meglevő földekre elsőbbségem legyen, akkor nem küldhet ki az irodából.

Borbála ugyan nem egészen értette, s megfogadta, hogy semmi ilyen dologgal nem foglalkozik, de szabadulni akart az embertől, hát firkálta az irkalapra, amit kívánt tőle az amerikás.

Az megköszönte az írást, és elballagott a birkanyomoktól sebes tarlón, visszanézett néha, s mielőtt átugrott az árkon, meglengette a kalapját, köszönt. A lenyugvó nap hosszú, hegyes árnyékkal kísérte.

Borbálának fájt a feje, nyomogatni kezdte a homlokát, s meglátta a festőt a nyárfasorban, a falu felé osont, az amerikás nyomában.

Mariann két nap múlva jött meg Pestről, bánkódva beszélt a bosszúságairól, de különben nyugodt derű ragyogott róla. A képet mégsem tudták elkezdeni, mert a festő naphosszat részegen hevert a kastélyban.

Urbányi telefonált a feleségéért, Pálma tűnt el néhány napra. Mariann és Borbála nyugalmasan éltek, pihengették a sok fáradalmat, amelyet Pálma ötletei okoztak. Maguk között megbeszélték barátnőjük állandó élénkségét, vibráló természetét. Olyan mint a ki nem alvó tűz, nehéz mellette nyugodtan élni.

A festő Virágvölgyi Lea képét javítgatta, amelyet Béla egy régi éjszakán meglőtt a pisztolyával, mikor ráborult a saját rozoga élete.

Az építőmunkások vidáman dolgoztak, s tréfás sóhajokkal nézegettek a kertben lebzselő, gyümölcsöt szedő nők után.

7

ÖREG Szabó egész életében szeretett füstölni, akármilyen nehéz volt megszerezni a dohányt. Szegődéskor kitudta: termel-e az uraság? Így jött Babarczy-pusztára belső Somogyból, s mikor kivesztek a dohánypalánták: ittmaradt, már nőttek a gyerekek. Megvolt a praktikája; valahogyan csak megszerezték a legolcsóbb krajcáros paklit minden napra. Ha másképpen nem ment — elemeltek ezt-azt az uraságéból, s megosztoztak a pénzen. Megvolt a béresek boltosa minden faluban, aki a dohányt hitelezte. Billentettek érte szállításkor egy zsák búzát, ha kifutott, akár kettőt is — s az elszámolásnál mindenki jól járt.

Három órakor verték meg a kolompot, s kigyúltak a puszta sárga szemei, a cselédablakok. Harákolva botorkáltak a béresek az istállóba. Ellátták a jószágot, s még éjszaka volt. Majszoltak békésen az ökrök, ábrakoltak a lovak. Az álmosabbja a jászol alá mászott, némelyik ember az ördög bocskorán is elaludna. A lakásba visszaszökni nem lehet már. Ezek a negyedórák az övék, amíg valamelyik kutyaütő be nem lóki az istállóajtót. Kibontották a kostökzacskót vagy harisnyaszárt, és rápipáltak, fújták a lemondás vagy reménység kék füstbodrait. Támaszkodtak a falnál, hídlás-oszlopoknál s beszélgettek. Annyira megszokta a dohányt, nem tudott róla lemondani, pedig akadt olyan sorstárs, aki kalapáccsal ütötte agyon a cseréppipát, mikor nem volt dohánya, s megfogadta, soha nem rágja többet a meggyfaszárat. S meg is tartotta, akármilyen nehéz volt, mert az ilyent egyre kínálgatták a többiek.

Ha kevés volt a dohány, megkeverte bodzalevéllel, ahogyan a többiektől látta. Az evés nem hiányzott neki annyira, mint a füst.

Mióta éjjeli őrként tölti az életét, valamivel jobb dohányt vásá-

rol, szaga van ennek, mint a kisasszonyoknak. S hogy az álom le ne gyűrje, egész éjjel ki se kerül a megszokott pipacsutora a szája sarkából. Vásárolta a szagos dohányt a kantinban, két hétre előre. Minden napra egy nagy paklit.

A felesége halála után vette észre, hogy fáj a szája sarka, tán feltörte a csutora, vagy mi... Nem ügyelt rá, a másik oldalra lökte a pipát. De nem múlt el a fájdalom, piros folt terjengett lassan a bajusza tövénél. Megrettent egy vasárnap, mikor az öreg késsel lehúzta a heti növést az ősz sörtéből. A fél állát elborította a pirosság. Aztán elmúlt az egész — de a pipát nem tudta visszaszoktatni arra az oldalra.

Néha hosszabb időre megfeledkezett a dologról, lassanként kicsire összehúzódott a folt, de egészen nem múlt el. Ilyesmivel orvoshoz menni? Eszébe sem jutott. Annyi más baja volt ezekben az években. Sokat kellett dolgoznia, és derékfájás kínozta, egyre jobban fáradt. Terus kínálgatta, de az étel nem ízlett úgy, mint azelőtt. Megsoványodott, s észrevette, hogy az ereje elhagyta. Mikor Fehér Ignácét kellett aratni, azt hitte elpusztul, enni napokig nem bírt, s irtózatos erőfeszítéssel rángatta a kaszát. Terus többször szólt: „Ugyan mi baja, nem beteg édesapám?" Ráförmedt a menyére, a saját dolgával törődjön, maga is azt hitte, amit az gondolt — lejárt az idő, vége a régi legénységnek. Elfogadta a könnyebb, tejes ételeket, s felfedezte, hogy szűkebb lett a torka, nehezen nyel... Az arca jobboldala meg pirosan dagadt. Akkoriban változott meg a hangja. Hideg vizet ivott talán, erőtlenül suttogott, berekedt. Előfordult máskor is, majd elmúlik. De egyre rosszabb lett. S mivel enni nem tudott, csak vánszorgott a szolgálatban, hazafelé nem tudott lépést tartani a többiekkel. Menye kérdésére mindig azt mondta, hogy megette, amit csomagolt neki, de az már nem hitte el, legalább egy bögre tejet előtte kellett lenyelni. Ez is nehezen, apró kortyokban ment le. A torka fájt. A gyerekeket kerülte, hátha ragályos a baja? Az arca jobboldala nem volt olyan dagadt már, kemény csomót érzett a szája sarkánál. S erőtlenül suttogott, sokszor nem hallották a szavát. Végül is hiába kapálózott, Terus belekarolt, és elkísérte a gyári rendelőbe. Megvárta reggel, szolgálat után, és nem lehetett mit tenni... Pityergett még a várószobában is, szökni akart. Az orvos hümgetve vizsgálgatta, kérdezgette Terust, mert az öregből egy szót ki nem

tudott venni, s felülvizsgálatra küldte. A cédula lejárt, mert nem ment el Veszprémbe, oda is muszáj volt elkísérni Terusnak. S megmondták az orvosok, hogy nemigen lehet segíteni — rákbetegsége van. Az egyik orvos azt mondta a pipától, a másik tagadta ezt. De eltiltották a pipától, s ez volt a legnagyobb büntetés. Hiába könyörgött, a telepen másnak akasztották nyakába az ellenőrző órát, neki meg kiadták a könyvét, menjen, ha nem bírja a szolgálatot. Belerögződött az öregbe, hogy a dohányfüst okozta betegségét. Ó, menynyit korholta ezért szegény felesége!

Éppen akkoriban született meg a harmadik unoka, a kisleány, s Terus is elbúcsúzott a telepről. Állt a gyár valami két hónapig. Az egész család gondja a Pista nyakába szakadt.

Hiába pátyolgatta az öreget a menye, enni nemigen tudott már. A dolga meg — semmit se ért. Ha a gyerekek kérdezgették, miféle betegségbe esett, nem válaszolt, csak sírdogált. Orvosságot nemigen szedett, Terus ecsetelgette a kifakadt, gennyező sebeket, amíg a száját ki tudta nyitni. Nem számolta az időt, ha nap sütött, az ajtó elé támogatta magát bottal, s ott hevert egy falócán. Máskor bent a szobában. S addig nyüszített, könyörgött a menyének, az még a pipába is tett egy kis dohányt, mindig olyankor, ha a Pista nem látta és meggyújtotta neki.

Nem sokat értett ő már abból, hogy megjött a másik fia, a János. Először az aratásban segített — megint állt az a büdös gyár! Aztán János meg a felesége húsz holdat vettek a Fehér Ignácéból. S még a házat is? Nem értette vagy nem hitte — egy szót se nyögött hozzá. Messze volt a tehetetlen beteg embertől a földszerzés már, pedig mennyit hánytorgatták a béresekkel, hajnali pipaszónál. Valami elhatolt az értelmébe, mert a fiatalok hánytorgatták maguk között, különösen a fia volt megindulva. S egyszer, mikor a menye sírt, rájuk morrant, s mintha Pista megértette volna, mit akar az apja, nem beszélt többet a földszerzésről, hogy ne bántsa az apját.

Észre sem vette, hogy minden másnap jön az orvos, alulról táplálták, csak a menyére figyelt. Ebben a nyomorúságban sokkal közelebb volt hozzá, mint a fia, úgyis összekeveredtek benne a dolgok, Terust is a saját gyerekének tartotta magában.

Ha János eljött a puccos feleségével, türelmetlenül nyüszíteni kezdett, küldte őket, menjenek. Oda se figyelt, mennyi földjük van, milyen jószágjuk. Néhányszor kinyögte a másik fiának:

— A telepen... Dolgoztok? Ugye nem áll meg a gyár?

Ágyát úgy fordíttatta, hogy a korhadt, foghíjas kerítés felett kiláthatott a gyár felé, függönyt nem tűrt az ablakon. Arca egészen eltorzult már, egyik szeme bedagadt, de a másikkal a telepet nézte, hajtotta magáról a legyeket, s izzadt a melegben.

— Terus... Teruskám... — Inkább lehelte a hangokat, beszélni nem tudott már.

— Tessék édesapám. Kíván valamit?

Lassan felemelte aszott karját, és görbe, földszínű mutatóujjával a menye ruhájához ért, simogatta.

— Ha meghalok...

— Nem hal meg édesapám, meggyógyul.

— A földben... jobb lesz... Ha meghalok... — Nem tudott többet kinyögni, rázkódott, fulladás kínozta.

Terus közelhajolt. Segíteni akart.

— Megszereztük a sírhelyet... anyánk mellett. — Biztos volt benne, hogy ezt akarja, egyszer már majdnem kimondta. Meg akarta nyugtatni, hogy tudja. Úgyis érzi már szegény, hogy közel van a halála, az orvos azon csodálkozik, hogy eddig kihúzta.

— Köszönöm... Nem... ezt... akartam... fiam.

— Mondja meg édesapám, mire gondol.

— A telepre... menjetek... dolgozni.

Terus értette, sírdogált, semmit nem mondhatott.

— Pista... dolgozik?

Bólintott neki, hogy igen. Pedig éppen megállnak megint, már tudják, más munka után jár a faluban.

Azt hitték, csendesen múlik el, hiszen összeaszott, úgy látszott, elhagyta minden erő. Dobálni kezdte magát az ágyon, fuldoklott és nyöszörgött, két nap és két éjjel. Itt volt János és Mari, de ha visszatért néhány pillanatra szemébe a megtört értelem, csak a Pista fiának akart valamit nagyon megmondani. Néha annyit kinyögött: „A telep..." Többet nem lehetett érteni a nyöszörgésből. Máskor porladó feleségét említette, kimondta a nevét is: „A Nani... Szegény... Nani."

Terus elfutott néhányszor az orvosért, de az csak legyintett. Eljött, de semmit nem tehetett a szenvedőért. Kinoses Mari követelte, olyan injekciót adjon, amely átsegíti a másvilágra.

Pista a bojtárszálláson próbált aludni, hogy a gyárban le ne essen a lábáról. A gyerekeket elvitte Kincses Mari az imént.

Terus volt az öreggel, törülgette a verejtékét, s vigasztalta, beszélgetett hozzá. Elmúlt a fuldoklási roham, s meg lehetett érteni a suttogását.

— Pista... a telepen... van?

— Ott. — Mióta vergődik, nem tudja éjjel van vagy nappal. Mindig sötétet lát.

— Meghalok... Teruskám.

— Előbb-utóbb mindenki erre a partra ér apám.

— Mikor... anyátok meghalt... előhozta... azt a régit...

— Mit, apám?

— Kit... hát a... szerb menyecskét...

Terus hallgatott, eltörölte az öreg homlokáról a halál előtti szenvedés gyöngyeit — alighanem most teszi az utolsó lépéseket, egészen megmerevedett az erőlködéstől.

— Azt hittem... nem tudja... Pedig... leröttam én azt...

— Minden rovást keresztülhúznak egyszer apám, ne gondoljon rá.

— Anyátok... nem felejtette... el.

Mintha érezte volna apja halálát Pista is, a küszöbön állt, elfogta a petróleumlámpa gyér fényét. Törülgette a könnyeit.

Az öreg vonaglott néhányat, a telepről hörgött valamit, és elhalt sokat szenvedett testében a remegés, mintha nagyon lassan nyújtózott volna egy utolsót. Elszállt a görcsös erőlködés, a sovány test könnyűvé vált a halálban, mintha lassú folyó sodrán lebegne ismeretlen messzeségek felé.

A halál még akkor is elszorítja az emberi szívet, ha megváltást hozott, és elvitte a gyötrelmeket. Terus lefogta a halott meleg szemét, s felkötötte kendővel az állát.

Pistához csak azután szólt, mikor kissé kikeseregte magát. Amíg az ember meg nem csendesedik — hiába futnánk, az ismeretlen nemlétbe senkit sem lehet követni —, a vigasztalás is fájdalmat okoz.

— Menj el, szólj Marinak. S küldd a mosóasszonyt, tisztán érkezzen a másvilágra apád.

— Teruskám... miről beszélt neked az imént? Nem értettem tisztán.

— A telepet emlegette, mint mindig.
— Más is volt...
— Felejtsd el. Nem vagy bírája apádnak.
— Mondd meg azonnal!
— Te akartad. Somogyból jöttetek ide, s arra vannak szerb menyecskék... Anyád csak a halála előtt dobta ki magából, hogy nem felejtette el. S emiatt gyötrődött szegény öreg.
— Akkor... menjek?
— Eredj, Pista. Itt úgysem segíthetsz.
— Nem félsz vele... egyedül?
— Ugyan! Mi asszonyok sokkal közelebb vagyunk a halálhoz, ezért nem félünk tőle. — Alig észrevehetően rebbent el szájáról a szomorú mosoly.
— Teruskám... Mennyit ápoltad szegény öreget... Nem felejtem el, kis párom.
— Mondtam, eredj már. Majd mi is elszámolunk egyszer, s ha nem, ledobjuk a sírparton, amit átvinni nem lehet. De siessen a halottmosó asszony, mert hamar kihül szegény. Eredj, te!
Elbocsátotta az urát, s visszament a furcsán mosolygó, megváltozott arcú halotthoz.

*

A nagy emberi szenvedély lenyűgöz, s még az sem vonhatja ki magát hatása alól, akit pusztítóan perzsel a lángja. Szabó János nem hitt az úrinők fecsegésének, s még a meztelen képnek sem, hátha kitalálásból festette a piktor, de mikor a felesége dacosszégyentelenül szemébe vágta hűtlenségét, mint mocskos rongycsomót, valósággal megbénult a lelke. Megvolt a formulája régen: ha kurválkodáson kapná Marit, széthasítja a fejét és megvan! Jó komája volt a Babarczy-pusztán a bivalyos, csendes, tohonya ember... A cimborák rajtakapták asszonyát a magtárossal, s megmondták neki, csináljon igazságot. Csak toporgott, tépegette kese bajuszát, s zavartan mosolygott, azt hitte, tréfa az egész. Legyintett egyet rá, ennek ugyan mézzel kente be a száját az asszony, hogy nyugodtabban heverhessen a magtárossal.
S az egész puszta kiugrott a csodára egy vasárnap hajnalban. Riadozva, kárálva futottak a béresasszonyok, az emberek kiszállin-

góztak az istállóból, nézték, hogyan kergeti véres fejszével a magtárost ez a csendes, jámbor ember? Közelítettek hozzá, de elhúzódtak, látszott, megöli, aki elébe áll... A kövér magtáros a kastélyba menekült, s az intéző puskája mögül óvakodott kifelé, ordított, hogy már telefonáltak a csendőröknek.

Szabó János ott állt közel, látta, hogy a bivalyos meglóbálta a fejszét, s az beállt remegve az intéző mellett a reccsenő tölgyajtóba. Aztán sarkon fordult, és a cselédházak felé ballagott. Senki sem merte követni, csak Szabó János. Be sem csukta maga után az ajtót, kihallatszott fájdalmas dörmögése:

— Látod-e Juli, hányszor mondtam, ne taposs a szívemre, de hiába beszéltem... Céda volt az anyád, annak születtél magad is. Minden pusztáról el kellett jönnünk, addig ringattad a szoknyádat. Látod, látod... Anyád előtt esküdtél meg, mikor a nagykést a torkodra tettem, hogy nem kurválkodsz többet. Aztán itt van. Pedig én szerettelek Juli...

Az asszony egy hangot sem válaszolt. A többiek behúzódtak már az istállóba, olyan volt a puszta, mint az imént... Madarak kiabáltak a kertben, s felragyogott a Bakony gerincén a nap. A bivalyos még nem itatott. Szabó János segíteni akart, ellódult és kivezette a lomha, fekete állatokat, pislogva szürcsölgettek a vályúból.

Újra a küszöbhöz settenkedett, elzavarta az álmos kíváncsisággal ólálkodó gyerekeket. Bentről még egyre a bivalyos panaszos rimánkodása hallatszott.

— Hé, komám!

Megjelent a konyhában, karjában a szakadt ingű, élettelen aszszonnyal. Furcsán lógott karja, lába, s a földre csöpögött a vér... Félrecsüngő feje felismerhetetlen, egyetlen fejszecsapással ölte meg.

— Mit csináltál, komám?! Az istenedet!

— Nem válaszol a Juli... — Óvatosan letette vissza az ágyra, elfüggönyözte az ablakot, semmit sem szólt a közös konyha sarkában ácsorgó döbbenettől merev gulyáséknak. Lemosta magáról a vért, s ünnepi ruhát öltött, aztán leült a küszöbre, odahívogatta a gulyások közt szorongó három éves kisfiát. Simogatta a gyerek rőt haját, s addig vigasztalta, az abbahagyta a keserves sírást.

— Hogyan tehetted, komám? — Szabó János nehezen tért magához, támaszkodott a kopott öreg eperfa törzséhez. Mindenfelől erre tekingettek a rémült béresasszonyok.

A bivalyos sírva fakadt, és azt hüppögte:

— Mindig mondtam a Julinak, ne kurválkodjon... Tudtam, hogy ez lesz a vége!

A gulyásné a legyeket hajtotta kifelé. Terjengett a vér édeskés szaga. Habos lovak rántották oda a bricskát a kastély elé, megjöttek a csendőrök. Hamarosan erre tartottak az intéző nyomában.

Nehézkesen felállt a bivalyos, és tartotta előre a két kezét, tegyék rá a láncot. S bármit kérdeztek tőle, nem válaszolt, mintha néma lenne. Elkísérték hamarosan, lehajtott fejjel botorkált a bricskáig. Sírt.

Tíz évre ítélték. A kisfiút azalatt a pusztán nevelték. Ahol kevesebb gyerek volt, minden konyhába meghívták a béresek. Éppen Szabó Jánoséknál tanyázott a Babarczy-pusztán, mikor az apja bekopogott érte. Nyolc évet töltött le, a többit elengedték a magaviseletéért. A holmiból kevés maradt, elvitték az asszony rokonai. Ami volt, elbírták két batyuban. Elmentek nyomtalanul apa és fia, hír sem érte el róluk többé a pusztát.

Megjuhászodtak egy időre a kikapós menyecskék, s a béresek mind kijelentették, megtennék maguk is az ilyen asszonnyal. Igazságosnak tartották azt a fejszecsapást. Szabó János többször ígérgette Marinak, hogy így vigyázzon magára, s ha az asszony kacarászott, elcserdített egy pofont is. Elhatározta előre, mit tesz, ha Mari hűtlenné válna, de mikor szembekerült a szívet gyötrő megaláztatással, tanácstalanul tépegetni kezdte a sérelmet, mintha nem értené vagy nem tudna vele mit kezdeni. Ha a pusztán történik a dolog, alighanem Kincses Mari is elimádkozhatja az utolsó miatyánkot.

De hol volt már az acélizmú ember, perzselő, kemény indulataival? Ujjaiban megindult a görcsös rángás az első pillanatban, de ökle erőtlenül szorult össze... Gyötrő szomjúságot érzett, nem ihatott aznap eleget. Indulatát, akaratát szétmosta a sok megivott szesz, szivacsos lelke értetlenül didergett. Emberölés helyett inkább inni akart... De nem ment le egy korty sem a torkán. Odavert néhány üveget, de Marit nem ütötte meg.

Rájött a rángató sírás. Utálta és gyűlölte az asszonyt, de mégjobban saját magát, amiért berekedt a szuterénbe, és nem volt ereje kitörni innen.

Saját tanácstalansága elől menekült Berhidára.

Elhatározta, mindent elmond nekik, de megfagyott lélegzete a

küszöbön. Pista derűsen mosolyogva, tréfálkozva fogadta. Terus pillantásától viszont megrezzent: ez az asszony — úgy érezte — keresztüllát rajta. Azért is hazudott nekik.

— Meguntad a pesti uraskodást, János? Végre meglátogatod a szegény embert. Ez szép tőled. Ha tudtuk volna, nem vállalunk ennyi aratást. Így majd magadba nyaralhatsz. — A hang tréfásan kötődött.

— Arattok?

— Muszáj. A te uraid megállították megint a gyárat. A falusiakat szélnek eresztették... S a telepiek legtöbbjét is. Boronyák velünk arat. Apánk beteg. Van még egy kasza, de nincs aki ballagjon mögötte.

— Add elő szaporán, majd megkalapálom.

— Ne tréfálj, testvér, engedj meg a kötődésért. Elfelejtetted te ezt a munkát.

Már verte a kalapáccsal a pajta mögött a kertben, Pista még mindig mentegetőzött. S hajnalban nem szóltak neki, otthon akarták hagyni, de mivel ébren volt, kipattant az ágyból.

Milyen embertelen szenvedést vállalt ezzel. Mert elpuhult szervezete nem engedelmeskedett, szédült, izzadt, nem állta a sarat öccse mellett. Pedig az mindegyre fent, őt kémlelte, s lassította az iramot. Majdnem sírt a szégyentől, azt a másik fájdalmat egy kicsit elfelejtette. Menjen haza szégyenszemre innen a tehetetlen apja mellé? Inkább meghal. Külön gyötörte; mióta itt van az öreg, s ők egy fillért sem küldtek Marival, Pista mégsem szólt. Neki engedték át a kévekötést, az könnyebb valamivel, mint a kasza. Pista és Boronyák alaposan meglódultak, mikor ő kiállt a sorból. A két asszony szedte a markot, s a Pista kilencéves fia — akit őmögéje parancsolt az apja sarlóval — elmehetett vízért.

Nem kellett beszélnie már itteni félkudarca után, a másikat, a fájóbbat kitalálták, de tapintatból nem beszéltek róla. Még Terus sem, aki pedig Kincses Mari miatt vesztette el a bátyját.

Még valami szorongatta a szívét. Együtt volt velük két hétig, éjjel-nappal, közös munkában. Megérintette: nemcsak a másfajta, tiszta élet szele, de az is, hogy ezek az asszonyok, Terus és Piroska hogyan élnek, s mennyire szeretik a párjukat... Csendes szavakban, a tekintet villanásában, a közös munkában — mindenben megnyilvánul ez, szemérmesen, de félre nem érthetően. Másfajta

lobogó szenvedély is van, mint Kincses Marié. Nem lángol és füstöl úgy, de nem is annyira önmagáért van. Az ilyen csendes szenvedély tüze nem alszik el, amíg tart az élet! Ahogyan Terus vagy Piroska simogatta kézzel, szóval az elfáradt embert, ennivalót nyújtott neki — szinte megütötte Szabó Jánost és ki nem mondható szomorúsággal töltötte el.

Milyen nyomorult ember ő — megpróbálta foltozgatni az összerongyolt érzelmeket, de Kincses Marit nem merte hasonlítgatni ezekhez az asszonyokhoz. Mivel magát is vádolnia kellett, már talált halvány mentséget a Marinak, s felsejtett benne a nagy ivások, magatehetetlen tunyaság előtti évek mámoros boldogsága — amelyben soha se mert egészen hinni, legalábbis abban, hogy állandó lesz! Ha ő mindig a régi marad, felhágott volna-e a festő ágyába az asszony?

Nem tudott felelni, minden nap új gyötrelmet hozott, botorkált a tarlón, sodorta a kötelet, kepébe dobálta a kévéket... Lobogott felette a nyári nap, izzadt és keveset evett. Néha reszketett még az alkoholos mámor kábulatáért. Tartotta első szavát, hogy egyáltalán nem iszik már, de esténként elszakadt tőlük a faluban, ácsorgott a Spitzer-kocsma előtt. Végül is nem ment be, mert tudta, az első pohár után sárba gyalázza magát, s mit szólnak majd az asszonyok? Tőlük nagyon félt. Vasárnap délelőtt aludt Pistával a kertben a meggyfák alatt, később hallgatta a lusta dongókat, hogyan szállnak el a reszkető kékség felé s arrébb hemperedett, amint elment az árnyék. Pista szemén rongyos kalap, aludt a napon is, föld színű arcán izzadság fénylett. Ha felkeltette, hűvösre dűlt, s aludt tovább.

Kisompolygott néhányszor a kertből, érezte a hátában Terus tekintetét, aki vasárnap sem pihenhetett, főzött, s az öreget ápolgatta, beszélgetett neki egy kicsit. Vitte a belső remegés, elbotorkált a kocsmáig, de ott mindig megállt, mint ámokfutó a meredély szélén. Puffadt kövérsége eltűnt, lötyögött rajta a ruha. S addig erőszakoskodott, Terus elfogadott tőle valamennyi pénzt, az apa tartására — volt még nála jócskán a Mari ezreséből. Meghallotta egyszer, hogy Pista miatta nem engedi, hogy bort tegyenek az asztalra, s Terus mosolyogva bólogatott; aligha tudja majd megtartani János a fogadalmát, több ilyen embert ismert. A bátyja is ilyen volt, aki eloltotta magát Amerikában. Ez mindig eszébe jutott, ha

elért a kocsma ajtóig, nem lépte át a küszöböt, ő ne tudná megtartani a szót?

Véget ért az aratás, figyelőn nézték a megváltozott embert, most aztán mire végzi? Ő maga sem tudta. Ilyen helyzetben találta Mari levele: osszák el a vagyont és az életüket. Ha nyomra talált volna már, talán nem válaszol, és el sem megy.

Maradt valami becsület az asszonyban, megosztaná, amit szerzett az uraktól. Nagyra nőtt benne a fájdalmas félelem az itthoni bizonytalanságban: a puszta kibírhatatlan lenne őneki. A telepi élet sem lenne jó, alaposan tele lett a falu az ő uraságának hírével. Sokan csak bolondériának tartották, hogy részest aratott az öccsével. Mennyit várhat Maritól? Nem tudta, de tán vehetne egy kevés földet. Éppen árulta a jegyző a Fehér Ignác jószágát.

Ezzel ment Budára, s belebotlott a szuterénban az asszony szenvedéseibe. Először kárörömöt érzett: lám, idejutott a Mari is! Azt hitte eddig csak ő kínlódik, az meg a festővel hentereg. Az indulatai felhorgadtak a testi közelségtől, de megölni nem tudta volna már. Az elgyengült asszony saját magát okolta, nem a festőt, s még férjét sem ostorozta a múltért. Ezzel váratlanul feloldotta a kemény görcsöt. A harag után feltört benne a bűntudat és szánalom, s lerántotta Mari mellé. Akarat, elszánás — semmivé lett. A sérelmet nem olvasztotta el, a sebet nem gyógyította be az első éjszaka, de azt megmutatta: sebesült lélekkel is lehet élni.

Könnyes fogadkozások, egymásbaomló ellágyulás után csak feküdt a sötétben, nem tudott aludni. Amint a lapos szuterénablakhoz odakúszott a hajnal, nézte az álmában furcsán mosolygó Mari világosodó arcát, hogyan vonulnak el róla az éjszaka árnyai... Csikordult az indulathullámtól a foga, ha megszorítaná a sima nyakát s megölné álmában? A gondolattól elöntötte szemét a könny, kicsit még mindig gyűlölte, de szánta is az asszonyt.

Mari felébredt az ember rándulásaira, megfagyott álombeli mosolya, mindent megértett. Nemcsak csókra kínálta magát, hanem verésre is. Csak önmagát átkozta, és fogadkozott, soha nem lép félre, maga tette a nyakát ura rángó ujjai közé. S behúnyt szemmel sírdogált, mintha a halált várná.

Fájdalmas édessége volt az összefoltozott szerelemnek.

*

A Fehér-vagyon a jobbágyfelszabadítás óta egyre nőtt, s valósággal ráterpeszkedett a falura. Hihetetlennek tetszett, hogy semmivé lehet, eltűnhet nyomtalanul. Mióta megváltották a Fehér-ősök a papokéból az első harminc holdat, sok víz elfolyt a Séden.

Borbála nem akart vesződni a földekkel, valósággal gyűlölte a házukat, s rosszul lett a gondolattól is, hogy akárcsak napokat is eltöltsön ottani emlékeivel. A férjére nem számíthatott, hát a vagyon kezelésével, eladásával megbízta Csala doktort, így tanácsolták barátnői is.

Rattkaival nem sokat törődött, házaséletet nem élt vele, még részegen is beengedte a szobájába, ha otthon töltött a telepen pár napot. De emberszámba sem vette, anyagi ügyeit elkülönítette, egy fillért sem fogadott el tőle. Úgy nézte, mint idegent, akinek valamikor köze volt az életéhez, de erre emlékezni se jó. Tudta jól, hogy milyen rosszul áll a szénája Rattkainak, hiszen mindig részeg... Alighanem kidobták volna régen a gyárból, ha ő nem barátkozik Mariannal és Pálmával. Ezt egy ízben tréfásan értésére is adták. Ügyvédhez cipelték, adja be a válópert. Borbála először beleegyezett, aztán halogatta. Ferkó hol van már? Hol talál olyan férfit? Csala doktort emlegették a barátnők, esküdöztek, hogy éppen nekivaló férj. Borbálának szimpatikus volt a férfi, eleinte próbálkozott vele unalomból, hogy később megmutassa gúnyolódó barátnőinek, de aztán megunta. Mit akarhatna Csalától, s hátha ugyanúgy vakvágányra fut vele, mint Rattkaival. Azt elhatározta, vaktában nem megy senkihez, csak olyan férfihez, aki egészen betölti az életét. Dehát van-e ilyen?

Rattkai előtt a betegségével takarózott. S valóban, néha rájött a nyugtalanság. Álmatlanság, rosszullétek, kábító gyógyszerek, fojtó, rövid álmok. Ez volt az élete, az érzékiség, a szerelmi lobogás mélyre süllyedt, aludt valahol. Mintha rálépett volna az élet, kissé meg is öregedett, de barátnői biztatták, egy nagy szerelem kisimítaná az arcát.

Fehér Ignác bérleteivel igen előnyös üzletet kötött velük Csala, aki udvariasan és önzetlenül foglalkozott Borbála anyagi ügyeivel. Eladták az egész birtokot Berhidán. A megbízható vásárlóknak adott a bank előnyös kölcsönt, s azt azonnal átutalták Borbála folyószámlájára. Rattkairól senki sem beszélt a faluban Borbálával

kapcsolatban, mintha a házassága nem lett volna, csak kisasszonyként emlegették.

A legnagyobb port Kincses Mariék vásárlása verte fel. A folyóparti földekre s a házra sok jómódú gazdának fájt a foga, már csak azért is, mert a nagy porta, szép ház rangot ad. Egymással marakodtak, amíg Kincses Mari megegyezett Borbálával Pesten. Gyűlölködve nézték, hogyan vonult be a koldusivadék a falu legnagyobb házába. A bútorok kivételével megvette leltár szerint a gazdasági felszerelés javát is. Szecskavágót, ekéket, vetőgépet, tejeskannákat, kéziszerszámokat. Megvette Mari az első pár lovat, két tehenet, két borjút s a legszebb anyadisznót is. A padláson a gabona, termény mind az övé lett. Így Csalának is kényelmesebb volt.

A tekintélyes gazdák sokat vásároltak, s mikor elvitték a maguké — ezt Csala megbízottja, a főjegyző nem akarta észrevenni —, kicserélték a lovakat, teheneket, anyadisznót, még a vetőgépet is. Minden helyett rosszabbat hagytak. Amint bevonult az „ellenség", csikorgó foggal figyelték, mer-e szólni? Azt gondolták, alázatosan fejet hajt majd, s ha megunja a dolgot, tán elmenekül a vidékről.

Szabó János mindent megnézett aratáskor, egy nap a behordásban segédkezett, hajtotta a kiválasztott lovakat. Alaposan megszemlélt minden jószágot. Benne volt a megállapodásban s kezükben a járlatlevelek. Felfedezte, mi történt, de úgy mondta Marinak, mint jóvátehetetlen szerencsétlenséget. No, az asszony amúgy is feléledt már egy kicsit, először a vállát vonogató jegyzőhöz ment, aztán táviratozott Csalának, s feljelentést tett a csendőrségen. A tekintélyes gazdák tévedésről mormogtak, a jószágot nem ők hajtották el, hanem a szolgalegények. Maguk hajtottak vissza mindent Kincses Mari udvarára. El kellett viselniök a szégyent, hogy az asszony minden állatot megvizsgáltatott az állatorvossal. Írást kért, csak azután vette át, a vetőgépet meg végigkurkásztatta az áthívott kováccsal.

A vicsorgó kutyákat megszelídítette, maga etette minden nap, az urának meg puskát vett, mert úgy éltek a faluközepén, mintha ostromolnák őket. A maguk fajtájához húztak hát, egyre a falu végre futkostak segítségért Pistáékhoz. Hosszabbítani kellett a kölcsönüket, s Mari maga ajánlotta fel a kezességet, ne kóborogjanak azért Ösküre, idegenhez. De ezt nem fogadták el.

Nem lett az életük olyan csendes idill, mint ahogyan elképzel-

ték. De Mari állta a sarat. Megegyezett a részeges kertésszel, aki azelőtt a kastélykertben uraskodott, most meg a telepre járt. Nekiállt az ember másodmagával, vízkiemelő szerkezetet mesterkedett, árkokat ásott. A rét fele éppen elég lesz őnekik, a másik felén kertészetet akar Mari, eladja a sokféle zöldterményt a telepen. A lapátos malomkereket egy éjjel széjjelverték. Megcsináltatták újra, s Szabó János a következő éjszakán lőtt egyet a közelgő árnyékra — nem háborgatták őket többet.

A foldjeiken sok bosszúságot okoztak a volt bérlők, kivágták a dűlőfélen a fákat — valamennyit csendőrkézre adták. Egyre tobb gazda billentette meg a kalapját Marinak, s a jegyző példálózni kezdett, hogy Szabó Jánost beválasztanák az elöljáróságba meg a Legeltetési Társulat vezetőségébe, mivel ott is nagy részük van.

Betámolygott hozzájuk egy szeptemberi estén a festő, hozott magával néhány képet, hogy megajándékozza a barátait. Nem fogadták el tőle, Mari hideg idegenséggel nézegette, s csak Szabó János állt vele szóba. Elsírta hát részeges őszinteséggel, hogy azért kuncsorog itt, mint kivert kutya, mert azt hitte, jóvátenni valói vannak. Mióta Mari elhagyta, nem tud festeni, s ő feleségül venné az asszonyt. Nem tudta, hogy kibékült a férjével és jól élnek. Idáig ért a nyavalygásban, mikor Mari rájuknyitotta az ajtót, s csak annyit mondott az urának:

— János, dobd ki azonnal! S ha még egyszer beteszi a lábát, eleresztem a kutyákat.

Maga is igyekezett kifelé. Kiballagott a pusztára. Botorkált a sötétben, elhatározta, azért is lefesti még egyszer Kincses Marit, kendős parasztmadonnának. Micsoda kép lesz! A gondolattól kissé megvigasztalódott.

*

Amíg édesanyja a gyárba járt, a kis Szabó Pista valóságos vezér lett a faluvégi gyereknép között. Testi ereje, ügyessége, bátorsága tiszteletet keltett még a pár évvel nagyobbak előtt is. A temető volt a birodalmuk. Számba vették fáit, sűrű bozótjait. Tar Teréz halálra rémült volna, ha megtudja, honnan van a fiának egész ládika régi pénze. A kerítés előtt egész csapat dobálta néha vonalhoz a lyukas húszfilléreseket. Ilyenkor csak fenyegetéssel lehet rávenni Pistát, hogy abbahagyja a játékot. Mindig nyer, s akkor

elad száz darabot az ellenfeleknek a pénzből. Természetesen alapos ígéretek vagy természetbeni értékek ellenében adja vissza a nyereséget.

Omladozó kripta van a zsidótemetőben, vasajtaját megette a rozsda. Kinyitották a gyerekek, bemásztak, s a sok aprópénzt a koporsók alatt találták. Mivel Szabó Pista ötlete volt, őt illette a zsákmány fele, a többiek elosztoztak más felén, tőlük azonban hamarosan elnyerte... Más kriptákkal is próbálkoztak, de nem boldogultak az ajtóval. A másikban szétestek már a koporsók, s a foszló tetemeket nem merték háborgatni, csak bottal piszkálták szét, pénzt nem találtak.

Az ezüstpénzeket, aranytallérokat félre tette a kis Szabó Pista, egyenként vitte el Upsteinnek, s az megvette tőle. Került pénz nagy csomagolópapírokra és spárgára, olyan sárkányokat mesterkedtek, tán a szomszéd faluig látszanak. Megkötötték sorban a temető jegenyéire, napokon, heteken át vitte a szél a készségeket, míg le nem hulltak a szélcsendben, vagy zsineget szakítva elszálltak a telep felé.

A pénzből cukrot is vettek, de ezt a kisebbeknek adták. Ők inkább cigarettáztak. Szabó Pista kilenc éves elmúlt, tíznek mondja magát, de először bizony hányt az erős cigarettától. Aztán megszokta. Remek bújóhelyeket készítettek a zsidótemető elvadult bozótjában, ágakkal befonták, elrejtették a bejáratot, telehordták az alját illatos szénával, szereztek zsák- és pokrócdarabokat, maguk ácsoltak ülőkéket. Mi kell még? Nem hatolt át a sűrűre font tetőn az eső sem. Itt rejtették el a szénában kincseiket, a papírt, spárgát, cukrot, cigarettát, gyufát. Cigarettáztak csak úgy magukban, Szabó Pista szája sarkára tudta ragasztani, ahogyan apjától látta, közben tüntetően beszélgetett. A füstöt mindig a szájában tartotta, de nem nyelte le, így nem köhögtette, viszont a többiek tisztelték érte.

Tömzsi, vaskos fiú volt, famászásban, birkózásban különösen ügyes. Sokszor meg kellett verekednie a vezérségért, de mert kiszámítottan küzdött, és nem kockáztatott feleslegesen, megvárta, míg — nemegyszer erősebb — ellenfele kifárad, mindig felülkerekedett. S volt esze, mert a legyőzött fiúkat nem tette csúffá, hanem továbbra is megtűrte a bandában, mint alvezéreket, vagy más fontos megbízást adott nekik. Búvóhelyükre igen sok lopott gyümölcsöt cipeltek, s ették elbújva, mennyei gyönyörűséggel.

Eljött az ősz, a kopaszodó bokrok közül kilátszott a búvóhely,

hát átépítették, cserágakat szereztek a református temetőből, annak télen megmaradnak a levelei.

Vasárnaponként kimentek a telepre. Természetesen bandában, s néhány csatát győzelmesen vívtak meg odakint. Egyszer Pistának sikerült bedobni a kápolna cifra ablakát, de a többiek nem árulták el. Odaólálkodtak a labdarúgó pályához is, nézték, hogyan kergetik a labdát a telepiek. Legtöbbször a bugyogói csapattal játszottak. Maguk is megpróbálták a játékot a temetőben, még a régi sírokat is laposra egyengették, s kidobtak pár útban levő sírkeresztet.

Szabó Pista lelkiismerete a két évvel fiatalabb öccse volt, félénk gyerek, aki mindig lebeszélte volna a bátyját a kalandos vállalkozásokról, de sikertelenül, s végül is vele tartott mindenhová.

Pista kiadta a bandának jó előre, hogy Mindenszentekkor sok gyertyát kell gyűjteni a temetőben. Hideg könnyeket sírt az ősz napok óta, goromba szél hajtogatta a tar fákat.

Meggyújtották a gyertyák légióit ezen az estén, mint minden évben. A pap énekelve imádkozott a kőkeresztnél. A banda ott kószált a sírok között későig, s ahol elfújta az otthagyott gyertyákat a szél, ájtatosan lehajoltak és meggyújtották. Néhány felnőtt megdícsérte őket, és senki sem vette észre, milyen ügyesen elcsórnak néhány gyertyát, akár a megemlékező rokonok szeme láttára. Sok helyen meg senki sem volt már, hazamentek az imádkozók, megunták a csípős szelet. Némelyik gyerek ügyes volt, egész gyertyákat szerzett, éppen csak meggyújtották. Odahordták a rejtekhelyre, összejött egy jó vékára való. Mikor az asszonyok jöttek értük, a betanított gyerekek megjátszották, ők csak az elalvó gyertyákat gyújtogatják. S másnap iskola helyett újra a temetőbe lógtak. Már korán kiszöktek, betakarították a rengeteg gyertyát, csak a csonkokat hagyták ott, ezekkel már nem vesződtek. Szabó Pista még mindig nem árult el semmit. Bár a fiúk sejtették már, amint estefelé a faluvégi kukoricásokba osontak, s Pista parancsára válogatták a megtermett tököket, cipelték a temetőbe. Behordtak húsz darabot. Meg lehetett volna rakni vele egy kisebb szekeret.

Aztán valamennyien kést szereztek otthon — némelyiknek amúgy is volt bicskája — s iskola helyett a rejtekhelyen dolgoztak kuporogva. Kettévágták, kivájták a tökök belét, szemet, orrot, szájat sikerítettek rájuk, újra összeerősítették egybe, de előbb elhelyezték bennük a vastagabb gyertyákat. Ahányat csak lehetett.

Két napig dolgozott a nyolc fiúgyerek, végül elkészültek a húsz tökkel. A szél elállt. Együtt szorongtak, alig fértek el, a sok tökfejet felsorakoztatták az árok mélyén s egy kripta oldalánál. Kiabált némelyik faluvégi asszony, amint sötétedett, hívták a fiúkat, de ők nem mozdultak. Máma nagy dolgot parancsolt Szabó Pista, minden fiúra szükség van.

A telep felőli temetővégen ki voltak már jelölve a legmagasabb márványemlékek, oda hordták a tökfejeket sötétben. Elhelyezték mind, hogy szél ne érhesse, arccal az út felé.

Aztán az árokba másztak leselkedni.

Szólt a duda, s hamarosan jöttek az első kerékpárosok. Lámpájuk imbolyogva világított a sűrű sötétben. A borús égen, elbújtak a csillagok, leheletnyi köd szitált, a fiúk inge átázott, de az izgalomtól nem értek rá dideregni. Kisebb csoportokban mentek el a beszélgető férfiak, nem vették észre az oldalt lapuló gyerekeket. Végre elért hozzájuk a nevetés, nagy csoportban jöttek a sárga kezű leányok. Mindig elmaradnak a férfiaktól, egy csomóba jönnek, így szokták meg, csak az eljegyzett menyasszonyt lehet kiszakítani a seregből. Az mehet a legényével. De ők nem tűrnek maguk között az úton férfiembert.

Pista pisszentett. A fiúk beszaladtak a temetőbe, sercentették a gyufát, s a húsz halálfej hamarosan világítani kezdett... Húsz sárga lánggal vigyorgó rémpofa a legmagasabb kereszteken.

S lestek a gyerekek, most mi lesz?

Közelért a leánysereg. Néhányan idegesen nevettek, de a legtöbb leány sikoltozott, s rohant visszafelé. Kiabáltak, jajongtak. A félősek magukkal ragadták az egész sereget, mint megriadt csikók a ménest. Néhány halálfej kialudt, ezeket maga Pista gyújtotta meg újra. Kíváncsiságból elosontak a Kucséber-gödörig — ahol megöltek egy búcsúi árust nemrégen —, de nem követték tovább a menekülő leányokat. Amint visszanéztek, a kisebb fiúk foga összekoccant. A temető ijesztőnek látszott az égő halálfejekkel.

Férfiak kiabáltak a sötétben, terelték visszafelé a leányokat. Mivel a kisebb fiúk pityeregtek a rájuk ragadt félelemtől, Szabó Pista kiadta a vezényszót: Irány hazafelé! S teljes titoktartás.

Kézen fogta sírdogáló öccsét, rángatta a karját, s igyekezett maga is, mert a férfikiabálás egyre közeledett.

Otthon ki kellett állnia két pofont, ijedt édesanyja majdnem

sírva fogadta őket. Nem válaszolt, a vacsorát nem fogadta el, és vértanú arccal bebújt a nagyapja volt ágyába. Öccse reszketett a félelemtől, odamászott melléje.

— Pista... nem mondalak meg, de ígérd meg, hogy többet ilyent nem csinálunk... Ha megtudja édesapám, megint kikapsz... — vacogott a kisfiú foga. — A leckét se csináltam meg, jaj...

— Hallgass, nyavalyás! — De már ő is hüppögött.

Odakint az apjuk hangja reccsent. Még a lélegzetét is visszafogta a két gyerek.

— Tudod, mi történt, Teruskám? — S elmondta, hogyan menekültek visszafelé a sárga kezű leányok, némelyiket egészen haza kellett kísérni, úgy megrémült a halálfejektől.

Szabóné szörnyűlködött, s közben nevetett is.

— Teruskám, hol vannak a mi gyerekeink? Hazajöttek már?

— Ezek? Régen alusznak.

— Azért ám... Mondja az egyik koma, őnéki gyanús volt már Mindenszentek este, a gyerekek lopkodták a sírokról a gyertyát. Mintha a mi gyerekeinket is látta volna. Dehát én letorkoltam, megmondogattam neki a magamét. Nem úgy neveltük mi... Hiába, te értesz Teruskám a gyereknevelséhez, mindig mondtam. Meglátszik a fiúkon, igaz?

— Hát persze... — Szabóné nagyokat sóhajtott.

— Ilyen marhaságot, ugyan miféle megátalkodott zsiványnak jut eszébe halálra rémíteni a leányokat! Nahát! — Szabó is nevetett. — Ha láttad volna, hogyan menekültek...

A kisfiú rázkódott testvére mellett, egyre hangosabban nyöszörgött, Pista odaütött neki, de ez sem használt. Erre egyszerűen befogta a száját, és húsz, harminc, majd ötven darabot ígért neki a régi pénzből, csak csendben legyen.

Mire a szülők bejöttek, elaludtak.

Másnap üzent a tanító a mulasztás miatt. Szabóné kivallatta a gyerekeket, Pista tagadott egy ideig, de hiába. Egész délután térdelnie kellett a sarokban, nem kapott ebédet, de az öccse odacsempészett néhány pogácsát. Csak a gyári dudaszó után kelhetett fel, hogy apja észre ne vegye a dolgot. Hozta a híreket újra, mit tudtak meg a csínyről. Biztosan a legények éretlen tréfája lesz, néhányan bevallották ma a gyárban, hogy tudtak a dologról.

Szabóné mosolyogva hallgatott.

Harmadik rész

FEKETE SZIVÁRVÁNY

I

Az egymást váltó napok megtelepednek vállunkon, kifelé kísérnek az ifjúságból, s nyomnak észrevétlenül a föld felé. Az örömök lehulló virágszirma, a szomorúságok pernyéje ugyan elszállhat a szélben, de az idő láthatatlan súlyát cipelnünk kell. Mikor észrevesszük, hogy ránk nehezedik, felfogtuk az öregség első üzenetét. Loboghatunk a felismerés után — mint a tűz, ha fújják —, de megállít a rendetlen szívverés, az elfúló lélegzet, s mintegy véletlenül, kerüljük az emelkedőket, árkokat. Amint kövesednek bennünk az egyforma évek, kevesebb lesz a hely új élményeknek, s felgyűlnek az oldatlan görcsök, sérelmek, igazságtalan bántások, s időnként kicsapnak, mint folyammenti kutak tavaszi áradáskor... Aki nem akar — vagy nem tud — szabadulni az elmúlt évek terheitől, annak elsorvad a lelke, mint a virág, ha alattomos felszín alatti talajvizek elrothasztották a gyökerét.

Boronyák sokáig nem találta helyét a kizárás után. Az első napokban többször nekiállt, Piroskának magyarázta, mi történt. Aztán eszébe jutott, mennyit beszélt erről már, s elszótlanodott. De önmagában még mindig nem intézte el, kihúzódott a műhelynek használt kamrába, vagy nagyokat kóborolt az erdőben — elbandukolt szinte öntudatlanul a nagy hegyekig — fortyogott belül, mint a hevülő tűzhányó, hangos indulatszavakat mondott, szidta azokat, akik „elbántak" vele. Még a jókedve is visszatért munka közben, s néha majdnem elfelejtett mindent. Egyszer azt hitte, könnyen rendbejönnek a dolgok, aztán csikorgó méreg szorongatta — azok ott Pesten vagy Bécsben nem sokat törődnek az ő dolgával. Sokat töprengett saját múltján — miben is lehet őt hibáztatni? Magában szinte megbocsátott még Rattkainak is. Somorra nem tudott hara-

gudni, az öreg komoran kémlelte őt néhány napig, aztán köszöntek egymásnak, mint azelőtt. Észrevette, hogy Havas tüntetően közelít hozzá a gyárban is — talán a kelleténél többször keresi fel munka közben. Kis szégyenkezéssel dobta ki magából végleg a gyanút: valamikor ő is hitelt adott a suttogásnak, hogy Havasnál egy kicsit hóbort a politizálás, könnyen elmúlhat. Miért tart a munkásokkal? Védte ugyan Havast az ilyen vélemények ellen, de nem valami erős meggyőződéssel. A savgyárban már a falusi munkások is tisztelettel beszélnek róla, s védik az urak ellen, akik kellemetlenkednének neki, mintha nem szívesen látnák idebent. A munkába akart bújni, hegesztette a savmart kádakat, csöveket, de ebbe hamarosan belefásult, soha nem ér a végére, s úgysem méltányolja senki igyekezetét. Havastól könyveket kapott, de az olvasás nem ment. Nagyokat kóborolt ünnepeken az erdőben, eljutott a Bakony gerincéig, ahonnan már alig látja az ember a gyárat, ha visszatekint.

A pártmunka rendszertelen és lanyha volt már az ő kizárása előtt... úgy látta, mostanában egészen elalszik. Havas sokat beszélt a felső vezetésben dúló frakcióharcokról — ezeket Boronyák nem egészen értette. Hogyan lehet egymás torkának menni azért — mikorra valósítható meg a világforradalom, s egy országban kél-e fel a fegyvert szerző munkásság, vagy mindenütt? Viszont feléledtek a szociáldemokraták. A német mesterek, Steigler vezetésével, elővették a régi tagkönyveket, s hozzájuk szítottak a jobban fizetett iparosok a telepen. Nagy szervezkedésbe nem is kezdtek, mert a falusi munkásokat lenézték — de a szakszervezet egészen a kezükbe került.

Boronyák sokáig görcsös gyanúval figyelt minden hozzá közeledőt: mit tud az ő sérelméről, szégyenéről? Persze a telepen, az üzemekben semmi sem változott, a régi mederben folydogált az élet. Egyre kevesebben szítottak a kommunistákhoz, a műhelyiek majdnem mind a szociáldemokratákhoz pártoltak. Oda éppen csak tagdíjat kellett fizetni, más kötelezettséggel alig járt. Nemcsak a forradalom bukott el annak idején, hanem itt a telepen azóta is minden, amit kommunisták szerveztek. A sztrájk is. Lám, becsukták az embereiket. Sokszor eszébe jutott Boronyáknak ezekben a hetekben, hónapokban — az apósa. Ó, bárcsak itthon lehetne. Mennyit beszélt a tanulásról, hogy ez a legfőbb a munkások számára, a tudás ugyanolyan erő, mint a szervezettség. Őrizni kell

az erőt, gyarapítani az ismereteket, s eljön az idő, mikor a munkásosztály leveri a burzsoáziát. De mikor? Havassal kéne erről beszélgetni. A gyárban nem lehet. Kovácsira menjen hozzá? Messze van. S tán azt hihetnék, hogy ő valamit ki akar fürkészni... bár éppen Havas említette a kommunista sejtek elhalását, szendergését. S hivogatták Boronyákot maguk közé a szociáldemokraták, de nem ment. Amíg Balló itthon volt — vele világos volt minden. Mióta kiengedték Boronyákot a csendőrség pincéjéből, egyre borul felette az ég. Hogyan lehetne megérteni azt, ami történt?

Múltak a hónapok, futott az idő a telep felett, színt váltottak az évszakok, s Boronyák önmaga körül toporgott még.

Néhány fröccsöt megivott a kantinban Szabóval — aztán újra Piroskának kellett meghallgatni, mi sistereg őbenne. Eleinte azt hitte ugyan, Piroska talán továbbra is részt vesz valamiben, hiszen éppen Rattkai hangoztatta, hogy nemcsak Boronyák felesége, de Balló leánya is — de maga az asszony cáfolta ezt meg. Kissé amúgy is elmerült az anyaságban, a szülés utáni betegségekkel bajlódott. Nagyra nyílt szemmel hallgatta a férje panaszkodását, de tekintetében ott felhőzött az apja utáni bánat, hiszen édesanyja mindennap rossz híreket hozott... A szerelmük amúgy is megváltozott a gyerek születése után, az asszonyok átalakulnak ilyenkor — Piroska alakja teltebb, asszonyosabb lett, de az arca soványabb, megváltoztak a vonásai... Nem lobogott olyan tűzzel, mint azelőtt. Boronyák először azt hitte, talán az édesanyja közelsége változtatta meg. Észrevétlen jött-ment a leánya lakásában, és duruzsolt, mint a csendes hullámverés... Kimosott a régi Piroskából valamit? Sóhajtozott az asszonyi sorsról, a férfiak nyughatatlan természetéről, a politizálásról, amivel tönkreteszik az asszonyok életét. Hogyan is beszélt erről Balló, a telepre költözésük után? Most eszébe jutott Boronyáknak. „Ilyenek az asszonyok, pajtás! Az ágyadba feküdt, gyereket szült, s azt hiszi, ezzel teljes jogot nyert, a maga képére változtathat téged, mint a rozsda marhat állandóan: változz meg, légy olyan, amilyennek szeretne. Változz meg, mert ráfizetsz. S tudod, mi a szomorú? Ez a piszok világ fellöki az embert előbb-utóbb, s akkor aztán sziszeg, mennyire igaza lett. Ilyenkor kell a legerősebbnek lenned. Persze úgysem érti meg, hogy a bukás ellenére neked lehet igazad. Ne magyarázd neki, reménytelen!" Boronyák akkor tiltakozott az ilyen beszéd ellen, s apósa kesernyés mosollyal

hallgatta. Boronyák hogyan mondhatta volna el, hogy Piroska más, mint az édesanyja, hiszen nemcsak annak a természetét örökölte, az apja szívós lobogása, nyugtalansága is benne van. Ezt az apa azért nem tudhatta ilyen bizonyossággal, mert nem ő nevelte a gyerekeket, legtöbbször messze élt a családtól, s nem vette észre, hogy a távolság nem akadályozza az ilyesmit. A gyerekben igen sokszor éppen a távollevő szülő tulajdonságai fejlődnek ki, mert ő maga is azokhoz ragaszkodik öntudatlanul. Balló ne ismerné a leányát? Ismeri, csak az édesanyja tulajdonságait is látja benne... Mindezt most értette meg Boronyák igazán, ezekben a hónapokban, míg a gyerekét dajkáló Piroskát figyelgette. Nem távolodott el a férjétől, csak megváltoztatta a gyerek, mivel annyira vágyott utána. Figyelt a férje bajaira, panaszkodására, de egyszer csak a gyerekre röppent a tekintete, és bocsánatkérő mosollyal odasietett, babusgatta, s mikor visszajött, azt kérdezte: „Miről is beszéltél, Péter, az imént?" Az urát simogatta, s a gyereket nézte, integetett neki, mintha az értené.

Szűkké vált ruháit Terusnak ajándékozta, aki sokszor meglátogatta — s csak vonakodva fogadta el a ruhákat, mindegyikért hozott valamit... tejfelt, vajat, lekvárt.

Piroska laza kontyban hordta megnövesztett haját, gödrös, barna arcának, nagy szemének kifejezése talán lágyabb lett, fátyolos fényesség önti el, ha a gyerekre néz... Férjére is asszonyosan mosolyog, a csókjai tejízűek. A homlokán az a néhány redő, mintha kisimult volna, nem látszik annyira, mint azelőtt. A szoptatás ideje alatt nem járt be a gyárba.

Egy reggelen megölelte a munkába készülődő Boronyákot, és hozzásimult, s akkor sem bontakozott ki, mikor felsírt a gyerek.

— Dobáltad magad az éjjel, kedvesem, mint régen... tudod... kint az erdőben, azon a télen, a barakkban. Rossz álmok gyötörtek, ugye? Lefogtalak, beszéltem neked, még válaszoltál is...

— Nem emlékszem — dünnyögte Boronyák. Simogatta a borzas asszonyt.

— Elszáll az álom. Ne törődj vele. Kissé igazságtalan vagy. Azt mondod, nincs egy ember se, aki hinne az igazadban. Ha engem nem is számítasz... ott van Havas... vagy az apám. A börtönben sem maradt nyugton, pedig nagybeteg szegény. Az anyám abban reménykedik, most talán megváltozik, még örül is a betegségnek,

oktalanná tette a sorsa, mindig belegabalyodik, mást akar, pedig nem rossz asszony... Én nem akarom, hogy te más légy. Az este kiabáltál ilyesmit. Kívántam tőled valaha?

— Nem... dehát... megértheted, elbeszél az ember.

— Persze, hogy megértem. De azért az anyámat ne bántsd. Őt is meg kell érteni. Neki is megvan a maga igaza.

Boronyák sokáig nézte asszonyát, egyszer csak nagyot füttyentett, ölébe kapta Piroskát, de az asszony dobolt ökéllel a fején, le kellett tenni. Csak annyit mondott kipirultan:

— Csendesebben, Péter... éhes a leányod. Az éjjel többször felsírt, nyugtalankodott, mint te, most végre elaludt, nézd... Egészen terád hasonlít... — A Szabóéktól kölcsönkért bölcsőhöz mentek. — Ilyen készség három is szuvasodott a hodály padlásán, mindegyiket juhászok faragták, — s nézték a könnyein át nevető kisleányt. Boronyákné azt mondta eltökélten: — Megmondom én nekik a magamét. Te meg, Péter, ne hagyd magad. Azonnal meg kell fellebbezned a kizárási határozatot. Nem szentírás, amit Rattkai akar.

— Nem fellebbezek én semmit, ha egyszer... — Olyanformán érezte magát, mint akit elárult az igazság, de nem akarta kimondani a feleségének.

— Megfellebbezed, azt üzeni apám is... Anyám volt nála a múlt héten, rákotötte, hogy megmondja neked. Ő is értesíti a felső vezetést, megmondta előre, ha itt így határoznának.

Nem beszélgethettek tovább, mert jött néhány leány a gyárból. Majdnem minden nap benéztek Piroskához, mióta otthon van a gyerek miatt. Boronyák úgy látta, az asszony eddig nemigen foglalkozott gyári dolgokkal, oda sem figyelve válaszolgatott társnőinek, ha előhozták az üzemet, de most leültette őket, s közölte, nemsokára megy dolgozni maga is.

A gyárban ő maga ezután sem vett észre változást, pedig gondosan figyelt mindenkit, aki tudomást szerezhetett a dologról. Belemerült a munkába, dolgozott, a műhelybe, a raktárba is inkább a segédmunkást küldte.

Kemény téli szelek süvöltöttek a Bakony felől, megfagyott a hó teteje, ha beszakadt, alig tudta kihúzni az ember a lábát. Az erdő, a határ szűzen fehérlett, csak kusza csapások mutatták a didergő vadak vonulását. De a telepen s bent az üzemben füst, korom,

műtrágya, kiloccsanó savak igen hamar beszennyezték a fehérséget. A kazánház körül elolvasztották a fehér gőzfelhők, aztán ha a lucsok jéggé fagyott, néhányan elcsúsztak rajta, különösen, ha ráesett éjjel egy kevés hó újra.

Egy este, fizetés után elment az anyósához.

Ballóné sűrű gőzben hajladozott a kis konyhában, sebes öklével verte az iszamos habot, mosta a telepi urak szennyesét. Éppen Babarczy koronás, monogramos ingeit csapkodta a teknő szélén. Fáradtan a vejére nézett, s Boronyák most fedezte fel, hogy ugyanolyan szemei vannak az idősödő asszonynak, mint Piroskának. Kissé elhízott, petyhüdt termetén lógott a feslett, fakó ruha, átázott a kötényen keresztül is.

— Mama, hoztam néhány pengőt, segítségül... A segélyt már nem én intézem.

Ballóné lerázta karjairól a habot, megtörülte kötényével fehérre ázott, lyukacsos kezeit, s elhárította a pénzt.

— Tedd csak el, fiam, jó lesz az nektek. Mi megleszünk. Mindig van mosás, keres a két kisleány is, segítenek a kaszinóban Dukánénak... tartja az a rokonságot, beszerezte a két gyereket. Magatokra legyen inkább gondod. Somor elhozta a segélyt, éppen délután.

— Mit mondott? Engem említett?

— Nem. Összevesztél velük, azt úgyis tudom, beszélik a telepen az asszonyok. S hogy iszol... Péter, légy tekintettel a családra... Nem mondom én, néha egy pohárral lehet, magam is ráehültem, az tartja bennem a lelket, de ne légy kantinlakó, mert Piroska abba belepusztulna. Nekemjött valamelyik este, mert szóltam, pedig én nem avatkozom a ti életetekbe, elég cipelni a magamét. Tudod, milyen ember az apósod?

— Tudom. — Boronyák arcára rátelepedett a gőz, törülgette magát zsebkendővel, s kissé meglepődve figyelt a teknőnél támaszkodó anyósára, üldögélt a rozoga konyhaszéken, néha az ólomszínű ablakra tekintett, csorgott azon lefelé a szennyes lucsok... Az árva villanykörte mintha magasabbra emelkedett volna felettük a fojtó homályban. Az ajtót nem lehet kinyitani. Csikorgó hideg lett ma estére. Zúgott az erdő, elnyomta a gyár hangjait.

Az asszony egyhangú ringással mosott tovább. Ütemesen csapkodta öklével a ruhát, egészen elborította a gőz.

— Azt mondja... ez a Somor... baj van az urammal... A börtonben se nyughat... Az isten világosítaná meg szegényt... Idekint teljes életében... az urakkal viaskodott... Most meg Somoréknak... nagyon csúnyát üzent... temiattad fiam... Hát ezt nem lehet érteni... Senkivel nem fér... Lehet, hogy pénzt nem hoznak már... Dehát nem kell a segélyük... Megsegít a jóisten. Itt volt a plébános úr, elpanaszkodtam neki... Somort nem említettem... Folvesznek a gyárba, megígérték az urak... Keresek én a családnak... Életemben a teknőt támasztottam... Mindig így volt. Megevett engem az élet... Ez a sorsom... Megmondtam Piroskának: Összeilletek az uraddal, most is pártolod... Én nem bánom... olyan életed lesz, mint nekem. — Az asszony sírt már, Boronyák döbbenten nézte.

Egész testét kiverte az izzadság, felállt, mormolt néhány vigasztaló szót, a pénzt az asztal sarkára tette, és gyors léptekkel kiment. Elhatározta, látogatójegyet kér, és meglátogatja az apósát. Egyszer már elutasították, de megpróbálja újra. Kint a csikorgó hidegben megtörülgette magát, s begombolta keshedt télikabátját.

Mégis bemegy a kantinba, megiszik egy pohárral, didereg a belső része. A közon át ment a hóba vájt keskeny úton, és Somorral találkozott. Súrolták egymást az öreggel, morranó köszönéssel kerültek, Boronyák egyik lábbal a hóba lépett. A kantin előtt csendőrokbe botlott. Azok barátságosan fogadták kényszerű biccentését. Ettől újra a régi hangulatba esett. Ezek is sejtenék vagy tudnák, ami történt? Soha nem érzett dühroham kerülgette, ölni tudott volna, reszketett... Azért is körülfutott a telepen, jól az emberek szemébe nézett. Az erdőszélen ácsorgott egy darabig, amíg meg nem fázott... Ha Rattkaival találkozik, biztosan nekiment volna.

Nem tudott megnyugodni. Hazarohant, mert nagyon átfázott, de egyre gyötrődött, visszaemlékezett a csendőrség pincéjére, az embertelen szenvedésekre... Most szúródott először beléje, csak nem árult el valamit öntudatlanul? Igaz, szokott álmában beszélni, Piroskának még válaszol is. Az elmondja reggelenként, és jót nevetnek rajta. Mióta ez a... szerencsétlenség érte, rosszabbul alszik, s Piroska többször felkeltette éjjel is, nyugtatgatja, mint a beteg gyereket, egymás karjában alszanak el. Mozdulatlanul hozzásimul az asszony, ilyenkor könnyű az ölelése, mint a pihe. S ha

nem tud aludni, Piroska is ébren piheg. Néhányszor azon kapta, hogy sírdogált éjjelente. Megdöbbent. Ennyire rosszul áll ő — s szegény asszony a lelkére vette? Hát jó arcot mutatott nappal, legénykedett, fütyörészett, hanem Piroskát nem tudta becsapni. Közben állandóan döngetett sorsa falán, mint a fogoly, de választ nem kapott sehonnan.

Megint elutasították a kérését, nem látogathatta meg apósát. A csendőrtiszt-helyettes közölte ezt vele — s közben barátságosan érdeklődött, hogyan érzi magát? Még a családi dolgait is firtatta.

Rattkai valósággal barátságosan bánt vele, egy zavart, négyszem közti beszélgetésben arról mormogott, hogy őt a párt érdekei vezetik, s ha a kizárás igazságtalan volt, még jóvá tehetik. Somor továbbra sem változott, komoran kémlelte Boronyákot, mormogva fogadta a köszöntést, de a gyerekei sokkal jobban lekapták a sapkájukat, mint azelőtt. Az üzemvezetőség kétszer is megdicsérte a munkájáért, és felajánlották, dolgozzon a központi műhelyben. Azelőtt szívesen elfogadta volna ezt — most visszautasította. Mutatta a feleségének, semmi baj sincs... Valóban magához tért egy kicsit. Szabóval keveset beszélt. Majdnem minden nap bement vele a kantinba. S megittak egy fröccsöt, néha kettőt.

Mégis végére kell járni a dolognak. De nem jól fogott hozzá... Átment Bugyogóba, felkereste régi ismerőseit, panaszkodott, magyarázott — felutazott Pestre, kapcsolatot keresett, hogy ott mondhassa el a méltánytalanságot. Nem sikerült. Megértette, hogy talán még rontott is a dolgon, és nagyon elkedvetlenedett. Mit csinált ő tulajdonképpen, hogy ott Pesten elhúzódnak tőle, mint a bélpoklostól? Tudhatnák, hogy semmi köze a... csendőrséghez, kerüli őket itt a telepen is... s a régi élete, munkája, semmit sem számít?

Steigler bizalmaskodott vele, s érdeklődött, volt-e tagja valamikor a szociáldemokrata pártnak? Ha a mesterek nincsenek bent valamennyien, talán gondolkozott volna, belépjen-e? Jólesett volna éppen ebben az időben — tartozni valahová.

Furcsa változáson ment át máról holnapra, minden régi barátot került. Ha egyszer nem akarnak hinni Boronyák igazában — s keserűségében nem vette észre, hogy igazságtalanul ítéli meg az embereit. Az egyik nap hegesztett olyan tempóban, mintha fel sem akarna egyenesedni, Havast erőszakolt mogorvasággal riasztotta el.

Aztán másnap nem törődött semmivel, kószált a gyárban — elment a sárga kezű leányok felé is... olyan hegesztéseket végzett el, amelyek ráértek volna még.

Szabónak azt mondta, ne csináljon több adósságot a kantinban, elhúzódott tőle, s egyedül lopakodott be esténként... Szorongatta a fröccsöspoharat a füstös zsivajban, s részt vett a beszélgetésekben, ha belevonták. Most értette meg igazán az apósát, aki beszélt neki régebben arról, mi vonzotta őt az italozó helyekre... Két fröccs után másképpen látta azokat az embereket — akiket eddig lenézett. Nem is olyan rossz emberek. Néhánynak még fizetett is. S Piroskával nem tudott elszámolni fizetéskor, összevesztek, mire kirohant a házból. Ezt megbánta másnapra. Hát a legközelebbi fizetéskor beállt a kantinban a „borítékjavítók" közé. Ceruzával írják be az irodán a keresetet, a levonásokat s a végösszeget. A kantinozók régen kitapasztalták már, mit kell tenni. Itt végzik el a fizetés napján a kecske lábú asztalokon. Kifizetik az adósságot, s hogy az asszony kevesebbet veszekedjen, megkorrigálják a borítékot. Dolgozik a radír, kevesebb keresetet, több levonást írnak oda — s valahogyan eligazodik a dolog, otthon még segítenek is átkozódni az asszonynak... Közösen szidják az urakat. Régi nóta ez. Korábban Boronyák maga ment az irodába, hogy legalább tintaceruzával írjanak a tisztviselők, hogy ne lehessen radírozni — de az igazgatóság nem törődik ilyesmivel. Jobb is — mert akkor nem lehetne javítani. Így meg nem kell annyit veszekedni az asszonnyal. Boronyák éppen csak néhány pengőt javított ki, ezt észre sem veszi Piroska... A többiek megszokottan dolgoztak a borítékokkal. Van néhány ügyes ember, ezek egy fröccsért eligazítják az ügyetlenebb, félősebb emberek borítékjait. Az asszonyokat úgysem engedik be az irodába — meg aztán melyik merne panaszra menni?

A fő borítékjavító — Pásztói volt. Boronyák is mosolygott rajta, milyen ügyesen eligazítja a számokat, s ő ingyen dolgozott, önzetlenül. Boronyáknak ő adott tanácsot, s odakölcsönözte hegyes ceruzáját. Koccintottak aztán, s kiderült — Pásztóit is félreismerte eddig.

Mindenről el lehetett vele beszélgetni. Régi szervezett munkás ő, csillogó szemmel beszélt Boronyáknak néhány bérharcról. Aztán minden átmenet nélkül szidni kezdte Babarczyt... Őt megtették csoportvezetőnek itt, s a szociális titkár berendelgette, kérdezgette...

Ő meg bedűlt neki kényszerűségből. Dehát mit tehetett volna? Innen már nem rúgatja ki magát, volt eleget munka nélkül. Gyors, szapora beszéde körülfolyta Boronyákot, s ő a negyedik fröccs után nem is találta ellenszenvesnek Pásztóit. Sok közös ismerősük volt a kubikosok között, kiderült, voltak közös munkán a Körös mentén, dehát sok ezren talicskáztak ott, nem ismerhették egymást. Pásztói elmondta, ő úgyis túljárt Babarczy eszén, fontos dolgokat nem mondott meg neki... különben is csak azt hajtaná a hülye, ki rokonszenvezik a kommunistákkal? Minden csoportvezető bejár hozzá ugyanígy — miért csak őt, Pásztóit hibáztatják ezért? Nem olyan nagy ügy az egész. Erről a telepről nem mehet már tovább, muszáj megállapodnia... Jól tudja ő, miért harcolt a munkásság, de ha egyszer nem sikerült, mit lehet tenni?

Erővel elfogadtatott még egy fröccsöt Boronyákkal. Közelhajolva suttogott: lám, róla is mindenki azt beszéli, hogy besúgó, pedig nem igaz! Mit tehet az ember mendemonda ellen? Őt, a csoportvezetőt, Babarczy akármikor berendelheti, akárcsak a többieket. Csak ő elmondta az embereknek, mire vigyázzanak, azért lett rossz híre. A többi csoportvezető hallgat. Nem szabad az emberekkel jót tenni, ráfizet az ember. Csippentgetett, magyarázott, s új fröccsöket kért. Tekintete merev volt már, elcsuklott sebes beszéde. Boronyák szíve elszorult: ezzel az emberrel barátkozzon?

Egyszer csak arra eszmélt Pásztói, hogy Boronyák elment már, hát másoknak kezdett magyarázni, de nem kezdte előlről, mondta a folytatást éles csuklásokkal.

*

Amint belépett Boronyák a nagy öltözőbe, hogy beszélhessen Szabóval — hirtelen csend lett, éppen akkor szakadt el a gőzduda rekedtes búgása is.

A rozoga padokon dideregve húzták le magukról a savas rongyokat az emberek. Hűvös volt a beton falú, sivár helyiség. Szabó pirosan fordult feléje — nézte glicerinszagú gyári ruháján a széles szíjat, ezt a vörösből hozhatta. Váratlanul felcsattant Pista hangja:

— Nem sunyin, hátmögött kell ugatni! Ki a színnel! Álljon elő, aki Boronyákot besúgónak meri nevezni... S cibálta magán a viselőnadrágot, nagy rántással igazította a szíjat. — Kinek volt az

előbb olyan nagy pofája. Szembe beszéljen! — Régi csajla kalapja megvan, olyan felemás Szabó kinézése még mindig a munkások között.

Somor mozdonyvezető dünnyögött, s el akart osonni, de visszalépett. S megállt a küszöbön, nyugtalanul tekingetett.

— Aki szembe mondja, hol van egy ember? — Szabó fejébe csapta gyűrött kalapját. Hangtalanul Boronyák mellé lépett, keményen kezelt vele.

— Itt vagyok, megmondom én. Azt, hogy beszélik, de lehet, hogy nem is igaz. — A vékony orrú, kissé púposnak tűnő Pásztói hetykén nézett rájuk. Kintről hangzott Steigler közelgő kiabálása. Halszeme mereven fordult a lapos, vaskeretes, homályosra mázolt ablakokra. Mióta előmunkás, nyakkendőt köt, de mindig félrecsúszik neki.

Többen cigarettára gyújtottak, s lesték a fejleményeket. Ami történt — arra nem számítottak.

Szabó megperdült, s Boronyák karját el sem engedte először, Pétert a falhoz tántorította. A másik kézzel úgy vágta pofon Pásztóit, az előmunkás az ajtónak esett. Amint visszapattant onnan, jobbról, balról megtámasztotta még. Letörölte keze fejéről utálkozva a vért, s azt sziszegte:

— Ezt már régóta tartogatom! Most megkaptad. Megfordult lassan, körülnézett. A falusi munkások szótlanul készülődtek, volt, aki még a ruhájával bajlódott, nem fejezte be az átöltözést. — Halljuk, kinek van még baja Boronyákkal? Most egy füst alatt elintézhetjük, itt az alkalom!

Senki sem szólt, de minden arc mondott valamit Szabónak. Steigler nem tudta egészen kinyitni az ajtót, mert a betonpadlóra csúszott Pásztói a sarokba szorult. Behallatszott, hogy értetlenül káromkodik németül.

Pásztói kapkodva feltápászkodott, felrepedt szájjal panaszosan nézett éppen Boronyákra.

A mester bosszúsan nyomult be, s hozta az esőt tépő hideg szelet.

— Was? Ti temetésre mész? — Akkor pillantott a csúfolt arcú Pásztóira. Meghökkenve nézte, hogy zsebkendővel törülgeti a vérét. — Hát te?

Pásztói gyűlölködve mutatott Szabóra:

— Megtámadott ez a gyilkos! Panaszt teszek, mester úr! Itt

vannak, mindenki a tanúm... Beszélgetünk, ez meg se szó, se beszéd, nekem jött. Látták valamennyien. Pedig nekem a szakszervezeti küldött mondta.

Steigler szigorúan összepréselte húsos ajkait, elzárta aranyfogait. Somor mozdonyvezetőhöz fordult, mert a legtekintélyesebbnek ítélte a falusi munkások között.

— Mit láttál?

— Semmit se láttunk — dünnyögte Somor. Megigazította zsinóros kerek sapkáját, s kilépett a szélbe, a sötétedésbe, most már úgy látszott, sietős neki.

— Halt! Donnerwetter!

Somor visszaszólt, de már nem látták.

— Pásztói mindenkit előzni akart, megbotlott, vagy mi... és neki az ajtónak. Miért nem vigyáz? Elérte a baj, ő a hibás.

Szabó arcán furcsa farkasmosoly villogott, megpattant benne a feszülés, lassan elengedte magát, és megfogta újra Boronyák karját.

— Ti beszéljetek, mind! — Steigler hangja valamivel barátságosabb lett.

A munkás, aki soha nem akart tagdíjat fizetni a szakszervezetben, de gyűjtéskor megadta, és egy zsák krumplit ajánlott fel a sztrájkalapra, Szabó lábára lépett, Boronyákra kacsintott és azt mondta:

— Berúgott ez a nyavalyás, aztán hazudozik! Egyszer a kubikosok megverték, talán még azt mondja. Vagy eleredt az orra vére. — Megállt a küszöbön, s a fejét csóválta. — Ejnye Pásztói, lámpával járj, ha nem látsz sötétben... Menjünk, halljátok, itt náthát kap az ember.

Sorjáztak kifelé a munkások, elmentek Steigler mellett, és csak úgy bajusz alatt mormogták:

— Úgy van, ahogyan Somor mondja...

— Még Boronyák se bántotta. Pedig attól érdemelne valamit.

— Orvoshoz menjen, ne panaszra.

— Jó, hogy a feje egyben maradt.

— Nem itt az öltözője, minek kevereg idegen helyen.

— A szomszéd kutyáját bottal köszöntik.

Dünnyögtek a mesternek, közrefogták Szabót, Boronyákot, és ballagtak a kapu felé. Azt még látták, hogy Steigler és Pásztói Babarczy irodája felé tartanak.

A lábra lépő cimbora odasúgta Szabónak:

— Te meg kurta nyakú, máskor tedd zsebre az öklödet, mert éhkoppon marad a család... hallod? Az istenedet, jól odasóztál neki. Lesd meg a sötétben, számolj vele tanúk nélkül, még kést is verhetsz a szügyibe... de így? Máskor több eszed legyen. Ha nem jár elég szaporán a kezed, szólj inkább, neked segítünk. Akár lepedőbe dobáljuk az ilyeneket...

Boronyák észrevétlenül kisodródott a tömeg szélére — mindenfelől özönlöttek sötétben a kapu felé — s könnyes lélekkel gondolt Szabóra. Lassan ballagott hazafelé, egyedül. Sokan elhagyták a sötétben. Hintáztatta a szél az útközép felett dróton lógó villanylámpákat, s a villák kertjében táncolt a bokrok között az őszi szél.

A kantinnál a falusiakba ütközött.

— Szabót beszólították az őrsre. Már telefonáltak az irodából — mondta izgatottan a sovány munkás, aki Pásztói megverése után először szólt, s úgy pártolta őt és Pistát. — Néhányan visszajöttünk, mert azt mondja a tiszthelyettes, csak pár perc... hát annyi időnk nekünk is van. Megvárjuk a kantinban ezt a kurta nyakút, utána kiabáltam.

— Én is magukkal maradok... — mondta döbbenten Boronyák.

— Az nem volna jó... Mert odanézz csak, csámborog erre ez a Pásztói, és mi meglehet, szót váltunk vele. Jobb, ha hazamész, öcsém! Ha szükség lesz rád, majd üzenünk. Helytállunk mi érted meg Szabóért ne búsulj. Különben se lesz az őrsön semmi, csak firtatják egy kicsit, hogyan ment az ajtónak az a talpnyaló... Megmondtam a többieknek, a szavuk meg ne változzon, mert... azt mi bakonyiak nem szeretjük. Ilyen a szokás. No, eredj szépen haza, ez a mi ügyünk itt.

Mint izgatott méhraj, középen helyezkedtek el a kantinban a söntés előtt. Arcán két tapasszal hamarosan belépett Pásztói, mintha őket keresné, úgy nézelődött. Kért egy fröccsöt, és kedélyeskedve fordult a falusiakhoz:

— Hogy vannak emberek?

— Nem a kutyák gondja — mordult valaki. A többiek mozdulatlan arccal álltak. Aztán kérdéseket dobáltak feléje:

— Ugyan mi történt az orrával? Csak nem a méhek csípték meg? Ki ragasztotta be az orrát ilyen csinosan?

Pásztói hunyorgatva ivott, aztán még egyet kért, és legyintett.

— Semmi ez! Majd megkapja Szabó, leszámolják. Persze lehet, hogy nem történik baja, mert félnek tőle az emberek, nem tanúskodnak ellene. Nem tudják, hol van most?

— A csendőrségen, mintha nem tudná.

— Orrában, fülében vatta van, nem hall ez, hagyjátok.

Pásztói megrándította a vállát.

— Maguk tudják, hová jár a barátjuk. — S elfordult.

Valamennyien megértették a célzást. Néhány vendég volt még a kantinban, oda se figyeltek. Később a csendőröknek is csak annyit tudtak mondani, hogy Pásztói egyszer csak a tömeg közepén lökdösődött, kiabált.

— Halljátok, az anyánkat szidja!

— Engem megütött, fékezzétek meg már!

— Ki kell lökni innen!

Ütötték, lökték a forgolódó embert, s kitaszították a kantinból. Nagyot puffanva zuhant le a betonlépcsőkön. Szabó kikerülte, és jött be a cimborákhoz.

Babarczy hamar végzett a kivizsgálással; egyetlen tanú sem akadt, aki látta volna, hogy Szabó megverte Pásztóit. Egyik azt állította, ott sem volt az esetnél, a másik szerint a panaszos az ajtónak esett. A végén akadt egy falusi, aki egyenesen azzal kezdte, hogy Pásztói akart verekedni, azt senki sem bántotta. A kantinbeli dolog a csendőrségre tartozik. Az mindenesetre látszott, hogy Pásztói kiesett az urak kegyéből, hírlett, hogy a csoportvezetésről is leváltják. Most feléje fordult néhány munkás rokonszenve, és hibáztatták Szabót is, nem kellett volna nekiesni... Végre is, mit mondott Boronyákról? Amit a telepen sokan beszélnek. Azt is úgy, hogy magával hasonlította össze a mendemondák, pletykák ellen. Lehet, hogy ez a Pásztói rendes ember — a fene ismeri ki magát mindenben. Az órabért bőven írta fel mindig az embereinek.

Szabó eleinte azt hitte, talán elbocsátják a gyárból, el volt készülve erre, még a csendőrtiszthelyettes is említett ilyesmit. Egye fene, elmegy Bugyogóba. Már azt hitte, elmúlt a vész, mikor a szakszervezetben fegyelmit indítottak ellene. Új vezetőség volt néhány hónapja, a műhelyi iparosokból. Van olyan közöttük, kemény gallért hord hétköznap is, és a nyakkendőt nem teszi le munka közben sem. Ezeket úrnak szólítják még a mérnökök is, bár nem tekintik

egyenrangúnak. Beidézték Szabót, és szigorúan kérdezgették, miért verte meg Pásztóit? Egyikük az öltöző felé járt, mikor az eset történt, maga is látta, bár az irodai vizsgálatnál nem szólt. Felvettek egy jegyzőkönyvet, aztán a következő szombaton újra szóltak. Azt firtatták egyre: nem Boronyák bérelte-e fel Szabót? Vagy a többi, akik a kommunistákhoz húznak? Mert az értelmes és józan szervezett munkásság elítéli az ilyen akciókat. Szabót elöntötte a lassú méreg, egyszerre megértette, mit akarnak tőle... Odacsapta a tagsági könyvét, és nagy hangon bejelentette: kilép a szakszervezetből, hagyjanak neki békét! Első lódulásában Boronyákhoz futott volna, de meggondolta útközben, Péter olyan furcsa mostanában... mintha kerülné őt. Hazasietett, s a kapuig elfüstölögte az indulatok nagyját. Mit gyanúskodnak ezek a szocialista iparosok a Péterrel? A feleségének elmondta, de Terus sem tudott választ adni.

Kissé megriadt a következő napokban. Péter kerüli, a szakszervezetet maga hagyta ott, sehová nem tartozik immár? Hát aztán?! De így mégsem lesz jó... Vissza kéne menni, hogy nem úgy gondolta. Belépett hát a műhelybe, de a keménygalléros lakatos nagyon fagyosan fogadta — Szabó erre sarkon fordult, és elhatározta, ezek ugyan nélküle öregszenek meg! Most már vége. Ne gondolják a nyakkendős urak, hogy a szegény falusi embert kinézhetik maguk közül. Jóleső kárörömmel hallotta, hogy még negyven falusi visszadobta a könyvét fizetéskor. Akik a verekedésnél ott voltak, valamennyien kiléptek. Úgy kell a műhelyi uraknak! Híre futott a falusi munkások között, hogy a kommunisták vezetőit elzárták az urak, de most már bomlik a szakszervezet is. Csak a műhelyi urak maradnak benne.

Szabó akkor hökkent meg egy kicsit, mikor hallotta, hogy a falusiak legtöbbje azonnal belépett a frontharcosok közé, mikor a szakszervezetet otthagyta. A faluban a katonaviselt gazdák szervezték a volt katonákat, akik megjárták a világháború frontjait, itt a telepen meg — nem Babarczy, mint először hírlett, hanem éppen a mesterek, műhelyi iparosok. Azok is voltak valamennyien katonák. Gyorsan nőtt a frontharcos szervezet. Tagdíjat nemigen kértek, s azt ígérték, akik harcoltak a háborúban, sok kedvezményhez jutnak. A jobb állásokba, könnyebb munkákra őket veszik fel először a gyárba, a faluban meg összeírták a földigénylőket. Azt mondták, a volt katonáknak adnak. Az utolsó pillanatban gondolta meg magát — mi baj

lehet abból, ha elmegy az összejövetelre, Veszprémbe? Semmi. A telepről sokan feliratkoztak. Adtak jegyet a vasútra, s a Koronavendéglőben volt a díszebéd. Úgy hírlett, hogy minden falu kivonul a vármegyéből, s kiderült odabent, ez nem igaz. Sok falu nem képviseltette magát. Néhány módos gazda feszeskedett a fehérabroszos asztalok körül, meg az urak. Bugyogóból alig néhány munkást tudtak becsábítani. A telepiek lehettek vagy harmincan. Egy gróf mondott beszédet, elmondta, mi a kötelessége a frontharcosoknak: szembe kell szállniok minden hazaáruló vörös agitációval. Szabó először nagyon bánta, hogy eljött... de aztán ivott néhány pohárral, s felbukkant benne a dac: ha egyszer mindenhonnan elmarják őt. Egy kövér kanonok után Babarczy mondott pohárköszöntőt. A józan magyar munkásságról beszélt. Húzta a cigány veszettül, és Szabó fülébe Pásztói duruzsolt. Jobb volna az összekoccanást elfelejteni, béküljenek ki. Szabó felemelte a poharát, de olyan tekintettel nézett Pásztóira, abba belefagyott a szó.

Babarczy jött oda, bíztatta a munkásokat, bátran felkérhetik az úrihölgyeket táncra, Szabónak a főispán fiatal feleségét mutogatta. A hosszú, tükrös teremben ropták már a csárdást az urak. Sok volt a katonatiszt, s a civilek mellén is hintáztak a kifényesített háborús kitüntetések.

Szabó nem ment táncolni, akkor meg a plébános úr karolt belé, és újra kezdte a régi nótát a templombajárásról. Szerencsére jött a püspök, és elszuszogott mellőle, a kézcsókot nem mulaszthatja el, még itt sem.

Hiába ivott a borból, nem lett mámoros. Külön nem mehet haza — bár ez volt az első gondolata — Babarczy egyre a kijáratot figyeli. Ő egyébként tiszti uniformisban feszített, pengette a sarkantyúját a főispánné előtt.

Mikor a táncot megunták, háborús nótákat rendeltek a cigánynál, majd felállva, vigyázzban énekelték a mulatság végén:

„Hiszek egy Istenben
Hiszek egy hazában
Hiszek Magyarország feltámadásában
Amen."

*

Egymással szemben ültek két fatuskón. A pókhálós falon kosaras égő, a keskeny padon szerszámok, satu — zárak, órák. Boronyákhoz igen sok régi sétálós szerkezetet hordtak a környékbeli falukból, mióta itthon barkácsol — mint a többi telepi iparosok —, elterjedt, hogy valóságos szakértője a falióráknak.

— Nem tagadom, Pista, nagyon jól esik, hogy miattam történt... De mégsem helyes. A barátságot köszönöm. Tudod, a baj kipróbálja az embereket. Mégis bánt, hogy így esett.

— Mondom, mit ugattak a hátad mögött. Nem tűrhettem.

Boronyák előregörnyedt, arcát térdére támasztott karjára engedte, de a tekintete Szabót kereste.

— Nem akartam elmondani neked, dehát az egész telep ezt rágja. Engem forma szerint kizártak a pártból.

— Nemcsak ezt terjesztette az a nyüsztő alak...

— Tudom. Csakhogy a pártból olyan indokkal távolítottak el, hogy besúgó vagyok.

Szabó szája kissé nyitva maradt a csodálkozástól:

— Mégis igaz hát? Ezt nem gondoltam. De ki hiszi el? Az úristenit az édesanyjának, széthasítom a fejét, aki a nyelvét terajtad köszörüli! Énrám azt mondhatnak, amit akarnak, mert hallom, nyálaznak... Köpök rájuk. Ismernek a földiek, otthagyogatják ezt a jöttment társaságot! Úgy kell nekik.

— Ez az, Pista... Nem szabad, ne engedd.

— Miről beszélsz, Péter, mit ne engedjek? Ha egyszer beléd rúgtak, mit fájdítod a fejedet? Hagyd őket a fenébe!

— A telepet nem hagyhatjuk itt, s még a falusi munkások se futhatnak el. Itt kell dolgoznunk és élnünk, ez van kiszabva.

— Lehet élni a kommunisták nélkül is. Ha egyszer nem becsülik meg a magunkfajtát. Maradjanak maguknak. Idehallgass, Péter... Odasóztam a Pásztóinak, aztán Veszprémben a frontharcosoknál viszketett a tenyerem, lehet, hogy adok még neki... Ha téged kizártak, nekem semmi keresnivalóm. Én nem kuncsorogtam körülötted, mikor nagyon rágtad a habot, olyankor jobb az embernek magában, tudom magamról, pajtás... Ne csinálj úgy, mintha elfelejtetél volna mindent. Ezek itt sároznak téged, de én vettelek a karomba, mikor a csendőrök elengedtek. Össze voltál törve, azt hittem, nemsokára kiharangoznak. Orvosoltunk Terussal. Nem tudtak semmit rádbizonyítani, hát elengedtek, mert tartottad a szád... De

én tudom, mit tettek veled. Ismerjük ezt, cipeljük néhányan a kezük nyomát... Te súgtál volna be a csendőrségnek? Az embereik bélyeget viselnek a telepen. Elsorolom neked akár én, hogy kik azok. Ha ezt nem tudják, nem értik az elvtársak — rúgd ki az ajtó sarkát, aztán megvan! Én veled tartok. Ha itt nem jó, menjünk Bugyogóba, engem hivogattak. Az anyjuk jóistenit, a telepet szétverem érted! Nem hagylak, édes cimborám!

— Ne ezt hajtsuk, Pista, mert vége nem lesz. Értsünk szót. Itt volt nálam Somor... Te ezt nem értheted, milyen nagy dolog, rászánta magát az öreg. Könyörgött, hogy beszéljek veled, mert csak énrám hallgatsz.

— Bökd ki hát, mit akarnak?

— Nézd. Pista... Ezek nem rossz emberek, komolyan hiszik: amit felülről elrendelnek, az helyes. Azt állították, amikor ítéletet mondtak felettem, hogy nemcsak én vagyok gazember, hanem — engedj meg és maradjon közöttünk — te is...

— Megkeresztelem én az öreg masinisztát is, ha csak ez hiányzik neki. Megcsúfolom úgy, hogy három orvos kétségbeesik felette, mire összefoltozzák! Az istenit az értetlen fejének!

— Ne tüzelj. Amikor az a dolog volt... azt hitték, így van, veled meg velem. Most már nem hiszik annyira... Gondolom, különben nem jött volna ide az öreg. Ismerem — becsületes munkásember. Az én segítségemet kérte. Tudod, egészen kiszorulunk ebből a szocdem szakszervezetből, nincs már semmi befolyásunk.

— Mit akartok? — Szabó mogorván mosolygott.

— Hogy te menj vissza a szakszervezetbe. Akkor visszamennek a többi falusiak is. Nem jól van így, mert a kilépők mind elmennek frontharcosnak, Babarczyhoz... Megint nem fizettek tagdíjat vagy harmincan.

— Hát ne fizessenek. Mit tehetek én? Ha egyszer nem vagyok jó nekik? Ezeket az embereket én szerveztem be, mikor a házhelyügy volt. Hallgatnak rám, jobban, mint őrájuk. Lépjen csak ki mind. Felrobbantom azt a szakramentomos szakszervezetet. Az öreg Somort meg felpofozom.

Boronyák sokáig hallgatott, sóhajtozott.

— Látom, nem akarsz érteni. Azt mondod, ezeket te hoztad a mozgalomba?

— Azt én. Nem így van?

— Talán. De egyet ne felejts... téged meg... én hoztalak Pista. S ha a falusi munkások tartoznak neked valamivel, te akkor nekem tartozol.

Szabó felugrott.

— A büdös isten ért téged, Péter, védenéd őket?! — Egész teste megfeszült, tovább kiabált volna, de benyitott Piroska, vacsorázni hívta őket, s úgy tűnt, mintha Péter szemében könnyek fénylenének.

Megcsendesedett, nem akarta az ételt elfogadni, de az asszony is kérte, hát evett velük. Vacsora után Boronyák cinkosan ráhunyorított:

— Megiszunk egy fröccsöt. Akad nálam pár krajcár ezekből a javításokból. Máma vittek el két órát. Gyere Pista!

Piroska nem szólt, a kisleányával volt elfoglalva.

Szabó Pista úgy viselkedett a kantinban, mint az elszabadult tűzláng. A harmadik fröccs után Péternek kellett lefogni, mindenáron verekedni akart, széket forgatott a feje felett, menekültek előle. Végül ráültette barátját arra a székre, és egy karral a levegőbe emelte. Azonnal körülfogták őket, fogadásokat kötöttek, s szörnyülködtek: hol van ekkora erő a vékonynak tűnő emberben? Hozattak italt, és nem engedték őket fizetni.

Később helyet csináltak a pult előtt, és Pista minden jelentkezőt kirántott az állásából, amíg Péter ötöt számolt. Még Steiglert és a vele bejövő német főmérnököt is, aki tüntetett vele, hogy munkások közé is jár, és erőszakoskodott, jelentkezett az erőpróbára.

A kantin közönsége tapsolt. Boronyák szemében ismeretlen szomorúság sűrűsödött, hiába próbált beszélni Pistával, meg sem hallgatta. S a legrosszabb, hogy magában ő is egyre jobban igazat adott a jó barátnak. Valami zuhant benne lefelé, s nem tudta megállítani.

A megivott fröccsök nem tették mámorossá, mint Pistát, csak a bánata lett súlyosabb. No, majd holnap beszél vele, lehetetlen, hogy ne értse meg, mi fáj Somornak — és neki is.

Többször felkereste a szakszervezet ügyében, de Szabó szemében soha nem tapasztalt eltökéltség izzott: övele nem lehet kukoricázni. S nincs semmiféle komaságban ezekkel a telepiekkel, most legalább megfizet nekik. Megmondta: örül, hogy Boronyákért is fizethet.

Senki nem tudta a vezetőségből, mi történhetett, a falusiak egyre jobban hangoskodtak, nem fizetnek a szakszervezetnek, igaza van Szabó Pistának. Többen lemondtak a bizalmiságról.

Szabó minden nap bement Boronyákkal a kantinba, mert a múltkori vendéglátást vissza akarta fizetni. Új cimborákat szereztek a koccintgatásban.

Magától eszmélt fel, mert Babarczy nyilvánosan megdicsérte név szerint, hogy a józan magyar munkás nem tűri a vörös szakszervezeteket. Rögtön visszazengett benne Boronyák minden érve. Megdöbbent. Mert a frontharcos vezetők szónoklatait sem felejtette el. Aki innen menekül, az a másik oldalra sodródik, nem lehet másképpen? Miféle törvénye van a telepnek?

Senki sem értette, mi történt, Szabó Pista tántorogva ment haza néhány estén a kantinból. De nem fogadta el a frontharcos tisztséget, pedig már hírelték a faluban. Babarczy kétszer behivatta — de nem! Viszont a szakszervezetbe sem ment vissza. Péterrel barátkozott, többször kereste, mint azelőtt. De ha erről akart vele beszélgetni Boronyák, akkor búcsúzkodni kezdett. Furcsa bánat szorongatta, miféle vágányon megy az ő élete? Terusnak mindent elmondott őszintén, s idő után munkát vállalt egyik mérnök kertjében, hogy az eldalolt keresetet pótolhassa.

Ahogyan a gyémántot megcsiszolják saját porával, az erős jellemű emberek egymást változtatják, ilyen a barátság. Az egyik vezet, a másik igazodik, különben nem férhetnek egymás közelében. Szabó kezdetben elfogadta Boronyák szavát a katonaságnál és a vörösben, de a szökéskor szembekerültek, s azután egy időre Pista váltott az élre, mint a költöző darvak csapatában, mikor a kifáradt vezetőt előzi a frissebb madár. Ő intézte a favágást, és Boronyák mögéje állt a csapatban. Nagyon fontos emberi képesség, hogy tudjunk időben hátralépni, ha szükség van rá. Aki nem érzi az alkalmas pillanatot, s oktalanul előre törekszik, arra könyörtelenül rálép az élet.

Szabó aratást szerzett, mikor hosszabb időre leállt a gyár. Boronyák kaszált, és mindent úgy csinált, ahogyan Pista kívánta. Télen fát vágtak újra az erdőben, munka után.

*

Tomboló, kemény tél vonult el a völgyben ezerkilencszázhuszonkilencben. Azt hitték, addig esik a hó, míg fejszével kell éket verni az ég alá. Az iskolába botorkáló gyerekek a házfalhoz lapultak, mert felkapta őket a kegyetlen szél. A Séd végig befagyott, a fiúk dróttal

ellátott deszkadarabot kötöttek a cipőjükre, és vitte őket a szél egyik malomtól a másikig. Kis Szabó Pista vezérletével elszökdöstek jégre a faluvégiek nagy bandában, néhányszor verekedtek is.

A munkásházak avultak a telepen, a sokféle füst és gáz megfogta a vakolatot, néhol omlani kezdett, mikor hosszú és szívós harc után bevonult a tavasz. A palatetők sötétre szürkültek. Nagyra nőttek a gyümölcsfák minden kertben, de a kényesebb fajtájúak elsorvadtak, nem bírták az üzemek levegőjét. Sok munkás kertecskéje elvadult, kibújtak gyökérről az erdei fák, mintha a Bakony alattomban vissza akarná hódítani elvesztett területeit. A régi cserfák megvannak még, s újak bújtak ki a kuglizónál, gyorsan terebélyesednek, elfogják a napot.

Mióta annyi a kerékpár — három gyár is szállított részletre Babarczynak — bejártak vásárolni a faluba, akik nemcsak hitelből élnek. Bár a telepieknek adnak már odabent is hozomra. S a tejet, zöldségfélét kiszállították élelmes emberek. A legtöbb állandó helyekre járt — de néha feltűnt egy rozoga szekér vagy kordé, és kötényes ember kiabált a salakos járdán: „Tejet, túrót, tejfelt, friss salátát tessék!" Cseresznyétől a késői szilváig hozták a gyümölcsöt.

S ellepte a sokféle részletes a munkásházakat s a falut. Jönnek Budapestről, Fehérvárról, Veszprémből. Szállítanak mindent. Ruhaneműt, menyasszonyi kelengyét, bútort, bort. S fizetéskor csomóban tanácskozva várták a fújást, aztán szétrebbentek, mint a varjúsereg, ha közéjük durrantottak. Szedték a pénzüket.

Vannak élelmes idevalósiak, akik leveleznek messze borvidékekkel. S hozatják a jóféle itókát hordószám. Legkelendőbbek az olcsó alföldi borok. Amint Somor felhozza a Mukival hét végén a hordókat, már várják a megbízottak, s valóságos szertartás a borok szétmérése. Összejönnek az érdekeltek, s kóstolgatják, összehasonlítják a mintával, régebbi küldeményekkel, s megvitatják, ártott-e neki a szállítás?

Megülepedett a telep, mint iszapos tó a hosszú nyugalomban. A barakkok népét már elfelejtették, csak a faluban emlegetik. Felvétel nemigen van az üzemekben, minden egyes helyért szívós harcot folytatnak, csirkét, kövér libát hordanak a német mestereknek protekcióért. S nagynéha költözőket lehet látni... elmennek a völgyből más telepek, városok felé, vagy érkezik valakinek a családja, kirakodnak az állomáson.

A kantinban kétféle biliárd van, számon tartják a csatákat s a hősök nevét, akár a kuglizónál. Magasra írják a győztest a kuglizó oszlopain vagy a kantin falán — évek múlva is lehet látni. Ügyvédek forognak a telepen, mert egymást érik a pörök, egyezkedések. Némely helyről elvitetik a bútort a részletesek, az egyéb vásárlásokat lefogatják az irodán. Van olyan munkás, alig kap valamit a borítékban. S a falusiakat meg a régi adóval nyomorgatják. Csak a bortermelők járnak rosszul, ha hiteleztek és nem fizetik meg nekik a bor árát. Nem ítéli meg a bíróság a keresetet. Persze nemcsak ilyen pörök vannak... Sok a baj az asszonyokkal, nem férnek egymással, kikiabálják a sérelmeket, a nyomorúságot, egymásnak ugrasztják az embereket, még a vért sem bánják. S a fél telepet beidézik tanúnak a tárgyalásokra.

Mióta itt is vékonyabb az élet s mást se hallani, hogy más gyárak leálltak, kevesebb a részletes, nem ajánlgatják már a portékájukat, egyáltalán nem lehet kapni tőlük érdemes holmit, csak a pénzüket zargatják, a régi adósságot kéregetik. Nagydarab vörös ember volt, akinek a legtöbb munkáscsalád tartozott a telepen, csődbe ment Veszprémben az üzlete. Fejbe durrantotta magát, s néha a gyászruhás felesége jelenik meg a telepen. Adogatnak neki valamit a követelésekből, de akadt olyan hely, letagadták a járandóságot — s olyan is, becsukták előtte az ajtót.

Kis helyre összezsúfolva élnek az emberek, s belelátnak egymás életébe. Barátságok, szerelmek szövődnek. Somor mozdonyvezető leánya hozzáment a fűtőhöz, pedig vőlegényt hagyott a bányatelepen, ahonnan jöttek. Elküldte neki a gyűrűt postán. S az esküvőre megjött az egyenruhás bányász, de nem ontottak vért. Mulattak békességgel, aztán a hoppon maradt vőlegény elutazott. A nagytekintélyű csendőrtiszthelyettest elhelyezték... Kis gömbölyű, gyermektelen felesége összeszűrte a levet egy fiatal munkással, s hozzá akart költözni a telepre, de az nem fogadta el a menyecskét. Valahogyan kiderült a dolog... S az asszony kibékült a csendőrrel, elmentek az ország másik felébe.

Mióta a párt feloszlott, nagy lakat lóg a könyvtáron, s a kantin emeletén. Senki nem tudja, hová lett a kulcs, állítólag Babarczy vitte el. Veszik hát a filléres olvasnivalót, ezt még házalók is árulják.

*

Egyhangú, álmosító eső hullt egy hét óta, pityerészett kint a bádogcsatornán. Füttyögetett a Muki, úgy látszik, felhúz egy szerelvényt az állomásról vasárnap reggel is. Sűrű pára csordult furcsa ábrákat rajzolva az ablakon. Boronyák komótosan borotválkozott a konyhában. Habos állát magasra tartotta, s kis kedvetlenséggel gondolt a sírós időre; ma nincs kedve órát javítgatni a nyirkos kamrában. Piroska hozott ugyan könyveket, de azt is megúnja az ember. Olyan egyformák. Megnézte a regények végét, s a legtöbbet el sem kezdte. A maga múltjában is ilyenformán barangolgatott mostanában — mintha visszafelé olvasna egy jól ismert könyvet —, s ismeretlen fordulókra bukkant. Kaparta a torkát az életlen borotvával.

Háta mögött ajtó csapódott, és Piroska kiáltott. Meglepetten visszafordult, az asszony a tűzhelynél csapkodott a sűrű füstben.

— Ugye mondtam, hogy vigyázz rá... mind kifutott a tej. Mit adok a gyereknek, mi? Terád se lehet semmit bízni... ejnye Péter! — Piroska mérges volt férjére, aki úgy nézett, mintha most eszmélne — füle szappanos, bajusza széle fehérlik. Lógatja a két kezét tehetetlenül, s csak pislog.

Az égett tej maró füstje szinte betöltötte a konyhát.

— Jó reggelt adjon az öreg szakállas... — Szabó toppantott a küszöb előtt néhányat, bekémlelt a konyhába, tisztogatta bakancsáról a faluból hozott sarat. Ő is megborotválkozott már, de a viselő gyári gúnyát áztatta meg, nem öltözött ünneplőbe. Régi nagykabátja sötétebbnek látszott a sok víztől, és behozta a furcsa esőszagot. Karos kosarat tett a konyhaasztalra. — Velem is mindig veszekszik az asszony, ha kifut... Inkább a fiára bízza már. — Aztán tréfásan fújt néhányat, mintha ezzel akarná a füstöt kiűzni.

Piroska békülőn nevetett, Boronyák meg prüszkölve, gyorsan mosakodott, és nyújtotta vizes kezét a vendégnek. Szabó közben Piroskának intett.

— Nem akartam cipelni, dehát az asszony a kezembe nyomta. Nézzük már, Piroska komámasszony, mit rakott bele. — S úgy tett, mintha ő nem tudná.

Boronyákné szabadkozott, Szabó meg kirakodott. Megkopasztott tyúk, túró, tejfel s egy üveg tej került az asztalra. Aztán Szabó visszatakarta, ami a kosárban maradt még.

— Úgy látszik, Terus tudta, hogy kifut nálunk máma... — dörmögte Boronyák.

— Semmiképpen nem fogadhatjuk el — jelentette ki határozottan Piroska. — Milyen is ez a Terus!

— Nekem azt mondta, hogy még mi tartozunk. — Szabó kivillantotta egészséges fogait csapzott bajusza alól, és letörülte arcáról a vizet zsebkendővel. — Majd csak elszámolnak egymással.

Boronyákné habozva, tétován nyúlt a tejhez.

— Nem tudnék mit adni a gyereknek. Reggelre belázasodott... De hát a többi... igaz, még húst amúgy se vettem a kantinban. Hogyan volt lelke, Pista, kijönni ebben az esőben? — Határozott mozdulattal kiöntötte a tejet, és felszította a tüzet, hogy mielőbb felforrjon.

Szabó halkan válaszolt.

— Ösküre indultam, mert itt a negyed, kamatot kell fizetnem a bankban. Már voltam péntek este Öskün, de nem jókor találtam Kósa bácsit, az asszony meg majdnem nyársra húzott a szemével. — Nagyot sóhajtott. — Nem mennék, de muszáj, még eszik velünk az adósság a tálból, s nem üthetek a bank kezére. Mindig nehezebben indulok el, félek, hogy Kósa nem ír alá már, utoljára nagyon dünnyögött. — El akarom most hívni Pétert... Nem találok más kezest.

Boronyák tétován pislogott, de az asszony azonnal megszólalt.

— Jobb is, ha elmegy, nem lesz láb alatt nekem, de délre visszaérjenek ám, akkorra megfőzöm a tyúkot. — Boronyákné becsukta az ajtót, pedig a büdösség még nem húzódott ki a konyhából. S a tejet figyelte a pirosló tűzhelyen.

Az eső hangja észrevétlen vékonyodott odakint, s valahol a gyári pléhkürtök között feléledt a dunnyogó szél, azonnal megmozdította az erdőt.

A vén cserfákon sok sárga levél fennmaradt. Szótlanul bandukolt a két jó barát a rothadó avarban, egyre felfelé pislogtak a gomolygó őszi égre, az esőfelhők itt lógtak még a völgy felett, s az ágakról minduntalan víz csapódott rájuk, amint nagyobbat mozdult a szél. A gyármoraj és mozdonydohogás elmaradt mögöttük, s elérték az öskü utat. Boronyák elnevette magát, mert Szabó drótot húzott elő foltos kabátja zsebéből. Cinkosan hunyorított egyet, aztán a legközelebbi bokornál letérdelt, készítette a hurkot.

— Fogunk valamit az aszonynak — mondta. — Amúgy is seprővel fogadnak estére...

— Mi a fenét csinálunk estig Öskün? Te ígérted Piroskának, hogy jövünk ebédre.

Szabó a térdéről levette az odatapadt levélfoszlányokat.

— Muszáj néha olyant is ígérni az asszonyoknak, amit nem tarthatunk meg. Mit gondolsz, kinek viszem, ami még a kosárban maradt? — A vékony fűzvesszőből font kosár a karján volt, meglóbálta.

— Tán az öregnek kamatba az aláírásért.

— Nem fogadná el. Hanem itthon van a mi Kósa kománk. Beteg.

— Ejnye, miért nem mondtad előbb? — Boronyák abbahagyta a rágyújtást, kilépett a vastag cserfa esővédett árnyékából.

— A rosszat mindig időben megtudja az ember. Megjött a kománk a pesti építkezésről.

— Hát akkor siessünk.

Szabó erre nem szólt. Lekanyarodott a völgybe a kis tóhoz. Az öreg fák beárnyékolták nyáron a szélét, most lehullott a sok rozsdás levél, szinte eltakarta a víz színét.

Boronyák nézte, hogyan ereszt le a cimborája ügyes mozdulatokkal egy hosszú zsinórt, amelyen néhány horog volt. Több ilyent megkötött a tuskókhoz. Aztán bedobott egy nagy követ. S csak annyit mondott:

— Alusznak a halak az iszapban, fel kell őket kelteni.

Hosszan, fázósan remegett az őszi tó felszíne, egész levélcsomók süllyedtek el kerengve, de másik hullott a fodrozódásra a fákról. Kis buborékok pattantak, mert eleredt a sűrű eső. Felhajtották a kabátgallért, és sietősen indultak tovább az erdőben. A tisztáson varjúraj gyűlésezett, s elszárnyalt a csapat vissza, a telep felé.

Dombra kellett felkapaszkodni az erdőszélen. Öskü kopott kőházai patakparton húzódnak a völgyben, a régi malom felett a kőbércen kerek, török templom mohosodik. Boronyák nagyon meglepődött, mert az öreg Kósa várt rájuk a malomnál. Alacsony, görbe lábú ember volt, kezében görcsös bot, nyakában kitömött tarisznya.

— A hegyre megyünk — vetette oda kurtán Boronyáknak.

Köves dombsor húzódik Pét felé a legelő szélénél, fehérhomlokú présházak, rokkant, görbe karórendek, csapzott dió- és szilvafák — ez az öskü szőlőhegy. Az úton nem beszéltek. Az öregember elöl kocogott az esőben. Boronyáknak úgy tűnt, mintha Szabó kényelmetlenül érezné magát, tapogatta a zsebét, ahol a váltót elhelyezte

— s visszafelé pislogott, mintha nem akarna velük menni. Szólni akart az öregnek, hová vezeti őket, de éppen elmaradtak a csúszós úton, a kaptatón, elég volt utána igyekezni. A síró ősz körülfogta őket, csak sejlettek a közeli erdők, a szürke függönyön túl, valahol a karámoknál marhacsordák ácsorognak a legelőn... Ők a hegyre tartanak.

A düledező présház nádtetőjét kukoricaszárral foltozták ki a csorgás ellen. Az öregember váratlanul hozzájuk fordult:

— Nem látták magukat a csendőrök? Az isten pusztítsa el valamennyit!

— Nem találkoztunk senkivel — válaszolt Boronyák.

Az öreg lecsapta kopott kucsmájáról a vizet, és szuszogva odahajolt a repedezett ajtóhoz, és kopogtatott. Amint az ajtó kinyílt, intett a két vendégnek, hogy szaporán befelé.

Kósa szalmából font fekhelyen üldögélt görnyedten, pokrócba csavarta magát, vacogva didergett a homályos présház sarkában. Régi faprés, ócska hordók. Szúette asztal, sánta pad volt minden bútorzat.

Boronyák azonnal odaült a vacokra, lefektette Kósát, betakarta a pokrócokkal és avas szagú bundával. Szabó meg kirakodott a kosárból. A beteg arcán kéthetes szakáll, sötét szeme csak résnyire volt nyitva. Egyelőre nem válaszolt Boronyák kérdéseire. Az öregember eddig toporgott mellettük, most felszisszent sírós hangon:

— Azt kérdi, mi baja? Meglőtték! A gazemberek! Az én áldott jó fiamat...

— Csendesen, apám — mondta a beteg.

Valahol egerek morcogtak, éles foggal őrölték a csendet. Boronyák megfogta Szabó karját.

— Miért nem szóltál előbb nekem?! Azonnal orvost kell ide hoznunk.

Öreg Kósa felcsattant:

— Az ám, isten haragját! A nyakamra a csendőröket! Úgyis eleget hallgatok az asszonytól. Második feleségem... áldott jó asszony, dehát... fél a csendőröktől. — Öreg Kósa hosszú bajuszát csavargatta, nyomkodta ki belőle a vizet, és nem nézett a fiára. — Egy kis bort ittál, fiam? Igyál, az erőt ad. Rögtön hozok, igyanak maguk is. — Lebotorkált a lépcsőn a pincébe.

Padlás nem volt, felettük a nádtetőről poros pókhálókötegek lóg-

tak. A gerendákra mindenfélét felraktak, még öreg karókat is, összekötegelve.

— Orvos kötözött be... Pesten. Lázcsillapítót hoztam. Más nem kell — már gyógyulok... Jó, hogy eljöttél, Péter.

— Muszáj orvost hozni! Azonnal indulok! Pista!

Szabó ingatta a fejét, és kézügybe akarta rakni az ennivalót.

— Most nem lehet... bár ebben az esőben... De mégis megláthatnák. Megnéztem a sebet pénteken. Már gyógyul. Ha beszélsz a telepi orvossal, én este átkísérem az erdőn...

— Megbízhatunk benne, ismerem.

Kósa bólintott, eszegetett. Majszolta a húst. Boronyák egész úton arra készült — mióta megtudta, hogy itthon van Kósa —, a maga sérelmét és bajait panaszolja el, és segítséget kér. Most ezt nem hozhatja elő.

Az öreg visszajött, a bort kieresztette a lopótökből egy mázas kancsóba, és azt mondta Szabónak.

— Csak tanyázzanak itt... Én hazamegyek, mert az asszony... Templomba kell mennem vele... Ha elmennek, majd becsukja a fiam az ajtót. Estére kinézek. Hát... kívánsz valamit, fiam? No, jó beszélgetést... vigyázzanak ám! — Ennivalót rakott ki a tarisznyából ő is, és hümmögve elment.

— Hogyan történt, komám? — kérdezte Boronyák, mikor Kósa befejezte az evést, és vigyázva hanyatt dőlt.

— Meglőttek a rendőrök. — Arca eltorzult, amint a karját mozdította. — A jobb vállamat lőtték keresztül. Azt mondta az orvos, nem érte a tüdőt. Nem hallottátok, mi volt Pesten szeptember elsején? — Iménti vacogása elmúlt, a morzsás szakáll furcsává tette az arcát, szeme csillogott a homályban.

— Hallottunk róla egyet s mást — válaszolt Boronyák.

— Itt nem szerveztetek semmit?

Erre nem válaszolhatott. Tudta, hogy vidéken is megmozdultak a kommunista szervezetek, talán itt is kellett volna valamit tenni, de ő? Éppen most nem mondhatja meg, hogyan bántak el vele. Mint amikor gyógyultnak látszó sebek felsajognak, szinte megnémult a fájdalomtól. Kósa szólalt meg köhécselve.

— Nehéz itt a helyzet, tudom én, pajtás. A tarjáni bányászok már tavaly ősszel megmutatták, hogy vér folyik bennük. A sztrájk alatt ünnepelték meg november hetedikét... Ötezer bányászt moz-

dítottunk meg. Ott voltam akkoriban. Szabó, tölts egy pohárral, igyatok... A fene egye meg, itt nincs víz, azért nem tudok borotválkozni sem... Igaz, a karom nehezen mozdul még, dehát ki hallott olyant, vörösborral borotválkozni?!

Kocintottak, ízlett nekik a savanyú bor. Kósa rájuk hunyorított.

— Most már elintézzük őket, mi? Ezen a tavaszon mi volt Pesten... Sztrájk a Ganz Hajóban, a Goldbergerben, az Újpesti Pamutban... Készültünk május elsejére is, de azok a ganéj Peyerék a főkapitányhelyettest vették maguk közé, együtt sétáltak az Andrássy úton... De most megmutattuk a burzsujoknak meg a munkásáruló szocdem uraknak, milyen erősek vagyunk!

Boronyákban kétféle érzés viaskodott. Mindent szeretett volna hallani, mert csak az újsághírekből kapiskálta, mi történhetett szeptember elsején Pesten. Hiszen kizárták, s máshonnan hírt alig kaphatott... De Kósa úgy kérdezte őt, nem szerveztek-e valamit, nem tudhatja még... Úgy látszik, nem a láztól vacogott mikor jöttek, egyszerűen fázott, amiért kibújt a meleg fekhelyről, hogy beeressze őket az ajtón.

— Ott lőttek meg? — kérdezte rekedten, és maga tartotta a poharát Szabónak, hogy töltsön a borból, közben Kósára figyelt.

— Délután a ligetben... Tudjátok, bérházakat építünk a dunaparton, éppen lecsaptuk a malteroskanalat két héttel előtte, mert be akart csapni a vállalkozó. Ugráltak a szocdemek, a vezetők, hogy csendben, rendben kezdjük a sétát tizenegy órakor... Mi már kilenckor indultunk befelé Óbudáról a hajógyáriakkal. Minket még engedtek a zsaruk... Ott volt a sok gumibotos, az ország minden rendőrje, csendőrje... Az újpestiek az Internacionálét énekelték, úgy özönlöttek a Váci út felől. Az erzsébetiek, a csepeliek táblákat hoztak, kiabálták: „Munkát-kenyeret!" „Éljen a proletárdiktatúra, a Szovjetunió!" Közéjük gázoltak a lovasrendőrök. Körülfogták a ligetet, még páncélautó is jött... Nahát, mi se feküdtünk a fülünkre, megbontottuk az utat, kiforgattuk a padokat, takaros barikádot a fák alá... A rendőrök lőttek! Először a levegőbe... Mi meg kővel, ami belefér... Elsöpörtük a zsarukat. Jött a ligetbe a munkásság! Futkoshattak a munkásárulók, hogy kedves szaktársak, őrizzük meg nyugalmunkat. Adtunk a pofájukba! Kőművesek rántották le Peyert is, nekünk ne szavaljon, menjen az Andrékához, akivel együtt sétált május elsején! Sok volt a munkás, de fegyver

semmi... Nekik mentünk volna, de fegyver nélkül nem lehet leverni a burzsoáziát. Közénk lőttek a rendőrök. Volt halott is. Sokan megsebesültek. Ott kaptam a golyót... A Ganz-gyáriak a Baross téren verekedtek, a Körútnál csepeliek, angyalföldiek rakták a kék zsarukat. Gondoljátok el, több mint százezer pesti munkás, a szavunkra... Van itt erő! Dehát fegyver nélkül nem megyünk semmire! De meglátszott, most már nem tart sokáig a burzsujok világa... S éppen most kellett eljönnöm Pestről. A feleségemet letartóztatták. A Goldbergerben dolgozott... Bennem a golyó, elpusztulnék a börtönben, sok elvtársunkat megöltek már... Pártutasítást kaptam, hogy jöjjek haza. Mit tehettem volna? Itthon meg... hallottátok jól... pedig apám nem rossz ember. A mostohám miatt nem tudnék a házban megmaradni. Odajár hozzájuk a plébános. Ha nem félne apámtól — még így is elárulna. Hát ti, Boronyák, hogyan dolgoztok itt?

Újra hallatszott az egerek rágcsálása a prés alatt, még halkan cincogtak is.

— Én... nem dolgozom a mozgalomban — nyögte ki rekedten Boronyák.

Kósa füttyentett.

— Megfeledkeztem róla... pedig mondták, hogyan jártál.

Boronyáknak nagyon melege lett, szemét elfutotta a pára. Hát Kósa tudja, mi történt? Mégis idehívatta, és úgy beszél vele, mintha minden a régiben volna. Elszorult a torka: hát nem úgy van? Kapkodni kezdett, meg akarta szorítani Kósa kezét, de félben maradt a mozdulata; a sebesültnek éppen ez a karja fáj... Megivott gyorsan egy pohár bort, Szabó szavára figyelt fel.

— Én elmennék tán... Itthagyom a váltót, nem volt érkezésem aláíratni. Majd este visszajövök, azt mondta az öreg, itt lesz. Kísérjem az orvost?

Boronyák papírt kapott a zsebéből, és a homályban vakoskodva firkantott néhány sort.

— Menjél csak, komám. Add neki ezt a cédulát, és kíséred ide. Szólj be Piroskának is... Tudod te, mit kell mondani. A váltót meg majd elintézzük.

Szabó értette a sürgetést. Boronyákéknál lerántotta a hurokban talált nyúl bőrét, és megkérte Piroskát, készítsen belőle a betegnek.

A halfogás jól sikerült — azt is három felé osztotta el. Kósára is gondolt.

Estefelé elállt az eső, de az ég borús maradt, és a sötétség majdnem agyonnyomta a világot.

*

Mikor a tél belenyugszik a vereségbe s elhagyja magát, megcsúnyul, mint az öregségtől nagyon félő asszonyok. Levedli a fehér hófoltokat, s előtűnik a barna sárban korhadó őszi szemét. Az eltunyult természet ásítva ébredezik, dideregnek az állandó szélben a kopasz fák, s valószerűtlen még a tavasz közeli győzelme.

Szabóék nagyobb szobájában sűrű füst terjeng. Terus az asztal feletti falon meggyújtja a lámpát, mert a távozó vasárnap délután nyomában belopózott a sötétség. Az asztal sarkán kiürült borosüveg. Nagy figyelemmel kártyáznak. A kipirosodott Szabó éppen Piroskát figyelmezteti, ők játszanak össze Boronyák és a kis Szabó Pista ellen, akiről kiderült az ősszel, hogy jól érti a „snapszerozást", megtanulta még a német kőművesektől, s azóta eleget gyakorolta a faluvégi gyerekekkel. Az anyjának ugyan nem tetszett a dolog, de az apa valósággal büszke volt rá. Ha egyszer Terus nem veszi a kezébe; mikor a telepi asszonyok jobban értik a kártyázást a férfiaknál.

Meleg van a szobában. A férfiak kigombolták ingüket, de őket a bor is fűti. A két asszony majdnem egyforma mintájú, sötét flanellruhát vett a gyári boltban. Szabóné Piroska mellett üldögél, ők közben beszélgetnek, mert a két férfi amúgy is körülményesen játszik, vitát folytatnak minden játszma után, amíg kevernek. A kisebbik fiú szótagolva olvas a sarokban, ősz óta iskolás már. A kisleány ágyban nyafog a másik szobában, bedagadt a mandulája, azt mondta az orvos, operálni kell majd.

Szabó nevetve káromkodott egy szelídet, vesztettek. Boronyák meg barackot nyomott a kis Pista sörtehajára.

— Elég volt mára, abbahagyhatnátok... — mondta Szabóné, és összenézett Piroskával.

— Csak most jöttünk bele! — Szabó felkapta az üres üveget. — Hozok még egy kis szentelt vizet, keverj Péter... — S kiment.

— Megfázol apja, itt a kabátod, te! — Szabóné az ura után rebbent, és ráterítette a kiskabátot, valamit súgott, s visszajövet a kártyát a szekrény tetejére tette. — Eredj kis Pista, segíts a Jani-

nak, tanuljatok a másik szobában, de ne veszekedjetek, és vigyázzatok a hugotokra. No, egy-kettő.

— Azt mondta édesapám, még játszunk — mormogta a gyerek, látszott, büszke rá, hogy a felnőttek bevonták, de aztán kullogott már, ismerte az anyja csendes szigorúságát.

— Tudod, Péter, hogy anyám hogyan vállalta a kisleányt, nemsokára mennünk kell — súgta Piroska az urának, aki a fiú pártjára kelt volna. — Még nem beszélgethettünk mi asszonyok, mert örökké csak ez a kártya... Nem játszom többet veletek, már a múltkor mondtam nálunk.

Szabóné közben kinyitotta az ablakot, és kendővel hajtotta a megkeseredett dohányfüstöt. Boronyák piros szemhéjakkal bóbiskolt, ő ivott a legtöbbet. Szabó belépett az üveggel, de le sem tette, két poharat kapott fel, és azt mondta tettetett szomorúsággal:

— Elkergetnek az asszonyok, gyere, komám, a mi régi megszokott helyünkre. Befűtöttem a kis kályhába még délután, azt hittem egyenesen odamegyünk.

A két gyerek fejhangon dörmögött a másik szobában. A férfiak mókás sietséggel kivonultak. Terus Piroska mellé kuporodott. Felülről hullt rájuk a sárga lámpafény. A férfiak lépéseit fülelték, s Szabóné megszólalt:

— Elmentek mégis?

Boronyákné nagyot sóhajtott, tépegette a régi vászonabrosz rojtjait, és jó sokára válaszolt:

— Nagyon nehéz volt, Teruskám, majdnem összenyomott engem ez az idő... Nem akart megnyugodni... A kantinból sikerült kirángatni, mióta mi is hozatunk bort. Dehát miféle élet ez? Nappal azt mondja, hogy sokkal jobb már, csak a családjának akar élni... éjjel meg hánykolódik és kiabál, mint akkor régen... mikor összeházasodtunk. Beteg szegény.

— Majd megnyugszik.

— Péter? Soha. Ilyen a mi életünk. Megnyugodni nem lehet. Mikor annyira odavolt, hogy az erdőben kóborolt és ivott, azt hittem, vége... Nem lehetett vele élni, mint azelőtt... De akkor tudtam meg igazán, mennyire szeretem. Ha akkor elszakad az életünk, senki össze nem kötözi.

— Pista is vele tartott. Kétszer még a borítékot is kiradíroztatta a kantinban, mint az alja emberek. Észrevettem, de nem szóltam

neki. Aztán megmondta maga... Hej, Szabó Pista, nem hittem leánykoromban, hogy idáig érünk egyszer. Nem bírom a hazugságot! Azt hittem, az első ilyen hazugság után én megyek a kapufélfának... dehát... meghűtőzik az ember leánya. Mit csináljon szerencsétlen, mióta a Péter sorsa rosszra fordult, ez se találja a helyét. Mit tehetnék, hogy segítsek neki? Nekem ki segít? Mióta elszakadtam a teleptől, idekötöztek a faluvégre a gondok... Itt a két gyerek, egyre több pénz kéne, húznak a bajok, mint a hínár... egyszer tán megfúlunk.

— Erős vagy te, Teruskám, apám mondta rád egyszer: Terus vékony, hajlékony, mint az acélpenge... Jobb így. Nem az egy-két fröccs, amit megisznak a kantinban, hiszen nem sajnálná az ember, de az elrugaszkodás. Hány munkás tönkrement a kantin küszöbén.

A két asszony a szeme páráját törülgette. Piroska megszorította Szabóné kezét.

— Pétert kizárták, engem meg semmibe vettek. Elhalt a párt a telepen, mint gyökerét vesztett fa... Tudtam, hogy ez fáj legjobban neki. Dehát hogyan segíthettem volna én? Azt gondoltam már, jobb lenne elmenni a telepről.

— Hová mehetne az ember? Ilyen a világ másik fele is.

— Igaz, a magunkfajtának. Tudod, az volt a legrettenetesebb, hogy Péter annyit kiabált éjjelente... mint régen, mikor a felesége lettem. Akkor az erdőben, mennyit gyógyítgattam, az első télen... Meg tudtam nyugtatni, hajlott a szavamra akkor. Most nehezebb volt. Álmában kiabálta, hogy akkor az urak verték le... most meg... eltaszították. De miért? Meg lehet ezt érteni? Talán nem, Teruskám, de azt megértettem, túlélni muszáj.

— Ezzel a teleppel, az újféle élettel az asszonyi sors is más lett.

— Sokkal nehezebb, ugye?

— Nem éppen. Ha szétnézek a faluban, hány asszony, leány egész családot tart el a gyári keresetből. Másképpen kell helytállnunk nekünk asszonyoknak.

— Te helytálltál, Teruskám.

— Nem jobban, mint te — s neked sokkal nehezebb lehetett.

Könnyes mosolygással hallgatóztak a sorsuk mélyére az asszonyok.

Kihallatszott a másik szobából a fiúk fojtott vitatkozása, aligha nem kártyáztak és összevesztek. Szabóné megkocogtatta az ajtót,

erre hangosan olvasni kezdtek odaát. Ott dülleszkedett az ajtónál, kendője hátra csúszott, dús hajtincsei között megbújt a lámpafény.

— Mindig azt figyeltem én, Piroska, mit akar az uram... Legénykorában, mikor megszerettem, tisztább, világosabb volt minden. Menekülni a pusztai szegénységből, de nem akármilyen úton, s nem minden áron. Megfogtam a kezét egy életre: veled tartok, Pista... Jött a vörös, a forradalom — az én emberem tette, amit kellett... Mint Péter is... De utána megcsúszott alatta a föld. Kapkodni kezdett. Először Amerika... jó, hogy semmi sem lehetett belőle. S jött a gyárépítés, belekapaszkodtunk... de Pista még mindig a régi nótát fújta, szorította, hogy föld kell... Akkor én is így láttam helyesnek. Hittem abban, hogy a gyári keresetből vehetünk egy keveset. S élhetünk a magunk módján magunknak. De egészen más lett a világ. Nem úgy változik, ahogyan mi nyitogatjuk a szemünket, megvannak a külön törvényei... Kikerültem a gyárba, hogy földünk legyen. Közelebb kerültünk a földhöz? Nem — egyre messzebb. S miért? Mert az egész falu, az egész völgy megváltozott körülöttünk. Pista a házat szidta, hogy összedőlt... az vetett vissza a földszerzéstől? Nem az újmódi élet? Ha nem is dől össze a vén ház, előbb-utóbb akkor is másikat kellett volna építeni helyette. Itt a faluvégen, s beljebb a faluban sok ház épült, mióta itt a gyár. Nézd csak Piroska, igen sokat gondolkoztam én ezen... nem hamar, de rájöttem a dolog nyitjára... S Pista is rájött, de még most se akarja bevallani, pedig tudja jól... Nem lehet itt már a régi törekvésekből semmi sem. Megváltoztatott a gyár mindent, nemcsak Pistát és engem, hanem az egész falut, a völgyet... A mi életünk a gyárhoz kapcsolódott. Elválhatnánk tőle, de milyen áron? Hová vezethetne minket út innen? Pista szeretne még földet, szántani-aratni a magunkén — de tudja, hogy semmi sem lehet belőle... Én meg tudom, hogy ez így van, nem beszélek róla — élünk: Nevelem a gyerekeinket — ezek megint mások lesznek majd... Itt vannak a gyárak... kéne-e ezeknek az édesapjuk földje? Nem kéne, nem hiszem. Hiszen még a falu közepét is kifordította a gyár. Hát akkor? Ráhagyon én Pistára, győzködjön, úgy segítek neki, észre sem veszi. Jobb így mind a kettőnknek. Mindig azt hiszem, most már túl vagyunk a nehezén, majd csak jobb lesz. S nem jobb, mire nehezen kifelé lábolnánk, új sárba érünk. Egyre nehezebb az élet.

Boronyákné az asztal sarkára támaszkodott, és lehajtott fejjel hallgatott jó ideig. Aztán felemelte arcát, szája sarkán vézna mosoly lebegett. Szabóné szívét régi emlékek szorították — ilyennek látta Piroskát, mikor először találkoztak.

— Jó neked, Terus, teelőtted világos minden.

— Nem tudom még, milyen lesz az életünk ezután, de nem érdemes visszafelé nézegetni, mert botolhat az ember. Olyan az élet itt minálunk, mintha most vágná a medrét valami nagy folyó...

— Engem a múlt is bánt néha, nem tudok olyan könnyen átlépni rajta. Amikor a legnehezebb volt, felkeresett valaki... Pestről. Azt hittem, az uram ügyében, de nem... Inkább arról beszélt, hogy ismerte az első férjemet odakint. Nem tudom, ki bérelte fel... hazudozott... biztosan tudom, nem mondott igazat. Azt mondta, hogy élt még jó ideig odakint az első férjem... Én ugyan nem tudhattam, azt mondja, de ha tudom, akkor is hozzámegyek Boronyákhoz? Elküldtem szépen, hagyjon nekem békét. Én biztosan tudom, hogy meghalt. Megérzi azt az ember... S ha tudom, hogy él? Honnan tudjam most már, hogy mit csináltam volna — szerettem Pétert, ezért mentem hozzá. Mentem haza a találkozás után anyámtól, biztosra vettem, Péter megint kapatos lesz egy kicsit. Még álltam is az ajtóban egy keveset, sírtam... De nem! Aznap nem ivott. A kisleányával játszott. Emlékszel? Akkor volt ez, mikor befutottam hozzád a faluba, hogy most már ne engedjük őket többet a kantinba, hozassunk inkább bort! Jobb lett így. Vártam, majd csak rendbejön az ügye... De semmi! Most hívták Pétert hegesztőnek a hajógyárba.

— Elmennétek? Pista mondott valamit, de alig hittem.

— Válaszolt már Péter. Ha van lakás — megyünk. Én nem bánom, ott élek, ahol ő... de tudom, hogy fájna a szíve, nagyon szereti ezt a telepet. Lehet, hogy mégis elmegyünk. Ott talán könnyebben kiheveri. Anyám szegény régen elhatározta, hogy 'amint megjön apám, ők csomagolnak. Ha nem tart vele apám, akkor elmegy a gyerekkel. Nem bírja itt tovább.

— Megpocskolta anyádat itt az élet, az igaz. De azért sokat bír az asszonyember, Piroska... Szegény anyádnak nagyon nehéz. Tudod miért? Mert nem hisz abban, amit az embere csinál. A te édesapád nagyszerű ember... S aki nem hisz, annak minden teher tízszeresen súlyos... Előbb-utóbb fel is bukik vele. Jobb, ha ők el-

mennek... De ti? Elmehettek, de biztos, hogy nem lesz jobb nektek, és ezt te is tudod, Piroska. Emlékszel, mennyien elmentek már a telepről? De nem mindenkire emlékszik az ember... Némelyik úgy eltűnt, mint hullám a folyón, nem őrzi itt az emlékezet, nem maradt utána semmi sem. De olyan ember, mint az apád? Soha nem felejtenék el. S Péter se... Látod, megértem én ezt, magamban mindent elrendeztem a telepről, az új életről, az itteni emberekről... Szeretlek téged, mint a legkedvesebb testvéremet.

A két asszony könnyesen nézte egymást, jó ideig hallgattak. A lámpa nagyokat pislákolt, meg kellett igazítani. Szabóné nehéz sóhajjal nyúlt az ollóért, egyenesre vágta a kurta belet, s közben megtelt a szoba petróleumfüstös büdösséggel. Boronyákné akadozva szólalt meg, közben a másik asszony lassu mozdulatait figyelte:

— Terus, te keresztüllátsz a világon... olyan furcsa ez...

— Miért lenne furcsa? Nekem azt hozta a telep, hogy amit látok, ki merjem mondani. Aki nagyon megindult, nem lehet megállítani, mert összetöri magát. Nem lesz jobb neki, ha elmegy — dehát ez az élet sorja.

Boronyákné révedezve bólogatott, míg Terus feltette a lámpát a falra, a tartóra. Rájuk sárga fény hullt, de a szoba sarkaiban guggolt a homály.

— Péter soha sem szól a földről, pedig sokat eltalicskázott életében. Munkás volt ő akkor is, erről beszél... de most lett igazán munkás, azt mondja, itt a gyárban. Kitanulta a hegesztést... mennyi szakkönyvet hozatott, némelyiket németül böngészi... Minél jobb hegesztő akar lenni. Ha ezt a gyárat nem így építik, nem olcsó munkásokkal kezdenek dolgozni, alig lett volna rá alkalma. Ha már munkás, akkor minél jobb legyen, ezt hajtja egyre! Hiszen megtanult csak úgy magának még vagy három szakmát — otthon is egyre reszel, fúr-farag... Szerezni nem akar ő, csak dolgozni és élni. Élni pedig másutt is lehet. Majd megpróbáljuk Pesten. Péter megállja a helyét, nem féltem.

— Azt mondom, Piroska, nincs igazad. De én, lehet, hogy Pista miatt beszélek. Jobb ennek a két embernek egymás mellett. Össze vannak kötözve... Régóta figyelem az uradat, előbb ismertem, mint te... Együtt hordták Pistával a katonagúnyát, a vörösben harcoltak... De azután is mindig együtt... Fát vágtak a Bakonyban... Vagy amikor arattunk, emlékezhetsz. Pista valósággal meg-

betegedett Péterért... annak is legyen munkája, ha egyszer áll a gyár... Megjegyeztem én mindent. Nekem tetszett már az elején, mikor a te embered védte a gyárat Pista ellen... de nem sokat szólhattam, ismerem Pistát, olyan, mint a nagyon jóvérű csikó, nem tűri a zablát...

— Nekem az lett volna a jobb, ha kiköltözünk... s építettünk, így esett.

— Nem bánom, ahogyan Pista akarja... jó lesz nekem. De most figyelj csak rájuk. Pista fújja a gyár nótáját a Péter fülébe, mert az van elereszkedve... Ilyenek a mi férfiaink, de isten őrizzen, hogy én beleszóljak... Muszáj nekik kidobálni, ami feszít. Talán csak azért kiabálnak, hogy a másik visszakiabáljon. Most már meggyőzködnek egymással, nekünk nem muszáj nagyon odafigyelni. Inkább arra ügyeljünk, hogy van a telepen másféle élet is. A kantint is a telep hozta... azokat az embereket, akik szálkásra koptatták a küszöbét... a család meg rongyosodik, éhezik. Odajárnak emberükért a megvert, szomorú életű asszonyok. Mióta szűkebb a világ, egyre többen kantinlakók lettek. Többféle útja van a telepi életnek... Én kifigyeltem. A mi embereink most már jófelé mennek. Vigyázzunk hát rájuk tovább.

Boronyákné arcát simogatta a sárga lámpafény. Nagy szemei felett kissé felszaladtak szemöldökei, mintha csodálkozna. Szinte észrevétlen elmorzsolt két könnycseppet az orránál, csak úgy az öklével.

— A legnagyobb asszonyi bölcsesség, ha tudjuk, mikor kell bíztatni és mikor hallgatni, elereszteni őket, hadd gyűjtőzzenek. Ó, mennyi nagyszerű munkásasszonyt ismertem meg én is, akárcsak te, kint a telepen... Ők tartják egyenesben a férfiakat, a családot... Pedig dolgoznak is, keresnek majdnem annyit, mint az uruk... Persze akadnak jócskán közöttünk, akik nem bírják, térdre taszította őket az élet.

Szabóné csendesen hozzátette:

— Sárga kézzel gyúrják a tésztát... szorítják az életet. Mint én is... Nézd, az én kezemről kopik már. Mikor a te embered Pista hitére tért — nem kell a telep —, akkor ő váltott hangot, és prédikálta a Péter régi nótáját, pedig nem hiszi ám annyira tán, mint a hang mutatja. Sokáig nem értettem ezt, most már értem. Látod, Piroska... Emlékszel tán, Pista nem akart a gyárnak tájára se lépni, csikorgott, föld kell, lesz is... Akkor aztán hátat fordítunk

a telepnek. Itt van a bátyja, valóságos nagygazda lett, már elöljáró a faluban, mi meg semmitlenek maradtunk. S mégis azt mondja, ilyen áron nem kéne. Néha eljön a János, azzal is beszélget. Nem rossz ember, kifelé tartja magát, de azt mondja Pista, csak a ruha fogja össze... Semmit se ér az élete. Bort hoz néha, és kesereg. Ha nem mondaná is, szakadt fátyol az ő életük, könnyű átlátni rajta. Ne menjetek el, Piroskám...

— Péter akarja. Nagyon fáj neki, hogy itt nem kapott igazságot.

— Nehéz portéka az. Sokszor várni kell rá.

— Nem lehet már. Feloszlatták az itteni sejteket, megtiltották a szervezést. S nekünk senki sem szólt. Azóta csak vagyunk. Azt mondja Péter, nem bírja tovább.

— Otthagynád te is a leányokat? Néha valósággal beteg vagyok, annyira hiányzik a telep. Magamban veletek beszélgetek, mint aki megháborodott. Kiállok a kapuba, mikor jönnek hazafelé, hogy szót válthassak velük. Már Pista is észrevette. Dehát elmúltak szegény öregek, nem tehetek ekkora család mellett mást. Majd agyonnyom a sok itthoni munka, gond. Szinte fáj, megrezzenek reggelenként a dudaszóra...

— Ha elmentek Pestre, te se leszel itt. Tán nem látjuk egymást többet.

A sétálós falióra ütni kezdett, Szabóné a fejéhez kapott.

— Úristen, vacsorát kell adnom a gyerekeknek. Pedig olyan jó egy kicsit elbeszélgetni veled. Hát tényleg elmentek? Nem biztos, ugye?

Szabóné mégse sietett, kissé fülelt az ajtónál, mit csinálnak a gyerekek? Részvéttel nézte Piroskát, aki megint törülgette a könnyeit.

— Ha így esik, megyünk, Teruskám. Úgy látszik, nem lehet mást tenni. Nem küzdök én már, legyen ahogyan Péter akarja, amint neki könnyebb. Csak a hínárból kimásszon az ember, minden part jónak látszik. Hidd el, lehet másutt is élni.

Szabóné lassan bólogatott.

— Pista sokfelé kapatott már. De én elszáradnék, nem bírnám tán. Nem igen próbáltam még. De ha Pista akarná, vele tartanék.

— Ó, Teruskám, a munkásasszonyoknak a legnehezebb. Nemcsak a család gondja szorít a gyári munka mellett, hanem mi tépegetjük a nincset, nyújtjuk a keveset... Látom én a gyárban jól az asszonyi

sorsokat. Mostanában sokkal több a baj, mint azelőtt. Milyen nagyon esett a család, ahol az asszonynak nincs elég ereje... Sírnivaló! Aztán tudod... ó milyen sokat emlegetnek téged odabent, pedig régen eljöttél. Nincs nap, hogy elő ne hoznának. Még a mester is a múltkor... — Utánozta a németes beszédet. — Ha én elmegyek, engem se felejtenek talán azonnal.

Újra leültek, és beszélgettek tovább. Sok apróság jutott eszébe Piroskának, s ez olyan volt Terusnak, mint szikkadt mezőnek a csendes eső. Később mégjobban elszomorodtak. A közös emlékek mellett a jövő gondja szorongatta őket s a félelem; el kell válniok? Mennyien elmentek a telepről, kedves jó ismerősök. Sírva fogadkoztak, nem felejtenek, írnak majd. Ki tudja, hol lehetnek? Elnyelték őket távoli városok, gyártelepek — nyomtalanul. Az is lehet, ők is így emlékeznek majd egymásra? A távolság elpattantja az erős kapcsokat, barátságban, szerelemben. A két asszony összeborult, és egymást vigasztalták.

A másik szobában elaludt a lámpa. Szabóné ugrott azonnal, és benyitott. A kisleány a dunyha alatt szuszogott, a két fiú az asztalra borulva aludt. Kifogyott a petróleum, azért hunyt ki a világosság.

*

A bojtárszállást régóta nem lakja senki. Sárfalát kilyuggatták az egerek. Birtokba vették persze a fiúk, mint az egész pajtapadlást. Elkéregették anyjuktól a régi juhászkészségeket. Birkabőr-darabok foszladoznak az avult szénán, van itt néhány megfeketedett rajzú öreg kolomp, görcsös, fényes markolatú bot, s egy szúette láda. Az ágasokon kondérok lógnak, ezeket Szabóné gondosan bezsírozta, hogy el ne intézze a rozsda.

Rácsos lámpa füstöli a vastag üveget. Istállóban használnak ilyent, s fuvarosok rúdvégre, lőcsre akasztják, ha éjjel poroszkálnak az országutakon. Tűzvészt nem okozhat, mert nem törékeny, s bezárja a lángot.

Amint a férfiak a létrán másztak felfelé, lefordították vállukról a vidámságot, mert nehéz volt. Kuporogtak egymás mellett, s nótákat próbálgattak egy ideig — de nem ízlett a bor, s elszakadtak a dalok. Az ital minden embert másképpen változtat meg. Szabó azonnal villog, mint mennydörgéskor az ég, s ha van hová, lecsapkod. Boronyák meg ragadósan magába húzódik, hallgat, mint

a szikla — de belül eszi saját magát, aztán mégis elered a szava, mint a cseperésző őszi eső.

— Iszol még, Péter?

— Nem kell. Elég volt.

— Van ebben nóta, hallod-e?

— Eleget fújtuk. Az én nótám meg úgyse forrt bele, megette a fene!

— Így búcsúzol?

— Búcsúzni? Nem érdemes. Rongyos az életünk, minek szaggassuk tovább? Egy ember elmehet, nem hiányzik a többinek.

— Ez nem igaz, te hiányoznál, Péter... Ne menj el!

— Adj egy pohárral.

Ittak, aztán Boronyák hunyorogva folytatta. Kényelmesen elheveredett a szénán, s a tetőablak felé bámult. A nádtetőn őspókháló zászlói csüngtek.

— Te akarsz engem vigasztalni pajtás? Ne fáradj. Körül beborult az ég, nekem nem hajnalodik itt. Más tájon talán igen... majd egyszer, sokára. Meguntam a kiúttalan küszködést. Akármerre forgok, csak azt látom, ők maradnak felül... Szembeszállni velük? Minek? Hogy feláldozzam magam? Kiért? Senkinek sincs rám szüksége. Aki szembefordul, rosszul jár. Neked van igazad — lám, a fontharcosoknak legalább jó vacsorákat fizetnek.

Szabó foga megcsikordult.

— Tudom, hogy csak a harag mar téged, Péter... A frontharcosok? Akkor lássam Babarczy bandáját, mikor a hátam közepét. Nem az fáj neked legjobban, amit az uraktól kaptál, hanem ami azonkívül esett veled. Ismerlek én annyira. Menjetek a telepről, ha így könnyebb lehet. Talán menni kellene az ember fiának időnként, csak nekem nincs hová. Amerika tán meggyógyított volna. Az is lehet, hogy nem segít a futás, elpusztítja a magam fajtát, a fene tudhatja. Azért a reményt ne adja fel az ember, legalább az maradjon csalogatónak.

Boronyák keményen nevetett.

— Remény? Mintha Piroskát hallanám. Nekem nem kell. Mi az istenben reménykedhetnék? Beszélsz itt nekem, mert vigasztalni akarsz, de te sem hiszel semmit. Ne áltass engem, komám. Inkább adj egy pohárral. Azt mondtad, ismersz. Hát én is téged. Nekünk tán szólni sem kell, hogy értsük egymást.

Szabó valósággal kétségbeesetten kutatta az érveket, hogyan vitatkozhatna a jó baráttal. Voltak így már néhányszor, szinte hallotta a lélek roppanásait, mint mikor a diót törik... Muszáj szembeállani Péterrel, mert elpattan benne az indulat, s akkor tartani kell. Hányszor káromkodott vele, de aztán megbánta. Egyiküknek mindig ki kell tartani...

Ittak, s jó ideig hallgattak. Egymás mellett hevertek a birkabőrökön. Az apró vaskályhában nem égett már, lassan húzott befelé az esti hűvösség, a tavaszi hideg.

— Pista... miféle igazságban hiszel te?

— Mifélében? Tudod jól.

— Nahát énbennem kétszeresen meghalt az igazság.

— Majd feltámad, mint a húsvéti Jézus.

— Ne papolj. Piroska a múltkoriban a szivárványról beszélt... A szivárványról... Mi? Hallod, amit mondok? — Boronyák nyelve akadozva forgott — mindig egyszerre érte el a részegség. Egy ütéssel terítette le. — Van még borod?

— Nincs már. — Szabónak a feje fájt, nyomogatta a halántékát.

— Hazudsz. Úgyse iszom többet. Tudod mit talált ki Piroska?

— No?

— Azt mondja, hogy a szivárvány reményt ad... Milyen sok színe van, amint átível az égen, és mindenki megtalálhatja a maga színét. Amiben hinni akar. Tudod milyen az én szivárványom? Fekete!

— Fekete szivárvány nincs.

— De van. Másoké pompázhat, az enyém gyászol. Fekete szivárvány, nekem ilyen való! Hallod?

— Ne igyál többet, Péter...

— Mi? Sajnálod?! — Hirtelen felült, s véreres szemmel kémlelte a jó barátot. Az töltött neki, s megitták az utolját. Visszahanyatlott, s az ülve maradó Szabó hátát böködte mutatóujjával. — Emlékszel még, miben hittél a vörösben? A nép igazában. A munkások igazában. Megbukott. A fehérek földet ígérgettek, hogy állj melléjük. Adtak valakinek? Nem adtak. Hazudtak. Politizálni, törni magunkat? Kiért?! Nem érdemes. Mindig jót akartam, és megbüdösödött az életem, mint a záptojás. Semmit se akarok, csak elmenni innen. Mást nem tehetek, mert a hátamra mászott az élet, mindig a földre rángat.

Odalent csapódott a pajtaajtó. Boronyák meredten nézte, hogy Szabóné jön felfelé a létrán. Amint felért, árnyékolt arcán rándult néhányat a felismerés: odavannak az emberek! S halkan megszólalt:

— Jöjjenek le, Péter. Haza kell már menni.

— Nem megyünk — dünnyögte imbolyogva Boronyák.

— Pista, segíts... Vendégek vannak odalent.

— Kik? Rúgd ki őket, és hagyj minket békén — csikorgott Szabó.

— Kár volt így beinni — folytatta az asszony. — Gyertek le, Pista, ne várakoztassátok a vendégeket.

— Ki az isten kevereg ilyenkor minálunk? — Szabó feltápászkodott, s arca eltorzult a fejfájástól. Megfogta Boronyákot, mert az lecsukott szemmel dőlt el, úgy látszott, lezuhan. Alig tudta tartani — sajátmagával együtt.

— Megjött a börtönből Tamás Éva... Meg Péter apósa, a Balló. Eddig vártak Boronyákékra otthon — megunták, idetaláltak.

A két férfi felkapta a fejét. Szabóné szánakozóan, de keményen szólt rájuk:

— Így nem léphetnek eléjük. Hoztam vizet, lent van a dézsában, kicsit térjenek magukhoz. — Mintha sötét tóba süllyedne, lépkedett lefelé, és elment.

A két jó barát kissé magához tért. Szabó lement, felcipelte a vizet. Levette Boronyákról a kabátot, kigombolta ingét, és egyszerűen belenyomta a fejét, nem törődött a káromkodással sem.

Boronyák nyöszörgött:

— Nem akarok velük találkozni. Pista... édes cimborám... kísérj haza a telepre. Hallod?

Szabó prüszkölve mosakodott, aztán újra Boronyákot vette kezelésbe. Péter is magához tért. Még mindig a fekete szivárványról magyarázott, s azt bizonygatta, ő meg akarta látogatni apósát, de nem adtak engedélyt, most hogyan álljon eléje? Szabó húzott még vizet a kútból, behozta a pajtába. Péter összeroskadtan üldögélt egy tuskón, mint aki semmit sem bán. Reszkető kézzel gyújtogatott egy cigarettát. Tűrte, hogy Pista körülvilágítsa a lámpával, leszedje ruhájáról a szénatörmeléket. Még fésűt is vett elő.

Didergő lélekkel követte jó barátját a házba. A sötét faluban valahol kornyikálva énekeltek. A telep lámpafüzére megszokottan ragyogott.

2

HULLÁMOZVA sietnek az élmények gyerekkorunkban. Gyorsan halkulnak a gyűrűző rezdülések; kedves tájak, arcok, örömök, bánatok úgy süllyednek el, mint tóban a kövek. Riadozva csodálkozunk, ha életünk valamely fordulóján átvilágítja az emlékezés lámpája a lélek mélységeit. Szorongat a felismerés: igen, ez mind én voltam valamikor.

Tamás Éva megfelelt minden kérdésre, könnyedén tárulkozott ki a börtönben, elmondta társnőinek, amire kíváncsiak voltak. Maga is kérdezősködött, azt hitte, viszonzást talál. Készséges volt, szívességeket tett, megosztotta csomagjait — de ezzel sem került sokkal közelebb a többiekhez.

A poros, zajos, nyikorgó szövőszékek között elment a nap. Évát a cellafőnök tanította munkára, ügyesen, szakszerűen dobálta a vetélőt. Mintha álarcot hordana, szíveskedve mosolygott az őrök, munkafelügyelők minden szavára. Olyanok voltak a bő rabruhában mint — az apácák. Ezért kolostor a börtön? Vacsora után a cellába kísérték őket, s ott, másutt dolgozó négy társukkal röviden megbeszélték a nap eseményeit. Mit tudtak meg a világból, jöttek-e új rabok, mi hír a férfiakról, a börtön másik szárnyából? Soha nem kérték a cellafőnököt, hogy mondjon verseket, az magától kezdte... Udvariasan, elkalandozó gondolatokkal hallgatták. Mindig ugyanazt darálta, s ismétlődő szavai már szárazon zörögtek, mint borsó a zacskóban. Éva kérésére beszélt ugyan kényszeredetten a forradalomról, de a népbiztost csak „főnök"-ként emlegette, s nem valami nagy tisztelettel szólt róla. Ha másodszor-harmadszor mondta el ugyanazt, mély hangja elvesztette minden melegségét. Éva már viszolygott, ha hallgatnia kellett. Egyetlen szóval sem válaszolt a

leány kérdéseire, hogy miért kapott tizenkét évet... Párszor előadást rögtönzött, árasztotta magából az ismeretek szecskáját, de Éván kívül alig hallgatta más. Sovány, fakó rableány volt a kedvence, aki politikai fogolynak mondta magát, valami zavaros kémkedési ügyben csukták be. Ezzel vonult külön sutyorogni, minduntalan. A nő egyszer megtámadta Évát a raktárban:

— Mit akarsz Mária nénitől, te keszeg? — Vizenyős szeme furcsa tűzzel villogott.

— Semmit. Nem értelek... — válaszolta zavartan Éva.

— Ne add nekem a szentet, ismerem az ilyeneket. Mária néni engem szeret, ha nem hagysz békét neki, kivájom a szemed, botrányt csapok, szólok a smasszeroknak, elhelyeztetlek.

Éva értetlenül, utálkozva nézte az izgatott nőt. Eddig csak pletykának hitte a szóbeszédet, s éjjel egészségesen aludt, nem hallotta a csorgó suttogást, ahogyan ezek becézték egymást. Egyszer majdnem verekedtek is.

Két középkorú kövér nő volt még a cellában, ezek az egyetemről ismerték egymást, ottani munkájukról és ismerőseikről sutyorogtak, s mindenüket megosztották egymással. A hatodik, köhécselő, vékony, fekete leány volt, aki fényképeket nézegetett esténként, s csak Évával állt szóba. Őt is gyárban tartóztatták le, Újpesten. Csak egy éve volt hátra, s nemrégen hozták más börtönből. Többször jelentkezett orvosi vizsgálatra.

Nappal álarcos készségeskedés a smasszerokkal, kényszerű munka. Este és éjjel a cellában a másik élet. S a harmadik, amit minden rab magában cipel: a kinti világ, az emlékek, tervek, szerelmesek, ismerősök.

A cellafőnök kikövetelte a részét minden csomagból. Felhasználta Barát Ferkót, de a többiek látogatóit is, minden lehetséges címről segítséget kért. S ha kapott, külön vonult, egyedül evett, csak a kis fakót kínálgatta. Néha éjjel majszoltak morcogva, mint az egerek.

A vastag falú épület kaszárnyának készült, rideg volt és sivár, utólag húzták be az ablakokba a vasrácsot. A korhadó padló alatt patkányok kaparásztak. Udvarra nyílt az ablak, s a szembeni szárnyban férfiak raboskodtak. Néha lehetett hallani hang- és énekfoszlányokat.

Tamás Éva hitetlenkedve hallgatta a cellafőnököt, aki meg volt győződve róla, hogy fegyveres felkelés tör ki az országban, és a

forradalmárok majd megostromolják a börtönt. Akkor majd ők kitörhetnek innen. A férfiakkal együtt vonulnak végig a városon a csíkos zsákruhában.

Társairól alig tudott meg valamit. A nyomasztó, sivár egyformaság rátelepedett, mint szennyes ködök a lucskos őszi tájra.

A barátság nem mindenkinél kezdődik egyformán. Az egyik kinyílik, és nyílt szívvel kezet ad, a másik sokáig kémlel, ismerkedik, mielőtt elfogadná. Ilonka, a fekete leány nem nagy lelkesedéssel figyelte Évát, mikor a börtönbe került, s egyszerre közelített mindenkihez a cellában. Elmondta a maga dolgait, s másokét ismerni akarta. Csak kevéssel volt idősebb — de sokkal tapasztaltabb. Jóval magasabb Évánál, kissé erős vonású arca nem tűnt szépnek, de ha eleresztette magát, szinte kisleányos lágyság fénylett rajta, mintha nem ugyanaz lenne. Számon tartotta, kin van a takarítás sora, s nem engedte Évát becsapni. Ezt félre akarták magyarázni néhányan, de ezeket azonnal letorkolta. Törődjenek a maguk szennyesével.

Mikor beszélgetni kezdtek, kiderült, tudja, Éva miért került ide, s azt is, honnan jött, milyen nyelveket ismer, pedig ilyesmiről nem beszélt nekik. Azt is közölte Ilonka: a cellafőnök csak pár napig volt titkárnő valamelyik népbiztosságon, s a mozgalomban nem ismerik. Tanácsára Éva is jelentkezett munkára a rabgazdaságba. Azt mondta, el lehet intézni, hogy odakerüljenek. Nehezebb, de egészségesebb munka, nem lesznek ennyire bezárva. S ne komázzon Éva ezekkel a nőkkel, valójában nem kommunisták. Egyszerre könnyebb lett a rabság, amint helyesen tájékozódott.

Nem került Ilonka hatása alá — az nem is törekedett ilyesmire —, de jólesett, hogy legalább valakivel megoszthatja a maga terheit. Éppen akkoriban barátkozott össze a munkában a menyecskével, aki megölte részeges apját. Egymás mellett dolgoztak. Ha rájött, kacarászott egész nap, még a smasszerok is rászóltak, máskor a gyerekei után pityergett. Majd azt suttogta Évának, hogy az ő ura kötnivaló betyár volt teljes életében... A húgáért vállalta a börtönt, s most otthon biztosan összeszűri a levet a sógorával, az ő férjével — megérzi ő. Legjobb volna megszökni innen. Máskor az apja lelkiüdvéért imádkozott, s ilyenkor még a gépeket sem javította meg, muszáj volt a zsebtolvajnőt hívni, pedig az ingyen nem segített senkinek.

Megbarnult öreg téglaépület, zárt négyszögű udvarok, hajnali vezényszavak, csíkos ruhában, hátra tett kézzel sétáló nők s a smasszerok éles füttyjelei. Ugyanúgy mentek el a napok is egyformán, mint a körbejáró rabok.

*

Öreg hárs-, szil-, juhar- és fenyőcsoportok ácsorogtak a grófi parkban. Közbül nyíres — s különös, idegen fák, némelyikről fürtös virágok lógtak. Gondozott, kőporos, sárga utak, kőszegéllyel. Volt egy öreg kertész, csak azt leste, merre mentek el a grófék vagy a vendégek, s azonnal elrántotta gereblyével, seprővel a nyomokat. Surrant az öreg hangtalanul, soha nem látták, ezért szerette a gróf úr. Sokszor megtréfálta a vendégeket, eltévedtek a parkban, keresték saját nyomukat. Két tó, összekötő csatornával, fatörzsekből rótt hidakkal. Rózsalugasok, címeres filagóriák. Padok, pihenők, rejtett tisztások. Két őzike, fácánok a sűrűben, hattyúk a tavakon ...

A park távoli sarkában ormótlan, hosszú, földszintes épület. Egyik fele istálló, márvány jászlakkal, itt tartották a híres grófi fogatokat, hátasokat. S a másik szárnyban a belső cselédség lakott. Lovászok, udvarosok, kertészek, a szakácsnő családja. A földszintes épület kopasz hátát tartotta a park felé. Ablaka-ajtaja csak a másik oldalon volt. Ide udvart is kerítettek, s több ajtót vágtak a három méter magas, sárgára mázolt kőfalon: ki lehetett jutni a faluba. Éva szülei elérhetetlen magasságban éltek az itteni cselédek felett, bent laktak a kastélyban, hiszen szolgálatukra bármikor szükség lehetett. A kastély alagsorában voltak a szobáik. Napközben nemigen értek rá foglalkozni a kisleánnyal, hát az eszmélése utáni időben, amint megtanult járni, felfedezte a kastély pincéjét. Mindenféle lim-lom között kutatott, régi díszruhákról metélte le a cifra gombokat, s megajándékozta a lovászok fiait. Megtalálta az egyik nagy teremben a kőből faragott, széles, középen mélyített kőpadot, rozsdás vaspántokkal. Sokat üldögélt itt, nézegetett ki a parkba, hogyan változik s fut el árnyékok között a délutáni fény ... Csak sokkal később tudta kibetűzni a felírásokat, s megértette: ez a deres itt! Megvan még, a szenvedések kőpadja, ahol a grófi család „fegyelmezte" évszázadokon át az engedetlen falusi népet, a jobbágyokat.

Felkutatta a pincében a grófék házi börtönét is, régen akárkit

ide csukhattak. Megvasalt, korhadó tölgyfaajtók zárták a dohos lyukakat. Éva sorra járta mind. Aztán nézegette a kút vasszerkezetét. Mert a kút is a kastély pincéjében volt. Vasrudak, kerekek, dugattyú... Minden reggel kézierővel hajtották tele a padláson levő tartályt.

A parkban nem játszhatott. A pinceablakokból nézegetett sóváran kifelé s ha megunta, a melegházakba szökött az öreg kertészhez. Télen is nyílt rózsa és szekfű, de csak a grófné számára. Innen az üvegfalakon át nem sokat lehetett látni a parkból, eltakarták a bokrok. De a kertész hangosan beszélt a virágokhoz, s ezt Éva szerette hallgatni. Beszívta a sokféle friss illatot. Volt egy fia a kertésznek, pántok tartották a derekát meg a két lábát, menni nem tudott. Mindig az üvegházakban volt, nagy kosárban. Sokat beszélgetett ezzel a fiúval. Ha itt is megunta magát, akkor a lovászgyerekekhez szökött a parkon át. Nemcsak az öreg söprögetőt, őt sem látták meg a grófék soha. S vigyázott a sárga utakra, nem hagyott nyomot, eltalált a füves tisztásokon. Az istállóban felült a pónilovakra — s mindig televitte a két markát cukorral a konyháról. Nagy dongók zümmögtek a tisztára sepert istállókban, s a jóltáplált paripák rúgták a hídlást. A lovászok napközben is kártyáztak, s Éva szívesen lesett, ha megkérték rá... rajta ne kapják őket.

Apját nagy úrnak tartotta, mindig a grófékkal látta, s a magas, kopasz embernek a pillája se rebbent, ha meglátta leányát, ugyanolyan mereven állt a méltóságos úr mögött. Mire este lejött, a kisleány aludt már. S mikor reggel felkelt, hogy iskolába induljon, addigra igen sokszor az édesanyja is eltűnt már. A kisleány vette a ruháját, táskáját, a konyhába ballagott. A szakácsnő mindennel ellátta. Rendszerint a kastély kapujában találkozott a kilovagoló urakkal. Apja is lovon feszített, s ügyet se vetett rá.

A grófi gyerekek nem jártak iskolába, tanárokat, nevelőt tartottak mellettük. Anyjával sokat beszélgetett nagyobb korában, kérdezgette őt. Tamásné nem jól tudott magyarul, külföldről, Svájcból hozta őt a grófnő... Mivel azonban Éva nem tőle tanult beszélni, hanem a lovászok gyerekeitől meg a szakácsnőtől, sohasem lehetett az anyja idegenségét érezni a beszédén. Az asszony mindig feketében járt — akárcsak férje, a komornyik úr —, súlyos szoknyái suhogtak Éva képzeletében. Sűrű, fekete haján meg a fehér, fodros bóbita. Ezt csak éjjelre vette le. S ő mondta el egyszer, mikor

kisleányát a kőpadon alva találta a pincében, hogy ne menjen oda többet... Sok jobbágyot halálra korbácsoltattak ott a grófék... A komornyik úr dédapját is... Éva megkérdezte ezt az apjától, s nagy verést kapott érte, anyjának is menekülni kellett.

A komornyikék némán, csikorogva veszekedtek az alagsorban. Hangos szót ki nem ejtettek volna — Isten mentsen, hogy az urak meghallják. Néha ütött a kopasz fekete ember, de asszony és kisleány megszokta, hogy feljajdulni nem szabad... Megtörtént, Éva anyja nem bírta, felsikoltott, s a komornyik úr betömte a száját... Ha a kisleány nem segít, egyszer tán megfulladt volna. De a grófék persze mindebből semmit se tudhattak.

Éva úgy látta, az ő apja kormányozza a kastélyt, minden cselédet tegez, — a gróf nem teszi ezt. Élt az alagsorban, amíg fel nem serdült, megmászta titokban a legnagyobb fákat, s ment nyelvleckékre a nevelőkhöz, mikor elrendelték a grófék. Úgy tudta, majd első szobaleány lesz, mint az anyja.

Anyja furcsa, elmosódott fényképeket mutatott neki, a régen meghalt svájci nagyszülőkről. Ugyanolyan bajuszos bácsi és főkötős néni, mint a falubeli parasztok. Álmodozott róla, egyszer elmegy majd a mama hazájába. Mindig magában hordta a lázadást, kezdettől sok baj volt vele, már a szolgálat elején. De csak betanult mégis. Jól állt neki az új, mérték után készült egyenruha. Nem volt olyan magas, mint az édesanyja — akinek elfúlt a lélegzete a sietésben, hajában ősz szálakat rejtegetett, tépni megunta már — karcsú és jóalakú leánnyá serdült. A nevelők nem győzték dícsérni, milyen könnyen tanult. Udvarias és szolgálatkész volt, megtanulta a mozgást, viselkedést az édesanyjától. A vendégek dícsérték. Otthonosan járkált a kétemeletes kastélyban. S közben töprengett: hogyan, merre törhetne ki sorsából.

Fiatal vendég vetett rá először szemet, csalta az alagsorba, s éppen a deresre akarta leteperni. Éva nem ijedt meg, elhajolt, mint szélben a fák, lekarmolta az ifjú gróf arcát, annak menekülni kellett a leány elől, tán megfojtotta volna. Nagy botrány lett a dologból, Évát kegyetlenül elverte a komornyik úr, még az anyjára is jutott. Könnyben-vérben fetrengtek egész éjjel egymás mellett. Némán hallgatták a suttogó oktatást — aztán reggel rendbehozták magukat, mikor megszólalt a csengő. Ezentúl úgy tért ki, hosszú időn keresztül, hogy ne maradjon nyoma az urak ábrázatán. Ám a ven-

dégek után a kastély fiatalabb ura is elérkezettnek látta az időt, hogy magáévá tegye a csinos szobaleányt. S Éva látta, itt már aligha menekülhet, mert anyja némán sír, az apja meg... úgy látszott, nem bánná a dolgot. Mintha régen elhatározta volna, búcsú nélkül szökött a telepre, a harmadik faluba.

Most a börtönben igen sokat gondolt gyerekkorára, a magányos napokra, régi életére. Az anyját szerette, s apját tisztelte akkoriban, azt hitte, nincs nála különb ember a széles világon. Különösen büszke volt a lovászok előtt, azok méltányolták, hogy a komornyik úr jobban ért a lovakhoz a gróféknál, semmi el nem kerüli a szemét. Hová lesznek az ilyen gyerekkori látások? Szétfoszlanak mint a füst... Az ő apja a legkülönb? Ha most kívülről nézi — gyűlölet már nincs a szívében, mint szökésekor, csak sajnálat. Az ő útjukon hová mehetett volna? A fiatal gróf ágyába, s onnan, valamelyik fő cseléd feleségének. Talán éppen az új főkomornyikhoz szánták, már akkor ki volt szemelve az apja utódja. Ugyanolyan sorsa lenne, mint az édesanyjának. Zokoghatna az alagsorban, zsebkendővel a szájában. Ebből semmi sem lett. Kitagadták? Mit jelent ez? Lényegében — semmit. Egy papirost, amelynek az eredetijét bemutatták a gróféknak.

Most a börtönben olyanformán érezte magát, mint a kastély pincéjében — ott is be volt zárva egy kicsit, saját elrendelt sorsába, amelyből végül is kitört. Társai azt hitték, mindent tudnak róla, az első közlékeny napok után nem sejthették, hogy a csendes leánynak milyen gondolatai vannak. Az orvos, itt a börtönben, nézte egyszer a balkarját, forradásokat talált, ahol másoknak az oltás nyoma van. Éva nem mondta meg, hogy apja korbácsa ütötte azt.

*

Majdnem megcsúszott a telepen, mikor első lépéseit tette. Csala doktort barátjaként akarta szeretni, de nem lehetett. Ha a körülmények másképpen alakulnak, talán a felesége lett volna... Segíteni akart így is a férfinak, gyengédséget keltett benne, az a fajta, aki megmarad mindig kissé gyereknek... Nem valami erős akaratú, de tele van jószándékkal. Sokat olvasott, tanult, okos, tisztelettel beszélt a szüleiről, és... Éva olyan magányosnak érezte magát akkoriban. Elhitte, hogy valóban fontos szerep vár rá Csala életé-

ben. Ám az ügyvéd más útra tért, amikor elment bankügyésznek, ugyanúgy, mint ő, a szökéskor. S ilyen útról nem lehet visszafordulni. Erősítgette magában: nem szerette Csalát soha. A sors kétfelé vágta az ő útjukat örökre. S össze nem kötheti, nincs olyan kötele, drótja.

Barát Ferkót sajnálta, mikor Borbálát megismerte, nem való a leányhoz — az volt a véleménye. Segíteni szeretett volna a legénynek, hogy a telepen maradhasson, de semmit nem tehetett. Egészen halkan megpendült benne egy húr, mikor Ferkó panaszkodott — de aztán eltűnt a vidékről. Írt, a levelei hangja nem tetszett, hihetetlennek tartotta, hogy egyik érzelem után másik költözhessen a szívbe. Maga tanácsolta Ferkónak, hogy látogassa meg a beteg Borbálát, mégis meglepte, mikor híre jött, megint együtt élnek s a legény engedelmes pehelyként száll az asszony érzelmi viharában. Akkoriban közeledett Csala — Ferkóra nem akart gondolni sem. Bár Borbálát is sajnálta — szerette volna, ha lenne ereje, hogy szerelméért új útra térjen... de érezte, tudta, ezt Borbála képtelen megtenni. Elhatározta magában, többé nem áll szóba Ferkóval, mert biztos volt abban, közeledik még, ha Borbála megint eldobja majd... De nem egészen így történt. Most Ferkó szakított az asszonnyal, s éppen akkor jött Évához, mikor Csala elmaradt. S nemcsak Csala, hanem sok minden kizáródott a börtönkapun. Havonta egyszer megjelent látogatásra, csomagot hozott és küldött. Zavarta Évát, hogy nem is igyekszik titkolni vonzalmát, szemében alázatos rajongás égett. Ez felingerelte a leányt, megmondta Ferkónak a magáét, az első néhány találkozáson majdnem veszekedtek a sűrű rácson át. Azért a megbízásokat elvállalta, s el is intézte.

Éva egyre jobban látta rajta a változást. Ferkó más ember lett valóban. A leányt zavarba hozta a dolog, és sokat töprengett rajta. Később azt is észrevette, hogy a nézése nem olyan, mint kezdetben volt, maga beszélt restelkedve régi kitöréseiről, s elnézést kért. Udvarias, szolgálatkész volt a vőlegényszerepben, de többször hangsúlyozta, gondolni sem mer Évára, úgy, mint régen. Ez kissé bántotta a leányt, aztán mulatott saját magán. Nem olyan egyszerű eligazodni az emberi érzések útvesztőiben.

Jólesett, hogy Ferkó minden látogatási napon megjelenik. Hiába igyekezett, a furcsa feszültséget nem tudta eltüntetni beszélgetéseikből.

Az erdős hegygerinc felett sárgáspiros sugarakkal jelentkezett a hajnal. Ha megfutotta pályáját a mélykék nyári égen, este eltűnt a másik hegy mögött. Körbefogta az erdő a hullámos lapályt.

Út kanyarog a város felé — tíz kilométerre a fennsíkon templomtornyok és gyárkémények látszanak. A vasút, a fővonal itt húzódik közelebb a horpadásban, a rendező-pályaudvar tolató mozdonyainak füttye hosszan remeg az erdő felett. A megye-székhelyre szárnyvonalon lehet bejutni.

A sűrű náddal szegélyezett tóparton az öbölszerű kiszögellésnél kettős jegenyesor határolja a rabgazdaság fehérre meszelt épületeit. Drótsövény kígyózik a fiatal jegenyék között.

Mikor a tönkrement, közel száz holdas gazdaságot rabokkal népesítették be, alaposan megerősítették, mert nem bírtak a közönséges bűnözőkkel. A pálinkafőzésért elítélt parasztok még csak dolgozgattak ráérősen, öntöztek kézzel, amíg el nem pilledtek a melegben, de a kasszafúrók, betörők kijártak a környező helységekbe lopni, s mikor szigorították az őrizetet, szökdöstek. Ha visszahozták őket, s megtetézték a büntetést, dolgozni akkor sem voltak hajlandók. Mit tehetett a nagyfejű, aki elrendelte a rabgazdaság felállítását? Megengedte, hogy átmenetileg elfogadhatják a politikaiak jelentkezését is. S ez váratlan eredményre vezetett.

Addig volt itt két vezető Pestről, egyet meg a földtulajdonos város nevezett ki. Ezek egymást kontrázták, s közben gaz burjánzott a veteményesekben. Pedig megvolt a létszám, csak a munka nem ment.

Somogyi Sándor kertész volt valaha, ezért vezényelték ide, két évvel ezelőtt. Parancsnoka volt egy kisebb vörösegységnek, amely nem adta meg magát a fehéreknek. Tizenöt évet sóztak rá. Egy év alatt kicserélte a rabállományt. S csak az maradhatott itt, akit ő jónak látott. Eltűntek a gazos, szittyós földek a tópartról, mindenütt öntözőárkok, rendezett ágyások vannak, s megy innen a rengeteg szép termény: saláta, zöldborsó, retek, káposzta, uborka, hagyma, tök... S jóval korábban, mint máshonnan.

Tamás Éva elszorult szívvel nézett Ilonkára, amint poroszkáltak az állomás felől kanyargó gyalogúton, s megpillantották a végtelennek tűnő, haragoszöld ágyásokat. Összeláncolták őket Pesten, úgy utaztak a zsúfolt vonaton, s akadt részvevő utas, de mások meg gúnyolták őket. Csörrent néha a vékony lánc, amint csomag-

jukat váltogatták a kézben. A börtönőr, vékony arcú, kopaszodó, sovány ember, egykedvűen ballagott mögöttük, s cigarettát lógatott a szája sarkán.

Fakult a nyárvégi erdő észrevétlenül, tarlókat szántogattak távolabb — s az ég peremén sziporkázott a nap, közeledett az alkony. Amint a rendezett ágyások között mentek a tó felé, hűvös szellő csapta meg őket, s ez nagyon jólesett. Az árkokban víz csörgedezett. Meztelen felsőtestű, barnára égett férfiak lapátolták a vizet, tréfálkozva lefröcskölték egymást. Köszöntötték a leányokat.

— Ezek rabok? — kérdezte Éva tikkadtan.

A kísérő bólintott, igen.

A másik oldalon nagy csapat nő gyomlált, csak némelyiken volt rabruha, kendővel szorították hátra naptól fakult hajukat, ugyanolyan barnák voltak, mint a férfiak.

A nádas szélén csónakot láttak kikötve. Kissé lehűltek a víz mellett. Bent vadkacsák úszkáltak. Egy smasszer horognyelet szorongatott ingujjban és ügyet se vetett rájuk. Az erdőben lövés dörrent, hosszan hullámzott a hang, amíg elhalt. Gólyapár körözött a tó felett; meglátták a fészküket is hamarosan, az iroda tetején levő őrtornyon költöttek. A fészek alatt puskacső villant a búcsúzó napsütésben. Ott is van egy smasszer, beláthatja az egész vidéket.

A kapunál hűvösre húzódott az őr, nem sokat törődött az összeláncolt leányokkal.

Az árnyékos irodában az őrség parancsnoka, s egy izzadó, kövér alak vette őket szemügyre. Éppen kocintgattak. A smasszer levette a láncot, és elment.

Beírták a nevüket, de nem törődtek velük. Bejött egy barna felsőtestű fiatalember, futólag köszönt, állva jelentette, hogy megjavították a szivattyúkat. Kettő jól működik, egy pedig tartalékban van. A nemrégen érkezett szakemberek kitűnően dolgoznak. Még néhány szerszámra lesz szükségük. Befejezte mondókáját, és tisztelettel várakozott.

A kövér és a fegyőrtiszt pislogva hallgatták, s közben a leányokat bámulták. Intett a kövér, hogy átveheti az új rabokat.

Éva megértette Ilonka szemrándulásából, hogy ez lehet az a vörös parancsnok, aki rendbe hozta és vezeti most is a rabgazdaságot. Sokkal idősebbnek gondolta. Szigorúnak tűnt az arca, de olyanformán, mikor a kisfiú haragszik. Jobban szemügyre kellett venni,

hogy észrevegye a keskeny, hosszúkás arc mély ráncait. Nem volt egészen kopasz, úgy látszik, itt megengedik a rövid hajviseletet. Furcsa volt dús, összenőtt, szőke szemöldoke. Térdig felgyűrt rabnadrágot viselt.

— Jöjjenek... — Kint az udvaron kezet nyújtott, és a nevét is megmondta. — Somogyi Sándor... Most a szállásra kísérem magukat. Nem kell megijedniök a sok őrtől, nem zaklatnak bennünket. Idevezényelték őket, hogy erős őrizet kell a politikaiaknak, de elernyedtek már. Inkább isznak. Nem vizsgáztatták magukat Pesten, hogy értenek-e az itteni munkához?

— De igen — válaszolta Ilonka. — Vallatott egy nagyképű alak... Szerencsére Éva ismeri a szakmát, sokat volt kisleánykorában a grófi kertészetben, súgott nekem is. A másik két jelentkezőt nem engedték el.

— Azelőtt ezt nem csinálták... Gyanakszanak, hogy minden olyan remekül megy... s nem értik. Maguk nem unták el a várást tavasz óta? Előbb másokat kellett idekérnünk, lakatosokat, szerelőket. Máma még nem kell dolgozniok, pihenjenek. Kapnak majd fürdőruhát a többiektől, este megmártózhatnak a tóban... Ezt is kiverekedtük. Viszontlátásra. — S elment a kapun keresztül a tópart, a zümmögő szivattyúk felé. Egyedül ballagott, nem kísérte smasszer.

A két leány megtudta estig, nem kell visszamenniök a télre sem a börtönbe, mert feldolgozzák a nádat, sást, azonkívül építenek addigra melegházakat. Vacsorára tejet kaptak, tíz tehenet fejnek, mióta Somogyi itt van.

*

Behúzódtak a gyékénysátor alá, a piacon, mert tépte, csapkodta az esőt az őszi szél. Sűrűn jöttek vásárlók hozzájuk, vették a szép késői salátát. Tamás Éva udvariasan beszélt a nagyságákkal, a kórház kosaraiba maga számolta bele a legszebb fejeket. Az őr mellettük ácsorgott egy darabig, aztán szó nélkül eloldalgott a sarki bódéhoz, mikor a másik rab odanyomott neki néhány pengőt. Régi szokás ez már, valamivel többet hoznak a gazdaságból, s ebből a smasszernak is jut. Kortyolgatta a bódénál a rumos teát, s közben feléjük kémlelt, de nem hallhatta, mit beszélnek. Biztosan megkérik

majd, hogy vásároljon könyveket nekik, mint rendszerint. A fene érti ezeket a politikaiakat, örökké a betűt falnák... De sokkal jobb velük, mint a közönségesekkel, nyugta van az embernek. Vesz nekik könyveket, legyenek boldogok — de még adhatnának legalább három pengőt. Egyelőre még egy teát kért, dupla rummal. Meghúzta, s beszopta a bajuszát. Ni, ez a Gombos... Nagy mestere a szivattyúknak, de úgy látszik a nőkhöz is ért... A fene gondolná: buzgón udvarol a fiatal leánynak. Egyetlen hátránya van a mesterségnek a politikai elítéltek mellett, nem lehet a nőkkel semmit sem kezdeni. Ezek még a tisztekkel se állnak szóba. Ha közelít hozzájuk az őr, azonnal zajt csapnak.

Éva azt suttogta:

— Tudja, Gombos elvtárs, most látom én csak, milyen zölden kerültem a telepre. Milyen büszke voltam rá, hogy megszerveztük a sárga kezű leányok felvonulását... Azt hittem akkoriban, ennél nagyobbat senki sem tett.

Gombos szelíden mosolygott.

— Ne becsülje le a munkáját, elvtársnő... Ezt nem szabad.

Kiszolgáltak két asszonyt, s a leány folytatta:

— Belevetettem magam a mozgalomba, elméleti képzettség nélkül.

— Sokat pótolt már tavaly nyár óta, igaz? Látja, erre jó a kommunistáknak a börtön. De ez inkább szanatórium itt. Kár, hogy Somogyi ellovagolta magát... Túlságosan jól sikerült. Most már ezért figyelnek bennünket felülről. Egyszer majd berobban, tönkremegy minden. Nagyon kell vigyáznunk. Gombos derékon megkötötte a bő rabruhát szikár sovány alakján, így jobban melegít. Fején félrecsapta az ellenzős sapkát, mint a fiatal katonák. — Biztosan azért boldogult az elmaradtabb falusi munkásnőkkel, mert az ő nyelvükön beszélt. Ez pedig nagyon fontos dolog. Igyekeztem érvényesíteni még itt is, a közös tanulásban. Nem mindenki így tanított... maga Somogyi sem. Tudja, a szabályok, elképzelések hozzánőnek az emberhez. Jó ideig magam sem tudtam leszámolni magamban a régi elképzelést, hogy a klasszikusokból minél többet kell idézni. De ez még hagyján. Évekig úgy dolgoztunk, hogy a proletariátus csak fegyverrel szerezheti meg a hatalmat a mi körülményeink között, s ezt hamarosan meg is teszi. Nem így van... az ábrándokat szétveri a valóság, az élet. Át kell dolgozni az egész

tanítási rendszert. S nem könnyű, mert sokan nem így látják. Jó iskola ez a mi gazdaságunk... Sok fiatal kommunista megfordul itt, inkább ilyeneket küldenek hozzánk, mert bírják a nehéz munkát. De ebben a helyzetben rabságban egyenesen jót tesz az erős igénybevétel... Mert a koszt jó. Ennyi tejfeles főzeléket nem ettem még életemben. Megfiatalodik tőle az ember. — Közben kiszolgálta a vevőket, s a visszaoldalgó smasszernak — mintha gondolataiba látna — adott még pénzt, visszakacsintott neki, értette, mire gondol, de Éva előtt nem mentegetőzött — suttogva fordult a leányhoz:

— Mondja el még egyszer, mire emlékszik, Boronyákkal kapcsolatban.

— Gombos elvtárs... Olyan nehéz ez...

— Tessék. Valami baj van? — Az idős ember feszülten figyelt. Furcsa volt, a rabsapkát úgy viselte, mint a munkások a gyárit, mozdulatai kimértek.

— Már többször akartam kérdezni... Nem azért rendeztek engem ide Ilonkával, hogy ezt... elmondhassam?

Gombos mosolygott. Nem látszott rajta a kora, sovány, szikár termetéről lepergett az idő, alig hagyta nyomot a nehéz évek. Haja tovább ritkult, de nem őszült.

— Fontos ez?

— Nekem igen.

— Teljesen mindegy, hogy miért került ide, fontos, hogy itt van. Ez is szerepet játszott benne, ezt megmondhatom, de elsősorban nem ezért... Tudtuk, hogy tanulásra van szüksége.

— Olyan furcsa... Eleinte azt hittem, véletlen minden... Aztán láttam, mennyire meg van szervezve a tábor.

— Ne becsülje ezt se túl... Annyi az egész, megfelelő helyzetbe jutni, és azt tenni, amit kell. Kihasználni a lehetőségeket. Ezért termeljük a sok salátát, fonjuk a kosarakat, készítjük a nádpallót. A rendszer elintézett bennünket a bírói ítélettel, aktáink pihennek valahol. Mi most a büntetésünket töltjük... Majd a vége felé veszik elő újra a kartotékot. Mi is megtesszük ellenük, amit lehet. Élünk és tanulunk addig is. Ennyi az egész. Boronyákról beszéljen.

— Egyszer elmondtam már.

— Nem kell most az egészet, csak a kihallgatásnak a fontos részét. A beszélgetést. Ellenőrizni akarom magamat, jól jegyeztem-e meg? Siessen, mert a smasszer rögtön jön.

Éva megborzongott a merev rabgúnyában, kitekintett az alacsonyan sötétlő esőfelhőkre, s halkan suttogott:

— Marsányi, a kémelhárítós százados újra megvert. Azt akarta aláíratni, hogy Gombos elvtársat Boronyák csalta haza, mintha ezt maga Boronyák mondta volna nekem. Elájultam... Leöntöztek vízzel, de csak sokára tértem magamhoz... Ott volt a szobában Babarczy is, megismertem a hangját. Hogy a csendőr ne értse, németül suttogtak.

Gombos közbeszólt:

— Ezt lehetőleg adja vissza szó szerint... Várjon, gondolkozzon, míg elmegy a vevő. — S kissé türelmetlenül feleselt a kövér asszonynak, aki alkudozott.

Éva cél nélkül rakosgatta a hagymát, és lehajolva suttogott:

— Babarczy azt mondta: „Nem tűröm ezt a Boronyákot a telepen, nagyon sok kellemetlenséget csinált. Régi elszámolásunk is van." Marsányi leintette. „Ne ugrálj, az lesz, amit én mondok." Aztán telefonált, de már nem németül, hanem franciául beszélt, talán, hogy Babarczy se értse. Kivettem, hogy Rattkai mérnökről beszélt... Hogy kivel, nem tudom. De annyit megértettem, Rattkainak nem kell semmitől tartani, mert Boronyákot szabadon engedik... Erre szó szerint nem emlékszem, mert újra elájultam.

— Biztosan nem tudták, hogy maga németül és franciául jól ért?

— Nem hiszem. Nem feltételezték. A kihallgatáskor nem kérdezték, s én nem mondtam meg.

— Értem. Ez igazolja más irányú értesüléseinket. Kezeit csókolom, nagyságos asszony, félretettük a salátát, amit tetszett kérni... — Gombos jó hangosra fordította a szót.

Éva elszédült az izgalomtól, mert a most jött fiatal nő tartotta a kosarát, s közben észrevétlenül megszorította az ő kezét. Havasné volt. Mosolygó bólogatással fogadta a salátát és Gombos szaggatott suttogását. Még Éva sem értette, mit beszélnek egymással, egészen összehajoltak a saláta felett. Havasnén sötét esőkabát volt, arca árnyékban, egészen eltakarta a kapucni. Mintha csak arra várt volna, hogy elmenjen, közeljött az őr, és fontoskodva markolászta a puskáját.

Alig volt már árujuk, Gombos szerényen javasolta, menjenek már — nagyon átfáztak valamennyien.

Éva csak az úton vette észre a salátalevelek alá rejtett papír-

csomagot. Ezt hozta Havasné — a telepről vagy máshonnan? Nem kérdezősködött, s észrevette, hogy Gombos követi az ő pillantásait és mosolyog. Amikor megismerkedett vele, ideérkezése után, száraz, kemény embernek tartotta, kissé félt tőle. Tanulás közben, kint a tóparton, a nádasszélen nemegyszer megrezzent, mikor szólította. Félreismerte volna akkor? Hasonlít Ilonkára, az sem könnyen barátkozott. Innen nemsokára rabkórházba ment, mert nem szűnt meg a köhögése... S onnan írt, Ballóról. Együtt kezelték őket.

A város végén kerültek a kocsival, a maradék árut elvitték a smasszer nyulainak. Maga Gombos kapkodta bele két zsákba. Kövér felesége volt a börtönőrnek s dundi gyerekei. Gombos barackot nyomott a fejükre, amint sorakoztak a kapuban, s küldte őket befelé az esőről.

Éva egyedül gubbasztott hátul. Gombos pöcögtette a szürkét, s a drágaságról, meg a gyerekek iskoláztatásáról beszélgetett a börtönőrrel, aki térde között szorongatta egy ideig a puskát, majd hátrafektette Éva mellé. Megbeszélték részletesen a házépítés nehézségeit... drága az építőanyag. A fakereskedők lenyúzzák az embert. Pedig csak saját házba lehet nyugdíjba menni.

A gyékényponyván zörgött felettük a hideg eső, néha belódult a szél. Éva elszunyókált, a békés beszélgetés, a kocsi döcögése elálmosította. Arra rezzent fel, hogy megálltak a gazdaságban, az istálló előtt. Gombos kifogta a csikót, s kérte az eső szagú, megszívósodott pokrócot, amellyel eddig Éva takarózott. Amint hajtogatta, észrevette a leány: a papírcsomag ott van, eddig álmában arra támaszkodott. Éva riadt tekintetét látva, Gombos elnevette magát.

Az istálló küszöbén Somogyi cigarettázott, s kérdezősködött, hol voltak ilyen sokáig, s hogyan sikerült a vásár? Majd Évát lesegítette, vele beszélgetett, és elballagott az iroda felé. De még a lépcsőről is visszamosolygott.

A szél elállt, hullt az egyhangú, sűrű eső. Hosszú, félig nyitott szín alatt dolgoztak a kosárfonók, tekerték a sásszálakat. Zümmögve énekeltek. A börtönőr ott támaszkodott a műhely végében egy oszlopnál, de alighanem szunyókált, mert nagyokat bólintott.

*

A második évben még jobban ömlött a pénz az irodába, mégis riasztó hírek jöttek, egymást érték a vizsgálatok. Nyugtalanság izzott a tóparton. Éva csak azt vette észre, hogy néhányan visszamentek a börtönbe, akiknek közelgett a szabadulásuk. Tudta, mindig Gombos és Somogyi javasolja, ki kérje magát Pestre, hogy másokat hívhassanak helyettük. Most azonban nem politikai foglyokat kaptak munkára, hanem közönségeseket, a legválogatottabb fajtából. Betörőket, kasszafúrókat, gyilkosokat. Azzal kezdték: őrájuk a munkában ne számítsanak, s nekik rabok ne parancsolgassanak.

Esőtlen fülledtségben szürenkezett a lapály felett a nyár. Állandóan öntöztek, még éjjel is működtek a szivattyúk. Felhőtlen égen gurult odafent a hold. Megapadt a tó, az iszapból kikelt a rengeteg szúnyog, alig lehetett ellenük védekezni.

Emúlt jócskán az aratás, kopott az aranysárga határ, közelgett az ősz, de az esték nem hűltek még. A hegyekből lódult néha friss fuvallat. Nehezebb lett a munka, mert nem vethették le a rabruhát, a smasszeroknak kint kellett ácsorogniok az ágyások között, káromkodtak, bosszankodtak és a rabokon töltötték ki dühüket. A kommunisták figyelmeztették a rabokat, semmiképpen ne szóljanak vissza, pedig két leányt már megütöttek. Bent a szálláson sokkal rosszabb lett a helyzet, éjjelre bezárták őket, s összeforgatták a régi rendet. Minden nap elveszett valami... A koszt néhány nap alatt leromlott. Elvitték a teheneket, kiderült, csak ideiglenes engedély volt a tartásukra, tej már nem lesz.

Fürödtek a rabok minden nap, ezt még megengedték nekik. Embertelenül sokat dolgoztak ezekben a napokban. Kint voltak az őrök is, és mindig sürgették őket.

Alig mozdult a levegő. Éjjeli madarak kiáltoztak az erdő felől. A torony világított, s lehetett látni az őrt, hogyan járkál, kémlel odafent.

Külön csoportban locsköltak a férfiak és nők. Somogyi és Éva szinte észrevétlenül osontak be a nádasba, egy kis tisztásra, ahol csónak volt kikötve. A zaj, kiabálás körülfolyta őket, mintha el sem váltak volna a többiektől. A férfin klottnadrág volt, Éva kopott kartonszoknyából készített magának fürdőruhát.

— Ne sírj... Hallod?

A leány hüppögött.

— El kellett volna menned neked is a múltkor, vissza a bör-

tönbe. Én vagyok a hibás. Most már sajnos késő... Kihallgattál tegnap bennünket, mikor Gombossal beszéltem?

— Nem akartam hallgatózni, téged vártalak.

— Most már mindegy.

— Nekem miért nem szóltál?

— Nem lehetett. Ne sírj... — Magához ölelte a reszkető leányt.

— Ha úgyis hallottad, nem titkolhatom, parancs jött, hogy mindenkit kicserélnek innen... Mi nem várhatjuk meg, a párt utasítása értelmében megszökünk — már elő van készítve minden.

— Hát... én?

— Nem vihetünk magunkkal. Túlságosan kockázatos lenne. Szerettem volna, de az elvtársak megtiltották. Úgyis kiszabadulsz nemsokára. Nekünk ki kell jutnunk az országból, s az nem lesz gyerekjáték. Csak az mehet, aki utasítást kapott. — Simogatta a leány vizes haját, aztán hátrahajtotta a fejét, és csókolgatta gyengéden, törülgette a könnyeit.

— Mikor... találkozunk?

— Nem tudom. Ne sírj... Nagyon szeretlek, hallod? Tudod jól, mennyit küzdöttem ellene, itt nem akartam, és... így esett. Egy éve szeretlek. Sokáig nem szóltam róla. Úgyis észrevetted.

— Nem szeretsz. Nem tudsz te szeretni...

— Ne beszélj így, nagy fájdalmat okozol, Éva. Ha velem jönnél is, útközben baj érhetne... De mondjuk, hogy — nem. Kijutunk az országból... Ne haragudj, nem való vagyok a házasságra, aligha engedi a munkám. Szerencsétlen dolog ez. A szeretőd meg nem akarok lenni, te nem olyan vagy... S én se. Nemcsak annyi a szerelem, hogy két ember találkozott és elbúcsúzik, ahogyan a szél fújja a nádat.

— Ez embertelen így... nem bírom el. Mondta Gombos, ilyen vagy te! Ó...

— Ne sírj, mert megszakad a szívem. Csak úgy összefeküdni? Utálom az olyanokat. Azt hiszik így is, hogy elcsábítottalak. Még az elvtársak is ezzel szekálnak.

— Bár igaz lenne...

— Ne sírj. Azt hiszed, könnyebb lenne az elválás? Tévedsz.

— Biztosan van valakid odakint.

— Gondold ezt, ha így könnyebb neked.

— Ugye van? Mást szeretsz?

— Téged szeretlek.

— Nem igaz.

— Nem jöhetsz velem. Ne tarts embertelennek... de kötelességem megmondani, nem házasodhatunk össze. Máshoz meg nincs jogunk. Küzdöttünk a szerelem ellen itt a tóparton eleget... Elborítja az embert, mint a szökőár.

— Sándor... ez nagyon fáj. Talán nem jól hallottam az este. Ugye még egy ideig itt maradsz?

A férfi nem válaszolt azonnal.

— Igen — Simogatta a leány haját, s csókokkal melegítette didergő száját. — Ne félj, minden rendbejön. Olyan szép lesz az életed.

— Minden nap találkozni akarok veled.

— Amikor lehet, találkozunk.

Éva görcsösen ölelte, és szinte öntudatlanul suttogott:

— Nagyon szeretlek, a tiéd akarok lenni, szerelmem...

Éles füttyszó hasított a sötétségen át. Kifelé tapicskoltak a rabok, elhalkult a nevetés.

Somogyi még egyszer magához ölelte a leányt, aztán elengedte, és csatlakozott a közelgőkhöz. Éva utolsónak vánszorgott ki a tóból.

Hajnal felé izgatott kiabálásra, sípolásra ébredtek a női rabok. Nem engedték ki őket. Futkostak az őrök, töltött fegyverrel. Hamarosan megértették az ordítozásból, hogy nyolc kommunista még az este fürdés után megszökött. Már itt volt a parancs, hogy vissza kell menniök a fogházba. S meglógott a parancsnokság kedvence, Somogyi is.

Éva lerogyott a szalmazsákjára, és sokáig zokogott. Nem válaszolt semmiféle kérdésre. Ételt nem kaptak, az ajtókat ki sem nyitották. Este felé összeláncolták őket, és kísérték az állomásra. Mennyi fegyőr vigyázott rájuk! Ott találkoztak a felváltókkal, másztak ki a vagonokból. Mind közönséges bűnöző. Egy szót sem válthattak velük. Azok meg azért káromkodtak, mert utálják a kapálást.

A vagonsarokban kuporgott Pestig, és rázkódva sírdogált. Az fájt a legjobban, hogy Sándor nem mondta meg az igazat. Már el volt intézve, hogy szöknek. A fürdés után egy óra múlva eltűntek. Nem értette még, hogy nem is mondhatta akkor még neki sem. Nehezebb lett volna... Siratta a maga reménytelen, elrontott éle-

tét... Rabságban van, a szerelme elment. Felsejlett benne a csókok édessége — és minden, amennyivel több lett odalent a tóparton. Szinte bedagadt a torka, könnyei elapadtak, de még mindig hüppögött. Ha nincsenek bezárva, tán kiugrott volna a robogó vonatból.

Mennyit tanult mióta idelent raboskodik, egészen más ember lett, de a szövevényes élet most a szívére tekeredett, s alighanem megfojtja. Sajnálta magában, hogy nem lett a férfié — s elhatározta, tűzön-vízen keresztül utána szökik. Ó, csak sikerüljön nekik kijutni. Majd találkoznak még. Ez a gondolat kissé megvigasztalta.

A rabnők csendesen énekeltek. Valaki Éva mellé férkőzött, mondott néhány vigasztaló szót, mintha egészen értené az embertelenül szorító bánatot. Odakint sötét éjszaka volt. Éva lassan álomba sírta magát, mint a nagyon elfáradt kisgyerekek.

*

A rácson keresztül sokáig nézte Ferkót, s megszólalt halkan:

— Ne látogass meg. Vége a játéknak régen. Nem vagyunk mi menyasszony-vőlegény... Nincs erre szükség.

Ferkó széles arca elborult, szomorúan bólintott.

— Valamikor szükség volt...

— Igaz. Te, ne haragudj rám... Meg akartam írni, de nem volt erőm — én szeretek valakit és soha nem lehetek másé... Jobb, ha nem jössz ide már. Szeretném, ha megértenél. Bár az ilyesmit nehéz. De én mindig megértettelek, Ferkó. Tudod mit? Menj haza a telepre. Én úgyse megyek oda már soha többet. Legalább nem találkozunk.

Ferkó nézte a drága, meggyötört arcot, megfogta a rácson átérő ujjait, s lehajtott fejjel válaszolt:

— Még nem mehetek a telepre, Éva. Két hét múlva teszek vizsgát. Nem mondtam eddig neked, meglepetésnek szántam. Leszerződtetett a Szabolcs utcai mester. Szakmám lesz két hét múlva, géplakatos leszek. Korábban keltem minden nap, este később maradtam, elvégeztem még az inasra eső takarítást is. Sokat kibírtam a szakmáért... Érdemes volt. Nem akármilyen mesterektől tanultam... Olyan segédek vannak nálunk, akik elsők a munkában, de nem mehetnek a nagy üzemekbe, ki vannak tiltva... A mester meg nem törődik ilyesmivel, valamikor ő is járt velük a mozga-

lomban... Közben megtollasodott egy kicsit. S én nemcsak a szakmámat tanultam meg ezektől az emberektől, hanem egyet s mást ezenkívül... Kirándulásokra jártam, míg te a börtönben voltál, odalent dolgoztál. Ezt is meglepetésnek szántam, ha kijössz, gondoltam, megtudod... De ha így áll, akkor most megmondhatom. — Elakadt zavartan, aztán hirtelen hangot váltott és kibökte: — Bocsáss meg, amiért alkalmatlankodtam az életedben... Nem jövök többet, ha így akarod. S hazamegyek a telepre. Így esett. Hát sok boldogságot, Éva... Én megértelek. Ha valamire mégis szükséged van, csak szólj. Majd... eljövök esetleg érdeklődni, vagy írj pár sort. Engem könnyen megtalálsz. Isten veled. — Meghajtotta magát kissé esetlenül, megszorította a leány ujjait, és elment, pedig le sem járt az idő.

A smasszer csodálkozva nézett.

Éva meglátta a legény arcán a változásokat. Sötét ünneplőruhája, nyakkendője van Ferkónak, s a szemében az olthatatlan bánat. Mindenkinek szenvedni kell? Nem kellett volna szólni talán... De azt sem lehet. Ilyesmit nem lehet rejtegetni. Megy majd Somogyi után, ahogyan alkalom adódik. Most hatolt egészen az értelmébe, amit Ferkó a szakmáról mondott. Angyalföldi kommunista lakatosoktól tanult. Úgy látszik kiégett, eltűnt a legényből a korábbi határozatlanság, bizonytalanság. Nagy utat tett meg a Fehér Ignác istállójából idáig. Léptei régen elhaltak már, Éva még utána nézett. Nagy dolog ez, át sem lehet néhány perc alatt látni, hol a vége. Nagyon sajnálta Ferkót. De magát még jobban.

Szólt a csengő, vége a látogatásnak, búcsúzkodtak a hozzátartozók a raboktól. Voltak, akik csókolni próbáltak a sűrű dróthálón át.

Éva a cellában kuporgott pityeregve, még nehezebb lett a fájdalma a mai nappal. Ferkó meg az Újpesti Kikötőnél ácsorgott, nézte, hogyan fodrozzák az uszályok a vizet... A csárdában zene szólt, részegek énekeltek. Ott érte az éjszaka. Végül egy rendőr elküldte haza.

Nem ment a leányhoz többet, de néhányszor körüljárta a fogházat — levelet írt. Éva nem válaszolt.

A vizsgája kitűnően sikerült. Ezt is tudatta Évával, aztán elutazott haza a telepre. Felmutatta az írásait, s kis hümmögés után közölték, beléphet a paxitba üzemlakatosnak, ott sok a baj, nem megfelelő az ember mióta Ballót becsukták. Vállalta a munkát.

Különös öröm feszítette, mikor az első napon végigment a gyáron, a sárga kezű leányok között. Megismerték a legtöbben, nem felejtették el. Borbálát senki sem említette, de Tamás Évától sokan kérdezgették, s Ferkó szíve elfacsarodott. Erre nem számított. Elhatározta, nem gondol a leányra... Ahogyan tavasszal, új élet kezdetén elégetik az összegyűjtött szemetet, kidobált magából mindent a régiből. Az a Ferkó, aki az istállóban élt s annyi tisztázatlan vággyal futott a telep, az új élet felé — nincs már. Úgy gondolt elmúlt dolgaira, mintha idegen emberre emlékezne. Borbála? Jobban megértette az asszonyt, mint akkoriban — és sajnálta, ahogyan gyógyíthatatlan beteget szokás. Emléke inkább szánalmat keltett. Évára nem akart gondolni, görcsösen szorongatta ezt az elhatározást, de észrevétlenül párává olvadt a tenyerében. A telepen lehetetlen Évát elfelejteni, mert a leányok valamennyien maguk közé számítják, mintha köztük élne és dolgozna most is, sürgetik a napokat, mikor tér vissza a telepre.

Ferkó még jobban szenvedett, mint a börtönbeli látogatás után. Megbánta, hogy a telepre jött, forgatta magában, el kéne menni, messze innen. Van olyan zúg a világban, ahová elfuthat az ember a múltja elől? Aligha.

Munkájára hamar felfigyeltek, bár szembe nem dicsérték, csak a leányok — ám Ferkó alig törődött ezzel. Láthatatlan súlyként cipelte magával a bánatot. Azt gondolta mindenki, lám, mennyire megváltozott ez a Ferkó... Nemcsak hogy szakmája van, iparos lett, amúgy is... Mennyivel komolyabb, férfiasabb. Már Boronyákkal, Szabóval, Somorral barátkozik. Még az ebédszünetben is könyveket olvas. Falusi legényke cipelte mellette a szerszámosládát, s nagy tisztelettel figyelte mesterét. Nem értette, miért futja el néha a nagy darab, erős lakatos szemét a pára a csomagolóban... Biztosan megint arra gondol, hogy a szerszámokban ott vannak bevésve egy kedves emberének, valami Ballónak a névbetűi. Erről többször beszélt már a legénykének. Az csillogó szemmel hallgatott, de nem tudta, ki lehetett ez a Balló? Annyit emlegetik — ő a sztrájk után jött a telepre, nem találkozhatott vele.

A leányok sokszor énekelték Éva kedves dalait.

Társai bíztogatták Ferkót, menjen be az irodába, mert jóval kevesebb órabért állapítottak meg neki, mint a régebbi üzemlakatosnak, kísérni akarták, hogy tán nem mer szólni odabent. Erre nem

volt szükség. Keményen megmondta a magáét, s először úgy volt, hogy leszámolják, nagyon kiabált vele a főművezető. Hivatták Steiglert és a másik mestert — s végül mogorván kifizették a különbözetet. Ferkó udvariasan, nyugodtan várakozott, megköszönte az elintézést. Nem válaszoltak neki.

A szaktársak elismerően bólogattak, hívták a kantinba, de nem ment velük. Havashoz sietett a savgyárba, s ketten bekopogtattak Babarczyhoz, a könyvtár kulcsáért. Majdnem kizavarta őket a titkár úr, írást mutatott, hogy az igazgatóság a valamikor vásárolt könyveket a frontharcosoknak ajándékozta. Erre Havas jegyzéket vett elő, mennyi könyv van még azon kívül a két szekrényben. Maga is sokat hozott annak idején s nem frontharcosoknak. Babarczy odacsapta a kulcsot, hogy a saját felelősségükre kinyithatják, de felelnek érte.

Elmentek a nitroglicerinbe Szabóért, legyen ő a könyvtáros. Kis rábeszélés után vállalta a dolgot. Kiírták a kantin falára újból, mikor tartanak könyvtári órákat. S Ferkó ott ücsörgött azontúl hűségesen.

Ilyenformán kezdte másodszor a telepi életet. Hogyan térhetett volna ki sorsa elől? Borbálát nem kerülhette el Fehér Ignác házában... Ha egészen összekötik életüket itt a telepen, hogyan jutnak tovább? Muszáj volt elválniok — de annak már ő is oka, hogy az Elemér utcában újra az életébe lépett Borbála. Ott félre kellett volna állnia előle. Nem tette. Miért nem? Ennek a végére jutni lehetetlen. Más lett volna akkor a kapcsolata Évával? Aligha. A leány nem szerethette őt — ez természetes, talán szánta és segíteni akarta... Segített is, mert nélküle nem lenne szakmája, nem tanult volna olyan szívósan és szorgalmasan. Nem bírta volna ki az inaskodást férfi fővel, annak gondolata nélkül, hogy Éváért teszi... Az ő jövendő, közös életükért...

Ha viszont nem jön a telepre Borbálával, nem szenved annyit, de Pestre sem jut el, valahol istállóban fetrengene még. Egyedül kellett volna eljönnie... Belegabalyodott Ferkó néhányszor, kigázolt hát toronyiránt az öntépésből, marcangolásból, aztán kezdte előlről.

Mikor a telepre jött, Ballónétól bérelte ki a padlásszobát. Az asszony akkor a töltényezőben dolgozott — s este mosott otthon. Sok tüzelőre volt szüksége a piszkos ruhákhoz, mindig főtt, kavargott a szennyes, nagy fazekakban. Szabó és Boronyák még a télen

küldtek néhány kocsi ágat — Ferkó nekiállt, és összeaprogatta, behordta a szín alá. Kissé rendbe tette a kertet — megjavította a zárakat Ballóné hálálkodását elhárította. Még az iskolás leányoktól is kikérdezte a leckét. S gubbasztott, olvasott fent a padlásszobában, féléjszakán át égette a villanyt, de ezt az asszony nem bánta, úgyis átalányt fizetnek. Olyan lett a ház — mintha gazdája lenne, s ez jólesett szegény küszködő asszonynak.

A legnehezebb próbát akkor állta ki, amikor Tamás Éva kiszabadult és visszajött a telepre. Az iroda előtt találkoztak, éppen csak futólag üdvözölték egymást. Később a csomagolóban napokig eljártak egymás mellett, ebédszünetben meg úgysem látszott ki a leány a többiek csoportjából. Végre megszólíthatta, kifelé az emberfolyóban:

— Mégis visszajött... Éva?

— Igen, amint látja. Hogyan áll a könyvtár?

— Elég rosszul.

— Magam is jelentkezem olvasónak, segítek szervezni a leányok között.

— Majd beszélünk erről.

— Másról nem?

— Másról nincs mit. Már megbeszéltük, amit kellett.

— Ne haragudjon, nem azért mondtam.

— Nem helyes, hogy úgy kerül engem. Már feltűnt a leányoknak. Jó barátoknak kell lennünk... Rendben van?

— Igen. Amennyiben ez rendben lehet egyáltalán.

— Ne legyen olyan komor, azt hiszik, mi jóbarátok vagyunk. A könyvtárba megy most?

— Igen. Talán jönnek ma.

— Viszontlátásra, itt jön Boronyák... Minden jót, Ferkó.

De a második beszélgetésre nem került sor mégsem. Nem kerülték egymást, de a hangjukban a felszín alatt tovább bújkált a mindig érezhető feszültség. Ez fájdalmas volt Ferkónak, de mégis jólesett. Számba vette, mennyiben változott meg Éva... Több mint két éve vitték el a csendőrök. Ugyanolyan kisleányosan szép, mégis van a tekintetében, mozdulataiban valami asszonyos határozottság, nyugodtság, amit egyébként mindenki észrevett. Hozott írást Pestről az igazgatóságtól, hogy visszavegyék a gyárba, s így Babarczy hiába ugrált.

Eleinte figyelték, nem kezd-e politizálni, de csak annyit állapíthattak meg, hogy délidőben és este fújás után virágágyakat ásnak-dombolnak a sárga kezű leányok a paxit-üzem körül. Jácintot, tulipánt, muskátlit ültetnek — s orgona-, jázminbokrokat. S minden nap öntözik, gyomlálják. Az üzemlakatos, Barát készített nekik eldobott, olajos kannákból öntöző-készségeket, soklyukú rózsákkal . . .

3

LEGÉNYKEDŐ tavaszi szelek cibálták az erdőt a telep körül. Az üzemek éppen csak zümmögtek, mint fáradt dongók. Bimbós, zsenge levelű bokrok bóbiskoltak salakporosan, ha pihent a szél — szúnyókált a vasárnap délután. Néhány csoportban kártyáztak az erdőszéli tisztáson az árnyékban, izzadtak a napon s boros üveget dajkáltak az ölükben. Többen ácsorogtak, minden pokróc felgyűrődött sarkánál, beleszóltak a játékba, keverés közben hangosan veszekedtek — s amint hűvösödött, bújni kezdett a nap, elballagtak a kuglizó vagy a kantin felé. Fiatal munkásleányok sétálgattak a szélső úton, ahol a házsorral szemben sötétlik az erdő... A kialakult rend szerint ez a vasárnap délutáni korzó. Mutogatták egymásnak a részletestől vett olcsó ruháikat. Néhány legény csatlakozott hozzájuk, de aztán ezek is megálltak a sarkon, ahol valaki a rekedtes szájmuzsikával gyalult. Próbálgatták a divatos nótákat. A leányok mindig gyorsították a lépést, ha elmentek az utánuk kiabáló fiúk mellett. Mentükben visszaszóltak, s nagyokat nevettek. Ringtak az összekapaszkodó leányok, mint virágok a szélben. Amint osont a délután, a keskeny kövokon lecsoszogtak a korzóra a papucsos, lompos asszonyok, kiáltották haza a leányaikat. Némelyik asszony nem fáradt idáig, kiabált a kerteken át.

A legényfiúk persze az apjukat utánozzák, elhozták hazulról a kerek, fekete gyári sapkát — bár akad olyan, aki már dolgozik, s jár neki. Összeszámolták pénzüket a leányok távozása után, elhatározták — mint más vasárnapon — isznak egyet a kantinban. Tanakodtak, s elvonultak először a kuglizó felé. Gurítják a golyókat szüntelenül a betett pengőkért... s aki ledobott, imbolyog a kantin felé itókáért, hoz a többieknek is. S tobb csoportban pénzeznek

a fák alatt, dobálják a rengeteg krajcárt, az időnként újrahúzott vonalhoz. Ebbe beszállnak a felnőttek is, van néhány elszánt nyerő, s minden vasárnap ugyanazokat a legénykéket fosztják ki. Szinte sorbaállnak mindig a matadorok mellett, égő szemmel remélik, most ügyesebbek lesznek, mint a múlt vasárnap. Ha sötétedik sem marad abba ez a játék. Elvonulnak a telep utcáira, minden csoportnak megvan a szokott helye, a lámpák alatt. Dobálják, rázzák, csörgetik a pénzt: fej vagy írás? Összehajolnak, amint az összemarkolt krajcár lehull. Felettük részeg bogarak hada kering... sűrűsödik, ritkul a tánc a lámpa körül. Csak akkor mennek haza, ha errevetődik a csendőrjárőr és figyelmezteti őket.

Boronyákék előtt mindig pénzeznek a lámpa alatt, ez közel van a kuglizóhoz.

Havas volt itt délután, nem töltött sok időt négyszem közt Péterrel, s úgy látta Boronyákné, elégedetlenül ment el. Várták Szabóékat, de nem jöttek. Boronyák az órákkal vacakolt egy ideig a „műhelyben", mérgesen fütyörészett, aztán dünnyögött valamit a dolgáról, egy órát becsomagolt, hogy a kantinban kell átadnia, s lehajtott fejjel elment.

Piroska lefektette a kisleányt, amíg elaludt, mesélt neki, s közben be kellett csuknia az ablakot, mert a pénzezők veszekedése behallatszott, alighanem verekedtek, mint máskor is, ha nem tudtak megegyezni. Úgyis az édesanyjához készült. Becsukta a lakást, és sietett a telepen át. A falu felőli szélen két asszony ordítozott a sötétben, tyúkot kerestek egymáson. Ezen az oldalon tartanak baromfit a munkásasszonyok, kicsapják a földekre. Ólakat eszkábáltak a kertek sarkába, a gyárból „szerzett" féltéglákból, hulladék lemezekből.

Ballóné ma nem mosott. A kisebbik leányt éppen a nagyobbért zavarta, keresse meg, merre kószál, nem jött haza még a „korzóról". Régi divatú, bodros, kissé molyrágott ruhát erőltetett testére Ballóné — Piroska meghatottan nézte, ez a ruha még mindig megvan; már kisleánykorában is ez jelentette a vasárnap délutánt. Hogyan tudhatott vigyázni a ruhára az édesanyja vagy húsz éven át? Mióta a férje betegen hazajött, egészen megöregedett az asszony. Rohamosan őszült, s mintha meggörbült volna egy kissé a ránehezedő időtől, gondoktól. Kövérkés arca táskái megráncosodtak, mozdulatai lassúbbak, nem olyan fürge, mint régebben, elapadt a szava. Gömbölyű, kövérkés karja megfonnyadt a lúgmarástól, a tenyere

is sárgul, mióta bejár az üzembe. Amíg Balló haza nem tért, jobban tartotta magát, de már mintha elfogyott volna az ereje, többet panaszkodik, még az orvoshoz is elment. Az nem írt orvosságot, azt ajánlotta, pihenni kéne.

Felgyújtotta a villanyt a szobában, de aztán meggondolta magát, mégiscsak a konyhában ültette le Piroskát. Pislogott, mintha álommal küzdene, s aprókat ásított.

— Apám hol van?

— A fene tudja. Biztos a te uraddal a kantinban.

— Péter nem megy már oda.

— Nana! Alaposan becsodálkoztak, mikor ez a szerencsétlen, beteg ember hazajött. Azonnal a kedves vője után futott a faluba.

— Aznap sokat ittak anyám, már délután. Nem sok kellhetett nekik a kantinban. Péter egyébként a faluba ment, alighanem Szabóhoz.

— Akkor ezzel a Dukával van apád. Azelőtt nemigen barátkoztak, de mióta beteg ... még könyveket is hozott ettől a pálinkástömlőtől. A betegségről olvas, azt hajtogatja, nem hisz az orvosoknak, majd ő gyógyítja magát.

— Mit mondtak a felülvizsgálaton? Igaz, hogy nem dolgozhat?

— Tegnap volt Veszprémben ... egyelőre pihenni kell.

— Legfontosabb az egészség.

— Az. Csakhogy nincs táppénz se, mert a börtön, nem munka, eddig nem dolgozott. S az orvosoknak is fizetni kéne, szerencsére a plébános úr elintézte a szegénységi bizonyítványt, különben ebbe is az én derekam szakadhatna ...

— Apám nem tehet róla ... ne hibáztassa.

— Mindig pártoltad a drágalátos apádat. Letelt a büntetése, de csak keresztnek jött haza, hogy annyival is nekem legyen nehezebb. Egész életemben küszködtem vele, de nincs tovább! Most már úgy lesz, ahogyan én akarom. Visszamegyünk Óbudára, írtam a jó ismerősöknek, nem bírom tovább ezen a koszos telepen! De apád!? Kijelenti itt nekem, hogy sehová nem megy, ha nekem tetszik, csak költözzek egyedül.

— Mama, nem volna szabad így bánni a beteggel ...

— Védd csak, védd! Kinek a betegje? Nem az enyém. Saját magát tette beteggé. Tovább nem húzok mellette, mindig az ő barázdájában. Visszamegyünk Óbudára, ebből nem engedek. Ha nem

jön, ittmarad. Majd utánam kullog, ha enni akar, mert a drágalátos elvtársai ugyan nem tartják el, most hogy végleg megrokkant. Én tudom, hogy hiába hajtja a gyógyulást... vége van! Eléldegélhet még sokáig, megmondták a doktorok, de a munka? Az már nem megy. Hát rendben van, ha nekem kell helyt állanom, itt vagyok még... De akkor nem őutána megyek, hanem el innen.

— Nincs igaza, anyám.

— Tudom, soha nem volt nekem igazam, tiétek volt az igazság, az enyém meg a munka, a gyotrődés, a bánat. Eddig így volt. De ezentúl igazam is csak nekem lesz, majd megmutatom, most az egyszer nem engedek.

Piroska majdnem sírva fakadt a kemény hangtól, bár magában apját pártolta, de muszáj volt az anyjának is igazat adni. A kert apró fáit mozgatta a tavaszi szél, valahol harmonika szólt.

— Majd meggondolják az elmenetelt, anyám. Nem olyan egyszerű ez.

Ballóné legyintett, s ásított néhányat.

— Beszélj csak, a szó olcsó... Hát ti mire végzitek itt? Maga Péter emlegette egy párszor, hogy mehetnétek a telepről.

Piroska arcán árnyék vonult át, mint a felleges égen, ha elbújik a nap. Habozva válaszolt.

— Hívták Pétert Újpestre többször is, kellene a hegesztő, de úgy látszik, meggondolta. Már nem beszél róla.

Ballóné keserűen legyintett.

— Nem hát! Mióta megjött a drága apósa, meg az a leány, aki betanyázott hozzátok. A fene tudja, mivel bolondítja a férfiakat. Az én lakóm, a Barát úr is, igazán finom ember... Nem tudom, hová lettem volna nélküle... mennyit segített rajtunk! De mióta megjött a leány meg az apád, egyszerre megváltozott. A fenyvesbe jár apával, csépelik a szót, mint az üres szalmát odafent a padlásszobában. Kiabálhatok, meg nem hallják, ha meg rájuk nyitok, leültetnének. Olyan ez, mint a betegség. De ez még hagyján! Hanem, észrevettem én, a lakónk azért a Tamás Éváért sóhajtozik. Lesi a szobája ablakából, mikor jön a gyárból, már én is észrevettem... A fene érti ezeket a férfiakat... Most, hogy szép állása van, apád helyére tették, kaphatna olyant is, aki nem börtönviselt.

Piroska ingerülten felugrott.

— Mama, hagyjuk ezt. Nem engedem, hogy így beszélj Évárol. Nem ismered . . .

— Ugrálj csak, szerencsétlen leányom, ezeknek a nótáját fújod te, csak arra áll a szád. — Legyintett. — Dehát én már neked se beszélek, úgyis tudom, hiába. Akárha apádat hallanám, ne félj, az is védi. Ilyenek vagytok, húzzam az igát, aztán ha a számat kinyitom, azonnal rámförmednek . . .

— Tudom, nagyon nehéz magának . . . Dehát itt másról van szó.

— Persze, hogy másról.

— Majd segítünk mi is, mint eddig. De ne emlegesse az elmenetelt.

— Dehogyis emlegetem. Csak elmegyek, a két kisleánnyal. Apád meg ittmarad. Elhatároztam már magam.

— Jól van, csak ne bántsa mindig szegényt. Elég neki a betegség. Ha egyszer az orvosok sem segítenek a szegényen . . .

Ballóné szomorúan ingatta a fejét.

— Beszélj csak . . . magad ellen. Az rontott meg téged, hogy az apád után mész . . . Nem volt elég, ami a nyakadba szakadt eddig? Hogyan éltél volna, ha el nem engedik Pétert a csendőrök? A kisleánnyal, betegen, mi? Elengedték az urak, te meg a nyakába dobod a gyeplőt, menjen, amerre akar. Most nem fogtad meg, emlegeted ezt a sírig . . . Vigyázz a szavamra, megbánod még. Azt hiszed, nem tudom, hol van most?

— Mondtam, a faluban.

— Az ám . . . a kantinban. Nem tudsz te nekem hazudni . . . Támassza csak a pultot, amíg háborog. Inkább ezt, mint a politikát. Ebből kevesebb bajod lehet. Megkeresi az órákkal, amit megiszik. Akkor volt valami kis asszonyéletem, mikor Balló ivott, vagy munkája nem volt, mert akkor lapított a fészekben.

— Nyelje le, mama, a keserűséget. Más világ van, Péter más ember.

— Te engem ne taníts . . . Engem megőszített az örökös gyötrelem. Hazamegyek. Voltam én is fiatal . . . Mennyire szerettem az apádat . . . arra nincs szó! Azt hittem, mint te most, hogy minden megváltozik, jobb lesz. Hittem, amit mondott. Mindent elhittem neki. Nézd meg — mivé lettem . . . Fiatal voltam, tapasztalatlan, hát ihatom a levét. Nincs más a szívemben, csak utálkozás, töredelem . . . Megkeseredett még az emlék is. Elbolondított az apád, jól

van, szerettem... Mit értem vele? Udvarolt nekem akkoriban egy komoly ember, fűtő a vasútnál... Csak úgy üzengetett, hogy megkérne... Nem is válaszoltam a közvetítő asszonyoknak. Az komoly ember volt. Régen mozdonyvezető lett, szép kertes háza van Óbudán, nemsokára nyugdíjba megy... Elvette a barátnőmet, akinél sokkal szemrevalóbb voltam. Szép, nyugodt élete lett neki a mozdonyvezető mellett. Nem kellett volna elutasítanom, más életem lehetett volna... Nem volnék így megrokkanva. Hogy otthon voltam a múlt héten, lakást kerestem, láttam a mozdonyvezetőnét. Fiatal nagysága énhozzám képest, nem akart megismerni... Hát ez az élet! Ha visszamegyek a fonodába Óbudán, s kevés lesz a pénz, majd moshatom a mozdonyvezető gatyáit, mert annak a puccos nagyságafelesége nem nyúl a lúgba. Látod? Hát tanulj a példámon, hallod?! Azt hittem boldog leszel ezzel a Boronyákkal... Ennek nem lesz annyira kenyere a politika. Akkor még nem ismertem. Talán most megváltozik. Hadd, igyon, amíg el nem telik. Nem olyan fajta, aki megrohad a kocsmában... Talán megjön az esze. Ha nem — menekülj tőle, amíg fiatal vagy, és kapaszkodj bele valami rendes emberbe, akinek első a családja... nem mindig az urak kerítését rágja, mint az acsargó kutya. A kisebb leányaimra majd vigyázok, közel se engedek hozzájuk ilyen embert!

— Csendesen, anyám...

A két leány jött meg, a nagyobbik alázatos pillantásokkal könyörgött Piroskának, védje meg, alighanem veréstől félt, de Ballóné most ügyet se vetett rájuk, fáradtan intett a tűzhelyen letakart lábasok felé. A volt sógorasszonya is támogatja, pedig sok baj húzza özvegyen, de mindig küld át egy kis ételmaradékot a kaszinóból.

— Csak ezt akartam mondani, legyen magadhoz való eszed, leányom.

— Van nekem, anyám, elhiheti.

— Úgy éltek majd, mint mi. S tönkremész, időnap előtt, pedig az egészséged soha nem volt vasból. Csak ne engedtelek volna el akkor, Berhidára. Tán másképpen fordul az életünk...

A kisleányok veszekedve ettek. Anya és leánya panaszosan nézték egymást.

— Szóval elmennek Óbudára?

— Ha lesz lakás.

— Apám tudja már?

— Nem kérdezem. Egyszer látogattam meg, az is sokba került. Bezzeg a te urad kétszer elment, pedig be se engedték hozzá. Ezek aztán megértik egymást. Legjobb volna itthagyni őket, éljenek, ahogyan akarnak. Nem való ezeknek család.

Piroska nehezen türtőztette magát, felkelt.

— Jó éjszakát, anyám.

Az asszony legyintett, és rákiabált a veszekedő leányokra fáradt hangon. Ki sem kísérte Piroskát.

Boronyákné a kantin felé sietett. A tyúkon veszekedő asszonyok még mindig kiabáltak, már a férfiak is döngették a kerítést. Még soha nem tette meg, hogy az emberéért bemenjen, lenézte azokat az asszonyokat, akik a részegek közé járnak sipákolni. Tétovázva ácsorgott kis ideig a betonlépcsőnél, aztán elszántan benyitott. Körülfogta a füst, zsivaj... S férje a sárga pultnál támaszkodott egyedül, az óra nem volt már nála. Nem rúgott be még... Azonnal észrevette a feleségét. Lökdöste az ácsorgókat, sietett eléje. Látszott rajta, nem ivott sokat. Leintette a poharat szorongató tréfálkozó embereket. Kissé furcsának tűnt még mindig az arca, Piroska nehezen szokta meg, hogy a bajuszát egy idő óta rövidebbre nyírta, talán mert abban is jelentkezett néhány ősz szál. Más lett a tekintete, még a mosolya is, Piroska jobban szerette a régi Boronyákot.

— Iszol valamit, menyecske?

Néhányan nevetgélni kezdtek. Boronyákné csendesen válaszolt.

— Nem kérek. Teérted jöttem.

Boronyák villanó tekintetére abbamaradtak a közbeszólások. Visszatülekedett a pulthoz, fizetett, a fröccs utolját meg sem itta, jött már. Kissé görnyedten kapott a kilincsért, hogy kiengedje a feleségét. Piroska úgy tett, mintha nem hallaná a gúnyos búcsú kiáltásokat az otthon kikészített sodrófáról.

Odakint egy hangot sem szólt férjének, hogy miért nem a faluba ment — neki tényleg ezt mondta ebéd után, bár feltételes módon —, megszorította a kezét a sötétben, s inkább édesapja kínlódásáról beszélt, hogyan verekszik a betegséggel.

*

Más a beteg emberek világa, mint az egészségeseké. Különösen annak, aki egyikből a másikba zuhant, mint Balló. A beteg ember

viszonya az egész világhoz megváltozik, az lesz a legfontosabb, hogy az egészség visszajöjjön, minden más, tervek, vágyak, remények csak azután következik.

Mikor Balló egészen megértette súlyos betegségét, elcsüggedt, de aztán összeszedte magát, s keményen elhatározta, meggyógyul. Már kevesebbet gondolt arra, miért is került a börtönbe, megértette, a kór mindenképpen leverte volna. Annyira elfoglalta az egészségért folytatott küzdelem, gyorsan letelt a büntetése. Hazajött. Megértette a felesége minden sérelmét, aggodalmát, bánatát, de minden erejére szüksége volt a maga külön harcához, hát nem vitatkozott vele, még a költözködési terv ellen sem sokat mondott.

Azon csodálkozott, hogy Boronyák mennyire letört. Nem szabadna így elereszkednie, hiszen igaza van. Úgy hitt a veje becsületességében, akár a magáében. Persze... nem mindegy Péternek, ezt megértette. Az öreg Somor már frontot változtatott, ő maga jött el megmondani... dünnyögött, elő kéne venni ezt a Boronyák-ügyet.

Boronyák kizárása után nem sokáig maradt a vezetés Rattkai kezében. A mérnök ivott és kiabált, állandóan hepciáskodott az igazgatósággal is... Pesten elhatározták, a rendezetlen helyzetben vezesse inkább Havas a szervezést. Ügyesen tartotta a kapcsolatot, mindent elrendezett, s közben helyt állt a savgyárban is. Kissé aggodalmasan beszélt a felső vezetésben lángoló vitákról, valóságos ragály lett a bizalmatlanság, mérgezi a levegőt.

Rattkai különváltan élt a feleségétől, és ivott. Egyetlen ember érintkezett vele rendszeresen, az öreg Duka... Néha a kantinba is betámolyogtak ketten, s felváltva fizettek, bár a mérnök tovább bírta pénzzel. Furcsán megváltozott már ebben az időben, néha napokig nem borotválkozott, s kollégáival alig érintkezett, bezárkóztak Dukával a piszkos, takarítatlan mérnöki lakásba, ahová Rattkainé már be sem tette a lábát. Nagyon régen nem látták a telepen.

Rattkai ugyan lépten-nyomon úgy beszélt, mintha a világot fel akarná gyújtani, hencegett kommunista múltjával, s egyszer részegen belekötött a csendőrökbe. Balló semmire sem ment vele, véget nem érő sirámokat kellett végighallgatnia Rattkai eddigi áldozatairól, amelyeket a mozgalomért hozott, de méltánylást nem kapott sehonnan. Miért nem bíznak őbenne? Ezt érdemelte?

Balló érezte, hogy a Boronyák-ügy kulcsa a mérnök kezében van,

hát környékezte egyre, mert elhatározta, akár egyedül is a végére jár a dolognak. Ideje volt elég. Ha nem feküdt a napon, akkor ideoda botozott a telepen, felkereste az embereket, bejárt még a gyárba is... Bár nem dolgozott, mindenki ismerte, s megvolt a kapujegye, azt nem vették el, hiszen úgy volt, ha meggyógyul, felveheti a munkát. Szegő külön utasítást adott, vissza kell venni a börtönviselt munkásokat, senkit sem szabad elküldeni. Maga a Csala ügyvéd úr hozta le a papírt a telepre, az igazgató és Babarczy nem akartak hinni a szemüknek.

Balló Dukát kornyékezte meg, még egy pohárral is megivott vele időnként. Duka eleinte csak a saját rokkanásáról beszélt, ostorozta magát, milyen semmirevaló emberré lett... De már nem tudja abbahagyni az ivást. S Balló kérdéseire először részeges gyanakvással hallgatott, pislogott véreres szemeivel, majd vigyorogva idézgette emlékeit. Persze, hiszen Rattkai másról sem beszél, mint a kommunistaságról. Amint emlékeit feleleventette, sok mindenre emlékezett... Mennyit beszélt Boronyákról, védekezett kiabálva, hogy ő nem okozott bajt neki. Havast szidta, arra haragszik, még zsidózott is... Ballót, Tamás Évát úgy emlegette, mint Boronyákot.

Egyszerre nem ment messze Balló, otthagyta a részeg embert, aztán másnap újra megkereste. S egyre jobban megismerte Rattkai mérnök életét. Dukának mindent elmondott magáról, s az öreg ember, akinek lelkét elrongyolta már a szesz, segíteni akart a régi barátoknak, különösen Boronyáknak, akit szeretett és becsült... Megmondta nyiltan Ballónak, tudja ő, honnan fúj a szél, hiszen Rattkai mindent kikiabált őneki. Bár senkivel nem beszélt róla eddig. Még arra is vállalkozott, hogy kérdéseket tesz fel majd „barátjának" a legközelebbi látogatásakor, ha koccintgatni kell vele.

Elmondta, hogy Rattkai tele van rémülettel, néha őrjöngeni kezd, hogy őt bűntetlenül vádolják az elvtársai — pedig nem vádolja senki nyiltan —, becsületes kommunista ő, nem ártott senkinek. Máskor meg szidja őket, ők okoztak minden bajt az életben.

*

A szerelem vagy barátság nehezen győzi le a korkülönbséget, de ha átlépett rajta, az ilyen érzelem nagyon magasba lendítheti az embert, sokat adhat.

Balló és Barát Ferkó között tulajdonképpen akkor kezdődött a barátság, mikor Ferkót kiszólította az üzemlakatos az iroda előtt. Nem dolgoztak akkor sokáig együtt, a legény eltűnt a vidékről. Megszerezte a szakmát, amelyről már akkor álmodozott, és egykori, első mestere helyén dolgozik a gyárban. Balló visszajött megtört, beteg emberként, és a saját lakásában találkozott Ferkóval, s mindenkitől a legény dicséretét hallja.

Mikor a házigazda megérkezett, Ferkó azonnal felajánlotta, hogy máshová megy lakni, de nemcsak az asszony, Balló is tiltakozott, maradjon csak. S Ferkó továbbra is hasznossá tette magát, elvégezte Ballónénak az észrevétlen szolgálatokat, s úgy kellett lebeszélni, ne menjen az irodába más munkát kérni, hiszen a beteg ember egyelőre úgysem dolgozhat. Segített a betegen is, üzeneteket hozott neki a gyárból, elkísérte az erdei sétákra, vagy a munkából egyenesen érte ment a fenyvesbe. Mellételepedett, s nézte a sovány, remegőpillájú ember hogyan tartja magát a lenyugvó nap felé.

Legtöbbet a gyárról beszéltek. Mi volt aznap a munka, melyik gép rakoncátlankodott a sárga kezű leányok keze alatt. Balló az összes gépre jól emlékezett. Oktatta Ferkót, mit tegyen, hogyan segítsen a bajokon, hol cseréljen alkatrészt. S számon kérte legutóbbi tanácsait.

Barát Feri észrevette, hogy ezekre a beszélgetésekre nem neki, hanem inkább Ballónak van szüksége. S ha a gyárban rendben ment minden, nem akadt csinálnivaló, akkor kitalált üzemzavarokat, s ők ketten szépen mindent megjavítottak a beszélgetésben.

Megértette a beteget, aki naponta mérte magát, s még a dekákat is számontartotta. Nyaka elvékonyodott, kezén kéklettek az erek. Ha felszedett pár kilót, akkor puffadtan kövérnek látszott az arca. Sokszor hazakísérte, s mert elbújt a nap, felhúzódtak a padlásszobába.

— Fontos helyen dolgozol te, fiam... Nincs ennél fontosabb az egész telepen. Elhiszed-e?

— Hát... lehet.

— Biztos. Mit csinálsz te, fiam, mondd csak meg nekem...

— Karban tartom a gépeket.

— Kiknek?

— A sárga kezű leányoknak.

— Na látod! Nem mindegy ám, kinek. Munkásleányok, mun-

kásasszonyok ezek, mint Éva vagy az én feleségem, leányom. Nehezebben élnek, mint te meg én. Mert a munkán kívül még annyi minden cibálja őket. Vegyük csak szegény feleségemet... Látod, nem adnak az átkozottak táppénzt nekem, de azért is meggyógyulok, visszanyerem az erőmet... Itt vannak a falusi asszonyok, leányok... Azoknak még nehezebb. Nemcsak a konyha várja őket műszak után, hanem mosás... aztán még kapálni kell. S ezek most tanulják a gépi munkát, nehezebb nekik... Embertelen életük van. S ki segíthet nekik, fiam, a legtöbbet. Éppen te. A jó üzemlakatos, az nem iparos, hanem — orvos. Érted-e? Fontos, hogy könnyen dolgozzanak, erre törekedj, segíts nekik.

Ferkó nem értette azonnal a ziháló ember szavainak teljes értelmét.

— Minél többet dolgozzanak? Mert ha jó a gép, többet termelnek.

— Nem azon a hangsúly, hogy sokat, hanem: könnyen. S ha jobban lehet, megerőltetés nélkül, hát egye fene. Azt hiszed, fiam, hogy a jó munkás csak a tőkésnek dolgozik? Nem így van. Magának is. Te nem érezted még a jól végzett munka örömét, fiam?

— De igen.

— No látod. Megjavítod a gépet, kifogástalan legyen, de nemcsak a gyárosnak, hanem a sárga kezű leányoknak — és magadnak. Azt mondod, Pesten jártál a mozgalomba, fiam. Kommunista vagy?

Ferkó nézte az élettel-halállal küszködő embert, aki ilyen módon oktatja őt, s fiúi érzésekkel telt el — barátságuk már akkor elmélyült e beszélgetés után.

— Igen... szeretnék az lenni.

— No látod. Elmondtad, milyen emberek tanítottak a műhelyben Pesten. Nem figyelted meg, fiam, hogy a kommunisták rendszerint jó munkások — rendes emberek, mi? No, persze esendő a mi fajtánkban is akad. De a legtöbb... A kommunista munkásokat könnyen megismered, ha a kezük munkáját nézed. Nem figyelted még?

— Figyeltem én. — Hozzá akarta tenni: először magát figyeltem, — de nem merte kimondani. Így csak gondolta.

— Akkor jól van. Majd máskor beszélgetünk még erről. Most már lemegyek, mert neked aludnod kell. Én meg csak hánykolódom az ágyban. Meg az asszonyt hallgatom. Szeretnék meggyógyulni,

már csak azért is, hogy elköltözhessünk innen. Nem mehetünk, amíg nem lesz velem valami. Ha meggondolja magát az asszony, visszamegyek az üzembe, majd a műhelybe kérem magam, nekem már csak az való. Nyugodtabb munka.

Megpróbálta valóban a munkát többször a gyárban, de kudarcot vallott. Amint pirosat köpött, az orvos kiírta. S ő ment ellenvetés nélkül.

Teltek az egyforma napok a hazajövetele óta, elszálltak, változtak a telep melletti erdőben változó falombokkal. Balló egyszer jobban lett, majd megint rosszabbul — de mindig reménykedett a gyógyulásban.

A közeli erdőben minden fatörzset ismert már. Morzsát vitt a madaraknak. Néha lehetett látni, hogy a Piroska leánya üldögél mellette a napsütésben, de látták Boronyákot, Tamás Évát, Somort s néha Havast is... Legtöbbször Barát Ferkót. Megfigyelhették, milyen ügyesen rakja össze véletlen értesüléseit, tud a telep, a gyár minden dolgáról.

Az asszony otthon a két kisleánynak a konyhában ágyazott, hogy Barát Ferkónak ne kelljen elmennie a padlásszobából. Ballóné nagyon megijedt ettől a lehetőségtől. Mit csinálna egyedül a beteggel? Éjjelente legtöbbször Ferkó ápolta, hozzá bizalmasabb volt, megbeszélte vele az orvosok javaslatait, a legény váltotta ki az orvosságokat. S többször elment vele még a faluba is, kísérte, mikor olyan volt az idő, s könnyebben érezte magát. Külön edényből ettek-ittak a gyerekek, de Ballóné magára nem vigyázott. Nem hitte, hogy fogna rajta a betegség. S régen elfásult a reménykedésben, hogy elmehetnek a telepről. A templomba nem járt, imádkozni sokszor elfelejtett — ha akart volna az isten segíteni, már megtehette volna, annak sincs tán ideje törődni a szegény telepi néppel.

Néha értetlenül hallgatta Ferkó meg az ura beszélgetését. Mi ütött ezekbe? Nemcsak a gyári dolgokat beszélték meg, hanem a régi hajóséletet, — amerre megfordult Balló életében, a német kikötőktől egészen a Fekete-tengerig. S malmokat hajtó nagy motorok működéséről beszéltek elmélyülten. Még a gyerekkorából is mesélt Ferkónak. Az asszony mérges lett: neki ilyent nem mondott el soha. Máskor a rabkórház lakói voltak soron, azoknak a mindennapi élete. A fene tudna ennyiféle embert megjegyezni, ez aztán haszontalanság! Kicsit megneheztelt Ferkóra, maga sem tudta pontosan, miért.

Ballónak a Ferkóval való barátság egy kicsit az életet jelentette. Hiszen másokhoz sem igen mehet látogatóba, nem akarja odacipelni a betegséget. Makacs, rázkódtató köhögés rázta éjjelente, és annyira izzadt, ki kellett cserélni rajta az inget.

Bújta az újságokat, sokat beszélt Ferkónak a németországi helyzetről, bízott abban, felülkerekedik ott is a munkásság, elbánik a fasisztákkal. S egyszer megnézte a frontharcosok felvonulását, hogyan dirigál nekik Babarczy.

Ott szólt neki Duka, hogy a mérnök kapott valami levelet, s már két napja Boronyákot szidja, de nem tudta belőle kivenni, miről van szó. Havast kereste, de az betegállományban volt néhány napja, az izzó pirit kiömlött a kemencéből, és megégette a lábát. Mivel Havas beteg, Rattkai vette át a levelet. Balló úgy érezte, mégis igaza lesz őneki, nem hiába bízott a pártban, kijön Boronyák igaza, pedig már maga a veje is elfásult egy kicsit, nem is beszélt vele ilyesmiről, néha inkább Piroskával. A leányát nagyon szerette, talán még jobban, mint kisleánykorában, köhögve veszekedett vele, messzebb üljön, s küldte, tiltotta neki a látogatást, nehogy hazavigye a kórt a kisgyerekhez.

Már harmadik este ácsorgott a mérnök villája előtt, de hiába, nem látta Rattkait. A gyárban nem akart hozzá odamenni, ilyesmit ott nem hozhat elő. Havas meg olyan messze lakik, odáig nem bírná az utat. Somor, meg a többiek nem tudják, miféle értesítés jöhetett, nekik nem szólt Rattkai semmit.

Bement a Rattkai-villa ismerős kertjébe, ahol régen nem járt már. Becsengetett, s csak nagysokára jött ki egy lompos cseléd. Gyanakodva kémlelt ki a résen.

— Mit akar... bácsikám?

— A mérnök urat keresem.

— Nincs itthon. Az imént visszament a gyárba, a lőporüzemhez, úgy mondta.

Holnap nem jöhet hozzá, mert felülvizsgálat lesz, kijön a főorvos, ki tudja meddig eltarthat, van néhány gázmérgezéses. Eh, nem történik semmi — beballag a lőporhoz, de meg kell már tudnia, mi jött abban a levélben Boronyákról.

*

Duka már jó ideje elmaradt Rattkaitól, nem járt hozzá inni. Nemcsak a szegény asszony könyörgése meg a nagy gyerekek előtti szégyenkezés, sokkal inkább Balló korholása használt. Vett az olcsó hozatott borból, és otthon iddogált, már különben is kevés kellett, három deci bortól részeg volt. A gyárban tartotta magát, észrevette, hogy Rattkaival mennyi baj van, keresik az irodákból telefonon, és nincs sehol, hogyan beszél róla az igazgató a háta mögött. Ha kikopik innen, nehogy őt is kidobják. Igyekezett hát a munkában, ahogyan tőle telt. De a sok ital tönkretette már, alakja megroggyant, s elhagyta a régi erő. Rátelepedett az öregség alaposan. A teste sovány volt, arcán látszott egy kis puffadás a sok alkoholtól, s különféle fájdalmak bújkáltak a testében, enni nemigen tudott, alig kívánta az ételt.

Rosszkedvű volt, a feje fájt, csak akkor jött rendbe, ha ivott egy keveset. Külön vackot csinált magának otthon, pénzt alig adott haza... a nagy mostohagyerekek elől meg kitért, úgy tett, mintha nem hallaná: arra késztetik anyjukat, dobja ki őt. Szűkölt benne a félelem, mi lesz vele? Boronyákhoz próbált közelíteni, de már csak néhány koccintásra telt. Balló meg beteg szegény, elég annak a maga baja, hogyan segíthetne Dukán?

Jobban szeretett éjjel dolgozni az üzemben, nem jön annyi kíváncsi felettes, s reggel az ember megihat egy pohárral a kantinban, aztán heverészhet egész nap. Aludni nemigen tudott, behúzódott a vackába, mint a beteg állat.

A lőporüzemet körülfolyta a sűrű éjszaka, elaludtak a nagy tölgyfák a tó körül.

Duka kissé álmosnak érezte magát. Meg kellett volna inni egy pohárral, de nem szabad. Nincsenek itt spiclik, de neki azonnal a fejébe száll, s nem bírná ki az éjszakát alvás nélkül. Azelőtt sokszor megcsinálta ezt, de most már, hogy Rattkaival fene tudja mi lesz, vigyázni kell. Jelenteni se merték eddig, ha baj volt Dukával, hiszen Rattkai tette meg előmunkásnak. Dehát a holnapra is gondolni kell.

Ahogy végigbotorkált az üzemen, összefutott szájában a nyál, de jó volna egy kis itóka, hiába, azért Rattkaival sok jófélét megivott, azt nem lehet elfelejteni. Miféle egy ember ez, a fene érti a fajtáját!

A fő épületben a legnagyobb lőporhengernél megállította a kezelő,

hogy telefonálni kell még egyszer a műhelyügyeletre, mert akadozik a gép, már tegnap baj volt vele. Ő szólt is, miért nem javították meg? Elgondolkozva nézte, amint a henger belsejében hánytorgott a fekete massza, a száradó lőpor. Közben elment mellette két munkás nesztelen léptekkel. A patikatisztaságú betonpadlón csak gumicipőben szabad járni, s a gyorsan elfeketedő munkaruhákat is sűrűn mossák a munkások maguk — beletelepszik a lőpor.

Nézték egy darabig a hengert, most rendesen ment. Eltöltötte őket a lőpor éles szaga... Integettek közben egymásnak, jeleket vágtak a szemükkel, mert a harsogó gépzajban a beszédet nem lehet érteni.

Duka vállát valaki megkopogtatta.

Megfordult, melyik komázik így vele? Rattkai volt. Merev nézésű, könnyes szeme, lefittyedt szája mutatta, jócskán nyakalt megint. Mintha vendégségre készülne, ünnepi-forma ruhában volt, széles, kopaszodó fején hátracsúszott a fekete puhakalap. Begörbített ujjal hívta Dukát, s amint hátralépett, szikra pattant a lábánál, láthatatlan lőporszemecske. Megint nem vett gumicipőt, nincs ennek semmire gondja, annyira elkente a száját.

A kezelő mutogatott, kiabált, baj van a hengerrel. Rattkai csak legyintett rá egyet, és elfordult. Ebben a pillanatban hallatszott a kiabálásuk, mert a henger megállt, csend lett. Duka intézkedett, a munkást elküldte szerelőért, addig legalább rábeszéli Rattkait, menjen haza. A munkás mormogott valamit a telefonról, aztán magára terített egy rongyos kabátot, és elment. Rattkai minden további nélkül előhúzott egy tele konyakos üveget, és Duka szájához erőltette, s az öreg tekergette a fejét, de nem sokáig tudott ellenállni, eltöltötték a régi jó ízek, alaposan meghúzta. Hiába... nem rossz ember ez a mérnök, dehát szegénynek annyi ellensége van.

— Duka... édes barátom, miért nem jössz hozzám mostanában? — Rattkai csuklott, s vékony sipító hangon beszélt, mintha csak az orrán jönne a hang.

— Hadd el, megmondtam, nem megyek. Elég volt a rothadt sok pálinkából, nem akarok elégni.

Rattkai megtántorodott, újra szikra pattant a lábánál.

— Hát nem volt jó együtt iszogatni?

— Az akkor volt. Hallod-e... eredj haza!

— Nem megyek. Parancsolsz te nekem? Ki itt a főmérnök?

Dukát eltöltötte a régi zsibongás, legyintett.

— Én nem bánom. De ha így megy, nem sokáig leszel, annyit mondok. Legalább vegyél gumicipőt, még bajt csinálsz itt.

Rattkai először vigyorgott, aztán eltorzult az arca, s rugdosni kezdte vadul a betonpadlót, közben szipogva kiabálta:

— Félsz, mi? Látod, én nem félek.

— Nana! Ne legénykedj itt, hallod!? Mi bajod megint, inkább mondd el, aztán eredj szaporán haza, amíg vissza nem ér ez a koma. Még bajod lehet ám, nem úgy van már, mint azelőtt.

— Senkitől se félek én... Te vagy az egyetlen barátom. Igyál...

Duka habozott egy ideig, aztán megcsókolta a karcsú üveget. Jólesőn krákogott utána, mintha visszatért volna az ereje, hiába no, bírja ő még.

— Nohát hol szorít, beszélj gyorsan.

— Nem jön vissza a Panni, a levélre se válaszolt.

Duka nevetett, megveregette a támolygó mérnök vállát.

— Ne legyen más bajod, egykomám. Nőt aztán keríthetsz fölösen. Úgy is sok van belőlük, ezért ne picsogj. Először is ott a feleséged.

— Borbála nekem nem feleségem. Beadta a válópert.

— Hát aztán? Ami azt illeti, eddig se üldögélt az öledben.

— Szerencsétlen ember vagyok én, nem szeret senki, csak te vagy az egyetlen barátom. Felrendeltek az igazgatósághoz... valamit akarnak tőlem Budapesten.

— Mennyit mondtam, ne vedelj mindig, elvadultál mint a burján, úriember, főmérnök létedre, most aztán itt van. Látod, látod... Pedig nem volnál te rossz ember, csakhát az ilyent, mint te, nem lehet megérteni egyáltalán.

Lépések koppantak, először azt hitték, a munkás jött már vissza, de nem... Balló botozott be az üzembe. Gondosan a lába alá nézett, nehogy bajt csináljon.

— Jóestét. Szervusz, Duka. Csillog a szemed, mint a vőfélyé.

Rattkai nevetett, s előhúzta az üveget, de Balló elhárította.

— Köszönöm. Nem beteg embernek való. Már napok óta keresem, szeretnék magával beszélni pár szót.

— Legyen szerencsém — mondta Rattkai, és ivott egyet. Kínálta Dukát, de az már elutasította.

Balló kifelé indult.

— Hé, hová megy? — Rattkai kiáltott. — Egy lépést se, itt mondja meg, mit akar tőlem.

— Duka előtt?

— A barátom. Nincs előtte titkom.

— Azt sejtettem... nekem így is jó lesz. Szeretném tudni, mi van abban a levélben, abban az értesítésben, amit küldtek ide.

Rattkai tátott szájjal bámult, aztán azt hebegte.

— Milyen levélben?

— Amit maga vett át Havas helyett.

Rattkai döngetni kezdte a mellét, kicsúszott kezéből a konyakos üveg, és eltört, kiömlött a jószagú folyadék, azt nézték mindhárman. Aztán a mérnök szúrósan nézett Ballóra, mintha kissé kijózanodott volna.

— Magának ehhez a levélhez semmi köze. Mit avatkozik bele?

— Nekem ehhez igenis közöm van s ezt maga nagyon jól tudja.

— Van velem valami baja talán? — Duka békítőleg közbe akart lépni, de Rattkai ellökte.

— Adja ide azonnal azt a levelet, nincs joga eldugni előlünk. Boronyák igazsága talán nem fontos magának, de nekünk a legelső az igazság! Elő a levéllel! — Balló izgalmában kopogott a botjával.

— Ugyan mit akar? Miféle levélről beszél? — Rattkai széles homlokán izzadságcsöppek gyöngyöztek, tétován Dukára pislogott, aki lehajtott fejjel állt. — Talán maga mondott valamit? — kérdezte hebegve.

— Hagyj engem békén — mormogta Duka —, nem törődöm vele, milyen nyavalya tör...

Rattkai elsápadt egészen, aztán a következő indulathullám, lassú pirosság öntötte el.

— Hogyan beszélsz? Mi?

— Semmi dolgom veled, ereggy innen! — Duka félig elfordult.

Rattkai odaugrott, és rázta az idős embert.

— Eljárt a pofád, mi?

Duka először a karját emelte védekezően, meg akarta vetni a lábát, de csúszkált a betonon, erre ellökte Rattkait, s hangja rekedten szisszent:

— Ne nyúlj hozzám, te! Férges lelkű... Én mondtam meg, ha

tudni akarod! Mit szólsz hozzá, nem tagadom. De mindent még nem mondtam el rólad, hát vigyázz! Itattál, butítottál a konyakoddal, mert nekem úgyis mindegy volt, a szívem szétrágta már ez a rothadt élet... mindegy volt, hogyan bukok a sírba, nekem nincs gyógyulás ezen a földön... De te? Semmibe veszlek! Te rongy! Engem ámíthattál, de olyan embereket, mint Boronyák?! Nem — érted? A sáros cipőjét se törüli beléd, hiába kerülgetted mostanában.

— Hogyan beszélsz? — Rattkai meredten sziszegett.

— Ahogyan érdemled. Balló, te ne mutogass, majd én megadom neki. Te meg ne tapogasd a karom, mert szájonkaplak... érted?! Előttem nincs titkod, s ha eddig nem, ezután mindent elmondok nekik... Véged!

Rattkai egyikről a másikra bámult, szája és szempillái remegtek, hisztérikusan felsikoltott, először úgy tett, mint aki el akar futni. Belebotlott Ballóba, valamit dadogott, könyörögve nézett rá... Talán nincs elveszve még minden.

— Ne hallgasson erre a részegesre... Mindent jóváteszek én. — Maga sem tudta mire gondol, az dobolt benne, hogy sok mindent elrontott ugyan, de mindig ezekhez tartozott, s oda akar tartozni ezután. Őszintén hisz ő a mozgalomban, egész életét annak szenteli. Ha kell, állásáról, mindenről lemond. Most azonnal megmagyarázza Ballónak. Az megfogta a mérnök karját, mire kissé szünt a reszketése, s halkan kérdezte:

— Hol van a levél?

Rattkai tétován ránézett, s megértette mozdulatlan, kemény tekintetéből, hogy ennek az embernek semmit sem tud megmagyarázni. Beléhasított — az ilyenfajta emberek okozták az ő tragédiáját.

— A levél kell? No jó... itt van. — Megint fesikoltott, kicibálta zsebéből a borítékot, először ketté szakította, s olyan mozdulatot tett, mintha el akarná dobni, de Balló elkapta a karját.

— Mit csinálsz, hülye, most már úgyis a végére járunk mindennek!

Erre Rattkai kiszakította magát, öngyújtót rántott ki, lángra lobbantotta rekedt ordítással. A borítékhoz tartotta...

Balló ugrott volna, de későn, azt is látta, Rattkai eloltaná már

a lángot, aztán újra rándul egyet, s teleszájjal vijjog, mint aki eszét vesztette.

A tűz a boriték sarkáról azonnal Duka ruhájára lobbant, mint az átütő villamos szikra...

Hat óra előtt néhány perccel megrázkódott a föld a telepen, tompa dörej hangzott az erdőből, tűzoszlop emelkedett a tölgyfák fölé, a roppant légnyomás végighullámzott az erdőn.

A munkás, aki szerelőért ment, visszajőve a közelben volt már, látta az épületből kitörő lángokat, aztán felrepült az egész, s őket a szerelővel egymáshoz lökte, majd a vízpartra dobta a légnyomás. Mikor pillanatok múlva feleszmélt — mozdulni még nem tudott —, hallotta, hogy menekülnek a vízimadarak, s a fák lomjában zörögnek a lehulló vas- és tégladarabok.

Felvijjogott a gyári sziréna, kétségbeesett tutulással jelzett, rohantak a többi épületekből a halálra vált munkások, robogtak a tűzoltók. Majd jött az igazgató s az összes vezető meg a csendőrök.

Semmit nem tehettek már. Az épületrész semmivé olvadt. A holttesteket sem találták meg. A feleszmélő munkás látta meg a közeli tölgyfára csavarodva Rattkai kockás selyemsálját.

*

A tavasz gyorsan bomlott, mint a sietve nyitó virágok. Délutánonként eső cseperészett, de még alkonyat előtt kiragyogott újra a nap. Szabóné a gyerekeket kiáltotta be a temetőből, s amint ugrottak át az árkon, azt dünnyögte: „Jól fog a török átok..."

A kisebbik fiú — úgy hasonlít az idősebbhez, mint kis tojás a nagyhoz — addig nyűgölődött, míg az anyjuk el nem mesélte nekik a régi históriát:

— Nekem a juhászok mesélték... Úgy volt, hogy elfogták a magyar katonát a törökök, s azt mondta a szultán, ha a hazáját megátkozza, szabadon engedik, még meg is jutalmazzák. Ha nem — karóba húzzák, fejét veszik... Nekifog hát a magyar katona a szultán meg a török főurak előtt, s azt mondja jó hangosan: „Verd meg Isten Magyarországot pünkösdi harmatokkal, májusi meleg esőkkel..." A törökök nem értették a magyar szót, megjutalmazták, és elengedték a katonát... Na dehát gyerünk csak befelé, a Pista fát hoz be, te meg elszaladsz a boltba sóért, paprikáért,

egy-kettő! Jön apátok, aztán nincs semmi vacsora, valamennyien szorulunk!

— De a törökök...

— Itt a pénz, vigyázz ám rá, eredj!

A kisfiú elporoszkált a falu felé, s egyre a török átkot ismételgette még — a temető, az árokpart, a kertek fái nedvesen fénylettek, gőzölögtek a kibújó napsütésben.

Feltűnt a portásnak, hogy ezen a napon milyen sokan korábban jöttek a kapuhoz, dehát nem töprengett, beengedte őket jóval fújás előtt. A leányokkal, menyecskékkel még tréfálkozott is, mit csináljanak, ha ennyire kerüli őket az álom... Megfeleltek az öregnek, aki bajuszát pödörgetve nézett utánuk, amint nagy csoportban mentek a paxit- és zsinórgyár felé. Egész öl bimbós orgonát vitt valamennyi. Tán a babájuknak szánták. Megint jött egy sereg leány — ugyan, mi történt ezekkel? Virágot hoznak. Gyanakodva pislogott utánuk.

Mire munkakezdésre fújtak, megszépült az egész gyár. A paxit körüli ágyásokból leszedték a sok piros tulipánt, jácintot... A leányok először a maguk üzemeit díszítették fel... Virágfüzér díszlett a bejáratnál, és felírás piros virágokból: 1931 május 1.

Vittek a virágból minden üzemhez, ahol a férfiak dolgoznak. Kötöttek néhány szálat a gépekre a lakatosműhelyben — ezt ugyan Barát Ferkó intézte — a savgyárban, a műtrágyagyárban, a nitroglicerinnél, a lőpornál, ahol a felrobbant épületet régen pótolták már. Feldíszítették az öltözőket, még az iroda főbejáratára is gondoltak a takarítónők. Mukit, a mozdonyt egészen megváltoztatták a sok orgonával, alig látszott ki az eleje... Somor a gomblyukába is tűzött egy piros virágot.

Idegesen futottak be a vezetők a hírre. Az igazgató és Babarczy bejárták az egész gyárat. Mindenütt rendben dolgoztak a megszépült üzemekben, s úgy látszott, vidámabbak a munkások, mint egyébkor. Az iroda homlokáról letépték a virágot Babarczy parancsára, de másutt nem mertek hozzányúlni. A savak, erős vegyszerek szúrós szagát elfeledtette a májusi virágok illata.

Babarczy izgatottan telefonált először a csendőröknek, majd Budapestre. Délután már minden csendőr bent volt a gyárban — idegen pofákat láttak közöttük, jött hát erősítés — s mint észrevétlenül surranó lángocska, úgy gyújtogatott a hír: be vannak gyul-

ladva az urak, Pesten felvonultak a munkások, megtartották május elsejét! A lakatosok, villanyszerelők, asztalosok, esztergályosok semmit nem dolgoztak ezen a napon. Bent voltak a műhelyekben, de csak beszélgettek, sétafikáltak. A művezető először rájuk förmedt, de megfeleltek neki. Úgy döntött hát, hogy nem szól az irodán, de hogy a botrányt elkerülje, inkább kiküldte őket az üzemekbe, mintha összejött volna minden sürgős javítás... Később visszavonta ezt a rendelkezést, kapkodott, mert telefonáltak izgatottan a mesterek; ezek az iparosok feltartják a munkásokat, május elsejéről beszélnek nekik, s biztogatnak mindenkit, ma ne dolgozzanak, meg azt is terjesztik, mi van ma Budapesten... Mégse szólt senki Babarczynak, se az igazgatóságnak... Ki nem mondható láz és félelem lappangott. Majd csak elmúlik a mai nap. Az iparosok tiszta ruhában, fehér ingben jöttek ezen a napon, s mindnek piros nyakkendője volt. Még a csendőrök is észrevették. Párosával sétálgattak a betonszalagokon, szorították keményen a puskaszíjat.

Ebédszünetben mereven odaálltak a csoportok mögé, és hallgatták, hogyan nótáznak a munkások. Énekeltek, csak úgy zengett a gyár... S mivel öt perccel előbb szólt a duda, együtt maradtak még, az iparosoknak volt órájuk. Megmutatták a mestereknek is. A paxitnál a sárga kezű leányok megindították a gépeket, de énekeltek tovább. A raktári munkások hangos füttyszóval tolták a sinen a kiskocsit, megrakva halálfejes ládákkal.

Az iroda vasrácsát összehúzták a lépcső felett, ugyanúgy bezárkóztak, mint a sztrájk előtt. Telefonáltak a mestereknek, hogy tiltsák meg az éneklést, az erdő felviszi a hangokat az irodáig és zavarja az urakat. A paxitnál kihirdették ezt... Csak úgy zengett az erdő, mégjobban énekeltek, az is fújta, aki eddig hallgatott. Igazgatót, mérnököt nem lehetett látni, ma nem jöttek az üzemek közelébe.

A német főmérnok végigbiciklizett a betonszalagokon, egyik üzemtől a másikig, de sehová sem látták bemenni.

Becsuktak az irodaépületen minden ablakot. S elrendelte az igazgató, amelyik üzemben kevesebbet termelnek, mint más napokon, pénzbüntetést kell kiróni a munkásokra. Napközben kétszer telefonáltak Budapestről: nem történt-e rendzavarás? Dolgoznak-e a munkások? Zavaros válaszokat adtak — mert jöttek a hírek, hogy a sárga kezű leányok sétálgatnak meg énekelnek. A műhelyekben

nem ment egyetlen szerszámgép sem. Mit csináljanak? Az igazgató toporzékolt, de Budapestre nem merte jelenteni az igazat. A munkaidő vége felé berendelték a mestereket s leesett az igazgató álla... Jelentették neki, hogy a termelés nem kevesebb, mint más napokon. Azt is hozzátették rögtön, sajnos ők sem vették észre előre, minden üzemben tartalékot gyűjtöttek erre a napra a gyártmányokból. S ma adták át a raktáraknak a szokásos mennyiséget... De dolgozni nem dolgoztak. Ki szervezte? Nem tudják megállapítani.

Babarczy csikorogva káromkodott. A csendőrtiszthelyettes mosolygott. Az igazgató kérésére megegyeztek, hogy nem csinálnak hivatalos eljárást, valamennyien jobban járnak. De azért meg kéne tudni, kik voltak a főkolomposok.

Az igazgató idegesen kiabált, azonnal szólaltassák meg a dudát, fújják le a munkaidőt — mintha minden óra sietne. Senki sem maradhat az üzemekben. S maga beszél Budapesttel, megnyugtatja az urakat, ők vigyáznak itt mindenre.

Áramlott kifelé a munkásság. Az iparosok azonnal jöttek, mert ezek még munkaruhát sem vettek. Babarczy a szociáldemokratákat szidta, azok jöttek legelől a műhelyből. A sárga kezű leányok meg énekeltek. Az erdő felkapta és ringatta összefonódó hangjukat. Egy csomóban jöttek a gyárkapu felé, s nem nagyon siettek.

A virágok elhervadtak már az üzemek falán, nem bírták a gázos levegőt — a takarítókat utasították, szedjék le mindenütt a májusi díszeket.

Az irodákból nem mozdult senki, meredten bámulták az éneklő munkásokat. Babarczy telefonált a kantinosnak. — Ma sok dolga volt a központos kisasszonynak, nem ért rá horgolni, mint máskor. — Feloldják a tilalmat, kinyithat, inkább küldjön azonnal sörért, legyen elég itóka, ad kocsit az igazgatóság.

*

Amikor a régi tiszthelyettesnek mennie kellett a Tisza mellé — alaposan elrontott minősítéssel, s ezt a feleségének köszönhette — új őrsparancsnokot helyeztek a telepre. Harminchat éves, nőtlen ember, magas, széles vállú és mosolygós arcú kopaszodó szőke férfi, aki frissen varrta fel a harmadik csillagot, akkor lett tiszthelyettes. Mivel árvaként a menhelyen nevelkedett, négy elemivel

ment be önként katonának, ott kapta az első csillagokat. Mire őrmester lett, elvégezte a négy polgárit is. Az volt az álma, hogy tanul tovább, s bármilyen áron, de tiszt lesz belőle. Hajmáskéren Marsányiba ütközött, aki felfigyelt a világos eszű, gyorsfelfogású, jómodorú őrmesterre, akire még a katonák sem haragudtak különösebben — noha többet követelt és ért el a többieknél. Neki szüksége van ilyen emberekre, hát rábeszélte Sonkoly őrmestert, lépjen át a csendőrséghez. A Miskolc melletti bányatelepen szolgált a második ezüst csillagért, s Marsányi állandóan rajta tartotta a szemét, ő helyeztette be a gyárhoz. Igazán meg van elégedve a munkájával. Sonkoly tiszthelyettesnek olyan modora van, mintha máris tiszt lenne — ezt Marsányi határozottan megígérte neki, csak tőle, a munkájától függ —, udvarias, de azonnal bünteti a beosztottjait, nem tűri a legkisebb fegyelmezetlenséget sem. Viszont elrendelte, hogy nem kell olyan mereven elzárkózni a telepi néptől, szabad napján a csendőr még a kantinba is bemehet iszogatni — a külön alapból ad néhány pengőt az embereinek erre a célra. S jelentései alapján Marsányi utasítására Babarczynak fel kellett oszlatni egész bizalmi szervezetét. A besúgók jó része haszontalan, részeges kantintöltelék — semmi hasznos munkát nem végeznek. Sonkoly utálja az ilyen alakokat. Babarczynak sok kellemetlenséget okozott, nem hajtotta végre a parancsait. S hiába panaszkodott a szociális titkár Marsányinak, az leintette.

Az új tiszthelyettes tanult tovább, vizsgákra készülődött, társaságba nem járt, udvarlásra nem gondolt. Udvariasan köszöntötte az úrinőket, ha könyvvel a kezében sétálgatott az erdőszélen, s találkozott az igazgató s a mérnökök, tisztviselők feleségével. A német asszonyok meghívták a kaszinóba, ahová rangja után nem mehetett, úgy tért ki hát, hogy a hölgyeknek se legyen kellemetlen. Híre járt, hogy érettségizik és hamarosan tiszt lesz... Akkor viszont alighanem elhelyezik innen. Ezt a hölgyek előre sajnálták. Sonkoly markáns arcú, érdekes férfi volt, finom anyagból készült, jól szabott egyenruhája, magas kérgű csizmája a jövendő tisztet mutatta. Fanyar férfiparfőmöt használt, s alig vetette le a fehér kesztyűt. Elfogadható kiejtéssel beszélt a német hölgyekkel, akik nem tudtak kellő különbséget tenni a rendfokozatok között.

Ballóné mosta a tiszthelyettes fehérneműjét. Mikor hazavitte a szépen vasalt monogramos holmit, Sonkoly barátságosan leültette.

Sajnálkozott a férje sorsán, s kissé meglepte, hogy az asszony visszakészül Óbudára, azt mondta, visszajöhet Balló dolgozni, de akkor meg kell becsülnie magát. Ő nem híve annak, hogy a megtévedt munkásokat kenyér nélkül hagyják. Sok mindent megért, hiszen maga is egészen szegény sorsú volt. Meghányta-vetette az élet. Máskor Barát Feriről, a lakójáról kérdezgette, akit nagyon szimpatikus fiatalembernek mondott. Helyeselte, hogy sokat tanul, olvas. Lám, szépen felvitte isten a dolgát, szolgalegény létére iparos lett belőle, és dicsérik a gyárban az ügyességét. Még többre is vihetné. Nincsenek megelégedve némelyik német mester munkájával, magyarokat állítanának be helyettük. Olyan ügyesen mondta el, Ballóné sietett Ferkó tudomására hozni, pedig a csendőr nem kérte rá. Ferkó értetlenkedett, faggatta az asszonyt: nem kérdezi a csendőr, hogy mit olvas, kik járnak hozzá? Ballóné bizonykodott: ilyesmit nem kérdezett. S azontúl gyanakodva figyelt, de Sonkoly úgy tett, mintha nem is emlékezne régi szavaira, s nem tulajdonítana különösebb jelentőséget Ballóné lakójának.

Máskor a leányára, Piroskára terelte a szót, s vejéről kérdezgette az asszonyt. Ferkó gyanakvása ráragadt egy időre Ballónéra, de Sonkoly észrevette ezt, két alkalommal nem is ő vette át a ruhát, s mindig gavallérosan fizetett.

Babarczy azt követelte május elsején, hogy a csendőrök járják végig az üzemeket, és tiltsák meg az éneklést. Sonkoly határozottan ellenezte ezt, nem engedi nevetségessé tenni az embereit. Hadd hangoskodjanak, ha a munka nem áll meg. Tudja ő, mit kell tenni. Legfeljebb az az érdekes, hogy mit énekelnek. Dehát ezt neki úgyis jelentik. Babarczy dühöngeni kezdett, megértette ebből, hogy a tiszthelyettes már szervezett be bizalmi embereket az ő háta mögött. Az ő szervezetét viszont szétzavarta. Legszívesebben felpofozná ezt a tahót, elhelyeztetné innen, dehát Marsányi úgyse engedné... Csak legalább tudna valamit róla... Hírül hozták, hogy a csendőr szaglászott már kint a kispusztán is, ahová ő néha kirándul egyedül vagy a barátaival. Az a kis birtok az övé egészen, s él ott néhány család... Ha bért nem is fizetnek, de a menyecskék régi ismerősei a nagyságos úrnak. Ott még lehet mulatozni háborítatlanul.

Sonkoly a csendőreit nem engedte bemenni az üzemekbe, de végigjárta maga a tiszthelyettes az egész gyárat, a farkaskutyá-

jával. Figyelmesen megnézte a virágdíszítéseket. S mintha nagyon tetszene, mosolyogva bólogatott. Tamás Évát udvariasan köszöntötte, s a leányt megborzongatta a hideg. Mikor a telepre jött, jelentkeznie kellett a tiszthelyettesnél. Nem a szokásos fenyegetéseket darálta el, amit várt, hanem közölte: tudja, hogy a felső vezetés mindenféle pártszervezést megtiltott a telepen... Ha bármiféle mozgolódást észlelne, Évát leinternáltatja... De nem szeretne ilyen drasztikus eszközökhöz nyúlni — megérti mindenkinek a meggyőződését, de mert ő felel a telep biztonságáért, könyörtelenül büntettet. Íróasztala sarkának támaszkodott, s halkan, mosolyogva beszélt. Udvariasan kikísérte a leányt, és bókokat mondott neki még a lépcsőn is.

Sonkoly felnézett az algebra könyvből, szórakozottan hallgatta a csendőr feszes jelentését, hogy fújás után kijöttek a munkások az üzemből, a falusiak nagy része elhagyta a telepet. Sokan a kantinhoz vonultak, azt hitték, be van csukva. Egy Barát Ferenc nevű lakatos húsz üveg sört vásárolt, s nagyobb csoporttal az erdőbe ment. Feltehető, hogy politikai gyűlést tartanak. A készültséget tovább tartják a gyár területén. Utasítást kér, végrehajtsák-e Babarczy titkár úr követelését, szétzavarják-e az erdei csoportot?

Sonkoly összecsukta a könyvet, felállt, begombolta a zubbonyát.

— Az üzemek közötti főutakat kell biztosítani odabent, az erőművet és az éjjel is dolgozó két üzemet. Nekem két ember elég, maga és még valaki. Megnézzük ezt az erdei gyűlést. Mögöttem jöjjenek észrevétlenül, de teljes készenlétben. Most leléphet!

Kis ideig gondolkozott. Civilbe öltözött, könnyű, nyárias ruhát vett. A pisztolyt a szokott helyre tette, külön övre a derekán, s vett tartaléktárat. Ujját a megtermett eb szíjába akasztotta, s szemmel intett a kint várakozó két próbacsendőrnek, akik kutyatekintettel csüngtek minden mozdulatan.

Szitált a telep felett a ritkás tavaszi sötétség. A gyárkapun túl meghallgatta még az őrmester jelentését, merre mentek a munkáscsoportok és nekivágtak a volt barakkok helyén, a drótkerítés mellett az erdőnek. Muszáj volt elhagyni az utat, mert nemsokára nagy csapat leányt értek el, éppen összebújva nevettek valamin. Távolabbról énekszó hangzott, harmonika kísérte. Sonkoly ismerte jól az erdőt, nagyokat sétált egyedül, így szeretett álmodozni, milyen lehet az élete, ha tovább tanul? A kerületi csendőrparancsnokságra

kerül, vagy netán Marsányi mellé ... Akkor aztán élhet majd kedve szerint. Addig? Nem csinálhajta azt, amit a csendőrei ... Amelyiknek van esze, a gazdag parasztleányokat környékezi. Csendőrhöz odaadják a harminc—negyven holdas leányt is. Különösen, ha van fiúgyerek, mert így nem megy szét a birtok. Négypolgáris a legtöbb gazdaleány, tehát műveltsége is van. Szép hozományt kap, örökség vár rá. A kerületi parancsnokság jó szemmel nézi az ilyen házasságokat. Sajnos, nem minden csendőr ilyen. Akadt több ezen az őrsön, aki sárga kezű leánynak udvarolt. Két csendőrt el kellett helyezni, mert ezek az eljegyzést is megtartották volna ... Az egyiket azóta sikerült már meggyőzni, de a másik — úgy hírlik — inkább leszerel, ha nem engedélyezik a házasságát. Ezekkel a sárga kezűekkel? Nem csendőrnek valók. Az idehelyezett nőtleneket alaposan kioktatta már ... Az nem árt, ha cicáznak velük, nincs fából a csendőr sem. De menjenek az erdőbe, hogy senki ne lássa. S a csendőrtizedes, szakaszvezető, de még az őrmester is, maradjon békén, ne gondoljon házasságra. S ha igen, az eszével gondolkodjon. Lám, neki milyen tekintélye van a környéken, a legnagyobb gazdaházakban szívesen látnák. Elfogadja a vacsoramegh ívást, koccint velük, s nem árulja el, hogy Sonkolyné — akkorra legalább főhadnagy lesz — nem lehet repedtsarkú parasztleány. Öneki nem föld kell, hanem egészen más.

Egészen besötétedett. Bújkáltak az erdőben. Elől Sonkoly meg a kutya, mögötte a két próbacsendőr — kézben lógatták a szuronyos puskát, úgy loholtak. Pisszegtek, egymást figyelmeztették az óvatosságra.

Több csoportban, énekelve vonultak az erdőben a munkások, férfiak, nők. Hová a fenébe mennek, mintha csak őket akarnák lóvátenni. Végre megállapodtak. Előrehajolva mentek fel a környék legmagasabb dombjára. Jó messze eljöttek a teleptől, a Balaton irányában. Sonkoly megnézte az óráját, megveregette a kutyát. Mit csinálnak ezek? A férfiak ágakat tördeltek az erdőben, baltával aprították a száraz fát.

Nemsokára fellobogott a sziklák között a tűz ... Megrakták alaposan, vállon cipelt vastag rönköket borogattak a vékonyabbra. A piros lángok egyre magasabbra nyúltak, megvilágították az arcokat. Kisebb csoportokban üldögéltek a tűz körül. Itták a sört. Énekeltek, szólt a harmonika. Sonkoly idegesen fülelt, a szöveget nem értette,

mert csak zümmögtek. Ez valami orosz dal lesz. Alighanem tiltott. Kik rakják a tüzet? Az ott Boronyák... mellette Szabó, az falusi... Barát, a fiatal lakatos... Somor, a mozdonyvezető... Az meg Havas, akire külön felhívták a figyelmét, de semmin nem tudja rajtakapni a savgyárban, a boltját kéne figyeltetni... Néhány férfi hátul ácsorog az árnyékban, azokat lehetetlen felismerni. Hányan lehetnek? Dünnyögve olvasgatta, de sikertelenül, sokan sötétbe húzódtak. A nők többen vannak. Tamás Éva áll elől, mellette Boronyákné... Ni, ott van az öreg mosónő is, hátrább ácsorog, persze ez Boronyák anyósa. Somor veje harmonikázik, a fűtő... pedig ezt néha templomban is látni, aligha kommunista. Ott van a Pásztói felesége, aki újra a gyárban dolgozik, ahonnan kidobták évekkel ezelőtt... S azóta megváltozott, még az urát is megbolondította. Erőltette a szemét, de Pásztóit nem látta.

Egyre magasabbra törtek a lángok, s egészen fent bogár- és lepkefalka kerengett, egyre lejjebb csapódva. A füst egyenesen szállt, mert elaludt a szellő, nem mozdult, neszezett az erdő sem. Valahol ág ropog, talán vadat riasztott meg a tűz... Egyre jobban világosodott a piros lángok körül. Bent álltak a fák között a csendőrök. Sonkoly intett, vonuljanak hátrább, ha ezek így tüzelnek, még észrevehetik őket.

Szólt a harmonika tovább. Sokan vannak, s egyre újabb csoportok kúsznak fel a dombra. Több csendőrt kellett volna hoznia. De nem lehet, mert a gyár fontosabb. Most már megúszsák a mai napot. Mi a fenének jöttek ezek ide disznópörkölősdit játszani?

Véget ért a zene és ének. Sonkoly megmeredt. Tamás Éva egy kövön állt és beszélt. Semmit nem lehetett érteni, csak szófoszlányokat. Ni, mit csinál... Felemelte a két kezét, mutatja nekik — mit akarhat vele? Ugyanolyan sárga már, mint a többieké. Az biztos, hogy a benti díszítést ez szervezhette, pedig részt sem vett benne, sehol nem látták. Most biztosan agitál. Önkéntelenül közelebb lopakodott a dombhoz, de még annyit sem értett... Intett a csendőröknek, maradjanak.

Mintha háborúban lenne, meghajolva osont felfelé a domboldalon. Megbotlott egy kőben, sokáig fülelt. Csend volt. Már vége a beszédnek. Felcsendült a harmonika, azonnal megismerte a dallamot, s összecsikordult a foga. Inkább zümmögtek, mint énekeltek ott a tűz körül:

„Nem lesz a tőke úr mirajtunk...
Elvész, aki a múltnak él..."

Sonkoly nagyot zihált. Mit tegyen? Elnézett a Balaton felé, mi az a furcsa vörösség? A széle mindig mozdul, fent az éjjeli felhők szélén. S furcsán fénylenek a tavaszi csillagok. Megdöbbent, hogyan lehetett ilyen ostoba, eddig nem értette... Persze, Fűzfőtől errefelé, ott van az erdőben a másik ehhez hasonló magas sziklás domb. Ott is nagy tüzet raktak, biztosan a fűzfői gyár vörösei... Felismerte már a lángok játékát az éjjeli erdő felett. Azok meg errefelé bámulnak biztosan. S látják a két tüzet még a távoli falukból is. Na, szépen kibabrálnak ezek ővele.

Az ének elszakadt a dombon, Sonkoly tajtékozva kapkodott, a sípját kereste, de nem találta, hiszen civilben volt. Futott lefelé a dombról, kiáltott újra a csendőröknek. Azok csörtettek feléje.

— Eltiporni a tüzet azonnal! Azonnal! Siessetek!

A két csendőr loholt felfelé. A csaholó farkaskutya kísérte őket. Vidám nótát énekeltek már, szárnyalt a dallam, körülfolyta Sonkolyt. Egyre Fűzfő felé bámult, hogyan vöröslött az ég... S itt is lobogott magasan a tűz! Két vöröslő domb az éjszakában. S a tűz körül májusról énekelnek.

A próbacsendőrök megtorpantak a tűz közelében, lehetett hallani a zörrenést, csőre töltöttek. Sonkoly figyelt. Kelletlenül, de utat engedtek nekik. Először kiabálni kezdtek, hogy oltsák el a tüzet azonnal a munkások, de nem mozdult senki, hát nekiláttak maguk.

Rugdosták a kiálló favégeket, majd szuronnyal hengerítettek félre néhány zsarátnokot. Ordítani akart nekik, hogy vigyázzanak, elsülhet a puskájuk, de nem szólt... Elboldogulnak. A munkások gúnyos megjegyzéseket tettek, s mintha ezt megbeszélték volna, zárt csoportban indultak lefelé a dombról.

Sonkoly foga összecsikordult. Már futott visszafelé, s néha visszatekintett. A fűzfői tűz még változatlanul vöröslött.

Mögötte hullámzott az ének. Úgy látszik nemigen ijedtek meg a kirándulók. Beidézzen néhányat holnap? Úgyis eltagadnák, amit énekeltek. Előbb pontosan meg kell tudni, kik voltak ott, s ki szervezte a tűzgyújtást, itt és Bugyogóban. Ő még azt hitte, mozdulni sem mernek. Persze attól is függ, hogyan ítélik meg a kerületnél a dolgot. Jobb, ha ő nem fújja fel, még lovat adna Babarczy alá,

márpedig ő új módon akar dolgozni itt, hogy komoly eredményt érhessen el.

Futott kitartóan, nem hallotta már az éneket. Az itteni tűz visszfénye nem látszott már az erdő felett. S mire beért a telepre — felrohant a víztoronyba — sötét volt a másik domb is. Leghelyesebb megvárni a holnapot, majd meglátja, mit kell tennie. Az érvényesülés egyik titka, azt tenni és jelenteni, amit a felsőbbség szeretne.

Jó ideig álldogált a víztorony tetején. Imbolygó lámpásokat látott az erdőben, s elért hozzá az énekszó. Jöttek a munkások a kirándulásról. Kért már sípot az itteni őrszemtől, jelzett a csendőröknek, akik elfojtották a tüzet. Majd fürgén futott lefelé a vaslétrán, utasítást adott nekik, tartsák a szájukat, amíg nem határozott, mit kell tennie.

Kémleltek kifelé a felhők résein a kíváncsi csillagok. S a gyárépületek lámpafüzére hidegen ragyogott. Orgonaillat ringatózott a levegőben, lassan feltámadt a szél.

4

HIDEG nyirkosság lepte el a világot, fénylett a fákon, megroskadt szántásokon, házakon a folyóssá vált késő őszi köd. Az egyhangúan danolászó szél elvitte valahová az utolsó faleveleket, de még futkosott a völgyben, mintha nagyon keresné a nyomtalanul megszökött nyarat. Vak koldus tapogatott fehér botjával a falu felől, megőszült kutya nyomában. Szabóék kapuján nehezen találta a reteszt. A loboncos, fekete juhászpuli veszett csaholással fogadta a látogatót, úgy acsargott, mintha a koldus kutyájának életére törne. A nagyobb termetű, szomorú, öreg kutya ázottan ácsorgott, alázatosan morrant néhányat, aztán amint nyílt a kisajtó, előresurrant, hogy gazdáját vezesse. A puli már csak figyelmeztetőn ugatott, érdeklődéssel nézte a jövevényeket.

Szabóné kijött, félbeszakította a reszketős, vak vénember énekét. Két szemgödre üresen rángatózott, fejét előretartotta, követte az asszonyt. A kutya kívül maradt, megszaglászta az eperfa alatti tálat, a talált ételmaradékot behúzott farokkal kilefetyelte. A puli nem emelt kifogást a dolog ellen, de nem komázott. Úgy tett, mintha nem törődne a jövevénnyel, de azért figyelte. Követte a küszöbig, ahol az lekuporodott.

A koldus szürcsölve, sebesen ette odabent a melegített ételt, megköszönte a filléreket, s felelgetett közben a kíváncsi kisleánynak, aki biztonságba helyezte bábuit és tarka rongyait, gyerekesen görbe lábain odatotyogott a koldushoz, és mindenféle kérdéseket tett fel neki. Nem kenderhajú, mint a bátyjai, s nem olyan vaskos, de az édesanyjához sem hasonlít, vonásai apjára emlékeztetnek, méginkább meghalt nagyanyjára.

A puli ugatásából meg lehetett állapítani, mikor ment ki a kapun

a koldus meg a kutyája. A kisleány visszamászott a konyhaablakba — miután Szabóné megvizsgálta, nem szerzett-e a rongyos vén-embertől hivatlan vendéget — az odatámasztott széken térdelt, majd felállt s nézegetett kifelé a kopár kertbe.

Szabóné elgondolkozva támaszkodott a szúette, időtől sötétült asztalnál, s rakosgatta a kevés pénzt, mint minden második csütörtökön a fizetés után. Nagyon keveset tudott félretenni a múltkor, erre pedig kamatot muszáj fizetni a banknak, de törlesztés megint nem lesz, pedig már annyi felszólítást küldtek. Pistának meg se mutatja, mert csak dühöng, emészti magát. A gyárban lefogják megint a biciklirészletet. Ahányszor állt a gyár, mindig kérni kellett, szüneteltessék, beküldte az urát az irodára, akár a többi munkás-asszony, így viszont nehéz tőle megszabadulni. Sajnos, Havaséknak sem tudnak fizetni, azok is az utolsó munkanélküliség alatt adtak hitelt meg pénzt is. De erről ő „hivatalosan" nem tudhat, persze azért Pista megmondta, honnan kapott. Sok a tartozás a péknél. Tejjel nem maradhatnak adósak, mert azt Kincses Maritól hordanak.

Az első aratás nagyon jól jött Mariéknál, de úgy intézte Szabóné, hogy ezen a nyáron már nem mentek hozzájuk. S Pistát könnyű volt rávenni — a saját testvérénél ne legyen zsellér az ember. Kapnak aratót, azoknak aztán parancsolgathatnak. Szabó ugyan hánykolódott a visszamondás előtti éjszakán, hallotta ő, nyáron megint megáll a gyár. S ha őt is elküldik vagy két hónapra? Szabóné nyugtatgatta, aztán másnap kiment a gyári boltba, ott akart az urának inget venni — s beszélt Piroskával, más asszonyokkal is. Szabónak nem kellett könyörögni, olyan munkán volt két hónapig a karbantartásnál, többet keresett jóval, mint egyébkor, mert sokat túlóráztak. Otthon elégedetten beszélt róla, hogy lám, megbecsülik a telepen. Az asszony semmit sem mondott neki, régen megtanulta ő, miről kell asszonyi okossággal hallgatni. Nem kell azt Pistának tudni, miért volt olyan kapós a szerelők, iparosok között, hogy három helyre is kérték.

Pista még mindig úgy lobog, mint fiatal korában. Remény vagy sérelem ég benne — muszáj hűteni, mert magát is megpörkölné. Aztán rendre összeroskad, s akkor vigyázni kell rá, élesztgetni egy kicsit, mint a hunyó parazsat. Meg van győződve róla, hogy a házban minden az ő akarata szerint történik, pedig ez sokszor másként van...

Az asszony tereli gyakran helyes irányba a család szekerét. Örömöt talál abban, hogy a ház tiszta, az étel jó, tudják a gyerekek a leckét, s dicséretet hoznak az iskolából. Milyen gyorsan nőnek... S ő, Tar Terus nem érzi, hogy sokat változott volna, néha leánykori kedvvel dúdolgat, s meséket mond a kisleányának. Pedig, hogyan fut az emberi élet... Lám, elmúltak szegény öregek. Pista se igen vette észre még, mert nem megy a temetőbe, hogy a sírjukon virág nyílt ezen a nyáron. Tar Teréz kapálgatta, tartotta rendben öreg Szabóék nyughelyét. De a gyárban is ellátta ő a munkáját becsülettel, mikor kijárt. S itthon akkor is helytállt, pedig nehéz volt. Azt meg nem kell tudni senkinek, hogy Szabó Pista sokszor segített éjjel. Még mosni is. Gyúrta, csavargatta a szennyes ruhát.

Az idén május elseje után, mikor a csendőrök egy hétig fürkészték a paxit-üzemnél, ki adott utasítást a díszítésre, s Tamás Évát kétszer beidézte a tiszthelyettes, Szabó beállított Somorhoz: vissza akar lépni a szakszervezetbe. Az öreg örömmel fogadta. Kifundálta még azt is, hogyan rendezhetné tagdíját a kiesett időre. Néhányan követték, de a legtöbb falusi munkás még hallani sem akar arról, hogy visszalépjen. De nemigen mennek a frontharcosokhoz se. Mostanában nem rendeztek vacsorát a kantinban.

Néha maga az asszony hozta elő vigasztalásképpen a régi álmot, talán földet vehetnek egyszer. Szabó szeme felfénylett, de hamarosan elszomorodott, úgy látszik letett már erről az ábrándról. Eleinte büszke volt testvérére, hogy János elöljáró lett a faluban, pénztáros, a Legeltetési Társulat elnöke — de régen nem beszél már róla. Maga gazdája legyen az ember? Nehéz útja van annak, nem mindenki járhatja meg.

Szabóné lassan megcsináltatta magának az édesanyjától és anyósától örökölt régi mintájú ruhákat, ezekben járt. De nem öregítették semmit, egyforma volt a szépsége, alig változtatták az évek. S nem fogott rajta a szegénység, nem fakította és szürkítette meg, mint igen sok asszonyt a telepen és faluban. Ebben is hasonlítottak egymásra Piroskával. Egyszer Szabó arra jött haza a gyárból, hogy a két asszony elmerülten babaruházott a kisleánnyal.

Jót nevetett a dolgon, és megígérte Piroskának, nem említi Péter előtt a dolgot. Megtartotta szavát.

Szabóné odafigyelt leánykorában, mikor az édesanyja néhány hozzá hasonló asszonnyal a szerelemről sutyorgott. Akadt olyan

nyúzott, nyűt asszony, még a növő kisleány előtt sem szégyenlette, szitkozódva kiabált, hogy a férfiakkal való kapcsolat nyomorult rabszolgaság, megalázó szolgálat minden nőnek. Ha nagyon rájuk jön és nem lehet kitérni előlük, akkor legjobb minél előbb engedni, hogy gyorsan szabadulhassanak. S a tetejébe: ebből lesz a gyerek, az asszonyok tönkretevője. Néhány asszony sokat panaszkodott erről, míg akadtak, akik csak hümmögtek az ilyen panaszkodásra. Sokat töprengett már akkoriban, mit mondhatnának ezek a hallgató asszonyok? Csak azok szerencsétlenek, akiknek részeges, verekedős uruk van? Már felnőttként, a Babarczy-pusztán sok hasonlót hallott a cselédasszonyoktól. Ez minden asszonynál így lehet, csak a legtöbb szégyell beszélni róla? Miért ilyen gyötrelmes a nő sorsa?

Ilyen félelmekkel ment a házasságba, s gátlásaitól nem tudott megszabadulni, csak az első fiú megszületése után. Addig, míg Pista meg nem jött a vörösből, tulajdonképpen nem éltek házasságban, csak néha látták egymást. Mikor felépült a gyerekszülésből, elengedte magát a szerelemben, mint aki a folyó sodrára bízza magát, nem evez... Egészen áttüzesedtek az éjszakáik.

A kezdődő szerelmi kapcsolat édes, mint a must. De igazi ízei csak később érnek meg, mint a mámorító bornak. Szabóné ugyanolyan szeménmes maradt, mint leánykorában, nem vetkőzött volna le Pista előtt. De észrevette, hogy mindkettőjükről lecsiszolódnak az érdes sarkok, egészen összesimulnak, s még a természetük is hasonlóvá válik... Sokszor ugyanazt gondolták, ha egyszerre mondták ki, elnevették magukat. Kényszerítette magát, hogy megszeresse Pista kedvenc ételeit, nem röstellt elmenni a pusztára az anyósához, kikérdezte, hogyan kell főzni, amit a fiú megszokott. Apró önzéseket cipel az ember magában, s ezektől olyan jólesik megszabadulni ilyenkor. Nemcsak ő, de Pista is változott, más lett. Azelőtt végigment a kitakarított lakáson, mint a dúló, behordta a szemetet... Szabóné szeme könnyes lett eleinte, szólni nem mert. Aztán Pista használta a lábtörlőket, letette a konyhában a bakancsát. Óvakodott attól, hogy akár apró megjegyzést is tegyen rá, hogy szegény anyósa nem törődött ilyesmivel, pedig fájt, hogy semmivé teszi az ő munkáját. Maga sem csinált akkora tüzet minden apró rendetlenségből, de észrevétette Pistával, hogy neki okoz több munkát, s kezdettől ilyen rendre nevelte a gyerekeket.

Szabóné minden nap talpig megmosakodott, nem röstellt a víz-

melegítéssel vesződni télben-nyárban. Akármilyen fáradt volt, neki-állt. Pistát nehéz volt rászoktatni, leginkább azzal kapatta a nagy lavór mellé, hogy maga dörzsölte a hátát... ez még a fáradtságot is elröppentette. S tiszta inget ad az urának éjjelre, hogy ne hozza az ágyba a gyári szagokat.

A gyárban elpanaszkodtak munka közben az asszonyok. Nemcsak a szegénységet hozták be, hanem a férjek kutyaságait is. Akadt olyan, aki bánkódás nélkül emlegette, megcsalja az ura, de legalább őneki békét hágy... A másik kijelentette, nem bánja mit csinál, csak ő meg ne tudja... S volt olyan, kárörömmel mondta el: csalásért, csalással fizetett.

Véleményt mondtak ilyen ügyekben leányok, asszonyok. Szabóné — nem szólt. Ha példálózni akartak, hogy az ő ura sem különb, rögtön felcsattant. Védte Pistát. Nem beszélt róla, de érezte, az igazi szerelem nem ismer efféle feltételeket: ha te csalsz, én is csalok, és rendben van! Magában persze forgatta, mit tenne, ha Pista hűtlen lenne... de nem tudott semmit kiokoskodni, s a végén elszomorodott. Az biztos, hogy soha nem engedné többet magához. Hazavitte a szomorúságot, észrevette ezt Pista jónéhányszor, szóra bírta az asszonyt, s nem nevette ki, hanem becézni, babusgatni kezdte...

Nem ítélte el hangosan Szabóné a rendetlen életű leányokat, asszonyokat, de tisztán és keményen őrizte a maguk életét. Határtalan örömmel töltötte el a felismerés: nem igaz, hogy csak addig jó a szerelem, amíg új... Náluk nem így van. Amíg él az ember, a szerelem új marad. Állandósul a boldogság érzése, a mindennapi élet buktatói sem keserítik meg. Hallotta még beszélni azt is, hogy a szerelem elfárasztja ez embert... Ezt se tapasztalta. Ahogyan lefürdik magukról minden este a gyári szennyet, úgy tisztulnak s erősödnek a szerelemben. Milyen fáradtan mentek az ágyba nemegyszer... úgy érezték, azonnal leragad a szemük. S amint összesimultak, egymáshoz értek — hol volt a fáradtság?

A csendes, de állandó tüzelő szenvedélyt rejtegetniök kell már a növő gyerekek előtt. S olyan ez a kapcsolat, mint elringató, pihentető kikötő, meg lehet és meg kell térni minden nap, itt ledobálhatja terheit, bajait az ember, s megújulhat.

Szabóné hitt abban, hogy a sorsuk jobbrafordul egyszer. Amiről Piroska beszélt, a szivárvány világított neki ebben a telephez kap-

csolódó szegénységben. Egyelőre semmit sem tehetnek, de majd megváltozik ez még. Olyan hosszú az emberi élet. Nem dolgozott már odakint, de a telep felé fordult, csak onnan várhatnak segítséget, mint eddig is, bármennyire rájuk tekeredtek a bajok. Milyen emberekkel ismerkedtek meg s kötöttek barátságot odakint — nemcsak Boronyákékkal —, azok a telepiek hisznek a szivárványban... Nemcsak ígéret a jövő, amiért a munkások harcolnak, egyszer biztosan elérik... Errefelé terelte az urát, s közben óvta, féltette az egészségét is. Ha gázosan fújtatott a melle, azonnal itatta vele a tejet. Jó ételeket főzött neki. Rábeszélte, lépjen csak vissza a szakszervezetbe. Elküldte a könyvtárba, hozzon könyveket. Nem tudta, hogyan és mikor, de állandóan hitt abban: ezek a telepiek megváltoztatják a világot. Már eddig is alaposan megforgatták az életet itt a völgyben.

Töprengett magában, hogyan tudhatná megoldani a három gyerekkel: ki kéne járnia dolgozni újra. Néhányszor elment a telepre, felkereste Piroskát, Évát, nem tudtak okos tanácsot adni. Megtudta, hogy a Bakonyban meghalt a juhász nagybátyja, aki az építkezéskor birkákat hozott ajándékba, s özvegyen maradt a felesége. Latolgatta, ide kéne hívni, az ellátná a gyerekeket, s ő dolgozhatna. Megbeszélte Pistával, annak nem nagyon tetszett a dolog. Írt a rokonasszonynak, az válaszolt: nem jön el, van egy kis háza ott, nem tudna megválni tőle, pedig nem bír a nyomorúsággal.

Újra a telepre ment hát. Nézegette, hogyan nő a falu, nyújtózik a gyár felé. A káptalantól elpörölt házhelyeken három utca települt, s az országút mellett a parton mindkét oldalon piros zsindelyes vályog és tömésfalú házacskák állnak. Nem a régi szabásúak, ha mást nem, lábas verandát ragasztottak a legtöbbhöz. Részletekben készülnek a hajlékok, nem tudják bepucolni. Arra nem tellett, s a földszínű falakat omlasztja a bakonyi szél... Aki nagyobbra lát a tehetségénél, két szobát hoz tető alá, de az egyiken ablak sincs, nem vágták ki a földtömést, s a vályogfalban dúc tartja a helyet. A remény megvan, majd jövőre... S az évek mennek az ilyen házak felett, alig hoznak változást. A környéken ilyen volt minden faluvég ebben az időben, hiszen jártak a telepre jó néhányan Vilonyáról, Királyszentistvánról, Öskuről, Ősiből, Küngösről, Csajágról, még a messzebbi balatoni falukból is — bár onnan most már inkább Bugyogóba tartanak, jobban kézre esik.

Bent a faluban egymás után dobták le a gyáriak házai a vedlett nádtetőket, téglával megemelték a régi falakat, cserepet raktak az új lécekre, tükörablakokat illesztettek az utcai frontra. Az Upstein-féle fakereskedés nagy forgalmat csinált, néha sorba álltak a kocsik, cserépért, épületfáért, tégláért. Megváltozott a falu külső arca alaposan. Mert nemcsak kerékpárt, varrógépet vásároltak részletre a telepen, hanem hozták az újféle ruhákat. A viselet gyorsan változott, a faluban is a sárga kezű leányok diktálták a divatot.

A módos parasztság azonnal elkülönült, ők nem szorulnak a telepre, azt mondták — s igyekeztek mindent jó drágán eladni a jöttmenteknek. Tüntetően öltöztették leányaikat, asszonyaikat a hímzett szoknyákba tovább, s a férfiak sem vetették le a régi, sötét ünneplőt, szegett csizmát... Elővették még a régi ezüstgombos mellényeket is. Az ő mulatságaikon régi szép dalokat, elfeledett táncokat muzsikál a legényekből alakult zenekar... A hegedűk mellett élesen szólnak a bakonyi pásztorsípok, viszik felfelé a dallamot... Büszkék rá, hogy hozzájuk elmennek a telepi vezetők, megforgatják a leányaikat még a mérnökök is. A gyáriak bálján — a telepen s a faluban is — cigányokból alakult zenekar húzza ugyan, de dob zuhog és szaxofon rikoltozik... Csak új táncokat járnak rángatózva, s ordítva fújják a Pestről hozott értelmetlen dalokat.

A külső változásoknál persze sokkal jelentősebb, ami belül ment végbe az emberekben — s erről a falu közepén nem szeretnek szólni. Hogyan változott a gyárral a kiszolgáltatott faluvégi szegénység élete — mégha időnként meg is állnak az üzemek. Ezek miatt nyitott két új hússzék a faluban, nemcsak a kocsmák... Nincsenek kiszolgáltatva az uradalmaknak és nagygazdáknak, nem esengenek a piacon napszámért. Upstein nem tehet ellene, idetelepült egy palotai boltos, aztán egy másik... Azért ő is megél, több a segédje, mint azelőtt.

Jó és rossz mindig összefonódik a gyors változásokban, olyan a falu, mint felkavart tó, sok az iszap, s nem lesz még egyelőre nyugalom sem. Minden házban csendes forradalom zajlik a faluban, ha el is takarják ezt a magas deszkakerítések. Nemcsak Fehér Ignác családját dúlta fel a telep — ezt tartja a rokonság, így beszél róla — minden leányos háznál ostort markolász a gazda, ha telepi iparos kéri fel a leányt a mulatságon... A mérnökökről nem is beszélve.

Ahol több gyerek van, hagyján a dolog, de az egykéseknél is lázadoznak a leányok, a telepre mennének „nagyságának". — Mintha a telepre kerülés az öregek szemében erkölcsi romlást is jelentene. A telepi asszonyok biciklin hajtanak be a faluba... Mikor először megjelentek — nagy tétel női kerékpárt hozatott Babarczy —, a plébános úr prédikált ellenük... Habzó szájjal dörgött a templomban. S református kollégája sem maradt el, se Berhidán, se Kiskovácsin, mintha összebeszéltek volna. Hanem azóta sok gazdaleány kiharcolta, hogy biciklit vegyenek neki. Ilyen az élet! A bő szoknyában még alkalmasabban lehet kerékpározni, mint a szűk, telepi divatú ruhákban.

Két leányt kivittek a telepre a mesterlakásokba. Egy lakatos meg egy villanyszerelő vett el gazdaleányt. Néhány sárga kezűt is feleségül kértek a telepi iparosok. Nem lehet ezt a folyamatot megállítani, tovább szítja a lázadást a telep... Összeveszett néhány gazdalegény az apjával az osztozkodáson, jusson... Nosza, gyerünk a telepre. Az egyiket haza lehetett szelidíteni, a másikat nem. Mostanában több helyen ráiratták a földet a fiatalokra, hogy békén maradjanak.

A telep villanyfüzére bevilágított a falu irdatlan sötétjébe, s felfordította a régi életet. Sok embert mozdított, jó néhány családot szétdobott. A nagygazdák fenyegették sokáig a magasfeszültségű vezetéket, amely átvonul a földjeiken. Azóta ők maguk, az elöljáróság intézte, hogy ássák a gödröket a falu és telep között. A módos gazdák mind előjegyezték a villanyt — tavasszal már azzal világítanak.

Szabóné a telepre tartott, amíg mindezt elgondolta. Nézte a földszínű házak hosszú sorát — még ők sem tudták bepucoltatni a hajlékot, pedig hányszor akarták —, ezek is mozgolódnak, villanyt akarnak, pedig igen sok második szobán ablak sincs még. Valamit ki kéne okoskodni Piroskával és Évával, hogyan járhatna ő a telepre, mert így fojtogató a szegénység egy keresetből. Nekik a villanyra se lesz pénzük, majd tovább petróleummal világítanak.

Lehet, hogy semmit sem tudnak mondani a barátnői az ő bajaira, de néha akkor is muszáj elbeszélgetni.

*

Szabó János pocakja nagyobb lett. Megnövesztette, s minden éjjelre leköti a bajuszát, még kenegeti is valamivel, hogy ne látszódjék a szürkesége. A községházi hivatalokért pénzt nem kap, mégis megy minden reggel, vagy inkább délelőtt, ha felserken. Mérték után készült ünneplőben jár hétköznapon is, mint a legelső gazdák. S rászokott a pipára.

A bíró szobájában jönnek össze minden délelőtt öten-hatan. A legtekintélyesebbek. Otthon mind evett már vastag reggelit, hát ugrasztják a kisbírót, hozzon néhány üveg sört a Spitzer-kocsmából, vagy a nemrégen nyitott új vendéglőből. Kötelessége tudni, hol friss a sör... Ha eltéveszti, legorombítják, s tátoghat, nem kapja meg az utolját. Elsörözgetnek jó harangszó utánig, s közben megbeszélik a községi ügyeket meg ami akad. Ki ad el, ki vesz földet a faluban, melyik háznál mi szorít. Szidják a telepet, mint a bokrot. A széjjel levő parcellákat nem tudta eladni áráért Csala doktor, hát engedett, s Szabó János addig gyötörte otthon Marit, vettek még tíz holdat. Azt már maga se tudja, hogy az asszony hogyan számol Csalával. Utólag vették meg Fehér Ignác nagyobbik szőlőjét is. Két hold, csupa ötéves oltás. Rizling a java. Ezenkívül, mivel éppen eladó volt, félholdat meg kellett venni készpénzért az erdő alatt, ahol a kavicsos földekben remekül termő othelló van. Mind a nagygazdáké. Vörösborának is kell lenni a komoly gazdának. Szabó János régen elhatározta, nem fürkészi Mari anyagi ügyeit, magas az őneki. Lassan elhiszi, amit a hátuk mögött beszélnek, hogy mérhetetlen gazdagok lehetnek, azt vesznek meg, amit akarnak. Maga a bíró kezdett ümmögni először, hogy kéne ezerötszáz pengő aratásig, váltóra... Környékezte Szabó Jánost, s az megígérte neki, mintha ez semmi lenne. Mari majdnem az ember szemének ment, s a végén, a fene tudja honnan, adott. De megmondta a bírónak is, ez az utolsó. Megkapták a pénzt aratás után, s még az is tetszett, hogy nem adnak másnak. Okos ember vigyáz a pénzére.

Most már a legelsők közé tartoznak a faluban. Mari a folyóparton egy bolgár kertésszel feleskedik, a fene tudja mennyi pénzt kapnak a telepen a salátájukért. Éves bérest tartanak, egy öregembert, akit kivert a családja, s rosszak a lábai, a telepre nem tud kijárni már. Van bejáró asszony, akár a többi gazdaháznál, minden reggel-este megfej, ezt-azt segít, mivel a második szomszédban lakik.

Persze munkaidőben Szabó János sem járhat a községházára,

hiába vakaródik, muszáj neki megfogni a gyeplőt legalább. Az aratást, kapálást kiadják részeseknek, de azért akad tennivaló tavasztól őszig.

Odakint szállong a hó, újév óta csikorgó fagyok voltak, de most megenyhült egy kicsit.

Szabó János berúgva jött haza az éjjel, most keserves képpel rágja a gyenge kolbászt. Nem ízlik neki. Bajusza felett a fehér kötő, kopaszszájúnak látszik. Ebéd után alszik egyet a gazdaember otthon a meleg szobában, aztán leakasztja a pincekulcsot, mert nem lehet tudni — kell-e? Ha meggondolnák a cimborák a gazdakörben s valamelyik befog a csézába vagy szánba... Néhányszor az öccsét, Pistát is hívta, de ez rosszul sikerült. Pista maga se érezte jól magát a gazdák között, s azok is feszélyezték magukat. Értésére adták a pénztáros úrnak — aki ilyen minőségben aláírogatja a nevét a jegyzőnek, de pénzt aztán nem kezel —, korpa közé nem keveredne... Szabó János kicsit elszomorodott, szereti ő Pistát, dehát az is szólt, nem akar jönni, nem veszi be a gyomra a gazda urakat. Innen hordják a tejet, de pontosan fizetnek Marinak, s néha a lovakat, vagy ökröket kéri el Pista, csinál magának egy fordulót. Mindig megkapja a fogatot. Télen a fáját hordja haza, ősszel a kukoricáját.

A kutyák tépik odakint a láncot, nagyon haragszanak a postásra. Táviratot hozott Szabó Jánosnénak.

„Azonnal jöjjön fontos ügyben, Urbányiné..."

Mari a postásra pillant, aki fujkálja az ujjait.

— Bort, pálinkát?

A félszemű öregember sunyít, s a táskájában rendezkedik.

— Mindegy nekem, nemzetes asszony...

— János, adj neki, hadd menjen tovább.

Régi cinkosok ők már, Szabó János tudja a módit, decis borospohárba tölti a postásnak a szilvalevet. Az hunyorít és beszopja. Másodszorra fehér bort kap, azt megújrázza.

Harákol elégedetten, s már kint csoszog a puha friss hóban.

— János, nekem Pestre kell mennem.

— Mi a ménkűnek?

— Az én dolgom. A bárónő hivat.

— Hát csak eredj.

— Elviszel szánon Lepsénybe, a délutáni gyorshoz.

— Nem inkább személyvonattal? Megfáznak a csikók...

— Ne féltsd a csikókat. Egy nap kibírod a korhely banda nélkül.

— Neked, Mari, senki se jó... Az öcsém: ne jöjjön, ha nem akar... A gazdák meg: korhely banda. Mit csináljak, te akartad, hogy megválasszanak, ha egyszer a községházán szükség van rám. — Csendesen beszél, régi hangoskodásait már nem ismétli, úgy érzi, a nagygazdaságban még jobban ki van szolgáltatva a feleségének, mint Budán volt a villában, ahonnan menekülni akart. Itt van, ez lett belőle. Minek tagadná, jól érzi magát a gazdák között, egyenrangúként. Azelőtt másként ítélte meg őket, de nem rossz emberek azok. Mari persze ebben se ért vele egyet, a jóisten tudná, mi felel meg ennek az asszonynak, s hogy mit akar tulajdonképpen. Az öccse felesége sem tetszik neki. Nem állhatja egymást a két asszony. Alighanem az fáj Marinak, hogy harminc holdon felüli szántóval, két és fél hold jó szőlővel, legelő- és erdőrésszel az első gazdák közé léphettek a faluban, de mégsem tudta Tar Terézt lebírni, megelőzni. Miben? Nemcsak a vagyon teszi az embert, tudja jól a régi életből, amely homályos messzeségben maradt el, valahol a Babarczy-pusztán. Ő elhagyhatta az öccsét? Csak a vagyonban. Gondolkozni ezen nem érdemes, mert néhányszor előfordult már, hogy kiborult magából, alig lehetett visszabillenteni. Egyszer elivott Veszprémben két szekér kukoricát, máskor nem jött haza a pincéből másfél hétig, Mari rátörette az ajtót, azt hitték, meghalt... Harmadszorra volt a legnagyobb baj, kést fogott Marira, mert minden régi az eszébe jutott, s még azzal gyanúsította, hogy azért gyalázza úgy a sógorát, mert éjjel vele álmodik. A kést az ajtóba vágta, amerre menekült az asszony. Pedig itthon semmit nem szólhat Marira. Mintha megváltozott volna — az uráért se ácsingózik, nem gúnyolja az öregedő, részegen fekhelyet kereső embert, mint a villában... Hozzá ugyan nem bújik már, dehát anélkül meg lehet lenni. Lerakta a városias ruhákat, ahogyan gazdánéhoz illik, sötét rakott szoknyákba jár, kendőjét mindig a szemére húzza, árnyékban van a szeme. Tartja magát, pedig többen kikezdtek volna vele. Különösen az úrfélék. Kidobta a segédjegyzőt s a bíró gazdászkalapban járó érettségizett fiát.

Ha most Pestre megy az asszony, ő mégiscsak elhívja Pistát, talán kibeszélgethetik magukat végre kint a pincében.

*

Urbányi bárónő tett néhány futó megjegyzést, hogy Mari nem öregszik — milyen remek színe van, s jól áll neki, hogy kicsit megőrizte a nyári barnaságot, aztán cigarettát dugott a hosszú szipkába, s végig mustrálta a falusi asszony szalagos, hímzett, bő ruháját, megnézte még az alsószoknya csipkéjét is. Ő persze a legdivatosabb szűk és rövid szoknyát hordta, kilátszottak a térdei, amint leült.

— Ide figyeljen, kedvesem. Minden eddigi vadászat csak előkészület volt. Segített nekünk, de azt hiszem, nem bánta meg, igaz?

— Nem panaszkodhatom, méltóságos bárónő.

— Tudom, mit érnek a szolgálatai, annyit fizettünk. Ezzel a dolog el van intézve. Jobban meg kell egy kicsit válogatnunk az embereinket, mert sajnos Szegőék egyről s másról értesültek. Éppen ezért nem hívogatjuk a helybeli nagyfejűeket, még azt a Babarczyt sem. A fene tudja, hogyan van ez Szegővel. Maga nincs jóban vele?

— Hová gondol, méltóságos bárónő? — Mari szaporán pislogott. Szíve azonban vadul vert, de nyugodtan szembenézett Urbányinéval, látta, csak úgy vaktában beszél, a tekintete kifelé kalandozik a havas sziklaoldalra. A Dunán odalent szürke csomókban úszott a jégdarabokkal összeragadt hó, amíg meg nem torlódtak a táblák a hídpilléreknél.

— Jó, csak úgy kérdeztem. Magának semmi oka, hogy jóban legyen velük. Mariann kidobta magát, éppen a legrosszabbkor, semmit nem várhat már tőle, mert közben a nő Szegővel is elrontotta a dolgát. Babarczyval, a férjével komázik. Magának viszont nem árt egy kis pénz, mert a gazdálkodás rosszul megy, tudom én, unja is magát ott falun. Engem nem lehet becsapni. Nézze, az a helyzet, most három német úr jön. Ezek közül a legfontosabb, idős, kövér, de őtőle sok függ. Vadászni szeret, nagyon vágyik a Bakonyba. Ezt elintézzük, minden rendben lesz. A férjem intézkedett, lőhet nyulat, rókát, szarvast, vaddisznót, amennyit akar. De ennek a német úrnak nagyon furcsa gusztusa van, a fene érti a szemforgató, puritán fajtáját. Szeret inkognitóban kikezdeni a csinos parasztmenyecskékkel. Tudja, Mari, mire gondolok?

— Nem tudom, méltóságos bárónő...

— Ne forgassa a szemét, ha akarja kimondom én. Nem szerelmes maga már az urába, úgy kívánja, mint kecske a kést. Aki lefekszik ennek a német úrnak, persze miután kelleti magát, s jól felhúzza az öreget, kap tőlem egy ezrest... Tudja mit? Mivel maga

jól beszél németül, és az ágyban ki kell nyitnia a fülét, ezerötszázat kaphat.

Kincses Marinak melege lett, most már nem úgy nézett a bárónőre, mint azelőtt, nem volt benne annyi megértés, utálat fojtogatta. De lehűtötte indulatait, és csak ennyit rebegett:

— Nem vállalok én ilyesmit, bárónő... Nem nekem való.

— A férjem ötlete volt. Én mondtam, hogy maga szentimentális természet. Mindegy. Mivel helyben nem találunk megfelelő parasztmenyecskét... majd én utánanézek ennek a dolognak.

— Találunk Berhidán is ilyen menyecskét, bárónő...

— Gondolom, maga még keresne is valamit az üzleten, mi? Ez nem lenne baj, de akit a németre uszítunk, annak alaposan meg kell játszania magát, mert az öreg csak romlatlan nőkre bukik, nagyon kényes... S a német nyelvtudás fontos követelmény. Persze, el nem szabad árulni egy tekintettel sem, csak figyelni. Mert az a szokása a bácsinak, hogy akit meghódított, bejáratja magához, a barátai előtt elhenceg a hódítással, és közben megbeszéli az üzleti ügyeit — hát mi ezt a lehetőséget nem engedhetjük el. Már odalent kell az állandó tájékoztatás... Ugyanis, ha a hódítás sikerül, az öreg rendszerint tovább marad, és előnyösebb üzletet lehet vele kötni. Azért mondtam el, Mari, hátha mégis vállalja, mert maga lenne a legjobb megoldás... Nos?

— Már megmondtam, méltóságos bárónő... Ne tessék haragudni.

— Nem haragszom. Majd én gondoskodom egy megfelelő nőről. Maga ad neki falusi ruhákat, beöltöztetjük. De ezenkívül is szerezzen legalább három mutatós falusi menyecskét, ezek kiszolgálják a német urakat s a többi vendéget. Ezeket is megfizetjük szépen, maga lesz a vezetőjük, mint eddig is. Nem ragaszkodunk hozzá, hogy lefeküdjenek velük, az öregen kívül a többi nekünk nem fontos. Ha megteszik — az persze az ő dolguk, biztosan nem fizetnek rá. Ért engem?

— Tökéletesen, méltóságos bárónő.

— Egy héten belül ott vagyunk. Ameddig a vadászat tart, maga a rendelkezésünkre áll. A konyháért is felel. Három fiatal menyecskét meg szerez. Tiszták legyenek, és megfelelő népviseletbe öltözzenek. Egy nőt majd én viszek le, annak csak ruhát ad. Megegyeztünk?

— Igen.

— Kényelmes lett volna nekem és olcsó, ha az első ajánlatot is elfogadja, így, sajnos, sokkal többe kerül. Talán újra beleszeretett az urába?

— Megvagyunk bárónő, nem jár bolondságokon az eszünk. Sok a munka — nem is érünk rá.

Urbányiné nevetett, és új cigarettára gyújtott.

— Nézze, Mari, ne ájtatoskodjon, mi majdnem barátnők voltunk. Én tudom, hogy maga utálja a falusi életet. Az urát becsaphatja, engem nem. Mi a fenének kötötte oda magát azzal a sok vacak földdel? Így aztán meg nem szabadulhat az embertől. Ha mégis ott akarná hagyni a fatornyos falut, szóljon nekem, a régi barátság miatt is, segítek. Minden rendben lesz?

— Igen, bárónő.

— No, itt van egy kis költségelőleg, majd elszámolunk, adjon a menyecskéknek előre valamennyit. Tudja, hogy a maga festője óriási pénzeket zsebel be? Nagy sikere van. Magát legalább tíz változatban lefestette már, régebbi vázlatokról. Mi is vettünk tőle... Akarja látni?

— Nem vagyok rá kíváncsi, méltóságos bárónő.

— A festőre vagy a képekre?

— Egyikre sem.

— Nézze, alaposan kipanaszkodta magát a múltkor a fiú, részegen. Nekem bizalomgerjesztő külsőm van, jól tudok ilyesmit meghallgatni. Ha mégis vissza akarna térni hozzá, csak nekem szóljon, megígértem, hogy előhozom magának a dolgot. Mit szólna hozzá, ha lehívnám vadászatra?

— Ne tessék lehívni... Nem akarom látni.

— Maga még mindig szereti azt az embert. Ez veszélyes. Persze nem hívom meg, felesleges komplikációkat okozhatna... Valami véres drámát. Azt hajtogatja úgyis, hogy megöli a maga férjét. S az ilyesmit nem szeretem, bár a németeknek valószínűleg tetszene.

Kincses Mari lesütött szemmel mosolygott, semmit nem üzent a festőnek, az asszony kérlelésére sem. Autón vitték le a városba, ott búcsúzott el a bárónőtől, kilépett a kocsiból. Utána úgy ment egyik utcából a másikba, ahogyan ilyen esetre Szegő megparancsolta, visszanézegetve, irányt változtatva, hátha követik. Aztán előkereste

a titkos számot, és egy elhagyott utcában, nyilvános állomásról telefonált.

Utána villamosra szállt, és a pályaudvarra ment. Ott telepedett melléje a padra egy jólöltözött fiatalember, utazóbőröndjét a térde közé tette, és egykedvűen cigarettázott. Németül szólította meg a falusi asszonyt. Közölte, Szegő nincs Pesten, aztán részletesen kikérdezte a készülő vadászatról, amit a nőkről, illetve a falusi menyecskékről elmondott, megismételtette. Ott üldögélt még egy kis ideig, aztán elment, de előbb észrevétlenül borítékot csúsztatott Kincses Mari kendője alá. Ebben is pénz volt.

Amíg a vonat döcögött a téli tájon át, az asszony a hóesésbe bámult, és magában az anyagi ügyeket rendezgette. Most is elég szépen keres az uraktól. Hol lennének már enélkül? A gazdaság régen csődbe ment volna, az biztos. Megvették a földeket, de az ura dolgozni alig tud. Ő törje magát a kapával? Ha mindent összeszámol, nem sokat hoz a gazdálkodás, a kosztjukon kívül, alig érdemes vele vesződni. S mennyibe kerül az a francos szőlő, hány napszám! Így persze más, mindig van otthon pénz, ő kifizeti a napszámosokat időben. Majdnem sírva fakadt az élete kilátástalanságán... Ilyen életet akart ő? A faluközép értetlensége, makacs gőgje körülfogta, mint a hínáros. Az ura? Csak azért van, hogy neve legyen a háznak. Átadta magát a vonat ringásának, és — a festőre gondolt... Bolondos fiú, miért viselkedett úgy? Ha akkor el nem dobja őt, soha el nem hagyta volna. Milyen élete lenne most a műteremben? Hol lenne akkor Berhida, a gazdálkodás meg Szabó János?

Sok a kiadás a földekre, a termés kevés. A bor savanyú, de azért a telepiek megveszik, persze nem olyan jó áron, mint azelőtt. S otthon a férj, aki már csak evéssel-ivással törődik, ő meg... A szigorú erkölcsű nagygazdáné, akire senki sem mer rosszat mondani. Ül a nagy házban, olvasni nincs kedve, mert olyan furcsa távoli világok vannak a könyvekben, csak felizgatják az embert. Néha levelet ír a leányának az intézetbe. Csak a vonaton jutott eszébe, hogy meg kellett volna látogatni. Akkor már nem érne haza máma. S ez a magára hagyott ember biztos a bort vedeli a cimboráival. Játszott a gondolattal, ha kiszállna és visszamenne Pestre, felkeresné azt a bolondos festőt? Hogyan fogadná — s mit szólna otthon János meg a falu? Nem menne többé a sárga házba, a nagy

rideg szobákba, hanem a napfényes műteremben élne, és esténként festőkkel vacsorázna a bohémtanyákon... Milyen sokféle útja van az emberi életnek, s ha egyszer kisiklott az ember, nem találhat a régi nyomra soha.

Otthon a faluban visszaeszmélt a megszokott világába. Férjét nem találta otthon, azt mondta a béres, az öccséhez ment. Egyet gondolt, ő is a faluvégre tipegett a hóban. Sötét este volt, hóesés utáni nagy csendesség.

Terus fogadta, barátságosan leültette, és azonnal kiszámolta a tej árát, úgyis hozta volna. A gyerekeket beküldte a szobába tanulni.

— Nem ezért jöttem, Teruskám... Az urad a pincébe ment ugye az én emberemmel? Ilyenek ezek a férfiak, borért eladnák a lelkük et, mind.

Terus közben folytatta a mosogatást, úgy felelt halkan:

— Itt volt János, de Pista a telepre ment. Így hát egyedül tartott az urad a pincébe, ha más útja nem volt.

— Nem azért mondom... Tudod, Teruskám, nekem fáj a szívem értetek. Úgy szeretnék rajtatok segíteni. Mégiscsak egyetlen rokonaink vagytok.

— Vannak még, ha jól utánanézel.

— De ebben a faluban nincsenek.

— Mondjuk.

— Nem ártana nektek egy kis pénz ugye?

— Hát... nem. Persze attól függ, miért kapja az ember.

Kincses Marit megint elfutotta a méreg, Terus szavaiban élesített tüskét érzett. Azértis kimondta, amit gondolt.

— Tudod, Teruskám, német urak jönnek ide vadászni. Kellene két-három tiszta, rendes asszony a kastélyba, pár napra. Kiszolgálni az urakat. Jól megfizetik. Eljöhetnél. Néhány napig elnélkülöznek itthon.

Szabóné nem válaszolt azonnal, előbb helyre tette az edényeket a polcra. Megigazította a polc előtt a függönyt.

— Egyszer már hívtál, Mari, mikor vadászat volt, igaz?

— Akkor azt mondtad, betegek a gyerekek.

— Azt mondtam, mert nem akartalak megbántani. Most se akarlak. De nincs annyi pénz, amiért én a vadászokat kiszolgáljam, Mari... Ne haragudj.

Kincses Mari felpattant. Még nála volt a két boríték pénz, azokat

szorította a kendő alatt. Kivághatná az asztalra, hadd csodálkozzon a juhászleány! Megint elöntötte a szúrós düh, ahányszor csak összekapott sógornőjével.

— Azt hiszed, mindenki kurva, aki a kastélyba beteszi a lábát? — Hangja érdes volt, a tekintete tüzelt.

— Te mondtad ki, nem én.

— Szóval visszautasítasz? Mire vagy olyan nagyra?!

— Téged? A kastélyt. Állj meg csak, Mari... Nem vagyok én nagyra semmivel. Ne fuss el, várj egy kicsit. Azt akarom mondani, hogy nem megyünk hozzátok tejért, mert kapunk közelebb, a fuvaros Szabóéknál. Éppen ki van fizetve máig... Így hát nem tartozunk.

Kincses Marit vitte az indulat, tekintete szikrázott. Úgy bevágta az ajtót, a kisleány felsírt és bábuira borult. Szabóné nem a távozó vendég után ment, hanem a síró gyereket csitítgatta. Eszébe jutott a sógornője arca, és váratlanul elnevette magát.

Jött haza Pista, és kérdezte, miért futott a hóban Mari... Mintha káromkodott volna. Őt észre se vette.

— Ő tudja szegény a magáét... A tejpénzt vitte el. Tudod, azt mondtam neki, ezentúl inkább a fuvaroséktól hozunk. Nem akarok rokonnal veszekedni, vizezi a tejet. Valahonnan majd csak szerzünk, ajánlottak már.

— Ezt is megmondtad neki? A vizezést?

— Azt nem.

— Akkor miért törte a nyavalya?

— Ha kíváncsi vagy, kérdezd meg tőle.

— Teruskám, mi bajod? Főztél vacsorát, ugye?

— Tálalok rögtön.

— Piroska és Éva a faluban vannak, korábban bementek, visszafelé benéznek hozzánk. Azt mondták, mire hazaérek, itt lesznek. Meg kéne őket kínálni, azt beszélték, nagyon áhítják a főztödet. Várjunk inkább a vacsorával. Azt hiszed, törődöm én Kincses Marival? Azért se érdekel. Más újság nincs?

— Itt volt a bátyád is. Már bűzlött a pálinkától. Téged akart a pincébe csalni.

Szabó komoran hallgatott. Ez lehet a baja hát Terusnak. Ő úgyse menne el, megmondta már. Váratlanul megszólalt a hüppögő kisleány:

— Édesanyám, miért hívta magát Mari ángyi vadászatra?

Szabó elkapta az asztal sarkát, hogy az megroppant.

— Ezt miért nem mondod?

Szabóné a könnyein keresztül mosolygott:

— Mert nem hagyod az embert szóhoz jutni.

Nem folytathatták a beszélgetést, kint ugatott a kutya, úgy látszik a két barátnő már végzett a faluban. Jöttek befelé, csillogó, kipirult arccal, ölelgették, csókolták Szabónét. A kisleány örvendezve visongatott. Éva néni megint hozott cukrot, már oda is adta, kereste a fiúkat. Szabó kiabált a szobába, jöjjenek ki. Lehetett hallani, az ajtón túl tanakodnak egy kicsit, ugyan mi lehet a baj? Megtudta volna az apjuk? Mindegyik a másikat tuszkolta előre. Végül nagybátran benyitott az idősebb, s az apja haragos arcát kémlelte. Ezek valami disznóságot csinálhattak.

A vendégekből kirobbant nevetés azonnal elmosott mindent. Legjobban Szabóné kacagott, néhányszor újrakezdte.

*

Azt hitték, Kincses Mari nem lépi át többet a küszöbüket, de tévedtek. Elhaltak az utolsó dörrenések, véget ért a környéken a több napos vadászat, elutaztak a bőrmellényes idegenek. Tovább szigorodott a tél.

Szegő elakadt az autójával a hajmáskéri bevágásnál, onnan telefonált, menjenek érte, ássák ki a hófúvásból. Nagyon megijedtek az irodán — mit akarhat ilyen időben a nagyhatalmú elnök-vezérigazgató?

Kipirulva jött meg a telepre, jókedvűen járta végig az üzemeket — de szokványos megjegyzéseken kívül mást nem hallottak tőle. A savgyárnál elhagyta a kíséretét, megbízásokat adott nekik, s egyedül nyitott be a nitroglicerinhez. Steigler majdnem hanyatt esett rémületében. Az ő hibája lett volna a múltkoriban, ha a robbanás bekövetkezik. Nem ellenőrizte az előző műszakban a takarítást, s utasítást adott Szabónak, hogy vödörrel hordja vissza a tartályba a nitroglicerint.

— Steigler úr kérem, megint nem takarítanak rendesen. Mielőtt nekilátnék, talán rendbe teszem egy kicsit, nem tiszta a keramit.

— No, ne beszélj annyit, te Pista... Tyerünk! Nem takarítsz!

Szabó csinálta, amit a mester parancsolt, de mérgelődött magában, csak azért dirigál így, hogy neki legyen igaza. Ha később végig-

gondolta, hogyan történt, hibáztatta magát, akkor elvakította a méreg, nem figyelt úgy, mint egyébkor, nem nézett a lába alá... Csak így történhetett. Félig még Steigler dohogására figyelt, aki dünnyögte, hogy nem szereti az okoskodó munkásokat, akik kibújnának a munka alól, s ráléphetett egy félbabnyi vagy annál is kisebb, megcsomósodott nitroglicerinre. A robbanás zaját nem hallotta, feldobta őt a magasba. Első rémületében azt hitte, ez talán a halál már... A mester iszonyatos ordítását hallotta, aki a vasajtónak esett és összerogyott. A második pillanatban már érezte, hogy nem halt meg, s esik vissza a keramitra, öntudatlanul vigyázott arra, hogy talpra essen és nem engedte el a két vödröt sem... Szerencsére nem voltak egészen tele. S Szabó szerencsésen talpra esett, a vödrök nem ütődtek semmihez... Ingott, mint a jegenye, erősen megütötte mindkét talpát, a fájdalom élesen belehasított, de ez semmi volt a felismeréshez képest, hogy életben van, nem robbant fel, noha nagyon közel volt a halálhoz. Egész teste reszketett, mintha fürdőből lépett volna ki, dőlt róla az izzadság. Nagyon lassan letette a két vödröt, és sípolóan hosszút sóhajtott. Olyan fáradtnak érezte magát, majdnem összeesett. Törülgette arcáról a verejtéket, nekitámaszkodott a tartálynak, és a mester felé nézett, aki éppen akkor emelte fel a fejét a vasajtónál, mint aki a túlvilágról néz vissza, csak nyikogott.

— Ikazad van, Pista... majd adok nekik takarítás... Jaj...

— Keljen fel, mester úr. Látom, nem szeretne még az angyalokkal komázni. Én se.

Steigler támolyogva makogott, úgy jött közelebb, mintha most értette volna meg a veszélyt, amelyben voltak néhány perccel előbb.

— Szedje össze magát mester úr. Olyan a színe, mintha berezelt volna. Azt hiszi, nekem mindegy talán? Nem akarok én sem a szegény Ballóék sorsára jutni.

Steigler németül, magyarul könyörgött, hogy senki meg ne tudja a dolgot. Szegő talán ezért jött most? Ezt lehetségesnek tartotta. Szinte halálra vált, amint Szegő azonnal elküldte az irodára, hozza el az aktatáskáját. Remegve ácsorgott kint a havon, aztán az ablakhoz settenkedett, és majdnem meghalt rémületében. Szegő keze Szabó vállán volt, és odahajolva mondott valamit a munkásnak. Minden lehetőséget végiggondolt, sokáig nem mert visszajönni a táskával, s egyszer csak arra eszmélt, hogy maga Szegő szólal meg mellette:

— Beteg maga, miért nem megy orvoshoz? Adja ide azt a táskát. — A hebegő emberre ügyet se vetve, az irodába ment, ahonnan már bukdácsolt kifelé az igazgató, ő is elintézte, amire utasították.

Sokáig vallatta Szabót, mit akart itt az elnök-vezérigazgató úr, de az semmit se mondott. Mindenesetre személyesen járt el még aznap, hogy Szabó megérdemelné, hogy két fillérrel emeljék az órabérét. Az igazgató majdnem kidobta, de Szegő éppen benyitott, s az ő intésére azonnal elintézték a dolgot. Steigler nagyon sokáig alázatosan beszélt Szabóval. Az emelést is úgy mondta meg neki, hogy ő kérte, de Szegő intézte el.

Szabó hazasietett a gyárból, s először az emelést mondta meg a feleségének, majd befűtött a szobában, s akkor közölte, milyen vendégek jönnek. Elment, hogy megmondja Marinak Szegő üzenetét. Szabóné ugyan dünnyögött, ha már idáig eljön, Mari kapujáig nem törne le a lába, dehát fene érti ezeket az urakat. Az órabéremelés azt jelenti, Pista most már alig kap kevesebbet, mint némelyik telepi iparos. Elsőosztályú előmunkás lett. Bizony az a kis fizetésemelés a legjobbkor jön. Pista csak most mondta el röviden, milyen közel volt szent Péter papucsához, persze tréfálkozva említette a dolgot. Akkor hát ezért becsülik meg a munkáját... Szabóné lehervadt azonnal, megérintette a halál szele. S egy pillanatra újra támadt az a szörnyű ijedelem, amit a másik robbanásnál átélt, elgondolva: Pista is járhat úgy, mint az a három szerencsétlen. Sírdogált: ha egyszer így hagyja itt Pista, úgyis elemészti magát... Az ura vigasztalta, először is, ő aztán vigyáz magára, mint most is... Azonkívül: mi lenne a három gyerekkel?

Mire visszajött a sötét faluból Kincses Marival, Szegő már a fiaival barátkozott. Nagy tábla csokoládét és pénzt adott mindegyiknek. Ezüst ötpengősöket. Amint bevonult a szobába Kincses Marival, mindhárom gyerek az anyjának adta a pénzt.

*

Szegő felakasztotta a bundáját, kényelmesen szivarra gyújtott, és elhelyezkedett kockás túristaruhájában a faragott karosszéken, amely megroppant alatta.

— Nagyon részletesen mondjon el mindent, Mari. Apró dolgoknak is lehet jelentősége.

— Nem úgy sikerült, ahogyan gondolták, méltóságos úr kérem.

Szegő felemelte a szivarját, várakozón mosolygott. Sűrű haja sokat őszült, mióta nem találkozott Marival.

— Várjon, kérem. Emiatt jöttem le Pestről, ilyen kutya időben. Nem bízhatom senkire, mert az a gyanúm, valaki Urbányiéknak kémkedik a környezetemben. Úgyis rájövök. Ez most nem fontos. Inkább kérdezek. Hány német jött, hogyan néztek ki? Van már nálam jelentés, azt akarom ellenőrizni, mielőtt a lényegre térnénk.

— A vezető, a német báró, az a vörös képű idős. Kefehaja van, sok sört iszik. Piros vadászcsizmája volt, a legtöbb vadat lőtte.

— Tovább.

— A második úr, ennek a veje. Magas, sovány, ügyvéd vagy mi... Jogtanácsos, arany cvikkere volt, majdnem fellökték a vadak, egyet sem talált el, sokat tréfált vele az apósa. Elhibázná tán a templomot is. Aztán egy kis kopasz, alacsony úr volt még, aki a péti szőlőhegyet bejárta, kétszer is. A kísérők...

— Azok nem érdekesek.

— A német bárónak nagyon tetszett a kastély, a sok agancs, amit alighanem a zsibpiacról vettek, teleagattak minden falat. Mindegyiket megnézte, s mindig azt firtatta tőlem, hogy nem vehetné-e meg a kastélyt, a földekkel, erdővel együtt?

— Hogyan jött rá, hogy maga tud németül?

— Én szolgáltam ki az urakat, mert akit a bárónő szerződtetett, annak jól állt ugyan az én ruhám, de ki volt tépve a szemöldöke, s a németek nem állhatták...

— Értem. Akkor nem is tudta lefektetni az öreget, mint Pálma szerette volna?

— Nem hát. Az első nap a kastélyt nézegették, az agancsokat böngészték, aztán estefelé kimentek nyulászni egy kevés időre az erdő alá. Lőttek elég szépen, ott a vadaskert. Urbányi báró úr meg a Pálma bárónő is ott volt, egyre az öreget környékezték, de az nem állt kötélnek, azt mondta, vadászni jött, üzlettel nem foglalkozik. Akkor meg a kitépett szemöldökű nőt uszították rá, aki olyan undorítóan ringatta a farát, de azt kidobta az öreg. Pálma bárónő elzavarta a nagyságát. Az én ruhámat elvitte a perszóna... Másnap aztán mászkáltak a határban... De a bárónő otthon maradt, engem akart rábeszélni...

— Mire?

— Úgy volt az, méltóságos úr kérem, hogy eredetileg is engem

késztetett a német báró ágyába, dehát kell a kórságnak az ilyen... Most látta, hogy a németnek nem volna ellenére, mert ha bementem, egyre tapogatott, itatott volna. A bárónő újra rágta a fülemet... De én — nem! Úgyis keresztüllátott rajtuk az a vastag német, de az ügyetlen ügyvéd még jobban, azt is kifürkészte, hogyan van a kastély, kié, hogy ott minden csak rendezés... Megmondta az öregnek, azt hallottam.

— Mikor?

— A második nap este. Mert ezek vacsora után ittak a szobában. A harmadik német is ott volt, de az csak hallgatott. Aztán a harmadik nap, ez a kis kövér, nyakába akasztotta a puskát, síre szíjazta magát, és egyedül ment el, de előbb sokat könyökölt a térkép fölött az öreggel. Megnézte a péti pusztát, a malmot, mármint a környékét, meg az állomásnál szaglászott.

— Honnan tudja ilyen pontosan?

— Mert a térkép fölött megbeszélték. S mikor visszajött, úgy intéztem, vittem neki pálinkát meg rumos teát... Úgy beszámolt az öregnek, mint valami katona. Ott volt az ügyvédjük is. Az öreg csak a vadászatot hajtotta egyre, s hiába csalták Pálma bárónőék, ő maga nem ment el Pét felé vadászni. Két napig a szobájában kotlott, velem évődött volna a fogatlan kan, aztán a Bakonyba mentek nagyvadra.

— Valamennyien?

— A kis gömböc még egyszer elsízett Pét felé.

—Többször nem tudta kihallgatni őket?

— Akartam még... de bezárkóztak, méltóságos úr kérem. Azt tudom, hogy Pálma bárónő sokat káromkodott, a Bakonyban sem tudtak velük megegyezni, pedig ott aludtak egy éjjel a vadászlakban. Engem okolt... Ha engedékenyebb vagyok, azt mondja, hajlott volna a németjük.

— Mást nem hallott?

— Nemigen. Az a jogász faggatott engem, hogy zsidók-e a báró úrék? De hát láttam rajta, úgyis tudja ő, talán csak az időt töltötte velem.

— Most már a kísérőkről is mondhat valamit.

— Két gróf volt itt, aztán meg a Nádasdy urak főerdésze.

— Ezek mellékes figurák. A németeket ki kísérte?

— Egy olyan piros képű, vastag lábú puskacipelő, annak alig-

hanem csuka volt az apja, mert egyre csak hallgatott. A bajusza formázta az apját. Más nem volt.

— Urbányiék elégedetlenek voltak. Azt észrevették, hogy a kis kövér kétszer is megnézte a leendő gyártelepek helyét?

— Hát persze. Hiszen még a puskáját se lőtte ki az árva.

— Ravaszabbak a német pénzemberek, mint Urbányiék gondolják. Nem ugranak be komoly biztosítékok nélkül. Más nem jut eszébe Mari?

— Mindent elmondtam, méltóságos úr kérem.

— Amit elmondott, nagyjából tudtam már. — Ez egyébként nem volt igaz, s Mari látta is Szegő mozdulatlan szemén, — Pénzt most nem hoztam magammal. Majd a legközelebbi találkozásnál elintézzük, csekket nem akarok adni. Babarczynéval mikor beszélt?

— Régen. Mostanában nem hív magához.

— Tudja . . . otthon volt a múltkor a kisleányom. Elmondta, hogy Szabó Mária a legjobb barátnője. Ketten a legjobb tanulók. Gratulálok. De sokba kerülhet magának . . .

— Megteszi az ember a gyerekéért, méltóságos úr kérem.

— Nem akar a leányának egy bankbetétet? Akár titkosat.

— Nincs nekünk annyi pénzünk . . . bár volna. — Szíve az örömtől majdnem kiugrott, de uralkodott magán. Sokat élt a másik világban, értette, mit ér ez a felajánlás. Nem borravalóval fizetik ki — de akkor viszont sokat érhet, amit elmondott.

— Nos, amit a szolgálataiért szántam, ezt betesszük, rendben? S később, amit megérdemel, azzal növeljük. Bár úgy tudom, egyelőre nem fognak vadászatot tartani. Mari, soha ne felejtse el, hogy számítok magára.

— Hálásan köszönöm a jóságát, méltóságos úr kérem. — Kincses Mari kezet akart csókolni, egy ideig huzakodott, aztán sikerült neki.

Elment. A rokontól nem búcsúzott.

Szegő egyszerűen kisétált a konyhába. Ott volt a petróleumlámpa körül a család. Kért egy pohár vizet, megitta.

— Köszönöm a vendéglátást. Elnézést kérek a szép háziasszonytól, hogy alkalmatlanságot okoztam.

— Nem tesz semmit uram — mondta Szabóné.

A gyerekek kórusban köszönték a csokoládét és pénzt.

— Igen, erről jut eszembe, fűteni kellett miattam s efféle. — Kivett egy új százpengőst, és Szabóné kezébe akarta adni, de az nem

fogadta el, erre az asztalra tette. — Kísérjen el Szabó barátom a telepre. Ezek odakint, nem tudják, hová tűntem, azt mondtam, sétálni akarok. Hátha valaki belémköt az úton, már egészen sötét van.

Szabó kapta a télikabátját, s indultak a telep felé. Amint kimentek a kapun, csak ő vette észre, hogy a házzal szemben, a temető cserjéi között két csendőrszurony villant a havas fehérségben. Elmosolyintotta magát — Szegő azt hiszi, a telepi urak nem vigyáznak rá. Élénken beszélgettek a telepig.

Szegő hosszan szorongatta a munkás kezét a telep szélén, mikor elbúcsúztak. Alighogy visszafordult, a csendőrökbe ütközött. Maga a tiszthelyettes kérdezett:

— Maguknál volt a vezérigazgató úr, Szabó barátom?

— Ott volt tiszthelyettes úr, régi ismerősünk, jóakarónk. — Volt az előszobában kétszer is, véletlenül hallotta Kincses Mari tájékoztatójának egy némely részletét, s nem tudta, a csendőrök mit akarnak, hát hozzátette még. — A kisfiamat gyógyíttatta a kórházban, engem meg sofőrnek hívott valamikor... de az asszony miatt nem lehetett elmennem.

— Azt bizony nagyon rosszul tette, Szabó barátom. Hát csak becsülje meg magát továbbra is. Hallom, a vezérigazgató úr felemeltette a fizetését. Azt meg kell ám érdemelni.

— Igyekszik a szegény ember, tiszthelyettes úr, ahogyan lehet.

— Hát isten vele, Szabó barátom. — A csendőrök is kezeltek.

Szabó ballagott hazafelé a havas éjszakában, s azon gondolkozott, vajon milyen gyárat akarnak építeni a német urak Péten? A fene érti ezt. Éppen tegnap hallotta a gyárban a német főmérnököt meg az igazgatót, félrehúzódtak a nitroglicerinben, azt beszélték, hogy vissza kell szorítani a nyugati érdekeltségeket, s tán az új gyárat is azért tervezik. A német főmérnök arról is beszélt, hogy itt az olcsó palotai szén meg a völgy két gyárában a sok jól kiképzett ember, azokból elcsábítanak egy csomót, s maguknak nem kell költeni rá. Ennek a főmérnöknek alighanem igaza van. Tán azt is hívták a földijei. Mert ez a Szegő németekről faggatózott. Hogyan lehet, hogy ne tudna mindent — amit a telepen tud a német főmérnök?

A szegény embereknek nem lesz rossz még egy gyárépítés. Bár ő már megszokta ezt a telepet. Csak máskor azért jobban a lába alá néz... nem akar elrepülni a pokolba.

Félúton találkozott a pulival, loholt a hóban a gazdája elé.

HAVASNÉ kipillantott a közeli faluvégre, kocsi közeledik. Megborzongott a sűrű őszi sötétség leheletétől, összehúzta magán a kötött kabátkát. A másik oldalon éppen elhalt a harangszó, búcsúhangjai szakadoznak a rétek felett. Kilépett a letámasztott keresztvasért, zárni kell, már nem jönnek máma. A kocsi ideért, lassított, s lelépett egy férfi ... Kezében kis táska. Ez idegen. Néptelen az út, pislognak sárgán a roskadt zsupos házak szemei. Átlépett az árkon, s a keresztvassal babráló asszony mellé dobbant.

— Jóestét. Ez Havasék üzlete?

— Már zárok uram. Mit óhajt? — Havasné kényelmetlenül nézte a kissé görnyedt, dús bajuszú, lassú beszédű idősebb férfit. Mozgása fiatalosnak tűnt. A boltból kiáramló lámpafény megvilágította nyugtalan arcát, tekintete jobbra-balra vágott az utcán. A szeme olyan furcsa ... talán a párás szemüvegtől nem lát.

— A férjével szeretnék beszélni. — S belépett a boltba.

— Nemigen rendelünk semmit, ha amiatt tetszik ... nem megy a bolt.

A hangokra kilépett a polcok közötti ajtón Havas. Kinyitott könyvét a pultra tette, előre tartott két kézzel sietett a jövevény elé. Tessékelte befelé, s a küszöbön megfordult:

— Jól csukd be az ajtót, szívem.

Havasné vállat vont, helyére tette a keresztvasat. Ki lehet ez az ember? Az arca idegen, de a mozgás ismerősnek tűnik. — Töprengett. — Talán ... Lehet, hogy ő az ... akivel Veszprémben beszélt a piacon ... Ő lehetett az ... Akkor rab volt. Salátát kellett vennie tőle. Egy csomagot vitt el oda Géza megbízásából. S üzenetet hozott. Voltak a férjének ilyen dolgai, ő megtette, amit kért, nem töprengett

különösebben a dolgon, ezt is elfelejtette. Bár a férje nagy fontosságot tulajdonított a dolognak annak idején.

Három hónapja áll a gyár, s úgy hírlik, meg sem indul tavasz előtt. Nincs kereset, s a bolt alig hoz valamit. Szerencsére apus nem hagyja el őket. Talpára állt már Upsteinnel szemben, s a felesége előtt sem hátrál meg, csak a gyeplő egyik szárát engedte ki a kezéből. Géza ugyan nem megy haza kérni, mert Upsteinnel nem állhatják egymást, de apussal nem tart haragot. Nemcsak ő keresi fel majdnem minden nap az apai házat, még az öreg is elballagott néhányszor az utóbbi időben a kovácsi faluvégre a kis boltba. Nem gondolta, hogy após és vő ilyen jó viszonyban legyenek valamikor. Spitzer szétnéz náluk észrevétlenül, kérés nélkül rendel az utazóknál egy kevés árut, s néha pénzt ad a leányának. Különösen mióta áll a gyár.

Benyított a szobába. Az utcai ablak egészen elfüggonyözve, s a férfiak közelhajolva beszélgettek. Meg sem állt, a konyhából harapnivalót hozott a kezük ügyébe.

— Géza... én elmennék apushoz. Tudod... Egy számlát kéne kifizetni, már a táskájába tette. Felvette az új átmeneti kabátot — pár napja adta rá az öreg a boltban — kicsit szépítette magát, de sietett, mert férje és a vendég hallgattak a háta mögött. Megfordult, barna szeme kedvesen mosolygott a vendégre, kezet nyújtott neki. — Régen találkoztunk, elköltözött már Veszprémből?

— Azt hittem, nem ismer meg asszonyom. — Gombos kissé kényszeredetten állt fel. — Ne haragudjék, udvariatlanság, hogy nem mutatkoztam be, de a férje azt állította, szükségtelen, maga úgyis elfelejtett már.

— Ne említsd ám, hogy vendégünk van, szívem — mondta halkan Havas. — Intézd el apussal a dolgot.

Az asszony bólintott, megértette, hogy ráér hazajönni. Kesztyűt húzott, bicentett a vendégnek még egyszer, s az udvar felé kiment. Már az utcai kiskaput csukta, mikor a kulcszörgést meghallotta, úgy látszik Géza bezárta az ajtót. Biztosan mérges lenne, ha megtudná, hogy ő apusnak elmesélte minden utazását, azt is, mikor a raboktól vett salátát. De apus igazán megérti... Most is segít majd ebben a számlaügyben.

A vasúti híd alatt élesen vágódott a szél, meggyorsította a lépteit a sötétben. Jobbra az omladozó betyárcsárda marad el, rétek vannak itt, két kőhíd a több ágú Séden, s szinte ragadós sötétség. A vasúti

töltés mellett bokrok hajladoznak. Mindig fél, amíg elsiet az első házakig.

*

Gombos evett a pogácsából, amivel Havas kínálta, s ivott egy pohár bort, aztán lefordította a poharat, s intett, nem kér többet. Felöltőjét a karján hozta, nem szereti viselni, nagyon hosszú az ujja, nem volt idő Pesten felhajtani, s előző gazdája illatszert használt, ezt valahogyan ki kéne belőle szellőztetni, keze ügyébe tette a szék karfájára, nem engedte kivinni. A zsebben ott a kis ismétlőpisztoly. Amíg a pogácsát ette, megkérdezte, merre nyílnak az ajtók, ki lakik a szomszédban? Erős vonású arca kissé kitelt, bár a haja ritkább lett, nem látszik idősebbnek. A tömött bajusz megváltoztatta egész arckifejezését. Szeme állandóan röpködött, mint a nyugtalan madár. Szemügyre vette már Havast, úgy találja, előnyére változott. Nem olyan kapkodó, sovány arcából jobban kiemelkedik hajlott orra, sötét szemében nyugalom van.

— Inkább saját magáról beszéljen, Havas elvtárs ...

— A gyárban nehéz volt újra kezdeni a pártszervezést.

— Hol vagyunk még attól. Várjon csak. Magával, nagyon régen, huszonöt augusztusában találkoztunk személyesen, ugye? Sokat megéltünk azóta mind a ketten. Most harminckettőt írunk már, ennek hát több mint hét éve. Ha nem vár, aligha ismert volna meg, igaz? Arról beszéljen, miért határozta el, hogy kimegy dolgozni a gyárba. Nem lett volna muszáj. Kételkedtem benne, mikor először hallottam. Ne haragudjon őszinteségemért.

Havas ivott egy pohárral, elmosolyodott, s nem sietett a válasszal.

— Nekem muszáj volt kimenni. Nem találtam magamat sehogyan. Tudja, milyen családból származom. Nem tudtam szabadulni a marcangolástól, hogy engem gyanakvással néznek a mozgalomban, különösen a munkások. A legnagyobb gátlás az volt bennem, hogy ezzel lehetetlen megküzdeni, mindig így marad. Ó, mennyit tépelődtem, bárcsak a külvárosban születtem volna, ezért külön gyűlöltem még a szüleimet, rokonaimat is. Persze mindettől csak a gyárban tudtam végleg megszabadulni. — Eddig hangsúlytalanul beszélt, most sóhajtott egyet, és felemelte a hangját, szavai kiszínesedtek. — Senkinek nem beszéltem még erről, csak a feleségemnek s egy öreg munkásnak, akit nem ismer. Funk a neve, együtt vagyunk a savgyárban.

Ő hívott dolgozni annak idején. Szóval, a magamfajtának keményen meg kell birkóznia a munkások bizalmatlanságával. S ez nem könnyű dolog. Sokat tanultam, olvastam én, ittam magamba az elméletet... De az életem tele volt ellentmondással. S képtelen voltam ezekből néhányat feloldani, vagy akár helyesen értelmezni. Otthon az apám házában majdnem megfojtott az élet. Festmények, művészet — és sívár kilátástalanság. Kijártam a munkások közé, minden pénzem a mozgalomra költöttem, mégis gyötört a kettősség, majdhogynem bűntudat... Nem bírtam tovább, de a lázadásból csak annyira telt, hogy elfutottam az apósom boltjába, Berhidára. Onnan meg ide, ebbe a kis üzletbe. Amikor a sztrájk volt, sikerült a boltot — apósom szemével nézve — „tönkretennem"... Valóban nem csináltam okosan, mert nemcsak a sztrájkoló munkásokon segítettem, hanem teljesen vaktában odaadtam a java árut haszontalan embereknek. Még mindig dolgozott bennem a „bűntudat"... A gyárba kényszerűségből mentem ki, akár hiszi, akár nem... Apósom haragudott rám, feleségem sírt, mit tehettem? Szegő korábban többször felajánlotta, menjek tisztviselőnek a telepre, szép fizetést kaphattam volna. Akkor megráztam magam, mint a makrancos csikó... Nem szolgálom a kizsákmányolókat. A tönkremenés után, bezzeg, mentem volna szívesen, hogy jóvátegyem, amibe a bűntudat vitt... de akkor már nem kellettem Szegőéknek az irodában. Alighanem megharagudtak rám, az előadások miatt, de az se lehetetlen, hogy a mostohaapám beszélt velük. Saját fegyveremmel akartak megverni... Jó, menjek munkásnak, míg meg nem unom, aztán majd ők kigyógyítanak. Így volt... Magam sem voltam tisztában a dolgokkal, mikor az előbb említett Funk bácsi megjelent értem: „Boltos úr — azt mondja —, maga akar a savgyárba jönni?" Ez bizony huszonnyolcban volt, több mint négy éve.

— Nehéz idő valamennyiünknek, Havas elvtárs, folytassa csak. Érdekes, amit elmond. — Gombos előrehajolva figyelt.

— Minden munkással külön meg kellett küzdenem, sokáig éreztem a hátamban a bizalmatlan pillantásokat. Mit keresek én, a boltos, az „úriember" közöttük? Eleinte elcsüggedtem bizony, voltam már olyan ponton, megszököm. Nemcsak a munka volt nehéz... Nézze, hónapok óta nem dolgozunk, de a tenyerem kérges, és fekete a forró pirites csilléktől még most is. De túljutottam a holtponton egyszer, észre sem vettem, mikor. A nehéz munkát könnyebb meg-

szokni, mint a rideg bizalmatlanságot. Ezt sokáig nem értettem, csak később, odakint jöttem rá, hogy indokolt. De ez most nem fontos. Ők is azt hitték, divatból töltöm ott az időt, éppen úgy, mint az igazgatóság urai... Kemény piritet csilléztünk befelé, éjjeli műszakon dolgoztunk, nagyon kimerültem. Láttam már máskor, hogy társaim is szundítanak egyet, ha van idő... Amíg rápipáltak, a kemencék közé vánszorogtam egy zugba, ahol jó meleg van, s ők csempésztek oda rongyokat... Ledűltem, gondoltam, pihenek pár percet. Persze azonnal elaludtam. S nem keltettek fel, mikor munkára kellett menni — mint más társukkal tették volna —, hanem hagytak aludni. Tudja, mi történt? Aludtam hajnalig, nélkülem dolgoztak. Ma sem értem, miért nem ébredtem fel. A kemencék forróak, kihallatszik a keverőlapátok zörgése, szivárog a gáz... de azért aludni lehet. Hajnal felé aztán felébresztettek, de hogyan? A kemencéház vasrácsszelvényekkel van emeletekre osztva. Vagy három emeleten felszedtek néhány szelvényt, s az így támadt résen ledobtak mellém a magasból félnégyzetméternyi vaslemezt... Gondolhatja mekkorát dörrent a keramiton... Persze felugrottam a rongyokról, s vaktában nekiugrottam a falnak, azt hittem, tán vége a világnak... Aztán magamhoz tértem. A munkások nevettek. Valaki kiáltott: „Miért nem hagyjátok aludni a boltos urat, míg a szegény ember dolgozik?!" Sírtam a sarokban, annyira megszorított a keserűség. Mégsem bírom ki itt. Lesz, ami lesz! A sarokba ballagtam, átöltöztem, és indultam kifelé. Dóbbent csend lett... Láthatták, hogy a szemem még könnyezik. Mikor kiléptem a gyárépületből a hajnali derengésbe, nagyon fájt a szívem. Elértem a sarokig, mikor Funk bácsi zihált mögöttem. „Hé... hová megy? Megálljon, Havas elvtárs..." Az fogott meg, hogy nem boltos úrnak szólított. Ugye Gombos elvtárs, nem nevetséges ez? „Jöjjön vissza, hallja-e, ne bolondozzon." „Nem bírom tovább Funk bácsi... Elmegyek. Én igazán mindent megtettem... miért nem keltett fel legalább maga? Így megszégyeníteni az embert!" Az öreg hümmögött. „Ejnye, hallja-e, hát nem gondoltam, hogy ilyen érzékeny... Ezt a tréfát velem már kétszer elkövették. Ne ríjon, felnőtt ember maga, el kell ezt viselni. Jöjjön vissza velem." „Nem megyek Funk bácsi. Maguknak is jobb lesz." „Nekünk aztán nem, hallja-e? Nem hagyna nyugodni a lelkiismeret, hogy elűztük. Ott a csinos felesége, ha egyszer nem élnek meg abból a kereskedésből, mit csináljunk."

— Egy ideig szabadkoztam még, aztán visszamentem az öreggel. Nem szóltak a többiek egy szót sem, kerülték a tekintetemet. Többet nem gúnyoltak, és boltos úrnak se szólítottak. S a munka is jobban ment, nem terített le a csákány, sőt... észrevettem, hogy jobban birom, mint az idősebb munkások. Nem kíméltem magam, segítettem, ahol kellett, de úgy, hogy meg ne bántódjanak... S tudja, Gombos elvtárs, ettől kezdve eltűnt énbelőlem az a nyomasztó kisebbségi érzés... Munkásként dolgoztam tovább, és nem is rosszul — nem kellett a bolt miatt pironkodnom, ezt rábíztam a feleségemre. Viszont furcsa dolog történt. A gyár vezetői változtak meg velem szemben. Látták, hogy a „kirándulás" nem ér véget, beletörtem a munkássorsba, hát az urak kezdtek piszkálni. A mester egyre a nyomomban kóstatott, hibát akart találni bennem, hogy megbüntethessen. Az a gyanúm, egyszerűen ki akartak dobni a gyárból, hogy nekik legyen igazuk, nem bírja munkások közt „úriember", de ezt már könnyen elhárítottam... Mert segítettek a munkástársaim. A munkában, amíg kellett, most meg a sors vállalásában. S ez nagyon jól esett. Addig komáztak velem a mérnök urak, maga Szegő is szóba állt velem, s tréfálkozott — amikor kiderült, hogy kiszekálni se lehet engem a gyárból, egyszerűen nem törődtek velem, s ennek már jó két éve. A mérnök urak meg sem látnak, a vezetéknevemen szólítanak, mint bármelyik munkást, s ha lehet, a nehezebbet teszik rám, de én szerencsére elbírom. Nem tettek jobb beosztásba, pedig lehetett volna. Szegő... ó, az én valamikori jóakaróm keresztülnéz rajtam, mintha átlátszó lennék... Persze már tudják, hogy nem romantikából maradtam munkás — s hogy közöm van a mozgalomhoz. A csendőrséggel is figyeltettek, besúgókat küldtek rám. S ezek ellen a nem kommunista munkások is segítettek, a legtöbbet Funk bácsi meg Szabó... Ismeri, Gombos elvtárs?

Gombos bólintott.

— Az utóbbi időben, mintha békén hagynának. Viszont sokkal könnyebb a helyzetem, mert összebarátkoztam az apósommal. Furcsa ember az öreg. Azt hittem, csak a bolthoz, a méterrúdhoz ért. S kaptam tőle néhány német nyelvű, szocialista könyvet. Dolgozott bécsi kereskedőnél fiatal korában. Persze, nem hisz abban, hogy akármit elérhetünk, ő valláserkölcsi alapon áll. Levelez bécsi barátaival, s ezek között — őszerinte — szocialista is van.

— Nem lehetetlen. Még egy fontos kérdés. Azon, hogy zsidó... nem gúnyolódtak a munkások?

— Nemigen.

— Mondja meg, ha így van.

— Akadt néhány megjegyzés, de ezeket elintézték Funk bácsiék. Nekem nem okozott gondot.

— Értem. S az utóbbi időben?

— A német mesterek meg a főmérnök állandóan kötözködnek velem — nem tudom, mi lehet a bajuk. Zsidóznak is.

Gombos gondterhelten mosolygott.

— Na látja... ezt kérdeztem. Fejükbe mentek a németországi események. Idáig hallatszik a német fasiszták ordítozása.

— Mi lesz Németországban, Gombos elvtárs?

— Nem vagyok elég tájékozott, pontosan nem tudom megmondani. Nem valami rózsás a helyzet odaát. Majd adok erről is tájékoztatást. Most még előbb azt mondja el, miért nem tudták megszelídíteni Boronyákot? A felesége dolgozik a mozgalomban, ő meg elvadult? Érthetetlen. — Az óráját nézte meg, s hozzátette. — Sietnünk kell, várnak. Ezért csak röviden.

— Hát nem nálunk száll meg?

— Nem tehetem. Beszéljen Boronyákról.

— Nehéz bármit mondani. Én nem ítélem el. Boronyáknak igaza van. Én elleneztem a kizáró határozatot is.

— Sohasem hagyták jóvá... A mozgalom nem felelhet viszont Boronyák előtt az árulók tevékenységéért... Akik kapcsolatban voltak Rattkaival, megkapták a magukét. S azóta nem látnak bele a kártyánkba itt. Különben nem jöttem volna, ezt sejtheti.

Havas hosszan elgondolkozott, hogyan mondhatna el mindent röviden. S most megrémült: érezte, hogy nem tud megszólalni. Gombos észrevette, hogy elvörösödve tátog, megértette, miről van szó, töltött egy pohár bort. Havas megitta, s annyit kinyögött végre:

— Nekem nagyon nehéz... Boronyák a barátom... és...

— Nekem nehezebb, Havas elvtárs. Sokkal régebben ismerem.

Nem sokáig beszélgettek. Kikísérte Gombost, de az a kaputól visszaküldte, még adott néhány utasítást. Eltűnt a vasúti híd alatt a sötétben — csak a léptei kongtak egy ideig. A rétek felett felriadt éjjeli madarak kiáltoztak.

Odabent rendezgette a gondolatait — jött a felesége. Lelkendezve

mondta el, hogy a Séd második hídjánál ketten várták Gombost. Tamás Éva és az a fiatal lakatos, aki volt már náluk. Tamás Éva és Gombos a folyóparti gyalogúton tűntek el, a régi mosó felé kerültek valamiért. Mit akarhatnak arra?

Havas szigorúan magyarázta a feleségének, hogy mindezt felejtse el, s mit kéne mondania bárkinek a látogatójukról. Az asszony nem csodálkozott ezen, megfogadta... Aztán elmondta, apus milyen riasztó híreket kapott Bécsből. Nagyon félnek odaát ettől a Hitlertől.

*

A harangszó betöltötte a vasárnap délelőttöt. Lustán hullámzott a kopár kertekben s a temetőben. A bojtárszálláson egymással szemben kuporgott Boronyák és Gombos. Az volt az érzésük, mindig más irányból hallják a harangszót. Kifáradtak már a vitatkozásban.

— Kire haragszol te tulajdonképpen? Saját magadra?

Boronyák arca furcsán kemény volt.

— Emlékszel? Mondtam én neked, befaragtok ezzel a rongy Rattkaival. Már huszonötben majdnem kizárattak a szavára. Hát edd, amit főztél. Nekem lett igazam.

— De kivel szemben, mi? Rattkaival álltál szemben, nem a párttal, nem a munkásosztállyal, ezt értsd meg, a szentségét a fejednek! Ha fel nem robban az a gazember, akkor tisztázódott volna a dolgod, már minden rendben volt. Ezt most is bebizonyítottam, nem?

— Most, utólag... De akkor, a gyalázatban, ki állt mellettem? Bélyegett sütött rám a párt, hogy én a csendőrség embere vagyok. Aztán most te mondtad el, hogy Rattkait takargatták.

— Nem most, mondom, mert ezt kivizsgálta már régen a párt. De te nem álltál szóba senkivel. Tamás Éva szervezett két pártsejtet a nők között. Havas egyet a savgyárban, ide téged hiába hívott, te aludtál.

— Ha egyszer kizártak.

— Olyan csökönyös vagy, mint az öszvér. Hoztak itt Rattkai meg a barátja javaslatára egy „határozatot" — amit felterjesztettek. S először felfüggesztette a felső vezetés, majd egyszerűen nem hagyta jóvá.

Boronyák előre hajolt, öklével a mellére ütött:

— S ami a szívben van, az semmi? Mennyi csikorgásom van nekem emögött, az nem számít?

Gombos szeme megvillant.

— De igen, Boronyák elvtárs. Emberek vagyunk. Minden hiábavaló szenvedés sajnálatos. Elmondhatnék neked erről egyet s mást. Emlékeztetlek rá, hogy ugyanebben az időben nekem valamivel nehezebb volt. A provokátorok, a Rattkai-félék hazacsaltak Bécsből, s ha emlékszel még, engem letartóztattak, összevertek, kínoztak... Végül egy bírósági komédián igen hosszú időre elítéltek. Amint tudod, megszöktem a veszprémi rabgazdaságból. Kijutottam az országból. De nem lapultam meg odakint, mert felelősnek éreztem magam a párt előtt. Segíteni akartam mindenképpen. Azért vagyok itt. Pedig, ha elkapnának — szomorú sors várna rám. Ha téged elítéltek volna, mint az apósodat, mert kaphattál volna ugyanúgy két évet s most zakatolna a tüdőd, botladoznál erőtlenül, ahogy ő szegény, míg élt... Talán könnyebb lenne? Ne csak a magunkét hajtsuk, lássunk egy kicsit messzebbre... Ismerd el a saját hibáidat, mert enélkül nem jutunk előbbre. Nem beszélek Bugyogóról, ott rendben vannak a dolgok. De már jó másfél éve folyik a gyárépítés Péten, nagyobb gyár lesz, mint a fűzfői és a tietek tán együttvéve. Ugyanolyan embermassza kavarog ott, mint kezdetben ezen a telepen. Mit tettél, hogy megvessük ott a lábunkat? Semmit. Kívülről nézed te a kommunisták harcát? Ha igen, egy szót se szóltam barátom. Akkor nincs mit beszélgessünk egymással.

— El van intézve annyival, hogy a párt tévedett?

— Ezt nem mondtam. S jegyezd meg magadnak, a párt nem téved, hanem az emberek. Tévednek a kommunisták. Nem mondom, hogy az ilyen eset nem fájdalmas — de nem állhatunk meg miatta, és nem nézhetjük a mozgalmat, a pártot, csak ilyen szemszögből... Tudod te ezt, legalább olyan jól, mint én... legszívesebben felképelnélek.

Gombos kényelmes, ráérős mozdulatokkal sodort, nem a régi pléhskatulyából, mert a börtönben kapott egy szép faragott fadobozt. Nem vesztette el szökés közben sem. Úgy tett, mintha nem venné észre, milyen mereven nézi őt Boronyák. Meglátszottak rajtuk az évek, mióta levetették a katonamundért, éppen itt tüntették el ezen a helyen, s most ez mindkettőjüknek eszébe jutott.

— Tudom, hogy sokat szenvedtél, Péter... — Gombosráncos arcán feloldódott kissé az iménti feszültség, felhúzott térddel üldö-

gélt az avas szénán. — Nem kisebbíteni akarom, ami roskasztott, de azt hiszed más nem szenvedett? Ebben a kocsiban ültem magam is, szerencsére megszökhettem a rabgazdaságból, de a hiszékenységem, ahogyan beleestem Rattkai hálójába, megsokszorozta a szenvedést. Emlékszel, miről beszélgettünk az erdőben, akkor... régen, hét évvel ezelőtt? Nemcsak benned kerestem az ellenséget, hanem a saját feleségemtől is elvadultam... Elhagytam az asszonyt, pajtás... elhittem a pletykákat, rágalmakat, csak azért, mert olyan elvtársak mondták, akikben bíztam, mint magamban. Szörnyű ez, érted? Az én kedves, sokat szenvedett feleségem, aki... dehát mit magyarázzam? Neki még nehezebb lehet, mint nekem... mindent tisztáztam vele, és megbocsátott... A gyerekeim meg — nem tudtak semmit... No dehát, ez neked talán nem érdekes... azért mondtam el, hogy lásd... nemcsak téged sújtottak ezek az évek. Vagy szegény apósod. Nem ismertem nála jobb kommunistát, megrokkantotta a börtön... Úgyse élt volna sokáig. A börtönben a mi emberünk volt az orvos, aki gyógyította, tudtunk az állapotáról. Az apósodra nem gondoltál közben — ő is szenvedett egy keveset, Boronyák Péter. Valamit hallottam róla, hogy éppen Rattkaival küszködött akkoriban, a te becsületedért. Igy van ez testvér... valamennyien kaptunk belőle, kijutott. S mi talán hibátlanok vagyunk? Nem merném ezt mondani terólad sem. Dehát nem ez a legfőbb. Megvagyunk, élünk... dolgoznunk kell, meghalt, elesett elvtársaink helyett is. Te nem így gondolod ?

Boronyák valósággal rágta a cigarettát, arca mogorvának tűnt, mintha nagyon haragudna.

Gombos egy ideig az avult, töredezett, megfeketedett nádtető poros pókhálógubancait szemlélte s a szúette gerendákat, s amint Boronyákra pillantott, sovány, ráncos arcán meghökkenés váltotta fel az észrevétlen mosolyt.

— Nem akartalak bántani, Péter... Annyit szidtad ezt a Rattkait. Nem védeni akartam, ne hidd... De a halála előtt nem sokkal eljuttatott Pestre egy üzenetet, lehet, hogy mindent elmondott volna ő maga... akkor azonban már mindent tudtunk. S megmondhatom neked, a saját felesége hozta tudomásunkra, az egészítette ki addig kissé homályos, hiányos ismereteinket. Éppen Csalának monddott el mindent, amit csak megfigyelt, amíg együtt éltek. S jól tudod, ezzel a Csalával még tartjuk a kapcsolatot, inkább ő velünk, neki van

miránk szüksége. Furcsa és tekervényes utat jár meg némelyik ember, nem olyan könnyű nyomonkövetni. Szidsz engem, ezek ellen meg acsarogsz... Nem hinnél ennek a Csalának... Úgy akarsz róluk gondolkozni, ahogyan én magam is gondolkoztam, mikor... köztünk se volt a legjobb az egyetértés. Próbáld más szemmel nézni a világot, kedves Boronyák, persze nem lehet ezt erőltetni, dehát majd lelohadnak benned maguktól az indulatok, s akkor kissé megtisztul a szemed pajtás...

Boronyák arca mozdulatlan volt, borostás arcán gurultak lefelé a könnyek, nagy cseppekben. Gombos révedező beszéde úgy csapongott, mintha mellékes dolgokról szólna, éppen az éjjeli álmát mesélné el, hegyes térdére fektette sovány állát.

— Nohát nézzünk szét egy kicsit a völgyben, komám, mert más dolgom is lesz még ma. Péten az Első Magyar Takarékpénztár finanszírozza a nagyarányú gyárépítést. Mást se írnak az újságok azóta, mint hogy mekkora diadal ez... Belföldi erőforrásokkal a nyugati — angol—svéd — befolyás ellen a gazdasági életben. Annyit harangoznak róla, ez magában véve gyanús... Német megbízók lehetnek mögöttük, de nagyon ügyesen a háttérbe húzódnak. Tegnap voltam Péten. Van ott néhány emberünk... Ki veszi fel velük a kapcsolatot, mi?

— Adj egy cigarettát... — mondta rekedten Boronyák. Elvette a dobozt, sodort ő is, s dagadtra fújt arccal, mohón füstölt. Jó idő múlva válaszolt, Gombos azt hitte, már elfelejtette a kérdést. — Majd felveszi, akit megbíz a párt... — S megenyhülten pislogott, már felszáradtak a könnyei.

— Akkor te veszed fel. Összefogod az itteni sejteket, megbízlak, de nem a magam nevében... Ha összeszeded magad, alkalmasnak tartalak. Megértetted?

— Meg... Te meg, ne haragudj... Nem azért...

— Tudom. Muszáj kifüstölni egyszer mindent az embernek. Megtörtént. Tamás Éva és Havas sokat tudnak segíteni.

Odakint roppant a létra, zörrent az ajtó, és bebukott a kis Szabó Pista lihegve:

— Mit akarsz? — Gombos azonnal felugrott.

— Azt mondta édesapám... csendőrök jöttek hozzánk...

— Hol vannak? Házkutatás?

— Nem... jaj... az udvaron.

— Azonnal eredj le, fiam, minket nem láttál — mondta rekedten Gombos.

Boronyák ugrott le a pajtába, Gombost a karjaival fogta fel és cibálta azonnal a reteszt, hogy a Bakony felé mehessenek a kerten át, mint régen. Csakhogy azóta itt a telep felé húzódó út s a sok új ház. Gombos csőre töltötte a pisztolyát, és leintette Boronyákot. Odasúgta:

— Ne kapkodj. Még nem tudjuk, mit akarnak. — Az első pajtaajtóhoz surrant, s kikémlelt a résen.

Jól látta a két próbacsendőrt. A kútnál álltak a vizet húzó Szabó mellett. Az egyik türelmetlenül kapkodott a puskaszíjhoz.

— Mit kertel itt?! Maga Szabó István?

— Mondom, hogy én volnék, csendőr urak. Minek köszönhetem a látogatást? Várjanak egy keveset, felhúzom még ezt a vizet... — Jó hangosan beszélt, aztán nekiállt, és hosszan ivott a vödörből, majd megtörülte a száját. A csendőr megfogta a vállát. — Hallja, ne töltesse itt velünk az időt. Még be kell járnunk a falut. Hol van a fia?

— Várjanak csak... Láttam az imént. Mit akarnak vele?

— Leventeköteles korban van, és még egyszer sem jelent meg a foglalkozáson — mondta szigorúan a pufók bajuszos szakaszvezető. Magának írásbeli figyelmeztetést küldtek, de semmit nem használt. Mi az oka?

— Katonáskodtam eleget, gondoltam, a gyerek ráér még.

— Majd megkapja a büntetést, aztán elmegy a kedve a tréfától. Hol a gyerek? Elő kell állítanunk a gyakorlótérre. Mondom, sietünk. — S egy listát lobogtatott. Persze, a faluvégre jöttek először.

Szabó leengedte a vödröt újra, aztán bekiáltott:

— Pista te! Gyere már, besoroztak regrutának!

A gyerek sompolygott már kifelé, látszott, az anyja sebtiben felöltöztette, még elemózsiás csomagot is nyomott a hóna alá. Bizony elmúlt tizenkét éves, a válláig ér a csendőröknek. Szőke fején az apja kimustrált kerek sapkája, mert Szabó úgyse szereti ezt a gyári fejfedőt. A fiának adta. Szabóné jött előre a ház sarkáig, tördelte a kezét.

— Nem lesz baja, ne félj, kicsit meggyakorlatoztatják a fiadat.

A csendőrök közre fogták a gyereket, és becsapták a kisajtót. Előjött a megriasztott puli, és nagy patáliát csapott.

Amint a csendőrök elmentek, Szabó vetett egy pillantást a pajta felé, és félrecsapta a kalapját.

— Hallod, Teruskám? Megint harangoznak. — S a falu felé intett.

— Tán halott van. — Szabóné reszketett.

— Fenét! Ezt a szomorú időt siratja... Nemsokára esik, el se lehet állítani.

Egészen elborult az őszi ég, még a telepig sem lehetett látni.

— Tudod miért állt annyira félre a fiad szája?

— Nem szereti, ha csendőrök kísérgetik. Apjára ütött.

— Dehogyis. Hallottam, itt a kapuban ógtak-mógtak reggel... Úgy volt, mennek labdát kergetni délután a telepre. A múltkor is legyőzték a telepi gyerekeket. Én meg győzzek cipőt venni... Nem árt egy kis regula a fiatalúrnak. Na, menjél csak be szépen, nekem a pajtában van dolgom. — Vidáman kacsintott az asszonyra, s mikor meglátta a könnyeit, átölelte a vállát, és bekísérte.

Gombos és Boronyák az ajtó hasadékán nézték a dolgot. Gombos csak este későn mehetett el. Pétre indult — zuhogó esőben —, onnan közelebb vasúton Pest. Szabó kísérte, s egész úton beszélgettek. Számba vették, mekkorát nőtt a falu a péti országút mentén is. Mióta megindult az új gyárépítés, sokan nekiálltak építkezni a falu végén kezdődő „proletárföldeken".

Nem tetszett Gombosnak, hogy Szabó nemigen bánkódik azon: áll a gyár. A munkásság nagyobb felét elküldték ennek a nyárnak a végén. Alighanem Londonból rendelték el, mert most már kapkodnak, de hiába, az emberek nagy része azonnal Pétre ment az építkezésre. No, ha most megindulnak, egyhamar nem rendelnek el leállást, az biztos.

Aztán a szakszervezetről faggatta Szabót, melyik vezető hogyan fog a szekérben? S mit gondolnak róluk a munkások? Hallottak-e már a szakszervezeti ellenzékről, hogyan harcolnak a kommunisták a megalkuvó jobboldali szakszervezeti vezetés ellen? Akik őt és Boronyákot csendőrbesúgónak mondták itt — éppen ilyenek, jobboldaliak. Kiderült: Gombos hallott már a nagy felbuzdulásról, mikor a házhelyosztás volt, majd a sztrájk... S gyűjtötték a faluban az élelmet a telepieknek. Kétszer elmondatta annak az embernek a nevét, aki akkor fizette ki elmaradt tagdíját és adott egy zsák krumplit. Szabó után kilépett, s azóta viszont nem áll szóba a szervezőkkel. Kérte Szabót, maga menjen el ehhez a falusi munkáshoz, ha

most megindul a gyár. Aztán minden átmenet nélkül azt firtatta: nem volna-e jobb Szabónénak, ha dolgozhatna a telepen? Alighanem hiányzik neki a megszokott társaság.

Szabó ezt már kényelmetlen érzésekkel hallgatta.

A kérdés sokáig szorította a torkát, már úgy volt, ki sem mondja, aztán mégiscsak elhangzott a sötétben:

— Engedjen meg, Gombos elvtárs... ha meg nem sértem... Pétertől is többször akartam kérdezni már... mire megy ez ki?

Gombos azonnal felfigyelt, megfogta Szabó karját.

— Mire gondol?

— Hát ez az egész... a szervezkedés. Engedelmet, sokat töprengtem ám én ezen... Mióta csak leverték a népet tizenkilencben... Lám, nem nyughat ez a Péter, mindig törekszik valamire... De mire is? Szemre éppen olyan mint régen, vagy a telepen akárki. Munkás, mint a többi. Elvégzi a dolgát, ülhetne a kuglizónál vagy a kantinban, mint a többiek. De ez nem... mintha parázs lenne a szívében. Egyre a pártot hajtja. De mire? Ha ezt meg lehetne érteni. Sokszor elhatároztam már, hogy kiveszem belőle, dehát... talán a titoktartás vagy mi...

Gombos ráérősen megállt, köhécselt, elbújt kabátja szárnya mögé a szél elől, és rágyújtott, kínálta Szabót is, de az most nem fogadta el.

— Megértem magát — mondta csendesen. — Kérdeznék egyet s mást. Ugye szerette volna, ha felülmaradunk akkor... mi, kommunisták?

— Azt igen. Jó lett volna. De ha nem lehetett.

— De velünk volt szívvel-lélekkel, igaz?

— Ami telt, megtettem... — Szabó nyugtalanul figyelt, még nem értette, mit akar a másik.

— Maga szerint kerülhetünk még felül, mi munkások, mi kommunisták?

— Hát... nem tudom, aligha.

— Mondja ki nyugodtan, hogy... nem. Maga nem hisz benne. Ez a barátságon semmit sem változtat. Azért ha alkalom adódik, segít nekünk, mint most is.

— Semmi ez... meg kell tenni az embernek.

— Nem így van. Pontosan tudjuk, mit ér az ilyen segítség, s mi számítunk is rá, enélkül nem mennénk semmire sem. Nézze... maga

nemigen hiszi, hogy mi felülkerülünk, de Boronyák meg én biztosan tudjuk.

— De... mikor?

— Ezt nem tudnám megmondani. Hajt bennünket a türelmetlenség. Lehet, hogy egy év, lehet, hogy tíz... De biztosan elkövetkezik. S maga azért nem érti Boronyákot, mert ő mindent megtesz azért, minél előbb győzzük le a burzsoáziát. — Gombos halkan nevetett, elhajította a cigarettacsikket az árokba. — Szervezzük itt a pártot, hogy minél többen velünk tartsanak... Tanulunk, közben tanítjuk az embereinket. S kihasználjuk az ellenség gyengeségeit. Mindig az alkalom mondja meg, mit tegyünk. Nem szervezkedünk mi vaktába, hanem pontos terv szerint... Ha többet akar erről tudni, nyugodtan forduljon Boronyákhoz.

— De ha nem akarok belépni?

Gombos megnyújtotta a lépést.

— Aki olyan közel áll hozzánk, mint maga, annak kíváncsiskodni is szabad. Nem olyan titokzatos és érthetetlen a mi munkánk, mint hiszi — egyszer egészen meggyőződhet erről. Hiszünk abban, amit csinálunk. Ez az egész. Akar még kérdezni valamit?

Szabó hallgatott.

Átmentek a lapályos réten, ahol egyszer a csorda legázolta a pásztort, s kitört a papok rétjére.

A szőlőhegynél Gombos búcsúzott, innen már könnyen eltalál. Elindultak az egyhangú esőben, egymásnak háttal, két irányban. Szabó visszanézett néhányszor, de nem láthatott át az eső függönyén és a sűrű sötétségen.

A fia majdnem egyszerre ért vele haza, keservesen panaszkodott, estig gyakorlatoztak a fapuskával, aztán becsukták a községháza pincéjébe. S a fő oktató lekommunistázta őt, azt mondta, olyan, mint az apja, az a vöröskatona. S akadt olyan gyerek, aki csúfolta ezzel. Szólt a János bátyjának, értsen szót a fő oktatóval a községházán, de az süketnek tetette magát.

Szabó rettentő mérges lett, majdnem megpofozta a fiát. Az asszony csitította, s ő esett a gyereknek: miért nem megy abba a büdös leventébe, hogy az apját gyalázzák miatta?

*

Barát Ferkó gondosan kitakarította a szobáját vasárnap, már hajnalban, mert Éva szólt tegnap a gyárban, hogy feltétlenül beszélni akar vele, mindkettőjük érdekében. S jobb, ha ő jön Ballóékhoz.

Mindent helyrerakott, a könyveit megtörülgette, s százféleképpen elgondolta: miről akar beszélni Éva? Ha munkát akarna adni, azt a gyárban is megmondhatta volna. Egyre lesett kifelé a havas kertbe. Végre égett a tűz a kis kályhában, barátságosan pattogott. Odakint fújt a szél, zenélt a villanyvezeték drótjain s az erdő kopasz lombján.

Nyolc óra után meglátta a leányt. Lassú lépésekkel jött be a kis kertbe, mint a nagybeteg. Számolgatta magában a másodperceket, most ért be, megáll Ballónénál, talán még beszélgetnek egy kicsit szegény öregről, akit a robbanás óta mindig újra elsiratnak... De már jönnie kéne a nyikorgós falépcsőn. Újra megnézett mindent.

Éva nem jött.

Még egyszer elgondolt mindent, kényszerítette magát, hogy leüljön — de nem bírta tovább, valósággal lerohant a konyhába. Az ajtóban megtorpant — Éva sírva gunnyasztott az asztal mellett. Ballóné vigasztalgatta. A leány kezében összegyűrt távirat.

— Mi történt? Valami baj van, Éva?

A leány felemelte dagadt arcát, feláztatta a könny, és kifújta a szél. A szeme alatt egészen megkékült.

— Meghalt az apám. Ha ki is tagadott... azért az apám... Délután temetik. Az este hozták a táviratot.

Ferkó részvétet mormogott, megfogta egy pillanatra a leány hideg kezét. Kopottas télikabátját éppen csak kigombolta, meleg, téli ruha volt rajta — mégis vacogott. Ballóné nehezen, zihálva vett levegőt, s azt mondta:

— Már mondtam Évának. Nem mehet egyedül ebben a csúnya időben. Nem kísérné el, Barát úr? Bizonytalan a vonatközlekedés. A minap katonák ásták ki Lepsénynél a gyári szerelvényt. El tudná kísérni?

— Szívesen, ha megengedi.

Éva kis gondolkodás után bólintott.

— Ez hát megvan, leányom. Mit segíthetnénk ezenkívül?

— Piroska adott fekete ruhát kölcsön, még egy kendő kéne. Az van Szabónénak. — Ferkóhoz fordult. — Bemenne érte Barát elvtárs a faluba? Szabóné odaadná magának a kendőt, mi meg az állomáson

találkoznánk. Én lemegyek a Mukival. Még elérjük a féltizenegyes vonatot. Ha ugyan indul ilyen időben.

Ferkó először megpördült, rohant volna öltözni, de visszafordult a küszöbön:

— Jól felöltözzön ám Éva, mert kegyetlenül odavág a szél a mozdonyra. Húzódjon majd le egy kicsit. Egyik fele elég, de a másik megfagy ott az embernek. Vissza tudunk még máma jönni?

— Nem tudom.

Ferkó gyorsan megborotválkozott, felvette új, sötétkék ünneplőjét, fehér keménygalléros inggel s fekete nyakkendővel. Télikabátja, selyemsálja, bőrkesztyűje van. Gyűrögette az új kalapot, még nem viselte mióta meghozta Veszprémből. Bajuszát kiborotválta sarkosra és egészen vékonyra, mert egyszer Éva azt mondta, így áll a legjobban.

Mire lement, nem találta a leányt.

Amint kiért a telepről a szabad széljárásba, fel kellett tűrnie a nadrágját, mert ahol összehordta, bokán felül, néhol majdnem térdig ért a hó. Zoknija vékony, kegyetlenül megdermedt a bokája, mire beért Szabóékhoz, nem győzte dörzsölni. Pedig kínjában már futott is.

Szabóné teát adott neki, s nemcsak a gyászkendőt csomagolta be, hanem Ferkó szürke télikabátjára széles fekete szalagot erősített, és adott kölcsön két fekete szélű, fehér zsebkendőt, azt mondta, így illik... S elment Ferkóval, télies, szépszalagú babérkoszorút venni az asztaloshoz. A sánta ember részvéttel érdeklődött, kinek lesz? Szabóné válaszolt az elvörösödött Ferkó helyett:

— A menyasszonya édesapjának.

Kint az utcán békítően mondta:

— A fene ezt az asztalost, mit kíváncsiskodik. Nem jutott más eszembe... Mondta Éva, hogy mikor a börtönben volt, maga vállalta az ilyen feltételes rokonságot. Most utoljára még elüti. — S másra terelte a szót, mintha értené, milyen mélyen vágott ez a dolog Ferkóba. Asszonyi tapintattal segítette át a legényt a kínos hallgatáson.

Otthon pénzt adott a Szabó gyerekeknek, s ment az állomásra a koszorúval, pedig több mint egy óra volt az indulásig. Szabóné utána futott az utcára, mert a kendőt ott felejtette.

A Muki is megjött hamarosan. Legalább együtt várnak a vonatra. Éva felkötötte rögtön a kendőt, a másikat táskájába tette. A fekete

kendő azonnal átváltoztatta arcát. Addig olyan volt, mint egy kisleány, akit nagyon megríkattak... A fekete szín kiemelte árkossá vált vonásait, megmutatta a szenvedést, asszonyossá tette. Ferkó tartotta a kis kézitükröt.

Éva többször megnézte a szép koszorút, megjegyezte, hogy ő is hozott egyet, már feladta az irodán, de ennek szebb szalagjai vannak. Kisimította az aranyrojtos fekete szalagokat, s beharapta a száját.

— Hát ez mi?

Ferkó először nem értette.

— Miért választott ilyen szalagot? — S mutatta a felírást.

„Örök nyugodalmat kívánnak hálás gyermekei."

— Én nem tudom, Szabóné választotta.

— Megtette magát a testvéremnek? Mi?

— Visszaviszem. Azt hiszem, ideérek még, majd sietek.

— Maradjon csak. Most már mindegy. Hogyan történt? — Látta Ferkó nagy zavarán, hogy nem tehet a dologról.

— Az asztalos firtatta, milyen rokonom a halott. Szabóné nézte a szalagokat, s azt mondta, hogy... a vőlegénye vagyok magának. Csak kint szólhattam neki, szidta az asztalost, hogy nem jutott más eszébe. S tudta, hogy a börtönben hogyan volt. Nem tehetek róla, higgye el.

— Elhiszem. S mindegy az én halott apámnak. Ha már itt tartunk és a közepébe vagyunk Ferkó, éppen erről akartam beszélni magával... Ezért jöttem volna máma reggel. Kényelmetlen nekem, ahogyan van mivelünk.

— Micsoda?

— Boronyák vett elő a minap. Égre-földre dicsérte magát. Nem szólnék ebbe bele... de mit beszélt maga őneki énrólam?

— Semmit. — Ferkó nagyon izgatott volt, ültek egymás mellett a hideg, néptelen váróteremben, kint dúdolt a szél. A pénztárablakon kihallatszott a géptávíró kattogása, odabent hamisan kornyikált a forgalmista.

— Biztos?

— Egész biztos.

— A dícséret vége az lett, hogy maga mennyire szeret engem, és... menjek feleségül magához.

Ferkó szembenézett a leánnyal.

— Nem kértem Boronyákot a közvetítésre. Becsülöm és szeretem

az öreget, de ez az én magánügyem. Ha nem haragszik ... én ilyesmit nem bízok közvetítőre. Hogy szeretem ... az igaz. Ezt nem akarom tagadni, jól tudja maga is, és nem is tegnaptól.

— Nézze, Ferkó ... Ne higgye, hogy az a dolog Borbálával ... Azt el is lehetne felejteni. Péter bácsi azt hitte, talán ez a bajom. Neki nem mondhattam meg, de magának megmondom ... A börtönben, a rabgazdaságban beleszerettem valakibe ... Szeretem még most is. Nem tudom elfelejteni. Erről nem tehetek. Pedig reménytelen ... Nemrég megtudtam, hogy odakint Oroszországban megnősült, elvette a régi választottját. Úgy látom, ezt muszáj volt magának elmondanom, s éppen most. Így van a dolog, maga ne haragudjon.

Ferkó sokáig hallgatott, s végül azt mondta rekedten:

— Hideg van itt ... gombolja be a kabátját, megfázik. Énnekem nincs miért haragudni. Talán mégis jobb lenne, ha nem mennék el a temetésre, ugye? Legalább eltűnik ez a koszorú is ...

Éva sírni kezdett.

— Magamra hagyna most? Ne csak magára gondoljon. Mit mondanának a telepen — meg Szabóné? Tudják, hogy együtt indultunk. Hová vinné a koszorút? A halottnak mindegy, hogy kit szeret a leánya. Amíg élt is mindegy volt. Nem tehetek róla, Ferkó ... nagyon boldogtalan vagyok ... — A vállára borult Ferkónak, borzongott néhányat, és csendesen hüppögött.

Jöttek néhányan a váróterembe, megilletődötten nézték a két gyászoló fiatalt. Sárga kezükről persze hamarosan kitalálták, hogy a telephez tartoznak.

A vonaton alig beszélgettek, egymással szemben ültek. A kevés utas tapintatosan otthagyta őket a bánatukkal. Várni kellett az átszállóállomáson is, éppen a temetésre érkeztek meg a két koszorúval. Mivel Éva küldött táviratot, hintó várta őket az állomáson.

Amint a hintó berobogott a falu közepére, a kitárt, széles vaskapun — csendíteni kezdtek. Már ott állt a koporsónál a pap. Négy beöltözött ministránsgyerek törülgette a hidegben az orrát. Nagyon sok nép volt, a teljes grófi cselédség s igen sokan a faluból. Csak úgy feketedett az udvar, ott gázoltak a rengeteg lebújtatott rózsató felett. Nagy verandás, tornácos udvarházat látott Ferkó — majdnem kastélynak tűnt a szemében — fekete drapériák a szárnyas főbejáraton.

Éva édesanyját Ferkó rögtön megismerte, haja feketének látszott,

megszokta még a szolgálatban, hogy az ősz hajat bújtatni kell, hosszú, csipkés, fekete gyászfátyolával, ékszereivel grófnőnek lehetett volna hinni. Zavarba jött, mikor Évát meglátta. Elküldte ugyan a táviratot, de csak kötelességből, s olyan remény éltette, ha eljön Éva, akkor változzon a régivé, és csókoljon szépen kezet a méltóságos gróf úréknak, amint illik. Mert ha nem... ha szégyent akar hozni halott apjára, akkor inkább ne is jojjön. Vagy talán olyan istentől elvadult életet él már, hogy amúgy sem érdekli az apja temetése. Ő sírt ugyan a leányáért, a kitagadást mégis teljesen helyesnek és igazságosnak érezte. Amint meglátta a leányt, először átszínesítette halvány arcát az anyai öröm, de a közellépkedő leányon világosan látta, ez ugyan nem alázza meg magát a grófék előtt. Nem is köszönt nekik külön, mégcsak nem is biccentett, pedig itt a sok nép, mindenki azt figyeli... Tamásné azon se csodálkozott volna, ha ilyen helyzetben megszólal még utoljára a halott, és leányát elparancsolja a ravataltól. Zavartan hebegett valami üdvözlésfélét, azért megölelte a leányát, aki bizony alaposan megváltozott az elmúlt évek alatt... gyári munka, börtön... ó, istenem, de azért milyen csinos, nem olyan nagyon tört meg. Míg ezen töprengett, hirtelen zavarba jött saját gondolataitól, és megcsókolta a leánya kíséretében érkező fiatalembert is. Talán a férje. Még arra is képes ez a leány, hogy nem értesítette az anyját.

A grófi család tagjai Évára — úgy látszott — ügyet se vetettek, annál jobban megnézték Ferkót, és sürgették a papot, kezdje már a szertartást, mintha ők lennének itt a fő személyek.

A pap is anya és leánya találkozására feledkezett rá, valamit sugdosott a kopasz kántornak, most eszmélő buzgalommal kezdett latinul zsolozsmázni. A kántor felelgetett neki, s közben odahunyorított Évának, kileste a pillanatot, mikor a grófék nem néztek arra. Aztán énekelt, nyújtotta a szomorú búcsúztatót, kényelmesen kanyargatta az éneket a tenger falusi nép.

Ferkó ottmaradt a családdal, elmúlt már zavara az anyai csók után.

S mivel más úgysem volt kéznél, támogatta Tamásnét és leányát, úgy ment, hogy mindketten belekarolhassanak.

Fújt a szél, az asszonyok összébbhúzták a fekete kendőt, a férfiak csak úgy félig vették le a kalapot, kucsmát, éppen csak megemelték a fejükön, s amint a koporsót felvették a halottvivő huszárok, rögtön

visszabillentették. Hiába, hideg van! Hófellegek kavarogtak odafenn. Három harang kongta mélán a gyászt és bánatot.

A halottat nem vitték messze. Éva azonnal rájött: persze, nem a temetőbe mennek, fontos grófi cselédeknek más dukál. Mentek a havas falusi utcán — ismerős a gyerekkorból minden szeglet —, csak az egyik oldalon voltak már faragott deszkával díszített elejű, apró falusi házak, szemben a kastély kerítése húzódott. A hátsó bejáraton mentek be az istállók és a belső cselédség lakása mellett, a kis udvaron. Elbontották a belső drótkerítést, hogy a sok nép beférjen. Itt a park sarkában ugyanolyan nagy fák vannak, mint egyebütt. Valamelyik régi gróf elrendelte, ide temethetik a leghűségesebb cselédeket. Éva kisleánykorában tudta kívülről a neveket. „Harminc évi alázatos és hűséges szolgálatáért itt pihen . . ." Inasok, komornyikok, szobaleányok s egy béres, aki megmentette valamelyik gróf életét, de az arab csődör őt magát rúgta agyon. Megkapta érte ezt a sírhelyet.

Ferkó elolvasta a német és magyar nyelvű fekete síremléket. Nyilván a grófék költségén készült a hűséges komornyiknak. Amikor temetni kezdtek, egy kicsit elszorították a sírtól. Valamivel beljebb is volt egy csoport márványkő. Ezek még díszesebbek, bár talán kisebbek. Elolvasott néhány feliratot. A grófék kedvenc állatainak az emlékét őrizték. Agárét, kanáriét, macskáét. Ott volt a név, s hogy mennyit élt a kedvenc. Ezeknek a sírköveknek a feliratai nem voltak olyan émelyítő hangúak.

Persze a grófék temetkezési helye nem itt van, hanem a park fő helyén, ahol a kápolnatorony látszik. No dehát nyilván a másvilágon sem akarnak egyenlők lenni senkivel. S azért nem árt, ha a kedvenc vizsla, a megszokott komornyik kéznél lesz a feltámadáskor.

Hazafelé újra a gyászruhás nőkkel ment. Amint az első hant dobbant a koporsón, valamelyik gróf köhintett, s erre valamennyien elmentek, egyikük előbb kezet szorított az özveggyel. Évára ügyet sem vetettek, mentek a hóba vájt úton, a kastély felé. Nyomukban az új komornyik lépkedett.

A házról eltávolították a drapériákat, s a torra eljött a belső cselédség, meg néhányan a faluból, akikkel a komornyik úr „érintkezett". A nyugdíjas csendőrtiszthelyettes, a segédjegyző, a tanító s egy-két tekintélyes iparos.

Ferkó udvariasan hallgatta az asszony csendes áradozását.

— Nagyon szerették őt... bizony. Kifizették a temetést, adtak mindent a torra. Nekem semmire se volt gondom, az orvost, kórházat is állták. — A magánhangzókat kissé torzító, idegenes beszéde volt.

Mindenki evett-ivott, nóta van a grófék balatoni borában, csak a gyász tudja visszatartani.

Az özvegy tartóztatta őket, ne siessenek úgy vissza, ráér az a gyár. Először úgy volt, Éva marad, de később meggondolta magát.

A nagyszobában csengett a pohár, ittak vidáman, a grófi cselédség tisztában volt a helyzettel, és nem feszélyezte magát, maguk küldték a pincemestert italért, a konyháról meg hoztak át elég ennivalót. Az özveggyel nem sokat törődtek, amint leróták a köteles nyilatkozatot.

Éva és Ferkó bejárták a nagy házat. Vagy öt teremszerű szoba, tele bútorral. Régi függönyök, virágtartók.

— Szépen be van rendezve — mondta halkan Ferkó.

Éva legyintett.

— Mit gondol, kié ez a ház?

— A maguké, nem?

— Hogyne! Az uradalomé. S a bútorok?

— Csak nem az uradalomé?

— A kastélyba tartozik. Amit onnan kihánytak, nem kellett, áthordták ide. De nem adják oda a nyugalmazott komornyiknak, csak használhatja, amíg él, a házzal együtt. Látta, mennyi itt a rózsafa?

— Igen.

— Ezzel töltötte apám az idejét. Aki most idejön lakni, esetleg kivágatja, mert nem tetszik neki. Miféle élet ez? — Éva hangja érdes volt.

— Minden a gróféké ebben a házban?

— Majdnem minden. Valami kevés bútor anyámé, éppen elég lenne egy telepi lakásba. Muszáj lesz szereznem egyet. A grófék kifizették a temetést, küldtek a torra, ami dukál, de azt is megmondták, anyámnak egy éven belül el kell mennie. Másnak adják a házat, persze a bútorokkal együtt. Méltányosak ők, a kis kegydíjat megkapja azután is, de egyedül ekkora házban? Nem járna a rangjának. Apámat is csak az öreg gróf engedte ide, ők nem helyeselték.

— Egy év múlva mennie kell?

— Jobb előbb. Maga nem ismeri az itteni törvényeket. Ha nem megy el határidőre, úgy kirakják, mint a pinty. Már megmondtam anyámnak, magamhoz veszem a telepre, szerzek ott lakást. Remélem,

sikerül egy éven belül. Menjünk, Ferkó... Magával tartok. Elmegyünk az éjjeli vonattal. Reggelre a telepen leszünk. Nem hiányozhatunk a munkából. Maga különösen nem, hátha éppen most lenne baj a leányok gépeivel.

Éva ment búcsúzni az édesanyjától. A feketeruhás asszony hálásan szorongatta Ferkó kezét kint az udvaron. Odabent nem énekeltek még, de hangosan ordítoztak.

Az állomásra gyalog caplattak, a hideg, szeles éjszakában.

Éva elaludt a vonaton. Először az ablakrámának dőlt, aztán Ferkó átfogta a vállát, s a leány félálomban a vállára ereszkedett. Munkások utaztak Pétre, bontogatták az ismeretlen jövőt, markolták a batyujukat.

Élesen fütyörészett a szél, néha megroppantotta a lassan mászó vonat tetejét és betalált a réseken. Éva megborzongott, s erre szorosabb lett Ferkó ölelése. Álmában mosolygott a leány — nem vitte magával az álombéli mezőkre a gyászt.

*

A sárga kezű leányok mind eljöttek másnap részvétet nyilvánítani Évához, még melegházi virágot is hoztak.

Pásztóiné egyúttal elsírta a maga baját. Otthagyta az emberét még a nyáron. Furcsa, magánakvaló asszony lett ez a Panni, nem panaszkodott senkinek. Mivel a másodszor is megözvegyült Dukáné megunta a kaszinó pincéjét, a sok gyerekkel — a fián kívül keres két leánya is — kiköltözött a telepre, egy Pétre távozott munkás lakásába — fogta Panni a gyerekét, megfelezte a bútort, és vállalta az esti kiszolgálást. Erre megkapta a lakást. Pásztói könyörgött neki egy darabig, ott az urak előtt nem mert botrányt csapni... Aztán változtatott a köpönyegen, mindenféle utolsó cemendének lehordta az asszonyt, és beadta a válópert. Azt kiabálta a kantinban, a félvilág hált a feleségével, majd ő bebizonyítja a tárgyaláson. Tudja ő, hánynak lefeküdt a paxitnál, onnan azért dobták ki egyszer... S azután is összeállt akárkivel. Még Rattkait is emlegette.

Panni azt sírta el most Évának, hogy Pásztói megállítgatja a gyárban a leányokat. Sokat beíratott tanúnak, hogy őróla valljanak a bíróságon. Ő talán el se megy Veszprémbe. Megölné a szégyen. Pedig megmondhatják a leányok, már rendesen él, nem néz egy férfire sem. Ami volt, azt eltemette.

Éva egy kicsit megfeledkezett a maga bajáról — segíteni akart az asszonynak, akibe másik lélek költözött, azt már megállapították a leányok maguk között.

Pásztói a tárgyalás előtti napon is kiabált a kantinban. Céduláról olvasta le a sárga kezű leányok nevét, akik vállalták a tanúságot. Hej, mi lesz a bíróságon! Majd megtanítja ő Pannit! Szégyenbe hozza, utána elveri.

Nem tudta megtanítani. Pásztói tanúi, a sárga kezű leányok mind azt vallották, hogy ők semmi rosszat nem tudnak Panniról. Amit a régi életéről beszélnek, az csak pletyka, maga a férje kiabálja a telepen, senki más. Az lett a vége, kimondták a válást, de Pásztói hibájából, s kötelezték, fizessen a kisleányért. S őt terhelték a költségekkel. Fellebbezett, de ezt néhány nap múlva írásban visszavonta.

Minden este ott térdelt részegen a kaszinó kertjében, Panni lakásának pinceablaka előtt. Zokogott a sötétben, és könyörgött, térjen vissza hozzá az asszony, bocsásson meg.

Az lett a vége, behívatták az irodára, figyelmeztették, ha nem hagyja abba a botrányokozást, elbocsátják a gyárból. Az urak kényesek voltak a szórakozóhelyük nyugalmára, csendjére.

Pásztói nem ment oda többet, de részegen egyre a kommunistákat fenyegette, amiért elrabolták a feleségét. Nem más, ami történt, mint a kommunista szervezők praktikája, őt becsapták. Egy idő után azt hörögte önkívületben, még a perre is úgy beszélték rá, ő nem akarta... Szereti a Pannit, képes lenne érte meghalni. Leveleket írt az asszonynak, de ezt mind visszahozta felbontatlanul a telepi postás. Üzengetett neki a többiektől, de semmi eredmény. Erre az igazgatóságot zaklatta beadványokkal, Babarczynak könyörgött, békítse ki a feleségét, mert nem élhet nélküle.

Megkapta a felmondólevelet. Azzal válaszolt, hogy felakasztotta magát. Levágták.

Egészen keményre fordult a tél haragja. Az ereszcsordulások mutatták a tavasz közeledtét, utoljára meg akarta rettenteni a világot az idő.

Pásztói minden pénzét elitta a kantinban. Záráskor kitámogatták. Olyan hóvihar volt, nem talált haza, vagy Panni felé vitte a lába — nem lehetett megállapítani.

A gyárban nem hiányzott másnap, ott nem keresték. Délelőtt szűnt

egy keveset a szél, talán pihent, mert estefelé új erővel kezdte rá. A kaszinó kertjében el kellett takarítani az utakat.

Pásztóit ott találták meg a hó alatt. Csontkeményre fagyott.

A falubeli hullaházból temették el. Tovább tartott a rossz idő, hát elég kevesen mentek be a temetésére. Suttogták, hogy amúgy is bolondok házába vitték volna, hiszen az igazgatósághoz címzett utolsó beadványában azt állította, komoly szolgálatokat végzett ő, tájékoztatta a csendőrséget s Babarczy titkár urat is a munkások hangulatáról.

Lehet, hogy Pásztói valóban bolond volt. A lakását egy időre lezárták, aztán később Panninak kiadták a holmit hiánytalanul.

A lakást kérte Tamás Éva is, de másnak adták. Beköltözött az új lakó, mindenki megszokta tavaszra, és Pásztóit majdnem elfelejtették. Csak úgy emlegették néha: „Az a szegény bolond!"

6

HÓFOLTOSAK a budai horpadások, de mióta friss, langyos szél kergeti a telet, a Hóvirág utcában is szól a nyitnikék madár. Babarczyné villája nem sokat változott az utóbbi években, mióta Kincses Mari elköltözött innen — éppen semmit. Az épület utoljára épített szárnya megszállt kissé, és bármit tesznek, repedezik a fala, hát az új kertész befuttatta örökzölddel. Az átrendezések kora elmúlt. Amint az ember átlép bizonyos számú éven, már az állandóságra törekszik. Megszokja a holmiját, a meghitt szobasarkot, még az embereket is, ragaszkodni kezd hozzájuk, akárcsak a régi holmikhoz, elnézően megbocsátja a gyengeségeket, hibákat. Megállapodik kissé, mint a síkságra ért folyó, vége a meggondolatlan rohanásnak. Mariann sokat töprengett már, miképpen csábíthatná vissza Kincses Marit, nagyon megbánta, amiért elengedte, de erre nem látott módot, hát olyan bánatot hordozott, amíg bele nem nyugodott, mintha legközelebbi rokonát vesztette volna el. Alkalmazottat talált, de Kincses Mari csak egy van a világon.

A kertben ott virítanak a színes törpék a sziklaépítmények kiugróin. Az új kertész, villamosvezető, jóval olcsóbb, mint Szabó János volt, fizetés nem jár neki, csak a lakás. Gyerekük nincs, nem akarnak, hogy az alázatos, szemrebbenés nélkül füllentő, mindent elkérincselő asszonyt semmi se akadályozza a szolgálatban. Hol van a keze, ügyessége, a Mariétól? Masszírozni egyáltalán nem tud, pedig erre egyre nagyobb szükség van, nagyon nehéz vele kijönni, Mariann néha szinte gyűlöli, de senki más nem felelne meg neki. Mit tegyen? Nem költözhet Berhidára Mari után. A nyírek és nyárfák nagyra nőttek a kertben, nyúlnak lassan, ráérősen a fenyők. Viszont a régi, kedves

sövényt kivágatta az építész, s Mariannak nem volt ereje tiltakozni, de azóta is siratja, hiába rontotta a kert összhangját.

Irodalmi szalonja szinte magától nőtt meg, ő nemigen akarta. Dehát annyi idegen akarat volt körülötte, s ő elfáradt a védekezésben, kissé elfoglalta a saját élete, védekeznie kellett az öregség ellen minden módon.

Szegő irányította az életét, mióta eljött a vörös kastélyból, mást úgysem tehetett volna akkoriban. Legbelül reménykedett, Emil mégiscsak feleségül veszi, elválik a kedvéért, de ahogyan mentek az évek, ezt már előhozni sem merte, s kényszerítette magát, ne is gondoljon rá. Pálma ugyancsak nagy helyet foglalt el az életében, nyugtalanította, ösztönözte őt sokáig, de aztán terhére volt, szenvedett ettől a kapcsolattól, mint gyógyíthatatlan, fájdalmas betegségtől. Ezért is kapott két kézzel Fehér Borbála barátsága után, mikor az felbukkant... Pálma sokat piszkálódott miatta, gúnyolta a „falusi libát", aki „a boldogság után futott, és tébolydában kötött ki a végén". Nem engedett Borbála ügyében, s erre Pálma a régi jól bevált fegyvert rántotta elő, magához kötözte a nőt, aki sokáig nem értette, miért rántották középre, de aztán természetes mozdulatokkal úszott közöttük — mint a kiskacsa, ha vízre kerül... Először úgy látszott, hogy simán hozzámegy Csalához — persze mellékesen elválik előbb attól a lehetetlen, részeges mérnöktől —, de ebből nem lett semmi. Bár éppen eleget voltak együtt, az ügyész kísérgette Borbálát, elrendezte az ügyeit.

Olyan volt Mariann Hóvirág utcai villája, mint sziget a tengeráramlások központjában. Annyi ellentétes érdeklődés zúdult feléje, talán éppen ez tartotta felszínen, mert maga a háziasszony nem sokat törődött vele — beérte volna Korompay Zolival és Borbálával, nem vágyott más társaságra, dehát semmit nem tehetett. Pénzbe nem került neki a nagy bolydulás, mert Szegő és Urbányi módját ejtették, hogy mindent kifizessenek, amit költött a művészetpártolásra.

Pestszerte azt beszélték, ő rendezi a művészeti vitákat, pedig semmi köze nem volt a dologhoz. A dolgok maguktól rendeződtek, legfeljebb Szegő és az Urbányi-házaspár avatkozott bele... Évek óta gyötrődött Babarczyné, hogy abbahagyják az egészet. Babarczyval, a férjével egyre sűrűbben érintkezett, valósággal kibékült az egyre növő kisleány ürügyén, s ezt a békülést bizonyos jó izlésű körök nagy megelégedéssel vették tudomásul, még a hitbuzgalmi lapok

társadalmi rovatában is feltünedezett Babarczyné neve ebben az időben. Hitler uralomra jutása után felélénkült az irodalmi szalon. Ankétokat „rendezett" Mariann, ünnepelt szellemi nagyságok vitáztak a fasizmusról.

Szegő kezdeményezésére kibékítették Szabó Dezsőt, lapja, a „Reggeli Újság" közölt néhány vitriolos cikket a germán terjeszkedés ellen, s a mester alaposan megcsipkedte a fasisztákat. Mariann szalonjában sokat ünnepelték ebben az időben. Szegő támogatta a mestert, jól megfizette a cikkeit, Csala bizonyos tanításait elemezte, Korompay Zoli pedig valósággal rajongott érte, s erre Mariann módját ejtette, hogy újra támogassa az üldözött írót. Ezért még Babarczy sem haragudott, amit Mariann nagyon csodált.

Urbányiék konzervatív napilapja, a „Nemzeti Hírlap", bizonyos tartózkodással pár soros hírekben reagált az irodalmi szalon eseményeire, viszont pocskondiázta Szabó Dezsőt, noha a báróék mindig ott voltak Mariannál, ha a mester megjelent. Ismertető cikkeket közölt ez az újság az olasz fasizmusról, dicsőítette Mussolinit, idézte a kijelentéseit, s holmi mocsárlecsapolást a régi római dicsőséghez hasonlítgatott. Hitlerről Urbányiék lapja csak híreket közölt, nem nyilatkozott.

A két újság állandóan vitában állt egymással, amit Mariann nem értett, aztán napirendre tért felette. Nemcsak a villa falai repedeztek, a régi kapcsolatok, barátságok is mállottak — látta és érezte ő is —, tenni semmit nem tudott volna ellene. Beleunt az egészbe, mindig várta, hogy Szegő és Urbányi nyilvánosan is egymásnak mennek, de úgy viselkedtek, mintha semmi részük nem lenne a modern művészeti irányzatokról, a népi írók feltöréséről vagy a politikáról folytatott szenvedélyes vitában. Egymás mellett szivaroztak a karosszékekben, s nem nyilvánítottak véleményt.

Babarczyné halálosan megunta a dolgot, becsukta nyárra a villát, és lement a birtokra nyaralni. Magával vitte a kisleányát, de Korompayt is, akinek éppen volt néhány botránya ... Mint diákvezér írt néhány cikket Szegő lapjába a nemzeti újjászületésről, ezekkel vitát kavart, még a parlamentben is idézték. Urbányi újságja jól megalapozott támadásokat indított ez alkalomból a Szegő-féle lap ellen. Korompay küldöttségeket vezetett a kormányhoz az állástalan diplomások ügyében, bizottságokat szervezett, állandóan nyilatkozott és párbajozott. Megpofozott egy képviselőt, s úgy adódott, Babarczy

Bélát kérte fel vezető segédnek, aki vállalta a dolgot. Időnként összeverekedtek az állástalan diplomások is, nem értettek egyet Korompayval. Eltörték a fokosát. De ez csak növelte népszerűségét.

Mariann sokat gondolkozott az egészen. Szegő lapjába írja a cikkeit Zolika, azok néha az arcképét is közlik, állást viszont Urbányi bankjánál kapott, s ezt maga a báró úr ajánlotta fel. Munkája ugyan nem sok lehet, mert nemigen koptatja a bank küszöbét. A kastélyban nem sokáig maradt, a Balatonhoz kellett utaznia, holmi diáktáborban vezérkedett. Megírták a lapok, meglátogatta őket egy miniszter, aki megfordult néhányszor a szalonban is, s úgy tudta, hogy a diákvezér rokona Babarczynénak. Éppen azon a héten jelent meg a divatos színházi lapban egy szép kép a családról. Babarczy, a felesége és leánykája, mindhárman lovon, virágos rét közepén.

Babarczy néhányszor ellovagolt a telepre. Arra nem tudta rábeszélni a feleségét, hogy megnézze telepi lakását. Leányát elvitte magával néhányszor, a csitri remekül megülte a lovat, s erre az apa nagyon büszke volt. Egy ízben Urbányiék is lerándultak hozzájuk. S Mariann addig ügyeskedett, meghívta a furcsán búskomorrá vált Borbálát és Csala doktort is. A fejébe vette, hogy mégis összeboronálja őket, s ezt Pálmának is megmondta, de az csak legyintett a dologra. Borbála feltűnően érdeklődött az irodalom iránt, de nem vitázott Csalával, csak hallgatta. S nagyokat kószáltak a határban. Borbála nem hordott semmiféle gyászt, és soha nem ment be a faluba. Viszont Csala jó néhányszor eltűnt, a telepen kószált, néha még éjszakára is elmaradt, és sohasem beszélt, mi dolga lehet ott. Egyszer csak elutazott vissza Budapestre azzal, hamarosan külföldre kell mennie, amíg le nem jár a szabadsága, eltölt néhány napot a tengerparton. Borbála nem ment vele, mert nem hívta.

Így telt el a nyár. Babarczyné meghívta néhányszor Kincses Marit, és összebújt vele, beszélgettek a régi dolgokról, ették a tejszínes fagylaltot. Borbála majdnem búcsú nélkül utazott el, kijelentette, megint rosszul érzi magát, kezelésre van szüksége.

*

Babarczyné, Mrázay Mariann régen lemondott már arról, hogy megértse a barátait, még azt is latolgatta néha, barátai-e egyáltalán. A házában fortyogó színes kavargás untatta és fárasztotta, de nem

volt elég ereje ahhoz, hogy megszabaduljon mindentől és csendben, nyugalomban éldegéljen. Mostanában sokszor eszébe jutott a puszta, leánykora, s vágyott a régi életre, még az édesanyját is megértette, és igazat adott neki sok mindenben, mint ahogyan csak akkor értjük meg az idősebbeket, ha magunk is megöregszünk, de ezt már nem adhatjuk tudtukra. Néha borongó hangulatok béklyózták Mariannt, de nem meditált annyit az élet céltalanságáról, mint Urbányiné, s nem is rohant vaktában előre, mint Borbála. Mivel körülötte nyüzsögtek a művészek, festményeket kellett vásárolnia vagy elfogadnia ajándékba, verseket ajánlottak hozzá a lapokban, nekilátott becsületesen, hogy megértse, miről van szó, de semmire nem ment. Pálmáék lapja — egyéb közleményeitől eltekintve — csak modern verseket közölt, s Mariann igazat adott Szegőnek, aki az ilyen műveket egyszerűen zagyvaságnak tartotta, gúnyolódott, mikor Urbányi meghökkentő színű, érthetetlennek látszó képeket vásárolt.

Kapkodta a fejét, ha ezek vitatkoztak. Pálma csak ilyen képekért és versekért lelkesedett, Szegő gúnyolódva beszélt a képekről, a versekből idézett, nevetségesnek tartotta a dolgot... Lapjában egymást érték a támadások a modernek ellen, Mariann estélyein belekötött a művészekbe. Urbányi nem tagadta, hogy sok zavaros is lehet a modern irányzatokban, türelmesen magyarázta Szegőnek a színösszetételeket s a versek érthetetlen kifejezéseit. Azt mondta, mégis csak ez a holnap művészete. Külföldi tárlatokra utazott — Pálma persze elkísérte —, és mindig hoztak néhány képet a gyűjteményükbe.

Mariann egyiket nem értette, a másik idegesítette, örült hogy mégiscsak Szegő van hozzá legközelebb, de rajtakapta magát, hogy Zolika véleményét ismételgeti, aki egyszerűen hazaárulóknak nevezte a moderneket.

Pálma provokálta ki az estélyt, amelyen megjelentek az egyik ifjúsági egyesület vezetői és tagjai, ezek csapták a legnagyobb hűhót az új művészet körül. Mindenféle maszkban jelentek meg a villában, huszármentében, inaslibériában, koldusnak, csavargónak öltözve... Volt közöttük bohóc, piros csörgősipkával, hóhér, szerzetes s csoda tudja, még miféle szerzet. Először mulatságosnak tartotta a dolgot, de elromlott a szájíze. Pálma azonnal elvegyült a társaságban, nagyon jól érezte magát, ivott a fiatalsággal, és versenyt szavalt velük... Szegő nagyokat nevetett, és telefonon utasította lapját, írjanak cikket az estélyről. Urbányi hamarosan elment. Babarczy dühöngeni kezdett,

bezárkózott a szobájába, és veszettül zsidózott, Korompay szerencsére nem lehetett ott, másnap az újságokat lobogtatva rohant be, és felelősségre vonta Mariannt, majdnem úgy beszélt, mint Babarczy... S ez még nem volt elég, mert Urbányi lapja ugyan keveset írt az estélyről, de közölte, hogy Szegő két fia is ott volt. S erre a Szegő-családban tombolt a vihar, a bankelnök fel akarta képelni a fiait, de az asszony eldugta a fiatalembereket.

Mariann feltápászkodott, és kijelentette, az ő villájában véget ért a modern időszak, hívogassa őket Pálma a Gellérthegyre.

Annyi változás történt, most már úgynevezett „őstehetségeket", népi írókat hívogattak, s a vita tovább tartott. Ezeket Urbányiék támadták, és Szegő csapott fel védőügyvédnek. Elmondta, mennyi társadalmi elfojtottság, lázadás van a parasztsorból feltört írókban, festőkben. Pálma azonnal Szegő pártjára kelt, de Urbányi csendes piszkálódását nem tudta megállítani.

*

Az újságok naponta közölték a verseit, fényképe többször megjelent a színházi lapban. A „Reggeli Újság" fedezte fel a megdöbbentő tehetségű költőt, aki huszonkét éves korában gyalog jött Pécs mellől Budapestre. Nem végzett iskolákat, falusi parasztgyerek, s ha berúg, öt verset megír egyfolytában. Még bárók is barátkoztak vele. Bejáratos lett a legdivatosabb lokálokba, verseket írt az aranyért kapható éjszakai nőcskékről. Állítólag szeretője lett egy bőrgyáros báróférjéből kiábrándult leányának. Ivott, kóborolt a pesti aszfalton.

Válogatott közönség gyűlt össze Mariann szalonjában a tiszteletére. Urbányiék, Csala, Marsányi a feleségével — őket Babarczy hívta meg, aki hanyag előkelőséggel játszotta a házigazdát, még Szegőt is szertartásosan üdvözölte:

— Szervusz, Emilkém, isten hozott nálunk... — Szegő szintén hozott vendéget, egy szmokingos urat, akinek pattanásos, himlősre emlékeztető arcát Babarczy ismerősnek találta.

A vendég minden teketória nélkül megölelte:

— Szervusz, őrnagy uram.

Most már megismerte. Kissé kényszeredetten tapogatta a lapockáit és heherészett.

— Szervusz, főhadnagy úr. Milyen szerencse... Emlékszel még

a lepsényi, siófoki időkre? — S rákacsintott vizenyős szemével. Kissé hajlottan, szikáran állt az estélyi öltözetben, gyűrűs kezében szivart tartott, s hosszan szívta, míg körül felizzott.

A kövéredő szmokingos úr, akin nem látszott az egykori huszár — bosszúsan nevetett.

— Most már megmondhatom, magunk között, csak kényszerből álltam át... Belül megmaradtam baloldali embernek. Akkor nem tehettem mást.

Babarczynak nem mozdult a tekintete.

— Persze, napi politikával nem foglalkozom többet — jelentette ki a vendég.

— Hát mit csinálsz most? Parancsolsz egy konyakot? Szódával?

— Csak egy keveset. Író vagyok... De a műveim kiadása nem időszerű most. — Nagyot sóhajtott.

— Úgy tudom, mintha gyáros lett volna az apád.

— No igen, de ellentéteink vannak. Az öregem irodájában nincs rám szükség. Most egy lap- és könyvkiadó vállalatot alapítanék...

— Velük? — Babarczy a szivarjával intett a bankvezérek felé. — Sok szerencsét, öcsém. Jönnek a kollégáid.

Egész csoport érkezett. A „Reggeli Ujság" főszerkesztője tolatott elől. Kövér, ősz, ravasz tekintetű, gyűrűs hajú, nagyhangú ember, aki egyébként képviselő és szenvedélyes interpelláló. Hanyagul van öltözve, szürke utcai ruhája régen látott vasalót. Kollégájával karonfogva léptek be — a „Nemzeti Hírlap" főszerkesztője frakkos fiatalember, kifogástalan megjelenésű, mint egy lakáj. Babarczynak bemutatkozott, és érthetően mondta a nevét, nem felejtve el doktori címét sem. Utána simamosolyú, kövérkés fiatalember tipegett be, és gyámoltalanul pislogott rövidlátó szemével, ő a neokatolikus folyóiratot szerkeszti, s csak a Mária-siralmak stílusában írt verseket szereti, de szívesen járatja szépen berendezett lakására a fiatal költőket — állítólag nőgyűlölő. Két idősebb férfi lépett be, ezek írónak mondták magukat, s utoljára jött az est fénypontja, akinek nevét vastagon nyomatták a mai meghívóra, Rontó Ferenc, a parasztköltő. Széles vállú, középtermetű, szőke parasztlegény volt, kemény állal és éles arcvonásokkal. Száját összezárva tartotta, mintha szorongatna valamit romló, hiányos fogsorával. Tekintete komornak tűnt. Szürke utcai ruhában jött, poros cipőben s kihajtott fehér ingben.

Dörzsölte a kezét, mint aki fázik még — talán télikabát nélkül engedte el a bárónő babája, aki sehová sem kíséri el.

— Jóestét a magas társaságnak. — Mindenkinek külön bemutatkozott, és úgy ropogtatta a nevét keményen, mintha bárkivel kész volna pofozkodni. Az estélyiruhás nőknek jól a szemébe nézett, különösen Borbálának, aki mióta özvegy, sokkal csinosabb lett.

A férfiak körülfogták a költőt azonnal — a kollégái kivételével —, s beszélgetni akartak vele, de az úgy ismételtetett minden kérdést, mintha nagyot hallana vagy ármányt sejtene a szavak mögött. Szegő és Urbányi a megszokott fesztelenséggel letegezték, de Rontó nem adta vissza a pertut — még nem veszett el belőle a parasztfiú időseket tisztelő szemérme. Ezzel a hangulat váratlanul fesztelenre változott.

Nem terítettek asztalnál, a kövér, szőke, álmos tekintetű szobaleány — a villamosvezető felesége — körülhordta a hidegtálakat, de csak a költő evett. S elfogadta a bort is, mohón ivott. Remegő kézzel tette le a poharat, s koccantott a tálca szélén, mire Babarczy töltött neki.

Az újdonsült könyvkiadó felajánlotta szerényen, szívesen kiadná a verseit kötetben. Rontó elmondatta magának, s gyanakodva pislogott, majd kijelentette:

— Köszönöm, uram... Bent vannak a verseim a Franklinnál. Már alighanem nyomdába adták. — Aztán mondott egy bókot Borbálának, s mosoly közben kifeketedtek rossz fogai.

Urbányi az órájára pillantott.

— Szívesen meghallgatnánk a verseidet, fiam...

A nők valamennyien helyeseltek, még Marsányi sovány, szúrós szemű felesége is, aki nagyon szerényen és esetlenül viselkedett a társaságban. A férje egészen fesztelenül mozgott, az előbb hosszabb tárgyalásban volt Szegővel.

Mindenki leült. A nők a karosszékekben igazgatták ruhájukat, lábukat, a férfiak székeket tettek melléjük, de előbb gyorsan megittak egy-egy pohárral. A képviselő-főszerkesztő egész pogácsát dugott a szájába, és egykedvűen nyámmogott. A neokatolikus a díszes mennyezetet nézte, unottan cigarettázott. Marsányi, Urbányi bárónő és Mariann között helyezkedett el, cigarettával kínálta a nőket, majd pisszentett, hogy csend legyen. A szobaleány eloltotta a csillárt, csak két ernyős hangulatlámpa égett, kellemes homályban.

A költő szemben állt a kislétszámú közönséggel. Rájuk nézett, s intett a szobaleánynak, üljön le ő is. Az nem mert, aztán Pálma bárónő bosszús intésére a zongoraszékre kuporodott.

Rontó szúrós tekintete elől a legtöbben elfordították arcukat. Megvárta, míg csend lett, esetlenül meghajolt, és kockás irkából olvasni kezdte a verseit. Szünetet nem tartott, felpillantott minden vers végén, aztán folytatta. Érdes hangú, egyszerű versei váratlan hatást tettek. Amint abbahagyta, azonnal tapsolni kezdtek, még Babarczy is összeütötte a tenyerét. Szegő felugrott, és gratulált a költőnek.

— Uram, ön az első nagy költő, Ady óta ... — Már nem tegezte. — Olvasson még nekünk.

Most nem kellett csendre inteni a társaságot. A végén újra tapsoltak. Pálma bárónő felemelte a hangját, s ismételte a megjegyzett négy sort:

„Májusi meleg hajnal-szelekkel,
Szeretnék szárnyra kelni
S távozó bánatok halálán,
Égig nevetve énekelni ..."

S ő kezdett újra tapsolni. A szobaleány csatlakozott hozzá elsőnek, nem törődött Mariann rendreutasító pillantásával sem. Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, és megérkezett Korompay. Fekete ünneplője hasonlított a falusi legények ruházatához, de lehetett látni, hogy a feszes nadrág, csizma, zsinóros mente, mérték után készült finom holmi. Fokosát először a sarokba támasztotta, és ellenzős diáksapkáját a szobaleánynak adta. Maga kattintotta fel a csillárt. Lehetett látni kackiás bajuszán, tokásodó arcán, közel van már az ős-diák korhoz.

— Szervusz, Ferikém ... — Így üdvözölte a költőt, s megveregette a vállát.

Újra körülhordták a tálakat, s kis társaságok alakultak. Rontót hárman fogták közre, elrabolván az asszonyoktól. Marsányi, Korompay és Csala, akiről kiderült, Rontó több megjelent versét betéve tudja. Ittak, és nagy beszélgetésbe kezdtek az irodalomról, a magyarságról, amelyet csak a parasztság ősereje menthet meg. Lám, ilyen tehetségeket küld, mint Rontó ... A leghangosabban Csala bizonykodott. S nemsokára Szabó Dezsőről vitatkoztak. Marsányi

lehalkította a hangját, és úgy mondta el a véleményét. Szabályszerűen pertut ivott a költővel, kart-karba öltve húzták ki a poharat.

A nők elrévedő pillantással nézegettek vissza, őket jobban megfogták a versek. A csúnya Marsányiné még meg is botlott a küszöbön. Mindenkit megérintett egy kicsit a parasztlegény magávalragadó tehetsége. Még a lapszerkesztőket is. Erről dörmögtek egymásnak. Amelyik az első verseket közölte, majdnem a saját vállára veregetett, pedig nem tehetett a dologról, egyik újságíró ötlete volt a dolog, ő még a lapban sem olvasta el Rontó verseit — senkiét sem —, a saját beszédein és vezércikkein kívül mindent átlapozott. Tőzsdei értesítőt vett legfeljebb a kezébe és turf-lapot.

Korompay kézbe kerített fokosával verte a szőnyeget, csizmájával toppantgatott, s mikor majdnem egyedül maradtak, óvatosan szidni kezdte a zsidókat. Babarczy odahúzódott, és csak némán helyeselt, egyelőre nem szólt.

A neokatolikus a sarokban gubbasztott, és bánatosan, de kitartóan ette a süteményeket. Már elhatározta, hogy a legközelebbi számban megtámadja Rontót. Ette, rágta az irigység, nagyon tudta gyűlölni a tehetséges embereket, de mégjobban azokat, akiknek sikerük van. Legalább forog egy kicsit a neve Rontóé mellett, mert a támadásra — ahogyan itt máma látta — legalább két napilapban válaszolnak. Aztán majd kimagyarázkodik. Az ilyesmi mindig jót tesz.

A cégalapító könyvkiadó is Rontót dícsérte, de bizonyos esztétikai fenntartásokkal. Aztán ismertette röviden, milyen elgondolásai vannak. Könyvsorozatot tervez a magyar faluról. Feltűnt egy sereg író, szociológus, nagyon tehetséges emberek, közönség van most a parasztirodalomra. Ki lehetne adni Rontó verseit, általában rá lehetne állni a népi irodalom kiadására. Neki már van egypár szerződése, Szegő elnök-vezérigazgató úrtól nagyon érdekes szempontokat kapott. Urbányi báró úr bankjától is támogatást kér.

A báró lehúnyt szemmel szivarozott, s nem válaszolt rögtön.

— Rontónak a versei engem is meghatottak. Zseni ez az ember. Őt is támogatni akarja?

— Igen, báró úr.

— A költők állítólag jobban írnak a nyomorban. Mondja, fiam, miért foglalkozik maga könyvkiadással?

A pattanásos arcú megzavarodott.

— Báró úr, ez kultúrmisszió és szociális feladat. Nemcsak jó iro-

dalmat adunk, hanem levilágítunk a magyar sors évszázados mélységeibe... Ezzel aztán elérhetjük a legsürgősebb szociális problémák orvoslását is.

Urbányi hosszan nézte az előrehajló kiadójelöltet, akinek pocakján meggyűrődött a keményített ing, s kinyomta a szmokingját.

— Miért akarja ezeket orvosolni? Nem volna okosabb, ha kibékülne az apjával, mondja csak? Ez a szociális irodalom persze szép dolog, de énszerintem csak szezoncikk. Mit csinál a kiadójával azután, ha erre — mondjuk — nem lesz kereslet? Nekem ne játssza itt a szocialistát, felesleges. Most divatos ez a dolog, maga szeretne rajta pénzt is keresni. Én azt hiszem, nem érdemes vele foglalkozni. Majd megbeszélem az elnök úrral, s amit döntöttünk, közöljük. Rendben van? — Kezet nyújtott.

A pattanásos könyvkiadó még sok mindent szeretett volna elmondani, de hebegve kihátrált. Azt hitte, olyan nagy fontosságúnak tartják ajánlatát, hogy azonnal megbeszélik. Pedig, amint az ajtó becsukódott, már el is felejtették őt.

Urbányi Szegő mellé ült, és merően nézte partnerét.

— Nézze, Szegő, ne makacskodjon. Én már eleget vártam, tovább nem megy. A kártyákat ismeri... Benne vannak a németek a péti gyárban, de csak hitelekkel. S ők szállítják majdnem az egész berendezést. Nagyon érdeklik őket az induló barnaszén-kísérletek. Mint tudja, ők is csináltak már szénből benzint. S egyetmást azonkívül.

— Éppen ez az... Megmondom, mi nem tetszik nekem a maga játékában. Most már nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb háború lesz. Azért kell a németeknek annyira a benzin, mert az nincs nekik. Háborút pedig nem lehet benzin nélkül elindítani sem, nemhogy megnyerni. Mikor indulna a számottevő termelés?

— Két kisebb üzem már dolgozik. Most február vége van, őszre megindulhatunk a palotai szénnel... Kiváló erre a célra. Persze, elsősorban műtrágyát gyártunk, de valamivel többet, mint maguk. S a nitrogénhez kitűnő gyártási eljárást kaptunk a németektől. Nem lesz rossz üzlet.

— Nézze, Urbányi, énszerintem kis üzletet remekül lehet velük kötni, ha az ember eleget udvarol, de nagyot? Túlságosan mohók ehhez. Nincsenek tradícióik.

— Nekem csak ne dícsérje, Szegő az angoljait meg azokat a min-

dent agyonszerződő svédeket, legalább annyira ismerem őket, mint maga. Azt hiszi, hogy hamarosan háború lesz?

— Nem lehetetlen... — mondta kissé meglepetten Szegő, kényszerítette magát, hogy jobban figyeljen, merően nézett a hátradőlt, kényelmesen szivarozó Urbányira.

— Az a gyanúm, hogy nem ismeri még az erőviszonyokat, és mindenáron szeretne a győztes oldalára kerülni majd, mi? — Elfordította a törpe asztalon a tompított lámpát, az inkább Szegő felé világított, ő homályban maradt.

— Nem foglalkoztat konkréten a dolog. Az biztos, vesztesnek lenni elég kényelmetlen dolog lehet.

— Nézze, Szegő, most nem az igazgatósági tagokkal beszél, hanem velem, én hoztam magát a szakmába, sok örömöt s egy kevés boszúságot köszönhetek magának. Nagyjában tiszta a számlája nálam, hacsak ezt az újság-heccelődést nem számítom, dehát ezt majd elrendezzük. Ismerem a bankját, sokkal jobban, mint maga az enyémet. Maga angol—svéd tőkével dolgozik, én meg a németektől kaptam pénzt, a kormány segítségével. Németek, angolok... nem mindegy az? Remélem, nincsenek illúziói? Nem mindegy magának, ki nyeri meg és ki veszti el a háborút... ha lesz?

— Majdnem mindegy, de azért van egy és más megfontolni való.

— Szegő, velem ne nagyképűsködjön, ennek semmi értelme. Tudom én, mennyit ér maga a vállalkozás külföldi vezetőinek, engem is jegyeztek ott, s talán még nem felejtettek el. A nagy pénzt ők keresik, maga... a morzsákat takarítja el. Egyik érdekeltség olyan, mint a másik. Maga tradíciókra hivatkozhatna, én egyszerűen arra, hogy új vállalkozás, többet lehet keresni... Angolok, németek... Nem itt a dolog nyitja.

Szegő már olyan élénk volt, szinte fékeznie kellett magát, értette és érezte a beszélgetés jelentőségét.

— Gondolkozzon csak Urbányi, mi egy kissé más oldalon állunk most. Két dolog biztos... az angolok hétszáz éve nem vesztettek el háborút, a maga németjei meg ugyanannyi idő óta nem nyertek... Az angolok nyersanyag-forrásai kimeríthetetlenek...

— Amit utoljára mondott, abban van valami, a többi babona. Most én mondom, ne siessünk még azzal a háborúval. A katonák sokkal több háborút elrontottak már, mint az üzletemberek.

Szegő nagyot lélegzett, s azt mondta:

— Akkor talán térjünk a lényegre.

— Jól van, Szegő, azonnal. A péti gyár kitűnő üzlet. A maguk berhidai gyára viszont sokat akadozott mostanában, értékesítési nehézségeik vannak, igaz? A külföldi üzemeket nem állítgatja le a társaság, csak magát hozzák kellemetlen helyzetbe a munkások előtt.

— Most már nem állunk le...

— Ne nagyzoljon, Szegő. Nem állnak le, ha kapnak tőlünk rendeléseket — s különben is visszatérve az előbbire még... ne egyszerűsítse le a dolgokat. Ha mégis háború lenne, nemcsak az angoloknak meg a németeknek osztanak. Más is résztvehet a pakliban. De ezt most ne vitassuk. Magának rendelés kell, nekem meg — nyersanyag. Ha kapok elég nyersanyagot, biztosítom a rendeléseket. Világos?

— Ez nem olyan egyszerű, mint hiszi... Igaz, hogy korlátlanul hozhatok be nyersanyagokat, de csak a berhidai telepre.

— Gondoltam rá. Kap valamit az árra, átvesszük, mint félkészgyártmányt, vagy más formát találunk. Maga is keres, mi is... S a gyárak dolgoznak mind a két oldalon, mert ezen kívül még állami megrendeléseket biztosítok a maga gyára számára. Az ajánlatom méltányos, de azonnal kell válaszolnia.

— Felépítették a nagy gyártelepet, és nyersanyagnehézségeik vannak?

— Nem kérdés-felelet játékot játszunk, Szegő. Választ kérek.

— Azt hiszem, mi ketten megértjük egymást, Urbányi.

— Számítottam erre. Minél több nyersanyagot tároljon, mert ha mégis lenne valami összetűzés, veszélybe kerülhetnek a tengeri szállítóeszközök. Akkor úgyis új megállapodásra lesz szükség, mi nem leszünk ellenségek. Legalábbis remélem ezt.

— Megegyeztünk. A részleteket majd megbeszéljük. — Keményen kezet ráztak az asztalka felett.

— Várjon még, Szegő. El kell akkor igazítanunk ezeket a lapdolgokat. Nem szabad ám holnaptól abbahagyni a támadásokat ellenünk... Folytassák csak, az nekem még jó is, hadd lássák a partnereim, nem könnyű a helyzetem. De semmi kompromittáló ne jelenjen meg. A mi lapunkat majd én elintézem, bízza rám. Tudja, ezek ott a lapnál összeszedtek egy csomó anyagot, még a lenti robbanásokat is akarták szellőztetni, annak a mérnöknek, Borbála férjének és a két munkásnak a halálát, sőt kikutatták, hogy volt még két kisebb robbanás, amit titkolnak...

— Ha tompítani akarom a hangot, ki kell rúgnom a lap főszerkesztőjét, mert ennek elvei vannak, mindig a meggyőződését hangoztatja.

— Az én szerkesztőmnek, Szegő, nincsenek elvei. Elég egy utasítás. Nem zavarjuk egymás köreit. Nekem a kormányt kell támogatnom tovább, maga maradjon csak ellenzékben. Fedjen fel egy csomó közigazgatási disznóságot az újságjuk, vagy folytassák azt a remek cikksorozatot a nagybirtok ellen, az még nekem is tetszik. Igy majd nem tűnik fel, hogy nem kurkásszuk már egymás dolgait. Ügyes dolog ez... minden héten felfedeznek egy írót... Ez a Rontó nekem is nagyon tetszik, majd szólok a lapnak, hogy futtassák. Könyvkiadással azonban, azt tanácsolom, ne foglalkozzon. Ez a maga gyengéje, Szegő. Ráfizethet. Persze nem a pénzről van szó.

— Erről nem tud lebeszélni, magának ott vannak a festményei.

— Ez igaz. Apropó... mikor nézi meg az új képeimet... Szívesen látnánk a feleségét, s nekem a fiai is nagyon tetszenek. Legyen szerencsém, Szegő... — Felállt, de Szegő hangja megállította.

— Mondja, Urbányi, miért nem rúgja ki ezt a Korompayt? Mit akar vele, miért pénzeli?

Urbányi mosolygott, húzta a kesztyűjét.

— Vetkőzze le a személyes ellenszenvét Szegő, nem is hiszi, milyen használható embert faragunk belőle. Hadd handabandázzon egy kicsit... Minden beszédét a szerkesztőm cenzúrázza... Köt majd egy jó házasságot, csinálunk belőle egy mérsékelten fajvédő politikust, aki a kormány szekerét tolja. Ne felejtse, nekem kötelezettségeim vannak. Van egy kívánságom. Azt a pattanásos pofát ne küldje hozzám, ellenszenves alak. Utálom az ilyeneket. S adnék egy baráti tanácsot.

— Üzlet?

— Ahogy vesszük. Olyan idők jöhetnek, vegyen be a bankja igazgatóságába néhány kiérdemesült minisztert meg grófot.

— Már gondoltam rá.

— Tudom, csak el ne késsen. Segíteni akarok magának ebben is.

— Segítene kiválasztani őket?

Urbányi az ajtóból szólt vissza.

— Nézzen át hozzám holnap. Elég pontos kartotékjaim vannak a bankszakma körül törleszkedő miniszterfélékről és arisztokratákról. Ügyis ezekből kell választani. Hasznos lesz, ha ismereteket szerez. S

ha már így vagyunk, mit csináljunk ezzel a berhidai birtokkal? Mióta a földbérleteket én is felszámoltam, kényelmetlen. Tartani kellett mégis. Adjuk vissza a szépen kibékült házaspárnak nászajándékul? Ha gavallér akar lenni Szegő — lemondok minden jogomról... S maga kivághatja a rezet.

— Ne gúnyolódjon, Urbányi.

— Nézze, becsülöm magában, hogy ilyen könnyen napirendre tért a dolog felett. Éljen csak szépen a családjával. Ajánlok mást, ha már felcsapott a falukutatók patrónusának... A kastély rendben van, építettünk ott egy csomó épületet. Csinálunk belőle kevés invesztációval egy mintabirtokot, s mikor a grófi puszták szennyesét kiteregetjük, irassunk egy ellen-szociográfiát is. Olyan nagybirtok, ahol a cselédek meg vannak elégedve. Jó, mi?

— Nem lenne rossz... Csak ez nem érdekli az embereket. El se hinnék talán.

— Na jó, majd meglátjuk, mi lesz a birtokkal. Most nem fontos. Gondolkozzon róla, kivel irat új cikksorozatot a lapba. Mérsékelten lehet támadni a németeket, amíg a dolgunkat egészen egyenesbe nem hoztuk. Afféle elismerő támadásra gondolok. De erre a maga Szabó Dezsője nem alkalmas, az kellemetlen ember. Nagy hatása van a fiatalságra. Korompay legszívesebben Szabó Dezső-szektát alapítana. Bár néha engem is elszórakoztat a cikkeivel. Ha ezt a Rontót rá lehetne venni, ez nagyon népszerű... Csak nagyon iszákos, megbízhatatlan. Megjegyzem, Mariann Szabó Dezsőt is támogatja. Tudja? A füzetek kiadására Korompay viszi el a pénzt. Ezekben a füzetekben alaposan megadja a németeknek, de a zsidókat se fésülgeti valami türelmesen. Ha nincs ellenére, hazamegyek, kissé elfáradtam, aludnom kell egy kicsit. Hiába, öregszem Szegő, csak fecsegek itt. Az évek nem visszafelé szállnak. Magát is megviselte már a kor. Alaposan elhízott. Látja, minden nap egy órát tornázom, ez frissen tartja az embert.

Elegáns magas alakja megbicsaklott kissé a homályban, látszott, a botot már nemcsak dísznek tartja a kezében. Borotvált arca rózsaszínűen ápolt, de átütnek rajta az erek, ez már az öregség jele. Elment.

Szegő ernyedten üldögélt egy darabig, s elaludt a kellemes melegben. Mariann ébresztette fel, erős feketét hozott. S átadott egy telefonüzenetet. No, még egy kellemetlen dolog hátra van. Ki kell dob-

nia a lapszerkesztő-képviselőjét. S egyelőre még nem tudja, honnan vegyen másikat? Majd jobban megnézi az új embert, akit odaállít, addig főszerkesztő nélkül is elmegy a lap. Kérte Mariannt, küldje be a képviselő urat.

*

Babarczynak két szobából álló lakosztálya volt a földszinten, ide szállt, ha Pesten tartózkodott. Oda tessékelte Marsányit. A szobalányt nem kellett fárasztani, fel volt szerelve, tele itallal egy szekrényke. Francia konyakot vett elő.

Marsányi szétnézett, s gondosan elhúzta az ablakokon a vastag, barna függönyöket. Csak keveset ivott. Babarczy szokása szerint kihörpintett három pohárkával egymás után, bevezetésként. Aztán játszadozott az ezüst szegélyű kristálypohárral, pörgette az ujjai között. Marsányi elhevert a nagy karosszékben.

— Igyál, Árpi öcsém — rebbenő pillái sápadtan leereszkedtek.

— Nem kérek — mondta Marsányi halkan. — Még dolgom lesz ma éjjel. Olyan a munkánk, meg kell fordulnunk ilyen körökben. Köszönöm, hogy bemutattál nekik. — Kigombolta szmokingját, megrántotta a csokornyakkendőt, s szabaddá tette inas nyakát. Belépett a fürdőszobába, és locskolt odabent, hűtötte magát. Kijőve ledobta a kabátot, ingujjban helyezkedett el. Békésen pislogott.

— Kértél, elintéztem öcsém, ez természetes, nem panaszkodhatsz rám.

— Ne haragudj, a telepi dolgaiddal nem érthetek egyet. Nézd csak, Béla bátyám... Bizonyos dolgokban nagyon maradi vagy, másutt viszont előrefutnál, nem elég hajlékony a természeted. Sok bajt okozott ez neked eddig is. Megmondtam már, bízom a tiszthelyettesben, kitűnő munkát végez... Ragyogó ember. Azok az idők elmúltak, amikor mi az olyan Pásztói-féle, részeges alakokra támaszkodhattunk — olyan bizalmi ember fenét se ér, aki után a gyerekek is ujjal mutogatnak S te ilyenekkel vetted magad körül. Béla bátyám, neked olyan személyi adottságaid vannak, amilyennel kevesen rendelkeznek. Végre megjött az eszed, nem zárkózol el ezektől a bankemberektől. De az mégse helyes, hogy a telepet ott akarod hagyni, fontos őrhely a tiéd. Nagyon jól tudod, az a kormány politikája — most már nem azzal a tutyimutyi Bethlennel van dolgunk —, hogy csak építsenek gyárakat, mert erre szükség van. Mindegy, hogy ki,

milyen penzen. De nekünk oda kell figyelni alaposan. Kellenek az országnak a gyártelepek, de az orrunknál fogva nem vezethetnek bennünket. Majd időben belekeverünk a kártyába. Németországban már megfordult a kocka, nálunk is megfordul. Nem vitás, könnyűszerrel reaktiváltathatod magad, magas rangot érhetnél el. De megbízható katonatisztünk sokkal több van, mint hozzád hasonló, akit felhasználhatunk a gyáriparban. Értsd ezt meg végre, ne kérvényezz. Nézd meg, te a sértődőst játszod, közben a vörösök szervezkednek odalent a telepen. Mostanában nagyon mozgolódnak. Ügyesebben, mint azelőtt. Semmi fontos értesülést nem kaptam egy éve a munkájukról. Pedig... Péten le akarták szállítani a fizetéseket, mert nagyon magasak a gyárépítés költségei. S mi történt? Majdnem egy nagy sztrájk — szégyenszemre. Tudom, hogy a te telepi kommunistáid mozgolódnak Péten is. Utasítást küldök neked. Erre te... követeled, hogy a csendőrség tartóztassa le Boronyákot, Tamás Évát és nem tudom még kiket. Mi a fenének, bizonyítékok nélkül? Nem tehetjük meg. Változtak az idők, más eszközökkel dolgozunk. Nem foghatjuk le, akit csak akarunk. Zajt csapnak ezek a piszkos zsidó lapok, ordítanak a parlamentben, még külföldön is ugatnak. Szeretném, ha megértenél, kedves Béla bátyám... Mindkettőnk, a közös ügy érdekében.

Babarczy ivott megint néhány pohárkával, hamu színű pillái remegtek. Marsányi is elfogadott egy cseppet.

— Meg lehetne őket tanítani. Ki kell rugdosni a vörösöket a telepről — mondta rekedten Babarczy.

Marsányi kedvét vesztetten legyintett. Közelhajolva suttogott:

— Hogyan tehetnénk meg, Béla bátyám? Ne légy ilyen csökönyös. Ha így nézzük, az összes jó munkást kirúghatnánk a telepről. S akkor kivel dolgozunk? Honnan veszünk megfelelő embereket? Mi nem tudunk ilyeneket szállítani a telepre, sajnos. Akit te kirúgsz, azt fel kell venni Péten és viszont. Vagy, akit Fűzfőről elzavartak, az már válogathat, melyik gyárba menjen. Komplikált gyártási eljárásoknál évek kellenek, míg egy munkás begyakorol. Katonai módszerekkel ezt nem lehet megoldani — ó, bár lehetne! Nézd csak... Sokkal ravaszabbnak kell lennünk. Akármi módon be kell férkőznünk a kommunista szervezetekbe, és belülről robbantani. Ez kezdetben könnyű volt, mert a véresszájúság bevált... Aki legtöbbet követelt, s mindenkinél baloldalibbnak mutatta magát, annak hittek. Most — nem így van. Új taktikát dolgoztak ki nekik Moszkvában... Hát

nekünk is ehhez kell alakulnunk, különben elmehetünk kapálni valamennyien. Érted most már, Béla bátyám? Meg kell találnunk, törik vagy szakad — a rést... Puhítani őket, de most nem puskatussal. Bele kell látnunk a kártyájukba. A többi már gyerekjáték. — Nézte a rángó arcú Babarczyt, és csüggedten elhallgatott, érezte, ezt ugyan meg nem győzi, akárha falra borsót hányna. Dehát nem tudják helyettesíteni ezt az önmagába süllyedt, részeges hülyét. Nem tudna ez mást, csak letartóztatni, akasztani... Most nem olyan idők vannak. Ha viszont kiengedik a kezükből, még több bajt csinálhat. Hogyan győzze meg, mit mondjon neki?

Ivott Marsányi is. Koccintottak.

— Értem én, Árpi öcsém... Értem, amit mondasz.

Marsányi fellélegzett. Na végre!

— Csakhogy én nem állhatom a kommunista szagot... Itt a bökkenő.

— Nézd csak, Béla bátyám. Emlékezz, mennyit magyaráztam, ha az érdekeink úgy kívánják, ki lehet jönni a zsidókkal... Azt se akartad hinni. S lám, elértél egyet s mást. Ez az alapja a közös munkánknak is. Mondom, nagyra értékelik szolgálataidat a legmagasabb helyen.

Babarczy lengyintett.

— Erre köpök! Neked hiszek, te okos gyerek vagy... Jól van, megteszem, amit mondasz, de nekem a tiszthelyettessel ne üzengess, mert a pofájába mászok neki! A tahó!

Hát innen fúj a szél. Marsányi békítően mosolygott.

— Ugyan, Béla bátyám, nem adta meg a köteles tiszteletet?

— Nem arról van szó. De előttem ne játssza a nagy fiút, hozzám pelenkás, repedt sarkú paraszt!

— Ne tüzelj, Béla bátyám. A te érdekedben történt. Nem akartam igénybe venni a gyári telefont. De ezentúl más lesz... Többször Pesten jársz, megkapod a közvetlen számom, és akármikor találkozhatunk. Akár itt is... Még úgyis lesz megbeszélnivalónk. Arról is, amit már említettem, milyen estélyeket kéne rendezni itt. Nagyon alkalmas hely.

— Az más. Igyál.

Marsányi elfogadta a kínálást, de még nem fejezte be.

— Az a legfontosabb, tedd magad népszerűvé a gyárban. Ha bármilyen akció lesz, akár az élére állhatsz az igazgatósággal szemben.

Ez nagyon fontos, akkor bíznak benned a munkások, Béla bátyám. Ez a szociális titkár feladata. Ezt csináld, akkor aztán megértjük egymást. Ennek őszintén örülnék.

— Eddig is segítettem nekik.

— Többet kell. Így tudhatsz megfelelő légkört kialakítani odalent, és hasznosabb lesz a munkánk. Ami pedig a másik vonalat illeti idefent, itt ugyancsak együtt dolgozunk. Úgyis kell egy átfogó jelentést készítenem az összes völgybeli gyár helyzetéről, az igazgatóságok munkájáról, még arról is, ezek milyen kapcsolatban állanak egymással. Nagyon örülök, hogy végre megértettük egymást.

Babarczy imbolyogva felállt. Tökéletesen részeg volt. Látszott, egy szót sem ért a másik beszédéből. Marsányi összehúzott szemmel, utálkozva nézte... Tesz vele egy utolsó kísérletet. Részletes utasításokat kell neki adni, hogy semmit el ne ronthasson odalent. Félredobatná, de szükség van rá, a fenti kapcsolatok kiépítéséhez. Ez viszont neki nagyon fontos dolog — nem győzi a dicséreteket hallgatni, hogy milyen ügyesen dolgozik. Mára elég volt. Külön felrendeli a tiszthelyettest, s megbeszélik, nagyon vigyázzon erre a szerencsétlen hülyére a telepen.

Látta, hogy már hiába mondana bármit, Babarczy visszaroskadt a karosszékbe, félrebillent szája nyálzott.

Marsányi újra a fürdőszobába ment, rendbehozta magát, száját is kiöblítette, megmosakodott. Olyan friss és jólvasalt lett, mint érkezésekor — az ő munkájánál fontos, ha az ember jelentést tesz, kifogástalan legyen a megjelenése, számítanak a külső formaságok is.

Vetett egy pillantást az eszméletlenre hülyült Babarczyra, s elhatározta, holnap eljön hozzá, s kicsit felrázza, az önérzetét piszkálja fel. Az talán segít.

Nesztelenül kiment a szobából, s kint megkérdezte a szobaleánytól, merre van a felesége? Az megmondta, milyen jól mulatnak a hölgyek. Pillanat alatt határozott, nem hívja magával, majd visszaküldi a gépkocsit... szokás itt, hogy a nők külön barátkoznak. Ez hasznos lehet, majd kioktatja az asszonyt.

Mielőtt a kocsijába szállt, figyelmes lett két tökrészeg alakra. Szegőről és Urbányiról beszélgettek. A két főszerkesztő volt. Kihallgatta a beszélgetésüket, érdekes dolgokat hallott. Beszédbe is akart elegyedni velük, de nem értették, mit akar, a képviselő rángatta az igazolványát... Lehordta Szegőt mindennek, s holmi elintézéssel fenye-

getőzött, holnap a miniszterelnökhöz megy el. Kollégája igazat adott neki, de csitította.

*

Rontót, a költőt az asszonyok cipelték el. Pálma felhívta néhány nőismerősét, akik szerettek volna megismerkedni vele.

A fiú nagyon gyorsan berúgott, de mulatságosan tartotta magát. Verset írt sorra minden jelenlevő nőhöz. Ezekkel már nem ért el olyan hatást, mint az esten felolvasott műveivel. Szálkás betűivel hosszú strófákat költött Mariann vendégkönyvébe.

Mikor egészen elkészült a pezsgőtől, pertut ivott az asszonyokkal, Borbálának szerelmet vallott, majd felolvasta a bárónőhöz írt obszcén verseit, s intim dolgokat beszélt kapcsolatukról.

A nők nem engedték be a férfiakat, és sikongatva hallgatták.

Csalát közben meggyőzte a leendő könyvkiadó, elhatározta, támogatja a vállalkozását, a saját pénzéből is. Egymást átölelve beszélgettek, és egészen összebarátkoztak. Kiderült, jó néhány írót, mindketten ismernek személyesen.

Mikor beittak, megállapodtak abban, hogy kiadják Rontó verseit. Elmentek keresni a költőt.

Csak az üvegfal függönyrésein láthattak be. Rontó derékig meztelenre vetkőzött már, és az izmait mutogatta az asszonyoknak. Megbotlott az asztallábban és elvágódott, bevágta a fejét, vérzett.

Hozzá sem nyúltak, úgyis unták már, otthagyták. Küldték a szobaleányt, csináljon vele valamit. Az kötözte be Csala segítségével.

A turbános költő, Csala és a könyvkiadó hármasban szöktek el gépkocsin a divatos Nagymező utcai mulatóba, ahol Rontónak szabad fogyasztása volt. Kijelentette, csak ott hajlandó verseket szavalni a barátainak.

7

FÖLDÜNK változásának korszakait millió években számolják. A Dunántúlról lehúzódott a Panonn-tenger, a belső vulkáni erők felgyűrték a mi kedves hegyeinket, de a víz még sokáig itt maradt. Ki tudja, mekkora lehetett a Balaton, a Velencei tó, a Fertő? Lehet, hogy a mozgó, alakuló földfelszín horpadásai összekötötték a vizeket még sokáig, a tenger eltakarodása után is. Mielőtt kivájta volna a Duna Visegrádnál a sziklautat, a Kis-Alföldnél lefordult a Dunántúlra, a Móri-horpadáson hömpölygött végig, s Fehérvár körül akkor még összefüggő nagyobb tó, majdhogynem tenger lehetett. A Sárrét őrzi ennek az emlékét. S a Sárrét nyúlványai a berhidai rétekig érnek. A Bakonyban vannak szűk völgyek, a mélyükön patakok kanyarognak véznán, s a régi pásztormesék folyamokat emlegetnek a tájon. Onnan jön a Séd is... Hirtelen-olvadásos, árvizes esztendőkben látszott már folyamnak a szelíd, barna folyócska. Elöntötte az Aranyosvölgyet Veszprémnél, alig lehetett megfékezni, gyökérrel kifordított fákat sodort, félelmes zúgással... Berhida alatt átlépte a széles rétet, összeért a két ága, s térdig habos vízben ácsorogtak a megriadt jegenyék.

A Sárrét és Balaton közötti emelkedőkön nagyon régen megállt az első ember, hogy tanyát verjen az összefüggő mocsaras vizek szigetein. Megfeketedett agyagedényeket találtak a munkások, mikor alapot ástak kis házuknak a káptalantól elpörölt házhelyeken. A régi érmeket, pénzeket a gyerekeknek adták — kinek van kedve töprengeni az érthetetlen jeleken? Ha kutat ástak, nem győzték elrekkenteni a sok csontot. Szabó segített néhány helyen a komáknak — még vitatkoztak is felette, ugyan miféle emberek lehettek azok a régiek, a csontjukat hiába illesztgették a maguk kezéhez, lábához. Mások vol-

tak akkoriban a méretek? Mi az istennyilát csinálhattak olyan hosszú karokkal?

Az összefonódott Berhida és Peremarton alighanem lakott település volt a magyarok bejövetele előtt már. A veszprémi püspökség alapításakor a papoknak ajándékozták, s már 1082-ben szerepel az okiratokban. (Berhida és Kiskovácsi neve csak jóval később bukkant fel. Az egyesítéskor alighanem méltányos lett volna a legősibb község nevét megtartani.) A megye egyik legrégebbi faluja van a völgyben. Mátyás király heti és éves vásárt engedélyezett Peremartonnak, ilyen jogot adott, de a gyár felépülése után hetipiac engedélyért kellett kilincselni a főszolgabíró úrnál. Vásárt egyáltalán nem tartottak.

Régen fő vonulási út lehetett itt, Szabó Pista római érmekkel is játszadozott a kútásások idején. Szvatopluk meg a magyar királyok pénzeit az édesanyja mutogatta meg. De az újkorban elkerülték Peremarton-Berhidát a fő útvonalak, a kereskedelem, az ipar — s a háború — erei. Vasútja néptelen szárnyvonal, csak megyei út kanyarog rajta keresztül.

Az apró vasútállomás a régi faluvégtől vagy egy kilométerre lapul. Már ott is épülnek ritkásan házak, mindenfelé nyújtózik a község. A füves térséget, ahol a hagyomány szerint vásártér volt valamikor, de most libalegelő, elegyengették, leástak két összerótt kaput, s ott rúgta a fiatalság a labdát. Meghívták a gyári csapatokat. A gazdák tiltják a családnak, hogy a pálya környékére menjen.

Fényözönben fürdeti a tájat a nyár. A bikaistállónál nagy kiabálás van, ordítanak a pásztorok, elszabadult az egyik állat, fúj, kapál az eperfák alatt. Messziről hajkurásszák, közel nem megy senki... Menekülnek a megijedt libapásztorok.

A falu közepe felől kürtszó közeleg. „Tattad-rattad-rattad-ra... Tattad-rattad-rattad-ra..." A mezítlábas kisleányok elfeledkeznek a bikáról — különben is elkapta az odasettenkedő pásztor az orrába erősített karikát, már csak azért toporzékol, hogy megadja a módját — futnak a pálya széle felé, mert jönnek a leventék.

Elől a bíró fia lépked. Leérettségizett, s egy darabig rontotta itthon a levegőt, aztán elment katonának. Tiszt lett. Hazajöve felvették a telepi irodára. Ő a főoktató. Toll van a sapkáján, s katonásan lépked a csapat előtt. Jönnek a szakaszok, korosztályok szerint. Sok fiú született a háború után, Szabó Pistáék olyan sokan vannak, nekik külön kürtös dukál. S a következő évfolyam még népesebb. A leg-

kisebbek ma jönnek először, akik most álltak ki az iskolából. Középen ott lépked a második Szabó fiú, a Jani. Új leventesapkája van, hetykén félrevágta. Valamivel vékonyabb gyerek, mint a bátyja, s a kese haja rakoncátlanabb, alig állja a fésűt. Egy fürtöt lobogtat a szél, amint utolsónak odakanyarodnak a pásztorház elé.

— Lábhoz! Pihenj.

Szabályszerűen csapják már Szabó Pistáék is a fából készített, barnára festett puskát, csak úgy dobban a gyep.

— Rá lehet gyújtani. Oktatók hozzám!

Futnak a szakaszparancsnokok, úgy megy itt, mint a katonaságnál. Szabó Pista előveszi az elrejtett cigarettát, odafordul a szomszédjához.

— Van egy szál gyufád, komám? Otthonfelejtettem, aztán ... — mormog még valamit.

A másik fiú rágyújt, s a parázsló cigarettát tartja oda két újjal. Így tempósabb. Leventét szívnak mind a ketten.

Békésen ragyog a vasárnap reggel. Jönnek már az oktatók, eloltatják félben a cigarettát. Megette a fene, alighanem a csatárláncot kell gyakorolni máma is. Két toronyban is harangoznak. A legidősebbek, a tizenkilenc-húsz évesek vonulnak körben, sarkosan forgolódnak, s harsányan énekelnek: „Horthy Miklós katonája vagyok, a legszebb katonája ..." Ezeket nézik bámészkodva a libapásztorleányok. Kicsit követik őket messziről, de inkább csak szemmel.

A főoktató úgy ácsorog az árokparton, mint szemlét tartó hadvezér. A határba ballagó öreg, mezítlábas emberek köszöntését kemény tisztelgéssel fogadja.

*

„Cip-cirip ... cip-cirip ... Cirip ... cirip ..."

Fáradhatatlanul muzsikálnak a tücskök. Este egész zenekar szól kint az udvaron, kontráznak a bentieknek. Aztán ahogyan öregszik a nyári éjszaka s halványulnak a csillagok, odakint csend lesz. De idebent a pékségben a kemencék körül tovább muzsikál néhány lisztporos, ősz tücsök. Kitartanak a hajnali koncertig, talán ők keltik fel a többieket. A segéd horkol, és mindig beszél álmában.

Szabó Pista nemigen tud aludni az új helyen, mindig az az érzése, mikor a gazda belöki az ajtót két órakor: „Begyújtani!" — mintha semmit sem aludt volna. A tizennegyedik születésnapján beállították az új pékhez inasnak a faluban.

Nehezen született meg az elhatározás, végül is ő maga szánta el magát a dologra. Az iskolában kitűnő tanuló volt, bár a pap többször azt jósolta neki, akasztófán végzi még. Könnyen, gyorsan tanult, pedig oda se figyelt az öreg tanítóra. Mikor elvégezte a negyediket, a nála sokkal gyengébb tanulók polgáriba, gimnáziumba mentek. Apja aratást vállalt, neki segíteni kellett. Különben is tudta, hogy szegények, iskoláztatásra nem telik. Inkább a folyópartra szökdösött a következő nyáron is — vagy elbújt a cimborákkal a temetőben készített rejtekhelyeken. Nem a gimnáziumról álmodoztak ők, hanem a telepről. Ha nagyok lesznek, odajárnak dolgozni majd. Az urak, nagygazdák gyerekei feltehetik a diáksapkát — az nem jár faluvégi fiúknak. Szabóné nem győzött ruhákat válogatni a Bőrösné nevű részletes asszony batyujából, mindent hamar kinőtt a gyerek, jó, ha a kisebbikre rá lehet adni még. Néha hallotta, hogy édesanyja emlegeti sóhajtozva a gimnáziumot, de ritkán, mert apja azonnal káromkodni kezdett. Egyre sűrűbben rebbent a faluvégre a hír, amint ballagtak az évek, hogy a fűzfői gyárban már felveszik tanoncnak a jófejű gyerekeket. Mindenféle ipart tanítanak, ami a gyárakban kell. Boldog, akinek bekerülhet a gyereke. Dajkálták az újuló reményt: talán nem állítják már le a gyárakat, lesz munka! Lassan alakot öltött a fiúk álmodozása, ha a gyárkéményeket bámulták... Nemcsak azt beszélték meg a temetőben, hogy a telepen akarnak dolgozni, de az iparokat is elosztották egymás között. S már ilyen játékokat fabrikáltak, szerszámokat „szereztek", böngészték az újságokat, könyveket kajtattak fel. Pista sok könyvet kapott ajándékba ebben az időben telepi ismerőseiktől. Utoljára Tamás Éva hozott neki egy egész táskával. Azok között volt a Tarzan... Afrikai útleírások, sarkkutatók élete... Minden érdekes, de legjobb a telepen kóborolni. Megfigyelte, a telepi gyerekek mennyiben különböznek tőle. Persze, nem a mérnökök, mesterek csemetéit leste — azok úgyis iskolába járnak, úriemberek lesznek —, hanem a munkásfiúkat. Úgy látta, nem sokban különbözik tőlük. Legfeljebb azok megjárták a városokat, pestiesen beszélnek, dehát ez nem számít. Neki már dolgoznia kellett nyaranta. Cséplőgép mellé szegődtette az apja, félrészesnek. Sokat sajnálkoztak rajta, még kegyetlennek is mondták Szabó Istvánt, az apját — de a gyerek kibírta. Kis gépnél dolgozott, néhány óra alatt elverték a párholdas parasztok gabonáját, aztán húzatták és állították a gépet, ő meg kalézolt a kertekben, a

szérűk mellett, válogatta a java gyümölcsöt. Eljöttek a faluvégi cimborák bámészkodni, ott tib-láboltak körülötte, még segítettek is. Vágta fürgén az etetőnek a kötelet a dobon a kaszakéssel, vagy hordta a töreket — s minden évvel könnyebben, mert vállasodott, erősödött. Változatlanul a telepi életről álmodott. Lakatos akart lenni. Bár a villanyszerelés is vonzotta, szerzett egy öreg zseblámpát, elemmel s mindenféle drótokat. A gimnázium felmerült még néha az otthoni beszédben, mint elsüllyedt sziget emléke a tengerészek emlékezetében. Szabóné támogatta a gyerek terveit, késztette az urát, menjen el Fűzfőre, beszéljen az urakkal, vegyék fel Pistát. Már vagy öt gyerek odajárt a faluból. Biciklit vettek nekik, azzal poroznak el a telepi úton minden nap, egészen Vilonyáig, ott kell eltérni a vasúti töltés mellett. Egyre a fűzfői gyárról áradoznak, nagyobb és szebb az itteni telepnél. Iskolába is járnak, hetenként kétszer, rajzolni kell. Pista önkénytelenül ezekhez a fiúkhoz húzódott, közéjük tartozónak érezte már magát.

Igenám, de apja megbukott a teleppel vívott küzdelemben ... Nem tudja otthagyni, s maga sem gondol már földvételre, még az adósságtól sem tudtak megszabadulni, fizetik a kamatot. A fiának jobb, szabadabb életet szeretne, egyre azt hajtotta. Számon tartotta, mennyire terjeszkedik a falu a telep felé, ők maholnap középre kerülnek, s itt húz el a sok nép kifelé. A ház kitűnő helyen van, üzletet lehetne itt nyitni tán. De milyent? Sorra vette az iparokat — mert kereskedésre nem gondolt — s megállapodott a pékmesterségnél. A munkásnép sok kenyeret eszik, ők is mennyi pénzt odahordanak. Három pék megél a faluban, azelőtt az egy is csak a parasztok dombos kenyerét sütögette, de kemence is volt a legtöbb háznál a régi utcákban.

Az új pék semmitlenül jött, és milyen gyorsan megszedte magát! Húsz holdas paraszt egyetlen leányát vette feleségül. A török templommal szemben van felújított házban az üzlete, műhelye... Jó iparos, ő süti a sok kiflit és zsemlyét a telepre. Úgy beszélt Szabó István a leendő pékségről, mintha már kazalszám állna a fa az udvaron, s neki, ha kikopik a gyárból, nem lesz más dolga, csak tréfálkozik a kenyérért jövő asszonyokkal. Lassan felőrölte a felesége szívós ellenállását, annyit beszélt neki a pékségről. Még azt is elmondta, hogyan építenek hozzá a házhoz, az utca felé... A maga befulladt lázadásait — a gyár ellen — a fia életébe ültette át. A fiú

figyelte szülei tusakodását, s mivel nagyon szerette apját — soha nem mutatta, mennyire fájt, hogy legjobb tanuló létére mégsem jutott el a városi iskolába — előbb elhitte, mint az édesanyja, hogy a pékség nagyszerű dolog, s lépten-nyomon kijelentette maga is, ezt a mesterséget akarja tanulni. Szabóné ellenállását csak ketten tudták megtörni, mert ha az ura nem mert, hát kerülő úton ő maga érdeklődött már Fűzfőn, Boronyákot kérte meg. S felvétette volna a fiút. Mégis az lett a vége, mások bicikliznek Fűzfőre. Napi tizenkét órát dolgoznak a gyári inasok, oda-vissza nem több az út egy gyenge óránál... Minden nap otthon vannak a szüleiknél, s jutalomkönyveket osztanak nekik. Kék gyári ruhában járnak, s más modort, hanghordozást honosítanak meg a faluvégen, hazahordják a gyári műhelyekből. S úgy hírlik, Pétre még több gyereket hívnak, még a gazdafiúk is mozgolódnak, s odaadják a négypolgáris „jobb" gyerekeket. Mindkét úton bicikliznek a gyári tanoncok — Szabó Pista barátai. De a gyerek elhitte apja álmodozása nyomán, hogy péknek jobb lesz. Anyja ugyan faggatja azóta is — de nem panaszkodik, kerüli az apja fürkésző tekintetét. Ha egyszer így sikerült. Még a dicsekedő cimborákra is haragszik egy kicsit, mintha azok tehetnének az ő sorsáról.

„Cirip-cip... cirip-cip... Cirip... cirip..."

— Begyújtani! Az istenit a pofádnak, te kölyök, milyen pék vagy! A jó pék csak félszemmel alszik. Ugorj!

Feltápászkodik a lisztes rongyokról, és fut a kemencékhez, dugdossa be a meggyújtott papírt. A vékonyra hasogatott fa feketére pörkölődött odebent a melegben, meggyullad azonnal. Hamarosan kicsapnak a lángok az egymás fölé épített pékkemencék ajtaján.

A mester alacsony, pocakos fiatalember, kissé korán őszül. Kusza bajusza és borzas haja nemigen tűr regulát. Mindig meztelen felsőtesttel jön a pékségbe az udvaron át, rongyos nadrág lóg rajta és egy kötény. Kaffog a papucsa, és már az udvaron kiabál. A segéd hórihorgas, nagy orrú fickó, egykorú lehet a mesterrel, bakonyi sváb, ez érzik a beszédjén. Vakarózva jön elő a vackából, nagyokat ásít, felcsapja a szélső teknőről a deszkát. A savanyú szag elönti az éjszakát. Keresztet vet, és öklét a kovászba löki. Nekiáll dagasztani. Muszáj igyekezni, mert a mester már a másik teknőnél görnyed, versenyt dolgoznak.

Így kezdődik minden éjjel két órakor, Pista egyelőre csak tib-

lából körülöttük. Felcsapott kötényükkel letörlik az izzadságot, s nagyokat fújnak. A mester káromkodik, szidja azokat, akik aluszn**ak még.**

„Cip-cirip... Cirip-cip... cip... cip..." A felriasztott fehér színű tücskök egyhangúan nótázgatnak.

Amint az első teknővel megkelt, kezdődik az izgatott kapkodás. Mérik, adagolják a kosarakat, itt már Pista is dolgozik. Szemre kell eltalálnia, mekkora tészta kell. Ujjheggyel szabad lecsípni, vagy hozzácsapni egy keveset. Kettőnél többször nem nyúlhat hozzá, a mester már viszi. Ha nem sikerül a mérés, a kezére csap, és káromkodik. Később a zsemlyét, kiflit méri, azok meg alakítják és dobálják kelni. Már rohanni kell, vetni a kenyeret. Még nincs kihúzva a parázs? Pistának a lábára tapos a mester, s ha nagyon sürgős, ugrik maga, míg a segéd cigarettára gyújt. Úgyis el kell neki dobni. Már vetni kell! A felső kemence éppen csak megpirítja, át kell szórni az alsóra. Mint a villám úgy jár a két lapát. A mester és segéd kedélyes káromkodással dolgoznak. A megsült kenyeret már az izzadó fiú kapkodja kifelé — éget a forró kenyér! — mert a felsőre vetik a fehéret. Nincs megállás egy pillanatra sem!

Hat órára minden kisül. A mester és segéd rágyújt, neki be kell rakni az új gyújtatót a kemencékbe, s nemsokára lobog a tűz, hogy a parasztkenyerek is megsüljenek. Nyolc órakor már hozzák, vetni kell majd.

A mester már kiszámolta a nagy hátikosarakba a süteményt, kenyeret. A segéd a Spitzer-kocsmába indul. Befalt néhány fuserált kiflit, ott pálinkát iszik majd, ez a reggelije. Pistának futnia kell az istállóba, mert legkésőbb negyed hétkor már ki kell robognia a csézával az udvarról... Otthagyja a kenyér szagú, pókhálós pékséget, és a telepre indul. Az úton ütni kell a lusta, vén lovat. Ha volt ideje magához kapni néhány ellapult, égett süteményt, akkor reggelizhet az úton. Mert az állott, élesztő szagú tejet megissza üresen, állva, indulás előtt.

Nem zenélnek már a tücskök, ilyenkor pihennek el.

Néhányszor várta az öccse a faluvégen, s nekiadta az ingébe dugott, fuserált kiflit. De már nem kel fel ezért a Jani. Néha az édesanyja áll a kapuban, és integet a fiának. Meg sem állhat, mert sietni kell. Mégis a telepre megy minden nap, csak nem úgy, ahogyan elgondolta. — Lopni ugyan nem akart, de a segéd megtanította. Lo-

pott ő is, az inas se lehet pecsovics. A fene tudja, de minden hajnalban van ideje a padlásra ugrani, felvisz egy kötény kiflit, beledobálja az esőcsatornába. Alul be van az dugva újságpapírral. Mikor elmennek, a mester szigorúan számol, azt hiszi, őt nem lehet becsapni — pedig néha a számolásnál is sikerül. S kifelé — mikor kaput nyit — kikapkodja a süteményt. Pista eladja a többivel. Fele pénz a segédé. Ha elkapnák — nem vallhat rá, mert agyonverné, azt megmondta. Mire a parasztkenyereket vetni kell, hazaér. Üti az öreg lovat, néha vágtatva igyekszik a telep felől. Délután sül ki a sok búzakenyér. Akkor fát vág holnapra, bekészíti a kemencékbe. Kitakarítja a pékséget, és készít a teknőkbe lisztet. Cipeli, vonszolja a nyolcvanöt kilós zsákokat, egyedül. Mire végez, sötétedik. A mester régen nincs itthon, a kocsmában ül a segéddel. Még a lovat is el kell látni.

Egyedül kuporog a pékségben a lisztes rongyokon. Ha elszenderedik, a részeg segéd felkelti, és arról fecseg, hogy előbb-utóbb jóban lesz a mesternével, ezzel a lompos, kövér, fekete asszonnyal. Éppen az ő esete. Eddig minden mesternével jóba volt. A segéd néha németül énekel. A tücskök meg újra zenélnek a szokott módon:

„Cirip ... cip ... cip ... cirip ..."

Már aludni kéne, nemsokára jön a mester.

A bódult, mindig álmos fiú dagadt szemmel járkált a világban, és a telepi életről álmodozott. Ha hazament vasárnap délután, anyja könnyezett, apja meg a leendő pékségről beszélt. De látszott, inkább csak magát biztatja.

*

A robbanás után Ballóné napokig sírdogált, isten igazságos büntetését emlegette, és az volt a legnagyobb bánata, hogy nem találták meg a férje holttestét sem. Rendeztek valami temetésfélét, gyászünnepséget, de már ott sem emlegették Ballót, csak Rattkait és Dukát, mintha Balló élne még, itt köhögne valahol a fenyvesben, vagy botozna a telep útjain.

Mindenki megígérte, hogy nyugdíjat kap majd az ura után. Néhányszor elment Boronyákékhoz, s elmondta, nem vállal már mosást, hiszen ő is keres a gyárban, így a nyugdíjjal már könnyebben meglesznek a kis pénzből. Múltak a napok, a hetek, híre járt, hogy Rattkainé milyen sokat kap a férje után, s egy keveset megszavaztak Du-

kánénak is. Ő még nem kapott választ. Elment az igazgatóhoz, a plébános úrhoz, imádkozni vezényelte a leánykáit — de mind nem használt. Álmodozott még, milyen szépen élnek majd a növő leányokkal, s egyszercsak elutazott Pestre, hogy a kérvényt sürgesse — hozott is bíztatást meg egy izgató hírt... Visszaköltözhetnének Óbudára. A házban van két lakás, az asszony kipirultan beszélt, színesítették szavait az emlékek, s égett benne a remény tüze, szinte megfiatalodott ettől a látogatástól.

Boronyák még nem adta be a derekát Piroskának, akiben felébredtek a kisleánykori emlékek, s különben is megrendítette apja halála, szívesen elment volna a telepről. Végre ráállt Boronyák, nem bánja, ha kaphat megfelelő munkát, s meglesz a nyugdíj, elköltözhetnek Óbudára. Ballóné tervezgetett, mint egy menyasszony, elfelejtenek minden rosszat, szépen élnek majd, egymás mellett a két család. Még azt is ígérgette, lakktáskát vesz az unokájának, ha az ősszel iskolába megy.

Boronyák ezekben a napokban kapott postán ajánlatot, hegesztőnek hívták az Óbudai Hajógyárba. Mintha jótékony angyal avatkozott volna a család életébe, úgy látszott, minden sikerül. Néhány napig hallgatta Piroska tervezgetését, akiben egészen folfénylett most a fakó évek mélye. Mennyit tudott beszélni a régi életéről, gyerekkoráról és édesapjáról, akiért gyászruhát viselt. Már híre járt a telepen, hogy Boronyákék mégis elköltöznek, többen hitetlenkedtek, maga Szabó sem hitte, beszaladt egy este megkérdezni.

Ballóné egyre azt lelkendezte:

— Ott a Lőpormalom utcában jól élünk majd. Tartunk baromfit, hizlalunk disznót, itt arra sohasem került. Más az, mint ez az istenverte telep! Ó, milyen szerencse, a szomorúság mellett, ezt szegény apátok nem érhette meg...

Ketten rávették Boronyákot, vegyen ki szabadságot, és utazzon el Pestre, nézze meg a lakást, meg érdeklődjön a Hajógyárban. Éppen akkor nagy izgalom volt náluk, mert üzentek az irodáról, hogy megjott a válasz a kérvényre. Ballóné befutott Babarczyhoz.

Késő este esett be Boronyákékhoz, félig ájultan mutatta a papírt, minden igényét elutasították, mivel Balló nem dolgozott, és jogosulatlanul tartózkodott a robbanás idején a gyárban. A levelet Szegő titkára írta alá. Boronyák meggondolta a dolgot, és mégse utazott Budapestre.

Ballóné furcsán megváltozott ettől a naptól, nem beszélt az elutazásról senkivel, sötét tekintettel járkált a telepen. A plébános úrnak és Babarczynak nem is válaszolt, akik üzentek, hogy eljöhet a mosásért. Majdnem megverte a két kisleányt, akik azt szepegték, elmennének a kápolnába imádkozni, hogy minden sikerüljön, amit szerettek volna. Maga utazott el újra Óbudára, bár a lakások nem voltak meg már a Lőpormalom utcában, más címet mondott Boronyákéknak, költözik ő, nem vár semmit. Nem maradhat itt a telepen. S meghalt férjét, Ballót, nem úgy emlegette, mint azelőtt... nem kárhoztatta, miért állt szemben egész életében a törvénnyel. Maga is úgy beszélt most, lángolt, szidta az urakat, Boronyák még apósa kifejezéseit is megtalálta az idős asszony keserű beszédében. Hogyan tudott másik lakást szerezni s munkát a régi helyen, a Goldbergerben? Kiderült, hogy volt Gombosnénál, elpanaszkodott neki... Mondogatta most, hogy azért nem hagyta el őt a világon mindenki. Majd nőnek a kisleányok, és dolgoznak ők is, meglesznek valahogyan. Gombosné megmondta, menjen csak nyugodtan, nem hagyják el Balló családját... tudják jól, hogy ki volt a megboldogult.

Azonnal megértették a dolgot. Ballóné elment. Péter és Piroska egész éjjel beszélgettek az asszony megváltozásáról, Boronyák vigasztalta a feleségét.

Piroska kijelentette, másnap szabadságot kér a gyárban, hogy segíthessen csomagolni.

Nem tudott elaludni hajnalig, a szülei sorsán kesergett, s hálásan pihegett Péter mellén, hallgatta a vigasztalást. Mindegyre gyújtogatta a villanyt a fejüknél, az órát nézegette.

*

Mintha összebeszéltek volna, Éva is jött felöltözve reggel. Együtt indultak. A ház előtt ott találták már Szabót és Havast. A kerékpárt betámasztották a kertbe, s nézegettek cigarettázva az erdő felett visszavonuló hajnal után. A friss nyári reggel párája remegett a telep felett, felhőtlen égen emelkedett a nap. Jött a közön bahogva Somor, pálinkásüveget rántott elő, és először a nőket kínálta, de azok bementek, mert nyílt Ballóék ajtaja, felserkentek már. Szabó éppen el akart lódulni az istállók felé, de kocogott kint a Fő úton a két gyári fogat, ideért már a zaj, a lovak horkantása. Kanyarod-

tak ide, s a kocsisok káromkodva szidták a mérnököt, aki keskeny utcát mért, éppen csak elfért a széles féderes kocsi.

Erőltetett vidámsággal köszöntek a férfiak Ballónénak s a munkára kész Barátnak. Hordták hamarosan a holmit kifelé. Csak mosolyogtak Ballóné szégyenlős mentegetőzésére, egyre a szekrényeit óvta... Költözködéskor nem lehet elrejteni a szegénységet. Itt van minden holmi, ami felgyűlt a család körül — öreg szekrények, amelyeknek rendszerint költözködés a halála. Rozoga székek, s ládák, tele haszontalanságokkal. Igazán nem tudja az ember, miért ragaszkodik annyi kacathoz. A rongyos lepedőkbe kötött batyuk... Agyonszegelt ágyak, rongyos szalmazsákok... Ütött-kopott edények. Két sóhajjal drótozott ketrec, egyik azért, mert voltak egyszer nyulaik. A másikban szoronkodik néhány vedlett tyúk s egy kakas. Kis ládika, rozsdás szerszámokkal, görbe szögekkel. Ki tudná mindezt számba venni? Nagyon szomorú a szegénység batyuba kötözve. Szétesö képkeretek, lyukas vödrök — amit nagyon szégyellt, inkább maga az asszony vitte ki, vagy Barát Feri kezébe nyomta... A markos férfiak egy-kettőre kihordtak mindent az első kocsira. Hátul felfért a kevés tüzelő is. Bármennyire osztották, a második kocsira semmi sem jutott. Ballóné pityeregni kezdett, mintha tehetne róla. Boronyák szólt, hogy elmehet, mire a megterhelt kocsi mellett káromkodni kezdett a vörös hajú, forradásos képű ember: neki patkolatlan egyik lova, azonkívül Veszprémbe kéne mennie, miért nem a másikra rakodtak? Szabó ajánlatára, hogy fogják át a lovakat, csak legyintett, kijelentette, siessenek. Az állomásról visszafelé patkoltat majd. A második kocsis úgy búcsúzott, mintha ő is tehetne róla, hogy kevés a holmi. Amint elkocogott, jöttek a szomszédok, ismerősök búcsúzkodni.

A nap már a falu fölé emelkedett, s megszólalt a duda. Kint a Fő úton gyalogosok poroszkáltak befelé, mint minden nap ebben az időben. A kocsis türelmetlenkedett. Már felcsatolta az álláshoz levett istrángokat, fogta a gyeplőt. Mindenki kint állt a kertben. Ballóné a gyerekek kezéért nyúlt, bebotorkáltak az üres lakásba. Milyen kicsinek tűnik üresen a néhány helyiség — s elfér benne a család élete; örömök, szomorúságok, remények és csalódások... Pókháló lóg a sarokban, a fal piszkos, a padlón hulladék — s a falon látszik az évekig ott lógó fényképek nyoma.

Elindultak. Milyen sokan ácsorogtak a kocsi körül. Itt volt

Szabóné, gyalog futhatott ki a faluból. Külön csomóban álltak a sárga kezű leányok. Panni is eljött búcsúzni. Törülgették a könnyüket. Jöttek a férfiak, kezet nyújtottak, dörmögtek valamit, s csak nézték a tüzelő napot, mintha haragudnának rá. Aztán elbődült újra a sziréna — s indulniok kellett a gyárba.

Ballóék lakásának minden ajtaja tárva volt. Az asszony visszafutott még egyszer, fel a padlásra, azt hitte, valamit ottfelejtettek.

A munkások nyomában elmentek a sárga kezű leányok is. Visszanéztek a sarokról, intettek, aztán meglódultak, hogy el ne késsenek. Mostanában büntetnek már az első késésnél.

Elindulhatott a kocsi. A szürke munkásházak előtt kint álltak a kertben a gyerekek, és integettek a zsebkendőjükkel. A két Ballóleánynak még kiabáltak is. Azok megkurtult szoknyában kapaszkodtak egymásba, botorkáltak a kocsi után, anyjuk mellett. Kísérte őket Piroska, Éva, Szabóné, s hátrább Szabó tolta a kerékpárt Havas mellett. Boronyákot közrefogták, támaszkodott az egyik kormányra. A mozdonyvezetőnek el kellett mennie már, füttyögetett érte a Muki, kihozta a fűtő a szerelvényt az apósa helyett, az öreg itt ugrott fel a csendőrlaktanya előtt. Egészen megállt a vonattal, amint a kocsi kiért az országútra, és háromszor megszólaltatta a rekedt sípot, búcsúzóul, aztán rákapcsolt... Csak a dohogás remegett távolodva, és a rétek felett szakadozott a szürke füst.

A telep szélén felült Ballóné a leányaival, mindenkitől el kellett már búcsúzni. Az asszony nem sírt, bíztatta a kocsist, siessenek.

Szabó Piroskát ültette fel a vázra, Havas meg Boronyákot, s hajtani kezdtek alaposan a főkapu felé. Nem ment már senki...

Tamás Éva és Barát Feri visszamentek a lakásba. Ferkó itt lakik még, s Éva szeretné megkapni a lakást, hogy édesanyját elhozhassa. De nem bíztatták az irodán, pedig Babarczyt is felkereste ez ügyben.

Amint az üres szobában egymásra néztek, mind a ketten ugyanazt gondolták. Akkor... biztosan megkapnák a lakást. Szótlanul álltak jó ideig, Éva zavarában körülment, omlasztotta körmével a felhólyagzott, kékmintás festést, s megállt a nyitott ablaknál. Érezte, hogy Ferkó a háta mögé lépett. Tűrte, hogy megfogja a vállát... Amikor föléje hajolt, szelíden kiperdült, és szemrándítással mutatta, hogy Szabóné jött befelé a kerten, tétova lépésekkel. Alighanem így is meglátta őket, mert az ajtóban megállt... megfordult és elment.

Dobogó szívvel álltak a szobasarokban, szorosan egymás mellett, s maguk sem értették, miért nem szóltak Szabónénak.

*

A Szent István napi népünnepélyre még egy évben sem készültek ilyen lázasan a telepen. Már az előző napon feldíszítették az utcákat, a kertészek rendbe tették a virágágyakat, s olyan szép díszkaput készítettek az ünnep hajnalán a szélső munkásházaknál, amilyent senki nem látott még. Virágokból volt kirakva fent az üdvözlő irat. Fogadó bizottságot szerveztek, ebben benne volt egy mérnök, Steigler, az öreg Funk és Tamás Éva.

Rózsakoszorús kisleányok fogadták az autókból kilépő vendégeket. Eljött megint Szegő, bánatos szemű, kövér feleségével s vászonruhás, komoly úriembernek látszó fiával... Megérkezett Babarczyné — az izzadság lemosta arcáról a púdert, s bizony kissé fonnyadtnak látszott az erős napsütésben.

Minden vendég gyönyörű rózsacsokrot kapott a fehérruhás kisleányoktól. A munkásság nevében Funk beszélt. Nem jött zavarba az öreg, és nem is sült bele. Szegő megölelte a végén, a fiatalúr meg kezet szorított vele. A fogadáson ott voltak a puskás leventék, válogatott szakasz. Szabó Pista az utolsó előtti sorban pattogott a fő oktató harsány vezényszavára.

A fűzfői munkás-zenekar derekasan dolgozott. Zárt rendben álltak a napon, s nem lehet tudni, a szoros zubbony vagy az előlegitóka okozta-e, de nagyon izzadtak, némelyik dülöngélt. Szegő azonnal megígérte, vásárolnak a munkások számára ide is hangszereket, helyesli a komoly művelődést, kapnak majd egyenruhát. Külön üdvözölte a katonásan felsorakozott frontharcosokat.

A zenekar nyomában istentiszteletre vonultak a kápolnához. Babarczy keskeny képe ragyogott, nagyon jó volt a frontharcosok felvonulása, és sikerült beszervezni a telepen még a „gyanús" elemeket is.

Beszélt a plébános úr is, mise közben. De nem a mennyországról, hanem a nemzet erőinek összefogásáról. Magyar és magyar között nem lehet különbség, semmiféle idegen érdek nem verhet éket, mutatja a mai felvonulás is, neki örvendezik a szíve, és imádkozik majd, hogy az összefogás tartós legyen. Annyira meghatódott, majd-

nem elpityeredett. Folytatódott a mise, a munkás-zenekar adta a zenét. A plébános úr beszéde után az egyik berúgott trombitás, a Himnusz első akkordjait fújta ki, de a szomszédai hamarosan észretérítették. Szerencsére jóindulatúan mosolyogtak az urak is.

*

Az erdei mulatságon nem mondtak beszédeket. A részeg kürtöst lefektették valahol, nem volt hiba a zenével. Csoportban jöttek az úri vendégek, s kis tanakodás után Babarczyné vállalkozott a tánc megnyitására — Barát Ferkóval. Az autóban megegyeztek már, hogy Borbála lesz a nyitó táncos, de mikor meglátta a fiatal lakatost, kijelentette, hogy fáj a feje...

Babarczyné bizonyos régies kellemmel járta, mint ahogyan ruhája sem volt a legújabb divatú, igazán komoly úriasszonyhoz így illik. Ferkó mozdulatlan arccal, udvariasan táncolt. Megtapsolták őket, Babarczy lekezelt Ferkóval.

Az uraknak nem volt külön asztala, mint azelőtt. Ötletszerűen leültek a munkások közé, s nemcsak a vendégek, hanem a telepi vezetők is, valamennyien. Szegő Szabóék és Boronyákék közé telepedett le, bemutatta szótlan feleségét, és kiabálni kezdett, hozzák már azt a gulyást, mert nagyon éhes. Mintegy mellékesen elmondta, hogy az idén nem rendeznek mulatságot a kaszinóban, ő azelőtt sem helyeselte az elkülönülést. S jóízűen kanalazta a jó szagú ételt. Biztatta a feleségét is, maga pedig kért másodszor.

Futottak a kiszolgálók a sörrel, mert az uraknak azért nem kellett sorba állni, csak a munkásoknak.

Babarczy a mozdonyvezetőék mellett mesterkedett helyet magának és feleségének. A német főmérnök Havasék mellé kérezkedett, de ragaszkodott hozzá, hogy magyarul beszélgessenek. A csendőrtiszthelyettes példájára, a fesztelenül viselkedő csendőrök valamennyien gyári leányt kértek fel először táncra.

Paraffinos hordódongákkal tüzeltek a kondérok alatt, az erős szag terjengett még a pilledt cserfák alatt. A zene húzta szakadatlan. Most is voltak árus sátrak, néhány halomban dinnye zöldelt, sárgállott. Szegő odaintette a három kocsist, rövid alku után kifizette az összes dinnyét, és szétosztatta a munkások asztalára. A gyerekek még verekedtek is érte.

Egyszer csak felállt, s azt mondta sajnálkozva:

— Sajnos, a feleségem nem tud táncolni... — Aztán meghajolt Szabóné előtt: — Szabad, szép menyecske? — Cinkosan Szabóra hunyorított.

Végigfutott a hír azonnal: táncol az elnök. Az urak futottak megnézni, s azonnal követték a példáját. A sárga kezű leányoknak még az evést sem engedték befejezni, kedélyesen sürgették őket. Dolgoztak a fényképészek, egy idegen filmet készített a fa tetetjéről. Járták az izzadó urak — s kémlelték, mi lesz az asszonyaikkal? Alig néhányat kértek fel a munkások, pedig mosolyogva kellették magukat. A zenekar izzadtan igyekezett, Szegő ott rakta elől.

Már délelőtt elsötétült a Balaton felett, most a tarkán kavargó sokadalom felett hirtelen szél söpört végig. De a táncot nem hagyták abba. Megdörrent az ég, a cserfák lombja sotéten hajladozott, és nagy villámlásokkal lerobbant a zápor... Mindenki menekült. A munkásasszonyok, leányok otthagyták az úri táncosokat, keresték övéiket. Az egyik bábos sátort felborította a szél. Az urak a sátrak alá futottak, akik nem tudtak meghúzódni az árnyas fák törzsénél. Ures lett a tisztás hamarosan. A zenészek botladoztak a nagy kürtökkel a munkásházak felé.

Zuhogott a sűrű zápor. Egy ideig erősödött a szél.

Mintha összebeszéltek volna, Boronyákékhoz menekültek be Szabóék, Havasék, s bekísérte Tamás Évát Barát Ferkó. Itt toporgott a tornácon az öreg Funk, dörmögött, hogy a futásban elvesztette a frontharcos-jelvényt. Kicsit kapatos volt, kémlelte a szakadozó felhőket.

Még hulltak az utolsó cseppek, mikor kiragyogott a nap. A szél kergette a felhőket. Ott szorongtak a szobában, a nők párálló arccal dideregtek kissé átázott ruhájukban. Mindenkinek nem jutott szék sem. Szabóné vette észre a szivárványt... Örömében sikkantott, mutatta a többieknek. A három asszony és Éva összebújt az ablaknál. Az erdő felett szélesen átívelt a sokszínűen ragyogó tünemény, egyre jobban látszott a lába. A Bakonyra támaszkodott.

Elszótlanodva gyönyörködtek benne. Odajöttek egyenként a cigarettázó férfiak is. Már teljes erővel sütött a nap, fénylett a megtisztult világ, de a szivárvány nem halványodott még... Az erdőszélről nagy csapat ázott fiú nézte, közöttük volt a levente sapkás Szabó Pista is.

— Nagyon szép, ugye, kedveseim? — kérdezte halkan Piroska.

A nők bólintottak. Boronyák szólalt meg:

— Hadd ragyogjon. Igazi szivárvány, nem fekete.

Valamennyien megértették.

Szabó pattintott felemelt kezével.

— Gyerünk vissza, halljátok? Már muzsikálnak. Mutassuk meg a barátkozó uraknak, hogyan kell mulatni... — Szeme játékosan csillogott, maga felé fordította a feleségét. — Táncolni akarok veled, Teruskám!

Ők mentek elől, s a többiek követték őket. Egymás mellett járták, s a lebírhatlan kedvvel táncoló Szabó szemvillanása mutatta, hogy a vizes lombú cserfák között még lehet látni a ritkaszép szivárványt.

(Vége.)

TARTALOM

Előszó helyett 5

Első rész

HOGYAN DALOL BORONYÁK? 19

Második rész

HAJNALI VEREBEK 293

Harmadik rész

FEKETE SZIVÁRVÁNY 453

Szerkesztette
HÁMORI OTTÓ

Előkészítette
FELES GYÖRGYNÉ

A borítót tervezte
PAP KLÁRA

Műszaki vezető
SZÉCSI ANDOR

Technikai szerkesztő
HESZBERGER EDE

•

A könyv szedését 1958. IX. 6-án kezdték meg. Megjelent XI. 30-án, 8200 példányban. Tartalmaz 38 szerk. ívet. Terjedelem 47,7 (A/5) ív.

•

18391. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28. Felelős vezető: Vértes Ferenc